

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

OKTAY AKBAL'IN HAYRİ BEY'LI ÜSKÜDAR
ADLI ÖYKÜSÜNDE
CÜMLELERARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hasene AYDIN

BURSA 2009

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

OKTAY AKBAL'IN HAYRİ BEY'LI ÜSKÜDAR
ADLI ÖYKÜSÜNDE
CÜMLELERARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hasene AYDIN

Danışman
Doç. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

BURSA 2009

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

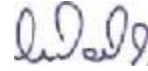
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 700641001 numaralı Hasene AYDIN'ın hazırladığı "Oktay Akbal'ın Hayri Bey'li Üsküdar adlı öyküsünde cümlelerarası anlam ilişkileri" konulu Yüksek Lisans Tezi / Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 03/08/2009 günü 14:00 – 15:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin / çalışmasının ...başarılı... (başarılı/başarısız) olduğuna ...oybirliği... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

Uludağ Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Muhsin YILMAZ

Uludağ Üniversitesi

03 / 08 / 2009

ÖZET

Yazar : Hasene AYDIN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Dili
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XVIII + 531
Mezuniyet Tarihi : / / 2009
Tez Danışman(lar)ı : Doç. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

OKTAY AKBAL'IN HAYRİ BEY'Lİ ÜSKÜDAR ADLI ÖYKÜSÜNDE CÜMLELERARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

Dil; ses, ek, sözcük, sözcük öbeği, cümle, cümleden büyük birlik gibi çeşitli dil birimlerinin düzenli işleyişiyle iletişimi sağlayan bir dizgedir. Bu birimler, sistem içinde birlikte hareket etmek zorundadır. Çünkü bunlardan birinin eksikliği, dil denen dizgede aksamaya neden olmaktadır. Dolayısıyla dil birimlerinin hepsi, aynı derecede önemlidir. Ancak geleneksel dil bilgisinde dile sözcükler topluluğu olarak bakılmakta ve cümle, yargı bildirmesi nedeniyle diğer dil birimlerinden üstün bir konumda görülmektedir. Bu durum, 1960'lı yıllara kadar dilin hep biçim yanının değerlendirilip anlam yanının göz ardı edilmesinden kaynaklanır. 1960'lı yıllardan itibaren dilin bütün birimleriyle bir sistem olarak görülmesi gerektiği düşüncesiyle birlikte bu bakış açısı değişir ve cümlenin iletişimi sağlamada yetersiz olduğu görüşü yaygınlaşmaya başlar. Böylece yetkin iletişime ulaşma konusunda araştırmaların yönü cümle üstü birimlere çevrilir. Tek başlarına ele alındıklarında anlamı sağlamada yetersiz kalan cümlelerin, diğer cümlelerle kurdukları ilişkiler çerçevesinde yani bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiği görüşü, metinler üzerinde çalışmayı zorunlu kılmıştır.

Bu çalışmada da iletişimi sağlamada cümlenin yetersizliğini ortaya koyabilmek ve cümleden büyük birlik (CBB) denen dil birimlerinin iletişimdeki rolünü görebilmek adına Oktay Akbal'ın Hayri Bey'li Üsküdar adlı öyküsü seçilmiştir. Cümle sınırlarının belirlenip eksiltelerin tamamlanmasının ardından cümlelerarası anlam ilişkilerinin incelenmesi sonucunda bazı cümleler arasında daha sıkı ilişkiler olduğu görülmüş ve bunlar, CBB adıyla bütün olarak değerlendirilmiştir. Bazen CBB içinde bile net anlam sağlanamadığından diğer CBB'lerin ve metin bağlamının dikkate alınması gerekmiştir. Bütün bunlar, iletişimi sağlama konusunda dil birimlerinin hepsinin önemli olduğu ve birlikte değerlendirilmesi gerektiği tezini destekler bulgulardır.

Anahtar Sözcükler

Cümleden Büyük Birlik	Derin Yapı	Gösterge
Mini Cümleden Büyük Birlik	Yüzey Yapı	Gönderme

ABSTRACT

Yazar : Hasene AYDIN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Türk Dili
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : XVIII + 531
Mezuniyet Tarihi : / / 2009
Tez Danışman(lar)ı : Doç. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

MEANING RELATIONS BETWEEN SENTENCES IN THE STORY OF OKTAY AKBAL WHICH IS CALLED HAYRİ BEY'Lİ ÜSKÜDAR

Language, which enables communication with kinds of language units like sound, affix, word, phrase, sentence, major unit than sentence, is a system. These units have to act in concert in the system. Because lack of one of them causes failure in the system that is called language. So, all language units are equally important. But the language is seen a collection of words and sentence is preferred from the other language units due to tell attitude in classic grammar. This situation arises from to be evaluated of the formal side of language and be ignored of semantic side of its until 1960s. This perspective changes by the thought that the language have to be seen as a system with all language units since 1960s and the opinion that sentence is inadequate for to enable communication becomes common. Thus, the direction of researches are changed to major units than sentence for competent communication. The opinion that the sentences, which are inadequate for creating meaning when they are evaluated alone, have to be evaluated in context necessitates studying on texts.

In this study, Oktay Akbal's story named "Hayri Bey'li Üsküdar" has been chosen for to prove the inadequate of sentence and to see the act of the major units than sentence in communication. By the result of be examined the semantic relations between sentences after determining of the sentence bounds completion of ellipses, it has been seen that there are stronger relations between some sentences and these are evaluated in full by the name of CBB. Sometimes clear meaning hasn't appeared even in CBB, because of, it has been supposed to that be considered other CBBs and context. All these are the discoveries which accommodate with the thesis that the all language units are important for communication and these have to be evaluated together.

Key Words

Major Unit Than Sentence	Deep Structure	Sign
Mini Major Unit Than Sentence	Surface Structure	Reference

ÖN SÖZ

XX. yüzyıla kadar dille ilgili çalışmaların hep biçimsel yana yönelik olduğu, dilin anlamsal boyutunun göz ardı edildiği görülmektedir. Bu yüzyılın ikinci yarısında özellikle Saussure'ün dilin göstergelerden oluşan bir sistem olduğu ve iletişimin göstergelerin gösterilen yanlarıyla kurulduğuna dair görüşlerinin benimsenmesiyle dilbilimde anlamsal ilişkiler de incelenmeye başlanmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren dilin iletişim işlevi esas alınmaktadır. Bu bakış açısıyla birlikte önceleri sözcük düzeyinde olan, sonra cümle üzerinde yoğunlaşan dil çalışmaları, cümle üstü birimlere doğru bir yönelim göstermiştir. Çünkü anlamsal boyut dikkate alındığında geleneksel dil bilgisinin en büyük dil birimi olarak aldığı cümlenin, düşüncenin aktarımında yetersiz olduğu görülmüş, cümlelerin de ilişki kurdukları diğer cümleler ve dil birimleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu bütüncül yaklaşım, aralarında anlamsal ve biçimsel bağ olan cümlelerin oluşturduğu cümle üstü birim denen dil öğelerini ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren cümle üstü birimlerle ilgili çalışmalar hız kazanır ve araştırmalar, metinler üzerinde yoğunlaşır.

İletişimde cümlenin yetersizliğini ortaya çıkarmaya ve cümle üstü birimlerin üstlendiği işlevi saptamaya yönelik bu çalışmada da inceleme malzemesini bir öykü oluşturmaktadır. Dili kullanmadaki ustalığı dolayısıyla Oktay Akbal tercih edilmiş ve yazarın anılarına dayanan "Hayri Bey'li Üsküdar" adlı öyküsü seçilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde dille ilgili çalışmalar hakkında genel bilgi verilir ve cümle üstü birimlere yönelik yaklaşımlar anlatıldıktan sonra çözümlenmeye geçilmiştir. Bu bölümde, öncelikle metni oluşturan cümlelerin sınırları belirlenerek doğru çözümlenme yapabilmek için derin yapıya bırakılmış olan eksilteler tamamlanmıştır. Daha sonra cümlelerin arasındaki anlamsal bağlar incelenerek sıkı ilişkiler içinde olan cümleler, grup olarak alınıp "cümleden büyük birlik (CBB)" adıyla bütün olarak değerlendirilmiştir. Kimi CBB'lerin içinde aynı bütünün parçaları olan daha küçük bölümler de saptanmış, bunlara da "mini cümleden büyük birlik (MCBB)" denmiştir. Böylece öyküyü oluşturan cümleler arasındaki bağlar görülmeye çalışılmıştır. Sonuç ve kaynaklara ayrılan üçüncü bölümdeyse sonuç başlığı altında, araştırmayla ilgili bulgulara yer verilmiş ve ardından çalışmada yararlanılan kaynaklar listelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanma aşamasında bana her konuda yol gösteren, bilgilerini sınırsızca benimle paylaşan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Kerime Üstünova'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Her zaman yanımda olduğu için kendisine minnettarım. Ayrıca tez dönemindeki sıkıntılara ortak olan sevgili anneme ve eşime de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

HASENE AYDIN

BURSA / 2009

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	xviii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM CÜMLEDEN BÜYÜK BİRLİKLER

1. Geçmişten Günümüze Dille İlgili Çalışmalar	4
2. Metin Dilbilime Genel Bir Bakış	11
3. Cümleden Büyük Birlikler	15

İKİNCİ BÖLÜM METİN VE ÇÖZÜMLEME

1. METİN.....	34
2. ÇÖZÜMLEME.....	40
2.1. I. Cümleden Büyük Birlik (CBB).....	40
2.1.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme.....	40
2.1.2. Eksilteleri Tamamlama	43
2.1.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme.....	43
2.1.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama.....	47
2.1.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	51
2.1.3. I. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları	55
2.1.4. I. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri	58
2.1.5. I. CBB'nin Giriş Bölümü	62
2.1.6. I. MCBB	65
2.1.6.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	66
2.1.6.1.1. Ortak Zaman.....	66
2.1.6.1.2. Ortak Mekân.....	70
2.1.6.1.3. Ortak Kişi	72
2.1.6.1.4. Ortak Nesne.....	74
2.1.6.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	76
2.1.6.1.6. Bütün – Parça İlişkileri	80
2.1.6.1.7. Soru – Cevap İlişkileri	81
2.1.6.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	82
2.1.6.1.9. Yakın Anlamlılık	82
2.1.6.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk	83
2.1.6.1.11. Tekrarlar.....	83
2.1.6.1.11.1. Sıfır Tekrar	83
2.1.6.1.11.2. Tam Tekrar	84
2.1.6.1.11.3. Eksik Tekrar	85

2.1.7. II. MCBB	87
2.1.7.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	88
2.1.7.1.1. Ortak Zaman.....	88
2.1.7.1.2. Ortak Mekân.....	90
2.1.7.1.3. Ortak Kişi	92
2.1.7.1.4. Ortak Nesne.....	93
2.1.7.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	94
2.1.7.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri	94
2.1.7.1.7. Karşıtlık ve Karşılaştırma İlişkileri	96
2.1.7.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	97
2.1.7.1.9. Olumluluk – Olumsuzluk.....	97
2.1.7.1.10. Tekrarlar	97
2.1.7.1.10.1. Sıfır Tekrar	97
2.1.7.1.10.2. Tam Tekrar	98
2.1.7.1.10.3. Eksik Tekrar	99
2.1.8. III. MCBB.....	100
2.1.8.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	101
2.1.8.1.1. Ortak Zaman.....	101
2.1.8.1.2. Ortak Mekân.....	103
2.1.8.1.3. Ortak Kişi	104
2.1.8.1.4. Ortak Nesne.....	106
2.1.8.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	107
2.1.8.1.6. Bütün – Parça İlişkileri	108
2.1.8.1.7. Karşıtlık İlişkileri.....	109
2.1.8.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	110
2.1.8.1.9. Olumluluk – Olumsuzluk.....	110
2.1.8.1.10. Tekrarlar	111
2.1.8.1.10.1. Sıfır Tekrar	111
2.1.8.1.10.2. Tam Tekrar	112
2.1.8.1.10.3. Eksik Tekrar	112
2.1.9. IV. MCBB	113
2.1.9.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	114
2.1.9.1.1. Ortak Zaman.....	114
2.1.9.1.2. Ortak Mekân.....	116
2.1.9.1.3. Ortak Kişi	116
2.1.9.1.4. Ortak Nesne.....	117
2.1.9.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	117
2.1.9.1.6. Bütün – Parça İlişkileri	118
2.1.9.1.7. Karşıtlık İlişkileri.....	119
2.1.9.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	119
2.1.9.1.9. Yakın Anlamlılık	119
2.1.9.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk.....	120
2.1.9.1.11. Tekrarlar	120
2.1.9.1.11.1. Sıfır Tekrar	120
2.1.9.1.11.2. Tam Tekrar	120
2.1.9.1.11.3. Eksik Tekrar	121

2.1.10. I. CBB'nin Sonuç Bölümü.....	121
2.1.10.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	122
2.1.10.1.1. Ortak Zaman.....	122
2.1.10.1.2. Ortak Mekân.....	123
2.1.10.1.3. Ortak Kişi.....	123
2.1.10.1.4. Ortak Nesne.....	123
2.1.10.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri.....	124
2.1.10.1.6. Öncelik – Sonralık İlişkileri.....	125
2.1.10.1.7. Karşıtlık İlişkileri.....	126
2.1.10.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler.....	126
2.1.10.1.9. Yakın Anlamlılık.....	126
2.1.10.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk.....	126
2.1.10.1.11. Tekrarlar.....	126
2.1.10.1.11.1. Sıfır Tekrar.....	126
2.1.10.1.11.2. Tam Tekrar.....	127
2.1.10.1.11.3. Eksik Tekrar.....	127
2.1.11. I. CBB'de Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	128
2.1.11.1. Ortak Zaman.....	128
2.1.11.2. Ortak Mekân.....	131
2.1.11.3. Ortak Kişi.....	132
2.1.11.4. Ortak Nesne.....	134
2.1.11.5. Sebep – Sonuç İlişkileri.....	136
2.1.11.6. Bütün – Parça / Genel – Özel / Soyut – Somut İlişkileri.....	137
2.1.11.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri.....	140
2.1.11.8. Soru – Cevap İlişkileri.....	141
2.1.11.9. Karşıtlık İlişkileri.....	141
2.1.11.10. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler.....	143
2.1.11.11. Yakın Anlamlılık.....	144
2.1.11.12. Olumluluk – Olumsuzluk.....	145
2.2. GEÇİŞ BÖLÜMÜ (KÖPRÜ).....	145
2.2.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme.....	145
2.2.2. Eksilteleri Tamamlama.....	145
2.2.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme.....	145
2.2.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama.....	145
2.2.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	145
2.2.3. Geçiş Bölümünün Sınırlarını Belirleme Koşulları.....	146
2.3. II. Cümleden Büyük Birlik (CBB).....	147
2.3.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme.....	147
2.3.2. Eksilteleri Tamamlama.....	148
2.3.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme.....	148
2.3.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama.....	148
2.3.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	149
2.3.3. II. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları.....	149
2.3.4. II. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri.....	150

2.3.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	150
2.3.5.1. Ortak Zaman	150
2.3.5.2. Ortak Mekân	152
2.3.5.3. Ortak Kişi.....	153
2.3.5.4. Ortak Nesne	155
2.3.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri.....	157
2.3.5.6. Bütün-Parça İlişkileri	158
2.3.5.7. Karşıtlık İlişkileri	159
2.3.5.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler.....	160
2.3.5.9. Olumluluk – Olumsuzluk	160
2.3.5.10. Tekrarlar.....	160
2.3.5.10.1. Sıfır Tekrar	160
2.3.5.10.2. Tam Tekrar	161
2.3.5.10.3. Eksik Tekrar	161
2.4. III. Cümleden Büyük Birlik (CBB)	163
2.4.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme.....	163
2.4.2. Eksilteleri Tamamlama	164
2.4.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme.....	164
2.4.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama	165
2.4.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	165
2.4.3. III. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları	166
2.4.4. III. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri	167
2.4.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	168
2.4.5.1. Ortak Zaman	168
2.4.5.2. Ortak Mekân	172
2.4.5.3. Ortak Kişi.....	172
2.4.5.4. Ortak Nesne	176
2.4.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri.....	177
2.4.5.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri.....	181
2.4.5.7. Karşıtlık İlişkileri	183
2.4.5.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	184
2.4.5.9. Yakın Anlamlılık.....	184
2.4.5.10. Olumluluk – Olumsuzluk.....	185
2.4.5.11. Tekrarlar.....	186
2.4.5.11.1. Sıfır Tekrar	186
2.4.5.11.2. Tam Tekrar	187
2.4.5.11.3. Eksik Tekrar	187
2.5. IV. Cümleden Büyük Birlik (CBB)	189
2.5.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme.....	189
2.5.2. Eksilteleri Tamamlama	189
2.5.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme.....	189
2.5.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama.....	190
2.5.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	191
2.5.3. IV. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları.....	192

2.5.4. IV. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri	193
2.5.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	194
2.5.5.1. Ortak Zaman	194
2.5.5.2. Ortak Mekân	197
2.5.5.3. Ortak Kişi	197
2.5.5.4. Ortak Nesne	200
2.5.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri.....	202
2.5.5.6. Bütün – Parça İlişkileri.....	204
2.5.5.7. Karşıtlık İlişkileri	205
2.5.5.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler.....	206
2.5.5.9. Yakın Anlamlılık	206
2.5.5.10. Olumluluk – Olumsuzluk.....	207
2.5.5.11. Tekrarlar.....	207
2.5.5.11.1. Sıfır Tekrar	207
2.5.5.11.2. Tam Tekrar.....	208
2.5.5.11.3. Eksik Tekrar	209
2.6. GEÇİŞ BÖLÜMÜ (KÖPRÜ)	211
2.6.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme.....	211
2.6.2. Eksilteleri Tamamlama	211
2.6.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme	211
2.6.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama	211
2.6.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	211
2.6.3. Geçiş Bölümünün Sınırlarını Belirleme Koşulları.....	211
2.7. V. Cümleden Büyük Birlik (CBB)	213
2.7.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme.....	213
2.7.2. Eksilteleri Tamamlama	219
2.7.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme	219
2.7.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama	225
2.7.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	231
2.7.3. V. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları.....	237
2.7.4. V. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri	242
2.7.5. I. MCBB	248
2.7.5.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	249
2.7.5.1.1. Ortak Zaman.....	249
2.7.5.1.2. Ortak Mekân.....	252
2.7.5.1.3. Ortak Kişi	253
2.7.5.1.4. Ortak Nesne.....	255
2.7.5.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	257
2.7.5.1.6. Bütün – Parça İlişkileri	259
2.7.5.1.7. Karşıtlık İlişkileri.....	260
2.7.5.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	260
2.7.5.1.9. Yakın Anlamlılık	261
2.7.5.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk.....	261
2.7.5.1.11. Tekrarlar	262

2.7.5.1.11.1. Sıfır Tekrar	262
2.7.5.1.11.2. Tam Tekrar	262
2.7.5.1.11.3. Eksik Tekrar	263
2.7.6. II. MCBB	263
2.7.6.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	265
2.7.6.1.1. Ortak Zaman.....	265
2.7.6.1.2. Ortak Mekân.....	267
2.7.6.1.3. Ortak Kişi	268
2.7.6.1.4. Ortak Nesne.....	272
2.7.6.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	274
2.7.6.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri	277
2.7.6.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri	277
2.7.6.1.8. Karşıtlık İlişkileri.....	279
2.7.6.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	280
2.7.6.1.10. Yakın Anlamlılık / Eş Anlamlılık.....	280
2.7.6.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk	281
2.7.6.1.12. Tekrarlar	282
2.7.6.1.12.1. Sıfır Tekrar	282
2.7.6.1.12.2. Tam Tekrar	283
2.7.6.1.12.3. Eksik Tekrar	284
2.7.7. III. MCBB.....	285
2.7.7.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	285
2.7.7.1.1. Ortak Zaman.....	285
2.7.7.1.2. Ortak Mekân	286
2.7.7.1.3. Ortak Kişi	287
2.7.7.1.4. Ortak Nesne.....	288
2.7.7.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	289
2.7.7.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri	289
2.7.7.1.7. Karşıtlık İlişkileri.....	289
2.7.7.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	290
2.7.7.1.9. Olumluluk – Olumsuzluk.....	290
2.7.7.1.10. Tekrarlar	290
2.7.7.1.10.1. Sıfır Tekrar	290
2.7.7.1.10.2. Tam Tekrar	290
2.7.8. IV. MCBB	291
2.7.8.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	291
2.7.8.1.1. Ortak Zaman.....	291
2.7.8.1.2. Ortak Mekân.....	292
2.7.8.1.3. Ortak Kişi	293
2.7.8.1.4. Ortak Nesne.....	293
2.7.8.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	294
2.7.8.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri	295
2.7.8.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri	295
2.7.8.1.8. Karşıtlık İlişkileri.....	295
2.7.8.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	296
2.7.8.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk.....	296

2.7.8.1.11. Tekrarlar	296
2.7.8.1.11.1. Sıfır Tekrar	296
2.7.8.1.11.2. Tam Tekrar	296
2.7.8.1.11.3. Eksik Tekrar	296
2.7.9. V. MCBB.....	297
2.7.9.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	298
2.7.9.1.1. Ortak Zaman.....	298
2.7.9.1.2. Ortak Mekân.....	300
2.7.9.1.3. Ortak Kişi	302
2.7.9.1.4. Ortak Nesne.....	304
2.7.9.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	305
2.7.9.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri	306
2.7.9.1.7. Soru – Cevap İlişkileri	307
2.7.9.1.8. Karşıtlık İlişkileri.....	309
2.7.9.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	309
2.7.9.1.10. Yakın Anlamlılık	310
2.7.9.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk	310
2.7.9.1.12. Tekrarlar	310
2.7.9.1.12.1. Sıfır Tekrar	310
2.7.9.1.12.2. Tam Tekrar	311
2.7.9.1.12.3. Eksik Tekrar	312
2.7.10. VI. MCBB.....	312
2.7.10.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	314
2.7.10.1.1. Ortak Zaman.....	314
2.7.10.1.2. Ortak Mekân.....	318
2.7.10.1.3. Ortak Kişi	319
2.7.10.1.4. Ortak Nesne.....	323
2.7.10.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	324
2.7.10.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri	325
2.7.10.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri	327
2.7.10.1.8. Karşıtlık İlişkileri.....	327
2.7.10.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	327
2.7.10.1.10. Yakın Anlamlılık	328
2.7.10.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk	328
2.7.10.1.12. Tekrarlar	328
2.7.10.1.12.1. Sıfır Tekrar	328
2.7.10.1.12.2. Tam Tekrar	330
2.7.10.1.12.3. Eksik Tekrar.....	331
2.7.11. VII. MCBB	331
2.7.11.1. Cümleler arası Anlam İlişkileri.....	333
2.7.11.1.1. Ortak Zaman.....	333
2.7.11.1.2. Ortak Mekân.....	334
2.7.11.1.3. Ortak Kişi	335
2.7.11.1.4. Ortak Nesne	336
2.7.11.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	337
2.7.11.1.6. Bütün – Parça İlişkileri	338

2.7.11.1.7. Soru – Cevap İlişkileri	339
2.7.11.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	339
2.7.11.1.9. Yakın Anlamlılık	340
2.7.11.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk	341
2.7.11.1.11. Tekrarlar	341
2.7.11.1.11.1. Sıfır Tekrar	341
2.7.11.1.11.2. Tam Tekrar	342
2.7.11.1.11.3. Eksik Tekrar	343
2.7.12. V. CBB’de Cümlelerarası Anlam İlişkileri	344
2.7.12.1. Ortak Zaman	344
2.7.12.2. Ortak Mekân	346
2.7.12.3. Ortak Kişi	348
2.7.12.4. Ortak Nesne	350
2.7.12.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	351
2.7.12.6. Bütün – Parça İlişkileri	352
2.7.12.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri	357
2.7.12.8. Karşıtlık İlişkileri	358
2.7.12.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	359
2.7.12.10. Yakın Anlamlılık	360
2.7.12.11. Olumluluk – Olumsuzluk	360
2.8. VI. Cümleden Büyük Birlik (CBB)	361
2.8.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme	361
2.8.2. Eksilteleri Tamamlama	362
2.8.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme	362
2.8.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama	362
2.8.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama	363
2.8.3. VI. CBB’nin Sınırlarını Belirleme Koşulları	364
2.8.4. VI. CBB’nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri	364
2.8.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri	365
2.8.5.1. Ortak Zaman	365
2.8.5.2. Ortak Mekân	368
2.8.5.3. Ortak Kişi	368
2.8.5.4. Ortak Nesne	370
2.8.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	371
2.8.5.6. Bütün – Parça İlişkileri	372
2.8.5.7. Karşılaştırma İlişkileri	373
2.8.5.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	373
2.8.5.9. Yakın Anlamlılık	373
2.8.5.10. Olumluluk – Olumsuzluk	374
2.8.5.11. Tekrarlar	375
2.8.5.11.1. Sıfır Tekrar	375
2.8.5.11.2. Tam Tekrar	376
2.8.5.11.3. Eksik Tekrar	376
2.9. VII. Cümleden Büyük Birlik (CBB)	377
2.9.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme	377

2.9.2. Eksilteleri Tamamlama	378
2.9.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme.....	378
2.9.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama.....	379
2.9.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	380
2.9.3. VII. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları	381
2.9.4. VII. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri.....	383
2.9.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	385
2.9.5.1. Ortak Zaman	385
2.9.5.2. Ortak Mekân	387
2.9.5.3. Ortak Kişi.....	388
2.9.5.4. Ortak Nesne	391
2.9.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	391
2.9.5.6. Bütün – Parça İlişkileri	395
2.9.5.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri	398
2.9.5.8. Karşıtlık ve Karşılaştırma İlişkileri.....	398
2.9.5.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler.....	400
2.9.5.10. Yakın Anlamlılık.....	400
2.9.5.11. Olumluluk – Olumsuzluk.....	400
2.9.5.12. Tekrarlar.....	401
2.9.5.12.1. Sıfır Tekrar	401
2.9.5.12.2. Tam Tekrar.....	402
2.9.5.12.3. Eksik Tekrar	402
2.10. VIII. Cümleden Büyük Birlik (CBB).....	404
2.10.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme.....	404
2.10.2. Eksilteleri Tamamlama	407
2.10.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme.....	407
2.10.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama.....	409
2.10.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama.....	412
2.10.3. VIII. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları	415
2.10.4. VIII. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri.....	417
2.10.5. I. MCBB	419
2.10.5.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri	421
2.10.5.1.1. Ortak Zaman.....	421
2.10.5.1.2. Ortak Mekân.....	422
2.10.5.1.3. Ortak Kişi	423
2.10.5.1.4. Ortak Nesne.....	425
2.10.5.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	426
2.10.5.1.6. Bütün – Parça İlişkileri	428
2.10.5.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri	428
2.10.5.1.8. Karşıtlık ve Karşılaştırma İlişkileri	428
2.10.5.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	429
2.10.5.1.10. Yakın Anlamlılık	429
2.10.5.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk.....	430
2.10.5.1.12. Tekrarlar	430

2.10.5.1.12.1. Sıfır Tekrar	430
2.10.5.1.12.2. Tam Tekrar	431
2.10.5.1.12.3. Eksik Tekrar.....	431
2.10.6. II. MCBB	432
2.10.6.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	434
2.10.6.1.1. Ortak Zaman.....	434
2.10.6.1.2. Ortak Mekân.....	435
2.10.6.1.3. Ortak Kişi	435
2.10.6.1.4. Ortak Nesne.....	438
2.10.6.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	439
2.10.6.1.6. Bütün – Parça İlişkileri	440
2.10.6.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri	442
2.10.6.1.8. Karşıtlık İlişkileri.....	442
2.10.6.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	442
2.10.6.1.10. Yakın Anlamlılık	443
2.10.6.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk	443
2.10.6.1.12. Tekrarlar	443
2.10.6.1.12.1. Sıfır Tekrar	443
2.10.6.1.12.2. Tam Tekrar	445
2.10.6.1.12.3. Eksik Tekrar.....	445
2.10.7. III. MCBB.....	446
2.10.7.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri.....	447
2.10.7.1.1. Ortak Zaman.....	447
2.10.7.1.2. Ortak Mekân.....	450
2.10.7.1.3. Ortak Kişi	450
2.10.7.1.4. Ortak Nesne.....	451
2.10.7.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	451
2.10.7.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri	452
2.10.7.1.7. Öncelik - Sonralık İlişkileri.....	453
2.10.7.1.8. Karşıtlık ve Karşılaştırma İlişkileri	453
2.10.7.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	454
2.10.7.1.10. Yakın Anlamlılık / Eş Anlamlılık.....	455
2.10.7.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk	455
2.10.7.1.12. Tekrarlar	455
2.10.7.1.12.1. Sıfır Tekrar	455
2.10.7.1.12.2. Tam Tekrar	456
2.10.7.1.12.3. Eksik Tekrar.....	457
2.10.8. VIII. CBB’de Cümlelerarası Anlam İlişkileri	457
2.10.8.1. Ortak Zaman	457
2.10.8.2. Ortak Mekân	458
2.10.8.3. Ortak Kişi.....	459
2.10.8.4. Ortak Nesne.....	460
2.10.8.5. Sebep – Sonuç İlişkileri.....	461
2.10.8.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri.....	462
2.10.8.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri.....	463
2.10.8.8. Karşıtlık İlişkileri	463

2.10.8.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	464
2.10.8.10. Yakın Anlamlılık	464
2.10.8.11. Olumluluk – Olumsuzluk	465
2.11. IX. Cümleden Büyük Birlik (CBB)	465
2.11.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme	465
2.11.2. Eksilteleri Tamamlama	466
2.11.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme	466
2.11.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama	467
2.11.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama	468
2.11.3. IX. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları	470
2.11.4. IX. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri	470
2.11.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri	471
2.11.5.1. Ortak Zaman	471
2.11.5.2. Ortak Mekân	473
2.11.5.3. Ortak Kişi	474
2.11.5.4. Ortak Nesne	476
2.11.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	476
2.11.5.6. Bütün – Parça İlişkileri	477
2.11.5.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri	478
2.11.5.8. Karşıtlık İlişkileri	479
2.11.5.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	480
2.11.5.10. Yakın Anlamlılık	480
2.11.5.11. Olumluluk – Olumsuzluk	480
2.11.5.12. Tekrarlar	481
2.11.5.12.1. Sıfır Tekrar	481
2.11.5.12.2. Tam Tekrar	482
2.11.5.12.3. Eksik Tekrar	482
2.12. X. Cümleden Büyük Birlik (CBB)	483
2.12.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme	483
2.12.2. Eksilteleri Tamamlama	483
2.12.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme	483
2.12.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama	484
2.12.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama	484
2.12.3. X. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları	485
2.12.4. X. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri	485
2.12.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri	486
2.12.5.1. Ortak Zaman	486
2.12.5.2. Ortak Mekân	487
2.12.5.3. Ortak Kişi	488
2.12.5.4. Ortak Nesne	489
2.12.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri	489
2.12.5.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri	490
2.12.5.7. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler	491
2.12.5.8. Yakın Anlamlılık	491

2.12.5.9. Olumluluk – Olumsuzluk.....	492
2.12.5.10. Tekrarlar.....	492
2.12.5.10.1. Sıfır Tekrar	492
2.12.5.10.2. Tam Tekrar	493
2.12.5.10.3. Eksik Tekrar	493
2.13. CBB'ler Arasında Sonuç ve Giriş Bölümü Bağlantıları	494
2.13.1. I. CBB'nin MCBB'leri Arasındaki Bağlantı	494
2.13.2. I. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (79-85) II. CBB'nin Giriş Bölümü (88) Arasındaki Bağlantı	495
2.13.3. II. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (96) III. CBB'nin Giriş Bölümü (97) Arasındaki Bağlantı	496
2.13.4. III. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (112) IV. CBB'nin Giriş Bölümü (113- 114) Arasındaki Bağlantı	496
2.13.5. IV. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (129-130) V. CBB'nin Giriş Bölümü (134- 136) Arasındaki Bağlantı	497
2.13.6. V. CBB'nin MCBB'leri Arasındaki Bağlantı	497
2.13.7. V. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (262-269) VI. CBB'nin Giriş Bölümü (270) Arasındaki Bağlantı	500
2.13.8. VI. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (278-280) VII. CBB'nin Giriş Bölümü (281-283) Arasındaki Bağlantı.....	501
2.13.9. VII. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (304-305) VIII. CBB'nin Giriş Bölümü (306-307) Arasındaki Bağlantı.....	502
2.13.10. VIII. CBB'nin MCBB'leri Arasındaki Bağlantı	502
2.13.11. VIII. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (353-365) IX. CBB'nin Giriş Bölümü (366-367) Arasındaki Bağlantı.....	503
2.13.12. IX. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (384-387) X. CBB'nin Giriş Bölümü (388) Arasındaki Bağlantı	504
2.14. Metni Oluşturan CBB'lerin Toplu Gösterimi.....	505

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SONUÇ VE KAYNAKLAR

1. SONUÇ.....	506
2. KAYNAKLAR.....	526
ÖZ GEÇMİŞ.....	530

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
bk.	Bakınız
C.	Cilt
CBB	Cümleden Büyük Birlik
C. Ü.	Cumhuriyet Üniversitesi
Ç.Ü.	Çukurova Üniversitesi
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Fr. / fr.	Fransızca
Lat.	Latince
MCBB	Mini Cümleden Büyük Birlik
No	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfadan sayfaya
ts.	Basım tarihi yok
U. Ü.	Uludağ Üniversitesi
vb.	Ve benzeri
yay.y.	Yayımcı yok
=	Eksik tekrar eşitliği
//	Yakın anlamlı birimler
X	Karşıt anlamlı birimler

GİRİŞ

İnsan denen varlığın, diğer canlılardan ayrılmasını sağlayan iki özelliği vardır: düşünebilme ve konuşabilme. Sadece kendisine sunulmuş bu yeteneklerle insanoğlu, yüzyıllardır evrenin en üstün varlığı konumundadır. Ancak salt düşünme ve konuşma gücüne sahip olan insanın, işlenmemiş bir cevherden farkı yoktur. Çünkü insanoğlunun üstünlüğü, bu yeteneklerini kullanabilmesiyle doğru orantılıdır. Bu noktada bir araç gereksinmesi ortaya çıkar. Nasıl ki yemek yemek için kaşık ve çatal, boya yapmak için fırça, yazı yazmak için kalem kullanılıyorsa düşünme ve konuşmanın etkin olabilmesi için de bir araç gereklidir. İşte bu araca da “dil” adı verilmektedir. Düşünmeyle dil arasındaki ilişkiye değinen Vardar, “*Düşüncenin, tüm boyutlarına ulaşabilmesi için dil gereklidir; kendisine belli bir biçim verecek anlatım kalıbı bulunmayan yerde düşünce de gelişemez.*”¹ diyerek bu noktaya işaret eder.

İnsanların bir diğer özelliği, topluluklar hâlinde yaşamalarıdır. Birlikte yaşamak, iletişim ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Çünkü düşünen insan, gereksinimlerini karşılayabilmek için düşünce ve duygularını paylaşmak yani aklından geçenleri tam anlamıyla karşı tarafa iletmek ister. Bu paylaşma işini de dili kullanarak yapar. Dolayısıyla dili kullanmanın temelinde iletişim kurmak vardır.

İnsanlar arasındaki duygu ve düşünce aktarımını sağlamada renklerin dili, çiçeklerin dili, beden dili, geleneklerin dili vb. pek çok iletişim aracının varlığından söz edilebilir. Örneğin bir şeyi istemediğini belirten insan, kaşlarını yukarı kaldırarak bunu anlatabilir. Ya da karşı tarafa sevgisini ifade etmek üzere bunu anlatan kırmızı bir gül verebilir. Ancak bunlar, sınırlı bir iletişim sağlar. İnsanlar arasındaki asıl bildirişme aracı, doğal dil adı verilen insan dilidir. Dolayısıyla insanların birbirleriyle konuşarak anlaştıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Konuşma yeteneğinin ve dilin olmadığı bir dünyanın nasıl olacağını sorgulayan Aksan, düşüncelerini şöyle ifade eder: “*Acaba, insanlar, konuşma yeteneğinden yoksun olarak bir arada yaşasalardı, dünyada dil diye bir gerçek bulunmasaydı, yaşamları bugünkünden ne kadar farklı, ne kadar değişik*

¹ Vardar, Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998, s. (sayfa)13.

olurdu? Gökteki kuş sürülerinden, denizdeki balık sürülerinden, yerdeki karıncalardan, kovandaki arılardan ne farkları kalırdı? Hiç kuşkusuz, bir toplum olarak değil, bir sürü hâlinde yaşayacaklardı; aralarındaki ilişki birtakım jestlerden, bağırmalardan oluşan bir düzene dayanacaktı.”² Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi dil, insanı insan yapan değerlerin başında gelmekte ve toplum içinde çok önemli bir işlev üstlenmektedir.

Yaşamın her anında dilin kullanılması zorunludur. Bu durum, Günay tarafından “Dil duygu aktarmada kullanılacağı gibi, dilin kendisi üzerine ya da astronomiyle ilgili araştırma yapmada da kullanılmaktadır. Birine sevdiğimizi söylerken, küfrederken, bir başkasından nefret ederken, ‘pırasadan hoşlanmadığımızı’ belirtirken ya da birine emrederken de aynı dili kullanıyoruz.”³ biçimindeki sözlerle ifade edilmekte ve böylece dilin çok amaçlılığına dikkat çekilmektedir.

Bu kadar önemli bir görevi olan dilin, basit bir ses ya da işaretler yığını değil, çok yönlü bir düzenek olması gerekir. Aksan’ın “Dil, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sırlarını bugün de çözemediğimiz büyümlü bir varlıktır.”⁴ biçimindeki ifadesinde, dilin söz konusu özelliği belirtilmiş ve dilin karmaşık, sırlarla dolu bir varlık oluşu üzerinde durulmuştur. Bu özelliğiyle dil, hep merak edilen, çözülmeye çalışılan konulardan biri olmuş; dilin doğuşu, yeryüzündeki ilk dilin hangisi olduğu gibi konular, insanoğlunun zihnini hep meşgul etmiştir.

Tarih boyunca dille ilgili çalışmalar devam etmiş ve yapılan her çalışma, bir sonrakinin temelini atmıştır. Önceleri sözcükle sınırlı kalan incelemeler, ilerleyen dönemlerde cümle düzeyine ulaşır. Ancak zamanla dilin tüm birimleriyle bir bütün olarak değerlendirilip anlamın da ele alınmasıyla birlikte görülür ki cümle de tek başına dilin temel işlevi olan iletişim için yeterli değildir. Bu nedenle dil birimlerini birbirinden bağımsız ele alan, dilin anlamsal boyutunu göz ardı eden geleneksel dil bilgisi adı altında yapılan çalışmalar geride bırakılır ve çalışmaların yönü değişir. Dille ilgili

² Aksan, Doğan, *Dil, Şu Büyümlü Düzen*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 9-10.

³ Günay, Doğan, *Dil ve İletişim*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2004, s. 9.

⁴ Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s.11.

çalışmaların getirdiği zorunluluk üzerine cümleden daha büyük birimler incelenmeye başlanır. Bugün gelinen noktada incelemeler, dil birimlerinin birbiriyle olan ilişkilerinin görülebilmesi için metinler üzerinden bütüncül bir yaklaşımla yapılmaktadır.

Bu çalışma da dile günümüz incelemelerinin ışığında bakılarak metin düzeyinde yapılan bir uygulamadan oluşmaktadır. Çalışmanın amacı, dilin anlamsal yönünü esas alıp cümlelerarası anlam ilişkilerini ortaya çıkarmak ve iletişimde cümlenin tek başına yetersiz olduğunu ortaya koymaktır. Bu tezleri kanıtlamak üzere Oktay Akbal'ın konusunu aile çevresinden alan ve bir emeklinin düşlerini anlatan “*Hayri Bey’li Üsküdar*” adlı öyküsü seçilmiş ve öyküyü oluşturan cümlelerin arasındaki anlamsal ilişkiler incelenerek cümle üstü birimler oluşturulmuştur. Böylece cümlelerin birbirine hangi anlamsal ilişkilerle bağlandıkları, cümle üstü birimlerin nasıl ortaya çıktığı ve bu birimlerin iletişimdeki rollerinin ne olduğu incelenmeye çalışılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde konuyla ilgili genel bilgiler verilmektedir. Burada dile ilgili çalışmaların geçmişten günümüze değin nasıl bir yol izlediği ana hatlarıyla verilerek bugün gelinen noktada incelemelerin hangi yöntemlerle yapıldığı anlatılmış ve çalışmayla ilgili bir alan olan metin dilbilim hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra cümleden büyük birliklerin oluşumu ve özellikleri anlatılarak teze konu olan öykünün çözümlenmesi sırasında dikkate alınan bazı noktalar belirtilmiştir.

İkinci bölüm, uygulama kısmı olup çalışmanın ana bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde sınırları belirlenip eksilteleri tamamlanan cümleler, çeşitli anlamsal ilişkiler doğrultusunda birbirine bağlanmaktadır. Böylece aralarında sıkı ilişkiler bulunan cümlelerle cümle üstü birimler oluşturulmuştur.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümüyse sonuç ve kaynaklara ayrılmıştır. Sonuç başlığı altında, uygulama bölümünden elde edilen bulgulara yer verilmiş ve çalışmanın, amacına uygun sonuçlar verip vermediği değerlendirilmiştir. Kaynaklar kısmında da çalışmanın hazırlanması aşamasında yararlanılan kaynakların listesi verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CÜMLEDEN BÜYÜK BİRLİKLER

1. Geçmişten Günümüze Dille İlgili Çalışmalar:

Dil denen gizemli varlık, tarihin en eski dönemlerinden bu yana insanoğlunun en büyük uğraş alanlarından birini oluşturmaktadır. Günümüzde bile hâlâ tam olarak çözülememesi, değişmesi ve yenilenmesi nedeniyle her geçen gün başka bir boyutunun ortaya çıkması, dille ilgili çalışmaların hep gündemde olmasını sağlamıştır.

Dilin ortaya çıkışı konusu, her zaman ilgi toplamış; yansıma kuramı, ünlem kuramı, iş kuramı gibi çeşitli teorilerle bu durum açıklanmaya çalışılmıştır.¹ Aksan, en eski dili belirlemeye yönelik ilk deneysel çalışmanın İ. Ö. VII. yüzyılda Mısır hükümdarı Psammatik tarafından yapıldığı bilgisini vermektedir.² Dolayısıyla dille ilgili çalışmaların tarihî gelişimine bakıldığında çok eski dönemlere gidilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Aksan, “*Yeryüzünde dili ele alan çalışmaların bilinen en eskileri Eski Hint’e, Eski Yunan’a kadar uzanır.*”³ diyerek dille ilgili çalışmaların başlangıcını İ.Ö. IV. / V. yüzyıla kadar götürür. Eski Hint’te dil konusu, dinsel kaygılarla ele alınmış; kutsal kitapların kuşaktan kuşağa aktarımını sağlamak adına metinlerin diliyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Eski Yunan’da ise dile felsefi açıdan bakılmıştır. Vardar, bu dönemdeki çalışmalar konusunda “*Kendi dilleri dışındaki dillere kapalı kalan, bir türlü dilsel görecelik anlayışına ulaşamayan eski Yunanlılar dili daha çok felsefe sorunlarıyla ilgili olarak ele almışlar, dil ile düşünce, sözcüklerle bunların belirttiği kavramlar arasındaki ilişkiler üzerinde durmuşlar, kökenbilimsel incelemelere yönelmişlerdir.*”⁴ bilgisini

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. (bakınız) Bayraktar, Nesrin, *Dil Bilimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s. 5-8.

² Ayrıntılı bilgi için bk. Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 95-99.

³ Aksan, a.g.e. (adı geçen eser), s. 16.

⁴ Vardar, Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998, s. 23.

vermektedir. Bu dönemde yetişen Aristo ise genel dil bilgisine yönelerek cümle oluşumunda özne ve yüklemden söz etmiş ve daha önce Platon'un ad ve eylem olarak iki grupta belirlediği dilbilgisel ulamlara bağlaçları da eklemiştir.⁵ Bu yüzden dil bilgisiyle ilgili çalışmalarda onun önemli bir aşama kaydettiği görülmektedir.

Daha sonra Romalılar zamanında ve Orta Çağ'da da çalışmalar sürdürülmüş, yapılan her çalışma, sonrası için bir adım niteliğinde olmuştur. Söz konusu dönemde doğuda ve batıda bilim adamları tarafından çeşitli dil bilgisi kitapları hazırlanmaya çalışılmış ve köken bilgisi, sözlük bilgisi, ses bilgisi gibi alanlarda incelemeler yapılmıştır.⁶ Saussure, bu dönemlerde yapılan çalışmaların "*dil bilgisi*" adıyla nitelenebileceğini belirterek konu hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Önceleri 'dilbilgisi' adıyla anılan çalışmalar yapıldı. Eski Yunanlılar'ın başlattığı, özellikle de Fransızlar'ın sürdürdüğü bu inceleme mantığa dayanır, doğrudan doğruya dile ilişkin bilimsel ve yarar gözetmeyen her türlü görüşten yoksundur. Yalnız, doğru biçimleri yanlış biçimlerden ayıracak kurallar koymayı amaçlar. Arı gözlemden son derece uzak, görüş açısı da ister istemez dar kuralcı bir daldır.*"⁷

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Sanskritçenin bulunuşuyla dil çalışmaları alanında "*karşılaştırmalı dil bilgisi*" adı verilen yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde yapılan çalışmaların Sanskritçe, Germence, Latince, Yunanca gibi diller arasındaki ilişkileri incelemeye yönelik olduğu, akrabalık ilişkilerine dikkat çekildiği görülmektedir. Böylece dil aileleri ortaya çıkmıştır. 1870'li yıllarda incelemeler, tarihsel düzlemde yapılmaya başlanmış ve bu dönemdeki çalışmalar, "*tarihsel dil bilgisi*" adıyla anılmıştır. Kiran, bu akımın kuramsal ilkelerini ortaya koyan A. Leisken ve H. Paul'un dille ilgili görüşlerini şöyle aktarmaktadır: "*Bu bilginlere göre, dil, onu konuşan insanlardan bağımsız olarak gelişen, büyüyen ve ölen canlı bir varlıktır. Bu nedenle, dili tarihsel bir sürece bağlı dönüşümler geçiren herhangi bir varlık gibi incelemek gerekir. Dille ilgili bilgi, onu yüzyıllar boyu etkileyen değişikliklerin betimlenmesine*

⁵ Vardar, a.g.e., s. 23-24.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Aksan, a.g.e., s. 18-20.

⁷ Saussure, Ferdinand De, *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çeviren: Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul, 2001, s. 27.

*bağlıdır. Yalnızca bu değişiklikler önemlidir, bunlarla ilgili kurallar buyurucu ve kesinlikle uygulanması istenen kurallardır.”*⁸

Görüldüğü gibi XX. yüzyıla gelene kadar dil araştırmaları, hep bir kalıba sığdırılmaya çalışılmış, dili her yönüyle ele alan bütüncül bir yaklaşım sergilenememiştir. Bu dönemlerde dilin biçimsel yanıyla değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Üstünova da “XX. yüzyılın başlarına kadar dille ilgili çalışmalar, tarihsel bakış açısı içermekte ve karşılaştırmalı yönetime dayanmaktadır. Dolayısıyla dilin kültürle, düşünceyle, edebiyatla ilişkisi üzerinde yoğunlaşmış; biçimsel yanı incelemenin dışına çıkılmamış, dilin anlam yanı göz ardı edilmiştir.”⁹ biçimindeki sözleriyle bu duruma dikkat çeker.

XX. yüzyılla birlikte dil çalışmalarında yeni bir dönem başlar. Vardar’ın “*çağcıl dilbilimin kurucusu*”¹⁰ olarak nitelediği Ferdinand De Saussure, yıllardır süregelen çalışmalara farklı bir boyut kazandırır. Ölümünden sonra öğrencileri tarafından derlenen ders notlarının oluşturduğu “*Genel Dilbilim Dersleri*” adlı kitabı, dilbilim alanında bir devrim niteliğindedir. Saussure, dilin bir sistem olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekerek dilde yapı konusuna eğilmiştir. Böylece Üstünova’nın da belirttiği gibi “*Saussure ile başlayan yapısal kuramın dünyada etkisini göstermesi ile birlikte, dilde yapı kavramı – dil bilgisi ilişkisi sorgulanmaya başlanmıştır. Başka bir deyişle Saussure’in ‘Genel Dilbilim Dersleri’ ile düğmeye basılmış, dilbilim, bir bilim dalı olarak benimsenme sürecine girmiştir.*”¹¹

Dil-söz ayırımına giden Saussure, kişiden kişiye değişen, bireysel özellikleri yansıtan “söz”ün değil, toplumsal bir nitelik taşıyan ve ortak özellikler gösteren “dil”in dilbilimin malzemesi olması gerektiğini belirtir. Daha sonra “*artsürem*” ve “*eşşürem*”den söz ederek artsürem dilin tarih içinde geçirdiği değişiklikleri kapsadığını, eşşürem ise içinde bulunulan dönemle ilgili olduğunu söyler ve dilbilim

⁸ Kıran, Zeynel, *Dilbilime Giriş*, [Yayına Hazırlayan: Ayşe (Eziler) Kıran], Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 28.

⁹ Üstünova, Kerime, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, U. Ü. Basımevi, Bursa, 2002, s.1.

¹⁰ Vardar, a.g.e., s. 29.

¹¹ Üstünova, a.g.e., s. 1.

incelemelerinde eşsüremlî bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği üzerinde durur. Bu görüşler, Saussure'den sonraki araştırmacıların yolunu açmıştır.

“*Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir.*”¹² diyen Saussure, ayrıca dilde gösterge kavramını ortaya atmıştır. Göstergenin tanımını yapan Kıran, “*En genel anlamıyla, gösterge başka bir şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olguya verilen addır.*”¹³ demektedir. Saussure'ün ortaya koymuş olduğu gösterge kavramının iki boyutu vardır: *gösteren* ve *gösterilen*. Gösteren yan; sese, biçime dönüşmüş yandır, yani göstergenin somut yönüdür. Gösterilen yan ise gösterenin gönderme yaptığı soyut birimdir. Gösteren yan, biçime karşılık gelirken gösterilen yan, göstergenin anlam yönünü oluşturur. Toklu, göstergenin bu iki boyutu arasındaki ilişkiyi “*kuş*” birimini kullanarak şöyle açıklamaktadır: “*K-u-ş ses dizisini, gösterenini işittiğimiz zaman, zihnimize genellikle uçan, kanatları, gagası, iki ayağı olan, vücudu tüylerle kaplı, yumurtlayarak çoğalan bir hayvan tasarımı oluşur ve bu, k-u-ş ses dizisinin zihnimizdeki imgesidir ve bu imge göstergenin gösterilen yanıdır. Bu göstergenin gösterenini ses biçiminde duymadığımızda da, örneğin bir metinde bu sözcüğü okuduğumuz zaman da aynı çağrışım gerçekleşir. Doğada, dilbilimdeki deyişle dil dışı dünyada yaşayan kuşa da gönderge adı verilir.*”¹⁴

Göstergenin bu iki yönü arasındaki ilişki, nedensizdir. Uçan, bu durumu “*‘Masa’ kavramının ‘gösteren’i olan ‘m.a.s.a.’nın sessel dizilişi ile, zihnimize canlanan ‘dört ayağı olan, üzerinde yazı yazılan veya yemek yenen araç, aygıt’ kavramı arasında bir bağıntı yoktur: Aynı kavram, bir başka dilde başka ses imgelerinin değişik şekilde dizilmesi ile de ifade edilebilir: Bir Fransız bizim masa dediğimiz nesneyi ‘t.a.b.l.e / table’ ile anlatabilir.*”¹⁵ biçiminde açıklamaktadır. Buna rağmen her gösterge, gösteren ve gösterilen yanıyla bir bütündür. Saussure, bu iki yanı bir kâğıdın ön ve arka yüzü olarak görür, dolayısıyla bunların birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığını belirtir.

¹² Saussure, a.g.e., s. 45.

¹³ Kıran, a.g.e., s. 48.

¹⁴ Toklu, Osman, *Dilbilime Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s.19.

¹⁵ Uçan, Hilmi, “Dil, Yazar, Metin, Eleştiri Bağlamında Yapısalcılık”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, Eleştiri Özel Sayısı, S. (Sayı) 77-78-79, Hece Yayıncılık, Ankara, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, ss. (sayfadan sayfaya) 209-218, s. 210.

¹⁶ Böylece XX. yüzyıla kadar biçimsel olarak incelenen dil malzemesi, Saussure’le birlikte anlamsal boyutuyla da değerlendirilmeye başlanır.

Üstünova, bu dönemle ilgili olarak “*Göstergelerin tek başlarına salt değerleri yoktur. Belli bir dizge içinde değer kazanırlar. Dil birimi, sözcük düzeyindedir. (...) İşte, dili oluşturan birimler arasındaki ilişkilerin incelenmesiyle yapısalcılık oluşmuştur. Yapısalcılık, dil birimleri arasındaki bağlantıyı sesbilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi düzlemlerini birbirinden ayırarak yapar.*” ¹⁷ bilgisini vermekte ve dille ilgili çalışmaların bu dönemde sözcükle sınırlı olduğunu belirtmektedir.

Saussure’ün öncülük ettiği ve “*yapısal dilbilim*” denen yapısalcılık akımıyla birlikte dil, bir dizge olarak görülmeye başlanmış ve “*yapı*”dan söz edilir olmuştur. Benveniste, bu akımın görüşlerini ve yapıya bakışını, “*Baştan aşağı, seslerden en karmaşık anlatım biçimlerine kadar, dilde parçaların dizgeli bir düzenlenişi vardır. Kimi yapı ilkeleri uyarınca değişken birleşimlerle eklenilen biçimsel öğelerden oluşur. İşte dilbilimin ikinci anahtar terimi: yapı. Yapı dendiğinde, öncelikle dil dizgesinin yapısı anlaşılır; yapı, bir dilin her zaman az sayıda temel öge içerdiği ama bu az sayıda ögenin çok sayıda birleşimi olanaklı kıldığı gözleminden yola çıkılarak aşamalı olarak ortaya konabilir.*” ¹⁸ biçiminde özetlemektedir.

Saussure’den sonra Prag Okulu, Kopenhag Okulu, Yale Okulu gibi pek çok dil bilimi çevresi, onun görüşleri üzerine kurulmuş çağdaş dilbilimi yaratan akımlar olarak görülmektedir. Bu akımlara dâhil olan araştırmacılar, Saussure’ün ilkelerinden yararlanarak yeni bakış açıları geliştirmişlerdir. André Martinet, “*İşlevsel Genel Dilbilim*” adlı eserinin ön sözünde “*(...) Saussure’ün öğretimi ancak başka sürgünlere aşıl原因arak meyve verebilmiştir.*” ¹⁹ diyerek Saussure’ün dilbilim çalışmalarında öncü olma özelliğini öne çıkarıp ondan sonraki çalışmaların önemine dikkat çekmektedir. Özellikle Prag Okulu, dilbilim alanında önemli bir çevredir. Saussure’ün yolundan

¹⁶ Saussure, a.g.e., s. 165-168.

¹⁷ Üstünova, a.g.e., s. 2.

¹⁸ Benveniste, Emile, *Genel Dilbilim Sorunları*, (Çeviren: Erdim Öztokat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s.26-27.

¹⁹ Martinet, André, *İşlevsel Genel Dilbilim*, (Türkçesi: Berke Vardar), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985, s. X.

giderek dile yeni bir bakış açısı getiren bu araştırmacılar, çağdaş sesbilimin kurucuları olarak görülmektedir. Bu akım, klasik yapısalcılığın kollarından biri olan “işlevsel dilbilim”i ortaya çıkarmıştır. Konuyla ilgili olarak Kıran, “*F. De Saussure’den ve Prag Okulundan kaynaklanan işlevselcilik, adından da anlaşılacağı gibi, işlev kavramına öncelik tanır ve doğal dillerin çeşitli işlevleri arasında, iletişim işlevini en temel işlev olarak görür.*”²⁰ bilgisini verir. Böylelikle artık dil çalışmalarında iletişim konusu gündeme gelmiş olmaktadır. Kopenhag Okulu da Saussure’ün yolundan gitmiş ve onun söz ettiği gösterge, yapı gibi pek çok kavramı geliştirerek bütün dillere uygulanabilecek kavramsal bir mantık öne sürmüştür. Matematiksel bir yaklaşım sergileyen bu akım, dilbilimi “glosematik” olarak adlandırmıştır. Klasik yapısalcılığın bir diğer kolu ise Amerikan yapısalcılığıdır. Yale Okulu adı verilen bu çevre, dil öğelerinin kullanıldığı yerleri ve bunların birbiriyle olan ilişkisini saptamaya çalışan “dağılımsal dilbilim”i ortaya çıkarmıştır. Bağlam içinde dil birimlerinin kullanılışlarını inceleyen bu akım, ses özelliklerine önem vermiş, anlamsal boyutu göz ardı etmiştir.

İlerleyen dönemlerde N. Chomsky’nin ortaya attığı ve dağılımcılık akımına tepki olarak doğan “üretici – dönüşümsel dil bilgisi” kuramıyla yeni bir aşama daha kaydedilir ve çalışmalar, sözcükten cümle boyutuna kayar. Bu kuramın temellerinin Chomsky’nin 1955 yılında yazdığı ancak 1975’te yayımlanan “*The Logical Structure of Linguistic Theory*” (Dilbilimsel Kuramın Mantıksal Yapısı) adlı eseriyle atıldığı²¹ bilgisini veren Kıran, Chomsky’le başlayan bu dönemin, çağdaş dilbilimin ikinci evresi olduğunu söyler ve “*Descartes ve Port-Royal gramerinden esinlenen N. Chomsky, bir yandan, dizimsel yapılar (structures syntagmatiques) adı verilen basit yapılar içinde anlamanın ortaya çıkışını öte yandan, bu derin yapıları, görünen sözcelere ya da yüzey yapılarına dönüştüren mekanizmayı incelemeyi amaçlar. Bu akım temel dilsel birim olarak tümceyi kabul etmiştir.*”²² diyerek çalışmaların yönüne işaret eder. Vardar da, söz konusu kuramın içeriğiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: “(...) Chomsky, bir dildeki sonlu sayıda kural aracılığıyla dilbilgisine uygun sonsuz sayıda tümce üretilmesini, çeşitli dönüşümlerle derin yapılardan yüzey yapılara geçilmesini

²⁰ Kıran, a.g.e., s.134.

²¹ Kıran, Zeynel, *Dilbilim Akımları*, Onur Yayınları, Ankara, 1996, s. 186.

²² Kıran, a.g.e., s. 23.

*sağladığını varsaydığı düzeneği inceler. (...) yalnız söz eyleminde, edim düzleminde gerçekleşmiş tümceleri değil, gerçekleşebilecek gücül tümceleri de belirleyerek konuşucu-dinleyicinin tüm olanaklarını ya da üreticiliğini yansıtmaya ereğini güder.”*²³

Yapısalcılığı devam ettirerek bu akım içinde yeni bir bakış açısı geliştirdiği için “*dönüşümsel yapısalcılık*” olarak adlandırılan bu kuramla birlikte dilbilim incelemelerinde “*yüzey yapı*”, “*derin yapı*” kavramları ortaya çıkar. Günümüzde kazandığı en basit anlamıyla yüzey yapı, dilin görünen boyutu; derin yapıysa anlaşılan boyuttur. İletişim sağlanırken her şey açıkça belirtilmez, uzun uzun anlatılmaz. Bu, dildeki en az çaba yasası ve estetik kaygılardan kaynaklanır. Anlatımda çeşitli ipuçları verilerek iletilmek istenen bazı şeyler, söylemin derin yapısında bırakılır. Alıcı, vericinin yüzey yapıda sunduğu ipuçlarından yararlanarak derin yapıyı çözer ve saklanmış anlamlara ulaşır. Bu nedenle sağlıklı iletişim için yüzey yapıyı derin yapıyla birlikte değerlendirmek kaçınılmazdır. İşte Chomsky, günümüz dilbiliminin bu önemli konularına öncülük etmiştir. Üstünova da “*Nitekim N. Chomsky, kuramının üçüncü evresinde anlamın hem yüzey hem derin yapıda birlikte oluşabileceği kararına varmıştır. Dilin yalnızca yazıya, söze dökülmüş biçimsel kısmını dikkate almak, etkin iletişim için yeterli değildir.*” diyerek anlamın dilin bu iki yönünün birleştirilmesiyle ortaya çıkacağını söyler. Dolayısıyla Chomsky’le birlikte anlamın dikkate alınmaya başlandığı görülmektedir.

1965’lerden sonra dilin iletişimdeki işlevinin esas alınmasıyla birlikte günümüz dilbiliminin üçüncü evresi olarak görülen “*işlevci kuram*” dönemi başlar. Saussure’le birlikte başlayan çağdaş çalışmalar, artık cümle boyutundan sıyrılır ve cümle üstü birimlere yönelir. Bu akımın çalışma alanını Kıran, “*Bu üçüncü akımın amacı, belli bir dil kalıbı içinde, dinleyicilere (ya da alıcılara) belli bir kavramsal içerik anlatılmak istendiği zaman, belli bir sözcelem (énonciation) durumu içinde gerçekleşen bütün işlemleri betimlemektir.*”²⁴ biçiminde açıklamaktadır.

Bu dönemdeki çalışmalar, “*edimibilim*” adı verilen ve dilin kullanım boyutunu inceleyen bir alanın doğmasını sağlamıştır. Akerson ve Ozil, bu akımla birlikte dille

²³ Vardar, a.g.e., s.37.

²⁴ Kıran, a.g.e., s. 24.

ilgili çalışmaların yönünün değiştiğinden söz ederler:

“Dil inceleme yöntemleri 1970’li yıllardan sonra bir değişim geçirmeye başlar. Dilin kullanımsal yönüne ağırlık veren edimbilim ya da kullanımbilim adındaki bu yeni akım, dil incelemelerinin tümce sınırlarının ötesine geçmesine yol açar. İncelenen birimler artık tümceler değil, metinler, konuşma ortamlarıdır. Metindilbilim çalışmalarının temelleri bu yıllarda atılır. Bu incelemeler bir metin içindeki dilbilgisel ve anlamsal bağlara ilişkin kuralları ortaya çıkarmaya çalışır. Metinler, üreticisinden ve alımlayıcısından kopuk bütünlükler değildir, üretildikleri ve kullanıldıkları bağlamlarda gerçek anlamlarını bulurlar.”²⁵

Üstünova, dil çalışmalarında bugün gelinen noktayı, “*Dilbilimin bugün geldiği nokta, dili bir bütün olarak görmeyi zorunlu kılmaktadır. Mademki dil bir bütündür, o halde bütünü oluşturan, sorumluluğunu taşıyan temel değerler olmalıdır. Yapı taşları da diyebileceğimiz bu değerler, önce kendini oluşturan birimler içinde, sonra yer aldığı bütün içinde oluşumları, işlevleri, bağlantıları vb. bakımından çok yönlü olarak irdelenmelidir. Bilim çevrelerinde kabul gören bu görüşler, dilde bakış açısını değiştirdiği gibi çalışmaların da yönünü değiştirmiştir. Hepsinden önemlisi dil bir dizge, bir sistem olarak kabul edilmiştir.*”²⁶ diyerek özetlemektedir.

Dolayısıyla artık dil çalışmalarında yeni bir dönem başlar. Sağlıklı iletişimin hedef alınmasıyla ortaya çıkan, dil birimlerinin birbirlerine muhtaç oldukları, bu nedenle birlikte değerlendirilmeleri gerektiği düşüncesi, araştırmacıları metin üzerinde çalışmaya itmiş; böylece metin dilbilim denen inceleme alanı ortaya çıkmıştır.

2. Metin Dilbilime Genel Bir Bakış:

Onursal’ın 1970’li yılların başında önce İngiltere, sonra da Almanya ve Fransa’da ele alınmaya başlandığı²⁷ bilgisini verdiği metin dilbilim, Günay’ın “*Metin [Lat. textus (dokuma) > texere: dokumak], belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da*

²⁵ Akerson, Fatma Erkman – Ozil, Şeyda, *Türkçede Niteleme – Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, Simurg Yayınları, İstanbul, 1998, s. 33.

²⁶ Üstünova, a.g.e., s. 2-3.

²⁷ Onursal, İrem, “Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık”, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ayşe Kıran, Doç. Dr. Ece Korkut, Dr. Suna Ağıldere, Multilingual Yayınları, Dilbilim Dizisi, İstanbul, 2003, ss. 121-132, s. 121.

*birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür.*²⁸ biçiminde tanımladığı metin adı verilen bütünleri, özellikle de yazınsal metinleri inceler ve metni oluşturan unsurlar üzerinde çalışarak bunların arasındaki bağları ortaya koyar. Üstünova da “*Metin çözümlemelerinin amacı cümle dizilerinin dilbilgisi yapılarını ve beraberinde içerdikleri anlam ilişkilerini ortaya çıkarmaktır.*”²⁹ diyerek metin dilbilimin çalışma alanına yönelik bilgi vermektedir.

Uzun, bu alanın gelişmesinin dil araştırmalarında cümle üstü birimlere yönelmeyle mümkün olduğunu söyler.³⁰ Dil incelemelerinde 1965’lerden itibaren dilin iletişim işlevi esas alınmaya başlanmış, bu da cümle üstü birimlere yönelmeyi gerektirmiştir. Böylece metinler üzerinde çalışmak, kaçınılmaz olmuştur. Şenöz, “*Sonuçta tümceler de belli bir bağlam içerisinde, yani metinde kullanılmaktadır.*”³¹ diyerek bu yönelimin haklı gerekçesini belirtmektedir.

Her ne kadar bir bilim dalı olarak 1970’li yıllarda gelişmiş olsa da metin dilbilimin geçmişi daha gerilere gitmektedir.³² Aksanların verdiği bilgiye göre metinlerle çalışmanın zorunlu olduğu görüşünü ilk defa Zellig S. Harris ortaya atmıştır: “*Harris 1952’de dilin dağınık sözcükler veya tümcelerden çok, metin biçiminde kullanıldığını belirterek dilbilim çalışmalarını tümce ötesine taşıma konusunda ilk adımı atmıştır. Harris’in geliştirdiği bu görüşler, Amerika’da üretici-dönüşümsel modelin tümce merkezli yaklaşımının egemen olması nedeniyle ilk başlarda pek benimsenmemiştir.*”³³ Hatta Harris’ten önce 1943 yılında L. Hjelmslev, dilbilimin metinlerle ilgilenmesi gerektiğini söyleyerek cümle üstü birimlere dikkat çekmiştir.³⁴ Böylece daha 1940’lı yıllarda metin incelemesine yönelik girişimler olduğu

²⁸ Günay, Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2007, s. 44. Ayrıca metin tanımları konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Aksan, Mustafa – Aksan, Yeşim, “Metin Kavramı ve Tanımları”, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınları, Ankara, 1991, ss. 90-104.

²⁹ Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanları ve Cümleden Büyük Birlikler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s. 4.

³⁰ Uzun, Leyla Uzun, *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Simurg Yayınları, Ankara, 1995, s. 17.

³¹ Şenöz, Canan Ayata, *Metindilbilim ve Türkçe*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2005, s. 21.

³² Metin çalışmalarının tarihçesi için bk. Uzun, a.g.e., s. 17-35.

³³ Aksan, Mustafa – Aksan, Yeşim, “Metin Kavramı ve Tanımları”, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınları, Ankara, 1991, ss. 90-104, s. 93.

³⁴ Uzun, a.g.e., s. 18.

görülmektedir. Ancak metin dilbilimin sistemli bir bilim dalı oluşu, 1970'lerden sonra gerçekleşmiştir.

Metinlerle ilgili çalışmalar, kimi araştırmacının aynı, kiminin farklı gördüğü iki adla anılmaktadır: *söylem çözümlemesi* ve *metin dilbilimi*. Özkan, bu terimler konusundaki genel kabule ilişkin olarak “*Genel kabul gören anlayış, yazılı metinler ve sözlü ürünlerin metindilbilimi ile söylem çözümlemesi için ortak bir çalışma alanı oluşturduğudur. Her ne kadar metindilbilimi daha çok yazılı metinleri, söylem çözümlemesi ise sözlü ürünleri kendisine nesne olarak seçmiş de olsa söylem çözümlemesinin metindilbilimi için birtakım bakış açılarıyla yöntem belirleyici özellikler taşıdığı görülür.*”³⁵ bilgisini vermektedir. Buradan metin dilbilimin alanının yazılı metinler olduğu anlaşılmaktadır.

Metin dilbilimin inceleme malzemesini oluşturan yazılı metinler, cümlelerin anlamlı bütünler oluşturacak biçimde bir araya gelmeleriyle oluşmaktadır. “*Metin*” sözcüğünün Fransızca (*texte*) ve İngilizcedeki (*text*) karşılıklarının kökeninin Latince “*kumaş*” anlamına gelen *textus* sözcüğünden geldiğini söyleyen Onursal, “*Kumaş nasıl ipliklerden dokunarak bir bütün oluşturuyorsa, metin de kendisini oluşturan öğelerin birbirlerine aşama aşama eklenmesiyle, bir ‘dokuma’ süreci sonucunda ortaya çıkar.*” yorumunu yapmaktadır.³⁶ Bu da cümlelerin birbirine bağlanmasıyla anlamlı bütünlerin oluştuğunu gösterir. Günay, “*Metin, onu oluşturan tümceler toplamından farklı, kendine özgü bir bütündür. Tümcelerden oluşan değil, tümcelerle gerçekleşen anlamlı bir yapıdır.*”³⁷ diyerek cümlelerin kendine özgü anlamları olan metinleri ortaya çıkardığından söz eder. Dolayısıyla her cümle, ait olduğu bütün içinde değer kazanmaktadır. Bir metnin oluşumunun temelinde yetkin anlamı sağlamak vardır.

Kocaman, söz konusu incelemeleri “*söylem çözümlemesi*” olarak adlandırmakta ve bu çalışmaların önemini, “*Söylem çalışmalarının asıl önemli yanı ise dili bütünlüğü içinde kavrama çabasına aracılık etmesidir. Gerçekten de doğal dili belli bir bağlam*

³⁵ Özkan, Bülent, “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in ‘Onikiye Bir Var’ Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”, *Ç. Ü. (Çukurova Üniversitesi) Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/1, yay.y. (yayımcı yok), Adana, 2004, ss. 167-182, s. 169.

³⁶ Onursal, a.g.m. (adı geçen makale), s. 121.

³⁷ Günay, Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2007, s. 45.

*içinde ele almak, tek tek tümce ve sözcelerin ötesine geçmek, iletişimin sonucu olan dilin yapısını değil, bu iletişime götüren süreci ve bu süre içinde yapı ve işlevin bütünleşmesini incelemektir; salt özne-yüklem-tümleçle yetinmeyip dil kullanımının amacını, dil kullanımında kişilerin konumlarını, toplum-dil-kültür bağlamında kullanılan sözcenin yerini belirlemek demektir.”*³⁸ biçiminde belirtmektedir. Kocaman’ın bu sözlerinden metin çözümlemede bağlamın dikkate alınması ve metni oluşturan cümlelerin ait oldukları bağlam çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Aksan’ın “*Kısaca belirtmek gerekirse, bir gösterge, öteki öğelerle birlikte ve onlarla bütünleşerek, onların da yardımıyla bir kavramı yansıtmaktadır ki, göstergelerin bağlı bulunduğu bu öğelerin oluşturduğu bu bütüne bağlam adını veriyoruz.”*³⁹ biçiminde tanımladığı bağlam, bilgilerin anlamlandırılması konusunda vazgeçilmez bir role sahiptir. Eksiksiz önermeye ulaşmak için her cümlenin bağlam içinde değerlendirilmesi gerekir.

Cümleleri belirli bir bağlam içinde değerlendiren metin dilbilimin cümleler arasındaki ilişkileri ortaya koymada temel aldığı iki önemli ölçüt vardır: *bağdaşıklık* ve *tutarlılık*.

Bağdaşıklık, metnin söz dizimsel yapısıyla ilgilidir ve sözcüklerin dil bilgisi kurallarına uygun biçimde dizilişini ifade eder. Bu konuyu Üstünova, “*Örneğin; Türkçenin sondan eklemeli bir dil olduğunu göz ardı edip gelecekler sözcüğünü eylem kök / gövde + zaman eki + kişi eki kuralını çiğneyerek ecekgeller biçiminde dizersek; ad işletim ardıllarının sözcüğe ekleniş sırasını (çokluk / iyelik / durum / soru) ÇİDS’i unutup evlerimizden sözcüğünü evimizlerden haline sokarsak kuralları hiçe saydığımız için bağdaşıklıktan söz edemediğimiz gibi bunların doğru algılanmasını da bekleyemeyiz.”*⁴⁰ biçiminde örneklendirerek somutlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu konu, cümleler arasındaki biçimsel ilişkilerle ilgilidir.

Tutarlılık ilkesiyse dil birimlerinin mantık çerçevesi içinde bir araya gelmelerini

³⁸ Kocaman, Ahmet, “Söylem Çalışmaları ve Türkçe Öğretimi”, *Doğan Aksan Armağanı*, DTCF (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi) Yayınları: 366, Ankara, 1998, ss. 101-105, s. 102 – 103.

³⁹ Aksan, a.g.e., s. 200.

⁴⁰ Üstünova, a.g.e., s. 38.

gerektirir. Cümleleri birbirine bağlayan anlamsal ilişkiler, bu ilkeyle ilgilidir. Üstünova; sebep-sonuç, soru-cevap, karşıt anlamlılık gibi anlamsal ilişki sağlayan ögelerin, tutarlılık ilkesine hizmet ettiğini söyler ve aralarında biçimsel ortaklık bulunsa bile anlamsal açıdan bağlantılı olmayan cümlelerin, aynı bütün içinde değerlendirilemeyeceğini ifade eder.⁴¹ Dolayısıyla metni oluşturan cümleler, anlamsal açıdan birbiriyle ilgili olmalıdır.

3. Cümleden Büyük Birlikler

Geleneksel dil bilgisinde cümle, yargı bildirmesi nedeniyle en büyük dil birimi olarak kabul edilmektedir. “*Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında tümceyi ‘Bir düşünceyi, bir olayı eksiksiz olarak anlatan bağımsız bir sözcük dizisi’ biçiminde tanımlama eğilimi Aristoteles’e kadar uzanır.*”⁴² diyen Aksan, cümlenin en büyük dil birimi olduğu görüşünü eski Yunanlılara kadar götürür.

Geleneksel dil bilgisinin en büyük yanlığı, var olan metinleri inceleyerek bunlardan hareketle dilde kurallar geliştirmesi ancak yaşayan, kullanımda olan dili incelememesi ve yapılan çalışmaların bir öncekini tekrardan öteye gitmemesidir.⁴³ Bunların dışında dile biçimsel yaklaşması da cümlenin yetersizliğini görmesine engel olmuştur. Akerson ve Ozil, “*Geleneksel dilbilgisi yöntemleri, kısaca belirtecek olursak, bir dile biçimci bir anlayışla yaklaşır. O dilin sözcüklerinin nasıl türediklerini göstermek, sözcük türlerini saptamak geleneksel dilbilgisi yöntemleriyle hazırlanmış dilbilgilerinin belkemiğini oluşturur. Daha çok tek tek sözcükler ve ekler üzerinde durulur. Bu kitaplarda tümce üzerine çok az bilgi vardır. Ya da tümce açıklamaları, ayrıık olarak tümce ögelerini ele alma ve hangi sözcük türlerinin hangi ögeleri oluşturduğunu saptama aşamasında kalır.*”⁴⁴ biçimindeki sözleriyle bu biçimci yaklaşıma dikkat çekmektedirler. Dil birimlerinin anlamsal işlevlerinin değerlendirilmemesi, çalışmalarda yanlığa düşülmesine neden olmuştur. Üstünova da

⁴¹ Üstünova, a.g.e., s. 41-42.

⁴² Aksan, Doğan, *Anlambilim – Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara, 1999, s. 139.

⁴³ Göksu, Özkan, “Dilde Yapı Kavramı ve ‘Geleneksel’ Yaklaşım”, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 465, Ankara, 1980, ss. 46-56.

⁴⁴ Akerson ve Ozil, a.g.e., s. 24.

dilbilimde cümlelerin yüzey ve derin yapılarıyla birlikte değerlendirilerek biçimle birlikte anlamın da dikkate alındığını ancak Türkoloji çalışmalarında daha geleneksel davranıldığını,

“Chomsky’nin üretici dilbilgisi modeli, cümlelerin dizimsel yapısı ile mantıksal yapısı arasındaki bağı belirlemesiyle dilbilimde yeni bir dönemi başlatmıştır. Türkolojide ise, daha geleneksel davranılmakta, biraz tutucu yaklaşımlarla cümle çözümlenmeleri, anlamı hesaba katmadan, biçimsel özelliklerle ilgili olmaktadır. Oysa her iki bilim dalında da kullanılan malzeme dildir. Değişmeyen bir diğer gerçek ise, dilin daha sağlıklı bildirişme için var olduğudur. İşte değişmez bu iki gerçek, dilbilgisinde de cümle çözümlenmelerinin hem yüzeysel yapı, hem de derin yapının dikkate alınarak yapılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Dilin yalnızca yazıya, söze dökülmüş biçimsel kısmını dikkate almak, etkin iletişim için yeterli değildir.”⁴⁵

sözleriyle dile getirmekte ve dil bilgisinde de dilbilimde olduğu gibi anlamın dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir.

Saussure’le başlayan ve geleneksel dil bilgisinin ötesine geçen yapısalcılık akımı, dile bir dizge olarak bakmakta ve dilin birbiriyle ilişkili birimlerden oluştuğunu savunmaktadır. Üstünova, “*Bugün, dilin bütün birimlerinin birbirleriyle sımsıkı bir ilişki içinde oldukları ve dil öğelerinin birbirini tamamlar biçimde işlev üstlendikleri görüşü ilke olarak benimsenmiştir.*”⁴⁶ sözleriyle bu yaklaşımı açıklamaktadır. Buna göre her birim, varlık nedenini diğer dil birimlerine borçludur. Örneğin ses olmadan sözcüklerin oluşması imkânsızdır. Aynı şekilde “*beyaz*” sözcüğünün sıfat görevini alabilmesi, bunun bir adı nitelenmesine bağlıdır. Ancak “*beyaz gömlek*” biçimindeki bir yapı, “*beyaz*”a sıfat demeyi sağlar. Ya da ad işletim ekleri olmadan ad görevindeki dil birimlerinin sistem içinde hareket etmeleri düşünülemez. Göksu da dil birimlerinin birbirine bağlı oluşunu “*Dilsel yapının başka bir özelliği de (ki özelliklerinin en ayırt edicisidir) kendisini oluşturan öğelerin kendi başlarına bir değerleri olmamasıdır. Bu öğeler, ancak dizge içinde belli bir yer tuttıkları için değer kazanırlar.*”⁴⁷ diyerek belirtmektedir.

⁴⁵ Üstünova, Kerime, “Cümle Çözümlenmelerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 166-174, s. 166.

⁴⁶ Üstünova, Kerime, “En Büyük Dil Birimi Cümle midir?”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 150-154, s. 151.

⁴⁷ Göksu, a.g.m., s. 47.

Dilin iletişim işlevinin temel alınmasıyla birlikte ses, ek, sözcük, sözcük öbeği gibi bir dil birimi olan cümlenin yetkin iletişimi sağlayamadığı görülmüştür. Dolayısıyla cümlenin de diğer dil birimlerinde olduğu gibi başka birimlerle yani ilişki kurduğu diğer cümlelerle birlikte değerlendirilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle cümle üstü birimlere yönelmek gerektiği öne sürülmüş ve cümlelerin oluşturduğu metinler üzerinde çalışmak yaygınlık kazanmıştır. Aksan da “*Tümceyi sadece dilin bir birimi, biçimsel bir kuruluş olarak görmek, dili tümceye indirgemek eksik bir görüş ve inceleme yöntemi olmaktadır. Çünkü bir tümce, içinde yer aldığı metne, konuşanla dinleyen (ya da yazarla okuyan) arasındaki ilişkilere, içinde sahip bulunulan duruma iletişimde bulunan kimselerin karşılıklı olarak sahip oldukları ruhsal niteliklere ve onların niyetlerine göre değişik anlamlar yansıtır.*”⁴⁸ biçimindeki sözleriyle cümlenin iletişimde yetersiz olduğunu, artık cümlenin ait olduğu bütün içinde değerlendirilmesi yani cümle üstü birimlerin dikkate alınması gerektiğini belirtir.

Dil incelemelerinde metinlerle çalışmak gerektiğine değinerek cümle üstü birimlere dikkat çeken ilk kişi, daha önce de belirtildiği gibi, Harris’tir (bk. s. 11-12). Uzun da “*Belirtmelidir ki, tümceüstü dil çalışmasındaki en büyük adımlardan biri, Harris tarafından atılmıştır. Dilin gerçekte tümcelerle sınırlanmış biçimde değil, söylemler (discourse) biçiminde kullanıldığını belirten Harris, tümceden büyük bir dil biriminin varlığını bu birimin adını da koyarak somutlaştırmaktadır. Bu nedenle Harris’te tümce çözümlemesi yerine söylem çözümlemesi (discourse analysis) terimiyle karşılaşılmaktadır.*”⁴⁹ diyerek Harris ve ilk cümle üstü dil çalışmaları hakkında bilgi vermektedir. Görüldüğü gibi cümle üstü birimlerle çalışma zorunluluğu, daha 1945’li yıllarda anlaşılmıştır. Harris’ten sonra K. L. Pike, P. Hartmann, R. Harweg gibi araştırmacılar da bu çalışmalara devam etmiştir. Ancak 1970’lerden itibaren edimbilimin dilde iletişimi esas almasıyla birlikte cümle üstü birimlere yönelik çalışmalar hız kazanmış ve sistemli hâle gelmiştir.

Bugün, sağlıklı iletişim için cümlenin tek başına yetersiz kaldığı, kabul edilmiş bir gerçektir. Çünkü bir cümle, her ne kadar yargı bildiriyor olsa da belli bir bağlama ait

⁴⁸ Aksan, a.g.e., s. 140.

⁴⁹ Uzun, a.g.e., s. 18.

olduğu için o bağlamda yer alan diğer cümlelerle bağlantı içindedir. Dolayısıyla bir şekilde o cümlelerle ilişki kurduğundan tüm bilgilerin bir cümlede verilmesi beklenemez. Bilgiler, o bağlama ait cümlelere yayılmış durumda olacaktır. Bu da cümlelerin birlikte ele alınmasını gerektirir. Örneğin, *“Bunu o da söylemişti.”* biçimindeki bir cümle, biçimce tamamlanmış bir yapı olmasına rağmen alıcıyla verici arasında tam bir iletişime olanak sağlayamamaktadır. Bu cümle; *“‘O’ denen kişi kimdir?”, “Bu kişi ne söylemiştir?”, “Bunu söyleyen başka kimler vardır”, “Söyleme zamanı nedir?”, “Söyleme yeri neresidir?”* gibi cevaplanamayan pek çok soru içermektedir. Cümlenin anlatmak istediğinin ne olduğu, ancak bunun ait olduğu bağlamdan çıkarılabilir. *“Ayşe, çok heyecanlıydı. Çünkü ertesi gün okula başlayacaktı. O akşam yemekte babası, Ayşe’ye yolda dikkatli olmasını tembihledi. Ayşe, bu sözü ikinci defa duyduğu için bunun önemsemesi gereken bir konu olduğunu anladı. Çünkü birkaç saat önce annesi onu yanına çağırmış ve bunu o da söylemişti.”* biçiminde kurgulanacak bir yapıda *“Bunu o da söylemişti.”* cümlesinin anlatmak istediği, tam olarak anlaşılacaktır. Bu örnekte olduğu gibi bitmiş bir yargı bildiren cümlenin, anlamı sağlamada yetersiz olması, iletişimin dilin anlamsal boyutuyla sağlandığının göstergesidir.

Dil denen dizge, somut yani net olan göstergelerle çalışmaktadır. Ancak iletişim, göstergenin gösterilen yanıyla gerçekleşir. Çünkü asıl önemli olan, anlatma biçimi değil anlatılmak istenendir. Verici, aktarmak istediği bilgiyi çeşitli göstergeler kullanarak alıcıya sunar. Bu göstergelerin gönderme yaptığı kavramlar, alıcının zihninde mevcuttur. Dolayısıyla alıcı, verici tarafından kodlanan göstergeyi, zihninde çözümleyerek anlama ulaşır; böylece iletişim gerçekleşmiş olur. Sağlıklı bir iletişim için gösterenle gösterilenin örtüşmesi gerekir. Cümle de bir göstergedir. Ancak bu göstergenin gösterilen yanı, örnekten de anlaşıldığı gibi diğer cümlelerin varlığıyla ortaya çıkmaktadır. Böylece geleneksel dil bilgisinin, en büyük dil biriminin cümle olduğu biçimindeki tezi, bu görüşlerle birlikte geçersiz olmaktadır.

Birbirine çeşitli ilişkilerle bağlı cümleler, cümle üstü birimleri ortaya çıkarmaktadır. Bu konu üzerinde çalışan araştırmacılardan biri olan Kerime Üstünova, cümle üstü birimi *“Aralarında anlam ve biçim bağı bulunan cümlelerin oluşturduğu en*

büyük dil birimi, cümleler topluluğu.”⁵⁰ biçiminde tanımlayarak “Dilce, sözce, metin, söylem, text, textem *terimleriyle de karşılanır. Biz, ‘cümleden büyük birlik’ diyip kısaca CBB ile göstermeyi tercih ettik.*”⁵¹ sözleriyle cümle üstü birimi “*cümleden büyük birlik*” sözüyle gösterdiğini açıklamıştır. Bu çalışmada da Üstünova’nın tercih ettiği söz konusu terim ve CBB kısaltması kullanılmaktadır.

Cümle, cümleden büyük birliklerin yapı taşı olarak görülmektedir. Nasıl ki sözcükler ve sözcük öbekleri bir araya gelerek cümleyi oluşturursa cümleler de bir araya gelerek cümle üstü birimleri meydana getirir. Ancak cümlelerin sıralanışı, rastgele değil, belli bir düzen içindedir. Bir cümle topluluğuna “*cümleden büyük birlik*” demek için cümlelerin arasında çeşitli açılardan bağ olması gerekir. Birbirleriyle ilişkili cümleler, bir araya gelerek cümleden büyük birlikleri oluşturur.

Dil birimleri, birbirini içine alarak oluşmaktadır. Sesler, heceleri ve ekleri; heceler, sözcükleri; sözcükler; sözcük öbeklerini; sözcükler ve sözcük öbekleri, cümleleri; cümleler de cümleden büyük birlikleri oluştururlar. Cümleden büyük birlik de bir dil birimi olduğuna göre onun da yer aldığı bir bütün olacaktır. İşte cümleden büyük birlikler de metinleri meydana getirir. Bu bakımdan CBB’ler, bir metindeki konunun değişik açılardan ele alındığı yapılar olarak görülmelidir. Her CBB, kendi içinde konu bütünlüğü sağlar. Bazen CBB’lerin içinde daha küçük birimler bulunabilir. Bunlar da CBB’deki konuyu çeşitli yönlerden ele alan birimlerdir. Bu çalışmada söz konusu birimlerin varlığı saptanmış ve bunlar, “*mini cümleden büyük birlik*” olarak adlandırılarak kısaca “*MCBB*” olarak gösterilmiştir. MCBB’ler de tıpkı CBB’ler gibidir ve onlar gibi çözümlenirler.

Her dil birimi gibi, cümleden büyük birliklerin de bazı özellikleri vardır. Üstünova tarafından belirlenmiş olan bu özellikler ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir:

1. “*CBB; tıpkı ses, sözcük, cümle gibi bir dil birimidir.*”⁵²
2. “*Bir cümlelerin nasıl sınırı varsa, CBB’nin de olmalıdır.*”⁵³

⁵⁰ Üstünova, Kerime, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, U. Ü. Basımevi, Bursa, 2002, s.13.

⁵¹ Üstünova, a.g.e., s.13.

⁵² Üstünova, a.e. (aynı eser), s. 14.

CBB'nin kuruluşu, cümleyle paralellik göstermektedir. Nasıl ki cümlenin bir sınırı varsa CBB'nin de olmalıdır. Türkçede, cümleyi oluşturan ögeler, özne + tümleç + yüklem dizisinde sıralanırlar. Her cümlenin bir öznesi ve bir yüklemi olur. Tümleçlerin sayısı artırılabilirse de bir cümlede aynı yapıdaki öğeden sadece bir tane bulunduğu için tümleçler de sınırlı sayıda olmak zorundadır. Dolayısıyla cümlenin bir sınırı olduğu sonucuna varılır. CBB de kuruluşça cümleye benzemektedir ve onun da cümle gibi bir sınırı olmalıdır. Bu konuda yol gösterici olan, cümleler arasındaki anlamsal ve biçimsel bağlantılardır. Özellikle anlamsal bağlantılar, CBB'nin sınırının belirlenmesinde büyük rol oynar. Çünkü biçimce aynı kurguya sahip ancak anlamsal olarak farklı yapıların aynı çatı altında bulundurulması söz konusu olamaz. Bu nedenle anlamsal bağlantının sona erdiği yerde CBB'nin sınırı da çizilmelidir. Üstünova, anlamsal ilişkinin önemini “Cümleler birbirine önce anlam yönüyle bağlanmalı, dil bilgisi özellikleri de bunları desteklemelidir. (...) Anlam bağıntısı sona ermişse, o CBB'nin sınırları da çizilmiş demektir. Çünkü biçim / dil bilgisi özellikleri CBB'nin sürmesi için yeterli değildir.”⁵⁴ sözleriyle ifade etmektedir. Anlamsal bağların CBB'nin ilk şartı olmasından dolayı bu çalışmada da CBB'lerin oluşumunda cümleler arasındaki anlamsal ilişkilerin rolü ortaya konmaktadır.

3. “Aynı sözlük alanına giren kavramlar, ortak nesne, ortak zaman bildiren sözcükler, olumsuzluk, soru, sebep-sonuç ilişkisi, zıt anlamlılık, yakın anlamlılık, karşılaştırma anlam bağıntı kuran, dolayısıyla CBB'nin oluşumunu hazırlayan etkenlerdendir.”⁵⁵

Cümleler arasında anlamsal bağ kuran bu özellikler bakımından sıkı ilişkiler içinde olan cümleler, aynı çatı altında toplanarak CBB denen dil birimlerini oluşturmaktadır. Çalışmada, bu özelliklerle sağlanan anlamsal ilişkiler sırasıyla incelenmiştir.

4. “CBB'de aynı konunun ele alınması şarttır.”⁵⁶

⁵³ Üstünova, Kerime, “Cümleden Büyük Birimler”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 155-165, s. 155.

⁵⁴ Üstünova, a.e., s.15.

⁵⁵ Üstünova, a.g.m., s. 157.

⁵⁶ Üstünova, a.g.m., s. 155.

Aynı konuyu anlatan, bu açıdan birbiriyle bağlantılı cümleler, CBB'yi oluşturur. Dolayısıyla CBB'lerin konu bütünlüğü içinde olması gerekir. Konunun farklılaşması, CBB'nin sona ermesi demektir.

5. “Bir CBB'nin sınırları ancak yüzey ve derin yapı ilişkileriyle çizilebilir.”⁵⁷

Cümleler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve CBB'nin sınırlarının çizilmesi konusunda derin yapı, büyük bir önem taşımaktadır. Vericinin dildeki tasarruf ilkesi nedeniyle derin yapıda bıraktığı birimlerin yüzey yapıya çıkarılması, yani yüzey yapıdaki boşlukların doldurulması, sağlıklı bir çözümleme için ön koşuldur. Üstünova, derin yapıyı “*Cümlenin temelinde bulunan bütün anlam öğelerinden oluşmuş, yüzey yapıdaki dilin iletişimde kullanılan anlamla ilgili mantıksal yapısı, soyut yanı.*”; yüzey yapıyı ise “*Derin yapıda var olan anlamın açıklanmış biçimi; sese, heceye, sözcüğe, sözcük öbeğine dökülerek hayat bulmuş; dilin gözle görülür, kulakla duyulur biçimsel yanı; somut yapısı.*”⁵⁸ biçiminde tanımlamaktadır.

Derin yapının ortaya çıkarılması için yüzey yapıdaki boşlukların tamamlanması gerekir. Bu boşluklar iki tür olabilir. İlki, herkesin aynı biçimde tamamladığı *eksilti* adı verilen boşluklardır. Bunlar, herkes tarafından aynı biçimde anlaşıldığı için dildeki en az çaba ilkesini işletmek adına derin yapıda kalırlar. Üstünova, eksiltelerin tamamlanması konusunda Türkçenin temel kurallarından hareket etmek gerektiğini belirterek bu kuralları şöyle sıralar:

- a. Yargı için yüklem gerekir. Yüklem, özne gerektirir; yüklem, dilbilgisel özne ister; dilbilgisel özne, sözlüksel özne ister;
- b. Sözlüksel özne, yüklem gerektirir,
- c. Tamlanan (iyelikli öge), tamlayan gerektirir,
- ç. Tamlayan, tamlanan gerektirir,
- d. Geçişli çatıdaki yüklem, nesne gerektirir; nesne, yüklem gerektirir,
- e. Zarf, yüklem gerektirir,
- f. Aralarında anlam bağı bulunan cümlelerde bir cümlede verilen öge diğer cümleyle ilintili kılınabilir,

⁵⁷ Üstünova, a.g.m., s. 156.

⁵⁸ Üstünova, Kerime, “Söz Diziminde Anlamsal ve Biçimsel Özelliklerin Aynı Çatı Altında Toplanma Zorunluluğu”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss., 142-149, s. 146.

g. idi, imiş, ise birimleri cümlelerin birinde verilip diğerlerinde var sayılabilir.”⁵⁹

Çalışmada, cümle sınırlarının belirlenmesinin ardından eksilteler, söz konusu kurallar doğrultusunda üç aşamada tamamlanarak koyu renkle yazılmıştır. Birinci aşamada eksilteler, “Ø” (sıfır biçimbirim) işaretiyle saptanmış, ikinci aşamada bunların yerine zamirler konmuş, üçüncü aşamadaysa zamirler, gerçek göstergelerle tamamlanmaya çalışılmıştır. Eksilteleri gösterirken bu işaret renklendirilmiş ve her eksilti türü için ayrı bir renk belirlenmiştir. Özellikle ek eksiltelerinin kolayca görülebilmesi için böyle bir yöntem tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan bu renkli simgeler şöyledir:

Sözcük, sözcük öbeği:	Ø
Kişi eki:	-Ø
Zaman eki:	-Ø
Eksiz özne durumu eki:	-Ø
Eksiz nesne durumu eki:	-Ø
Tamlayan durumu eki:	-Ø
İyelik eki:	-Ø
Emir kipi 2. tekil kişi eki:	-Ø
Yüklemselleştirici ek:	-Ø

Cümlelerde görülen ikinci boşluk türü, *eksiklik*dir. Bunlar, eksiltinin tersine herkesin farklı biçimlerde doldurabileceği boşluklardır. Eksikliklerin kestirilebilir olma özellikleri yoktur. Bunlar, yüklemsiz kesik cümle olma özelliği taşırlar. Çalışmada eksiklikleri göstermek için de “Ø” simgesi kullanılmıştır.

Derin ve yüzey yapının belirlenmesinin bir başka önemli tarafı da bunların CBB’deki bağdaşıklık ve tutarlılık ilkelerini sağlamasıdır. Bu durumu Üstünova,

⁵⁹ Üstünova, Kerime, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, U. Ü. Basımevi, Bursa, 2002, s.47.

“Bir CBB’de bağdaşıklık ve tutarlılık adı verilen özellikler olmalıdır. Bunların belirlenmesi, buna bağlı olarak CBB’nin sınırlarının çizilmesi ancak yüzey ve derin yapı ilişkileriyle mümkün olacaktır.”⁶⁰ sözleriyle ifade eder. Verici tarafından eksik bırakılmış yapılar, yüzey yapıya taşındığında cümleler arasındaki bağlantılar daha iyi görülecek ve birbiriyle ilişkili cümleler, aynı CBB’de toplanabilecektir.

Derin yapı, okuyucunun metin çözümlemede aktif bir rol almasını sağlar. Çünkü Erden’in de belirttiği gibi “Kısa öyküde yazar yazmadığı ya da yazamadığı şeyleri metnin derin yapısında bulunan simgesel alt yapılarla ifade eder. Bu simgesel alt yapıların içinde okur tarafından çözülmesi gereken gizler vardır.”⁶¹ Okuyucu, bu anlamları derin yapıda bulur ve vericinin aktarmak istediği iletiyi çözer. Dolayısıyla metindeki anlam, yazar ve okuyucu tarafından ortaklaşa sağlanmaktadır.

6. “CBB’yi oluşturan cümleler arasında gönderme vardır.”⁶²

Gösterenle gösterilen arasındaki ilişki, “gönderme” olarak adlandırılır. Gönderme, bazen söylemle sınırlı kalabilir, yani göstergenin gösterilen yanı, söylem içinde anlaşılabilir. Örneğin, “Ayşe ile annesi bize geldiler. Onlara kek yaptık.” ifadesinde geçen “onlar” zamiri, bir göstergedir ve bunun göndermesi, “Ayşe ile annesi” öbeğinedir. Metin içindeki birimlerle sağlanan bu ilişki, dil içi göndermedir. Bazı göstergelerinse dış dünyada karşılıklarının olduğu görülür. Dolayısıyla bunları çözebilmek için söylemin dışına çıkıp dış dünyayla ilgili bilgileri devreye sokmak gerekir. İşte bu tür göstergeler de dil dışı göndermeleri gerçekleştirmektedir.

Dil içi göndermeler, CBB’nin bütünlüğünü ve bağdaşıklığı sağlamaktadır. Çünkü bir birimin anlaşılması için diğer birimlerin dikkate alınması gerekir. Gönderme, ön gönderim ve art gönderim olmak üzere iki biçimde gerçekleşebilir. Bu gönderimlerde özellikle zamir kullanımı söz konusudur. Önce zamir verilip sonra zamirin yerini tuttuğu ad kullanılırsa ön gönderimden; önce ad sonra zamir kullanımında ise art gönderimden söz edilir. Yukarıdaki örnekte “o” zamiri, art gönderimle “Ayşe ile annesi” öbeğini anlatmaktadır.

⁶⁰ Üstünova, a.e., s.15.

⁶¹ Erden , Aysu, *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 37.

⁶² Üstünova, Kerime, “Cümleden Büyük Birimler”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 155-165, s. 156.

Cümleler arasındaki gönderimlerde her zaman ardışıklık söz konusu değildir. Bazen art arda gelen cümleler bağlantılı olabilirken bazen de birbirleriyle ilişki içinde olan cümlelerin arasına başka cümlelerin girdiği görülebilir.

7. *“CBB’nin kuruluşu, cümle kuruluşuna paralel bir gelişme sergiler. Birbirlerine eş değerdir.”*⁶³

Cümle öğelerinin dizilişinin benzerine CBB’nin bölümlenmesinde rastlandığı için CBB’nin kuruluşuyla (giriş, gelişme, sonuç bölümleri) cümlenin kurgusunun benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bu durumu Üstünova şöyle açıklar:

“Cümlenin asıl öğeleri, kurucuları özne ve yüklemdir. Tümleçler ise, daha iyi bir iletişim için onlara hizmet ederler. Cümle kuruluşu Türkçede özne + tümleç + yüklem sıralamasındadır. Özne yapar, yüklem anlatır, tümleçler öznenin yapıp, yüklem anlatıldığı hareketin zamanını, durumunu, etkilenen varlığı vb. bildirirler. CBB’nin ise giriş bölümü açıştır, söze başlayıştır. Öznenin işlevine sahiptir (özne // giriş). Gelişme bölümü konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayan, girişin açılmasına yardım eden bölümdür. Tümleçlerin işlevini üstlenmiştir (tümleç // gelişme). Sonuç bölümü kapanıştır. Tıpkı yüklem gibidir. Yüklem haber verir, öznenin yaptığı işi anlatır, cümlenin kapandığını bildirir. Kendisinde öznenin işaretini taşır (yüklem // sonuç). Sonuçta CBB açıldığı unsurla kapanır.”⁶⁴

Cümleyle CBB arasındaki söz konusu paralelliği ortaya koyabilmek için bu çalışmada da her CBB ve MCBB’nin giriş, gelişme ve sonuç bölümleri bulunmuştur.

“Özne + tümleç + yüklem” kurgusundaki cümlede, baştaki özne (sözlüksel özne), sonda bulunan yüklem içinde bir ekle (dilbilgisel özne) temsil edilmektedir. Böylece cümle, açıldığı gibi kapanma özelliği gösterir. Aynı durum, CBB için de geçerlidir. CBB’lerdeki giriş, gelişme, sonuç bölümleri, cümledeki “özne + tümleç + yüklem” dizisine paraleldir, dolayısıyla CBB’ler de açıldığı gibi kapanırlar. Çalışmada bu konu, her bölüm için ayrı başlıklar hâlinde incelenmese de yeri geldikçe belirtilmiştir.

8. *“Bir CBB’nin kapandığı yerden diğer CBB açılmalıdır. Bazen her iki CBB arasında köprü görevini üstlenen geçiş cümleleri bulunur.”*⁶⁵

⁶³ Üstünova, a.g.m., s. 158.

⁶⁴ Üstünova, a.g.m., s. 158-159.

⁶⁵ Üstünova, a.g.m., s. 159.

Bu çalışmada da köprü göreviyle CBB'ler arasında bağlantı sağlayan cümlelerin varlığına dikkat edilmiştir.

9. “CBB’yi oluşturan bağlardan biri de çeşitli yapıların tekrarıdır.”⁶⁶

Çalışmada üç çeşit tekrarın varlığı saptanmıştır:

a. Tam Tekrar: Bir cümlede yüzey yapıda görülen bir birimin bir başka cümle ya da cümlelerde yüzey yapıda aynen kullanılması tam tekrar olarak adlandırılmaktadır.

b. Sıfır Tekrar: İletişimde zamandan ve emekten tasarruf, dilin tekrarı sevmeyişi ve estetik kaygılardan dolayı bazen dil birimlerinin yüzey yapıya taşınmadığı, derin yapıda bırakıldığı görülür. Ancak bu birimlerin tamamlanabilmesi için yüzey yapıda ipuçları verilir. İşte derin yapıya bırakılan bu boşluklar, sıfır tekrar olarak adlandırılmaktadır.⁶⁷

c. Eksik Tekrar: Gösterenleri ayrı, gösterilenleri aynı olan birimlerle sağlanan tekrarlara eksik tekrar denir. “Eksik tekrar; tekrar yapıldığı yüzey yapıda çok net görülmeyen, daha çok anlama yönelik bir türdür.”⁶⁸ diyen Üstünova, eksik tekrarların anlamsal bağ kurma konusundaki önemine değinmektedir.

Tekrarlar, CBB'nin oluşumunda çok büyük bir rol üstlenmiştir. CBB'nin bütünlüğü, tekrarlarla sağlanmaktadır.⁶⁹

Bu çalışmanın amacı, Oktay Akbal'ın “Hayri Bey’li Üsküdar” adlı öyküsünü CBB’ye ait bu özellikler çerçevesinde çözümleyerek CBB'nin hangi koşullarda ortaya çıktığını ve cümleler arasındaki anlamsal bağların bu oluşuma nasıl hizmet ettiğini göstermektir.

Çözümleme bölümünün ilk aşaması olan cümlelerin sınırlarının belirlenmesi sırasında yazarın üslup özellikleriyle ilgili olarak bazı özel durumlarla karşılaşılmıştır. Bunlar, şöyle açıklanabilir:

⁶⁶ Üstünova, a.g.m., s. 160.

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Üstünova, Kerime, “Eksilti ya da Sıfır Tekrar”, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, C. 1, Yıl:1, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1999, ss. 93-105.

⁶⁸ Üstünova, Kerime, “Eksik Tekrar”, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, C. 5, Yıl:4, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2003, ss. 179-186, s. 181.

⁶⁹ Üstünova, Kerime, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, U. Ü. Basımevi, Bursa, 2002, s.17.

Oktay Akbal'ın üslup özelliklerinden en dikkat çekici olanı, ilgi cümlelerinde *ki*'yi kullanma alışkanlığının olmamasıdır. Yazar, bu tür cümleleri birbirine bağlaç olmaksızın bağlamaktadır. Örneğin “*Küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton gördüm: [ki] ‘Bereket Bakkaliyesi bu sokaktadır.’*” (134) cümlesinde böyle bir kullanım vardır. Açıklamalı cümle niteliğindeki bu yapıda temel önermeyle bunun açıklaması olan yan önerme, birbirine bağlaçsız bağlanmıştır. Ancak bu yapı, *ki*'nin varlığını düşündürmektedir.

“*Baktım Osman belirmiş.*” (164-165) örneğinde de benzer bir durum görülmektedir. Burada söylenmemiş bir “*gör-*” eylemi vardır. Yani Osman'ın belirmesi, bakmanın sonucunda görülen şeydir. Dolayısıyla bu yapıdan anlaşılan şudur: “*Baktım [ve gördüm ki] Osman belirmiş.*” (Baktım ve Osman'ın belirdiğini gördüm.) “*Baktım*”dan sonra gelen kısım, baktıktan sonra görüleni işaret ediyor. Şu cümle de aynı özelliktedir: “*Baktım elinde koca bir çikolata.*” (187-188) (Baktım [ve gördüm ki] elinde koca bir çikolata.) Dolayısıyla bu yapılar, iki ayrı cümle olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Üstünova'nın da belirttiği üzere “*‘Bak-’ eyleminin ardından gelen ikinci cümle, ‘gör-’ ya da ‘anla-’ eyleminin etkisinde kalan, yani görülen / anlaşılan şeyleri vermektedir.*”⁷⁰

“*Baktım Osman belirmiş.*”

ben-Ø baktım (164)

[ben-Ø gördüm ki] Osman-Ø belirmiş-Ø-Ø (165)

“*Baktım elinde koca bir çikolata.*”

ben-Ø baktım (187)

[ben-Ø gördüm ki] Osman'ın elinde koca bir çikolata Ø-Ø (188)

Cümle kuruluşlarıyla ilgili olarak dikkati çeken bir diğer konu da iki nokta (:) işaretinin kullanıldığı açıklamalı cümlelerin farklı yapılarda oluşudur.

⁷⁰ Üstünova, Kerime, “‘Bak-’ Eylemiyle Kurulu Eksilteli Cümle Türü Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, Spring 2009, ss. 2238 - 2246, s. 2240.

Cümleler arasındaki bu farklılık, cümle sınırlarının çizilmesinde de etkili olmuştur. Bazı cümlelerde açıklama kısmı, temel önermenin zarf tümleci konumundadır. Bu tür cümlelerde açıklama bölümüyle temel cümle ayrılmamıştır. “*Hayri Bey’i karşımda gördüm: Seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu ya da küçük ipek seccadesinde namaz kılıyordu (...)*” (4-5) yapısında temel cümle, “*Hayri Bey’i karşımda gördüm.*”dür. İki nokta işaretinden sonra gelen cümleler, buradaki eylemi tasvir etmektedir: “*Hayri Bey’i seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlarken karşımda gördüm.*”, “*Hayri Bey’i küçük ipek seccadesinde namaz kılarken karşımda gördüm.*” Burada açıklama bölümü, *ya da* bağlacıyla birbirine bağlanmış iki cümleden oluşmaktadır. Bu cümleler, “*gör-*” eylemini tasvir eden durum zarf tümleçleri olmuşlardır. Bir cümlede aynı yapıda iki zarf tümleci olamayacağından bu cümleler ayrı alınır ve her birinin başına “*Hayri Bey’i karşımda gördüm.*” cümlesi getirilir:

ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: Hayri Bey-Ø, Hayri Bey’in seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu-Ø (4)

ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: ya da Hayri Bey-Ø, Hayri Bey’in küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kılıyordu-Ø (5)

İki nokta işaretinin kullanıldığı bir başka cümle türünde ise zarf tümleci konumunda olan, açıklama cümlesi değil ilk cümledir. “*Babam güldü: ‘Hayri Bey dün bana geldi. Ne yapacağım şimdi bu parayla dedi.’*” (14-15) Burada da “*gül-*” eylemi, “*de-*” eylemini tasvir etmektedir: “*Babam gülererek ‘Hayri Bey dün bana geldi.’ dedi.*”, “*Babam gülererek ‘Ne yapacağım şimdi bu parayla dedi.’ dedi.*” “*Babam güldü.*”, yapısı, bu iki cümlelerin durum zarf tümlecidir. Dolayısıyla her ikisinin başına da bu yapı getirilmelidir. Burada da zarf tümleci konumunda olan “*Babam güldü.*” cümlesi, diğer cümlelerle birlikte alınmıştır:

benim babam-Ø güldü-Ø: benim babam-Ø, ‘Hayri Bey-Ø dün bana geldi-Ø’-Ø dedi-Ø (14)

benim babam-Ø güldü-Ø: benim babam-Ø, ‘Hayri Bey-Ø, dün ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla-Ø dedi-Ø’-Ø dedi-Ø (15)

“Zeliha Hanım ağlıyordu: “Gidecek bu para elimizden gidecek.” (96) cümlesinde de iki cümle, tek cümle olarak alınmıştır. Çünkü burada da ikinci cümle, ilk cümledeki eylemi tasvir etmektedir: “Zeliha Hanım, ‘Gidecek bu para elimizden gidecek.’ diye ağlıyordu.”

Temel cümledeki bir ögenin açıklamasının yapıldığı cümle kuruluşlarında da cümleler ayrılmamıştır. Şu örnekte bu konuda bir kullanım vardır: “Şu kadarını duydum: ‘Eh şimdi biz de variyetli sayılıyor. Talipleri çoğalacak.’ ” (233-234) “Şu kadarı” ile “Eh şimdi biz de variyetli sayılıyor.” ve “Talipleri çoğalacak.” cümleleri arasında eksik tekrar ilişkisi vardır. “Şu kadarını duydum.” cümlesindeki nesnenin (şu kadarı) açıklaması, iki nokta işaretinden sonra gelen iki cümlede yapılmıştır:

ben-Ø onun şu kadarını duydum: “eh şimdi biz-Ø de variyetli sayılıyor”-Ø (233)

ben-Ø onun şu kadarını duydum: “Nesrin’in talipleri-Ø çoğalacak-Ø”-Ø (234)

“Zeliha Hanım’la konuştuklarımız hep aynıydı: geçmiş, Hayri Bey, kızları, oğlu Osman.” (347) cümlesinde ise iki noktadan sonra gelen kısım, ilk cümledeki öznenin (Zeliha Hanım’la konuştuklarımız) eksik tekrarı ve açıklamasıdır. Bu yüzden bunlar da ayrılmamıştır:

bizim Zeliha Hanım’la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce geçmiş, Hayri Bey, Zeliha Hanım ve Hayri Bey’in kızları, Zeliha Hanım ve Hayri Bey’in oğlu Osman Ø (347)

“Annem atıldı: ‘Ev alsın başını soksun.’ dedi.” (16-17) yapısında farklı bir durum vardır. İki nokta işaretinin olmasına rağmen burada “atılarak dedi” biçiminde bir kullanım yoktur. Hatta buradaki noktalama işaretinin gereksiz kullanıldığı söylenebilir. Çünkü birbirinden farklı hareketler söz konusudur. Bu nedenle buradaki cümleler ayrı alınmıştır:

benim annem-Ø atıldı-Ø (16)

benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun”-Ø dedi-Ø (17)

“Sonra tanıdı: “Vay külhani.” (160-161) yapısında, birbirine sebep-sonuç ilişkisiyle (Tanıdığı için “Vay külhani.” demiştir.) bağlanan cümleler ayrı alınmıştır. İki cümle, birbirine sadece anlamsal olarak hizmet etmekte, birbirinin ögesi olmamaktadır:

sonra **Hayri Bey-Ø beni tanıdı-Ø** (160)

önce **Hayri Bey-Ø, “vay külhani Ø”-Ø dedi-Ø** (161)

“Ağladı: Ölmüş Hayri Bey.” (372-373) örneği de aynı özelliği sergilemektedir. Bunlar, iki ayrı cümledir ve aralarında “Hayri Bey ölmüş olduğu için ağladı.” biçiminde sebep-sonuç bağı vardır. Bu örneklerde (:) işareti, sebep-sonuç ilişkisini yüzey yapıya çıkartıcı bir görev üstlenmiştir:

Zeliha Hanım-Ø ağladı-Ø (372)

ölmüş-Ø Hayri Bey-Ø (373)

Yazarın kullandığı noktalama işaretleri, cümle sınırlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu konuda özellikle virgölün bilinçli bir biçimde kullanıldığı dikkat çekicidir. “Tek katlı üç oda.” (27) cümlesinde yazar, evin niteliklerini sıralarken arada virgöl kullanmamıştır; bu yüzden bunlar ayrı alınmamalıdır. Burada düzeltilmesi gereken şöyle bir yapı vardır: “Üç oda” ifadesi, sıfat konumundadır ve bir adı (ev) nitelemelidir. Aksaklık işte bu noktada ortaya çıkmaktadır. “Üç oda bir ev” hatalı bir tamlamadır. Bunun “üç oda[lı] ev” biçiminde düzenlenmesi gerekmektedir. Daha sonra bir önceki cümle (Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev-Ø Hayri Bey Amca’nın bir akrabasının (evi-y-)dı-Ø) örnek alınarak “tek katlı” ifadesinin sonuna da “ev” sözcüğü getirilmeli ve cümle onarılarak “**Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev tek katlı bir ev, üç oda[lı] bir evdi-Ø.**” biçiminde düzenlenmelidir. Cümle onarılmadığı takdirde “tek katlı üç oda” biçiminde bir sıfat tamlaması ortaya çıkıyor. Bu durumda üç odanın tek katlı olduğu anlaşılıyor. Oysa tek katlı olan, üç oda değil evdir. Dolayısıyla cümle, onarılarak anlamlı hâle getirilmelidir.

Yazar, iki sözcüklü yüklemeleri kullanmada son derece dikkatli davranmakta; bu yapıların tek cümle olarak alınması konusunda noktalama işaretleri aracılığıyla metin çözücüyeye yol göstermektedir. Örneğin, “Takıma girmeyince gider ufak vapurları

seyrederdim.” (33) cümlesinde “*gider seyrederdim*” biriminin, iki sözcüklü yüklem olarak görülmesi istendiğinden arada virgül kullanılmamıştır.

Yine “*Hayri Bey dükkânı kapatmıştı-Ø benim annemle konuşmaya gelmişti-Ø.*” (182) cümlesinde de yazarın virgül kullanmamış olması, “*kapatmıştı*”dan itibaren ayırmamayı, bunu iki cümle olarak değerlendirmemeyi ve “*kapatmış gelmişti*”yi iki sözcüklü yüklem almayı gerektirmiştir.

Bu durumun tam tersi, şu örnekte görülmektedir: “*Yan yana dizer, üst üste dizer, sıra sıra dizer, seyrederdi saatlerce.*” (80-81-82-83) Burada iki sözcüklü bir yüklem varlığından söz etmek mümkün değildir. Yazar, virgül kullanarak bu düşünceye yönelmeyi engellemiştir. Eğer “*sıra sıra dizer*”den sonra virgül kullanılmamış olsaydı “*dizer seyrederdi*” biçiminde iki sözcüklü bir yüklem alınabilirdi. Ama yazar, virgüli kasıtlı kullanmıştır. Dolayısıyla burada birbirinden bağımsız dört ayrı cümle vardır: 1. *önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları yan yana dizerdi-Ø* (80), 2. *önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları üst üste dizerdi-Ø* (81), 3. *önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları sıra sıra dizerdi-Ø* (82), 4. *önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları seyrederdi-Ø saatlerce* (83).

Yazarın virgül kullanma konusundaki titizliği, şu örnekte de kendini gösteriyor: “*Osman gitmiş aramış bulmuş kompostoyu.*” (379) Akbal, burada bir cümle içinde üç tane çekimlenmiş eylem kullanarak üç sözcüklü bir yüklem oluşturmuştur. Eğer bunların bölünmesini isteseydi virgül kullanarak yol gösterirdi. Çünkü daha önceki örnekler de dikkate alındığında yazarın istediği yerde virgüli kullandığı görülmektedir. Dolayısıyla bunlar, aynı cümleye ait parçalar olarak görülmüş ve bu yapı, tek cümle olarak değerlendirilmiştir.

Eksiltelerin tamamlanması sırasında da bazı düzenlemeler yapılmış ve kimi birimlerde belirlenen yöntemler izlenmiştir:

Metinde zarf olarak kullanılan “*bakalım, nasıl olsa, nasılsa, kimbilir*” cümlelerine özne, nesne vb. öge konulmamış; sadece eksiltiye bırakılmış kişi ekleri, sıfır biçimbirim “-Ø” ile gösterilmiştir.

Eksilteler tamamlanırken ikinci aşamada zamirler kullanılmış, üçüncü aşamada da, eğer biliniyorsa, zamirlerin yerine gerçek göstergeler konulmuştur. Bu bölümde

çoğul kişi zamirlerinin gönderme yaptığı kişiler sıralanırken “,” = “ve” = “ile” eşitliğinden “ve” bağlacı tercih edilmiş ve bu kişiler, “ve” ile bir araya getirilmiştir. Şu cümlelerde bu kullanım vardır:

Osman ve Nesrin-Ø, ne kadar mutluydular şimdi (7)

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bizim her gidişimizde birlikte ağlardı sessizce (64)

Zeliha Hanım ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu gözyaşları-Ø bize yersiz gelirdi-Ø (65)

Zeliha Hanım ve benim annemin çocukları-Ø ölmüşler, on, yirmi yıl önce (66)

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bahçede benim annemle oturdular (89)

Osman ve ben-Ø, **Osman ve ben-Ø** denizi gören arsaya koştuk çikolataları kemirerek (189)

Osman ve ben-Ø sessiz bir film-Ø seyreder-Ø gibiydik (202)

Zeliha Hanım ve ben-Ø bir süre bakiştik (322)

Zeliha Hanım ve ben-Ø içeri girdik (328)

bizim Zeliha Hanım’la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce geçmiş, Hayri Bey, **Zeliha Hanım ve Hayri Bey’in** kızları, **Zeliha Hanım ve Hayri Bey’in** oğlu Osman Ø (347)

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø benim annemle misafir-Ø odasındaydılar **ben** eve geldiğimde (370)

Eksilter tamamlanırken tamlayan + tamlanan yapısındaki içgüveysi (21), gözyaşları (65), telkadayıfı (198, 212), zeytinyağı (255) ve buzdolabı (316) sözcüklerinde, tamlayana tamlayan eki eksiltisini gösteren “-Ø” sıfır biçimbirimi getirilmemiş; bunlar birleşik sözcük olarak değerlendirilmiştir.

3. tekil kişi iyelik eki içeren *hepsi* (23, 288), *en iyisi* (70), *sonunda* (153) sözcükleri kalıp yapılar olarak değerlendirilmiş ve bu yüzden bunlara iyelik ekinin gönderme yapacağı bir birimin bulunduğu tamlayanlar getirilmemiştir.

42. cümlede (**o-Ø**, **koşmaca-Ø** **oyunundan**, **saklambaç-Ø** **oyunundan** **çekt-i-Ø** **kendini**) bir düzenleme yapılmıştır. Cümlenin orijinali “*koşmaca, saklambaç oyunlarından çekt-i kendini*” biçimindedir; “*oyun*” sözcüğü, saklambaç ve koşmaca olmak üzere iki oyuna gönderme yaptığından çoğul olarak (*oyunlar*) kullanılmıştır. Burada dildeki en az çaba ilkesi gereği, tamlananın ortak kullanımı söz konusudur. Ancak bu cümlede iki sıfat tamlaması (koşmaca oyunu, saklambaç oyunu) olduğu görülmektedir. Eksilteler tamamlanırken her iki öbeğin de açıkça yazılması gerekir. Bu durumda “*oyun*” sözcüğü, her iki öbekte tek bir oyuna gönderme yapacağından tekil kullanılmalıdır. Dolayısıyla cümlenin orijinalinde yer alan çoğul hâldeki “*oyun*”, çokluk eki atılarak yeniden düzenlemiştir.

Metnin çözümlenmesi aşamasında sıfır tekrarlar ele alınırken sadece derin yapıdaki birimler (koyu yazılanlar) değerlendirilmiş, sıfır tekrar olarak alınan yapıların ilk geçtiği yerle yüzey yapıda görüldüğü cümleler gösterilmemiş, yüzey yapıdaki kullanımlar tam tekrar bölümünde verilmiştir. Örneğin, III. CBB’de hem yüzey hem de derin yapıda varlık gösteren “*Hayri Bey*” birimi, sıfır tekrar olarak “*Hayri Bey: 99, 100, 109, 110.*” biçiminde, tam tekrar olarak “*Hayri Bey: 97, 98, 104.*” biçiminde gösterilmiştir. Sadece bir yerde derin yapıya bırakılmış olan birimler de sıfır tekrar olarak alınmıştır. Çünkü bu birimlerin, ya yüzey yapıda tekrarları vardır ya da bunlar, bir ek (kişi ekleri, iyelik ekleri vb.) yardımıyla cümlelere yerleştiği ve bu eklerin göndermesi durumunda olduğu için söz konusu eklerin tekrarı konumundadır. Örneğin, V. CBB’nin V. MCBB’sinde birinci tekil kişi eki {-m} yardımıyla cümlelere giren “*ben*” zamiri, sıfır tekrardır ve şöyle gösterilmiştir: *ben: 187, 188, 189, 190, 195, 202, 205, 206.* Aynı bölümde {-n} ikinci tekil kişi eki aracılığıyla 190. cümleye yerleşen “*sen*” zamiri de sıfır tekrardır ve sadece bu cümlede derin yapıda kullanılmıştır. Oysa 206. cümlede aynı kişiye (Osman’a) gönderme yapan bir “*sen*” zamiri daha vardır. Ancak sıfır tekrarlar gösterilirken yüzey yapıdaki bu birim dikkate alınmamıştır: *sen: 190.* Dolayısıyla bu gösterimden “*sen*”in tek olduğu, hiçbir birimin tekrarı olmadığı anlaşılmalıdır. Aynı durum, birinci ögesi düşmüş iyelik öbeklerinde de görülür. Tamlanandaki iyelik eki tamlayandaki kişiyi verdiği için tamlayan derin yapıda bırakılıp sıfır tekrar olarak kullanılabilir: *benim: 227, 230, 232* (V. CBB – VI. MCBB).

Çalışmanın çözümleme bölümünde bu düzeltmeler ve yöntemler doğrultusunda “Hayri Bey’li Üsküdar” adlı öyküde cümlelerarası anlam ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Oktay Akbal’ın öykücülüğü üzerine bir araştırma yapan Osman Gündüz, “*Hayri Bey’li Üsküdar*” öyküsüyle ilgili olarak “*Akbal, iki öyküsünde emeklilerin sorunlarına, düş dünyalarına yer verir. Ama her zaman olduğu gibi öykü kişilerinin değil, olayları izleyen tanık ben’in, üçüncü kişinin dikkatiyle. Hayri Bey’li Üsküdar’da memurun düşleri ve bu düşlerin hayatın realitesi karşısında nasıl tükendiği, hayal kırıklığıyla bittiği işlenir.*”⁷¹ bilgisini verir. Ayrıca bu öyküyü, konusunu aile ve aile çevresinden alan öyküler grubu içinde alır.⁷² Dolayısıyla öyküde anlatılanlar, Akbal’ın anılarına dayanmaktadır.

⁷¹ Gündüz, Osman, *Düş ile Gerçek Arasında – Oktay Akbal’ın Öykücülüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 283.

⁷² Gündüz, a.g.e., s. 71.

İKİNCİ BÖLÜM

METİN VE ÇÖZÜMLEME

1. METİN

HAYRİ BEY'Lİ ÜSKÜDAR ¹

“Hayri Bey üç bin lira ikramiye almış,” dedi babam. Annem çok sevindi. Hepimiz sevindik. Hayri Bey’i karşımda gördüm: Seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu ya da küçük ipek seccadesinde namaz kılıyordu, Osman’ı, Nesrin’i düşündüm. Ne kadar mutluydular şimdi. Üç bin liraydı bu. Üç bin tane birer lira! Saymakla bitmezdi, üst üste koysan tavanı bulurdu!

Yemek soğumuş önümde. Annem hatırlattı. Babam güldü: “Hayri Bey dün bana geldi. Ne yapacağım şimdi bu parayla dedi.” Annem atıldı: “Ev alsın başını soksun.” dedi. “Üsküdar’da bin liraya evler var! Kiradan kurtulur. Hem kızı var. Damadı içgüveysi alır.” Neler neler düşünürdü annem. Hepsini birden hem de. Kaç şeyi birden sıraladı! Ev, Üsküdar, kız, damat, kira!

Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev bir akrabasınınındı... Tek katlı üç oda. Altta sokaktan girilen taş bir bodrum vardı. Az ilerde bir yokuştan Salacak İskelesi’ne inilirdi. Tepede boş bir arsada gençler futbol oynarlardı. Her gelişimde ben de maçları seyreder, bazen kaleci dururdum. Takıma girmeyince gider ufak vapurları seyrederdim. Osman’la taşı denize atabilmek için uğraşırdık. Bir defa bile attığımız taş denize ulaşmadı. “Sapan olsa!” derdi Osman. Bembeyaz bir çocuktü. Benden bir yaş küçük. Nesrin ise iki yaş büyüktü. Kara kara gözleriyle genç kızlığın ilk adımındaydı. Bir yaz içinde değişivermişti. Koşmaca, saklambaç oyunlarından çekti kendini. Sokağa çıkmaz oldu. Köşe sedirinde gizlice bir şeyler okurdu. Yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştı. Benden kitaplar isterdi. Verdiklerimi beğenmezdi bir türlü.

Çok sevindim üç bin liraya. Annem, “Zeliha Hanım birazcık rahatlar,” dedi.

¹ Akbal, Oktay, “Hayri Bey’li Üsküdar”, *Tarzan Öldü*, Can Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 16-24.

Zeliha Hanım! Saçları dökük koşuşurken, sofrayı hazırlarken, yemek pişirirken Zeliha Hanım! Gençliğinde ne güzeldi kimbilir! Kızı esmer, kendisi sarışın. Zeliha Hanım dünyaya iş görmeye, yemek pişirmeye gelmiş. Bir de çocuk doğurmaya. İki çocuğu küçükken ölmüş. Her gidişimizde döndürür, dolaştırır, ölen çocuklarından söz açardı. Ağlardı anlatırken. Annem de ölen çocuklarını hatırlardı. Birlikte ağlardı sessizce. Yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu gözyaşları bize yersiz gelirdi. Ölmüşler, on, yirmi yıl önce. “Büyüseydi şimdi delikanlıydı,” derdi annem.

Zeliha Hanım uçar şimdi sevinçten. Üç bin lira. En iyisi ev almak bu parayla. Belki oturdukları evi akrabaları satar. Böylece her ay on lira ödemekten kurtulurlardı. Üç bin lira bitmek bilmezdi. Bana her bayramda bir gümüş lira verirdi babam. Üç gün harcardım, tüketemezdim. O manda gözü yirmi beşlikler erimezdi ne alsan! Salıncıklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler! Hayri Bey üç bini gümüş liralara halinde alsan ne iyiydi! Yan yana dizer, üst üste dizer, sıra sıra dizer, seyrederdi saatlerce. Sonra da o paranın yarısını verir, o evi alırdı.

Uzun süre Üsküdar’a gidemedik. Hep merak edip durduk, ne yaptılar diye. Bir gün Zeliha Hanım bize gelmişti. Bahçede annemle oturdular. Konu, hep evdi. Zeliha Hanım da annem gibi düşünmüş, oturdukları evin alınmasını istiyormuş, Hayri Bey’se ticaret yapacağım diye tutturmuş. Babamın bu yersiz isteği önlemesini rica etmeye gelmiş. Ticaret işleri çok uzaktı Hayri Bey’den. Zeliha Hanım ağlıyordu: “Gidecek bu para elimizden gidecek.” Babam birkaç gün sonra Hayri Bey’le gelip görüştü. Hayri Bey bir bakkal dükkânı açacağım deyip dururmuş. Bir ufak mahalle bakkalicesi. “Yıllar yılı beyaz gömlekle, kolalı yakalı, ütülü elbiseli bir memur olduk da ne kazandık!” dermiş hep. Bir Yorgi Efendi varmış o çevrede, yılların bakkalı, adam sıra sıra evler kurmuş. “Ona top attıracağım,” diyormuş Hayri Bey.

Hep güldük. Babamdı en çok gülen. Hiç aklı kesmiyordu bu işi. Nasıl olsa olmaz, diyordu. Vazgeçer, cayardı, son dakikada. Öyle güvenliydi ki! Ama bazen en olmaz sanılan şeyler gerçekleşiverir. Aradan iki-üç hafta geçti. Zeliha Hanım geldi bir gün. Çok, ama çok sevinçliydi. Hep gülüyordu. Annem o üç bin lirayla ev aldılar sandı. Değilmiş! Hayri Bey evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal dükkânı açmış. Zeliha Hanım kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmişti. “Ev alınacak ne olacak. Haklıymış

bizim bey. Bu daha iyi. Baksanıza Yorgi'ye!" deyip duruyordu. Annem bu mutluluğu bozmaya kıyamadı. Varsın bir süre mutlu saysınlar kendilerini. Bir ev yerine, belirli bir mutluluk pahalı bir şeydi. Düşlere dalmıştım. Hayri Bey'in dükkânını görmek için neler vermezdim o anda. Günler geçti gene. Bir gün Üsküdar'a gidecektik nasıl olsa. Hayri Bey'li Üsküdar'da bir bakkaliye bizi bekliyordu.

Küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton gördüm: "Bereket Bakkaliyesi bu sokaktadır." Üsküdar'daydık. Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim. Eve varana kadar koştum. Annem gerilerde kaldı. Dükkâna dört basamakla iniliyordu. Vitrin diye bir şey yoktu. Sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker konmuş. Kapının üstünde bir levha. Hayri Bey süslü yazısıyla kimbilir kaç gün uğraşmıştı bu Bismillahirrahmanirrahim'i yazmak için. Ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım. Ufak bir kız çocuğu sirke almaya gelmişti. Hayri Bey başında kapkara beresi sirke dolduruyordu huniyle. Şişeyi tarttı, fazla geldi, boşalttı, "Eksik gelse sana yazık. Günahın büyüğü küçüğü yok kızım, yok." Sonunda dengeyi buldu. Şişeyi uzattı, beş kuruşu aldı. Kız çıkarken ben girdim. "Amca bir çikolata!" dedim. Anlamadı ilkin. Bir Melba uzattı. Sonra tanıdı: "Vay külhani." Sonra çikolatayı elime tutuşturdu. "Al cebine at!" dedi. Baktım Osman belirmiş. Çikolatanın yarısını kopardım, ona uzattım. Hemen yuttu. Bu sırada bir komşu hanım geldi dükkâna. "Beş kuruşluk helva!" dedi. Hayri Bey şöyle bir doğruldu. "Hanım hanım, ben adama beş kuruşluk helva vermem!" dedi. Kadın parayı uzattı. Hayri Bey, "Beş kuruşluk helva, yüz paralık ayva. Kırk paralık zeytin..." diye söylene söylene helvayı kesti, kâğıda sardı.

Annem de gelmişti. Eve girdik, sedirlere oturduk. Osman bir işaret çaktı kalktım. Hayri Bey dükkânı kapatmış annemle konuşmaya gelmişti. Osman dükkânın arka kapısından beni içeri soktu. Şekerlemelere uzandı. "Al istediğin kadar," dedi. Sonra, sokağa çıktık. Baktım elinde koca bir çikolata. Denizi gören arsaya koştuk çikolataları kemirerek. "Niye aldın bunları?" dedim. "Kimse almıyor ki," dedi. "Hep ufakları alıyorlar. Bunlar kurtlanacak. Biz yiyoruz." "Baban biliyor mu?" dedim. Güldü. "Bu gece yemeğe kalsanız. Telkadayıfı var," dedi.

Deniz ayaklarımızın altındaydı. İskeleyle ufacık bir vapur yanaştı. Birkaç kişi yokuşu tırmanmaya koyuldular. Sessiz bir film seyrediyor gibiydik. Kuşlar ötüyordu yalnız. Martılar başımızın üstünde uçuyorlardı. “Bakkallık iyi mi?” dedim. “Sen de çalışıyor musun?” “Tabii,” dedi. “Leblebi yemek var, şeker aşırması var, çikolata yutmak var.”

O akşam yemeğe kaldık. Telkadayıfı vardı. Pilav nefisti. Bir tabak, bir tabak daha. Dolup dolup boşalıyordu sofralar. Hayri Bey nasıl ikram edeceğini bilmiyordu. “İyi ki şu dükkânı açmışız,” diyor, insanın eli altında şekerler, unlar, yağlar bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu. Beyaz sakalını seyrediyordum yemekte. Mutluydu sakalı. Otuz yıllık memurluk hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler yanıyordu gözlerinde. Sakalına yansıyor bu mutluluk. Elinin altında bol yemek, bol tatlı! “Dün kaymaklı kadayıf yapmıştık. Geleceğinizi bilsek gene yapardık.” Pazara bekliyorlardı bizi. Babam da gelmeliydi. Kaymaklı kadayıfı birlikte yemeliydik.

Yemekten sonra Hayri Bey’le birlikte gene dükkâna indik. Annemle, Zeliha Hanım köşe minderinde sohbet ediyorlardı. Nesrin’e bir deniz subayı talip olmuş. Onu konuşacaklardı herhalde. Şu kadarını duydum: “Eh şimdi biz de varietli sayılıyor. Talipleri çoğalacak.” Nesrin, yemekten sonra romanı alıp köşesine çekilmişti. Yemekte az yemişti, babası, “Kız bulmuşken ye yiyeceğin kadar, el adamı insanı baklava börekle beslemez!” demişti.

İhtiyar bir kadın üç basamağı ağır ağır iniyordu. Her basamakta bir-iki dakika dinlenerek. Osman’la beraber koluna girdik. Çenesi durmadan işliyordu kadının. Neler söylemiyordu ki. Hayri Bey’e baktım, hiç memnun değil; suratı asık. Osman, “Kocakarı başımızın derdi oldu,” dedi. “Küp gibi sağır, gene ne isteyecek bakalım?” Kadın zorla yaklaştı tezgâha. İki yanındaydık, düşer diye bekliyorduk tetikte. Bir şişe uzattı. Minicik bir şişe. “Zeytinyağı koy şuna!” dedi. Doldurulan şişeyi aldı, beş kuruş uzattı. Gene kollarına girdik, sokağa kadar çıkardık. Köşeye kadar götürdük. Dükkâna geri geldiğimizde başı örtülü bir kadın yüz paralık zeytin sardırıyordu. Beş kuruşluk helva, yüz paralık zeytin, yedi buçukluk çikolata, iki yüz elli dirhem pirinç. Dükkân tıkr tıkr işliyordu. Osman’la paketleri sarıyor, terazide tartıyorduk. Arada bir Hayri Bey Amca’nın uzattığı karamelaları atıştırıyorduk.

Akşam evde babam kahkahalar atarak dinledi anlattıklarımı. Yüz paralık sirke, beş kuruşluk helva... “Sen tut da bakkal olma!” dedi. Kaymaklı kadayıf yemek için bir gün Üsküdar’a geçecektik. Nasıl olsa iflas saati yakındı. Annem, “Bari birine devretse de parasını kurtarsa,” diyordu. Her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye dayanır mıydı? Babam, “Hayri, sermayeyi kediye yükletmiyor, daha iyisini yapıyor, mideye indiriyor!” diyordu.

Gidemedik kadayıf yemeğe. Zaman da öyle çabuk geçiyordu ki! Geçen zaman içinde neler de olmuyordu! Annemin hastalıkları, sonra babamın ölüm denen bir kapıdan çıkıp gidişi, evimizin yıkılışı, çocukluğun birden kopuşu. Hepsi sanki bir anda oldu. Hayri Bey’in bakkal dükkânı batmıştı çoktan. Helvalar, şekerler, peynirler yenmişti. Yenmeyenler çürümüştü. Çuvalları fareler kemirmişti. Topu atmıştı Hayri Bey. Nesrin evlenmişti. Osman askere gitmişti. Karı koca o küçük kira evinde yalnızdılar artık. Hayri Bey yerinden kıpırdamıyordu. Yatağında dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu. Biz de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik. Yalnızdık. Anılarımızı bile unutmuştuk. Eski kişiliğimize yabancıydık. Yaşamımız bir yalana benziyordu. Üsküdar çok ötelelerdeydi. Hayri Bey’in bakkal dükkânı, kadayıflar, çikolatalar, düşte görülen uydurma şeylerdi.

Yıllar aktı böylece. Bir gün yolum Üsküdar’a düştü nasılsa. Büyümüşüm artık. Her şey değişik geliyordu bana. Üsküdar, başka bir Üsküdar’dı, yabancıydı, tanınmaz bir yerdi. Yokuşu aştım. Küçük evin sokağına saptım. Bakkal Yorgi’nin dükkânı büyümüştü. Vitrinde koca bir buzdolabı vardı. Yorgi kasadaydı. Hayri Beylerin evine vardım. Zeliha Hanım kapının önünü yıkıyordu. Bembeyazdı o altın rengi saçları. Tanımadı. Bir süre bakıştık. “Bakkaliyeden yüz paralık helva alacaktım, geç kaldım galiba,” dedim. Gülümsedi birden. Genç yaşların Zeliha Hanım’ı sanki bir an için geldi, sonra gitti gene. İçeri girdik. Hayri Bey yatağında uyuyordu. Kimseyi tanıımıyormuş. Karısını, oğlunu, kızını bile. Başka bir dünyaya gitmiş. Uyandığı zaman elini öptüm. Baktı. Güldü bana. Adımı söyledim. Anlamadı. “Amca yüz paralık helva tartsana,” dedim. Gülmeyi kesti. Derinden baktı. Kara bir duman bürüdü bakışlarını. Bir şeyleri mi hatırlamıştı? Elimi yakaladı, sıktı, sonra başını öteye çevirdi. Kendi dünyasına döndü

yeniden. Zeliha Hanım'la konuştuklarımız hep aynıydı: geçmiş, Hayri Bey, kızları, oğlu Osman. Sonra babamın ölümü, annem, ben, okul...

Gece iniyordu Üsküdar'a. Bakkal dükkânı şimdi kömürlüktü. Bir süre kapının önünde durdum. Sonra ardıma bakmadan çekip gittim. Kadayıflar, helvalar yoktu artık. Küçük emekli aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım. Kötüydü dünya, çok kötüydü. Üsküdar başka Üsküdar'dı. Hayri Bey'in Üsküdar'ı yitip gitmişti. Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu eski Üsküdar bütün canlılığıyla. Bakkal dükkânları işliyor, müşteriler geliyor, yemekler pişiriliyordu gene. Apartmanlar yükselmiş, otomobiller çoğalmıştı çevremde. Radyoda caz parçaları.

Bir yıl daha geçti. Zeliha Hanım bize geldi bir akşam. Adresi ben mi vermişim, aramış da mı bulmuş? Annemle misafir odasındaydılar eve geldiğimde. Hayri Bey Amca'yı sordum. Ağladı: Ölmüş Hayri Bey. Üç ay önce bir akşam konuşmuş ilk kez. Yıllardır süren sessizliğini bozmuş. Askerden gelen oğlu Osman'a "Bana kaymaklı bir komposto getir!" demiş. Kaymaklı komposto! Susmuş sonra. Osman gitmiş aramış bulmuş kompostoyu! Bir tencereye doldurup getirmiş. Hayri Bey o eski günleri, o parlak tüccarlık hayatını yaşamış kompostoyu yerken. Mutluymuş, gülüyormuş, oğlunu öpmüş, başını yastığa koymuş, dalmış. Sabaha uyanmamış.

Üsküdar, Hayri Bey'sizdi artık. Hayri Bey'siz Üsküdar anlamsız bir yerdi. Sokaklar, yapılar, camiler, insanlar bir araya gelmiş, Üsküdar adında bir semt kurmuşlar. Yıllarca gidemedim bu yabancı Üsküdar'a. Hele kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildim. Nasıl yerler o ağır tatlıları! Nesini severler o Üsküdar'ın! Ben yitirmiştim kendi Üsküdar'ımı, Hayri Bey'in Üsküdar'ını. Herkes de yitirsin istedim!

2. ÇÖZÜMLEME

2.1. I. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.1.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

- “Hayri Bey üç bin lira ikramiye almış” dedi babam* (1)
- annem çok sevindi* (2)
- hepimiz sevindik* (3)
- Hayri Bey’i karşımda gördüm: seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu* (4)
- ya da küçük ipek seccadesinde namaz kılıyordu* (5)
- Osman’ı, Nesrin’i düşündüm* (6)
- ne kadar mutluydular şimdi* (7)
- üç bin liraydı bu* (8)
- üç bin tane birer lira* (9)
- saymakla bitmezdi* (10)
- üst üste koysan tavanı bulurdu* (11)
- yemek soğumuş önümde* (12)
- annem hatırlattı* (13)
- babam güldü: “Hayri Bey dün bana geldi* (14)
- ne yapacağım şimdi bu parayla dedi”* (15)
- annem atıldı* (16)
- “ev alsın başını soksun” dedi* (17)
- “Üsküdar’da bin liraya evler var* (18)
- kiradan kurtulur* (19)
- hem kızı var* (20)
- damadı içgüveysi alır”* (21)

<i>neler neler düşünürdü annem</i>	(22)
<i>hepsini birden hem de</i>	(23)
<i>kaç şeyi birden sıraladı</i>	(24)
<i>ev, Üsküdar, kız, damat, kira</i>	(25)
<i>Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev bir akrabasınınındı...</i>	(26)
<i>tek katlı üç oda</i>	(27)
<i>altta sokaktan girilen taş bir bodrum vardı</i>	(28)
<i>az ilerde bir yokuştan Salacak İskelesi'ne inilirdi</i>	(29)
<i>tepede boş bir arsada gençler futbol oynarlardı</i>	(30)
<i>her gelişimde ben de maçları seyreder</i>	(31)
<i>bazen kaleci dururdum</i>	(32)
<i>takıma girmeyince gider ufak vapurları seyrederdim</i>	(33)
<i>Osman'la taşı denize atabilmek için uğraşırdık</i>	(34)
<i>bir defa bile attığımız taş denize ulaşmadı</i>	(35)
<i>"sapan olsa!" derdi Osman</i>	(36)
<i>bembeyaz bir çocuktu</i>	(37)
<i>benden bir yaş küçük</i>	(38)
<i>Nesrin ise iki yaş büyüktü</i>	(39)
<i>kara kara gözleriyle genç kızlığın ilk adımındaydı</i>	(40)
<i>bir yaz içinde değişivermişti</i>	(41)
<i>koşmaca, saklambaç oyunlarından çekti kendini</i>	(42)
<i>sokağa çıkmaz oldu</i>	(43)
<i>köşe sedirinde gizlice bir şeyler okurdu</i>	(44)
<i>yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştı</i>	(45)

<i>benden kitaplar isterdi</i>	(46)
<i>verdiklerimi beğenmezdi bir türlü</i>	(47)
<i>çok sevindim üç bin liraya</i>	(48)
<i>annem, “Zeliha Hanım birazcık rahatlar” dedi</i>	(49)
<i>Zeliha Hanım</i>	(50)
<i>saçları dökük koşuşurken</i>	(51)
<i>sofra hazırlarken</i>	(52)
<i>yemek pişirirken Zeliha Hanım</i>	(53)
<i>gençliğinde ne güzeldi kimbilir</i>	(54)
<i>kızı esmer</i>	(55)
<i>kendisi sarışın</i>	(56)
<i>Zeliha Hanım dünyaya iş görmeye</i>	(57)
<i>yemek pişirmeye gelmiş</i>	(58)
<i>bir de çocuk doğurmaya</i>	(59)
<i>iki çocuğu küçükken ölmüş</i>	(60)
<i>her gidişimizde döndürür dolaştırır, ölen çocuklarından söz açardı</i>	(61)
<i>ağlardı anlatırken</i>	(62)
<i>annem de ölen çocuklarını hatırlardı</i>	(63)
<i>birlikte ağlardı sessizce</i>	(64)
<i>yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu gözyaşları bize yersiz gelirdi</i>	(65)
<i>ölmüşler, on, yirmi yıl önce</i>	(66)
<i>“büyüseydi şimdi delikanlıydı” derdi annem</i>	(67)
<i>Zeliha Hanım uçar şimdi sevinçten</i>	(68)
<i>üç bin lira</i>	(69)

<i>en iyisi ev almak bu parayla</i>	(70)
<i>belki oturdukları evi akrabaları satar</i>	(71)
<i>böylece her ay on lira ödemekten kurtulurlardı</i>	(72)
<i>üç bin lira bitmek bilmezdi</i>	(73)
<i>bana her bayramda bir gümüş lira verirdi babam</i>	(74)
<i>üç gün harcardım</i>	(75)
<i>tüketemezdim</i>	(76)
<i>o manda gözü yirmi beşlikler erimezdi ne alsan!</i>	(77)
<i>salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler</i>	(78)
<i>Hayri Bey üç bini gümüş liralara halinde olsa ne iyiydi</i>	(79)
<i>yan yana dizer</i>	(80)
<i>üst üste dizer</i>	(81)
<i>sıra sıra dizer</i>	(82)
<i>seyrederdi saatlerce</i>	(83)
<i>sonra da o paranın yarısını verir</i>	(84)
<i>o evi alırdı</i>	(85)

2.1.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.1.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

<i>“Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø”-Ø dedi-Ø Ø babam-Ø</i>	(1)
<i>Ø annem-Ø çok sevindi-Ø</i>	(2)
<i>Ø Ø hepimiz sevindik</i>	(3)
<i>Ø, Hayri Bey’i Ø karşımda gördüm: Ø, Ø seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu-Ø</i>	(4)
<i>Ø Ø Ø Ø: ya da Ø, Ø küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kılıyordu-Ø</i>	(5)
<i>Ø, Osman’ı, Nesrin’i düşündüm</i>	(6)

- Ø, ne kadar mutluydular şimdi (7)
- üç bin liraydı-Ø bu-Ø (8)
- üç bin tane birer lira-Ø-Ø Ø (9)
- Ø Ø saymakla bitmezdi (10)
- Ø Ø Ø üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø (11)
- yemek-Ø soğumuş-Ø Ø önümde (12)
- Ø annem-Ø Ø hatırlattı-Ø (13)
- Ø babam-Ø güldü-Ø: Ø, “Hayri Bey-Ø dün bana geldi-Ø”-Ø Ø (14)
- Ø Ø Ø “Ø Ø Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla-Ø dedi-Ø”-Ø Ø (15)
- Ø annem-Ø atıldı-Ø (16)
- Ø “Ø, ev-Ø alsın Ø başını soksun”-Ø dedi-Ø (17)
- Ø “Üsküdar’da bin liraya evler-Ø var-Ø”-Ø Ø (18)
- Ø “Ø kiradan kurtulur-Ø”-Ø Ø (19)
- Ø “hem Ø kızı-Ø var-Ø”-Ø Ø (20)
- Ø “Ø damadı içgüveysi alır-Ø”-Ø Ø (21)
- neler neler-Ø düşünürdü-Ø Ø annem-Ø (22)
- hepsini birden Ø Ø hem de (23)
- kaç şeyi birden sıraladı-Ø Ø (24)
- ev, Üsküdar, kız, damat, kira Ø (25)
- Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev-Ø Ø bir akrabasının (Ø)dı-Ø (26)
- Ø tek katlı Ø, üç oda[lı] Ø (27)
- altta sokaktan girilen taş bir bodrum-Ø vardı-Ø (28)
- az ilerde bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi’ne inilirdi-Ø (29)
- tepede boş bir arsada gençler-Ø futbol-Ø oynarlardı (30)

- Ø her gelişimde ben-Ø de maçları seyreder-Ø-Ø (31)
- Ø bazen kaleci dururdum (32)
- Ø Ø takıma girmeyince gider-Ø-Ø ufak vapurları seyrederdim (33)
- Ø Osman'la, Ø Ø taşı denize atabilmek için uğraşırdık (34)
- bir defa bile Ø attığımız taş-Ø denize ulaşmadı-Ø (35)
- “sapan olsa-Ø Ø”-Ø derdi-Ø Osman-Ø (36)
- bembeyaz bir çocuktü-Ø Ø (37)
- benden bir yaş küçük-Ø-Ø Ø (38)
- Nesrin-Ø ise Ø iki yaş büyüktü-Ø (39)
- Ø Ø kara kara gözleriyle genç kızlığın ilk adımındaydı-Ø (40)
- Ø bir yaz-Ø içinde değişivermişti-Ø (41)
- Ø koşmaca-Ø Ø, saklambaç-Ø oyunlarından çekti-Ø kendini (42)
- Ø sokağa çıkmaz oldu-Ø (43)
- Ø köşe-Ø sedirinde gizlice bir şeyler-Ø okurdu-Ø (44)
- Ø yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştı-Ø (45)
- Ø benden kitaplar-Ø isterdi-Ø (46)
- Ø Ø verdiklerimi beğenmezdi bir türlü (47)
- Ø çok sevindim üç bin liraya (48)
- Ø annem-Ø, “Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø”-Ø dedi-Ø (49)
- Zeliha Hanım Ø (50)
- Ø saçları dökük koşuşurken Ø Ø (51)
- sofra-Ø hazırlarken Ø Ø (52)
- yemek-Ø pişirirken Zeliha Hanım Ø (53)
- Ø Ø gençliğinde ne güzeldi-Ø kimbilir-Ø (54)

- Ø kızı-Ø esmer-Ø (55)
- Ø kendisi-Ø sarışın-Ø (56)
- Zeliha Hanım-Ø, dünyaya Ø iş-Ø görmeye Ø (57)
- Ø Ø Ø yemek-Ø pişirmeye gelmiş-Ø (58)
- Ø Ø bir de Ø çocuk-Ø doğurmaya Ø (59)
- Ø iki çocuğu-Ø, Ø küçükken ölmüş-Ø (60)
- Ø Ø Ø her gidişimizde Ø döndürür-Ø dolaştırır-Ø, Ø ölen çocuklarından söz-Ø açardı-Ø (61)
- Ø Ø ağlardı-Ø Ø Ø anlatırken (62)
- Ø annem-Ø de Ø Ø ölen çocuklarını hatırlardı-Ø (63)
- Ø Ø birlikte ağlardı sessizce (64)
- Ø yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu gözyaşları-Ø bize yersiz gelirdi-Ø (65)
- Ø ölmüşler, on, yirmi yıl önce (66)
- “Ø Ø büyüseydi-Ø şimdi delikanlıydı-Ø”-Ø derdi-Ø Ø annem-Ø (67)
- Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten (68)
- üç bin lira Ø (69)
- en iyisi-Ø ev-Ø almak-Ø bu parayla (70)
- belki Ø oturdukları evi Ø akrabaları-Ø satar-Ø-Ø (71)
- böylece Ø Ø her ay on lira-Ø ödemekten kurtulurlardı (72)
- üç bin lira-Ø bitmek-Ø bilmezdi (73)
- bana her bayramda bir gümüş lira-Ø verirdi-Ø Ø babam-Ø (74)
- Ø Ø üç gün harcardım (75)
- Ø Ø tüketemezdim (76)
- o manda-Ø gözü yirmi beşlikler-Ø erimezdi Ø ne-Ø alsan (77)
- salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler Ø (78)

- Hayri Bey-Ø üç bini gümüş liralara-Ø halinde alsa-Ø-Ø ne iyiydi-Ø (79)
- Ø Ø Ø yan yana dize-Ø-Ø (80)
- Ø Ø Ø üst üste dize-Ø-Ø (81)
- Ø Ø Ø sıra sıra dize-Ø-Ø (82)
- Ø Ø Ø seyrederdi-Ø saatlerce (83)
- sonra da Ø o paranın yarısını verir-Ø-Ø (84)
- Ø Ø o evi alırdı-Ø (85)

2.1.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

- “Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø”-Ø dedi-Ø benim babam-Ø (1)
- benim annem-Ø çok sevindi-Ø (2)
- biz-Ø bizim hepimiz sevindik (3)
- ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: o-Ø, onun seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu-Ø (4)
- ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: ya da o-Ø, onun küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kılıyordu-Ø (5)
- ben-Ø, Osman’ı, Nesrin’i düşündüm (6)
- onlar-Ø, ne kadar mutluydular şimdi (7)
- üç bin liraydı-Ø bu-Ø (8)
- üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø (9)
- o-Ø, onu saymakla bitmezdi (10)
- o-Ø, sen-Ø onu üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø (11)
- yemek-Ø soğumuş-Ø benim önümde (12)
- benim annem-Ø onu hatırlattı-Ø (13)
- benim babam-Ø güldü-Ø: o-Ø, “Hayri Bey-Ø dün bana geldi-Ø”-Ø dedi-Ø (14)

- benim babam-Ø güldü-Ø: o-Ø, “o-Ø, dün ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla-Ø dedi-Ø”-Ø dedi-Ø* (15)
- benim annem-Ø atıldı-Ø* (16)
- o-Ø, “o-Ø, ev-Ø alsın onun başını soksun”-Ø dedi-Ø* (17)
- o-Ø, “Üsküdar’da bin liraya evler-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (18)
- o-Ø, “o-Ø, kiradan kurtulur-Ø”-Ø dedi-Ø* (19)
- o-Ø, “hem onun kızı-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (20)
- o-Ø, “o-Ø, damadı içgüveysi alır-Ø”-Ø dedi-Ø* (21)
- neler neler-Ø düşünürdü-Ø benim annem-Ø* (22)
- hepsini birden düşünürdü-Ø o-Ø hem de* (23)
- kaç şeyi birden sıraladı-Ø o-Ø* (24)
- ev, Üsküdar, kız, damat, kira Ø* (25)
- Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev-Ø onun bir akrabasının (evi-y-)dı-Ø* (26)
- o-Ø tek katlı bir ev, üç oda[lı] bir evdi-Ø* (27)
- altta sokaktan girilen taş bir bodrum-Ø vardı-Ø* (28)
- az ilerde bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi’ne inilirdi-Ø* (29)
- tepede boş bir arsada gençler-Ø futbol-Ø oynarlardı* (30)
- benim her gelişimde ben-Ø de maçları seyrederdim* (31)
- ben-Ø bazen kaleci dururdum* (32)
- ben-Ø, ben-Ø takıma girmeyince giderdim ufak vapurları seyrederdim* (33)
- biz-Ø Osman’la, biz-Ø Osman’la taşı denize atabilmek için uğraşırdık* (34)
- bir defa bile bizim attığımız taş-Ø denize ulaşmadı-Ø* (35)
- “sapan olsa-Ø Ø”-Ø derdi-Ø Osman-Ø* (36)
- bembeyaz bir çocuktü-Ø o-Ø* (37)

- benden bir yaş küçüktü-Ø o-Ø* (38)
- Nesrin-Ø ise benden iki yaş büyüktü-Ø* (39)
- o-Ø, onun kara kara gözleriyle genç kızlığın ilk adımındaydı-Ø* (40)
- o-Ø, bir yaz-Ø içinde değişivermişti-Ø* (41)
- o-Ø, koşmaca-Ø oyunundan, saklambaç-Ø oyunundan çekti-Ø kendini* (42)
- o-Ø, sokağa çıkmaz oldu-Ø* (43)
- o-Ø, köşe-Ø sedirinde gizlice bir şeyler-Ø okurdu-Ø* (44)
- o-Ø, yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştı-Ø* (45)
- o-Ø, benden kitaplar-Ø isterdi-Ø* (46)
- o-Ø, benim verdiklerimi beğenmezdi bir türlü* (47)
- ben-Ø çok sevindim üç bin liraya* (48)
- benim annem-Ø, “Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø”-Ø dedi-Ø* (49)
- Zeliha Hanım Ø* (50)
- onun saçları dökük koşuşurken o-Ø Ø* (51)
- sofra-Ø hazırlarken o-Ø Ø* (52)
- yemek-Ø pişirirken Zeliha Hanım-Ø Ø* (53)
- o-Ø, onun gençliğinde ne güzeldi-Ø kimbilir-Ø* (54)
- onun kızı-Ø esmer-Ø* (55)
- onun kendisi-Ø sarışın-Ø* (56)
- Zeliha Hanım-Ø, dünyaya o-Ø iş-Ø görmeye gelmiş-Ø* (57)
- o-Ø, dünyaya o-Ø yemek-Ø pişirmeye gelmiş-Ø* (58)
- o-Ø, dünyaya bir de o-Ø çocuk-Ø doğurmaya gelmiş-Ø* (59)
- onun iki çocuğu-Ø, onlar-Ø küçükken ölmüş-Ø* (60)

- o-Ø, o-Ø, bizim her gidişimizde onu döndürür-Ø dolaştırır-Ø, onun ölen çocuklarından söz-Ø açardı-Ø* (61)
- o-Ø, bizim her gidişimizde ağlardı-Ø o-Ø, onları anlatırken* (62)
- benim annem-Ø de bizim her gidişimizde onun ölen çocuklarını hatırlardı-Ø* (63)
- onlar-Ø, bizim her gidişimizde birlikte ağlardı sessizce* (64)
- onların yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu gözyaşları-Ø bize yersiz gelirdi-Ø* (65)
- onlar-Ø ölmüşler, on, yirmi yıl önce* (66)
- “o-Ø, o-Ø büyüseydi-Ø şimdi delikanlıydı-Ø”-Ø derdi-Ø benim annem-Ø* (67)
- Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten* (68)
- üç bin lira Ø* (69)
- en iyisi-Ø ev-Ø almak-Ø bu parayla* (70)
- belki onların oturdukları evi onların akrabaları-Ø satardı-Ø* (71)
- böylece onlar-Ø, onlar-Ø her ay on lira-Ø ödemekten kurtulurlardı* (72)
- üç bin lira-Ø bitmek-Ø bilmezdi* (73)
- bana her bayramda bir gümüş lira-Ø verirdi-Ø benim babam-Ø* (74)
- ben-Ø, onu üç gün harcardım* (75)
- ben-Ø, onu tüketemezdim* (76)
- o manda-Ø gözü yirmi beşlikler-Ø erimezdi sen-Ø ne-Ø alsan* (77)
- salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler Ø* (78)
- Hayri Bey-Ø üç bini gümüş liralara-Ø halinde alsan-Ø-Ø ne iyiydi-Ø* (79)
- önce o-Ø, onları yan yana dizerdi-Ø* (80)
- önce o-Ø, onları üst üste dizerdi-Ø* (81)
- önce o-Ø, onları sıra sıra dizerdi-Ø* (82)
- önce o-Ø, onları seyrederdi-Ø saatlerce* (83)

sonra da o-Ø, o paranın yarısını verirdi-Ø (84)

sonra da o-Ø, o evi alırdı-Ø (85)

2.1.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

“Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø”-Ø dedi-Ø benim babam-Ø (1)

benim annem-Ø çok sevindi-Ø (2)

biz-Ø bizim hepimiz sevindik (3)

ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: Hayri Bey-Ø, Hayri Bey’in seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu-Ø (4)

ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: ya da Hayri Bey-Ø, Hayri Bey’in küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kılıyordu-Ø (5)

ben-Ø, Osman’ı, Nesrin’i düşündüm (6)

Osman ve Nesrin-Ø, ne kadar mutluydular şimdi (7)

üç bin liraydı-Ø bu-Ø (8)

üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø (9)

üç bin tane birer lira-Ø, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi (10)

üç bin tane birer lira-Ø, sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø (11)

yemek-Ø soğumuş-Ø benim önümde (12)

benim annem-Ø yemeği hatırlattı-Ø (13)

benim babam-Ø güldü-Ø: benim babam-Ø, “Hayri Bey-Ø dün bana geldi-Ø”-Ø dedi-Ø (14)

benim babam-Ø güldü-Ø: benim babam-Ø, “Hayri Bey-Ø, dün ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla-Ø dedi-Ø”-Ø dedi-Ø (15)

benim annem-Ø atıldı-Ø (16)

benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun”-Ø dedi-Ø (17)

benim annem-Ø, “Üsküdar’da bin liraya evler-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (18)

- benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, kiradan kurtulur-Ø”-Ø dedi-Ø* (19)
- benim annem-Ø, “hem Hayri Bey’in kızı-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (20)
- benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, damadı içgüveysi alır-Ø”-Ø dedi-Ø* (21)
- neler neler-Ø düşünürdü-Ø benim annem-Ø* (22)
- hepsini birden düşünürdü-Ø benim annem-Ø hem de* (23)
- kaç şeyi birden sıraladı-Ø benim annem-Ø* (24)
- ev, Üsküdar, kız, damat, kira Ø* (25)
- Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev-Ø Hayri Bey Amca’nın bir akrabasının (evi-y-)dı-Ø* (26)
- Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev-Ø tek katlı bir ev, üç oda[lı] bir evdi-Ø* (27)
- altta sokaktan girilen taş bir bodrum-Ø vardı-Ø* (28)
- az ilerde bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi’ne inilirdi-Ø* (29)
- tepede boş bir arsada gençler-Ø futbol-Ø oynarlardı* (30)
- benim her gelişimde ben-Ø de maçları seyrededi-m* (31)
- ben-Ø bazen kaleci dururdum* (32)
- ben-Ø, ben-Ø takıma girmeyince giderdim ufak vapurları seyrederdim* (33)
- biz-Ø Osman’la, biz-Ø Osman’la taşı denize atabilmek için uğraşırdık* (34)
- bir defa bile bizim attığımız taş-Ø denize ulaşmadı-Ø* (35)
- “sapan olsa-Ø Ø”-Ø derdi-Ø Osman-Ø* (36)
- bembeyaz bir çocuktü-Ø Osman-Ø* (37)
- benden bir yaş küçüktü-Ø Osman-Ø* (38)
- Nesrin-Ø ise benden iki yaş büyüktü-Ø* (39)
- Nesrin-Ø, Nesrin’in kara kara gözleriyle genç kızlığın ilk adımundaydı-Ø* (40)
- Nesrin-Ø, bir yaz-Ø içinde değişivermişti-Ø* (41)
- Nesrin-Ø, koşmaca-Ø oyunundan, saklambaç-Ø oyunundan çekti-Ø kendini* (42)

- Nesrin-Ø, sokağa çıkmaz oldu-Ø* (43)
- Nesrin-Ø, köşe-Ø sedirinde gizlice bir şeyler-Ø okurdu-Ø* (44)
- Nesrin-Ø, yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştı-Ø* (45)
- Nesrin-Ø, benden kitaplar-Ø isterdi-Ø* (46)
- Nesrin-Ø, benim verdiklerimi beğenmezdi bir türlü* (47)
- ben-Ø çok sevindim üç bin liraya* (48)
- benim annem-Ø, “Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø”-Ø dedi-Ø* (49)
- Zeliha Hanım Ø* (50)
- Zeliha Hanım’ın saçları dökük koşuşurken Zeliha Hanım-Ø Ø* (51)
- sofra-Ø hazırlarken Zeliha Hanım-Ø Ø* (52)
- yemek-Ø pişirirken Zeliha Hanım-Ø Ø* (53)
- Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım’ın gençliğinde ne güzeldi-Ø kimbilir-Ø* (54)
- Zeliha Hanım’ın kızı-Ø esmer-Ø* (55)
- Zeliha Hanım’ın kendisi-Ø sarışın-Ø* (56)
- Zeliha Hanım-Ø, dünyaya Zeliha Hanım-Ø iş-Ø görmeye gelmiş-Ø* (57)
- Zeliha Hanım-Ø, dünyaya Zeliha Hanım-Ø yemek-Ø pişirmeye gelmiş-Ø* (58)
- Zeliha Hanım-Ø, dünyaya bir de Zeliha Hanım-Ø çocuk-Ø doğurmaya gelmiş-Ø* (59)
- Zeliha Hanım’ın iki çocuğu-Ø, Zeliha Hanım’ın iki çocuğu-Ø küçükken ölmüş-Ø* (60)
- Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım-Ø, bizim her gidişimizde laftı döndürür-Ø dolaştırır-Ø, Zeliha Hanım’ın ölen çocuklarından söz-Ø açardı-Ø* (61)
- Zeliha Hanım-Ø, bizim her gidişimizde ağlardı-Ø Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım’ın iki çocuğunun küçükken öldüğünü anlatırken* (62)
- benim annem-Ø de bizim her gidişimizde benim annemin ölen çocuklarını hatırlardı-Ø* (63)
- Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bizim her gidişimizde birlikte ağlardı sessizce* (64)

- Zeliha Hanım ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu gözyaşları-Ø bize yersiz gelirdi-Ø* (65)
- Zeliha Hanım ve benim annemin çocukları-Ø ölmüşler, on, yirmi yıl önce* (66)
- “benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu-Ø, benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu-Ø büyüseydi-Ø şimdi delikanlıydı-Ø”-Ø derdi-Ø benim annem-Ø* (67)
- Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten* (68)
- üç bin lira Ø* (69)
- en iyisi-Ø ev-Ø almak-Ø bu parayla* (70)
- belki Hayri Beylerin oturdukları evi Hayri Beylerin akrabaları-Ø satardı-Ø* (71)
- böylece Hayri Beyler-Ø, Hayri Beyler-Ø her ay on lira-Ø ödemekten kurtulurlardı* (72)
- üç bin lira-Ø bitmek-Ø bilmezdi* (73)
- bana her bayramda bir gümüş lira-Ø verirdi-Ø benim babam-Ø* (74)
- ben-Ø, bir gümüş lirayı üç gün harcardım* (75)
- ben-Ø, bir gümüş lirayı tüketemezdim* (76)
- o manda-Ø gözü yirmi beşlikler-Ø erimezdi sen-Ø ne-Ø alsan* (77)
- salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler Ø* (78)
- Hayri Bey-Ø üç bini gümüş liralara-Ø halinde alsa-Ø bu (Hayri Bey’in üç bini gümüş liralara halinde alması)-Ø ne iyiydi-Ø* (79)
- önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara yan yana dizerdi-Ø* (80)
- önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara üst üste dizerdi-Ø* (81)
- önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara sıra sıra dizerdi-Ø* (82)
- önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara seyrederdi-Ø saatlerce* (83)
- sonra da Hayri Bey-Ø, o paranın yarısını verirdi-Ø* (84)
- sonra da Hayri Bey-Ø, o evi alırdı-Ø* (85)

2.1.3. I. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

Bir bütün olarak değerlendirilen 1-85 arası cümleler, I. CBB'yi oluşturmuştur. Bu bütüncül yaklaşımı sağlayan, özellikle cümleler arasındaki zaman ve mekân ortaklığıdır.

Birinci cümlede, yazar olduğu düşünülen kişi, geçmişteki belirsiz bir zamanda ve mekânda babasının Hayri Bey adındaki birinin üç bin lira aldığını söylediğini iletmektedir. Bunun ardından gelen cümleler de “üç bin lira” hakkında yazarın hayallerini, düşüncelerini içermektedir. Yani bu CBB'de konu, Hayri Bey'in aldığı ikramiyedir. Bu konunun etrafında Hayri Bey'le ve ailesiyle ilgili bilgiler de verilmiştir. İkramiye haberinin verildiği belirsiz zaman ve mekânda gerçekleşen cümleler, aynı çatı altında toplanmış ancak Hayri Bey'le ailesine yönelik bilgiler, CBB içinde yeni bölümler yapılmasını gerektirmiştir. Çünkü bunlar, kendi içlerinde daha sıkı anlamsal bağlar kurmaktadır. Önce birbirleriyle kenetlenen bu cümleler, daha sonra çeşitli anlam ilişkileriyle diğer bölümlerdeki cümlelere bağlanırlar. Üstünova, bu bölümleri “*CBB'lerde cümleler ikiye ikiye, üçer üçer vb. sınıflandırılmış olabilir. Bunlar arasındaki anlam bağlantısı daha güçlüdür. İşte, bu ikili, üçlü gruplar birer mini mikro metin gibi değerlendirilmelidir.*”² biçiminde ifade eder. Söz konusu bölümler, burada “*mini cümleden büyük birlik*” olarak adlandırılmış ve kısaca “*MCBB*” biçiminde gösterilmiştir.

Birinci cümle, 1-85 arası cümlelerin tümünü içine alan bir çatı görevindedir. Burada konuya başlangıç olabilecek türden genel bir bilgi verilmiştir. Diğer cümleler, babanın Hayri Bey'in üç bin lira ikramiye aldığını söylediğini belirten bu cümlelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yolla birinci cümle, I. CBB'nin giriş bölümünü oluşturmaktadır.

İkinci cümleden itibaren anlatıcı, üç bin liraya çok sevindiklerini anlatmaya başlıyor. 25. cümleye kadar, anlatıcının bu parayla ilgili hayalleri, annenin bununla ilgili düşünceleri ve önerileri anlatılmıştır. Dolayısıyla 2-25 arası cümleler, Hayri Bey'in

² Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanları ve Cümleden Büyük Birlikler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s. 30.

aldığı ikramiyeye sevinme konusu üzerine kurulmuştur. Bu durum, söz konusu cümlelerin I. CBB'nin I. MCBB'si olarak alınmasını sağlamıştır.

26. cümleyle birlikte yeni bir konuya başlanmıştır. 26'dan 47. cümleye kadar Hayri Beylerin oturdukları evle Osman ve Nesrin adlı kişiler hakkında bilgi veriliyor. Burada üç ayrı konu var gibi görünse de cümleler iç içe geçtiği ve bunların sınırları birbirinden net olarak ayrılamadığı için hepsi birlikte alınmıştır. Yazar, ikramiye haberinin verdiği sevinçle Hayri Beylerin evini düşünmeye başlıyor. Evin anlatımını sürdürürken 34. cümlede birden Osman denen kişiyle denize taş atıklarını söylüyor. Osman'ı anlatırken 39. cümlede de Nesrin'e geçip onu tanıtmaya başlıyor. Vericinin düşüncelerindeki sıçrayışları gösteren bu cümleler arasında bir bölümlenme yapmak gerekirse 26-33. cümlelerin Hayri Beylerin oturdukları evi, 34-38 arası cümlelerin Osman'ı ve 39'dan 47'ye kadar olan cümlelerin de Nesrin'i anlattığı söylenebilir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bunlar birbirine sıkıca kenetlendiği için 26-47 arası cümleler, II. MCBB olarak alınmıştır.

48. cümlede yeni bir sınır çizilmesi gerekmiştir. Çünkü 50. cümleden itibaren Zeliha Hanım adlı kişi anlatılmış, okuyucuya onunla ilgili bilgiler verilmiştir. Ancak 48 ve 49. cümleler de onu tanıtan cümlelere geçiş özelliği taşımaktadır. Zeliha Hanım'ın anlatımı, 68'e kadar sürmektedir. 48-68 arası cümlelerde konu birlikteliği olduğu için bu cümleler III. MCBB'yi oluşturmuştur. Bu bölümde anlatıcı, önce düşünce ve hayallerinden sıyrılarak babanın Hayri Bey'in ikramiye aldığını söylediği zamana yani olay anına geri dönmüş, sonra da yeni bir hayale dalarak Zeliha Hanım'ı düşünmeye başlamış ve onu okuyucuya tanıtmıştır. 68. cümlede tekrar olay anına dönüş yapılmış ve Zeliha Hanım'ın çok sevinçli olduğu belirtilmiştir. Böylece üçüncü mini CBB'nin açıldığı gibi kapandığı görülmektedir. 48 ve 49. cümlelerdeki zaman (ikramiye haberinin verildiği belirsiz geçmiş) ve kişi (Zeliha Hanım), 68. cümle için de geçerlidir.

69-78 arası cümlelerde de yeni bir konu işlenmiştir. Burada söz konusu edilen, Hayri Bey'in aldığı üç bin lira ikramiyeyle anlatıcının genel olarak paraya yönelik düşünceleridir. 69. cümlede bir kez daha Hayri Bey'in aldığı üç bin lirayı hatırlatan anlatıcı, önce bu para hakkında yorumlar yapıyor. 74. cümleden itibaren de anılarından söz ederek babasının ona her bayramda verdiği gümüş liralari anlatıyor. Böylece 69-78

arası cümlelerin para konusu üzerine kurulduğu görülmektedir. Bu birliktelik, söz konusu cümlelerin IV. MCBB'yi oluşturacak biçimde bütün olarak alınmasını gerektirmiştir. Yine bu bölüm de diğerleri gibi birinci cümlenin çatısı altındadır. Her bölümde anlatıcının farklı bir düşüncesi anlatılsa bile hepsi, zaman ve mekân ortaklığıyla aynı CBB'nin parçaları olarak birbirine bağlanır.

79'dan 85'e kadarki cümleler, ayrı bir bölüm olarak alınmıştır. Anlatıcının ikramiyeyle ilgili isteklerinin yer aldığı bu cümleler, yeni bir MCBB değildir fakat bir bütün hâlinde I. CBB'nin sonuç bölümünü oluşturmaktadır. CBB'nin girişi olan birinci cümlede, anlatıcının babası, Hayri Bey adlı kişinin üç bin lira ikramiye aldığını söylemektedir. Sonuç bölümünde söz konusu ikramiyeyle ilgili bir sonuca gidilmiştir. Anlatıcı, Hayri Bey'in ikramiyesinin gümüş liralarda hâlinde olmasını ve onun bu parayla ev almasını istediğini dile getirmektedir. CBB, ikramiyeyle açılmış ve yine ikramiyeyle kapanmıştır. Bu da CBB'nin sınırını belirlemede önemli bir rol oynamıştır.

I. CBB'deki tüm cümleler, aynı zamana aittir. Burada babanın ikramiye haberini verdiği zamanda yaşananlar, konuşulanlar anlatılmış; anlatıcının yine bu zamanda daldığı hayallere yer verilmiştir. Bunlar, aynı zamana ait olmanın yanında aynı mekânda gerçekleşme yönüyle de bir bütün oluşturmaktadırlar. Söz konusu mekân, genel olarak İstanbul'dur. Özel anlamda ise her ne kadar net biçimde ifade edilmemiş olsa da anlatıcıyla ailesinin yaşadığı evde gerçekleştiği söylenebilir.

Burada yer alan dört MCBB'nin, I. CBB'nin gelişme bölümünü oluşturduğu görülmektedir. Giriş ve sonuç bölümleri ise MCBB'lerden ayrı bölümler hâlinde alınmıştır.

I. CBB (İkramiye haberinin verilmesi)

1	<i>GİRİŞ</i>	
2-78		
I. MCBB		
2-25	İkramiyeye sevinme	
II. MCBB		
26-47	Hayri Beylerin evi, Osman, Nesrin	
III. MCBB		<i>GELİŞME</i>
48-68	Zeliha Hanım	
IV. MCBB		
69-78	İkramiye, para	
79-85	<i>SONUÇ</i>	

2.1.4. I. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

"Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø"-Ø dedi-Ø benim babam-Ø (1)

gelişme

benim annem-Ø çok sevindi-Ø (2)

biz-Ø bizim hepimiz sevindik (3)

- ben-Ø, Hayri Bey'i benim karşımda gördüm: Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu-Ø* (4)
- ben-Ø, Hayri Bey'i benim karşımda gördüm: ya da Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kılıyordu-Ø* (5)
- ben-Ø, Osman'ı, Nesrin'i düşündüm* (6)
- Osman ve Nesrin-Ø, ne kadar mutluydular şimdi* (7)
- üç bin liraydı-Ø bu-Ø* (8)
- üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø* (9)
- üç bin tane birer lira-Ø, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi* (10)
- üç bin tane birer lira-Ø, sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø* (11)
- yemek-Ø soğumuş-Ø benim önümde* (12)
- benim annem-Ø yemeği hatırlattı-Ø* (13)
- benim babam-Ø güldü-Ø: benim babam-Ø, "Hayri Bey-Ø dün bana geldi-Ø"-Ø dedi-Ø* (14)
- benim babam-Ø güldü-Ø: benim babam-Ø, "Hayri Bey-Ø, dün ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla-Ø dedi-Ø"-Ø dedi-Ø* (15)
- benim annem-Ø atıldı-Ø* (16)
- benim annem-Ø, "Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey'in başını soksun"-Ø dedi-Ø* (17)
- benim annem-Ø, "Üsküdar'da bin liraya evler-Ø var-Ø"-Ø dedi-Ø* (18)
- benim annem-Ø, "Hayri Bey-Ø, kiradan kurtulur-Ø"-Ø dedi-Ø* (19)
- benim annem-Ø, "hem Hayri Bey'in kızı-Ø var-Ø"-Ø dedi-Ø* (20)
- benim annem-Ø, "Hayri Bey-Ø, damadı içgüveysi alır-Ø"-Ø dedi-Ø* (21)
- neler neler-Ø düşünürdü-Ø benim annem-Ø* (22)
- hepsini birden düşünürdü-Ø benim annem-Ø hem de* (23)
- kaç şeyi birden sıraladı-Ø benim annem-Ø* (24)
- ev, Üsküdar, kız, damat, kira Ø* (25)

- Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev-Ø Hayri Bey Amca'nın bir akrabasının (evi-y-)dı-Ø* (26)
- Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev-Ø tek katlı bir ev, üç oda[lı] bir evdi-Ø* (27)
- altta sokaktan girilen taş bir bodrum-Ø vardı-Ø* (28)
- az ilerde bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi'ne inilirdi-Ø* (29)
- tepede boş bir arsada gençler-Ø futbol-Ø oynarlardı* (30)
- benim her gelişimde ben-Ø de maçları seyreder-di-m* (31)
- ben-Ø bazen kaleci dururdum* (32)
- ben-Ø, ben-Ø takıma girmeyince giderdim ufak vapurları seyrederdim* (33)
- biz-Ø Osman'la, biz-Ø Osman'la taşı denize atabilmek için uğraşırdık* (34)
- bir defa bile bizim attığımız taş-Ø denize ulaşmadı-Ø* (35)
- “sapan olsa-Ø Ø”-Ø derdi-Ø Osman-Ø* (36)
- bembeyaz bir çocuktü-Ø Osman-Ø* (37)
- benden bir yaş küçüktü-Ø Osman-Ø* (38)
- Nesrin-Ø ise benden iki yaş büyüktü-Ø* (39)
- Nesrin-Ø, Nesrin'in kara kara gözleriyle genç kızlığın ilk adımundaydı-Ø* (40)
- Nesrin-Ø, bir yaz-Ø içinde değişivermişti-Ø* (41)
- Nesrin-Ø, koşmaca-Ø oyunundan, saklambaç-Ø oyunundan çekti-Ø kendini* (42)
- Nesrin-Ø, sokağa çıkmaz oldu-Ø* (43)
- Nesrin-Ø, köşe-Ø sedirinde gizlice bir şeyler-Ø okurdu-Ø* (44)
- Nesrin-Ø, yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştı-Ø* (45)
- Nesrin-Ø, benden kitaplar-Ø isterdi-Ø* (46)
- Nesrin-Ø, benim verdiklerimi beğenmezdi bir türlü* (47)
- ben-Ø çok sevindim üç bin liraya* (48)
- benim annem-Ø, “Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø”-Ø dedi-Ø* (49)

- Zeliha Hanım \emptyset (50)
- Zeliha Hanım'ın saçları dökük koşuşurken Zeliha Hanım- \emptyset \emptyset** (51)
- sofra- \emptyset hazırlarken **Zeliha Hanım- \emptyset \emptyset** (52)
- yemek- \emptyset pişirirken **Zeliha Hanım- \emptyset \emptyset** (53)
- Zeliha Hanım- \emptyset , Zeliha Hanım'ın gençliğinde ne güzeldi- \emptyset kimbilir- \emptyset** (54)
- Zeliha Hanım'ın kızı- \emptyset esmer- \emptyset** (55)
- Zeliha Hanım'ın kendisi- \emptyset sarışın- \emptyset** (56)
- Zeliha Hanım- \emptyset , dünyaya **Zeliha Hanım- \emptyset iş- \emptyset görmeye gelmiş- \emptyset** (57)
- Zeliha Hanım- \emptyset , dünyaya Zeliha Hanım- \emptyset yemek- \emptyset pişirmeye gelmiş- \emptyset** (58)
- Zeliha Hanım- \emptyset , dünyaya bir de Zeliha Hanım- \emptyset çocuk- \emptyset doğurmaya gelmiş- \emptyset** (59)
- Zeliha Hanım'ın iki çocuğu- \emptyset , Zeliha Hanım'ın iki çocuğu- \emptyset küçükken ölmüş- \emptyset** (60)
- Zeliha Hanım- \emptyset , Zeliha Hanım- \emptyset , bizim her gidişimizde laftı döndürür- \emptyset dolaştırır- \emptyset ,
Zeliha Hanım'ın ölen çocuklarından söz- \emptyset açardı- \emptyset** (61)
- Zeliha Hanım- \emptyset , bizim her gidişimizde ağlardı- \emptyset Zeliha Hanım- \emptyset , Zeliha Hanım'ın
iki çocuğunun küçükken öldüğünü anlatırken** (62)
- benim annem- \emptyset de bizim her gidişimizde benim annemin ölen çocuklarını hatırlardı- \emptyset** (63)
- Zeliha Hanım ve benim annem- \emptyset , bizim her gidişimizde birlikte ağlardı sessizce** (64)
- Zeliha Hanım ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu
gözyaşları- \emptyset bize yersiz gelirdi- \emptyset** (65)
- Zeliha Hanım ve benim annemin çocukları- \emptyset ölmüşler, on, yirmi yıl önce** (66)
- "benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu- \emptyset , benim annemin yıllarca önce ölmüş
çocuğu- \emptyset büyüseydi- \emptyset şimdi delikanlıydı- \emptyset "- \emptyset derdi- \emptyset benim annem- \emptyset** (67)
- Zeliha Hanım- \emptyset uçar- \emptyset şimdi sevinçten (68)
- üç bin lira \emptyset (69)
- en iyisi- \emptyset ev- \emptyset almak- \emptyset bu parayla (70)

- belki Hayri Beylerin oturdukları evi Hayri Beylerin akrabaları satardı-Ø* (71)
- böylece Hayri Beyler-Ø, Hayri Beyler-Ø her ay on lira-Ø ödemekten kurtulurlardı* (72)
- üç bin lira-Ø bitmek-Ø bilmezdi* (73)
- bana her bayramda bir gümüş lira-Ø verirdi-Ø benim babam-Ø* (74)
- ben-Ø, bir gümüş lirayı üç gün harcardım* (75)
- ben-Ø, bir gümüş lirayı tüketemezdim* (76)
- o manda-Ø gözü yirmi beşlikler-Ø erimezdi sen-Ø ne-Ø alsan* (77)
- salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler Ø* (78)

sonuç

- Hayri Bey-Ø üç bini gümüş liralara-Ø halinde alsa-Ø bu (Hayri Bey'in üç bini gümüş liralara halinde alması)-Ø ne iyiydi-Ø* (79)
- önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara yan yana dizerdi-Ø* (80)
- önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara üst üste dizerdi-Ø* (81)
- önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara sıra sıra dizerdi-Ø* (82)
- önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara seyredirdi-Ø saatlerce* (83)
- sonra da Hayri Bey-Ø, o paranın yarısını verirdi-Ø* (84)
- sonra da Hayri Bey-Ø, o evi alırdı-Ø* (85)

2.1.5. I. CBB'nin Giriş Bölümü:

“Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø”-Ø dedi-Ø benim babam-Ø (1)

Birinci cümle, I. CBB'nin giriş bölümünü oluşturmaktadır. İlk cümle, açış cümlesi olduğu için burada verilen bilgiler çok soyuttur. Bu, tüm verilerin yeni olmasından kaynaklanmaktadır. Cümledeki kişiler, zaman, mekân gibi konular, henüz belirsizdir. Bunlar, metin ilerledikçe açıklık kazanacaktır.

Birinci cümlede, yüklemdeki görülen geçmiş zaman eki {-DI}, geçmişe gönderme yapmaktadır. Fakat geçmişin hangi diliminde bulunduğu çok belirsizdir.

Cümle, anlatı anı odaklı bir cümledir. Çetişli, bu zamanı “Anlatma zamanı; roman ve hikâyedeki olayların, anlatıcı tarafından görülüp, öğrenilip, yaşanıp, idrak edildikten sonra, kendi tercih ve imkânlarına göre okuyucuya nakledildiği zamandır.”³ biçiminde ifade eder. Yani olay, olup bitmiştir ve anlatıcı, bunu sonradan aktarmaktadır.

Cümlede üç kişinin varlığı görülür: *ben, baba, Hayri Bey*. Buradan cümlenin anlatıcının bakış açısıyla ve onun ağzıyla söylendiği anlaşılıyor. Bu kişinin kim olduğu belli değildir. Ancak dil dışı göndermeler yardımıyla onun, öykünün yazarı olduğu kestirilebilir. Ayrıca anlatıcı, öykü kahramanlarından biridir. İsmail Çetişli, “*Metin Tahlillerine Giriş / 2*” adlı kitabında, edebî eserlerdeki bakış açısıyla anlatıcı türlerini değerlendirirken “*hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı*”, “*kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı*”, “*müşahit / gözlemci bakış açılı (ben veya o) anlatıcı*”, “*çoğulcu bakış açısı ve anlatıcıları*” olarak dört çeşit anlatıcının varlığından söz eder.⁴ Çetişli’nin verdiği bilgiler doğrultusunda bu öyküdeki anlatıcının “kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı” sınıfına girdiği düşünülebilir. Söz konusu kitapta kahraman bakış açılı anlatıcı hakkında şöyle denmektedir:

“Kahraman bakış açılı birinci tekil anlatıcı, -adı üstünde-, eserin itibarî dünyasında veya olay örgüsünde yer alan kahramanlardan birisidir. Bu anlatıcı, aynı zamanda olay örgüsünün bütün yükünü üstlenen asıl kahraman olabileceği gibi, daha geri plânda yer almış kahramanlardan biri de olabilir. (...)

Kahraman bakış açılı anlatıcının anlatma dünyası, tabii olarak daha çok kendini eksen alır. Her zaman kendi yaşadıkları, bildikleri, duydukları ve hissettiklerini öne çıkarır. Daha sonra gücü ölçüsünde çevresine uzanmaya çalışır. Bu sebeple kahraman anlatıcının söz konusu olduğu roman ve hikâyeler, çoğunlukla ‘otobiyografik’ karakterlidir.”⁵

Burada anlatıcı, eserin ana kahramanı değildir. O, Hayri Bey’in başından geçenleri, onun öyküsünü okuyucuya aktarmakla yükümlü bir yan kahraman rolündedir. Ancak olaylar, onun bakış açısıyla aktarılmaktadır.

Cümlede sözü edilen üç kişiye dair net bir bilgi yoktur. Sadece yaşları ve Hayri

³ Çetişli, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş/2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 75-76.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Çetişli, a.e., s. 84-88.

⁵ Çetişli, a.e., s. 85-86.

Bey'in mesleği konusunda tahminlerde bulunulabilir. Anlatıcı, “baba”nın çocuğudur ama yaşı kestirilemez. Yine de bu olayı net olarak algılayabildiği için çok küçük olmadığı söylenebilir. Babanın yaşı belli değildir. Hayri Bey'in üç bin lira ikramiye aldığı söyleniyor. Bu ikramiyenin kaynağı belirtilmemiştir. Bunun millî piyango ikramiyesi, maaş ikramiyesi ya da emeklilik ikramiyesi olduğu düşünülebilir. Bu noktada cümlenin yetersizliği açıkça ortaya çıkmış oluyor. Bu cümle diğer cümlelerle desteklenmediği sürece ikramiyenin kaynağı belli olmayacaktır. Eğer emeklilik ikramiyesi söz konusuysa Hayri Bey'in emekli olma yaşında biri olduğu söylenebilir. Bu durumda alacağı para, çok az olmayacaktır. Dolayısıyla bugünün koşullarında üç bin lira çok fazla bir şey ifade etmezken bu tutar, olayın gerçekleştiği dönemde epeyce değerli olmalıdır. Bu bilgi, aslında öyküdeki olayın gerçekleşme zamanına ışık tutar niteliktedir. Üç bin liranın ikramiye olabilecek düzeyde olduğu yıllar dikkate alınmalıdır. Ayrıca toplumumuzda Hayri adı erkeklere verildiği için, dil dışı göndermeler yardımıyla Hayri Bey'in erkek olduğu ve çocuğu olan erkeklere baba dendiğinden babanın da erkek olduğu söylenebilir.

Öykü, Hayri Bey'in aldığı ikramiyenin okuyucuya bildirilmesiyle başlamaktadır. Bu da Hayri Bey'in metinde önemli bir rolünün olduğuna dair bir göstergedir. Zaten öykünün başlığı da “*Hayri Bey’li Üsküdar*”dır. Zeynel ve Ayşe Kıran, anlatı başlığında yer alan adlar hakkında şöyle demektedirler: “*Anlatı başkahramanının adını anlatının başlığına verdiği de olur (Fr. Éponyme: eponim roman/öykü/masal). Eponim başlık kahramanının adını taşıyorsa, büyük bir olasılıkla anlatıda kahramanın önemli bir işlev yüklendiğini gösterir; bir anlamda onu okura adıyla tanıtır.*”⁶ Burada da okuyucu, öykünün Hayri Bey hakkında olacağını sezebilmektedir.

Baba, Hayri Bey'in ikramiye almış olduğunu söylerken öğrenilen geçmiş zamanı kullanmaktadır. Bu da onun bunu gözüyle görmediğini, buna bizzat tanık olmadığını göstermektedir. Muhtemelen bunu babaya Hayri Bey'in kendisi ya da bir yakını söylemiştir. O da duyduğu bu olayı aktarmaktadır. Fakat kime seslendiği de açık

⁶ Kıran, Zeynel - Kıran Ayşe (Eziler), *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 196.

değildir. Sadece, bu olay birinci kişi ağzından anlatıldığına göre, anlatıcının bu ortamın bir parçası olduğu söylenebilir.

Mekân konusunda da net bir şey söylemek mümkün değildir. Buna yönelik veri yoktur. Mekânın neresi olduğu da metin ilerledikçe anlaşılacaktır.

2.1.6. I. MCBB:

giriş

<i>benim annem-Ø çok sevindi-Ø</i>	(2)
<i>biz-Ø bizim hepimiz sevindik</i>	(3)

gelişme

<i>ben-Ø, Hayri Bey'i benim karşımda gördüm: Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu-Ø</i>	(4)
<i>ben-Ø, Hayri Bey'i benim karşımda gördüm: ya da Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kılıyordu-Ø</i>	(5)
<i>ben-Ø, Osman'ı, Nesrin'i düşündüm</i>	(6)
<i>Osman ve Nesrin-Ø, ne kadar mutluydular şimdi</i>	(7)
<i>üç bin liraydı-Ø bu-Ø</i>	(8)
<i>üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø</i>	(9)
<i>üç bin tane birer lira-Ø, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi</i>	(10)
<i>üç bin tane birer lira-Ø, sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø</i>	(11)
<i>yemek-Ø soğumuş-Ø benim önümde</i>	(12)
<i>benim annem-Ø yemeği hatırlattı-Ø</i>	(13)
<i>benim babam-Ø güldü-Ø: benim babam-Ø, "Hayri Bey-Ø dün bana geldi-Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(14)
<i>benim babam-Ø güldü-Ø: benim babam-Ø, "Hayri Bey-Ø, dün ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla-Ø dedi-Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(15)
<i>benim annem-Ø atıldı-Ø</i>	(16)

- benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun”-Ø dedi-Ø* (17)
- benim annem-Ø, “Üsküdar’da bin liraya evler-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (18)
- benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, kiradan kurtulur-Ø”-Ø dedi-Ø* (19)
- benim annem-Ø, “hem Hayri Bey’in kızı-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (20)
- benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, damadı içgüveysi alır-Ø”-Ø dedi-Ø* (21)

sonuç

- neler neler-Ø düşünürdü-Ø benim annem-Ø* (22)
- hepsini birden düşünürdü-Ø benim annem-Ø hem de* (23)
- kaç şeyi birden sıraladı-Ø benim annem-Ø* (24)
- ev, Üsküdar, kız, damat, kira Ø* (25)

2.1.6.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.1.6.1.1. Ortak Zaman:

I. MCBB’de yer alan cümlelerin anlatı anı odaklı oldukları görülmektedir. Yani olay yaşanıp bitmiştir ve anlatıcı, bunu sonradan aktarmaktadır. Dolayısıyla burada anlatılanların geçmişte kaldığı söylenebilir. Bunu yüklemdeki {-DI} görülen geçmiş zaman ekinden çıkarmak mümkündür. Bu ek, yaşanıp geçmişte kalan ve sözü söyleyenin bir parçası olduğu hareketleri anlatır.

Yüklemleri {-DI} ekiyle çekimlenen 2 (*sevindi-Ø*), 3 (*sevindik*), 4 (*gördüm*), 5 (*gördüm*), 6 (*düşündüm*), 7 (*mutluydular*), 8 (*üç bin liraydı-Ø*), 9 (*üç bin tane birer liraydı-Ø*), 13 (*hatırlattı-Ø*), 14 (*dedi-Ø*), 15 (*dedi-Ø*), 16 (*atıldı-Ø*), 17 (*dedi-Ø*), 18 (*dedi-Ø*), 19 (*dedi-Ø*), 20 (*dedi-Ø*), 21 (*dedi-Ø*), 24 (*dedi-Ø*). cümleler, aynı zamana ait olmaları yönüyle birbirlerine bağlanırlar. Bunlar, babanın Hayri Bey’in ikramiye aldığını söylediği zaman diliminde gerçekleşmişlerdir. Bu haber verildikten sonra anlatıcının ailesi çok sevinmiştir. Ardından anlatıcı, hayallere dalmış; Hayri Bey’i, Osman’ı, Nesrin’i düşünmüştür. Tüm bunlar, aynı zamanda gerçekleşmiştir. Bu, soyut bir zamandır; çünkü geçmişin neresinde bulunduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 1. cümlede (“*Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø”-Ø dedi-Ø benim babam-Ø*)

verilen bilgidan hareketle öykü zamanı kestirilebilir. Burada Hayri Bey'in aldığı ikramiye tutarının üç bin lira olduğu belirtilmektedir. Bugünün koşullarında üç bin lira çok fazla bir şey ifade etmezken bu tutar, olayın gerçekleştiği dönemde epeyce değerli olmalıdır. Bu bilgi, aslında öyküdeki olayın gerçekleşme zamanına da ışık tutar niteliktedir. Üç bin liranın büyük, önemsenecek bir ikramiye olabilecek düzeyde olduğu yıllar dikkate alınmalıdır.

7. cümlemin yüklemine de (*mutluydular*) {-DI} eki kullanılmış ve Osman'la Nesrin'in mutlu oldukları söylenmiştir. Bu durumda anlatıcının, onların mutlu olduklarını gözüyle görmesi, yani olayın bir parçası olması gerekmektedir. Oysa bu, söz konusu değildir. Çünkü anlatıcı, onları görmemekte, sadece düşünmektedir. Bu yüzden onların mutlu oldukları ifadesi, bir tahmin olarak değerlendirilmelidir. Anlatıcı bunu kesin bir ifadeyle söylemektedir ama cümle, görünüş olarak tahmin cümlesidir. Bunun dışında cümlede zamana yönelik bir de “şimdi” sözcüğü vardır. Bu sözcük, hareketin sözün söylendiği anda gerçekleştiğini ifade eder. Oysa bu cümle, geçmiş zamanda gerçekleşmiş bir durumu anlatmaktadır. Mutlu olmanın gerçekleştiği düşünülmektedir ve bu, anlatıcının okuyucuya sonradan aktardığı bir durumdur. Şimdiki zamana yönelik “şimdi” sözcüğü de anlatı anına değil olay anına aittir. Anlatıcı, gerçekleşmiş olan durumu, anlatı anında âdeta yeniden yaşayarak vermekte ve okuyucuyu o anın içine taşımak istemektedir.

Metinlerdeki sözce göndermelerini “söylem” ve “anlatı” bağlamında ele alan Doğan Günay, söylem zamanıyla anlatıdaki dilbilgisel zamanı birbirinden ayırmakta ve anlatıdaki zamanlara yönelik şöyle demektedir:

“Diğer yanda ise anlatıya ait şimdiki zaman, geçmiş zaman ya da gelecek zaman vardır. Bu ayırmadan yola çıkarak, ikincilerini **anlatısal şimdiki zaman, anlatısal geçmiş zaman** ya da **anlatısal gelecek zaman** olarak tanımlıyoruz. Anlatısal şimdiki zaman, sözceleme öznesinin (yani bir sözceyi üretip alıcıya aktaran kişinin) konuşma zamanına değil, anlatı içindeki herhangi bir noktayı merkez alan bir zaman tanımdır (bir romandaki “şimdi gidiyorum” diyen öznenin “şimdiki zamanı”, ne yazarın yazdığı “şimdiki zaman” dilimini belirtir, ne de okuyucunun içinde bulunduğu zaman dilimini. Buradaki “şimdi” bütünüyle kurmaca dünya içindeki bir zamansal noktadır. Bu noktaya bağlı olarak anlatıdaki bir kişi “yarın gideceğim” ya da “dün geldim” diyebilir. “Dün” ya da “yarın” zaman belirleyicileri de anlatı

kişisinin kurmaca yapı içinde belirlediği bir zamansal noktaya uygun belirlemelerdir).”⁷

Buna göre bu cümledeki “*şimdi*” zaman belirleyicisi de söylem anına değil anlatı içindeki kuramsal bir zamana işaret etmektedir. Bu da diğer cümlelerin zamanıyla örtüşür. Bu cümlede anlatılanlar, “*şimdi*” denen zamana dâhildir. 6. cümlede anlatıcı, Osman ve Nesrin’i düşündüğünü söylüyor. Ardından bu düşüncesinin sonunda bir yorum yapıyor ve onların içinde buldukları o anda mutlu olduklarını belirtiyor. Anlatıcının onları düşünme anıyla diğer cümlelerde söylenenlerin zamanı ortaktır. “*Şimdi*”, eğer okuyucu söz konusu anı biliyorsa anlamlı bir birimdir. Burada geçmişin hangi diliminde bulunduğu bilinmediğinden bu zaman belirtecinin de anlamı yoktur.

Aynı biçimde 14. cümlelerin iç cümlesinde zamana yönelik olarak “*dün*” sözcüğü geçmektedir. Baba, söz konusu zamanda konuşuyor ve dün Hayri Bey’in kendisine geldiğini söylüyor. Fakat “*dün*”, burada net bir zamanı vermemektedir. Çünkü babanın konuştuğu zaman belli değildir. Dolayısıyla belli olmayan bir günün öncesi de belirsizdir. Bunun ardından gelen cümlede de “*şimdi*” sözcüğü vardır. Fakat bu da zamanı netleştirmez. Çünkü okuyucu, dün denen zamanı bilmemektedir. “*Şimdi*” de dünün içinde bir andır.

4. cümleye kadar belli bir zamanda gerçekleşen olaylar anlatılmıştır. Anlatıcının babası, Hayri Bey adlı kişinin ikramiye aldığını söylüyor ve bu habere anlatıcıyla annesinin de içinde bulunduğu “*biz*” denen grup çok seviniyor. Bu cümlelerin ardından anlatıcı, söz konusu zamanda hayal kurmaya başlıyor. Bu hayal kurma işi, 11. cümleye kadar devam ediyor. 12. cümlede yine olay aktarımı vardır. Anlatıcı gerçek hayata dönmüş, hayallerinden uzaklaşmıştır. 12, 3. cümlelerin devamı niteliğindedir. Anlatıcı, âdeta metni aralamış ve araya hayallerini sıkıştırmıştır.

12. cümlede diğerlerinden farklı olarak öğrenilen geçmiş zaman eki {-mİş} kullanılmıştır (*soğumuş-Ø*). Öğrenilen geçmiş zaman, vericinin görmediği, duymadığı, bazen de fark edilmeden gelişen ve sonucuna bakılıp karar verilen olayları anlatmak için kullanılır. Burada anlatıcı, önündeki yemeğin soğumuş olduğunu söylüyor. Baba,

⁷ Günay, Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2007, s. 98.

Hayri Bey'in ikramiye aldığını söylediikten sonra anlatıcı, hayallere dalmış; bulunduğu ortamdan uzaklaşmıştır. Bağlamdan onların yemek yedikleri anlaşılmaktadır. Hayal dünyasında gezintiye çıkan anlatıcı, önündeki yemeği unuttur ve soğuduğunu fark etmez. Anne, bunu görür ve yemeği oğluna hatırlatır. Ek, burada temel işlevini yerine getirmekte ve başkasından öğrenme ifade etmektedir. Ayrıca yemeğin soğuduğu anlatıcı tarafından fark edilmediği için sonucuna bakıp karar vermeyi de içermektedir. Ama zamanda bir kopukluk yoktur, 12. cümle de diğer cümlelerle ortak zaman ilişkisi içindedir. Bu cümleden anlaşılıyor ki burada zaman, bir yemek vaktidir. Günde normal olarak üç öğün yemek yendiği düşünülürse bu zamanın üç öğünden birine denk geldiği söylenebilir. Ama dil dışı göndermelerden yararlanarak kahvaltılık bunun dışında tutulup seçenekler ikiye indirilebilir. Çünkü burada soğuyan bir yemekten söz ediliyor. Kahvaltıda genelde kahvaltılık yendiği için bu öğün kahvaltılık değildir. Dolayısıyla belirsiz geçmişte yer alan bu zaman, öğle ya da akşam yemeği vaktidir.

4. (*sıvazlıyordu-Ø*) ve 5. (*namaz-Ø kılıyordu-Ø*) cümlelerde açıklama bölümünde {-yordu} eki vardır. Birleşik çekim adını alan bu yapıda {-yor}, geçmişte başlamış, sözün söylendiği anda devam eden ve gelecekte sona erecek hareketleri anlatır. {-DI} ekiyse hareketin bittiğini bildirir. Zaman bakımından çelişen bu ekler, bir araya geldiklerinde farklı bir anlam verirler. Türkçede asıl unsurlar sonda bulunduğu için zamanı bildiren, {-DI} eki olur. Yani olay, geçmişte kalmıştır. {-yor} da bunun belli bir süre devam ettiğini anlatır, eyleme süreklilik anlamı verir. 4. ve 5. cümlelerde anlatıcı, Hayri Bey'i sakalını sıvazlarken ve namaz kılarken hayal ediyor. Hayaldeki Hayri Bey, bu eylemleri anlatıcının hayali süresince devam ettirmektedir. Yazar, {-yor} ekiyle okuyucuyu hayal gördüğü o ana odaklamak istemiştir.

10 (*bitmezdi*), 11 (*bulurdu-Ø*), 22 (*düşünürdü-Ø*) ve 23 (*düşünürdü-Ø*) numaralı cümlelerde geçmişe yönelik geneli kapsayan ifadeler vardır. Bu, yüklemelerin geniş zamanın hikâyesiyle {-IrdI} çekimlenmesinden kaynaklanır. {-IrdI} eki, geçmişte sürekli tekrarlanan, alışkanlık hâline gelmiş hareketleri anlatır. Bunlarda da sözün söylendiği belirsiz geçmişe içine alan bir geniş zaman söz konusudur. Yani söz konusu eylemler, anlatıcı ve ailesinin ikramiyeye sevindikleri zamanla bunun öncesini ve sonrasını kapsamaktadır.

25. cümle (*ev, Üsküdar, kız, damat, kira* \emptyset), yüklemsiz kesik bir cümledir. Fakat buradaki söylem, anlatıcının annesinin ikramiye haberini öğrendikten sonra söylediklerini (17, 118, 19, 20, 21. cümleler) birer sözcükle temsil ederek özetler niteliktedir. Dolayısıyla bu cümleyi de ortak zaman ilişkisiyle diğer cümlelere bağlamak mümkündür.

Görülüyor ki I. MCBB'deki tüm cümleler, Hayri Bey'in ikramiye aldığı öğrenildiği ve buna sevinildiği zamana aittir; böylelikle birbirine zaman yönünden sıkıca bağlanmaktadır.

2.1.6.1.2. Ortak Mekân:

I. MCBB'de mekâna dair kesin bilgiler yoktur. Ancak bazı ipuçlarından yararlanılarak mekânın neresi olduğu kestirilebilir.

2, 3, 6, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23 ve 24. cümleler, aynı mekânda gerçekleşmektedirler. Bu mekân net değildir ancak 12 (*yemek- \emptyset soğumuş- \emptyset benim önümde*) ve 13. (*benim annem- \emptyset yemeği hatırlattı- \emptyset*) cümlelerden anlatıcının ailesiyle bir sofraya ya da masada yemek yediği öğrenilmektedir. Buradaki durum, evin içinde ailece yenen bir akşam yemeği manzarasına daha çok uyuyor. Fakat bu, sadece bir varsayımdır. Çünkü sadece anlatıcı konumundaki kişi yemek yiyor ya da yemek sofrası dış mekânda bulunuyor da olabilir. Bunu kesinleştirecek bir ipucu görülmemektedir.

İç ya da dış mekân konusundaki belirsizlik sürerken 18. cümlede (*benim annem- \emptyset , "Üsküdar'da bin liraya evler- \emptyset var- \emptyset "- \emptyset dedi- \emptyset*) genel mekâna yönelik bir bilgi vardır. Bu bilgiyi veren, "Üsküdar" sözcüğüdür. Açıkça söylenmemiş olsa da dil dışı göndermeler yardımıyla (Üsküdar'ın İstanbul'da bir ilçe olduğu bilindiğinden) mekânın genel anlamda İstanbul olduğu söylenebilir. 18. cümlede sadece, bu semtte bin liraya evler olduğu söylenmektedir. Anlatıcının ailesiyle yaptığı konuşmaların yerinin ya da Hayri Bey'in oturduğu semtin Üsküdar olduğunu gösteren açık bir ipucu yoktur. Bunlar ayrı semtlerde oturuyor da olabilirler. Bu nedenle sadece ana mekânın İstanbul olduğu söylenebilir.

4 (*ben- \emptyset , Hayri Bey'i benim karşımda gördüm: Hayri Bey- \emptyset , Hayri Bey'in seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu- \emptyset*) ve 5 (*ben- \emptyset , Hayri Bey'i benim karşımda*

gördüm: ya da **Hayri Bey-Ø**, **Hayri Bey'in** küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kılıyordu-Ø) numaralı cümlelerdeyse iki ayrı mekân vardır. Biri, anlatıcının; diğeri Hayri Bey'in bulunduğu mekândır. Anlatıcı; babası, Hayri Bey'i hatırlattıktan sonra hayale dalmıştır. Hayal kurulan mekân, diğeri cümlelerdeki belirsiz mekânla ortaktır. Anlatıcının hayalindeki Hayri Bey, seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlamakta ve ipek seccadede namaz kılmaktadır. Sakalını sıvazladığı mekân belli değildir ancak 5. cümledeki mekânla ilgili varsayımda bulunulabilir. Burada onun bir iç mekânda olduğundan söz edilebilir. Büyük olasılıkla Hayri Bey, kendi evindedir. Namaz, camide de kılınabilir. Ancak buradaki mekânın cami olmadığı açıktır. Camide kendi seccadesinde namaz kıldığını düşünmek, pek akla yatkın gözükmemektedir. Sözü edilen mekân, hayaldeki mekândır. Anlatıcının bulunduğu belirsiz mekân ise diğeri cümlelerle ortaktır.

Mekân bağı konusunda 7. cümle (**Osman ve Nesrin-Ø**, ne kadar mutluydular şimdi), farklı bir duruş sergiler. Osman ve Nesrin'in nerede oldukları belli değildir. Ancak anlatıcı onları görmeyip düşündüğüne göre bunların onunla aynı ortamda bulunmadıkları anlaşılır. Osman ve Nesrin, anlatıcıdan ayrı bir mekânda bulunmaktadır. Bu yüzden diğeri cümleleri birbirine bağlayan, genelde İstanbul ancak özelde belirsiz olan mekân, bu cümleyi kapsamamaktadır.

8, 9, 10, 11, 22, 23. cümleler, çıkarım cümleleridir. Bunlarda olay anlatımı olmadığı için mekândan söz etmek mümkün değildir. Ancak 11. cümlede (**üç bin tane birer lira-Ø**, **sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø**) mekâna yönelik "tavan" sözcüğü vardır. Tavan, kapalı alanlara yönelik bir ifadedir. Dolayısıyla cümlede sözü geçen, üç bin liranın üst üste dizilmesi hâlinde tavanı bulacağı düşüncesi, kapalı bir alan için geçerlidir. Fakat bu, sadece, henüz bilinmeyen mekânda anlatıcının hayalinde canlanan manzaranın mekânıdır. Cümleler arasında bağlantı kurmayı sağlayacak olan mekân ise bu cümledeki hayalin kurulduğu yerdir. Yani ikramiye haberine sevinilen mekânla hayal kurulan mekân aynıdır.

Sonuç olarak I. CBB'de ana mekân İstanbul'dur. Ancak anlatıcının hayaller kurduğu, ailenin ikramiyeye sevindiği, bu haber üzerine konuştuğu mekân net olarak bilinmemektedir.

2.1.6.1.3. Ortak Kişi:

I. MCBB’de kalabalık bir kişi kadrosu göze çarpmaktadır. Cümleler arasında sıkı bir bağ kurulmasını sağlayan bu kişiler; “*ben*” zamirinin gönderme yaptığı anlatıcı, anlatıcının annesiyle babası, Hayri Bey, Osman ve Nesrin’dir.

2, 4, 5, 6, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 ve 24. cümleler, “*ben*” zamirinin sağladığı kişi bağıyla birbirine bağlanmaktadır. Bu cümlelerin tümünde kişi zamiri, derin yapıya bırakılmıştır. Yüzey yapıdaki ipuçlarından yola çıkarak “*ben*”e ulaşılmaktadır.

Türkçenin en önemli yapısal özelliklerinden biri, etken çatılı eylemlerin kurduğu cümlelerde yüklem, içinde özneyi barındırmasıdır. Yüklem içinde bir ekle temsil edilen ve dilbilgisel özne adı verilen bu birimin göndermesi, sözlüksel özneyedir. Özne atma eğilimi gösteren Türkçede, özel bir nedeni yoksa birinci ve ikinci kişi zamirleri cümlede kullanılmaz, derin yapıya bırakılır. Çünkü bu kişiler, yüklemde birer ekle belirtilmişlerdir ve “*ben, sen, biz, siz*” zamirlerinin yerine başka hiçbir dil birimi gelemmez. Üçüncü kişilerde ise “*o*” ve “*onlar*” zamirleri, canlı cansız tüm varlıkların yerine kullanılabildikleri için sözlüksel öznenin yüzey yapıda yer alması zorunludur. Burada da 4, 5, ve 6. cümlelerin yüklemlerinde “*ben*” zamirine gönderme yapan {-*m*} birinci tekil kişi eki görülmektedir. Bu ek sayesinde derin yapıdaki “*ben*” zamirine ulaşılır:

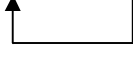
ben gördüm (4, 5) *ben* düşündüm (6)

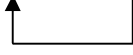
The diagram shows two examples of the 'ben' pronoun being derived from a verb stem. In the first example, 'ben' is underlined in 'ben gördüm (4, 5)'. A bracket is drawn under 'gördüm', and an arrow points from the end of the bracket up to 'ben'. In the second example, 'ben' is underlined in 'ben düşündüm (6)'. A bracket is drawn under 'düşündüm', and an arrow points from the end of the bracket up to 'ben'.

Bunun dışında “*ben*” zamiri; 2, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 ve 24. cümlelerde yine derin yapıda “*benim*” biçiminde yer almaktadır. Bu zamire ise tamlanan konumundaki sözcüklerde yer alan {-*(I)m*} birinci tekil kişi iyelik eki sayesinde ulaşılmaktadır. İyelik ekinin biçimsel işlevi, geldiği sözcüğü geriye taşıyıp tamlayan konumundaki bir birime bağlamaktır. Yani iyelik eki, tamlayana gönderme yapar ve tamlanan, tamlayan ister. Bu kurallardan hareketle söz konusu cümlelerde tamlayan konumundaki “*benim*” zamirine ulaşılmakta ve böylece tamlayan eksiltisi giderilmektedir:

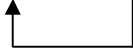
benim anne-m (2, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24)

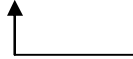
benim baba-m (14, 15)

benim karşı-m (4, 5)

benim ön-üm (12)

Böylelikle bu cümleler, “*ben*” ortak kişisiyle birbirine bağlanmaktadır. “*Ben*” ve “*benim*” zamirlerinin cümlelerdeki dağılımı şöyledir:

ben: 4, 5, 6.

benim: 2, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

3. cümlede geçen “*biz*” ve “*hepimiz*” zamirleri, içinde anlatıcının da yer aldığı bir grubu ifade etmektedir. Bağlamdan hareketle bu grubun içinde anlatıcıyla anne ve babanın yer aldığı söylenebilir. Başka kişilerin de var olup olmadığı bilinmemektedir. Anlatıcı bu grubun içinde olduğuna göre “*ben*”, “*biz*” ve “*hepimiz*”in parçasıdır. Böylelikle ortak kişide bütün-parça ilişkisi kurularak “*ben*” zamiriyle sağlanan kişi bağının işine 3. cümle de katılmıştır.

Burada öykünün anlatıcının bakış açısıyla ve onun ağzıyla söylendiği anlaşılmaktadır. Bu kişinin kim olduğu belli değildir. Ancak dil dışı göndermeler yardımıyla onun, öykünün yazarı olduğu kestirilebilir. Ayrıca anlatıcı, öykü kahramanlarından biridir. Yaşı konusunda herhangi bir bilgi yoktur ancak bu olayı net olarak algılayabildiği için çok küçük olmadığı söylenebilir.

I. MCBB’de ortak kişi bağı kuran birimlerden bir diğeri, anlatıcının annesine gönderme yapan “*annem*” sözcüğüdür: *annem*: 2, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

3. cümledeki “*biz*” ve “*hepimiz*” zamirleri, “*anne*”yi de kapsadığı için annenin yer aldığı cümlelerle 3. cümle arasında da ortak kişide bütün-parça ilişkisi kurularak cümleler arasında bağlantı sağlanmıştır.

“*Babam*” sözcüğü de cümleleri birbirine bağlamaktadır: *babam*: 14, 15.

I. MCBB’de oldukça fazla yer tutan bir kişi de Hayri Bey’dir: *Hayri Bey*: 4, 5, 14, 15, 17, 19, 20, 21.

15. cümlelerin iç cümlesinde derin yapıdaki “*ben*” zamiri, Hayri Bey’e gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla gösterenleri ayrı, gösterilenleri aynı olan *Hayri Bey* ile *ben* arasında eksik tekrar ilişkisi vardır: *Hayri Bey* (4, 5, 14, 15, 17, 19, 20, 21) = *ben* (15).

Bu MCBB’de okuyucunun, hakkında en fazla bilgiye sahip olduğu kişi, Hayri Bey’dir. 4. cümlede anlatıcı, Hayri Bey’i seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlarken hayal ediyor. Bu bilgiye göre, Hayri Bey’in yaşlı biri olması gerekir. 5. cümlede Hayri Bey’in dinî inancına yönelik bilgi vardır. Namaz kılışından Müslüman olduğu anlaşılır. 19. cümleden onun kirada oturduğu, 20. cümleden de bir kızının olduğu öğrenilmektedir. Ayrıca Hayri Bey’in ikramiye alışına anlatıcının ailesi sevdiğine göre Hayri Bey, onların sevdiği biri olmalıdır.

Haklarında çok fazla bilgi verilmeyen “*Osman*” ve “*Nesrin*”, I. MCBB’de adı geçen diğer kişilerdir: *Osman*: 6, 7. / *Nesrin*: 6, 7.

20. cümlede Hayri Bey’in kızının olduğundan söz ediliyor. Daha önceki cümlelerde bu konuda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Sadece 6. ve 7. cümlelerde “*Nesrin*” adlı birinden söz edilmiştir. Nesrin, Hayri Bey’in almış olduğu ikramiye dolayısıyla mutlu olduğuna göre onun kızı olabilir. Aynı durumdan hareketle Osman’ın da Hayri Bey’in oğlu olduğu düşünülebilir. Ama bu bilgiler kesin değildir.

2.1.6.1.4. Ortak Nesne:

Anlatıcı; 8, 9, 10 ve 11. cümlelerde ısrarla “üç bin lira” üzerinde durmuştur. Amacı, okuyucunun dikkatini bu noktaya çekmek, üç bin liranın çok yüksek bir rakam olduğunu vurgulamaktır. Yılmaz’ın şu cümleleri, vericinin amacına yönelik bilgi vermektedir:

“Metin üretici konumundaki yazar, okurun dikkatinin -kendi istediği- belli noktalarda toplaşması için belirli motiflere, figürlere, imgelere anlatının çeşitli kesitlerinde vurgu yapmakta, odaklama olgusuna baş vurmaktadır. Dil dizgesinin çeşitli düzlemlerinde, bu düzlemlerin kendilerine özgü imkanlarına baş vuran yazar, okurun dikkatinin metnin belirli noktalarında odaklanması için; hem metne derinlik/süreklilik/yoğunluk kazandırmayı, hem de algılamada çeşitlilik yaratarak okurun düşünme yetisine yönelik olarak seçenekler sunmayı amaçlamaktadır.”⁸

Yılmaz’ın sözlerinden de anlaşılacağı üzere verici, burada okuyucuyu üç bin liraya odaklamakta ve onun bu para üzerinde düşünmesini istemektedir. Anlatıcının bu tutarı bu kadar büyütmesinin nedeni, üç bin lirayı kendisinin hiç görmemiş olması da olabilir. Onun söz konusu ikramiye hakkında engin düşüncelere dalması, bu paraları üst üste dizme gibi bir hayal kurması, anlatıcının çocuk yaşta olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Çünkü yetişkin bir insanın bu tarz hayallere dalması, uzak bir olasılık olarak görünmektedir.

8, 9, 10 ve 11 numaralı cümleleri ortak nesne ilişkisiyle birbirine bağlayan “*üç bin lira*”, I. MCBB’de eksik, sıfır ve tam tekrar yoluyla yer almaktadır:

üç bin lira (1, 8) = *üç bin tane birer lira* (9, **10**, **11**) = *bu* (8, **9**) = *bu para* (15)

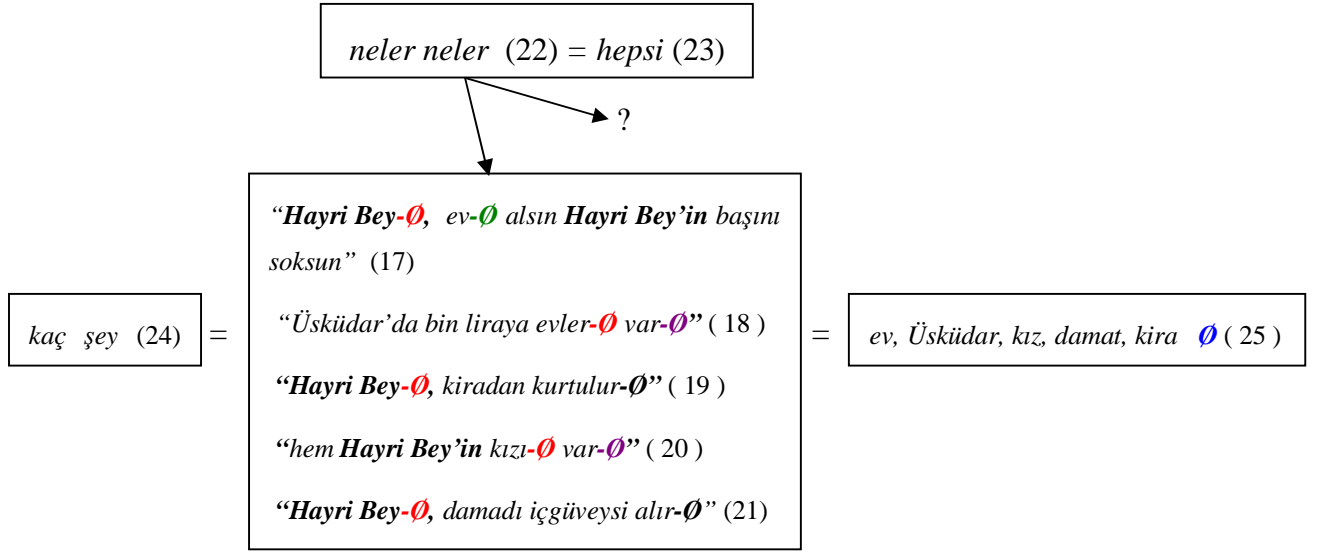
12. cümlede yüzey yapıda, 13’teyse derin yapıda görülen “*yemek*” sözcüğü, bu iki cümle arasında ortak nesne bağı kurulmasını sağlamıştır: *yemek*: 12, **13**.

“*Ev*” sözcüğü; 17, 18 ve 25. numaralı cümlelerde tam tekrar yoluyla yinelenirken bu cümleleri ortak nesne ilişkisiyle birbirine bağlamıştır. Aynı biçimde 19 ve 25 numaralı cümleler de “*kira*” sözcüğüyle bağlanmaktadır: *ev*: 17, 18, 25. / *kira*: 19, 25.

22. cümledeki “*neler neler*”, 23’teki “*hepsi*”, 24’teki “*kaç şey*” ile 25. cümlelerin tamamı yani “*ev, Üsküdar, kız, damat, kira* Ø” birimleri arasında ortak nesne ilişkisi vardır. “*Hepsi*”nin göndermesi, 22’deki “*neler neler*” ifadesinedir. Bunlar, annenin o güne kadar düşündükleriyle o günden sonra düşüneceklerini gösteren bütünler olarak aynı şeyi anlatırlar. Aralarında eksik tekrar ilişkisi vardır ve cümleler arasında ortak

⁸ Yılmaz, Engin, “Sait Faik’in İlk baharı: Bir İlk bahar Hikayesi”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 13, Sakarya, 2007, ss. 125 – 136, s. 125.

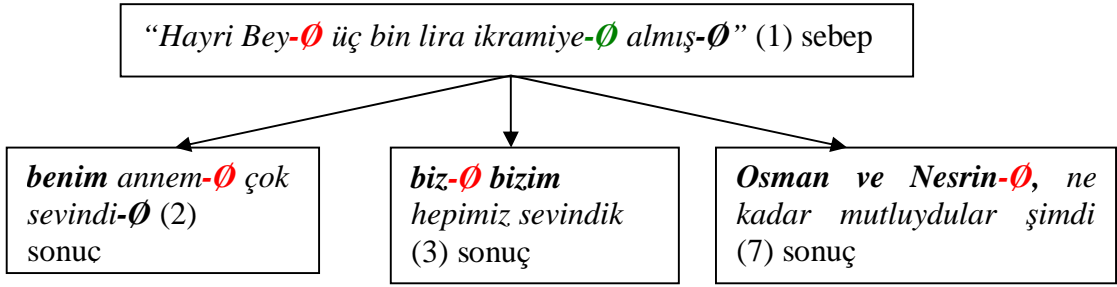
nesne bağı kurarlar. Bu bağı, bunların parçaları olan 17-21 arası cümlelerin iç cümleleri de ortak nesnede bütün-parça ilişkisiyle katılır. Çünkü bu iç cümlelerde annenin düşündüklerinden bir demet sunulmuştur. Buradaki bilgiler, eksik tekrar yoluyla birer sözcükle 25. cümlede tekrar edilmektedir. 24. cümlede görülen “kaç şey” ifadesi de 17-21 arasındaki iç cümlelerle 25. cümledeki eksik tekrardır. Bu yüzden 22 ve 23’teki ifadelerin parçası olarak 17-21 arası cümlelerin yanı sıra 24 ve 25 de alınabilir.

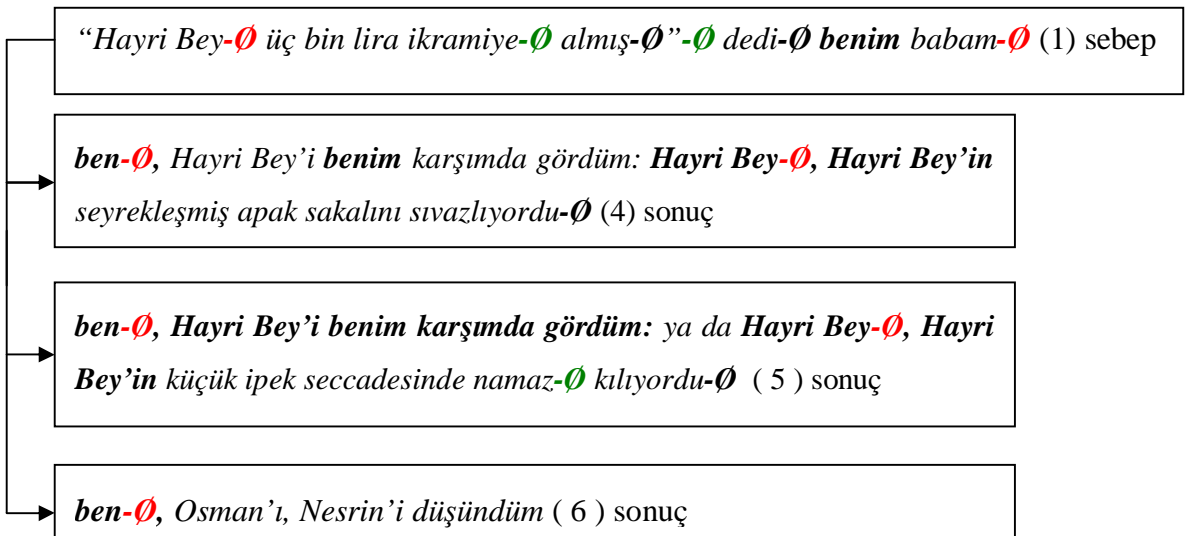
2.1.6.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

I. MCBB’de cümleler arasında çok sayıda sebep-sonuç ilişkisi göze çarpmaktadır. Bu bölüm, sebep-sonuç bağı yoluyla 1. cümleye yani I. CBB’nin giriş bölümüne de bağlanmaktadır.

Hem seyirci hem öykü kahramanı konumunda olan ve gelişenleri seyrederek aktaran anlatıcı, 2. cümlede annesinin, 3. cümlede de hepsinin çok sevindiğini söylüyor. Sevinmelerinin nedeni, 1. cümledeki iç cümlesinde verilmiştir. Onları sevindiren olay, Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye almış olmasıdır. Bu, aynı zamanda 7. cümlede söz konusu edilen, Osman ve Nesrin adlı kişilerin mutlu olmalarının da sebebidir:

1. cümleyle 4, 5 ve 6. cümleler arasında da sebep-sonuç bağı vardır. Anlatıcının Hayri Bey’i karşısında görmesi ve Osman’la Nesrin’i düşünmesinin nedeni, babanın “Hayri Bey üç bin lira ikramiye almış.” demesidir. Yani babanın iletisi, anlatıcıya Hayri Bey’i, Osman’ı ve Nesrin ‘i hatırlatmıştır:

Dikkat edilirse 2, 3 ve 7. cümlelerin sebebinin 1. cümlede “Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø” yapısıyla verildiği; 4, 5 ve 6. cümlelerin sebebinin ise 1. cümlelerin tamamı olduğu görülür.

7. cümle, sebep-sonuç ilişkisiyle 1. cümlelerin iç cümlesine bağlanmıştı. 7’nin sebebi, aynı zamanda 8, 9, 10 ve 11. cümleler de olabilir: **Osman ve Nesrin-Ø, ne kadar mutluydular şimdi [çünkü] üç bin liraydı-Ø bu-Ø / [çünkü] üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø / [çünkü] üç bin tane birer lira-Ø, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi / [çünkü] üç bin tane birer lira-Ø, sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø.**

üç bin liraydı-Ø bu-Ø (8) → sebep

üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø (9) → sebep

üç bin tane birer lira-Ø, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi (10) → sebep

üç bin tane birer lira-Ø, sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø (11) → sebep

Osman ve Nesrin-Ø, ne kadar mutluydular şimdi (7) → sonuç

8 ve 9. cümleler, 10 ve 11'e sebep olmuştur.

üç bin liraydı-Ø bu-Ø (8) → sebep

üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø (9) → sebep

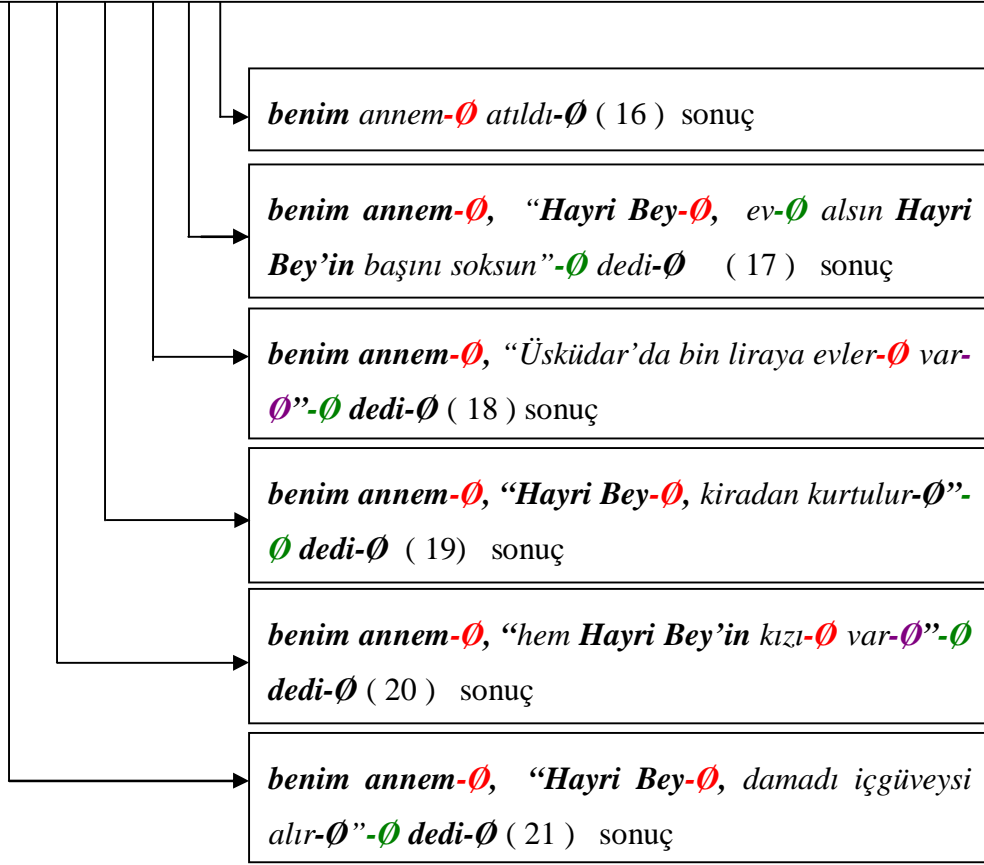
üç bin tane birer lira-Ø, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi (10) → sonuç

üç bin tane birer lira-Ø, sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø (11) → sonuç

12. cümlede anlatıcı, önündeki yemeğin soğumuş olduğunu söylüyor. Yemeğin soğumasının nedeni, onun hayallere dalarak yemeği unutmaktır. Dolayısıyla anlatıcının, kurduğu hayalleri anlattığı 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. ve 11. cümleler, yemeğin soğumasının nedenleri olarak gösterilebilir.

16-21 arası cümlelerde anlatıcının annesinin atılarak düşüncelerini belirttiği görülmektedir. Bunun nedeni, 15. cümlenin iç cümlesinde verilmiştir. Hayri Bey, elindeki parayla ne yapacağını sorduğu için anne atılmış ve Hayri Bey'in aldığı ikramiyeye ilişkin dileklerini ve düşüncelerini ifade etmiştir:

“Hayri Bey-Ø, dün ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla-Ø dedi-Ø” (15) sebep

17. cümleyle 19, 20 ve 21. cümleler arasında bütün-parça ilişkisine dayalı bir sebep-sonuç bağı görülmektedir:

Hayri Bey-Ø, kiradan kurtulur-Ø (19) ————— sebep
Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun (17) ← sonuç

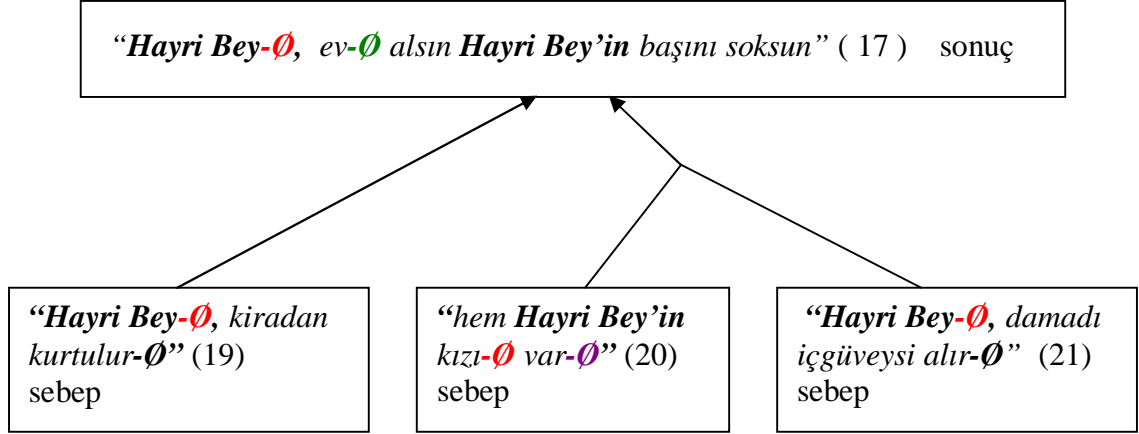
Annenin, Hayri Bey’in ev almasını söylemesinin sebeplerinden biri, onun kiradan kurtulmasını istemesidir.

hem Hayri Bey’in kızı-Ø var-Ø (20)
Hayri Bey-Ø, damadı içgüveysi alır-Ø (21) ————— sebep
Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun (17) ← sonuç

Anne, ev alınmasını bir de Hayri Bey’in damadını içgüveysi olarak alabilmesi için istiyor. 20. cümle, sebebin bir parçasıdır. 21 ile beraber bir bütün olarak 17’ye

sebepler olur. Böylece 20 ve 21. cümleler, Hayri Bey'in ev alma sebeplerinin bir diğer ayağını oluşturmaktadır.

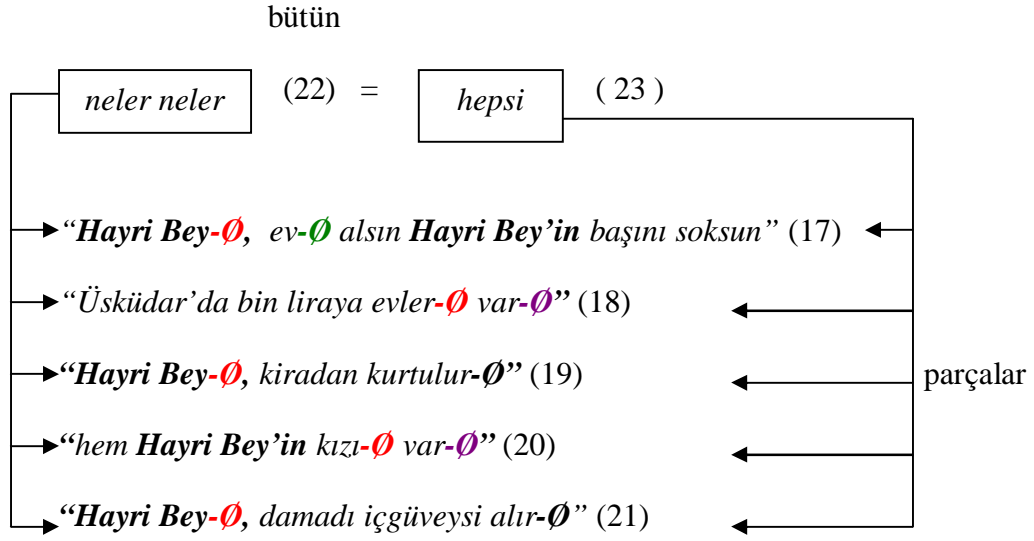
Bu ilişki, bütün olarak şöyle de gösterilebilir:

2.1.6.1.6. Bütün – Parça İlişkileri:

3. cümlede derin yapıdaki “biz” ile yüzey yapıdaki “hepimiz” zamirleri, anlatıcının ailesini işaret ederek bütünü gösterir. Dolayısıyla ailenin üyeleri de bu bütünün parçalarıdır. Bu parçaları; 2, 13, 16, 22. cümlelerde yüzey yapıda görülen, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24. cümlelerde ise eksiltiye bırakılan “annem” birimiyle anlatıcının annesi; 2, 4, 5, 6, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 ve 24. cümlelerde derin yapıdaki “ben / benim” ifadeleriyle anlatıcı ve 14’te yüzey yapıda, 15’teyse derin yapıda kullanıma çıkan “babam” birimiyle anlatıcının babası oluşturmaktadır.

22. cümlede geçen “neler neler” ile 23’teki “hepsi” ifadeleri, aynı dil gerçeğine gönderme yapan birimler olarak bir bütüne işaret ederler. Bunlar, annenin söz konusu zamana kadar düşündükleriyle o günden sonra düşüneceklerini gösterir. Düşünülen şeylerden bazıları ise 17-21 arasındaki cümlelerde verilmiştir. Bunlar da “neler neler” ile “hepsi”nin parçaları olma yönüyle 22 ve 23. cümlelere bağlanır:

17-21 arası cümlelerde, annenin düşündüklerinin bir bölümü verilmiştir. 24. cümledeki “kaç şey” ifadesi de eksik tekrar ve bütün-parça ilişkisiyle bu cümleler arasında ilişki kurmaktadır. “Kaç şey”, bütün olarak değerlendirildiğinde annenin sıraladığı sözlerden her biri, parçayı oluşturmakta ve bu parçaların tamamı birleşerek eksik tekrar ilişkisiyle “kaç şey” ifadesine bağlanmaktadır. Bu durumda 17, 18, 19, 20 ve 21. cümlelerin iç cümleleri, bütünü oluşturan parçalar olarak alınmalıdır:

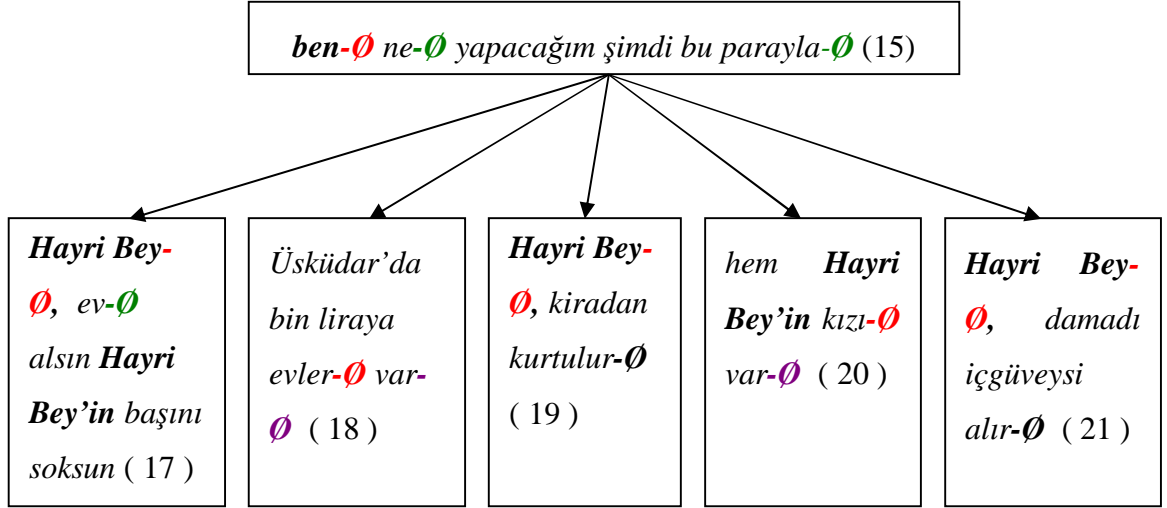
kaç şey (24) = “*Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun*” (17) + “*Üsküdar’da bin liraya evler-Ø var-Ø*” (18) + “*Hayri Bey-Ø, kiradan kurtulur-Ø*” (19) + “*hem Hayri Bey’in kızı-Ø var-Ø*” (20) + “*Hayri Bey-Ø, damadı içgüveysi alır-Ø*” (21)

17-21 arasındaki cümlelerde yer alan bilgiler, eksik tekrar yoluyla birer sözcükle 25. cümlede (*ev, Üsküdar, kız, damat, kira Ø*) tekrar edilmektedir. Bu yüzden 22 (*neler neler*) ve 23’te (*hepsi*) yer alan ifadelerin parçası olarak bu cümle de alınabilir. Ayrıca buradaki sözcüklerden her biri, 24. cümlede kullanılan “kaç şey” sözünün parçaları konumundadır.

2.1.6.1.7. Soru – Cevap İlişkileri:

15. cümlede Hayri Bey’in bir sorusu (*ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla*) görülmektedir. Hayri Bey, almış olduğu üç bin lira ikramiyeye ne yapacağını bilememektedir. Bu konuda anlatıcının babasından yardım ister ve elindeki parayla ne

yapması gerektiğini sorar. Onun bu sorusuna anlatıcının annesi cevap vermektedir. Annenin cevabı, beş cümle hâlinde, 17-21 arası cümleleri kapsamaktadır:

2.1.6.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Cümleler, aynı kavram alanına giren ifadeler barındırmaları yönüyle de birbirine bağlanır.

Hoşnutlukla ilgili ifadeler: *sevin-* (2, 3), *mutlu* (7), *gül-* (14, 15).

Evle ilgili ifadeler: *ev* (17, 18, 25), *kira* (19, 25).

Parayla ilgili ifadeler: *üç bin lira* (8), *üç bin tane birer lira* (9, 10, 11), *para* (15), *bin lira* (18), *say-* (10), *al-* (17).

2.1.6.1.9. Yakın Anlamlılık:

8, 9, 10 ve 11. cümlelerde yazar, farklı cümleler kullanmakla birlikte bunlarla aynı gerçeği anlatmak istemiştir. Amacı, Hayri Bey'in aldığı ikramiyeyi öne çıkarmak ve bu tutarın çok yüksek olduğunu göstermektir. Israrla üç bin lira üzerinde durduğu bu cümleler, yakın anlamlı birimler olarak birbirine bağlanmaktadır:

üç bin liraydı-Ø bu-Ø (8)

üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø (9)

üç bin tane birer lira-Ø, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi (10)

üç bin tane birer lira-Ø, sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø (11)

2.1.6.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23 ve 24. cümleler, olumlu olmaları yönüyle birbirine bağlanırken 10. cümle (*bitmezdi*) olumsuz olduğu için bunlardan ayrılır. 25. cümle (*ev, Üsküdar, kız, damat, kira Ø*) ise bir yüklemlesiz kesik cümle özelliği gösterdiğinden olumlu ya da olumsuz olarak nitelenemez.

2.1.6.1.11. Tekrarlar:

2.1.6.1.11.1. Sıfır Tekrar:

benim: 2, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

ben: 4, 5, 6, 15.

biz: 3.

Hayri Bey: 4, 5, 15, 17, 19, 20, 21.

ben Hayri Bey'i benim karşımda gördüm: 5.

Osman ve Nesrin: 7.

bu: 9.

üç bin tane birer lira: 10, 11.

sen: 11.

yemek: 13.

babam: 14, 15.

benim babam güldü: 15.

diin: 15.

dedi: 14, 15, 18, 19, 20, 21.

annem: 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24.

düşünürdü: 23.

{-DI}: 5, 9, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 23.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 2, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

eksiz özne durumu {-Ø}: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 5, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

yüklemselleştirici ek {-Ø}: 18, 20.

1. tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 5, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24.

ekli nesne durumu eki {-I}: 5, 10, 11, 13.

tamlayan durumu eki {-(-n)In / -im}: 4, 5, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

2.1.6.1.11.2. Tam Tekrar:

sevin-: 2, 3.

annem: 2, 13, 16, 22.

Hayri Bey: 4, 14.

düşün-: 6, 22.

dedi: 15, 17.

ev: 17, 18, 25.

lira: 8, 9, 18.

bin lira: 8, 18.

var: 18, 20.

Üsküdar: 18, 25.

kira: 19, 25.

kız: 20, 25.

damat: 21, 25.

hem: 20, 23.

birden: 23, 24.

{-DI}: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 22, 24.

{-IrdI}: 11, 22.

{-yordu}: 4, 5.

1. tekil kişi eki *{-m}*: 4, 6, 15.

1. tekil kişi iyelik eki *{-(I)m}*: 2, 4, 12, 13, 14, 16, 22.

3. tekil kişi iyelik eki *{-(s)I(n)}*: 4, 5, 17, 20, 21, 23.

ekli nesne durumu eki *{-I}*: 4, 6, 11, 17, 21, 23, 24.

2.1.6.1.11.3. Eksik Tekrar:

8 ve 9. cümleler; gösterenleri ayrı, gösterilenleri aynı olan iki birim olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. İki cümlede de aynı bilgi verilmekte, Hayri Bey'in aldığı ikramiyenin üç bin lira tutarında olduğu söylenmektedir:

üç bin liraydı-Ø bu-Ø (8) = *üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø* (9)

“*Bu para*”, “*üç bin lira*”, “*üç bin tane birer lira*” ve “*bu*” sözleri, eksik tekrar yoluyla Hayri Bey'in almış olduğu ikramiyeye gönderme yapmaktadır:

bu para (15) = *üç bin lira* (8) = *üç bin tane birer lira* (9, 10, 11) = *bu* (8, 9)

14. cümlenin iç cümlesindeki “*bana*” ile yine 14. cümlede yüzey yapıda, 15'te derin yapıda yer alan “*benim babam*” arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

benim babam (14, 15) = *bana* (14)

15. cümlenin iç cümlesinde derin yapıya bırakılan “*ben*” zamiri; 4, 5, 14, 15, 17, 19, 20 ve 21. cümlelerde geçen “*Hayri Bey*” ile eksik tekrar ilişkisi içindedir:

ben (15) = *Hayri Bey* (4, 5, 14, 15, 17, 19, 20, 21)

20. cümlede Hayri Bey'in bir kızının olduğu söyleniyor. 6. ve 7. cümlelerde de “Nesrin” adlı birinden söz edilmektedir. Nesrin, Hayri Bey'in aldığı ikramiyeden dolayı mutlu olduğuna göre onun kızı olabilir. Bağlamdan hareketle bu bilgiye ulaşılmakta; bu durumda 6 ve 7. cümlelerdeki “Nesrin” ile 20'deki “Hayri Bey'in kızı” sözleri arasında eksik tekrar ilişkisi ortaya çıkmaktadır: *Nesrin* (6, 7) = **Hayri Bey'in kızı** (20).

22. cümledeki “*neler neler*” ile 23'teki “*hepsi*” arasında eksik tekrar ilişkisi vardır. İkisi de annenin düşündüklerine işaret etmektedir: *neler neler* (22) = *hepsi* (23).

24. cümlede yer alan “*kaç şey*” ifadesiyle 17, 18, 19, 20 ve 21. cümleler arasında eksik tekrar bağının olduğu görülmektedir. Bu bağ, bütün-parça ilişkisiyle iç içe bir durum sergiler. “*Kaç şey*”, bütün olarak değerlendirildiğinde annenin sıraladığı şeylerden her biri, parçayı oluşturmakta ve bu parçaların tamamı birleşerek eksik tekrar ilişkisiyle “*kaç şey*” ifadesine bağlanmaktadır. Bu durumda 17, 18, 19, 20 ve 21. cümlelerin iç cümleleri, bütünü oluşturan parçalar olarak alınmalıdır:

kaç şey (24) = “**Hayri Bey-Ø**, *ev-Ø alsın Hayri Bey'in başını soksun*” (17), “*Üsküdar'da bin liraya evler-Ø var-Ø*” (18), “**Hayri Bey-Ø**, *kiradan kurtulur-Ø*” (19), “*hem Hayri Bey'in kızı-Ø var-Ø*” (20), “**Hayri Bey-Ø**, *damadı içgüveysi alır-Ø*” (21)

Bu bakımdan 24. cümleyle 25. cümle arasında da ilişki vardır. 25. cümlede sıralanan sözcükler, annenin 17-21 arasında söylediklerinin birer sözcükle yapılmış eksik tekrarından ibarettir. Dolayısıyla “*kaç şey*” ifadesi, 17-21 arası cümlelerin yanı sıra 25. cümleye de gönderme yapar. Bu cümleler arasındaki eksik tekrar ilişkisi şöyledir:

ev (25) = “**Hayri Bey-Ø**, *ev-Ø alsın Hayri Bey'in başını soksun*” (17)

Üsküdar (25) = “*Üsküdar'da bin liraya evler-Ø var-Ø*” (18)

kız (25) = “*hem Hayri Bey'in kızı-Ø var-Ø*” (20)

damat (25) = “**Hayri Bey-Ø**, *damadı içgüveysi alır-Ø*” (21)

kira (25) = “**Hayri Bey-Ø**, *kiradan kurtulur-Ø*” (19)

kaç şey (24) = *ev, Üsküdar, kız, damat, kira* (25)

2.1.7. II. MCBB:

giriş

Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev-Ø Hayri Bey Amca'nın bir akrabasının (evi-y-)dı-Ø (26)

gelişme

Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev-Ø tek katlı bir ev, üç oda[lı] bir evdi-Ø (27)

altta sokaktan girilen taş bir bodrum-Ø vardı-Ø (28)

az ilerde bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi'ne inilirdi-Ø (29)

tepede boş bir arsada gençler-Ø futbol-Ø oynarlardı (30)

benim her gelişimde ben-Ø de maçları seyreder-di-m (31)

ben-Ø bazen kaleci dururdum (32)

ben-Ø, ben-Ø takıma girmeyince giderdim ufak vapurları seyrederdim (33)

biz-Ø Osman'la, biz-Ø Osman'la taşı denize atabilmek için uğraşırdık (34)

bir defa bile bizim attığımız taş-Ø denize ulaşmadı-Ø (35)

“sapan olsa-Ø Ø”-Ø derdi-Ø Osman-Ø (36)

bembeyaz bir çocuktü-Ø Osman-Ø (37)

benden bir yaş küçüktü-Ø Osman-Ø (38)

Nesrin-Ø ise benden iki yaş büyüktü-Ø (39)

Nesrin-Ø, Nesrin'in kara kara gözleriyle genç kızlığın ilk adımındaydı-Ø (40)

Nesrin-Ø, bir yaz-Ø içinde değişivermişti-Ø (41)

Nesrin-Ø, koşmaca-Ø oyunundan, saklambaç-Ø oyunundan çekti-Ø kendini (42)

Nesrin-Ø, sokağa çıkmaz oldu-Ø (43)

Nesrin-Ø, köşe-Ø sedirinde gizlice bir şeyler-Ø okurdu-Ø (44)

Nesrin-Ø, yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştı-Ø (45)

sonuç

Nesrin-Ø, benden kitaplar-Ø isterdi-Ø (46)

Nesrin-Ø, benim verdiklerimi beğenmezdi bir türlü (47)

2.1.7.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.1.7.1.1. Ortak Zaman:

1-25 arası cümlelerde, anlatıcının babasının Hayri Bey'in ikramiye aldığını haber verdiği zamanda yaşananlar, konuşulanlar, düşünülenler aktarılmaktadır. Bunlar, belirsiz bir geçmiş zaman diliminde gerçekleşmiştir. Sonra 26. cümleden itibaren yine geçmişe dair cümleler vardır ancak bu cümlelerdeki geçmiş zaman, ilk 25 cümledekinden farklıdır. Buradaki zaman, ikramiye haberinin verildiği o an ile bunun öncesini de içine alan daha geniş bir zamandır. 26-47 arası cümlelerde yani II. MCBB'de, o dönemde geçerli olan durumlar aktarılmıştır. Dolayısıyla II. MCBB'nin zamanı, belirsiz geçmişte geniş zamandır.

26, 27 ve 28. cümlelerde Hayri Bey'in evine dair bilgi verilmektedir. 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 ve 36. cümleler, Hayri Bey'in evinin yer aldığı mekâna ve anlatıcının o mekânda yaptıklarına yöneliktir. 37'den 47'ye kadar olan cümlelerdeyse Osman ve Nesrin tanıtılmaktadır. Bunlarda Hayri Bey'in ikramiye aldığı dönemle bunun öncesini kapsayan geniş bir zaman söz konusudur.

26 (*bir akrabasının (evi-y-)dı-Ø*), 27 (*üç oda[lı] bir evdi-Ø*), 28 (*vardı-Ø*), 37 (*bembeyaz bir çocuktı-Ø*), 38 (*bir yaş küçüktü-Ø*), 39 (*iki yaş büyüktü-Ø*) ve 40. (*genç kızlığın ilk adımındaydı-Ø*) cümlelerde, geçmiş zamana gönderme yapan {-DI} eki kullanılmıştır. {-DI} eki, olayın yaşanıp bittiğini, söz söyleyenin bunun bir parçası olduğunu anlatır. Bu cümlelerde anlatılanlar da geçmişe aittir. Bunlar, Hayri Bey'in ikramiye aldığı zamanın öğrenildiği zamana ve bunun öncesine gönderme yapmaktadır. Yani Hayri Bey'in ikramiye aldığı dönemde bu cümlelerdeki durumlar, geçerli konumdadır.

29 (*inilirdi-Ø*), 30 (*oynarlardı*), 31 (*seyrederdim*), 32 (*dururdum*), 33 (*seyrederdim*), 34 (*uğraşırdık*), 36 (*derdi-Ø*), 44 (*okurdu-Ø*), 46 (*isterdi-Ø*), 47. (*beğenmezdi*) cümlelerin yüklemeleri geniş zamanın hikâyesi {-IrdI} ile çekimlenmiştir. Bu ekin temel işlevi, geçmişte sık sık tekrarlanan olayları anlatmaktır. Şahin, geniş

zamanın hikâyesiyle ilgili olarak “Geniş zaman ve şimdiki zaman ekiyle kullanılan –DI hikâye eki, bugün devam etmeyen geçmiş zamandaki alışkanlıkları, sürekli yapılan işleri, geçmişte geçerli olan kuralları, inançları anlatabilir.”⁹ demektir. Söz konusu cümlelerde de geçmişteki alışkanlıklar anlatılmıştır. Bunlar, Hayri Bey’in ikramiye almasından önce sık sık gerçekleşen durumlardır. Ancak bu cümlelerdeki olayların yaşanma sıklıkları farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, zaman belirteçleri aracılığıyla anlatılmıştır. Örneğin, 31. cümlede anlatıcı, Hayri Beylere her gelişinde tepedeki boş arsada oynanan maçları seyrettiğini; 32. cümlede de bu maçlarda bazen kaleci durduğunu söylüyor. “Bazen” sözcüğü, kaleci durma işinin, maçları seyretme olayının aksine, anlatıcının Hayri Beylere her gelişinde değil zaman zaman gerçekleştiğini göstermektedir.

Yine 43. cümlede Zeynep Korkmaz’ın “alışkanlık fiilleri”¹⁰ konusu içinde verdiği yapılardan biri olan {-mAz ol-} kullanılmıştır (çıkamaz oldu-Ø). Burada anlatılan, Hayri Bey’in ikramiye almasından önce Nesrin’in sokağa çıkmamaya başladığı ve bu durumun söz konusu dönemde bir alışkanlık hâlinde devam ettiği.

Görülen geçmiş zaman eki {-DI}’nın kullanıldığı 35 (ulaşmadı-Ø) ve 42. (çektir-Ø) cümlelerle yüklemli öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesiyle çekimlenen 41 (değişivermişti-Ø) ve 45 (toplardı-Ø) numaralı cümlelerde bir bitmişlik vardır. Bunlarda anlatılanlar, Hayri Bey’in ikramiye aldığı zamanın öncesinde gerçekleşmiş ve sona ermiştir.

41. cümlede zamana yönelik olarak “yaz” sözcüğü vardır. Ancak bu birim, MCBB’deki belirsiz zamanı netleştirmez. Çünkü bu, Nesrin’in değişme zamanını ifade eder. O, bir yaz içinde değişmiştir. Bu yazın hangi yıla ait olduğu ise bilinmemektedir.

I. MCBB ile II. MCBB birlikte değerlendirildiğinde zaman açısından bir uzak geçmiş ve bir yakın geçmişten söz edilebilir. Babanın Hayri Bey’in ikramiye aldığını söylediği zamanda yaşananlar, yakın geçmiş olarak alınırsa genel ve tanıtıcı bilgilerin

⁹ Şahin, Hatice, “Birleşik Çekimli Fiillerin Zaman ve Anlam Açısından Gösterdiği Çeşitlilikler”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 381 – 392, s. 387.

¹⁰ bk. Korkmaz, Zeynep, “Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 803–806.

verildiği diğer cümleler, uzak geçmiş olarak değerlendirilebilir. Ama uzak geçmiş içinde alınan cümleler, aynı zamanda yakın geçmiş denen ikramiye haberinin verildiği zamanı da içine almaktadır. Bir başka deyişle uzak geçmiş, gerçekleşmiş ve gerçekleşmeye hâlâ devam eden durumları ve olayları içerir.

Bu durumda şöyle bir gruplama yapılabilir:

Yakın geçmiş: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25.

Uzak geçmiş: 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

Zaman konusunda birinci cümle, tüm cümleleri çatısı altına almaktadır. Her ne kadar II. MCBB, geçmiş içinde farklı dilimler içerse de tüm cümleler, anlatıcının Hayri Bey'in ikramiye aldığı öğrendiği zamanda düşündüklerini anlatmaktadır.

2.1.7.1.2. Ortak Mekân:

II. MCBB'de Hayri Beylerin oturdukları eve, Osman ve Nesrin'e yönelik bilgiler verilmektedir.

Bu bölüm, evin anlatımıyla başlar. 26, 27, 28, 29, 30, 33, 34 ve 35. cümlelerden anlaşıldığına göre Hayri Beylerin oturdukları ev, onların bir akrabalarına ait olan tek katlı ve üç odalı bir yapıdır. Evin taş bir bodrumu vardır. Az ilerideki bir yokuştan iskeleye inildiğine göre denize çok yakın bir yerdedir. Osman'la anlatıcı, denize taş atma oyunu oynamakta; iskeleye küçük vapurlar geldiğinde anlatıcı, bunları seyretmektedir. Yine evin yakınında bir tepeyle bu tepede boş bir arsa yer alır ve gençler burada futbol oynamaktadır.

“Tek katlı” (27), “üç odalı” (27), “taş bir bodrum” (28), “az ileride bir yokuş” (29), “Salacak İskelesi” (29), “tepede boş bir arsa” (30), “deniz” (34, 35) ifadeleri, mekân hakkında ayrıntılar sunan birimlerdir. Bunlar sayesinde Hayri Bey'in oturduğu ev, okuyucunun gözünde bir tablo hâlinde canlanmakta ve netleşmektedir.

29. cümlede (*az ileride bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi'ne inilirdi-Ø*) Hayri Beylerin evinin az ilerisinde bir yokuş olduğu ve buradan Salacak İskelesi'ne inildiği

bilgisi verilmiştir. “*Salacak İskelesi*” ifadesinden yola çıkılarak mekânın İstanbul olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü dil dışı göndermeler yardımıyla Salacak’ın, Üsküdar’ın bir semti ve Kız Kulesi’nin karşısındaki kıyı olduğu bilinmektedir. Böylece Hayri Bey’in oturduğu semtin Üsküdar olduğu açıklık kazanmaktadır. Dolayısıyla II. MCBB’de mekân; genel anlamda İstanbul, özel anlamda Üsküdar / Salacak’tır.

Bu bölümdeki mekân, I. MCBB’de sözü edilen belirsiz mekân değildir. Burada Hayri Bey’in evi ve evin bulunduğu semt anlatılmaktadır. Oysa 26. cümleye gelene kadar anlatıcı, babası ve annesi başka bir yerde konuşmaktadırlar. Onların buldukları semtin Üsküdar olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak anlatıcı, 31. cümlede (*benim her gelişimde ben-Ø de maçları seyrededim*) “her gelişimde” dediğine göre o ve ailesi, Hayri Beylerin oturduğu mekândan farklı bir yerde oturmaktadırlar. Ancak bu mekânın Üsküdar dışında olup olmadığı henüz bilinmemektedir.

37. cümleden itibaren Osman ve Nesrin tanıtılmıştır. Bağlamdan hareketle onların Hayri Bey’in çocukları olduğu bilindiğine göre, aynı evi paylaştıkları düşüncesiyle bu cümlelerde de mekânın, Üsküdar / Salacak olduğu söylenebilir.

43. cümlede mekâna yönelik olarak “*sokak*” sözcüğü vardır ama bu birim, burada mekân belirtmek için değil Nesrin’i tanıtmak için kullanılmıştır. Nesrin’in bir yaz içinde değiştiği ve sokağa çıkmaz olduğu söyleniyor. Nesrin, sokakta değilse evdedir. Bu, söz konusu cümleden bir çıkarsama olarak edinilen bir bilgidir. Günay, çıkarsamalarla ilgili olarak “*Çıkarsamalar (fr. inférence), verici tarafından iletilen bir bildiriden, alıcının çıkarabileceği anlamları belirtir.*”¹¹ demektedir. Nesrin’in Hayri Bey’in kızı olduğu düşünülürse ve Hayri Beylerin evinin Üsküdar’da olduğu dikkate alınırsa Nesrin’in artık sokağa çıkmamasının gerçekleştiği mekânın da Üsküdar olduğu görülür. 44. cümlede yer alan “*köşe sediri*” de mekânı anlatan bir birimdir. Bu, iç mekânı düşündürür. Nesrin’in gizlice bir şeyler okuduğu yer, iç mekânda (Hayri Beylerin Üsküdar / Salacak’taki evleri) köşe sediridir.

Görüldüğü üzere, II. MCBB’de mekân, Üsküdar / Salacak’tır. Bu, kimi cümlelerde iç mekân, kimilerindeyse dış mekân olarak okuyucunun karşısına

¹¹ Günay, a.g.e., s. 87.

çıkılmaktadır:

Dış mekân: 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36.

İç mekân: 26, 27, 28, 43, 44, 45, 46, 47.

2.1.7.1.3. Ortak Kişi:

II. MCBB’de cümleler arasında kişi bağı kurulmasını sağlayan birimler; “*Hayri Bey Amca*”, “*ben*”, “*biz*”, “*Osman*” ve “*Nesrin*”dir.

Giriş bölümüyle I. MCBB’de “*Hayri Bey*” ve “*ben*” ifadeleriyle temsil edilen kişi, bu bölümde 26. cümlede yüzey yapıda, 27. cümledeyse derin yapıda “*Hayri Bey Amca*” olarak geçmektedir. Dolayısıyla aynı kişiye işaret eden bu birimler, eksik tekrar ilişkisi içindedir. II. MCBB’de 26 ile 27. cümleler arasında “*Hayri Bey Amca*” ifadesinin sağladığı ortak kişi ilişkisiyle bağ kurulmaktadır.

I. MCBB’de olduğu gibi burada da anlatıcı, “*ben*” ve “*benim*” yapılarıyla varlık göstermektedir: *ben*: 31, **32, 33, 38, 39**, 46. / *benim*: **31, 47**.

Bunların dışında 34. cümledeki yüklemdeki (*uğraşırdık*) birinci çoğul kişi eki {-k}’nin gönderme yaptığı derin yapıdaki “*biz*” zamiriyle 35. cümlede geçen “*attığımız*” sözcüğündeki birinci çoğul kişi iyelik eki {-ImIz}’in gönderme yaptığı “*bizim*” birimi, parça-bütün bağlamında anlatıcıyı da içine almaktadır. “*Biz*” grubundaki kişiler, denize taş atmakta ancak onların attığı taşlar, hiçbir zaman denize ulaşmamaktadır. Bu eylemi gerçekleştiren kişiler, Osman’la anlatıcıdır. Böylelikle anlatıcı, ortak kişide parça-bütün ilişkisiyle 34 ve 35. cümlede de geçmektedir.

30, 31, 32 ve 33. cümlelerdeki bilgiler ışığında, anlatıcının erkek olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü bu cümlelerde futboldan, maçlardan söz ediliyor ve anlatıcı, bazen kendisinin de takıma girerek kaleci durduğunu söylüyor. Dil dışı göndermeler yardımıyla erkeklerin futbola olan ilgilerinin kadınlardan çok daha fazla olduğu düşünülmürse buradaki vericinin / anlatıcının da erkek olduğu söylenebilir.

34 ve 35. cümlelerde anlatıcının yanı sıra “*biz*” bütünüünün bir diğer parçası olarak yer alan Osman adlı kişi, aynı zamanda şu cümlelerde de görülmektedir: *Osman*: 34, 36, **37, 38**.

37. cümledeki “*bembeyaz bir çocuk*” söylemi de Osman’ı anlatan bir ifadedir. Dolayısıyla bu birimle *Osman* arasında eksik tekrar ilişkisi vardır: *bembeyaz bir çocuk* (37) = *Osman* (34, 36, **37, 38**).

37. cümle, Osman’ın söz konusu dönemde henüz çocuk olduğunu anlatmaktadır. Bu cümleyle anlatıcı hakkında bir bilgi kesinleşmiş oluyor. Daha önce anlatıcının çocuk olma ihtimali üzerinde durulmuştu. Burada Osman’ın anlatıcıdan bir yaş küçük bir çocuk olduğu bilgisi, anlatıcının çocuk olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, cümleler arasındaki ilişkilerden, Osman’ın Hayri Bey’in oğlu olduğu anlaşılıyor.

II. MCBB’deki bir diğer kişi, “*Nesrin*”dir. Bağlamdan hareketle Nesrin’in Hayri Bey’in kızı olduğu bilinmektedir. 39-47 arasındaki cümlelerde onun hakkında bilgi veriliyor. Nesrin, anlatıcıdan iki yaş büyüktür. Gözleri siyahtır. Genç kızlığın ilk adımında olmasından dolayı bazı değişimler yaşamaktadır. Örneğin artık sokağa çıkmamakta; saklambaç, koşmaca gibi oyunlar oynamamakta ve eve kapanıp gizlice kitaplar okumaktadır. Anlatıcı, Nesrin’deki bu değişimin bir yaz içinde gerçekleştiği bilgisini vermektedir. Nesrin’in değişmesi, onun ergenlik dönemine girmesinden kaynaklanır. Anlatıcıdan iki yaş büyük olan Nesrin, çocukluktan ergenliğe geçiş dönemini yaşamaktadır. “*Nesrin*” biriminin şu cümleler arasında ortak kişi bağı kurduğu görülüyor: *Nesrin*: 39, **40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47**.

2.1.7.1.4. Ortak Nesne:

26. cümlede hem yüzey hem derin yapıda, 27. cümledeyse eksilti olarak görülen “*ev*” sözcüğü, bu cümleleri birbirine ortak nesne ilişkisiyle bağlamaktadır. Ayrıca bu birim, MCBB’lerarası da bağ kurulmasını sağlar. 26 ve 27. cümleler, I. MCBB’de “*ev*” sözcüğünün tam tekrar olarak yer aldığı 17 ve 18. cümlelere de ortak nesne ilişkisi çerçevesinde gönderme yapar.

34 ile 35. cümle arasında “*taş*” sözcüğüyle sağlanan ortak nesne ilişkisi vardır: *taş*: 34, 35.

38 ve 39. cümlelerde ortak olarak “*yaş*” konu edinilmiştir. İki cümle arasında ortak nesne bağı kuran bu konu, yüzey yapıdaki “*yaş*” sözcüğüyle gündeme gelmektedir: *yaş*: 38, 39.

44, 45, 46 ve 47. cümlelerin arındaysa “bir şeyler” (44), “yirmi beş kuruşa satılan romanlar” (45), “kitaplar” (46) ve “benim verdiklerim” (47) ifadelerinden kaynaklanan bir ortak nesne bağı vardır. Bu birimlerin hepsi, Nesrin’in okuduğu kitapları ifade eder.

2.1.7.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

36. cümlede Osman’ın bir sapanı sahip olmak istediğı belirtilmektedir. Bu isteğın nedeni, 34 ve 35. cümlelerde verilmiştir. Denize taş atmak için uğraşmalarına rağmen bunu bir defa bile başaramamışlardır. Sapan olsa bu işi kolaylıkla yapabileceklerdir. Osman, bu yüzden sapan istemektedir. Bu yolla 34, 35 ve 36. cümleler arasında sebep-sonuç bağı sağlanmıştır:

biz-Ø Osman’la, biz-Ø Osman’la taşı denize atabilmek için uğraşırdık (34) }
bir defa bile bizim attığımız taş-Ø denize ulaşmadı-Ø (35) } sebep
“sapan olsa-Ø Ø”-Ø derdi-Ø Osman-Ø (36) → sonuç

Bunun dışında I. MCBB ile II. MCBB arasında da bir sebep-sonuç ilişkisinin olduğu görülmektedir. I. MCBB’de 17. cümlede iç cümlesinde (*Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun*) annenin Hayri Bey’in ev almasına yönelik sözleri görülmektedir. Onun böyle bir isteğe sahip olmasının nedeni 26. cümlede veriliyor. Hayri Bey’in oturduğu ev, onun bir akrabasına aittir. Bu yüzden Hayri Bey, eline geçen parayla bir ev almalı, ev sahibi olmalıdır.

Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev-Ø Hayri Bey Amca’nın bir akrabasının (evi-y-)di-Ø (26) → sebep

Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun (17) → sonuç

2.1.7.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

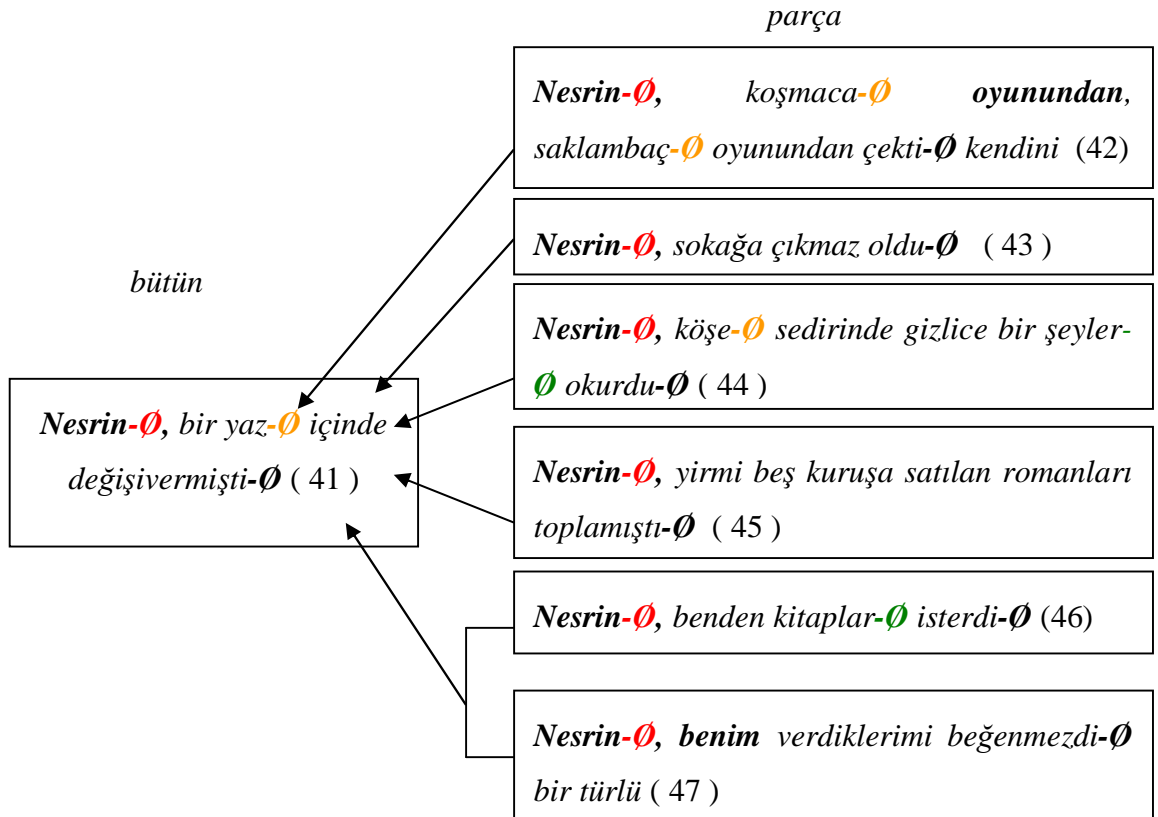
29. cümledeki “Salacak”, mekânı anlatan bir birim olarak bütünü gösterir. “Yokuş” (29), “Salacak İskelesi” (29), “tepede boş bir arsa” (30), “deniz” (34, 35), “sokak” (43) ifadeleriyle bu bütünü oluşturan parçalardır. Bu birimler, ortak mekânda bütün-parça ilişkisi sağlarlar.

34. ve 35. cümlede sıfır tekrar biçiminde görülen “biz” zamiri, bütün; 31, 32, 33, 38, 39, 46, 47. cümlelerdeki “ben” ile 34 ve 36’da yüzey yapıda, 37 ve 38’deyse derin yapıda kullanılan “Osman” parçadır. Böylelikle söz konusu cümleler arasında ortak kişide bütün-parça ilişkisi sağlanmıştır.

41. cümlede Nesrin’in bir yaz içinde değiştiği bilgisi verilmiş, bu değişimin içeriği 42. cümleden itibaren 47’ye kadar aşama aşama, parçalar hâlinde sunulmuştur. Bu yüzden 41’deki “değişivermek” bütün, 42-47 arasındaki altı cümle de eksik tekrar yoluyla bu bütünün parçasıdır. Cümleler arasındaki bu bağ, genel-özel ilişkisi başlığı altında da değerlendirilebilir.

42, 43, 44 ve 45. cümleler, 41’e tek başlarına bağlanabilirlerken 46 ve 47. cümle, önce kendi içinde kenetlenir, daha sonra birleşen iki cümle, “değişiver-” eylemine konu olur.

41 ile 42, 43, 44, 45 46 ve 47. cümleler arasındaki bütün-parça ilişkisi şöyle gösterilebilir:

2.1.7.1.7. Karşıtlık ve Karşılaştırma İlişkileri:

26, 27 ve 28. cümlelerde iç mekân anlatımı vardır. Bu cümleler, Hayri Bey'e ait ev, evin bölümleri (odalar, bodrum) hakkında bilgi vermektedir. 29. cümledeyse dış mekân tasvirine geçilerek evin ilerisindeki yokuştan, iskeleden söz edilmeye başlanıyor. 35. cümleye kadar dış mekân anlatımı devam etmektedir. Bu yönden 26, 27 ve 28 ile 29'dan 35'e kadar olan cümleler arasında mekân bakımından bir karşıtlık ilgisi kurmak mümkündür.

34 (**biz-Ø** Osman'la, **biz-Ø** Osman'la taşı denize atabilmek için uğraşırdık) ile 35. (bir defa bile **bizim** attığımız taş-Ø denize ulaşmadı-Ø) cümle arasında da karşıtlık ilgisi vardır. 34'te Osman ve anlatıcının taşı denize atabilmek için uğraştıkları söylenmektedir. 35'teyse taşın bir defa bile denize ulaşmadığı ifade ediliyor. Bu iki cümle arasında "uğraşmaya rağmen atamama" biçiminde bir karşıtlık ilgisi görülmektedir. Burada cümleleri birbirine bağlayan, karşıtlık bildiren herhangi bir bağlaç olmamasına rağmen cümleler arasında bağ vardır. Bu da cümlelerarası ilişkilerin sadece yüzey yapıdaki birimlerle sağlanmadığını göstermektedir.

Burada şöyle bir bilgi de açığa çıkar: Attıkları taşın denize ulaşmama sebebi, taşı çok uzaktan fırlatmaları olabilir. Öyleyse denize çok yakın bir yerde değildiler. İskeleye inmemişlerdir. Belki de taşı gençlerin futbol oynadıkları tepedeki boş arsadan atmaktadırlar. Bu bilgi, çok net değildir.

Mekân bakımından bir karşıtlık da 43 (**Nesrin-Ø**, sokağa çıkmaz oldu-Ø) ile 44. (**Nesrin-Ø**, köşe-Ø sedirinde gizlice bir şeyler-Ø okurdu-Ø) cümleler arasında görülmektedir. 43. cümlede dış mekâna yönelik olarak "sokak" sözcüğü vardır. 44'teki "köşe sediri" ise iç mekânı anlatır.

38 (**benden bir yaş küçüktü-Ø** Osman-Ø) ve 39. (**Nesrin-Ø** ise **benden** iki yaş büyüktü-Ø) cümlelerdeyse bir karşılaştırma yapılmıştır. Anlatıcı, Osman ve Nesrin'in yaşlarını verirken onları kendisiyle karşılaştırmaktadır. 39. cümledeki "ise" bağlacı, bu karşılaştırmayı yüzey yapıya taşımıştır. Buna göre 38'de Osman'ın anlatıcıdan bir yaş küçük olduğu, 39'daysa Nesrin'in ondan iki yaş büyük olduğu bilgisi verilmiştir. Dolayısıyla biri anlatıcıdan küçük, diğeriye büyüktür. Bu durum, yaşlar konusunda bir

karşıtlık ilgisi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca “küçük” (38) ve “büyük” (39) sözcükleri arasında da karşıtlık ilişkisi vardır.

Nesrin’in yer aldığı cümleler (39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47) ile Osman adının geçtiği cümleler (34, 36, 37, 38) arasında “kadın-erkek” biçiminde bir karşıtlık da düşünülebilir.

46 (*Nesrin-Ø, benden kitaplar-Ø isterdi-Ø*) ile 47. (*Nesrin-Ø, benim verdiklerimi beğenmezdi bir türlü*) cümleler arasında da karşıtlık ilişkisi vardır. Nesrin, anlatıcıdan kitaplar istemekte fakat onun getirdiklerini bir türlü beğenmemektedir. Bu karşıtlık, bağlaç olmaksızın iki cümlenin birbirine bağlanmasını sağlamıştır.

2.1.7.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Evle ilgili ifadeler: *ev* (26, 27), *bodrum* (28), *kat* (27), *oda* (27), *köşe sediri* (44).

Mekânla ilgili ifadeler: *ev* (26, 27), *yokuş* (29), *iskele* (29), *tepe* (30), *arsa* (30), *deniz* (34, 35), *sokak* (28, 43).

Futbolla ilgili ifadeler: *futbol* (30), *maçlar* (31), *kaleci* (32), *takım* (33).

Denizle ilgili ifadeler: *iskele* (29), *vapur* (33), *deniz* (34, 35).

Çocuklukla ilgili ifadeler: *sapan* (36), *çocuk* (37), *saklambaç* (42), *koşmaca* (42), *futbol* (30).

Kitaplarla ilgili ifadeler: *okurdu* (44), *romanlar* (45), *kitaplar* (46).

2.1.7.1.9. Olumluluk – Olumsuzluk:

II. MCBB’de 35 (*ulaşmadı-Ø*), 43 (*çıkamaz oldu-Ø*) ve 47. (*beğenmezdi*) cümleler, olumsuz olmaları yönüyle MCBB’deki diğer cümlelerden ayrılırlar. Bunlar kendi içinde olumsuzluk başlığı altında kenetlenirken söz konusu diğer cümleler de olumlu olmaları yönüyle birbirine bağlanır.

2.1.7.1.10. Tekrarlar:

2.1.7.1.10.1. Sıfır Tekrar:

Hayri Bey Amca’nın: 26, 27.

Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev: 27.

bir ev: 27.

benim: 31, 47.

ben: 32, 33, 39.

biz: 34.

bizim: 35.

Osman: 34, 37, 38.

Nesrin: 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

oyunundan: 42.

{-DI}: 27, 31, 33, 38.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 26, 27, 28, 29, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46.

eksiz özne durumu {-Ø}: 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 30, 36.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 29, 41, 42, 44.

1. tekil kişi eki {-m}: 32, 33, 31, 33.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 26, 27, 42.

tamlayan durumu eki {-n)In / -im}: 26, 27, 31, 35, 40, 47.

2.1.7.1.10.2. Tam Tekrar:

sokak: 28, 43.

ben: 38, 46.

seyret-: 31, 33.

deniz: 34, 35.

Osman: 34, 36.

taş: 28, 34, 35.

at-: 34, 35.

yaş: 38, 39.

{-DI}: 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

{-IrdI}: 29, 30, 32, 33, 34, 36, 44, 46.

1. tekil kişi eki {-m}: 32, 33.

1. tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 31, 47.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 26, 29, 40, 41, 42, 44.

ekli nesne durumu eki {-I}: 31, 33, 34, 42, 45, 47.

tamlayan durumu eki {-n)In}: 26, 40.

2.1.7.1.10.3. Eksik Tekrar:

26. cümlede yüzey yapıda kullanılıp 27’de eksiltiyeye bırakılan “*Hayri Bey Amca*” sözü, I. MCBB’deki “*Hayri Bey*” birimi (4, 5, 14, 15, 17, 19, 20, 21) ile Hayri Bey’e gönderme yapan “*ben*” (15) zamirinin eksik tekrarı olarak metin çözücünün karşısına çıkmaktadır. Böylece eksik tekrar yoluyla MCBB’lerarası bağ sağlanmıştır.

41. cümlede geçen “*değişiver-*” eyleminin içeriği; 42, 43, 44, 45, 46 ve 47. cümlelerde açıklanmıştır. Nesrin; artık koşmaca, saklambaç oyunlarını oynamamak, sokağa çıkmamak, köşe sedirinde yirmi beş kuruşa satılan romanları okumak ve anlatıcıdan kitaplar istemek suretiyle değişmiştir. Böylece 42, 43, 44, 45, 46 ve 47. cümleler, değişmeyi eksik tekrar yoluyla açıklamaktadır:

değişivermişti-Ø (41) = *Nesrin-Ø*, *koşmaca-Ø oyunundan*, *saklambaç-Ø oyunundan çakti-Ø kendini* (42) + *Nesrin-Ø*, *sokağa çıkmaz oldu-Ø* (43) + *Nesrin-Ø*, *köşe-Ø sedirinde gizlice bir şeyler-Ø okurdu-Ø* (44) + *Nesrin-Ø*, *yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştı-Ø* (45) + *Nesrin-Ø*, *benden kitaplar-Ø isterdi-Ø* (46) + *Nesrin-Ø*, *benim verdiklerimi beğenmezdi-Ø bir türlü* (47)

44. cümlede Nesrin’in köşe sedirinde gizlice bir şeyler okuduğu söylenmiştir. Buradaki “*bir şeyler*” ifadesinin neye gönderme yaptığı, bir sonraki cümlede (45) açığa çıkıyor. Nesrin, yirmi beş kuruşa satılan romanları toplamıştır. Dolayısıyla onun gizlice

okudukları, yirmi beş kuruşluk bu romanlardır. “Bir şeyler” ile “yirmi beş kuruşa satılan romanlar” ifadeleri, eksik tekrar yoluyla birbirini yineleyen birimlerdir: *bir şeyler* (44) = *yirmi beş kuruşa satılan romanlar* (45).

2.1.8. III. MCBB:

giriş

- ben-Ø* çok sevindim üç bin liraya (48)
- benim annem-Ø*, “*Zeliha Hanım-Ø* birazcık rahatlar-Ø”-Ø dedi-Ø (49)

gelişme

- Zeliha Hanım* Ø (50)
- Zeliha Hanım’ın* saçları dökük koşuşurken *Zeliha Hanım-Ø* Ø (51)
- sofra-Ø* hazırlarken *Zeliha Hanım-Ø* Ø (52)
- yemek-Ø* pişirirken *Zeliha Hanım-Ø* Ø (53)
- Zeliha Hanım-Ø*, *Zeliha Hanım’ın* gençliğinde ne güzeldi-Ø kimbilir-Ø (54)
- Zeliha Hanım’ın* kızı-Ø esmer-Ø (55)
- Zeliha Hanım’ın* kendisi-Ø sarışın-Ø (56)
- Zeliha Hanım-Ø*, dünyaya *Zeliha Hanım-Ø* iş-Ø görmeye gelmiş-Ø (57)
- Zeliha Hanım-Ø*, dünyaya *Zeliha Hanım-Ø* yemek-Ø pişirmeye gelmiş-Ø (58)
- Zeliha Hanım-Ø*, dünyaya bir de *Zeliha Hanım-Ø* çocuk-Ø doğurmaya gelmiş-Ø (59)
- Zeliha Hanım’ın* iki çocuğu-Ø, *Zeliha Hanım’ın* iki çocuğu-Ø küçükken ölmüş-Ø (60)
- Zeliha Hanım-Ø*, *Zeliha Hanım-Ø*, *bizim* her gidişimizde *laftı* döndürür-Ø dolaştırır-Ø, *Zeliha Hanım’ın* ölen çocuklarından söz-Ø açardı-Ø (61)
- Zeliha Hanım-Ø*, *bizim* her gidişimizde ağlardı-Ø *Zeliha Hanım-Ø*, *Zeliha Hanım’ın* iki çocuğunun küçükken öldüğünü anlatırken (62)
- benim annem-Ø* de *bizim* her gidişimizde *benim annemin* ölen çocuklarını hatırlardı-Ø (63)
- Zeliha Hanım* ve *benim annem-Ø*, *bizim* her gidişimizde birlikte ağlardı sessizce (64)

Zeliha Hanım ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu gözyaşları-Ø bize yersiz gelirdi-Ø (65)

Zeliha Hanım ve benim annemin çocukları-Ø ölmüşler, on, yirmi yıl önce (66)

“benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu-Ø, benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu-Ø büyüseydi-Ø şimdi delikanlıydı-Ø”-Ø derdi-Ø benim annem-Ø (67)

sonuç

Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten (68)

2.1.8.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.1.8.1.1. Ortak Zaman:

III. MCBB’de farklı zaman ekleri kullanılıp farklı zamanlara gidilmiş olsa da buradaki cümlelerde geçen ifadelerin tümü, anlatıcının babasının Hayri Bey’in ikramiye aldığını söylediği zamanda anlatıcının aklından geçenleri, onun hayallerini anlatmaktadır. Yani ilk cümleden itibaren tüm cümleler, ortak zaman ilişkisi içindedir.

II. MCBB’de anlatıcı, hayallere dalmış; Hayri Bey’in oturduğu evi, Osman’ı, Nesrin’i düşünmüş ve bunlar hakkında okuyucuya bilgi vermişti. III. MCBB’nin ilk iki cümlesiyle (47 ve 48) olay anına yani Hayri Bey’in ikramiye aldığını öğrendiği zamana geri dönüyor ve onun aldığı paraya çok sevindiğini bir kez daha tekrar ederek annesinin Zeliha Hanım’la ilgili yorumunu (*Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø*) ifade ediyor. Yazar, olay anını aktarırken cümleleri aralamış ve araya Hayri Bey’in evi, Osman ve Nesrin hakkında bazı bilgiler sıkıştırmıştır.

50, 51, 52 ve 53. cümleler, yüklemsiz kesik cümleler olarak kurgulanmıştır. Bunlarda tamamlanmış yargı olmadığı için herhangi bir zamandan söz etmek mümkün değildir.

54. cümlede âdeta zaman içinde bir yolculuk yapılmış ve Zeliha Hanım’ın gençliğine gidilmiştir. Anlatıcı, onun, gençliğinde çok güzel bir kadın olması gerektiğini düşünüyor ve bu konuda bir tahmin yürütüyor. Buradan şöyle bir çıkarsama yapılabilir: Zeliha Hanım’ın gençliğinden söz ediliyor ve o dönemde çok güzel bir kadın olduğu düşünüülüyorsa demek ki artık o, genç değildir.

Yüklemselleştirici ekle çekimlenmiş adların yüklem olduğu 55 ve 56. cümlelerde yazar, okuyucuyu geçmişe götürmüş, olay anına dâhil etmiştir. Okuyucu, âdeta Zeliha Hanım'ı ve onun kızını görmekte, onlarla aynı ortamda bulunmaktadır. Böyle bir ifade kullanılmasının nedeni, okuyucuyu o ana götürmektir. Bunların düşünüldüğü zaman (babanın ikramiye haberini verdiği zaman) ise belirsizliğini korumaktadır.

57, 58 ve 59. cümlelerde verici, Zeliha Hanım'ın dünyaya geliş zamanına gidiyor ve onun iş görmek, yemek pişirmek ve çocuk doğurmak için dünyaya gelmiş olduğunu söylüyor. Bunları anlatırken de öğrenilen geçmiş zamanı kullanıyor. Çünkü anlatıcı, Zeliha Hanım'ın dünyaya gelişine tanık olmamıştır. Onun yaptıklarına bakarak böyle bir sonuca varıyor; bir yorum yapıyor.

60. cümlede verici, okuyucuyu yine geçmişte bilinmeyen bir zamana götürmektedir. Zeliha Hanım'ın iki çocuğunun küçükken öldüğünü söylüyor. Burada da öğrenilen geçmiş zamanı kullanmıştır, çünkü söz konusu çocukların öldüğüne kendisi tanık olmamıştır. Başkalarından duyduğu bu bilgiyi okuyucuya aktarıyor.

Geçmiş zamanda alışkanlık hâline gelmiş durumları ifade eden {-IrdI} ekinin kullanıldığı 61, 62, 63, 64, 65 ve 67. cümlelerde, anlatıcıyla ailesinin Zeliha Hanımlara gittikleri her zaman yaşanan durumlar anlatılmıştır. Hayri Bey'in ikramiye aldığı zaman ile bunun öncesi ve sonrasını kapsayan bu cümleler de yine geçmiş zamana gönderme yapmaktadır. Bunları yakın geçmiş içinde ele almak mümkündür.

66. cümlede yeniden uzak geçmişe gidilmiştir. Zeliha Hanım'la anlatıcının annesinin çocuklarının on yirmi yıl kadar önce öldükleri söyleniyor ve böylece öykü anından on yirmi yıl önceye gidilmiş oluyor. Anlatıcı, çocuklarının ölmesine tanık olmadığı için öğrenilen geçmiş zamanı kullanmakta, başkalarından öğrendiği bu bilgiyi okuyucuya aktarmaktadır.

III. MCBB'nin sonuç bölümünü oluşturan 68. cümlede yazar, yeniden olay anına geri dönmüştür. Zeliha Hanım'ın anlatıcının ikramiye haberini aldığı zamanda sevinçten uçacağı düşünülmektedir. Bu cümle, öykü anı odaklı bir cümledir. Zamanı da Hayri Beyin ikramiye aldığı söylenildiği zamanla aynıdır. Buradaki “şimdi” belirteci,

okuyucuyu o ana taşımaktadır. MCBB'nin girişini oluşturan 48 ve 49. cümleler, bu cümleyle ortak zaman ilişkisi içindedir. Aralarındaki tek fark, 48 ve 49'un anlatı anı; 68'in ise öykü anı odaklı olmasıdır. Bunlar farklı kullanımlarla sunulmuş olsalar da babanın Hayri Bey'in ikramiye haberini verdiği zamana gönderme yaparlar. MCBB'nin zaman yönünden açıldığı gibi kapanması, dikkate değer bir özelliktir.

2.1.8.1.2. Ortak Mekân:

48 ve 49. cümlede, zamanla beraber ilk cümlede belirtilen ve buraya kadar kesinleşmemiş olan mekâna da geri dönülmüştür. Anlatıcının üç bin liraya sevinmesi ve annenin Zeliha Hanım'ın birazcık rahatlayacağını söylemesi, I. MCBB'deki anlatıcı, anne ve babanın birlikte olduğu mekânda gerçekleşmektedir. Bu mekân, Hayri Beylerin evi değildir. Ama nerede bulunduğu da belirsizdir. Sadece bağlamdan hareketle genel olarak İstanbul'da olduğu söylenebilir.

Yüklemsiz kesik cümlelerle (50, 51, 52, 53) çıkarım cümlelerinde (54, 55, 56, 57, 58, 59) herhangi bir mekândan söz etmek mümkün değildir.

60 ve 66. cümlelerde olay aktarımı vardır. Zeliha Hanım'ın ve anlatıcının annesinin çocuklarının öldüğü söyleniyor. Ancak bu ölümlerin nerede gerçekleştiğine dair bilgi verilmemiştir.

61, 62, 63, 64, 65 ve 67. cümlelerdeyse Zeliha Hanımlara her gidildiğinde sürekli yaşananlardan söz edilmektedir. Cümlede mekânla ilgili herhangi bir ipucu yoktur ama bağlamdan hareketle Zeliha Hanım'ın Hayri Bey'in eşi olduğu düşünülürse mekânın da Üsküdar, Salacak olduğu söylenebilir. Anlatıcı, “*her gidişimizde*” diyor; gittikleri yer, Hayri Beylerin evidir.

68. cümlede (*Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten*) de mekâna yönelik bilgi bulunmamaktadır.

Cümlelerde mekânın kullanılışı böyle olsa da aslında tüm cümleleri içine alan ortak bir mekân vardır. Bu da babanın ikramiye haberini verdiği, anlatıcıyla ailesinin bir arada buldukları bir mekândır. Anlatıcı, III. MCBB'de Zeliha Hanım'ı hayal ederek onun hakkında bilgi vermektedir. Hayal kurulan yer, söz konusu mekândır. Bu mekânın, anlatıcıyla ailesine ait, İstanbul'da bulunan bir ev olduğu düşünülmektedir.

2.1.8.1.3. Ortak Kişi:

III. MCBB’yi oluşturan cümlelerde kişi bağlantısı “*ben / benim*”, “*annem*”, “*Zeliha Hanım*”, “*Zeliha Hanım’ın kızı*”, “*Zeliha Hanım’ın iki çocuğu*”, “*biz*” ve “*annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu*” birimleriyle sağlanmaktadır.

ben: 48. / *benim*: 49, 63, 64, 65, 66, 67.

“*Ben*” zamiri, hem seyirci hem öykü kahramanı konumunda olan ve gelişenleri seyrederek aktaran anlatıcıyı işaret etmektedir.

annem: 49, 63, 64, 65, 66, 67.

Zeliha Hanım: 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 68.

İlk defa III. MCBB’de ve 49. cümlede okuyucunun karşısına çıkan ve 50. cümleden itibaren tanıtılan Zeliha Hanım, III. MCBB’nin konusunu oluşturmaktadır ve bu bölümdeki ortak kişi bağı, büyük oranda onunla sağlanmıştır. Yazar, 48. cümleyle okuyucuyu olay anına döndürmüş ve annesinin Zeliha Hanım’ın rahatlayacağını söylediğini aktarmıştır. Annenin Zeliha Hanım’ı anması, onun tanıtımı için bir basamak olmuştur. Çünkü okuyucu, Zeliha Hanım’ı ilk olarak onun sözleriyle tanır. Bu yüzden 48. ve 49. cümleler, âdeta köprü görevi üstlenirler.

Zeliha Hanım; 50, 51, 52 ve 53’te yüklemsiz kesik cümle kurgusu içinde yer almaktadır. Bu kurgunun amacı, dikkatleri Zeliha Hanım üzerine çekmek ve okuyucunun onu düşünmesini sağlamaktır. Dizdaroğlu’nun da belirttiği gibi “*Kesik tümce, söze duyusalılık kazandırır, imgelem gücümüzü çalıştırır. Kesilen tümcenin, eksik bırakılan ögenin anlamını imgelem gücümüzle tamamlarız.*”¹²

Bağlamdan hareketle Zeliha Hanım’ın Hayri Bey’in eşi olduğu anlaşılmaktadır. Anlatıcıya göre, Zeliha Hanım dünyaya üç amaç için gelmiştir: 1. iş görmek, 2. yemek pişirmek, 3. çocuk doğurmak. Yazar, bunlarla Zeliha Hanım’ın sınırlı dünyasını yansıtmak istemiştir. Yaşamı boyunca bu görevlerin dışına çıkamamış bir ev hanımını anlatmıştır. Zaten 51, 52 ve 53. cümlelerde de anlatıcı, Zeliha Hanım’ı düşünürken onu

¹² Dizdaroğlu, Hikmet, *TümceBilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, s. 274.

yaptığı işlerle gözünün önüne getirmiştir. Çünkü onu ne zaman görse günlük sıradan işlerinden birini yapmaktadır. Zeliha Hanım, onun zihnine böyle yerleşmiştir. Bu yüzden onun dünyaya geliş amacını; iş görmek, yemek pişirmek ve çocuk doğurmak olarak düşünmesi doğaldır. Gündüz, Akbal'ın öykülerindeki kadınları değerlendirirken Zeliha Hanım'la ilgili olarak şunları söyler: “*Bunların yanında Hayri Bey’li Üsküdar öyküsünün kahramanı Zeliha Hanımda olduğu gibi geleneksel Türk kadınlarına da yer verilir. Zeliha Hanımın dünyası, öteki kadınlara hiç benzemez. Bir memur karısıdır, memur kocasının sıkıntılarını bir ömür boyu paylaştığı için ömrü çile çekmekle geçmiştir. O, ya gündelik hayatın sıkıntıları içinde koşuştururken, aile bireylerine sofraya hazırlarken ya da kocasının sorunlarını paylaşırken görülür.*”¹³ Ayrıca onun iki çocuğunun küçükken öldüğü bilgisi de verilmektedir.

55. cümlede Zeliha Hanım'ın kızından söz edilmektedir. III. MCBB'deki diğer cümlelerde bu kişiye rastlanmasa da bu birim, I. MCBB'ye gönderme yaparak bölümlerarası bağ kurulmasını sağlar. “*Zeliha Hanım'ın kızı*” ifadesi, I. MCBB'deki “*Nesrin*” ile “*Hayri Bey'in kızı*” söylemlerinin eksik tekrarıdır:

***Zeliha Hanım'ın kızı* (55) = *Nesrin* (6, 7) = *Hayri Bey'in kızı* (20)**

Zeliha Hanım hakkında bilgi verilirken onun iki çocuğunun küçükken öldüğü söylenmiştir. Küçükken ölen bu iki çocuk, sıfır ve eksik tekrar yoluyla cümleler arasında ortak kişi bağı sağlamıştır:

***Zeliha Hanım'ın iki çocuğu* (60, 62) = *Zeliha Hanım'ın ölen çocukları* (61)**

65 ve 66. cümlelerde, bütün-parça ilişkisi çerçevesi içinde Zeliha Hanım'ın ölen çocuklarına gönderme yapılmıştır. “*Zeliha Hanım ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları*” (65) ile “*Zeliha Hanım ve benim annemin çocukları*” (66) bütünü gösterir. 60, 61 ve 62. cümlede sözü edilen Zeliha Hanım'ın ölen çocukları, bu bütünü oluşturan parçalardan biridir. Dolayısıyla 65 ve 66 da bütün-parça bağıyla ortak kişi ilişkisine katılmaktadır.

¹³ Gündüz, Osman, *Düş ile Gerçek Arasında – Oktay Akbal'ın Öykücülüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 288.

Yukarıdaki bütünün bir diğer parçasını da anlatıcının annesinin ölen çocuğu oluşturmaktadır. Zeliha Hanım gibi onun da bir çocuğu ölmüştür. Yani Zeliha Hanım’la anlatıcının annesi, bir bakıma kader ortağıdır. 63 (*benim annemin ölen çocukları*) ve 67. (*benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu*) cümlelerde bu çocuğa gönderme yapan birimler bulunmaktadır. 67. cümlede ölen çocuğun cinsiyetine dair bilgi vardır. “*Büyüseydi şimdi delikanlıydı.*” dendiğine göre bu çocuk erkektir.

61, 62, 63, 64. cümlelerde derin yapıda “*biz*” zamirinin olduğu görülmektedir. “*Biz*”in içinde anlatıcıyla beraber annesi de vardır. Çünkü “*benim annem-Ø de bizim her gidişimizde benim annemin ölen çocuklarını hatırlardı-Ø*” (63) dediğine göre anlatıcı, oraya annesiyle birlikte gitmektedir. Bu durumda “*biz*” bütün, “*annem*” ile “*ben*” parçalardır. Bu grubun içinde başkalarının da olup olmadığı konusu ise belirsizdir.

Bunun dışında bir de 65. cümlede yüzey yapıda bir “*biz*” zamiri daha görülmektedir. Ancak bu birimin gönderme yaptığı birim farklıdır. Buradaki “*biz*”, anneyle Zeliha Hanım’ın ölen çocukları için döktükleri gözyaşlarına anlam veremeyen bir gruptur. Bunun da kimlerden oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Sadece anlatıcının bu gruba dâhil olduğu söylenebilir. Anlatıcının o dönemde henüz çocuk olduğu düşünülürse onun evlat acısının ne olduğunu bilmemesini, Zeliha Hanım’la annesinin gözyaşlarına anlam verememesini doğal karşılamak gerekir.

2.1.8.1.4. Ortak Nesne:

I. CBB’nin giriş bölümünde yani ilk cümlede, Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye aldığı bilgisi verilmişti. Daha sonra da “*üç bin lira*” ifadesi çeşitli biçimlerde pek çok defa tekrarlanmıştı. Yazar, okuyucuyu âdeta “*üç bin lira*”nın yüksek bir rakam oluşuyla büyülemek ister gibiydi. Burada bir kez daha bu ifadeyi tekrarlamaktadır. 25. cümleden sonra okuyucu, Hayri Bey’in ikramiye haberinden biraz uzaklaşmış gibidir. Çünkü burada verilen bilgiler; onun evini, Nesrin’i ve Osman’ı tanıtmaktadır. Yazar da bu uzaklaşmayı sezmiş olacak ki 48. cümlede bir kez daha “*üç bin lira*” ifadesini kullanarak okuyucuyu daha önce sözünü ettiği zamana ve mekâna geri çekmek istemiştir. Dolayısıyla “*üç bin lira*”, MCBB’ler arasında ortak nesne bağı kurulmasını sağlayan bir söylemdir.

Bu ifadenin cümlelere göre dağılımı şöyledir: *üç bin lira* (1, 8, 48) = *üç bin tane birer lira* (9, 10, 11) = **bu** (9) = *bu para* (15).

Yüzey yapıdaki “*yemek pişir-*” sözü, 52 ile 53. cümle arasında ortak nesne bağı kurmuştur.

2.1.8.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

MCBB’ler arasında sebep-sonuç ilişkisi yönünden de bağ kurulduğu görülmektedir. 49. cümlede *Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø* Zeliha Hanım’ın birazcık rahatlayacağı söylenmiştir. Onun rahatlamasının nedeni, Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye almasıdır. Bu bilgi de ilk cümlede verilmiştir. Dolayısıyla 1 ile 49. cümle arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır:

Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø (1) → sebep

Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø (49) → sonuç

61 ile 63. cümle arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır. Anlatıcının annesinin ölen çocuklarını hatırlamasının nedeni, Zeliha Hanım’ın döndürüp dolaştırıp ölen çocuklarından söz açmasıdır.

Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım-Ø, bizim her gidişimizde lafı döndürür-Ø dolaştırır-Ø, Zeliha Hanım’ın ölen çocuklarından söz-Ø açardı-Ø (61) → sebep

benim annem-Ø de bizim her gidişimizde benim annemin ölen çocuklarını hatırlardı-Ø (63) → sonuç

61 ve 63 kendi içinde kenetlenmesinden başka, 64. cümleye de sebep-sonuç ilişkisiyle bağlanmaktadır. Anneyle Zeliha Hanım’ın birlikte sessizce ağlamalarının nedeni, Zeliha Hanım’ın ölen çocuklarından söz açması ve annenin de ölen çocuklarını hatırlamasıdır.

Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım-Ø, bizim her gidişimizde lafı döndürür-Ø dolaştırır-Ø, Zeliha Hanım’ın ölen çocuklarından söz-Ø açardı-Ø (61) → sebep

benim annem-Ø de bizim her gidişimizde benim annemin ölen çocuklarını hatırlardı-Ø (63) → sebep

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bizim her gidişimizde birlikte ağlarlardı sessizce (64) → sonuç

65 ile 66. cümle arasında da sebep-sonuç ilişkisi görülmektedir. Zeliha Hanım’la anlatıcının annesinin yıllarca önce ölmüş çocukları için döktükleri gözyaşının anlatıcının da içinde bulunduğu “biz” grubuna yersiz gelmesinin nedeni, o çocukların on yirmi yıl önce ölmüş olmalarıdır:

Zeliha Hanım ve benim annemin çocukları-Ø ölmüşler, on, yirmi yıl önce (66) → sebep

Zeliha Hanım ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları için dökülen bu gözyaşları-Ø bize yersiz gelirdi-Ø (65) → sonuç

68. cümlede Zeliha Hanım’ın sevinçten uçacağı söylenmektedir. Bunun nedeni, Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye almış olmasıdır. Bu bilgi, birinci cümlelerin iç cümlesinde verilmiştir. Ayrıca 49. cümlelerin iç cümlesi de sebep olarak gösterilebilir.

Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø (1) } sebep
Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø (49) }
Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten (68) ← sonuç

2.1.8.1.6. Bütün – Parça İlişkileri:

III. MCBB’deki bütün-parça bağlantıları, ortak kişi ilişkilerinde görülmektedir.

61, 62, 63 ve 64. cümlelerde derin yapıdaki “biz” zamiri, bütünü gösterir. Bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla bu bütünü oluşturan parçalar, “ben” zamirinin işaret ettiği anlatıcıyla onun annesidir. Bu grupta onlardan başkalarının olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır:

biz: 61, 62, 63, 64 → bütün

ben: 48, 49, 63, 64, 65, 66, 67 → parça

annem: 49, 63, 64, 65, 66, 67

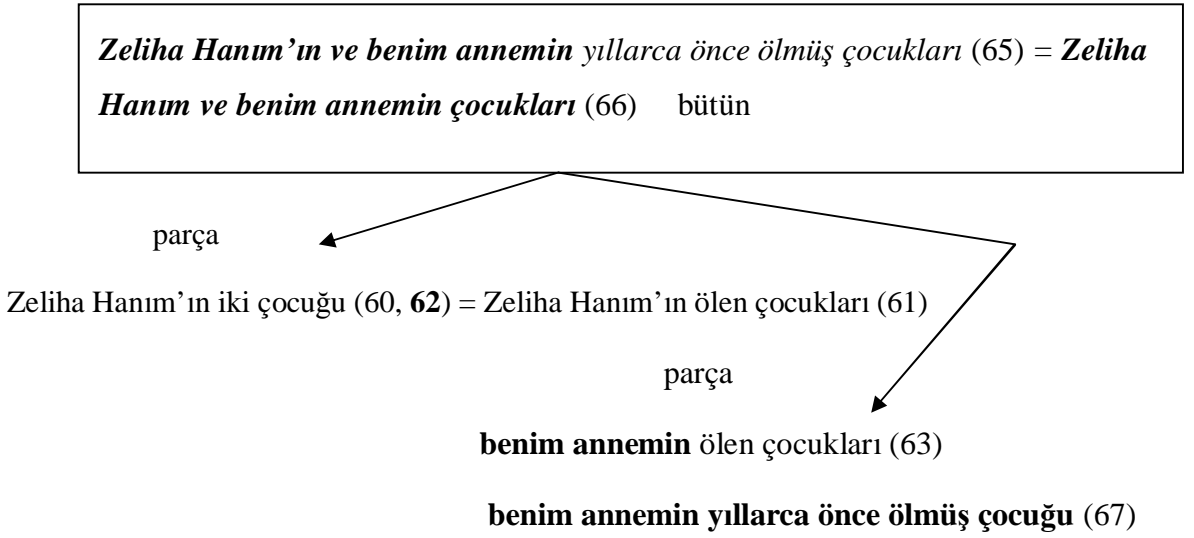
65. cümlede de yüzey yapıda bir “biz” zamiri vardır. Bu, içinde anlatıcının da bulunduğu ve anneye Zeliha Hanım’ın ölen çocukları için döktükleri gözyaşlarına

anlam veremeyen bir gruptur. Bu grupta anlatıcıdan başka kimlerin olduğu bilinmemektedir. Dolayısıyla 65. cümlelerin bütün-parça ilişkisiyle bağlandığı cümleler, sadece içinde “*ben*” zamirinin geçtiği cümleler olarak alınabilir:

biz: 65 → bütün

ben: 48, 49, 63, 64, 65, 66, 67 → parça

65 ve 66. cümleyle 60, 61, 62, 63 ve 67 arasında bütün-parça ilişkisi vardır:

63. cümlede, anlatıcının annesinin, ölen çocuklarını hatırladığı söyleniyor. Bu ifadeden çocukların sayısının birden fazla olduğu anlaşılmaktadır. 67. cümledeyse tek bir çocuktan bahsedilmektedir. Yani ölen çocuklardan sadece bir tanesi konu edilmiştir. Bu durumda 63 bütün, 67 parçadır:

benim annemin ölen çocukları (63) → bütün

benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu (67) → parça

2.1.8.1.7. Karşıtlık İlişkileri:

çocuk doğur- (59) X *öl-* (60, 61, 62, 63, 65, 66, 67)

dünyaya gel- (57, 58, 59) X *öl-* (60, 61, 62, 63, 65, 66, 67)

kız (55) X *delikanlı* (67)

62, 64 ve 67. cümlelere anlatıcının annesiyle Zeliha Hanım'ın küçükken ölen çocuklarına duydukları hasretten dolayı bir hüznün hâkimidir. 48 ile 68. cümlelerdeyse Hayri Bey'in ikramiye almasından kaynaklanan bir sevinç vardır. Dolayısıyla söz konusu cümleler arasında hüznün – sevinç karşıtlığıyla bağ kurulabilir.

Zeliha Hanım-Ø, bizim her gidişimizde ağlardı-Ø Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım'ın iki çocuğunun küçükken öldüğünü anlatırken (62)

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bizim her gidişimizde birlikte ağlardı sessizce (64)

“benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu-Ø, benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu-Ø büyüseydi-Ø şimdi delikanlıydı-Ø”-Ø derdi-Ø benim annem-Ø (67)

hüznün

X

Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten (68)

ben-Ø çok sevindim üç bin liraya (48)

sevinç

2.1.8.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Yemekle ilgili ifadeler: *sofra* (52), *yemek* (53, 58).

Bedenle ilgili ifadeler: *saç* (51), *esmer* (55), *sarışın* (56).

Hüznün anlatan ifadeler: *ağla-* (62, 64), *gözyaşları* (65).

Mutluluk anlatan ifadeler: *sevin-* (48), *sevinç* (68).

2.1.8.1.9. Olumluluk – Olumsuzluk:

III. MCBB'de 50, 51, 52 ve 53 dışındaki tüm cümleler, olumlu olmaları yönüyle birbirine bağlanmaktadır. Bu dört cümleyse yüklemsiz kesik cümle özelliği gösterdiğinden olumlu ya da olumsuz olarak nitelenememektedir.

2.1.8.1.10. Tekrarlar:

2.1.8.1.10.1. Sıfır Tekrar:

ben: 48.

benim: 49, 63, 64, 65, 66, 67.

Zeliha Hanım: 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66.

gelmiş: 57, 59.

dünyaya: 58, 59.

Zeliha Hanım'ın iki çocuğu: 60, 62.

bizim: 61, 62, 63, 64.

lafı: 61.

bizim her gidişimizde: 62, 63, 64.

Zeliha Hanım'ın iki çocuğunun küçükken öldüğünü: 62.

annem: 64, 65, 66, 67.

Zeliha Hanım ve benim annem: 64, 65, 66.

Zeliha Hanım ve benim annemin çocukları: 66.

benim annemin yıllarca önce ölmüş çocuğu: 67.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 49, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 68.

eksiz özne durumu {-Ø}: 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 49, 52, 53, 57, 58, 59, 61, 67.

yüklemleştirici ek {-Ø}: 55, 56.

1. tekil kişi iyelik eki {-I)m}: 63, 64, 65, 66, 67.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 62, 66, 67.

1. çoğul kişi iyelik eki {-I)mIz}: 62, 63, 64.

ekli nesne durumu eki {-I}: 61, 62.

tamlayan durumu eki {-(n)In}: 49, 51, 54, 55, 56, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67.

2.1.8.1.10.2. Tam Tekrar:

Zeliha Hanım: 49, 50, 53, 57, 68.

yemek pişir-: 53, 58.

ölen çocuklar: 61, 63.

çocuk: 59, 60, 61, 63, 65.

öl-: 60, 61, 63, 65, 66.

önce: 65, 66.

annem: 49, 63, 67.

ağla-: 62, 64.

{-DI}: 48, 49, 54, 61, 62, 63, 64, 65, 67.

{-IrdI}: 61, 62, 63, 64, 65, 67.

{-mIş}: 58, 60, 66.

1. *tekil kişi iyelik eki {-m}*: 49, 63, 67.

3. *tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}*: 51, 54, 55, 56, 60, 61, 63, 65.

2.1.8.1.10.3. Eksik Tekrar:

60, 61 ve 62. cümleler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

Zeliha Hanım'ın iki çocuğu (60, 62) = ***Zeliha Hanım'ın ölen çocukları*** (61)

Yukarıdaki iki ifadenin göndermesi; aynı yöne, aynı kişileredir.

60, 61, 62, 63, 65 ve 66. cümleler arasında ortak kişide bütün-parça ilişkisine dayalı eksik tekrar bağının olduğu görülmektedir:

Zeliha Hanım'ın ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları (65) =
[***Zeliha Hanım'ın iki çocuğu*** (60, 62) = ***Zeliha Hanım'ın ölen çocukları*** (61)] + ***benim annemin ölen çocukları*** (63)

Zeliha Hanım'ın ve benim annemin çocukları (66) = [Zeliha Hanım'ın iki çocuğu (60, 62) = Zeliha Hanım'ın ölen çocukları (61)] + benim annemin ölen çocukları (63)

Bu durumda 65. cümledeki “*Zeliha Hanım'ın ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları*” ifadesiyle 66'daki “*Zeliha Hanım'ın ve benim annemin çocukları*” biriminin aynı dil gerçeğine gönderme yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla 65 ile 66 arasında da eksik tekrar ilişkisi vardır:

Zeliha Hanım'ın ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları (65) = Zeliha Hanım'ın ve benim annemin çocukları (66)

2.1.9. IV. MCBB:

giriş

üç bin lira \emptyset (69)

gelişme

en iyisi- \emptyset ev- \emptyset almak- \emptyset bu parayla (70)

belki *Hayri Beylerin* oturdukları evi *Hayri Beylerin* akrabaları- \emptyset satardı- \emptyset (71)

böylece *Hayri Beyler- \emptyset* , *Hayri Beyler- \emptyset* her ay on lira- \emptyset ödemekten kurtulurlardı (72)

üç bin lira- \emptyset bitmek- \emptyset bilmezdi (73)

bana her bayramda bir gümüş lira- \emptyset verirdi- \emptyset benim babam- \emptyset (74)

ben- \emptyset , bir gümüş lirayı üç gün harcardım (75)

ben- \emptyset , bir gümüş lirayı tüketemezdim (76)

sonuç

o manda- \emptyset gözü yirmi beşlikler- \emptyset erimezdi *sen- \emptyset* ne- \emptyset alsan (77)

salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler \emptyset (78)

2.1.9.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.1.9.1.1. Ortak Zaman:

IV. MCBB'nin konusu, paradır. Bu konu, Hayri Bey'in almış olduğu üç bin lira ikramiyeden yola çıkılarak okuyucuya sunulmuş; ikramiye tutarı hatırlatıldıktan sonra anlatıcının para hakkında düşündükleri aktarılmıştır. Bunlar da babanın ikramiye haberini verdiği zamanda anlatıcının aklından geçenlerdir.

69. cümle (*üç bin lira* \emptyset), yüklemsiz kesik bir cümle olduğundan burada zamandan söz etmek mümkün değildir. Ancak bunun da ikramiye haberi verildiğinde anlatıcının aklından geçtiği düşünülürse daha önceki bölümlerde bulunan cümlelerle ortak zaman bağı kurduğundan söz edilebilir. Zaten buraya kadar olan cümleler, bir ortak zaman çatısı altında toplandıkları için aynı CBB'nin çatısı altında MCBB'ler oluşturulmuştur.

70. cümlede (*en iyisi- \emptyset ev- \emptyset almak- \emptyset bu parayla*) yüklemselleştirici ek kullanılmıştır. Geniş zamanla kurgulanmış bu cümle, okuyucuyu yine olay anına götüren, olay anı odaklı bir cümledir.

Anlatı anına ait olan 71 ve 72. cümleler, geçmiş zamana yöneliktir. Yüklemelerde (*satar~~dt~~- \emptyset , kurtulurlardı*) *{-IrdI}* eki kullanılmıştır. Bu ek, temel işlev olarak geçmişte sık sık tekrarlanan olayları anlatır. Ancak buradaki işlevi farklıdır. 71'deki "belki" sözcüğünün de katkısıyla olasılık bildirmektedir. Hayri Beylerin oturdukları evin kendilerine satılma olasılığı ve bu durumda onların her ay on lira ödemekten kurtulacakları üzerinde durulmaktadır. Olasılıklar, geleceğe yöneliktir. Yani geçmişte, ileride gerçekleşmesi muhtemel, hatta gerçekleşmesi istenen bir durumdur, denebilir. Bu, sözün söylendiği andan sonrasına gönderme yapmaktadır. Ama genel olarak yine geçmişe ait bir durumun anlatımı söz konusudur. Cümlede geçmişte geleceğe yönelik bir olasılık planlandığı anlatılmaktadır.

73. cümle de (*üç bin lira- \emptyset bitmek- \emptyset bilmezdi*) geçmiş zamana gönderme yapar. Geçmişte, Hayri Bey'in ikramiye aldığı dönemde, üç bin liranın bitmeyeceği söyleniyor. Yüklem, geniş zamanın hikâyesinin olumsuzluğu *{-mAzdI}* ile çekimlenmiştir. Fakat burada biraz geçmiş içinde geleceğe yönelik bir durum vardır. Hayri Bey

ikramiye aldıktan sonra üç bin lira bitmeyecektir. Yani cümlede geçmişte geleceğe yönelik kesinliğe yakın bir tahmin yapılmaktadır.

74-77 arası cümlelerde, geçmiş zamanda sürekli yaşanan olaylar, durumlar anlatılmıştır. Anlatıcı, söz konusu dönemde, her bayramda babasının ona bir gümüş lira verdiğini, kendisinin bunu üç gün harcadığını, yine de bitiremediğini ifade ederek geçmişe ait anılarını aktarmaktadır. Sürekli tekrarlanan bu durum, dil dışı göndermeler yardımıyla öykü zamanına da ışık tutmaktadır. Çünkü Zeynel ve Ayşe Kıran'ın da belirttiği gibi “*Gerçeklikten hareket edilen anlatıda, yazar olayları, belli bir zamana, saate (sabah 7:15), mevsime (kışın), döneme (Cumhuriyet dönemi) oturtmaya özen gösterir ve bu dönemin çeşitli özelliklerini verir. Bunun için de kimi zaman, ansiklopedik göndermeler kullanılmadığında, kişilerin giyimlerine, kullandıkları dile, günün koşullarına ilişkin zamansal bilgiler verir.*”¹⁴ Burada o dönemde tedavülde olan paralar (*gümüş lira, manda gözü yirmi beşlik*) söz konusu edilmiştir. Eğer gümüş lirayla yirmi beş kuruşların tedavülde olduğu dönem bilirse olay zamanı ortaya çıkacaktır. Türk madenî paralarının tarihine bakılırsa halk arasında manda gözü olarak bilinen nikel yirmi beş kuruşların 1925’te, bir liranın ise 1934’te piyasaya sürüldüğü görülür.¹⁵ 1947 yılına ait gümüş liralardan olduğu düşünülürse olay zamanının 1930 - 40’lı yıllar olduğu söylenebilir. Bunlar, soyut zamanı somuta çeviren dil dışı göndermeler, ansiklopedik bilgilerdir. Gündüz, Akbal’ın öykülerinde zamanı incelerken “*Öykülerinin yarıya yakın bölümü çocukluk ve ilk gençlik yılları anılarına dayandığı için, bu öykülerin zamanı da 1930–1950 yıllarını içine almaktadır.*”¹⁶ der. Bu bilgi, dil dışı göndermeler yoluyla ulaşılan zamanı destekler niteliktedir.

78. cümle, bir yüklemsiz kesik cümledir. Ancak burada sıralananlar (*salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler*), anlatıcının o dönemde her bayram aldıklarıdır. Yani bu cümle de geçmişte geniş zamana yöneliktir.

IV. MCBB ile birlikte öykünün zamanı ortaya çıkmış olmaktadır. Burada anlatılanlar, 1930 - 40’lı yıllarda gerçekleşmiştir.

¹⁴ Kıran, Zeynel; Kıran Ayşe (Eziler), *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 61.

¹⁵ <http://www.darphane.gov.tr/tarihce/tarihce.htm> (Erişim 14.02.2008).

¹⁶ Gündüz, a.g.e., s. 239.

2.1.9.1.2. Ortak Mekân:

Mekânla ilgili yeni bir bilgi verilmediği için, IV. MCBB'nin mekânı da bağlamdan hareketle genel olarak İstanbul'dur.

71 ve 72. cümlelerde Hayri Beylerin oturdukları evle bu ev için ödedikleri kira tutarından söz edilmektedir. Evin bulunduğu yerin Üsküdar / Salacak olduğu, daha önce öğrenilmişti. Ancak bunlar, sadece anlatıcının aklından geçen düşünceler, onun istekleridir. MCBB'deki mekân olarak onun bunları düşündüğü yer dikkate alınmalıdır. Henüz kestirilememiş olan bu mekânın, anlatıcının İstanbul'daki evi olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle IV. MCBB'de mekân, genel olarak İstanbul'dur.

2.1.9.1.3. Ortak Kişi:

IV. MCBB'de yer alan kişilerle bunların ortak kişi ilişkisiyle birbirine bağladığı cümleler, şöyle gösterilebilir:

Hayri Bey: 71, 72.

Burada Hayri Bey, 71 ve 72. cümlelerde derin yapıya bırakılan "*Hayri Beyler*" ifadesi içinde yer almaktadır. Bir bütün olarak değerlendirilebilecek bu ifade, Hayri Bey'in ailesini anlatır. Bu durumda aile fertleri (Zeliha Hanım, Nesrin ve Osman) de bu bütünün parçalarıdır. Ancak bu MCBB'de ailenin diğer üyelerinden söz edilmemiştir:

Hayri Beyler = Hayri Bey ve ailesi (Zeliha Hanım, Nesrin, Osman)

71. cümlede Hayri Beylerin akrabalarından söz ediliyor. Bunların kimler olduğu belli değildir. Daha önce II. MCBB'nin 26. cümlesinde Hayri Beylerin oturdukları evin, Hayri Bey'in bir akrabasına ait olduğu bilgisi verilmişti. 71. cümlede de bu bilgi öne çıkarılarak söz konusu akrabaların, evi Hayri Beylere satma olasılığı üzerinde duruluyor. Dolayısıyla bu birim (*Hayri Beylerin akrabaları*), MCBB'lerarası bağ kurarak 26 ile 71. cümlelerin ortak kişide eksik tekrar yoluyla birbirine bağlanmasını sağlar:

Hayri Bey Amca'nın bir akrabası (26) = *Hayri Beylerin akrabaları* (71)

IV. MCBB'deki diğer kişiler, anlatıcıyla babasıdır:

babam: 74.

anlatıcı: *ben*: 75, 76. / *benim*: 74.

77. cümlelerin yan önermesinde (*sen-Ø ne-Ø alsan*) kişiye yönelik olarak derin yapıya bırakılmış bir “*sen*” zamiri vardır. Ama bu, belirli bir kişiye işaret etmemekte; anlatıcının düşüncelerini ifade etmesinde yardımcı bir görev üstlenmektedir. Dolayısıyla bu birimle ortak kişi bağı kurulamaz.

2.1.9.1.4. Ortak Nesne:

IV. MCBB’de yer alan cümleler arasında sıkı bir ortak nesne bağının olduğu görülmektedir. Bu bağ, MCBB’deki konuya paralel bir biçimde özellikle parayla ilgili sözcüklerle sağlanmıştır.

69 ve 73. cümleler (*üç bin lira Ø*), “*üç bin lira*” ifadesinin geçtiği diğer cümlelerle eksik, sıfır ve tam tekrar yoluyla ortak nesne bağı kurar. Bu bağa, 70. cümledeki “*bu para*” ifadesi de katılır. Çünkü bu da eksik tekrar yoluyla Hayri Bey’in aldığı üç bin lira ikramiyeye gönderme yapmaktadır. Böylece MCBB içindeki bağın yanı sıra MCBB’lerarası da ortak nesne bağı sağlanmaktadır:

üç bin lira (69, 73) = *bu para* (70)

üç bin lira (1, 8, 48, 69, 73) = *üç bin tane birer lira* = (9, 10, 11) = *bu* (9) = *bu para* (15, 70)

Öykü kahramanı için üç bin liranın büyüleyici bir rakam olduğu daha önce pek çok kez söylenmişti. Bunu söyleten, onun bu ifadeyi sürekli tekrarlayarak öne çıkarmasıdır. Bu MCBB’de de okuyucuya Hayri Bey’in aldığı ikramiye hatırlatılmıştır.

“*Ev*” sözcüğü, 70 ve 71. cümleler arasında ortak nesne ilişkisi kurar: *ev*: 70, 71. Ayrıca MCBB’lerarası bağ kurulmasını da sağlar: *ev*: 17, 18, 25, 26, 27, 70, 71.

74, 75 ve 76. cümleler arasında “*bir gümüş lira*” ifadesinin sağladığı ortak nesne ilişkisi vardır: *bir gümüş lira*: 74, 75, 76.

2.1.9.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

72. cümle, hem 70 hem 71. cümleyle sebep-sonuç ilişkisi içindedir. Ancak 70. cümlelerin sebebi olurken 71. cümlelerin sonucunu oluşturur:

Hayri Bey’in aldığı parayla yapılacak en iyi şeyin ev almak olmasının nedeni, onların böylece her ay on lira kira ödemekten kurtulacak olmalarıdır:

böylece **Hayri Beyler-Ø, Hayri Beyler-Ø** her ay on lira-Ø ödemekten kurtulurlardı (72) → sebep

en iyisi-Ø ev-Ø almak-Ø bu parayla (70) → sonuç

Hayri Beylerin oturdukları evi akrabaları sattığı için onlar, her on lira ödemekten kurtulurlardı:

belki **Hayri Beylerin** oturdukları evi **Hayri Beylerin** akrabaları-Ø satardı-Ø (71) → sebep

böylece **Hayri Beyler-Ø, Hayri Beyler-Ø** her ay on lira-Ø ödemekten kurtulurlardı (72) → sonuç

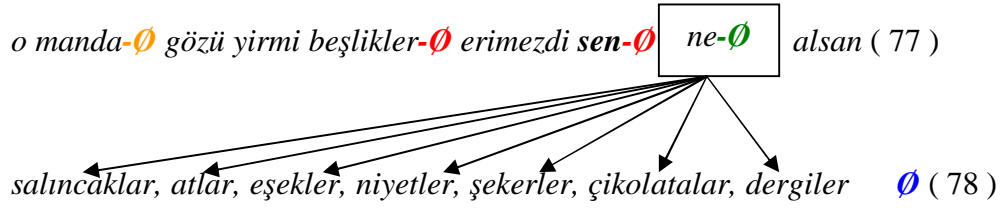
76. cümle ile 77 arasında “Ben, bir gümüş lirayı tüketemezdim, çünkü o manda gözü yirmi beşlikler ne alsan erimezdi.” biçiminde bir sebep-sonuç ilişkisi vardır:

o manda-Ø gözü yirmi beşlikler-Ø erimezdi **sen-Ø ne-Ø alsan** (77) → sebep

ben-Ø, bir gümüş lirayı tüketemezdim (76) → sonuç

2.1.9.1.6. Bütün – Parça İlişkileri:

77 ile 78. cümle arasında bütün-parça ilişkisi vardır. 77’deki “ne” soru zamiri, bütünü gösterir ve alınabilecek her şeyin yerini tutar. 78. cümledeyse alınabileceklerden bazıları sıralanmıştır. Buradaki her sözcük, “ne” zamirinin bir parçasıdır:

78. cümlede sıralananlar, çocuklara yöneliktir. Buradan öykü kahramanının çocuk olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.9.1.7. Karşıtlık İlişkileri:

75 ile 76. cümle arasında karşıtlık ilgisi vardır. 75'te anlatıcı, bir gümüş lirayı üç gün harcadığını söylüyor. 76'daysa bu parayı üç gün harcamasına rağmen tüketemediğini ifade ediyor. İki cümle, karşıtlık ilgisiyle birbirine bağlanmaktadır:

ben-Ø, bir gümüş lirayı üç gün harcardım (75) X ben-Ø, bir gümüş lirayı tüketemedim (76)

2.1.9.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Parayla ilgili ifadeler: *üç bin lira (69, 73), bu para (70), sat- (71), on lira (72), öde- (72), gümüş lira (74, 75, 76), harca- (75), manda gözü yirmi beşlikler (77), al- (77).*

Aynı kavram alanına giren ifadelerin yer aldığı 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76 ve 77. cümleler, “para” konusuyla birbirine sıkı sıkıya bağlanmıştır. Bu MCBB'de sadece 78. cümlede parayla ilgili sözcük yoktur ama burada da parayla alınabilecek nesnelere sıralanmıştır.

Zamanla ilgili ifadeler: *her ay (72), üç gün (75).*

2.1.9.1.9. Yakın Anlamlılık:

MCBB'ler arasında yakın anlamlılık yönünden de bağ vardır.

19. cümlelerin iç cümlesiyle 72. cümlede aynı bilgi verilmektedir:

Hayri Bey-Ø, kiradan kurtulur-Ø (19) // böylece Hayri Beyler-Ø, Hayri Beyler-Ø her ay on lira-Ø ödemekten kurtulurlardı (72)

10. cümleyle 73. cümle de yakın anlamlı ifadeler içermektedir. Her ikisi de üç bin liranın tükenmezliğini anlatmaktadır:

üç bin tane birer lira-Ø, o, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi (10) //
üç bin lira-Ø bitmek-Ø bilmezdi (73)

Böylece I. MCBB ile IV. MCBB arasında anlamsal bağ kurulmuş olmaktadır.

2.1.9.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

IV. MCBB’de 69 ve 78. cümleler, yüklemsiz kesik cümleler oldukları için olumluluk ya da olumsuzluk açısından değerlendirilemez. Bunların dışında 70, 71, 72, 74 ve 75. Cümleler, olumluluk yönüyle birbirine bağlanırken 73 (*bilmezdi*), 76 (*tüketemezdim*) ve 77. (*erimezdi*) cümleler arasında da olumsuzluk açısından bağ vardır.

2.1.9.1.11. Tekrarlar:

2.1.9.1.11.1. Sıfır Tekrar:

Hayri Beyler: 71, 72.

benim: 74.

ben: 75, 76.

bir gümüş lira: 75, 76.

sen: 77.

{-DI}: 71.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 71, 74.

eksiz özne durumu {-Ø}: 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 70, 72, 73, 74, 77.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 77.

yüklemselleştirici ek {-Ø}: 70.

ekli nesne durumu eki {-I}: 75, 76.

tamlayan durumu eki {-(n)In / -im}: 71, 74.

2.1.9.1.11.2. Tam Tekrar:

üç bin lira: 69, 73.

ev: 70, 71.

lira: 69, 72, 73, 74.

{-DI}: 72, 73, 74, 75, 76, 77.

{-IrdI}: 72, 74, 75.

{-mAzdI}: 73, 76, 77.

1. tekil kişi eki {-m}: 75, 76.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 70, 71, 77.

2.1.9.1.11.3. Eksik Tekrar:

69 ve 73. cümlelerde tam tekrar yoluyla yüzey yapıda yer alan “*üç bin lira*” ifadesiyle 70. cümlede yine yüzey yapıda kullanılmış olan “*bu para*” sözünün göndermesi, aynı dil gerçeğinedir. Her iki birim de Hayri Bey’in almış olduğu ikramiyeye gönderme yapar. Bu yönden söz konusu cümleler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

üç bin lira (69, 73) = *bu para* (70)

77. cümledeki “*ne*” zamirinin göndermesi, 78’in tamamıdır. 78. cümle, yirmi beş kuruşla alınabilecekleri ifade eder. Bunlar, 77’de bütün olarak “*ne*” birimiyle karşılanmıştır:

ne (77) = *salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler* (78)

2.1.10. I. CBB’nin Sonuç Bölümü:

Hayri Bey-Ø üç bini gümüş liralara-Ø halinde alsa-Ø bu (Hayri Bey’in üç bini gümüş liralara halinde alması)-Ø ne iyiydi-Ø (79)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara yan yana dizerdi-Ø (80)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara üst üste dizerdi-Ø (81)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara sıra sıra dizerdi-Ø (82)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara seyrederdi-Ø saatlerce (83)

sonra da Hayri Bey-Ø, o paranın yarısını verirdi-Ø (84)

sonra da Hayri Bey-Ø, o evi alırdı-Ø

(85)

79-85 arası cümleler, I. CBB'nin sonuç bölümünü oluşturmaktadır. Buradaki cümleler de çeşitli anlamsal ilişkilerle birbirine ve daha önceki MCBB'lerde yer alan cümlelere bağlanır.

2.1.10.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.1.10.1.1. Ortak Zaman:

I. CBB'nin sonuç bölümünde yeniden Hayri Bey'in ikramiye aldığı öğrenildiği zamana dönmüştür ve onun aldığı parayla ilgili olarak öykü kahramanı, kendi düşüncelerini, isteklerini aktarmaktadır.

Bu bölümdeki cümlelerin tümünde geçmiş zaman söz konusudur. 80-85 arası cümlelerde, yüklemelerin geniş zamanın hikâyesi (*{-IrdI}*) ile çekimlendiği görülmektedir. *{-IrdI}* eki, burada istek bildirmektedir. Öykü kahramanının Hayri Bey'in ikramiyesini gümüş liralara hâlinde alarak yan yana, üst üste, sıra sıra dizip seyretmesini, sonra da bu paranın yarısını vererek oturdukları evi almasını istediği görülüyor. Geçmişte yapılan bu istek, geleceğe yöneliktir.

Söz konusu cümlelerde *{-IrdI}* eki, geçmişteki bir alışkanlığı anlatma biçimindeki temel işlevinde kullanılmamıştır; burada geçmiş zamanda gelecekte gerçekleşmesi istenen dilekleri anlatmaktadır. Şahin de "*Ancak bu yapıda çekimlenen fiillerin tümü geçmişteki alışkanlıkları anlatmaz. Böyle olacağını bilseydim gelmezdim ya da Daha önce söylemeseydin kızardı gibi örneklerde geniş zaman gerçek fonksiyonunda olmadığı için bu kullanımlarda geçmiş zamandaki alışkanlıklardan veya sürekli yapılan işlerden söz edilemez. Yine de -DI ekiyle kurulan örneklerde ek hangi fonksiyonda olursa olsun fiilin anlattığı zaman geçmiş zamandır.*"¹⁷ biçimindeki sözleriyle bu ekin kullanıldığı tüm cümlelerde aynı anlamın olmadığını belirtir.

Buradaki isteklerin dile getirilme zamanı, diğer cümlelerdeki zamanla ortaktır. Bu CBB, tamamen ikramiye haberinin verildiği zamanda yaşananları, düşünülenleri anlatmaktadır.

¹⁷ Şahin, a.g.m., s. 387, 388.

84 ve 85. cümlelerde anlatıcının Hayri Bey'in elindeki paranın yarısını vererek onların oturdukları evi alması yönündeki isteği görülmektedir. Öykü kahramanının 84. cümlede “*o para*” dediği, daha önce sözü geçen üç bin liradır. Demek ki o dönemlerde bir evin fiyatı, bin beş yüz lira civarındadır. Bu da zamana, döneme yönelik bir bilgidir.

2.1.10.1.2. Ortak Mekân:

Sonuç bölümünde herhangi bir olay anlatımı yoktur. Burada anlatıcının Hayri Bey'in almış olduğu ikramiyeye ilgili isteklerine, hayallerine yer verilmiştir. Mekâna yönelik bilgi olmasa da bu hayallerin onun aklından geçtiği mekânın, babası ve annesiyle birlikte yemek yedikleri, kendi evleri olduğu düşünülen bir mekân olduğu söylenebilir. Dolayısıyla birinci cümledeki mekân, diğer bölümlerin yanı sıra sonuç bölümündeki cümleleri de içine almaktadır.

85. cümledeki “*o ev*” sözü, mekâna yönelik bir birim olarak dikkat çekmektedir. Ancak bu birim, Hayri Beylerin Üsküdar'daki evlerine gönderme yapar. Anlatıcı, Hayri Bey'in söz konusu evi almasını dilemektedir. Bu yüzden buradaki “*ev*” sözcüğü, hayaldeki mekânla ilgilidir; hayalin kurulduğu yeri bağlamaz.

2.1.10.1.3. Ortak Kişi:

I. CBB'nin sonuç bölümünde kişi bağı “*Hayri Bey*” ile sağlanmıştır. Bu yolla bölümdeki tüm cümleler, ortak kişi ilişkisiyle birbirine sımsıkı bağlanmaktadır.

Hayri Bey: 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85.

Ancak bu bölümde dolaylı olarak anlatıcının varlığı da görülmektedir. Çünkü buradaki cümleler, anlatıcının dileklerini içermektedir. Hayal kuran kişi anlatıcı olduğuna göre, okuyucu onun da sonuç bölümünde yer aldığını sezmektedir.

2.1.10.1.4. Ortak Nesne:

Bu bölüm, anlatıcının parayla, Hayri Bey'in ikramiyesi ve oturdukları evle ilgili düşünceleri ve isteklerine ayrılmıştır. Daha önceki MCBB'lerde de söz konusu edilen bu birimler, hem sonuç bölümündeki cümleler arasında hem de MCBB'ler arasında ortak nesne bağı kurmaktadır.

79. cümlede geçen “*üç bin*” ile 84’teki “*o para*”, birbirinin eksik tekrarı olup aynı dil birimine (Hayri Bey’in aldığı ikramiye) gönderme yapmaktadır. Bunlar, 79 ve 84. cümlelerin ortak nesne ilişkisiyle bağlanmasını sağlar.

“*Gümüş liralara*” sözü de cümleler arasında bağlantı kurar:

gümüş liralara: 79, **80, 81, 82, 83**.

Aslında 80, 81, 82 ve 83. cümlelerdeki “*gümüş liralara*” söylemi, Hayri Bey’in almış olduğu üç bin lira ikramiyeye gönderme yapmaktadır. Anlatıcı, Hayri Bey’in söz konusu parayı gümüş liralara hâlinde almasını istiyor ve bununla ilgili hayallere dahi geliyor. 79. cümledeki “*gümüş liralara*”, genel bir ifadedir. Bu sözü derin yapıda barındıran 80, 81, 82 ve 83. cümlelerdeki “*gümüş liralara*” ise artık belirlidir ve anlatıcının hayal ettiği üç bin lira tutarındaki parayı işaret eder. Bu nedenle ortak nesnede şöyle bir eksik tekrar ilişkisinden söz edilebilir: *üç bin* (79) = *gümüş liralara* (**80, 81, 82, 83**) = *o para* (84).

Sonuç bölümü; “*üç bin*”, “*gümüş lira*”, “*o para*” ve “*o ev*” birimlerinin sağladığı ortak nesne ilişkisi sayesinde diğer MCBB’lerde yer alan cümlelerle de bağ kurar. Bu bağ, ortak nesnede tam, eksik ve sıfır tekrar yoluyla gerçekleşmektedir:

üç bin lira (1, 8, 48, 69, 73, 79) = *üç bin tane birer lira* = (9, **10, 11**) = *bu* (9) = *bu para* (15, 70) = *gümüş liralara* (**80, 81, 82, 83**) = *o para* (84)

85. cümledeki “*o ev*”, Hayri Beylerin Üsküdar’daki evlerine gönderme yapar. Bu da bölümlerarası ilişki kuran bir başka birimdir:

o ev (85) = *Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev* (26, **27**) = *Hayri Bey Amca’nın bir akrabasının evi* (26) = *Hayri Beylerin oturdukları ev* (71)

2.1.10.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

80, 81, 82 ve 83. cümleler, 79. cümlelerin sebebi olmuştur. Hayri Bey’in üç bin lirayı gümüş liralara hâlinde alması iyidir çünkü böylelikle bu paraları yan yana, üst üste, sıra sıra dizip saatlerce seyredebilecektir:

Hayri Bey-Ø üç bini gümüş liralara-Ø halinde alsa-Ø bu (Hayri Bey’in üç bini gümüş liralara halinde alması)-Ø ne iyiydi-Ø (79) → sonuç

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları yan yana dizerdi-Ø (80)
önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları üst üste dizerdi-Ø (81)
önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları sıra sıra dizerdi-Ø (82)
önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları seyrederdi-Ø saatlerce (83) } sebep

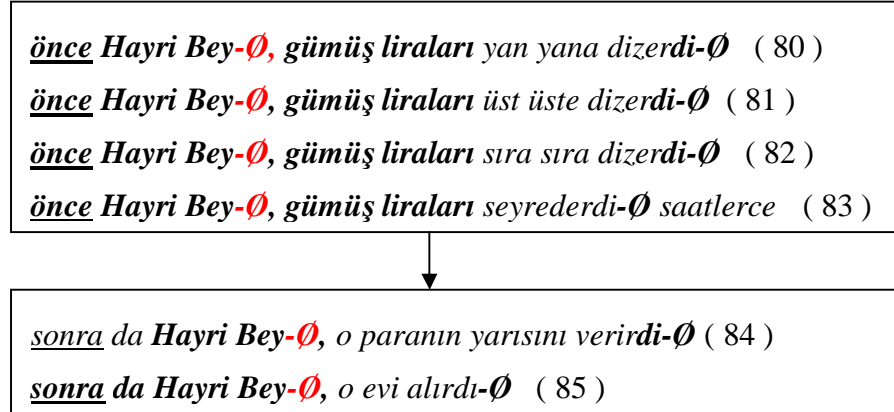
84 ile 85. cümle arasında da sebep-sonuç ilişkisi vardır. Hayri Bey'in o paranın (üç bin liranın) yarısını vermesinin nedeni, o evi (Üsküdar'da oturdukları evi) almasıdır:

sonra da Hayri Bey-Ø, o evi alırdı-Ø (85) → sebep

sonra da Hayri Bey-Ø, o paranın yarısını verirdi-Ø (84) → sonuç

2.1.10.1.6. Öncelik - Sonralık İlişkileri:

84. cümlede yüzey yapıda ve 85. cümlede derin yapıda “sonra” zaman belirteci kullanılmıştır. Sonranın bir de öncesi olmak zorundadır. Bundan hareketle 80, 81, 82 ve 83. cümlelere derin yapıda birer “önce” sözü yerleştirilmiştir. Dolayısıyla bu cümleler arasında zaman bakımından öncelik-sonralık ilişkisi vardır:

Bu cümleler, birbirlerine öncelik-sonralık ilişkisiyle bağlanırken “önce”yi ifade eden 80-83 arasındaki cümleler de kendi içlerinde bir öncelik-sonralık ilişkisine girerler. Her ne kadar bu dört cümlede “önce” belirteci varsa da bunlar da aşama aşama gerçekleşmektedirler. Yani Hayri Bey, gümüş liraları dizme ve seyretme işini dört aşamada yapmaktadır: 1. yan yana dizer, 2. üst üste dizer, 3. sıra sıra dizer, 4. seyreder. Bunlar, önce kendi aralarında öncelik-sonralık ilişkisiyle birleşir; daha sonra 84 ve 85. cümleye giderler. Aynı şekilde “sonra” ile bağlanan 84 ve 85 arasında da bu tür bir

ilişki vardır. Hayri Bey, önce o paranın yarısını verir; sonra o evi alır. Dolayısıyla önce kendi içlerinde kenetlenen cümleler, daha sonra diğer cümlelere gitmektedirler.

2.1.10.1.7. Karşıtlık İlişkileri:

80, 81, 82 ve 83. cümlelerle 84 ve 85. cümleler arasında “önce” ve “sonra” belirteçlerinden kaynaklanan bir karşıtlık ilgisi görülmektedir:

önce (80, 81, 82, 83) X *sonra* (84, 85)

84. cümledeki “ver-” ile 85’teki “al-” eylemi arasında karşıtlık ilgisi vardır:

ver- (84) X *al-* (85)

2.1.10.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Parayla ilgili ifadeler: *üç bin* (79), *gümüş liralara* (79, 80, 81, 82, 83), *o para* (84), *al-* (85).

2.1.10.1.9. Yakın Anlamlılık:

80, 81 ve 82. cümleler, anlatıcının Hayri Bey’in almasını arzuladığı gümüş liralarla ilgili çocukça hayallerini anlatmaktadır. Üç cümlede de Hayri Bey’in gümüş liralara dizmesi anlatılmıştır. Cümleler arasındaki tek fark, paraların dizilme biçimidir. Bunun dışında üç cümlede aynı konudan söz edilmiştir:

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara yan yana dizerdi-Ø (80)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara üst üste dizerdi-Ø (81)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara sıra sıra dizerdi-Ø (82)

2.1.10.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

I. CBB’nin sonuç bölümündeki tüm cümleler, olumludur. Bu özellik, cümlelerin anlamsal açıdan birbirine bağlanmasını sağlayan bir unsur olarak rol oynamaktadır.

2.1.10.1.11. Tekrarlar:

2.1.10.1.11.1. Sıfır Tekrar:

önce: 80, 81, 82, 83.

Hayri Bey: 80, 81, 82, 83, 84, 85.

gümüş liralalar: **80, 81, 82, 83**.

bu (Hayri Bey'in üç bini gümüş liralalar halinde alması): **79**.

sonra da: **85**.

{-DI}: **80, 81, 82, 84**.

III. tekil kişi eki {-Ø}: **79, 80, 81, 82, 83, 84, 85**.

eksiz özne durumu {-Ø}: **79, 80, 81, 82, 83, 84, 85**.

tamlayan durumu eki {-Ø}: **79**.

ekli nesne durumu eki {-I}: **80, 81, 82, 83**.

2.1.10.1.11.2. Tam Tekrar:

dizer: 80, 81, 82.

o: 84, 85.

{-DI}: 79, 83, 85.

{-IrdI}: 83, 85.

ekli nesne durumu eki {-I}: 79, 84, 85.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 79, 84.

2.1.10.1.11.3. Eksik Tekrar:

79. cümlede geçen “üç bin”; 80, 81, 82 ve 83'te derin yapıda kullanılan “gümüş liralalar” ve 84'teki “o para” ifadeleri, Hayri Bey'in aldığı ikramiyeyi gösterdiği için söz konusu cümlelerin birbirine eksik tekrar ilişkisiyle bağlanmasını sağlar:

üç bin (79) = gümüş liralalar (80, 81, 82, 83) = o para (84)

85. cümledeki “o ev” birimiye bölümler arasında eksik tekrar ilişkisi kurmaktadır:

o ev (85) = Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev (26, 27) = Hayri Bey Amca'nın bir akrabasının evi (26) = Hayri Beylerin oturdukları ev (71)

2.1.11. I. CBB’de Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

I. CBB’nin gelişme bölümü (2–78 arası cümleler), dört MCBB’den oluşmaktadır. Bu bölümlerle giriş (1. cümle) ve sonuç (79–85 arası cümleler) bölümlerinde yer alan cümleler arasındaki ilişkiler, her bölüm için ayrı ayrı gösterilmiş, zaman zaman bölümlerarası ilişkilere de yer verilmiştir. Aynı CBB’nin parçaları olmaları yönüyle MCBB’ler arasında da ilişkilerin olması kaçınılmazdır. Bu nedenle burada I. CBB bir bütün olarak ele alınacak ve genel anlamda cümleler arasındaki ilişkiler değerlendirilecektir. Tekrarlar, ayrı bir başlık altında gösterilmeyip diğer anlam ilişkileri çerçevesinde açıklanacaktır.

2.1.11.1.Ortak Zaman:

I. CBB’deki cümleler, genel olarak geçmiş zamanda gerçekleşmiştir. Anlatıcı, geçmişin kesin olarak bilinmeyen bir diliminde kendisinin de tanık olduğu bir olayı anlatmaktadır. Bu olay, Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye almasıdır. İkramiye haberini, anlatıcıyla annesine, baba vermektedir. Haberin verildiği bu an, I. CBB’nin zamanını oluşturmakta ve tüm cümleleri, ortak zaman bağıyla aynı çatı altında toplamaktadır.

I. CBB’de, ikramiye haberinin verildiği anda yaşananlarla o anda anlatıcının aklından geçenler anlatılmıştır. Zaman zaman o dönem için genelgeçer durumlardan söz edilmiş olsa da tüm bunların düşünülme, hayal edilme zamanı, babanın Hayri Bey’in ikramiye almış olduğunu haber verdiği andır.

Metin bağlamından, buradaki cümlelerin anlatıcının çocukluğuna ait anıları ifade ettiği anlaşılmaktadır. Ancak olayların gerçekleştiği döneme yönelik kesin bir ifade yoktur. Bazı göstergelerin (*üç bin lira ikramiye, gümüş lira, manda gözü yirmi beşlik*) yardımıyla öykü zamanı kestirilebilmektedir. Bunlar, soyut bilgileri somuta çevirmeye yarayan dil dışı göndermeleri devreye sokmaktadır. Söz konusu göstergeler, öykü zamanının 1930–1940 yıllarına denk geldiğini ortaya koyar. Çünkü bu göstergeler, o yıllarda tedavülde olan para birimleridir. Böylelikle dil dışı göndermelerin rolünün, metin çözümlemede ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Zeynel ve Ayşe Kıran, dil dışı göndermelerin önemini şöyle ifade etmektedirler:

“Dil dışı gerçek göndermeler sözcenin oluşmasında işlev kazanır, dil içi dünya ile dil dışı dünya gerçekliği arasında bağlantı kurarlar. Dil dışı gerçek göndermeler arasında ansiklopedik olarak nitelendirilen, dış dünyadaki kişileri (Atatürk, Berke Vardar, Murathan Mungan, Arthur Rimbaud...), yerleri (Ankara, Bozcaada, Fransa...), zaman ve olayları (19 Mayıs 1919 Atatürk’ün Samsun’a çıkışı, 1453 İstanbul’un fethi) bildiren göndermeler de bulunmaktadır. Dil dışı göndermeler, bu zenginliğiyle konuşan insanın dış dünyayla bilgi alışverişini, bu dünyayı değerlendirmesini, dil içinde yeniden oluşturmasını sağlar. Böylece metin dışı göndermeler, metin içi göndermelerle yorumlanır, metin düzeyinde işlev kazanırlar. Örneğin, gerçek dünyayı hareket noktası alan metinlerde dil dışı göndermeler neredeyse bir üst dil işlevi kazanırlar.”¹⁸

Kerime Üstünova, “*Metin üretenin metin dışı gönderimle devreye sokabileceği bir bilgiye CBB’de yer vermemesi okuyucu / dinleyiciye düşünme fırsatı tanıma ve seçim alanı bırakma olarak değerlendirilebilir.*”¹⁹ diyerek dil dışı göndermelerin okuyucuyu düşünmeye sevk etme niteliği üzerinde durmuştur. Akerson ve Karakuş da “*Yazın Yapıtlarında Göstergeler*” adlı çalışmalarında yazınsal yapıtlardaki göstergelerin ancak okuyucunun yorumuyla somutlaşabildiğini söylemekte ve okurun metne katkı sağladığı konusunda Üstünova ile birleşerek dil dışı göndermelerle ilgili açıklamalarını şöyle sürdürmektedirler:

“Ancak, yazınsal metinlerdeki göstergeleri oluşturmada okurun özgürlüğü sınırsız değildir. Metnin örgüsünde bulunan kimi öğeler bu konuda yol gösterici bir işlev üstlenirler. Metindeki göstergeler birbirleriyle kurdukları ilişkiler çerçevesinde birbirlerini de belirlerler. Gerçi, yazınsal metinler dış dünyaya da gönderme yaparlar, ne var ki yapıtta kurgulanan dünya ile dış dünya arasında bire bir örtüşme söz konusu olmadığı için, bu tür metinler göstergelerini kendi içlerinde oluşturma durumundadırlar. Gösterenle gösterilen arasındaki ilişkiyi okurun kendisi kuracaktır. Ancak bazen metni tüketici bir biçimde anlamak için, yalnızca metin içinde, metin-içi bağlamda (Kotext) kalmayıp, metin-dışı bağlamı (Kontext) da göz önünde bulundurmak gerekebilir. Metnin örgüsünde, kişisel yorumu sınırlayan, gösterileni metnin dışında kalan göstergeler olabilir. Örneğin, metnin mitolojiden kaynaklanan bir anlamı olabilir ya da metin yazıldığı dönemdeki bazı olaylarla yakından ilişkili olabilir. Böyle durumlarda zaman zaman metnin dışına çıkıp metnin anlaşılmasına yardımcı olacak öğeleri incelemek

¹⁸ Kıran, Zeynel - Kıran, Ayşe (Eziler), *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 130-131.

¹⁹ Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanları ve Cümleden Büyük Birlikler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s. 356.

gerekebilir. Ama bu yapılırken, yazarın yapıttaki bireysel, kendine özgü yaklaşımı, hiç bir zaman gözden uzak tutulmamalıdır.”²⁰

Ayrıca “Metnin iç öyküyü taşıyan katı da, metnin dışına gönderme yapan başka katlarla, düzlemlerle çevrelenmiş ve donatılmış olabilir. Bu düzlemlerdeki ipuçları, dışarıyla bağlantılı göndermeler, metnin iç öykü düzlemini açmakta yararlı ve gerekli olabilirler.”²¹ diyerek dil dışı göndermelerin katkısına dikkat çekmektedirler.

I. CBB’deki zaman eklerinin tam ve sıfır tekrar olarak cümlelere göre dağılımı şöyledir:

görülen geçmiş zaman eki / hikâye eki {-DI}: 1, 2, 3, 4, 5, **5**, 6, 7, 8, **9**, 10, 11, 13, 14, **14**, 15, **15**, 16, 17, **18**, **19**, **20**, **21**, 22, **23**, 24, 26, **27**, 28, 29, 30, **31**, 32, 33, 34, 35, 36, 37, **38**, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 54, 61, 62, 63, 64, 65, 67, **71**, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, **80**, **81**, **82**, 83, **84**, 85.

geniş zaman eki {-Ir}: 19, 21, 49, 61, 68.

geniş zamanın hikâyesi {-IrdI}: 11, 22, **23**, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 44, 46, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 72, 74, 75, 83, 85.

geniş zamanın hikâyesinin olumsuzu {-mAzdI}: 10, 47, 73, 76, 77.

öğrenilen geçmiş zaman eki {-mIş}: 1, 12, **57**, 58, **59**, 60, 66.

öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi {-mIştI}: 41, 45.

şimdiki zamanın hikâyesi {-yordu}: 4, 5.

Zaman ekleri yanında I. CBB’de zamana yönelik şu sözcükler kullanılmıştır: *şimdi* (7, 15, 67, 68), *dün* (14, **15**), *yaz* (41), *yıllarca önce* (65), *on yirmi yıl önce* (66), *her ay* (72), *her bayram* (74), *üç gün* (75), *saatlerce* (83), *önce* (**80**, **81**, **82**, **83**), *sonra* (84, **85**).

²⁰ Akerson, Fatma-Erkman - Karakuş, Mahmut, “Yazın Yapıtlarında Göstergeler”, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınevi, Ankara, 1993, ss. 109 – 118, s. 110.

²¹ Akerson – Karakuş, a.g.m., s. 113.

2.1.11.2.Ortak Mekân:

I. CBB’de zaman gibi mekân da net değildir. Buradaki olaylar, anlatıcının evi olduğu düşünülen bir yerde geçmektedir. Baba, Hayri Bey’in ikramiye aldığını bu mekânda söylemekte, bu haberin ardından anlatıcı, hayallere, düşüncelere dalmaktadır. Söz konusu mekân, yazar söylememiş olsa da, metin çözücünün tahmin edebildiği bir yer olarak dikkat çekmektedir. Metin bağlamından hareketle bu yerin, anlatıcı ve ailesinin İstanbul’daki evi olduğu tahmin edilmektedir. Yani I. CBB’deki mekân, genel anlamda İstanbul’dur.

Hayri Beylerin Üsküdar Salacak’ta oturdukları bilgisi veriliyor. Anlatıcının da onlarla aynı semtte oturuyor olma olasılığı üzerinde durulabilir. Ancak bu bilgi, kesin değildir. Diğer CBB’deki cümleler, bu bilgiyi netleştirecektir. İletişimde cümlenin yetersiz kaldığı, artık bilinen bir gerçektir. Bu yüzden cümle üstü birimleri incelemek kaçınılmaz olmaktadır. Ancak görülüyor ki kimi zaman cümle üstü birimler bile net bilgileri vermekte yetersiz kalmaktadır. Bu da CBB’ler arasında çeşitli bağların olduğunu ortaya koymaktadır.

I. CBB’de mekâna yönelik olarak şu birimler görülmektedir:

ev: 17, 18, 25, 26, **27**, 70, 71, 85.

Üsküdar: 18, 25.

Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev: 26, **27**.

sokak: 28, 43.

bodrum: 28.

yokuş: 29.

Salacak İskelesi: 29.

tepe: 30.

boş bir arsa: 30.

deniz: 34, 35.

Hayri Beylerin oturdukları ev: 71.

2.1.11.3.Ortak Kişi:

I. CBB'deki kişiler, yer aldıkları cümlelere göre şöyle gösterilebilir:

ben: 4, 5, 6, 32, 33, 38, 39, 46, 48, 74, 75 76.

benim: 1, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 31, 47, 49, 63, 64, 65, 66, 67, 74.

Hayri Bey: 1, 4, 5, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 71, 72, 79, 80, 81, 82, 83 84, 85.

babam: 1, 14, 15, 74.

annem: 2, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 49, 63, 64, 65, 66, 67.

Osman: 6, 7, 34, 36, 37, 38.

Nesrin: 6, 7, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

Zeliha Hanım: 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 68.

Bu kişiler, çeşitli biçimlerde tekrar edilerek kullanılmıştır. Yukarıda tam ve sıfır tekrar yoluyla hangi kişinin hangi cümlelerde yer aldığı görülmektedir. Bunlar, ayrıca eksik tekrar biçiminde de metin çözücünün karşısına çıkmaktadır.

“*Benim babam*” ifadesi (1, 14, 15, 74), 14. cümlelerin iç cümlesinde “*bana*” zamiriyle tekrar edilmiştir.

15. cümlelerin iç cümlesinde derin yapıya bırakılan “*ben*” zamiriyle 26. cümlede yüzey yapıda kullanılıp 27’de eksiltiye bırakılan “*Hayri Bey Amca*” sözü; 1, 4, 5, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 71, 72, 79, 80, 81, 82, 83 84, 85. cümlelerde geçen “*Hayri Bey*” ifadesinin eksik tekrarlarıdır.

Hayri Bey’in kızı olan “*Nesrin*”, şu cümlelerde eksik tekrar olarak kullanıma çıkmaktadır:

Nesrin (6, 7, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47) = *Hayri Bey’in kızı* (20) = *kız* (25) = *Zeliha Hanım’ın kızı* (55)

21 ve 25. cümlelerde yüzey yapıdaki “*damat*” sözcüğü, tam tekrar olarak kullanıma çıkmıştır ve cümleler arasında ortak kişi bağı kurar.

III. MCBB’de Zeliha Hanım’la anlatıcının annesinin ölen çocuklarından söz edilmektedir. Bunlar tam, sıfır, eksik tekrar ve bütün-parça ilişkileri yoluyla metinde yer almaktadır.

Zeliha Hanım’ın ölen çocukları, 60, 61 ve 62. cümlelerde geçmektedir:

Zeliha Hanım’ın iki çocuğu (60, **62**) = *Zeliha Hanım’ın ölen çocukları* (61)

63. cümledeki “*benim annemin ölen çocukları*” ifadesi, anlatıcının annesinin ölen çocuklarına gönderme yapmaktadır. 67. cümlede sıfır tekrar olarak görülen “*benim annemin yıllarca önce ölmüş olan çocuğu*” ile yüzey yapıdaki “*delikanlı*” sözleriyle annenin ölen çocuklarından sadece birine işaret ederek ortak kişide bütün-parça ilişkisi kurulmasını sağlamaktadır.

Zeliha Hanım ve annenin ölen çocuklarını bütün olarak ifade eden birimlerde de ortak kişide bütün-parça bağına dayalı eksik tekrar ilişkisi görülmektedir:

Zeliha Hanım’ın ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları (65) = [*Zeliha Hanım’ın iki çocuğu* (60, **62**) = *Zeliha Hanım’ın ölen çocukları* (61)] + *benim annemin ölen çocukları* (63)

Zeliha Hanım’ın ve benim annemin çocukları (66) = [*Zeliha Hanım’ın iki çocuğu* (60, **62**) = *Zeliha Hanım’ın ölen çocukları* (61)] + *benim annemin ölen çocukları* (63)

Bu durumda 65. cümledeki “*Zeliha Hanım’ın ve benim annemin yıllarca önce ölmüş çocukları*” ifadesiyle 66’daki “*Zeliha Hanım’ın ve benim annemin çocukları*” arasında da eksik tekrar ilişkisi vardır.

Bunların dışında I. CBB’de kişi bağı kuran bir diğer birim “*biz*” zamiridir. Ancak CBB’deki bütün “*biz*”ler, aynı kişilere gönderme yapmamaktadır. Bu zamir, içinde söz söyleyenin de bulunduğu bir grubu ifade eder. I. CBB’de “*biz*” zamirinin işaret ettiği dört farklı grup vardır:

biz (anlatıcıyla annesi ve babası): **3**.

biz (anlatıcıyla Osman): **34, 35.**

biz (anlatıcıyla annesi): **61, 62, 63, 64.**

biz (anlatıcının da içinde bulunduğu, anne ve Zeliha Hanım'ın ölen çocukları için döktükleri gözyaşlarına anlam veremeyen grup): 65.

I. CBB'de bütünü gösteren bir ifade de 71 ve 72. cümlelerde eksiltiye bırakılan "*Hayri Beyler*"dir. Bu, Hayri Bey'in ailesine gönderme yapar. Buraya kadar edinilen bilgilere dayanarak Hayri Bey'in ailesinin dört kişiden oluştuğunu söylemek mümkündür: Hayri Bey, eşi Zeliha Hanım, kızı Nesrin, oğlu Osman. Dolayısıyla bu kişilerin yer aldığı cümlelerle "*Hayri Beyler*" ifadesinin kullanıldığı cümleler arasında ortak kişide bütün-parça ilişkisi vardır.

71. cümlede yer alan "*Hayri Beylerin akrabaları*" ifadesi, 26. cümledeki "*Hayri Bey Amca'nın bir akrabası*" biriminin eksik tekrarıdır:

Hayri Bey Amca'nın bir akrabası (26) = *Hayri Beylerin akrabaları* (71)

2.1.11.4. Ortak Nesne:

I. CBB'deki en güçlü ortak nesne bağı, Hayri Bey'in aldığı üç bin lira ikramiye ile kurulmuştur. "*Üç bin lira*", "*üç bin tane birer lira*", "*bu*", "*bu para*", "*gümüş liralara*", "*o para*" ifadeleri, bu paraya gönderme yapan birimlerdir ve aralarında eksik tekrar ilişkisi vardır. Ayrıca bunların, tam ve sıfır tekrar yoluyla I. CBB'de yer alan birçok cümlede yinlendiği görülmektedir. Bu güçlü bağı sağlayan birimler arasındaki ilişkiler, şöyle gösterilebilir:

üç bin lira (1, 8, 48, 69, 73, 79) = *üç bin tane birer lira* = (9, **10, 11**) = *bu* (**9**) = *bu para* (15, 70) = *gümüş liralara* (**80, 81, 82, 83**) = *o para* (84)

"*Ev*" sözcüğü de I. CBB'deki cümleler arasında tam ve sıfır tekrar yoluyla ortak nesne bağı kurmaktadır:

ev: 17, 18, 25, 26, **27**, 70, 71, 85.

Hayri Beylerin Üsküdar'da bir akrabalarının evinde oturdukları bilinmektedir. Bu ev, I. CBB'de ortak nesne olarak çeşitli biçimlerde tekrar edilmiştir:

o ev (85) = *Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev* (26, 27) = **Hayri Bey Amca'nın bir akrabasının evi** (26) = **Hayri Beylerin oturdukları ev** (71)

Cümleleri ortak nesne bağıyla birbirine bağlayan bir diğer ifadeyse “*gümüş lira*”dır. Bu birim, IV. MCBB ile sonuç bölümü arasında bağlantı kurmaktadır:

gümüş lira: 74, **75, 76, 79, 80, 81, 82, 83.**

Yüzey yapıdaki “*taş*” sözcüğü, 34 ile 35. cümle arasında ortak nesne bağı kurmaktadır.

Hayri Bey'in oturdukları evin kira olduğunun belirtildiği ve bu konuyla ilgili düşüncelerin ifade edildiği cümleler arasında “*kira*” sözcüğünün sağladığı bir ortak nesne ilişkisi vardır: *kira*: 19, 25.

72. cümlede Hayri Beylerin oturdukları evi almaları durumunda her ay on lira ödemekten kurtulacakları söylenmektedir. Buradaki “*on lira*”, kira bedeline gönderme yapar. Dolayısıyla “*kira*” ile “*on lira*” arasında bir anlamda eksik tekrar ilişkisi vardır.

“*Yemek*” sözcüğü de cümleler arasında ortak nesne bağı kurar: *yemek*: 12, **13, 53, 58.**

Tam tekrar olarak görülen “*yaş*” sözcüğü, 38 ve 39. cümleleri ortak nesne ilişkisiyle birbirine bağlar.

“*Bir şeyler*” (44), “*yirmi beş kuruşa satılan romanlar*” (45), “*kitaplar*” (46) ve “*benim verdiklerim*” (47) ifadeleri; 44, 45, 46 ve 47. cümleler arasında Nesrin'in okuduklarını bildirme yönüyle ortak nesne bağı kurmaktadır.

22. cümledeki “*neler neler*”, 23'teki “*hepsi*”, 24'teki “*kaç şey*” ile 25. cümlelerin tamamı yani “*ev, Üsküdar, kız, damat, kira* Ø” birimleri arasında ortak nesne ilişkisi vardır. “*Hepsi*” ile “*neler neler*” ifadeleri, eksik tekrar yoluyla aynı dil gerçeğine gönderme yaparak annenin düşündüklerini belirtir ve bir bütüne işaret eder. Yine eksik tekrarla birbirine bağlanan ve annenin düşündüklerinin bir bölümünü anlatan “*kaç şey*” ile “*ev, Üsküdar, kız, damat, kira* Ø” birimleri ise bu bütünün parçalarıdır. 17-21 arası cümlelerin iç cümleleri, birer sözcükle 25. cümlede tekrar edilmiştir. Bu nedenle 17-21 arası cümlelerle 25. cümle arasında, dolayısıyla 24. cümle arasında eksik tekrar yoluyla

güçlü bir ortak nesne bağı vardır. Ancak bu bağ, sadece I. MCBB içindeki cümleleri birbirine bağlamakta; bölümlerarası bağlara katkıda bulunmamaktadır.

2.1.11.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

MCBB’ler değerlendirilirken aynı bölüm içinde yer alan cümleler arasındaki sebep-sonuç ilişkileri, her MCBB için ayrı ayrı gösterilmişti. Burada bu bağlara bir kez daha değinilmeyecek, sadece bölümlerarası sebep-sonuç ilişkileri gösterilecektir.

I. CBB’nin giriş bölümü (1. cümle) ile diğer MCBB’lerde yer alan cümleler arasında çok güçlü bir sebep-sonuç bağı vardır. Giriş bölümünde anlatıcının babası, Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye aldığını söylemektedir. Hayri Bey’in ikramiye alması ve babanın bunu aktarması, pek çok cümlenin sebebi olmuştur. Her şeyden önce I. CBB, Hayri Bey’in aldığı ikramiye üzerine yaşananları ve anlatıcının bu konuyla ilgili hayallerini anlatmaktadır. Dolayısıyla onun CBB boyunca hayallere dalmasının nedeni, babasının Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye aldığını söylemesi olarak görülmelidir. Bu durumda 1. cümle yani giriş bölümü, CBB’deki diğer cümlelerin sebebi olur.

I. MCBB’de yer alan 2, 3 ve 7 numaralı cümlelerin sebebi, giriş bölümünü oluşturan birinci cümlenin iç cümlesinde verilmiştir. Anneyle anlatıcının da içinde bulunduğu ve onun ailesi olduğu düşünülen “biz” grubunun sevinmesinin, ayrıca Osman ve Nesrin’in mutlu olmalarının sebebi, Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye almasıdır:

“Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø” (1) → sebep

benim annem-Ø çok sevindi-Ø (2) → sonuç

biz-Ø bizim hepimiz sevindik (3) → sonuç

Osman ve Nesrin-Ø, ne kadar mutluydular şimdi (7) → sonuç

I. MCBB’de 17. cümlenin iç cümlesinde (*Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun*) annenin Hayri Bey’in ev almasını istediği görülüyor. Bu isteğin nedeni, 26. cümlede (*Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev-Ø Hayri Bey Amca’nın bir akrabasının (evi-y-)dı-Ø*) verilmiştir. Hayri Bey’in oturduğu ev, onun bir akrabasına aittir. Bu yüzden Hayri Bey, eline geçen parayla ev almalıdır. Böylece I. MCBB ile II. MCBB arasında da sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde bir bağ kurulmuş olmaktadır.

49 ile 1. cümle arasında görülen bir başka sebep-sonuç ilişkisiyse III. MCBB ile giriş bölümü arasında bağlantı kurmaktadır. 49. cümlede (Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø) Zeliha Hanım'ın birazcık rahatlayacağı söylenmiştir. Onun rahatlamasının nedeni, 1. cümlede söylendiği üzere Hayri Bey'in üç bin lira ikramiye almasıdır (Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø).

Yine III. MCBB'de yer alan 68. cümlede (Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten) sebebi olarak da 1. cümlede (Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø), ayrıca 49. cümlede (Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø) gösterilebilir. Zeliha Hanım'ın sevinçten uçmasının nedeni, Hayri Bey'in üç bin lira ikramiye alması ve Zeliha Hanım'ın birazcık rahatlayacak olmasıdır.

2.1.11.6. Bütün – Parça / Genel – Özel / Soyut - Somut İlişkileri:

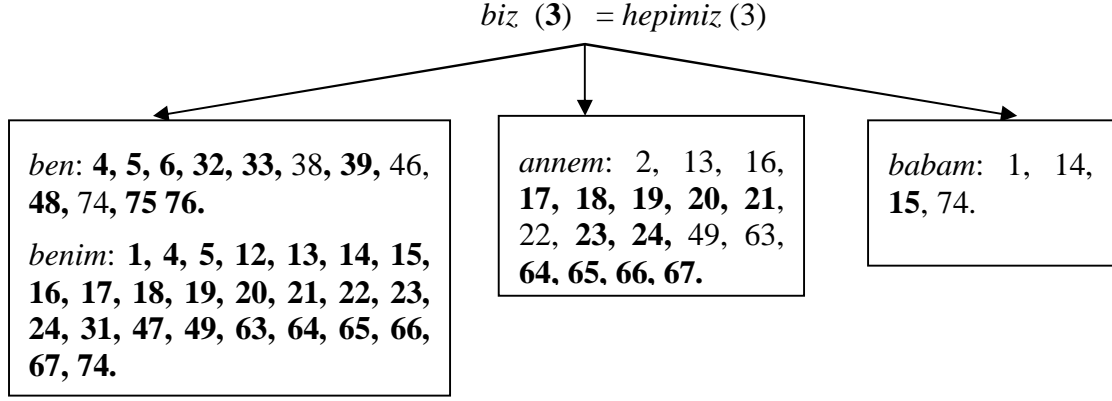
Bu bölümde de yine sadece tüm CBB'yi ilgilendiren ilişkiler gösterilecek, bölümler içinde kalan ve MCBB'ler incelenirken gösterilen bağlara değinilmeyecektir.

I. MCBB ile II. MCBB arasında ortak mekân yönünden bir bütün-parça ilişkisi vardır. 18. cümlede (benim annem-Ø, “Üsküdar'da bin liraya evler-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø) mekâna yönelik olarak “Üsküdar” ifadesi geçmektedir. II. MCBB'nin 28 (sokak), 29 (yokuş, Salacak İskelesi), 30 (tepe, arsa), 34 (deniz) ve 35 (deniz) numaralı cümlelerinde yine mekânla ilgili birimler görülmektedir. “Üsküdar”, ortak mekânda bütünü gösterirken diğer cümlelerde geçen söz konusu birimler, bu bütünün içindeki parçalardır. Dolayısıyla bu cümleler arasında ortak mekânda bütün-parça ilişkisi kurulabilir.

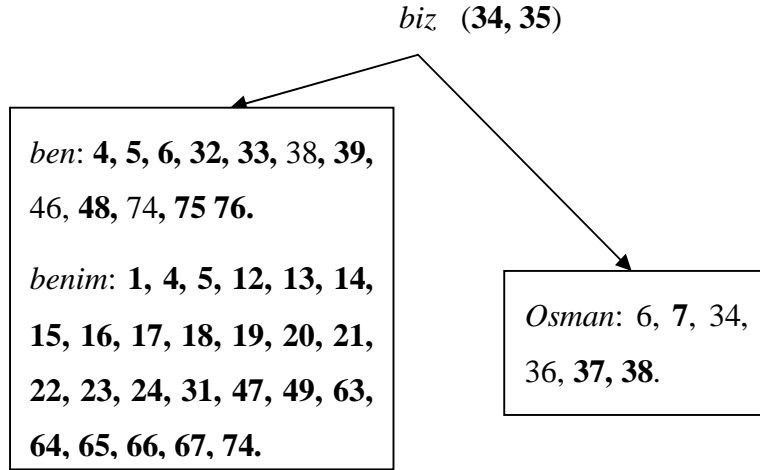
Çeşitli kişilere gönderme yapan ve hep sıfır tekrar olarak görülen “biz” zamiri de cümleler arasında ortak kişide bütün-parça ilişkisi kurmaktadır. “Biz” zamiri, bütünü gösterirken onun gönderme yaptığı grupta bulunan kişiler, bu bütünün parçalarını oluşturur. Bu ilişkiler şöyledir:

3. cümlede geçen “biz” zamiri, anlatıcıyla onun anne ve babasına işaret eder. Dolayısıyla anlatıcı, anne ve babanın yer aldığı cümleler, 3. cümleye bütün-parça ilişkisiyle bağlanırlar. 3. cümlede yüzey yapıdaki “hepimiz” de aynı gruba gönderme

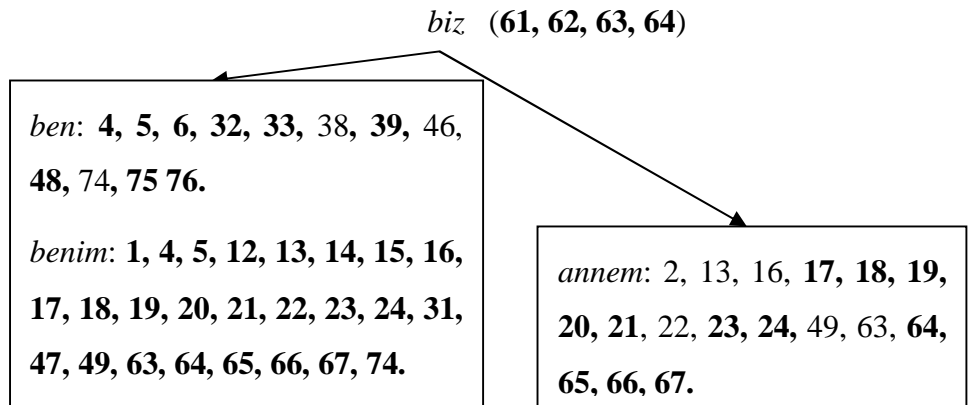
yapan bir birim olarak dikkat çekmektedir. Bu bakımdan bütünü gösteren “biz” ile “hepimiz” arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

34 ve 35. cümlelerde geçen “biz” ise anlatıcı ve Osman’a gönderme yapar.

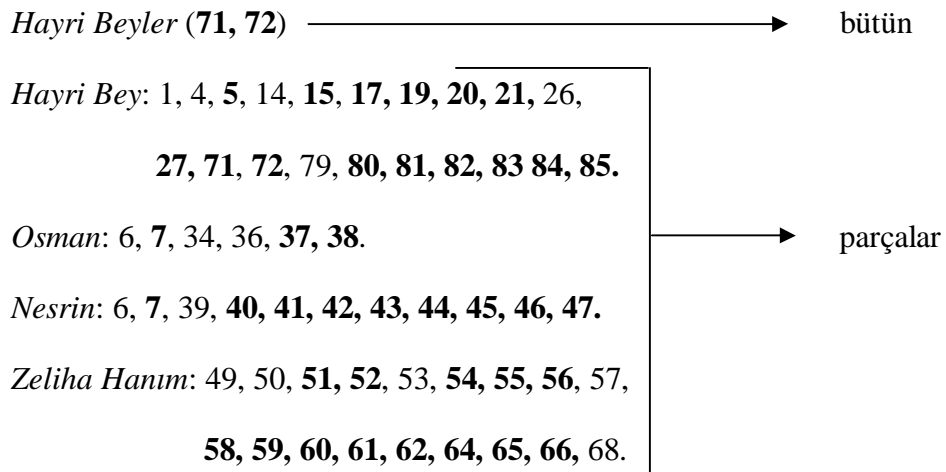

Bir diğer “biz” zamiri ise bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla anlatıcıyla annesinden oluşan bir grubu göstermektedir.

Son olarak bir de 65. cümlede yine derin yapıda “biz” zamiri vardır. Bu, anlatıcının da içinde bulunduğu, anneye Zeliha Hanım’ın ölen çocukları için döktükleri gözyaşlarına anlam veremeyen grubu ifade eder. Ancak bu grupta anlatıcıdan başka kimlerin olduğu kestirilememektedir. Bu nedenle buradaki bütün-parça ilişkisinde parça olarak sadece anlatıcının geçtiği cümleler (*ben*: 4, 5, 6, 32, 33, 38, 39, 46, 48, 74, 75 76. / *benim*: 1, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 31, 47, 49, 63, 64, 65, 66, 67, 74.) gösterilebilir.

I. CBB’de 71 ve 72. cümlelerde eksilti olarak kullanılan “*Hayri Beyler*” ifadesi de bütünü göstermektedir. Hayri Bey’in ailesine (Hayri Bey, eşi Zeliha Hanım, kızı Nesrin, oğlu Osman) gönderme yapan bu birim, 71 ve 72. cümlelerle aile üyelerinin varlık gösterdiği cümleler arasında ortak kişide bütün-parça ilişkisi kurulmasını sağlar.

“*Hayri Beyler*” bütünü oluşturulan parçaların, tam ve sıfır tekrarın yanı sıra eksik tekrar yoluyla kullanıldığı da görülmektedir:

Hayri Bey (1, 4, 5, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 71, 72, 79, 80, 81, 82, 83 84, 85) = *Hayri Bey Amca* (26, 27) = *ben* (15)

Nesrin (6, 7, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47) = *Hayri Bey’in kızı* (20) = *kız* (25) = *Zeliha Hanım’ın kızı* (55)

17 (*benim annem-Ø*, “*Hayri Bey-Ø*, *ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun*”-
Ø *dedi-Ø*), 25 (*ev*, *Üsküdar*, *kız*, *damat*, *kira* Ø) ve 70. (*en iyisi-Ø ev-Ø almak-Ø bu parayla*) cümlelerde görülen “*ev*” sözcüğü soyut, genel bir ifadedir; herhangi bir eve

gönderme yapmaz. Ancak bu sözcük, 26 [*Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev-Ø Hayri Bey Amca'nın bir akrabasının (evi-y-)di-Ø*], 27 (*Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev-Ø tek katlı bir ev, üç oda[lı] bir evdi-Ø*), 71 (*belki Hayri Beylerin oturdukları evi Hayri Beylerin akrabaları-Ø satardı-Ø*) ve 85. (*sonra da Hayri Bey-Ø, o evi alırdı-Ø*) cümlelerde özel anlamda kullanılmıştır ve bilinen, somut bir evi, Hayri Beylerin Üsküdar'daki evlerini işaret eder. Dolayısıyla “ev” birimi, bu cümleler arasında genel-özel ilişkisi kurmaktadır.

Eksik tekrar yoluyla aynı dil gerçeğine gönderme yapan “*neler neler*” (22) ile “*hepsi*” (23) birimlerinin, annenin düşündüklerini ifade eden bütünler olduğu, 17-21 arası cümlelerin iç cümleleriyle 24. cümledeki “*kaç şey*” ifadesi ve 25. cümlelerin tamamının bu bütünün parçalarını oluşturduğu, I. MCBB açıklanırken ifade edilmişti. 22 ve 23. cümlelere bütün-parça ilişkisiyle bağlanabilecek bir başka birim de 49. cümledir (*benim annem-Ø, “Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø”-Ø dedi-Ø*). Burada annenin düşündüklerinden bir başkasına yer verildiği görülmektedir. Böylece bütün-parça ilişkisi yoluyla I. MCBB ile III. MCBB birbirine bağlanmış olmaktadır.

2.1.11.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

I. CBB’de tüm cümleleri içine alan bir öncelik – sonralık ilişkisi göze çarpmaktadır. 1. cümlede yani CBB’nin giriş bölümünde anlatıcının babası, Hayri Bey’in üç bin lira ikramiye aldığını söylemektedir (“*Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø”-Ø dedi-Ø benim babam-Ø*). Bundan sonra gelen cümleler, giriş bölümüyle yakından ilgilidir. Çünkü bunlarda ikramiye haberinin ardından anlatıcıyla ailesinin yaşadıkları, anlatıcının hayalleri ve düşünceleri anlatılmıştır. Tüm bunlar, babanın ikramiye haberini vermesinin ardından gerçekleşmektedir. Dolayısıyla 1. cümle “önce”yi, 2–85 arası cümlelerse “sonra”yı içerir. Bu bağ, ortak zamanda öncelik-sonralık ilişkisi olarak değerlendirilebilir.

Bunun dışında sadece sonuç bölümüyle sınırlı kalarak “önce” ve “sonra” belirteçleriyle sağlanan bir öncelik–sonralık ilişkisi daha vardır. Derin yapıda “önce” belirtecinin kullanıldığı 80 (*önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları yan yana dizerdi-Ø*), 81 (*önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları üst üste dizerdi-Ø*), 82 (*önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları sıra sıra dizerdi-Ø*), 83. (*önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları seyrederdi-Ø*)

saatlerce) cümlelerle “sonra”yı içeren 84 (*sonra da Hayri Bey-Ø, o paranın yarısını verirdi-Ø*) ve 85. (*sonra da Hayri Bey-Ø, o evi alırdı-Ø*) cümleler, birbirine bağlanmaktadır. Sonuç bölümü açıklanırken belirtildiği gibi 80–83 arası cümlelerde ve 84 ile 85. cümle arasında da zaman bakımından bir sıra vardır. Bunlar da kendi aralarında bir öncelik–sonralık ilişkisi içerirler.

2.1.11.8. Soru – Cevap İlişkileri:

I. CBB’de soru–cevap ilişkisi, sadece I. MCBB’de görülmektedir. Bu anlamsal bağ, MCBB içinde yer alan cümleleri birbirine bağlarken bölümlerarası bağlantı kurmamaktadır.

Hayri Bey’in 15. cümledeki sorusuna (*ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla*) anlatıcının annesi cevap vermekte, bu cevap da 17-21 arası cümleleri kapsamaktadır. Böylece I. MCBB’deki altı cümle arasında güçlü bir anlamsal bağ kurulur:

soru

ben-Ø ne-Ø yapacağım şimdi bu parayla (15)

cevaplar

benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, ev-Ø alsın Hayri Bey’in başını soksun”-Ø dedi-Ø (17)

benim annem-Ø, “Üsküdar’da bin liraya evler-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (18)

benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, kiradan kurtulur-Ø”-Ø dedi-Ø (19)

benim annem-Ø, “hem Hayri Bey’in kızı-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (20)

benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, damadı içgüveysi alır-Ø”-Ø dedi-Ø (21)

2.1.11.9. Karşıtlık İlişkileri:

“Tavan” (11), “ev” (17, 18, 25, 26, 27, 70, 71, 85), “kat” (27), “oda” (27), “bodrum” (28) ve “köşe sediri” (44) sözcükleri iç mekânı anlatırken “sokak” (28, 43), “yokuş” (29), “iskele” (29), “tepe” (30), “arsa” (30) ve “deniz” (34, 35) sözcükleriyle dış mekâna yöneliktir. Dolayısıyla bu sözcüklerin geçtiği cümleler arasında karşıtlık ilişkisi yoluyla anlamsal bağ kurmak mümkündür.

Öyküde geçen kişilerin cinsiyetlerine göre cümleler arasında kadın-erkek karşıtlığı kurulabilir. Erkek kahramanların yer aldığı cümleler şunlardır:

Hayri Bey: 1, 4, 5, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 26, 27, 71, 72, 79, 80, 81, 82, 83 84, 85.

babam: 1, 14, 15, 74.

Osman: 6, 7, 34, 36, 37, 38.

ben: 4, 5, 6, 32, 33, 38, 39, 46, 48, 74, 75 76.

benim: 1, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 31, 47, 49, 63, 64, 65, 66, 67, 74.

Kadın kahramanlar ise şu cümlelerde görülmektedir:

annem: 2, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 49, 63, 64, 65, 66, 67.

Nesrin: 6, 7, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47.

Zeliha Hanım: 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 68.

Cinsiyet bildiren “kız” (20, 24, 55) ile “damat” (21, 25), “içgüveysi” (21) ve “delikanlı” (67) sözcükleri de karşıtlık ilişkisiyle cümleleri birbirine bağlar.

Bir başka karşıtlık ilişkisi, hüznün ve sevinç duygularını ifade eden birimlerle sağlanmıştır:

ağla- (62, 64), *gözyaşları* (65) **X** *sevin-* (2, 3, 48), *mutlu* (7), *gül-* (14, 15), *sevinç* (68).

Satın almak anlamındaki “al-” ile “sat-” eylemlerinin de karşıtlık ilişkisi sağladığı görülmektedir:

al- (17, 70, 77, 85) **X** *sat-* (71)

Aynı biçimde “ver-” ile “al-” eylemleri de cümlelerarası bağlantı sağlar:

ver- (47, 84) **X** *al-* (1, 79)

Gösterilen bu karşıtlık ilişkileri, I. CBB'nin tamamını kapsamaktadır. Bunların dışında sadece MCBB'lerle sınırlı kalan, bölüm içindeki cümleleri bağlayan karşıtlık ve karşılaştırma ilişkileri de vardır. MCBB'ler değerlendirilirken bunlar, ayrı ayrı gösterildiğinden burada aynı bağlar bir kez daha tekrarlanmamış; sadece bölümlerarası bağ kurabilecek ilişkiler değerlendirilmiştir.

2.1.11.10. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Parayla ilgili ifadeler: *üç bin lira* (1, 8, 48, 69, 73), *üç bin tane birer lira* (9, **10, 11**), *para* (15, 70, 84), *bin lira* (18), *say-* (10), *al-* (17, 70, 77, 85), *yirmi beş kuruş* (45), *üç bin* (79), *sat-* (71), *on lira* (72), *öde-* (72), *gümüş lira* (74, **75, 76, 79, 80, 81, 82, 83**), *manda gözü yirmi beşlikler* (77), *harca-* (75).

Hüzün anlatan ifadeler: *ağla-* (62, 64), *gözyaşları* (65).

Mutluluk anlatan ifadeler: *sevin-* (2, 3, 48), *mutlu* (7), *gül-* (14, **15**), *sevinç* (68).

Evle ilgili ifadeler: *ev* (17, 18, 25, 26, **27**, 70, 71, 85), *kira* (19, 25), *bodrum* (28), *kat* (27), *oda* (27), *köşe sediri* (44), *tavan* (11).

Mekânla ilgili ifadeler: *ev* (17, 18, 25, 26, **27**, 70, 71, 85), *yokuş* (29), *iskele* (29), *tepe* (30), *arsa* (30), *deniz* (34, 35), *sokak* (28, 43).

Futbolla ilgili ifadeler: *futbol* (30), *maçlar* (31), *kaleci* (32), *takım* (33).

Denizle ilgili ifadeler: *iskele* (29), *vapur* (33), *deniz* (34, 35).

Çocuklukla ilgili ifadeler: *sapan* (36), *çocuk* (37), *saklambaç* (42), *koşmaca* (42), *futbol* (30), *salıncaklar* (78), *atlar* (78), *eşekler* (78), *niyetler* (78), *şekerler* (78), *çikolatalar* (78), *dergiler* (78).

Yemekle ilgili ifadeler: *sofra* (52), *yemek* (12, **13**, 53, 58), *şekerler* (78), *çikolatalar* (78).

Zamanla ilgili ifadeler: *her ay* (72), *üç gün* (75), *düin* (14), *şimdi* (15, 67, 68), *yaz* (41), *yıllarca önce* (65), *on yirmi yıl önce* (66), *önce* (**80, 81, 82, 83**), *sonra* (84, **85**).

Kitaplarla ilgili ifadeler: *oku-* (44), *romanlar* (45), *kitaplar* (46).

Bedenle ilgili ifadeler: *saç* (51), *esmer* (55), *sarışın* (56), *sakal* (4), *baş* (17), *göz* (40).

2.1.11.11. Yakın Anlamlılık:

8 (*üç bin liraydı-Ø bu-Ø*), 9 (*üç bin tane birer liraydı-Ø bu-Ø*), 10 (*üç bin tane birer lira-Ø, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi*), 11 (*üç bin tane birer lira-Ø, sen-Ø üç bin tane birer lirayı üst üste koysan tavanı bulurdu-Ø*), 69 (*üç bin lira Ø*) ve 73. (*üç bin lira-Ø bitmek-Ø bilmezdi*) cümlelerde yazar, Hayri Bey'in aldığı ikramiyeyi öne çıkararak bu tutarın çok yüksek olduğunu anlatmak istemiştir. Bu cümleler, yakın anlamlı birimler olarak birbirine bağlanmaktadır.

19. cümlenin iç cümlesiyle 72. cümlede aynı bilgi (üç bin lirayla ev aldıkları takdirde Hayri Beylerin kiradan kurtulacakları) verilmektedir:

Hayri Bey-Ø, kiradan kurtulur-Ø (19) // böylece Hayri Beyler-Ø, Hayri Beyler-Ø her ay on lira-Ø ödemekten kurtulurlardı (72)

10. cümleyle 73. cümlede üç bin liranın tükenmezliği ifade edilmektedir:

üç bin tane birer lira-Ø, o, üç bin tane birer lirayı saymakla bitmezdi (10) // üç bin lira-Ø bitmek-Ø bilmezdi (73)

Böylece 10, 19, 72 ve 73. cümlelerin aracılığıyla I. MCBB ile IV. MCBB birbirine bağlanmış olmaktadır.

I. CBB'nin sonuç bölümünde 80, 81 ve 82. cümlelerde yakın anlamlı ifadelerin olduğu görülmektedir:

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları yan yana dizerdi-Ø (80)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları üst üste dizerdi-Ø (81)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları sıra sıra dizerdi-Ø (82)

2 (*benim annem-Ø çok sevindi-Ø*), 3 (*biz-Ø hepimiz sevindik*) ve 48. (*ben-Ø çok sevindim üç bin liraya*) cümleler, Hayri Bey'in aldığı ikramiye dolayısıyla duyulan sevinci yansıtmak bakımından yakın anlamlı birimlerdir.

2.1.11.12. Olumluluk – Olumsuzluk:

I. CBB'deki cümleler, olumluluk–olumsuzluk bakımından şöyle gruplandırılabilir:

Olumlu cümleler: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 74, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85.

Olumsuz cümleler: 10, 35, 43, 47, 73, 76, 77.

2.2. GEÇİŞ BÖLÜMÜ (KÖPRÜ):

2.2.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

uzun süre Üsküdar'a gidemedik (86)

hep merak edip durduk, ne yaptılar diye (87)

2.2.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.2.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

Ø uzun süre Üsküdar'a gidemedik (86)

Ø hep merak-Ø edip durduk, Ø ne-Ø yaptılar-Ø diye (87)

2.2.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

biz-Ø uzun süre Üsküdar'a gidemedik (86)

biz-Ø hep merak-Ø edip durduk, onlar-Ø ne-Ø yaptılar-Ø diye (87)

2.2.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksiltileri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

biz-Ø uzun süre Üsküdar'a gidemedik (86)

biz-Ø hep merak-Ø edip durduk, Hayri Beyler-Ø ne-Ø yaptılar-Ø diye (87)

2.2.3. Geçiş Bölümünün Sınırlarını Belirleme Koşulları:

86 ve 87. cümlelerde zamanın değiştiği gözlenmektedir. 86. cümleye kadar anlatılanlar, geçmiş zaman içinde olmuştur. Ancak 1–85 arası cümleler, geçmişin ayrı bir dilimine; 86 ve 87. cümlelerse ayrı bir dilimine götürür okuyucuyu.

I. CBB’de yer alan cümleler, tek bir zamanın çatısı altında birleşmişlerdi. Babanın Hayri Bey’in ikramiye aldığını söylediği zaman, bunların tümünü içine almaktaydı. Tüm cümleler, bu zaman dilimi içinde gerçekleşmiş olaylar, düşünülmüş ayrıntılar içermekteydi. Buradaysa bu zamandan ileriye gidilmiştir. Ne kadar ileri gidildiği belli değildir ancak cümledeki “*uzun süre*” söyleminden bunun çok da yakın bir zaman olmadığı anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla 86 ve 87. cümlelerde zaman değişiyor; geçmişin bir noktasından daha ilerideki bir başka noktaya gidiliyor.

Mekân konusunda da bir netlik ortaya çıkmaktadır. Anlatıcı, babanın ikramiye haberini vermesinden sonra uzun süre Üsküdar’a gidemediklerini, bu yüzden Hayri Beylerin ellerindeki parayla ne yaptıklarını merak edip durduklarını bildirmektedir. I. CBB’de anlatıcının ailesinin Hayri Beylerin ev almalarını istedikleri öğrenilmişti. Onlar, bu haberin üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen Hayri Bey ve ailesinin söz konusu parayla ne yaptıklarını öğrenememişlerdir. Bu durum, Üsküdar’a gidememiş olmalarından kaynaklanmaktadır; demek ki onlar, Üsküdar’dan farklı bir semtte oturmaktadırlar. Uzun süre oraya gidememelerinin nedeni, belki de Üsküdar’dan epey uzak bir yerde oturmalarıdır. Bu konuda herhangi bir ipucu olmasa da metin bağlamından hareketle tahminlerde bulunulabilir.

Daha önce babanın ikramiye haberini verdiği özel mekân kestirilememiş ancak genel olarak mekânın İstanbul olduğu söylenmişti. Burada, buldukları semt, yine açıklık kazanmasa da hiç değilse anlatıcıyla ailesinin buldukları mekânın Üsküdar olmadığı kesinleşmiş olmaktadır.

86 ve 87. cümlelerde kişiye yönelik olarak eksiltiye bırakılmış olan “*biz*” zamiriyle “*Hayri Beyler*” ifadesi vardır. Bunlar, iki aileyi işaret eder. “*Biz*” zamiri, anlatıcıyla ailesinin (anlatıcı, anne, baba) yerini tutarken “*Hayri Beyler*” sözü ise Hayri

Bey'le ailesine (Hayri Bey, Zeliha Hanım, Osman, Nesrin) gönderme yapar. Böylece kişi bakımından I. CBB ile ortaklık kurulmuş olmaktadır.

86 ile 87. cümle arasında bir sebep- sonuç ilişkisi de vardır. Öykü kahramanıyla ailesi, uzun süre Üsküdar'a gidemedikleri için Hayri Beyler ne yaptılar diye merak edip durmuşlardır.

Bu iki cümle, köprü niteliğindedir. Köprü cümlelerinin özelliği, bir elleriyle yukarıya, diğer elleriyle de aşağıya bağlanabilir olmalarıdır. Burada da böyle olmuştur. 86 ve 87'de zaman değişir. Bu, söz konusu cümleleri diğerlerinden ayırmayı gerektiren bir ölçüttür. I. CBB'de okuyucuya ikramiye haberi verilir ve paranın değerlendirilmesi konusundaki düşünceler açıklanır. 86 ve 87. cümlelerse ikramiyeyle ne yapıldığını anlatan bölüme geçiş için kurgulanmış cümlelerdir. Bu yüzden bunları ayrı bir bölüm, köprü olarak almak doğru olacaktır. Bunlardan sonra ikinci CBB başlamalıdır.

Köprü niteliği taşıyan 86 ve 87. cümleler, hem I. CBB'ye hem II. CBB'ye bağlanmaktadır. I. CBB'de Hayri Bey'in aldığı ikramiyenin nasıl değerlendirileceğine ilişkin düşünceler yer almaktadır. II. CBB'de Hayri Beylerin bu parayla ne yapacakları açıklanacaktır. Dolayısıyla köprü cümleleri, iki bölümün arasında yer alarak parayı değerlendirme konusunda hayalden gerçeğe geçişi sağlamaktadır. Bu görevi, söz konusu parayla yapılacak olan edimi öne çıkararak ve okuyucunun dikkatini bu nokta üzerinde toplayarak gerçekleştirmektedir.

2.3. II. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.3.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

bir gün Zeliha Hanım bize gelmişti (88)

bahçede annemle oturdular (89)

konu, hep evdi (90)

Zeliha Hanım da annem gibi düşünmüş (91)

oturdukları evin alınmasını istiyormuş (92)

Hayri Bey'se ticaret yapacağım diye tutturmuş (93)

babamın bu yersiz isteği önlemesini rica etmeye gelmiş (94)

ticaret işleri çok uzaktı Hayri Bey'den (95)

Zeliha Hanım ağlıyordu: “gidecek bu para elimizden gidecek” (96)

2.3.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.3.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

bir gün Zeliha Hanım-Ø bize gelmişti-Ø (88)

Ø bahçede Ø annemle oturdular (89)

konu-Ø, hep evdi-Ø (90)

Zeliha Hanım-Ø da Ø annem gibi düşünmüş-Ø (91)

Ø Ø oturdukları evin alınmasını istiyormuş-Ø (92)

Hayri Bey-Ø'se Ø ticaret-Ø yapacağım-Ø diye tutturmuş-Ø (93)

Ø Ø Ø babamın bu yersiz isteği önlemesini rica-Ø etmeye gelmiş-Ø (94)

ticaret-Ø işleri-Ø çok uzaktı-Ø Hayri Bey'den (95)

Zeliha Hanım-Ø ağlıyordu-Ø: “gidecek-Ø bu para-Ø Ø elimizden gidecek-Ø” (96)

2.3.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

bir gün Zeliha Hanım-Ø bize gelmişti-Ø (88)

***onlar-Ø**, bahçede **benim** annemle oturdular* (89)

konu-Ø, hep evdi-Ø (90)

*Zeliha Hanım-Ø da **benim** annem gibi düşünmüş-Ø* (91)

***o-Ø da onların** oturdukları evin alınmasını istiyormuş-Ø* (92)

*Hayri Bey-Ø'se **ben-Ø** ticaret-Ø yapacağım-Ø diye tutturmuş-Ø* (93)

***o-Ø, o-Ø, benim** babamın bu yersiz isteği önlemesini rica-Ø etmeye gelmiş-Ø* (94)

ticaret-Ø işleri-Ø çok uzaktı-Ø Hayri Bey'den (95)

*Zeliha Hanım-Ø ağlıyordu-Ø: “gidecek-Ø bu para-Ø **bizim** elimizden gidecek-Ø”* (96)

2.3.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

bir gün Zeliha Hanım-Ø bize gelmişti-Ø (88)

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bahçede benim annemle oturdular (89)

konu-Ø, hep evdi-Ø (90)

Zeliha Hanım-Ø da benim annem gibi düşünmüş-Ø (91)

Zeliha Hanım-Ø da Hayri Beylerin oturdukları evin alınmasını istiyormuş-Ø (92)

Hayri Bey-Ø'se ben-Ø ticaret-Ø yapacağım-Ø diye tutturmuş-Ø (93)

*Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım-Ø, benim babamın bu yersiz isteği önlemesini rica-Ø
etmeye gelmiş-Ø* (94)

ticaret-Ø işleri-Ø çok uzaktı-Ø Hayri Bey'den (95)

Zeliha Hanım-Ø ağlıyordu-Ø: “gidecek-Ø bu para-Ø bizim elimizden gidecek-Ø” (96)

2.3.3. II. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

II. CBB, 88–96 arası cümleleri kapsamaktadır. Bu cümlelerin, zaman bakımından I. CBB'yi oluşturan cümleler (1-85) ile köprü görevinde kullanılan 86 ve 87. cümlelerden farklı olması, ayrı bir bölüm olarak değerlendirilmesini gerektirmiştir.

I. CBB'de, geçmişte bilinmeyen bir zamanda anlatıcının babası, Hayri Bey'in üç bin lira ikramiye aldığını bildirmekte ve anlatıcı da bu haberin ardından Hayri Bey'le ilgili hayallere dalmaktaydı. Bu hayallerin arasında sözü edilen ikramiyeyle ev alınması da vardı. I. CBB'nin ardından gelen geçiş cümlelerinde (86, 87) ise anlatıcı, uzun süre Üsküdar'a gidemediklerini, dolayısıyla Hayri Beylerin ellerindeki parayla ne yaptıklarını öğrenemediklerini ifade etmişti. Dolayısıyla paranın değerlendirilmesi konusu, bir düğüm olarak kalmıştı. İşte II. CBB, geçmiş zamanda ileriye gidilmesini sağlayarak bu düğümün çözümünü içermektedir.

II. CBB'de zamanın değiştiği görülmektedir. İkramiye haberinin verildiği günün üzerinden uzun bir süre geçmiş ve bir gün Zeliha Hanım, öykü kahramanıyla ailesinin yaşadığı eve gelmiştir. Konu, yine ikramiyedir. Zeliha Hanım, bu parayla ev alınmasını

isterken Hayri Bey, ticaret yapma sevdasına kapılmıştır. Zeliha Hanım, eşinin ticaretten anlamadığını belirterek Hayri Bey'in bu düşünceden vazgeçmesi için anlatıcının babasından yardım istemeye gelmiştir. Bu olay, geçmiş içinde farklı bir zamanda gerçekleşmektedir. Zamandaki bu değişiklik, 88–96 arası cümlelerin yeni bir bölüm olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

2.3.4. II. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

bir gün Zeliha Hanım-Ø bize gelmişti-Ø (88)

gelişme

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bahçede benim annemle oturdular (89)

konu-Ø, hep evdi-Ø (90)

Zeliha Hanım-Ø da benim annem gibi düşünmüş-Ø (91)

Zeliha Hanım-Ø da Hayri Beylerin oturdukları evin alınmasını istiyormuş-Ø (92)

Hayri Bey-Ø'se ben-Ø ticaret-Ø yapacağım-Ø diye tutturmuş-Ø (93)

*Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım-Ø, benim babamın bu yersiz isteği önlemesini rica-Ø
etmeye gelmiş-Ø* (94)

ticaret-Ø işleri-Ø çok uzaktı-Ø Hayri Bey'den (95)

sonuç

Zeliha Hanım-Ø ağlıyordu-Ø: “gidecek-Ø bu para-Ø bizim elimizden gidecek-Ø” (96)

2.3.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.3.5.1. Ortak Zaman:

Daha önce de belirtildiği gibi II. CBB'de zaman değişmiştir. Bu, geçmiş zaman içinde gelinen üçüncü noktadır (1. ikramiye haberinin verildiği zaman, 2. uzun süre Üsküdar'a gidilmediğini anlatan ara cümleler, 3. Zeliha Hanım'ın anlatıcının yaşadığı eve geldiği zaman.). Daha önce aktarılanlar geride kalmış, “bir gün” sözüyle yeni bir

zaman ifade edilmiştir. Bu gün, geçmiş zaman içindeki belirsiz bir noktaya işaret eder. Kesin zaman söylenemese de zamanın değiştiği açıkça görülmektedir.

89. cümlede (*Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bahçede benim annemle oturdular*) zaman hakkında bir ipucu verilmiştir. Burada Zeliha Hanım'la annenin bahçede oturdukları söylenmektedir. Bahçede oturulması, okuyucuyu havanın güzel olduğu sonucuna götürür ve buradan hareketle mevsimle ilgili tahminlere olanak sağlar. Hava güzel olduğuna göre mevsim, bahar ya da yaz olabilir. İlbaharda doğanın canlandığı, her yerin yeşillendiği ve bu manzaranın insana huzur verdiği düşünülürse burada geçerli olan mevsimin de ilkbahar olduğu söylenebilir.

II. CBB'yi oluşturan cümlelerin yüklemelerinde çeşitli zaman ekleri kullanılmıştır. 88. cümlede yüklemün öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi yani *{-mİştI}* ekiyle çekimlendiği görülmektedir (*gelmişti-Ø*). Burada *{-mİş}* ekinin temel işlevi olan başkasından duyma ve duyduğunu aktarma söz konusu değildir. Çünkü anlatıcı, Zeliha Hanım'ın geldiğine bizzat tanık olmuştur. *{-mİş}* eki, burada, olayın gerilerde kaldığını, anlatıcının bunu sonradan anımsayarak aktardığını anlatmaktadır.

89. (*oturdular*) cümlede, görülen geçmiş zaman eki; 90 (*evdi-Ø*) ve 95. (*uzaktı-Ø*) cümlelerdeyse ek eylemin görülen geçmiş zaman eki *{-DI}* kullanılmıştır. 89 ve 90'da anlatılan ifadeler, Zeliha Hanım'ın geldiği gün gerçekleşmiş, tamamlanmış ve anlatıcı bunun bir parçası olmuştur. *{-DI}* eki, bu cümlelerde temel işlevini yerine getirmektedir. 95. cümledeyse daha farklı bir anlam vardır. Burada, ticaret işlerinin Hayri Bey'den çok uzak olduğu söylenmektedir. *{-DI}* ekinden hareketle bu cümlede de geçmiş zamanın geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu, geçmişte belli bir noktayı değil geneli ifade eder. Çünkü ticaret işlerinin Hayri Bey'den uzak olması, her zaman için geçerlidir. Dolayısıyla bu cümledeki ifade, Zeliha Hanım'ın anlatıcının evine geldiği zamanı da içeren geçmiş içinde geniş bir zamana yöneliktir. Bu da iletinin gelecek zamanı kapsayacağını gösterir. Sonuçta bu cümlede *{-DI}* eki, *{-DIr}* ekinin işlevinde kullanılmıştır.

91 (*düşünmüş-Ø*), 92 (*istiyormuş-Ø*), 93 (*tutturmuş-Ø*) ve 94. (*gelmiş-Ø*) cümlelerdeyse başkasından duymayı anlatan öğrenilen geçmiş zaman eki *{-mİş}*'in kullanıldığı görülmektedir. Bu cümlelerde anlatıcı, Zeliha Hanım'ın geldiği gün ondan

öğrendiklerini (parayı değerlendirme konusunda Zeliha Hanım'ın anlatıcının annesi gibi düşündüğünü, oturdukları evin alınmasını istediğini, Hayri Bey'inse ticaret yapma sevdasına kapıldığını, Zeliha Hanım'ın oraya geliş nedeninin Hayri Bey'in bu tutkusundan vazgeçmesi için anlatıcının babasından yardım istemek olduğunu) okuyucuya aktarmaktadır. Okuyucu, Zeliha Hanım'ın söylediklerini onun ağzından değil anlatıcının sözleriyle öğrenmektedir. Anlatıcı, Zeliha Hanım'la okuyucu arasındaki ilişkide aracı konumundadır.

96. cümlede Zeliha Hanım'ın “Bu para, elimizden gidecek.” diye ağladığı anlatılmaktadır. Bu, anlatıcının olay anındaki gözlemlerinden biridir. Dolayısıyla yüklemde şimdiki zamanın hikâyesi olan *{-yordu}* eki kullanılmıştır (*ağlıyordu-Ø*). Burada zamanı gösteren birim, *{-DI}* ekidir; bu da Zeliha Hanım'ın öykü kahramanının yaşadığı eve gelip annesiyle bahçede oturduğu zamana gönderme yapar. *{-yor}* ekiyse şimdiki zamanı bildirmemekte, ağlama eyleminin sürekliliğini anlatmaktadır. Öyleyse *{-yordu}*, geçmişte bir süre devam eden eylemleri anlatmada kullanılmıştır denebilir.

Sonuç olarak II. CBB'deki tüm cümleler, ortak zaman ilişkisi çerçevesinde birbirlerine kenetlenmişlerdir. Bu CBB'de Zeliha Hanım'ın anlatıcıyla ailesinin oturdukları eve geldiği zamanda yaşananlar anlatılmaktadır. Bu zaman, I. CBB'de anlatıcının babasının ikramiye haberini verdiği zamandan sonraya denk gelmektedir. Geçiş cümlelerinde belirtildiği gibi, I. CBB'deki zamanın üzerinden uzunca bir süre geçmiştir. İkramiyeyle ne yapıldığı hâlâ öğrenilemediğinden aradan geçen bu zamanın birkaç hafta ya da ay olduğu düşünülmektedir. Olayların yaşandığı yıl değişmediği için zaman konusunda I. CBB'de dil dışı göndermeler yardımıyla ulaşılan 1930 - 40'lı yıllar bilgisi burada da geçerlidir ancak I. CBB'deki geçmiş zamandan ileriye gidilmiştir.

2.3.5.2. Ortak Mekân:

Bundan önceki bölümlerde metin bağlamından Hayri Beylerin Üsküdar'da oturdukları sonucuna varılmıştı. Öykü kahramanıyla ailesi de İstanbul içinde ancak Üsküdar dışındaki bir yerde oturmaktaydı. 88. cümlede “*bir gün Zeliha Hanım-Ø bize gelmişti-Ø*” diyor. Buradaki “*bize*” sözü, anlatıcıyla ailesinin İstanbul'da olduğu bilinen ancak hangi semtte olduğu kestirilemeyen evini ifade etmektedir. Zeliha Hanım, bir gün anlatıcının evine gelmiştir. Demek ki mekân, Üsküdar değildir. Her ne kadar

onların oturdukları semt tam olarak bilinmiyorsa da genel mekânın İstanbul olduğu söylenebilir.

II. CBB'nin ikinci cümlesinde yani 89. cümlede (*Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bahçede benim annemle oturdular*) geçen “bahçe” sözcüğüyle mekân, biraz daha özele indirgenmiştir. Zeliha Hanım'la öykü kahramanının annesi, bahçede oturmaktadırlar. Dolayısıyla II. CBB'de dış mekândan söz etmek mümkündür. Ayrıca buradan onların oturdukları evin bahçeli bir ev olduğu da anlaşılmaktadır. Söz konusu mekân, 89. cümlede yüzey yapıda belirtilmiş, diğer cümlelerde de varsayılmıştır.

II. CBB'deki cümlelerin tümü, İstanbul'da, anlatıcının evinin bahçesinde geçmektedir. Bu da cümlelerin ortak mekân ilişkisiyle birbirine bağlanmasını sağlar.

2.3.5.3. Ortak Kişi:

II. CBB'de öyküye yeni kahramanlar eklenmemiş; I. CBB'de varlık gösteren kişiler, bu bölümde de okuyucu karşısına çıkmıştır.

II. CBB'de görülen ilk kişi, Hayri Bey'in eşi Zeliha Hanım'dır. Zeliha Hanım, dokuz cümlede altısında tam ve sıfır tekrar biçiminde yer alarak CBB içinde güçlü bir ortak kişi bağı sağlamıştır. Bu yolla bağlanan cümleler, aşağıda gösterilmiştir:

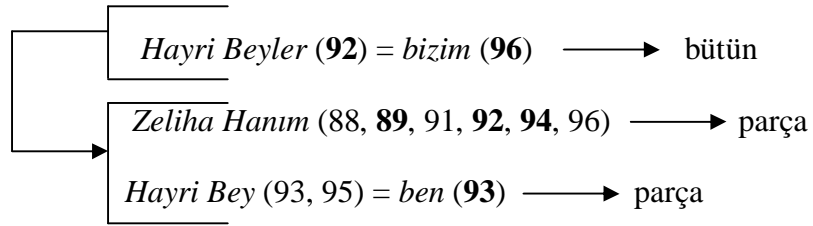
Zeliha Hanım: 88, **89**, 91, **92**, **94**, 96.

II. CBB'de okuyucunun karşılaştığı bir diğer kişi Hayri Bey'dir ve şu cümlelerde onun adı geçmektedir: *Hayri Bey*: 93, 95.

93 ve 95. cümlelerde tam tekrar olarak yer alan “*Hayri Bey*”, ortak kişide bütün-parça ilişkisiyle 92. cümlede de görülmektedir. Bu cümlede derin yapıya bırakılan “*Hayri Beyler*” ifadesi, daha önceden bilindiği üzere, Hayri Bey'le onun ailesini temsil etmektedir, dolayısıyla bir bütün olarak değerlendirilir. “*Hayri Bey*” de ailenin bir üyesi olduğundan o da bu bütünün bir parçası olarak 92. cümlede sıfır tekrar olarak yerini alır. Zeliha Hanım'ın adının geçtiği cümleler de (88, **89**, 91, **92**, **94**, 96) 92. cümleye ortak kişide bütün-parça ilişkisi yoluyla bağlanmaktadır. Çünkü Zeliha Hanım da söz konusu ailenin üyelerinden biridir.

93. cümlede eksiltiye bırakılmış olan “*ben*” zamiri, eksik tekrar yoluyla Hayri Bey’e gönderme yapmaktadır: *Hayri Bey*: 93, 95 = *ben* (93).

96. cümlenin iç cümlesinde geçen “*elimizden*” sözcüğündeki birinci çoğul kişi iyelik eki *{-(I)mIz}*’ın gönderme yaptığı derin yapıdaki “*bizim*” zamiri de ortak kişi bağına katkıda bulunan bir birimdir. Çünkü Hayri Bey’le onun ailesine gönderme yapan bir bütün olarak kullanılmıştır. Bu ailenin üyelerinden Zeliha Hanım ve Hayri Bey, II. CBB’de yer alan kişiler arasındadır. Dolayısıyla onların yer aldığı cümleler, 96. cümleye ortak kişide bütün-parça ilişkisiyle bağlanırlar. “*Bizim*” zamiri, ayrıca 92. cümledeki “*Hayri Beyler*” ifadesinin eksik tekrarı olarak dikkat çeker. Çünkü her iki birim de “Hayri Bey, Zeliha Hanım, Osman ve Nesrin”den oluşan gruba gönderme yapmaktadır:

II. CBB’de anlatıcı, derin yapıdaki “*benim*” zamiriyle kendini göstermektedir. Bu birim, aşağıdaki cümleler arasında ortak kişi bağı kurar:

benim: 89, 91, 94.

Bu bölümde yer alan diğer kişiler, anlatıcının annesiyle babasıdır:

annem: 89, 89, 91.

babam: 94.

Anlatıcı, anne ve babası, yukarıdaki cümlelerin dışında bir de 88. cümlede (*bir gün Zeliha Hanım-Ø bize gelmişti-Ø*) bütün-parça ilişkisiyle yer almaktadırlar. Bu cümlede görülen “*bize*” zamirinin ifade ettiği grup, anlatıcıyla ailesidir. Dolayısıyla “*biz*” bütün; “*benim*”, “*annem*” ve “*babam*” ifadeleri, parçadır. Bu durum; 88, 89, 91 ve 94. cümleleri ortak kişide bütün-parça ilişkisiyle birbirine bağlamaktadır.

II. CBB’de öykü kahramanlarıyla ilgili yeni bilgilere ulaşılmaktadır. Hayri Bey, elindeki parayı ticaret yaparak değerlendirme düşüncesindedir. Ancak eşi Zeliha Hanım’ın bu konuda endişeleri vardır. Bunun nedeni, 95. cümlede (*ticaret-Ø işleri-Ø çok uzaktı-Ø Hayri Bey’den*) belirtildiği üzere, Hayri Bey’in ticaretten anlamamasıdır. Zeliha Hanım, ticaret yaparsa eşinin elindeki parayı tüketeceğini, boşa harcayacağını düşünmekte, bu nedenle ev alınmasını istemektedir. 92. cümle, okuyucuya Hayri Bey’e yönelik bilgi vermesi yönüyle dikkat çeker.

94. cümle (*Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım-Ø, benim babamın bu yersiz isteği önlemesini rica-Ø etmeye gelmiş-Ø*), kişiler hakkında yorum yapılmasını sağlayan bir başka birimdir. Bu cümlede Zeliha Hanım’ın anlatıcının evine gelme sebebi belirtilmiştir. Zeliha Hanım ve Hayri Bey’in parayı değerlendirmeye ilgili düşüncelerinin farklı olduğu bilinmektedir. 94. cümlede Zeliha Hanım’ın bu farklılığı ortadan kaldırmaya, Hayri Bey’i ticaret yapma hevesinden caydırmaya çalıştığı görülmektedir. O, bu konuda öykü kahramanının babasından yardım istemeye gelmiştir. Demek ki anlatıcının babası, Hayri Bey üzerinde etkili biridir. Zeliha Hanım, Hayri Bey’in onun sözünü dinleyeceğini düşünerek babadan yardım istemektedir. Ancak babanın bu isteğe cevap verip vermediği, Hayri Bey’in ticaret yapma tutkusundan cayıp caymadığı, II. CBB’den anlaşılabilir. Burada düğüm olarak bırakılan bu konular, diğer CBB’lerdeki cümlelerle açıklık kazanacaktır.

2.3.5.4. Ortak Nesne:

90 ve 92. cümlelerde tam tekrar olarak görülen “ev” sözcüğü, bu cümleler arasında ortak nesne ilişkisi kurmaktadır. Ancak bu sözcük, iki cümlede tam olarak aynı dil gerçeğine gönderme yapmaz. 92. cümlede özel bir ev, Hayri Beylerin oturdukları ev kastedilirken 90. cümlede “ev” sözcüğü, genel anlamda kullanılmıştır ve Zeliha Hanım’la annenin konuştukları konuyu ifade eder. Dolayısıyla iki cümle arasında genel-özel bağlamında bir ortak nesne ilişkisi göze çarpmaktadır.

ev: 90, 92.

“Ev”le sağlanan bu bağlantı, sözü edilen iki cümleyi kapsamasının yanı sıra I. CBB’deki cümlelere de uzanarak CBB’lerarası bağlantıya katkıda bulunmaktadır. Şu

cümleler “ev” ortak nesnesiyle birbirine bağlanır: 17, 18, 25, 26, **27**, 70, 71, 85, 90, 92. “Ev”, genel anlamlı bir birim olarak bu cümleler arasında bağlantı sağlarken diğer yandan 92. cümledeki “**Hayri Beylerin oturdukları ev**” ifadesi, Hayri Beylerin Üsküdar’daki evlerine gönderme yapar. I. CBB’de bu evi anlatan birimlerle bu cümle arasında tam, sıfır ve eksik tekrar yoluyla ortak nesne ilişkisi kurulabilir: *o ev* (85) = *Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev* (26, **27**) = *Hayri Bey Amca’nın bir akrabasının evi* (26) = *Hayri Beylerin oturdukları ev* (71, 92).

II. CBB’de tam tekrarlarla metin çözücünün karşısına çıkan “*ticaret*” sözcüğü, 93 ile 95. cümle arasında ortak nesne bağı kurulmasını sağlar. 94. cümlede geçen “*bu yersiz istek*” söylemi de Hayri Bey’in ticaret yapma isteğine gönderme yaptığı için “*ticaret*” ortak nesnesi, dolaylı olarak bu cümlede de var sayılabilir.

ticaret: 93, 95.

94. cümledeki “*bu yersiz istek*” ifadesi, 93’te belirtilen Hayri Bey’in ticaret yapma hevesine işaret eder. İki cümle arasında eksik tekrarlarla sağlanmış bir ortak nesne ilişkisi dikkat çekmektedir: *ben-Ø ticaret-Ø yapacağım* (93) = *bu yersiz istek* (94). Bu konu, 93. cümlede Hayri Bey’in cümlesiyle verilirken 94. cümlede Zeliha Hanım’ın değerlendirmesiyle sunulmuştur. Zeliha Hanım’ın bu isteği onaylamadığı, bunu “*yersiz*” sıfatıyla nitelendirmesinden anlaşılmaktadır.

96. cümlede geçen ve Hayri Bey’in almış olduğu üç bin lira ikramiyeyi anlatan “*bu para*” ifadesi, II. CBB’deki cümleler arasında anlamsal bağ sağlamaz çünkü bu bölüm içinde bunun gönderme yaptığı başka bir birim yoktur. Ancak bu ifadenin, I. CBB’de, cümleler arasında güçlü bir ortak nesne ilişkisi kurduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu bağa II. CBB’deki 96. cümle de “*bu para*” ifadesiyle katılır ve böylece iki CBB arasında tam, sıfır ve eksik tekrar yoluyla ortak nesne bağı kurulmuş olur:

üç bin lira (1, 8, 48, 69, 73, 79) = *üç bin tane birer lira* = (9, **10**, **11**) = *bu* (9) = *bu para* (15, 70, 96) = *gümüş liralara* (**80**, **81**, **82**, **83**) = *o para* (84)

II. CBB’de de öykünün başından beri söz konusu edilen ikramiyenin ele alınması, Hayri Bey’in aldığı paranın öykü için ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Para konusu, bu öykünün bel kemiğini oluşturmaktadır.

2.3.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

94. cümlede Zeliha Hanım'ın öykü kahramanının babasından Hayri Bey'i ticaret yapma sevdasından uzaklaştırmasını istemek için anlatıcının evine geldiği belirtilmektedir. Zeliha Hanım'ın bu isteğinin nedeni, 95. cümlede verilmiştir. Ticaret işleri, Hayri Bey'den uzak olduğu için anlatıcının babası, onun bu isteğini önlemelidir. Eğer Hayri Bey ticarete atılırsa bu işleri bilmediğinden parasını batırmış olacaktır. Zeliha Hanım bunu bildiği için böyle bir istekte bulunmaktadır. Dolayısıyla 94 ile 95. cümle, sebep-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlanmaktadır. Ancak 95. cümle, 94'ün tamamının değil Zeliha Hanım'ın babadan Hayri Bey'in isteğini önlemesini istemesinin nedeni olmuştur.

Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım-Ø, benim babamın bu yersiz isteği önlemesini rica-Ø etmeye gelmiş-Ø (94) → sonuç

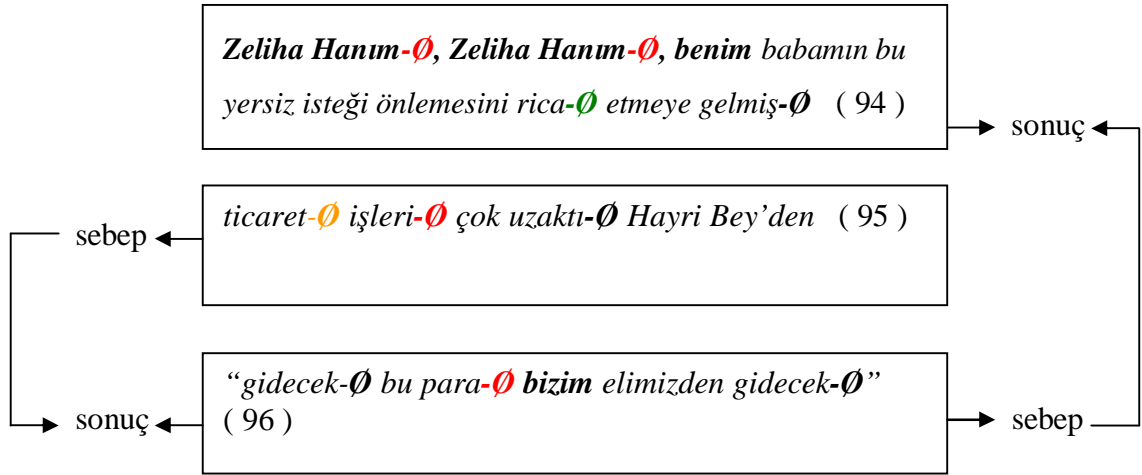
ticaret-Ø işleri-Ø çok uzaktı-Ø Hayri Bey'den (95) → sebep

96. cümle, Zeliha Hanım'ın “*gidecek-Ø bu para-Ø bizim elimizden gidecek-Ø*” diye ağladığını anlatmaktadır. Zeliha Hanım'ın ağlamasının nedeni, 93. cümlede belirtildiği üzere, Hayri Bey'in “Ticaret yapacağım.” diye tutturmasıdır. Bu durumda 93 sebep, 96 sonuçtur:

Hayri Bey-Ø'se ben-Ø ticaret-Ø yapacağım-Ø diye tutturmuş-Ø (93) → sebep

Zeliha Hanım-Ø ağlıyordu-Ø: “gidecek-Ø bu para-Ø bizim elimizden gidecek-Ø” (96) → sonuç

96'da iç cümlede “*gidecek-Ø bu para-Ø bizim elimizden gidecek-Ø*” denmiştir. Bunun nedeni ise ticaret işlerinin Hayri Bey'den çok uzak olmasıdır. Dolayısıyla bu durumda 96'nın iç cümlesinin nedeni, 95. cümle olmaktadır. Diğer yandan 94'te belirtilen Zeliha Hanım'ın anlatıcının babasından Hayri Bey'in isteğini önlemesini rica etmesinin nedenlerinden biri, 96'nın iç cümlesinde verilmiştir. Anlatıcının babası Hayri Bey'in bu isteğini önlemelidir çünkü önlemezse bu para ellerinden gidecektir. Dolayısıyla 96'nın iç cümlesi, 95. cümlelerin sonucunu oluştururken 94. cümlelerin sebebi olur:

90 ile 92. cümle arasında da sebep-sonuç ilişkisi vardır. 90. cümlede konunun hep ev olduğu söylenmektedir. Bunun nedeni, Zeliha Hanım'ın oturdukları evin alınmasını istemesidir. Onun bu isteği, anneye Zeliha Hanım'ın konuşmalarını yönlendirmiş ve bunun sonucunda hep evden söz edilmiştir:

Zeliha Hanım-Ø da Hayri Beylerin oturdukları evin alınmasını istiyormuş-Ø (92) → sebep

konu-Ø, hep evdi-Ø (90) → sonuç

2.3.5.6. Bütün-Parça İlişkileri:

II. CBB'deki bütün-parça ilişkileri, daha çok ortak kişi ve ortak nesne bağlamında görülmektedir.

92. cümledeki “Hayri Beyler” ifadesiyle 96. cümlede geçen “bizim” zamiri, aynı yöne gönderme yapan birimlerdir ve eksik tekrar yoluyla Hayri Bey'in ailesine işaret ederek bütünü oluştururlar. II. CBB'de bu ailenin üyelerinden Hayri Bey ve Zeliha Hanım'ın adı geçmektedir. Bu kişilerin yer aldığı cümleler, 92 ile 96. cümleye ortak kişide bütün-parça ilişkisiyle bağlanmaktadır:

Hayri Beyler (92) = bizim (96) → bütün

Zeliha Hanım (88, 89, 91, 92, 94, 96) } parçalar

Hayri Bey (93, 95) = ben (93) }

88. cümlede de “biz” zamiri vardır. Ancak bu, 96. cümledeki “biz”den farklıdır. 88. cümlede görülen “biz” zamirinin ifade ettiği grup, anlatıcıyla ailesidir. Dolayısıyla “biz” bütün; “benim”, “annem” ve “babam” ifadeleri, parçadır. Bu durumda şu cümleler, bütün-parça ilişkisiyle birbirine bağlanır:

bize: 88. —————> bütün

benim: 89, 91, 94.
annem: 89, 89, 91.
babam: 94. } parçalar

90. cümlede geçen “ev” sözcüğü, genel anlamda kullanılmıştır. 92’deyse özel bir evden, Hayri Beylerin oturdukları evden söz edilmiştir. Dolayısıyla bu iki cümleyi, genel-özel ilişkisi bağlamında değerlendirmek mümkündür.

90 ve 92. cümlelerde yüzey yapıda kullanılmış olan “ev” sözcüğü, bütün olarak değerlendirildiğinde 89. cümledeki “bahçe”nin bunun bir parçası olduğu görülür. Çünkü bahçe, evin bölümlerinden biridir. Böylece mekâna yönelik sözcükler arasında bütün-parça ilişkisi kurulmuş olmaktadır.

2.3.5.7. Karşıtlık İlişkileri:

93. cümlede görülen “ise” bağlacı, bağladığı birimler arasında bir karşılaştırma yapar. “İse”yi bir bağlama ve kuvvetlendirme edatı olarak gören Ergin, şöyle demektedir: “*ise de bağlama ve kuvvetlendirme edatıdır. Sonuna geldiği unsuru aynı cinsten bir unsura bağlar ve belirtir. Bu bağlama ve belirtme, bir mukayese, bir karşılaştırma ifadesi taşır. Onun için bu edata mukayese edatı, karşılaştırma edatı adını verebiliriz.*”²² Burada da “ise”nin bağladığı 92 ile 93. cümle arasında bir karşılaştırma söz konusudur. 92’de belirtilen Zeliha Hanım’ın isteğine karşılık 93’te Hayri Bey’in ne yapmak istediği söylenmiştir. Her iki isteğin konusu da Hayri Bey’in aldığı üç bin lira ikramiyedir. Bu parayla Zeliha Hanım, oturdukları evin alınmasını isterken Hayri Bey farklı bir değerlendirme düşünmekte, aldığı ikramiyeyi ticaret yapmak istemektedir. Hatta onun bu düşüncesi, “tutturmak” eylemiyle verilmiştir. “Tutturmak”, aklını bir

²² Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul, 2002, s. 360.

şeye takmak, ısrar etmek demektir. Ayrıca bu eylem, karşı tarafın onaylamadığı durumları anlatırken de kullanılır. Bu sözcükle Hayri Bey'in kararlılığı ortaya konmuştur. 92 ve 93. cümlelerde iki isteğin karşılaştırılması vardır. Cümleler arasında “Zeliha Hanım, oturdukları evin alınmasını istiyor ama Hayri Bey, bunu istemiyormuş.” biçiminde bir karşıtlık söz konusudur:

Zeliha Hanım-Ø da Hayri Beylerin oturdukları evin alınmasını istiyormuş-Ø
(92) X *Hayri Bey-Ø'se ben-Ø ticaret-Ø yapacağım-Ø diye tutturmuş-Ø* (93)

2.3.5.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Evle ilgili ifadeler: *bahçe* (89), *ev* (90, 92).

Parayla ilgili ifadeler: *al-* (92), *ticaret* (93, 95), *para* (96).

2.3.5.9. Olumluluk – Olumsuzluk:

II. CBB'deki tüm cümleler olumludur. Bu özellik, cümleler arasında sıkı bir ilişki kurulmasını sağlar.

2.3.5.10. Tekrarlar:

2.3.5.10.1. Sıfır Tekrar:

Zeliha Hanım: 89, 92, 94.

benim: 89, 91, 94.

annem: 89.

Zeliha Hanım ve benim annem: 89.

Hayri Beylerin: 92.

ben: 93.

bizim: 96.

da: 92.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96.

eksiz özne durumu {-Ø}: 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 93, 94.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 95.

1. tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 89.

tamlayan durumu eki {-(n)In / -im}: 89, 91, 92, 94, 96.

2.3.5.10.2. Tam Tekrar:

Zeliha Hanım: 88, 91, 96.

gelmiş: 88, 94.

annem: 89, 91.

ev: 90, 92.

Hayri Bey: 93, 95.

ticaret: 93, 95.

gidecek: 96.

{-mİş}: 88, 91, 92, 93, 94.

{-DI}: 88, 89, 90, 95, 96.

ekli nesne durumu eki {-I}: 92, 94.

1. tekil kişi iyelik eki {-m}: 89, 91, 94.

3. tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}: 92, 94, 95.

tamlayan durumu eki {-(n)In}: 92, 94.

2.3.5.10.3. Eksik Tekrar:

II. CBB’de görülen eksik tekrar ilişkileri, CBB içindeki cümleleri bağlamının yanı sıra CBB’lerarası bağlantı da kurmaktadır.

91 ve 92 numaralı cümlelerde aynı durum, farklı biçimlerde aktarılmıştır. İki cümlede de Zeliha Hanım’ın oturdukları evin alınmasını istediği bilgisi verilmektedir. Bu yüzden 92. cümle, 91’in eksik tekrarıdır:

Zeliha Hanım-Ø da benim annem gibi düşünmüş-Ø (91) = Zeliha Hanım-Ø da Hayri Beylerin oturdukları evin alınmasını istiyormuş-Ø (92)

93. cümledeki “*ben-Ø ticaret-Ø yapacağım*” iç cümlesi, Hayri Bey’in dileğine işaret etmektedir. 94. cümlede bu dilek, Zeliha Hanım tarafından “*bu yersiz istek*” biçiminde tekrar edilmiştir. Dolayısıyla aynı dil gerçeğine gönderme yapan bu birimler arasında eksik tekrar ilişkisinden söz edilebilir:

ben-Ø ticaret-Ø yapacağım (93) = bu yersiz istek (94)

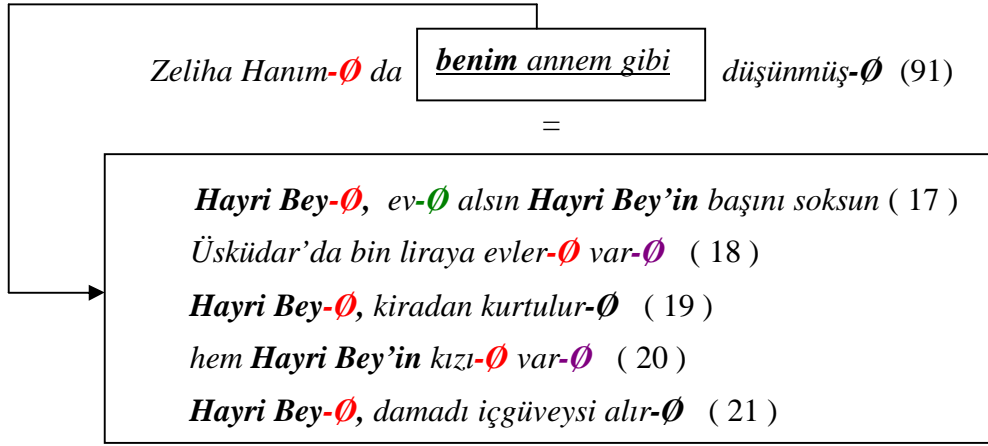
92. cümlede görülen “*Hayri Beyler*” söylemiyle 96’daki “*bizim*” zamiri, Hayri Bey’in ailesini ifade eden birimler olarak eksik tekrar ilişkisiyle bu iki cümlenin bağlanmasını sağlar:

Hayri Beyler (92) = biz (96)

Hayri Bey’e işaret eden birimler arasında da eksik tekrar ilişkisi vardır: *Hayri Bey (93, 95) = ben (93)*.

Hayri Bey, 92. cümlede “*Hayri Beyler*” bütünü içinde yer aldığından yukarıda sözü edilen eksik tekrar ilişkisine bu cümle de katılmaktadır.

II. CBB’nin I. CBB’ye güçlü eksik tekrar ilişkileriyle bağlandığı dikkat çekicidir. 91. cümlede, Zeliha Hanım’ın kahramanın annesi gibi düşünmüş olduğu söylenmektedir. Böylece annenin düşüncelerine gönderme yapılmıştır. Metin çözücü, anlatıcının annesinin düşüncelerini I. CBB’de 17, 18, 19, 20, 21. cümlelerde öğrenmişti. Bu cümlelerde anne, Hayri Bey’in, ikramiyesiyle ev almasını ve böylece kiradan kurtulmasını, Üsküdar’da bin liraya evler olduğunu, ev sahibi olunca damadını içgüveysi alabileceğini düşünmüş ve söylemişti. 91. cümledeki “*annem gibi*” ifadesi bu cümlelere gönderme yapmakta ve böylece cümleler arasında eksik tekrar ilişkisi kurulmaktadır:

Bölümlerarası bir diğer bağ da 96. cümledeki “*bu para*” sözüyle sağlanmıştır. Bu, Hayri Bey'in aldığı ikramiyeyi anlatan bir birimdir. Söz konusu ikramiye, I. CBB'de çeşitli biçimlerde tekrarlanmıştır. Bu tekrarların arasına 96. cümle de “*bu para*” ifadesiyle katılmaktadır:

üç bin lira (1, 8, 48, 69, 73, 79) = *üç bin tane birer lira* = (9, **10, 11**) = *bu* (9) = *bu para* (15, 70, 96) = *gümüş liralara* (**80, 81, 82, 83**) = *o para* (84)

92. cümledeki “**Hayri Beylerin oturdukları ev**” birimi de CBB'ler arasında eksik tekrar bağı kurmaktadır: *o ev* (85) = *Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev* (26, **27**) = **Hayri Bey Amca'nın bir akrabasının evi** (26) = **Hayri Beylerin oturdukları ev** (71, 92).

2.4. III. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.4.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

babam birkaç gün sonra Hayri Bey'le gelip görüşti (97)

Hayri Bey bir bakkal dükkânı açacağım deyip dururmuş (98)

bir ufak mahalle bakkaliyesi (99)

*“yıllar yılı beyaz gömlekli, kolalı yakalı, ütülü elbiseli bir memur olduk da ne kazandık”
dermiş hep* (100)

bir Yorgi Efendi varmış o çevrede (101)

yılların bakkalı (102)

adam sıra sıra evler kurmuş (103)

“ona top attıracağım” diyormuş Hayri Bey	(104)
hep güldük	(105)
babamdı en çok gülen	(106)
hiç aklı kesmiyordu bu işi	(107)
nasil olsa olmaz, diyordu	(108)
vazgeçer	(109)
cayardı, son dakikada	(110)
öyle güvenliydi ki	(111)
ama bazen en olmaz sanılan şeyler gerçekleşir	(112)

2.4.2. Eksilteleri Tamamlama:

2.4.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

Ø babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey’le gelip görüştü-Ø	(97)
Hayri Bey-Ø Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø	(98)
Ø Ø bir ufak mahalle-Ø bakkalisesi-Ø Ø Ø	(99)
Ø “Ø yıllar-Ø yılı beyaz gömlekleli Ø, kolalı yakalı Ø, ütülü elbiseli bir memur olduk da Ø ne-Ø kazandık”-Ø dermiş-Ø hep	(100)
bir Yorgi Efendi-Ø varmış-Ø o çevrede	(101)
o-Ø, yılların bakkalı-Ø-Ø	(102)
adam-Ø sıra sıra evler-Ø kurmuş-Ø	(103)
“Ø ona top-Ø attıracağım”-Ø diyormuş-Ø Hayri Bey-Ø	(104)
Ø hep güldük	(105)
Ø babamdı-Ø en çok gülen-Ø	(106)
hiç Ø aklı-Ø kesmiyordu-Ø bu işi	(107)
Ø “Ø nasıl olsa-Ø olmaz”-Ø diyordu-Ø	(108)

- Ø vazgeçer-Ø-Ø Ø (109)
- Ø cayardı-Ø, son dakikada (110)
- Ø öyle güvenliydi-Ø ki Ø (111)
- ama bazen en olmaz sanılan şeyler-Ø gerçekleşiverir-Ø (112)

2.4.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

- benim** babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey’le gelip görüşti-Ø (97)
- Hayri Bey-Ø **ben**-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø (98)
- o**-Ø, **ben**-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø (99)
- o**-Ø, “**biz**-Ø, yıllar-Ø yılı beyaz gömlekli **bir memur**, kolalı yakalı **bir memur**, ütülü elbiseli bir memur olduk da **biz**-Ø **ne**-Ø kazandık”-Ø dermiş-Ø hep (100)
- bir Yorgi Efendi-Ø varmış-Ø o çevrede (101)
- o**-Ø, yılların bakkalymış-Ø (102)
- adam-Ø sıra sıra evler-Ø kurmuş-Ø (103)
- “**ben**-Ø ona top-Ø attıracağım”-Ø diyormuş-Ø Hayri Bey-Ø (104)
- biz**-Ø hep güldük (105)
- benim** babamdı-Ø en çok gülen-Ø (106)
- hiç **onun** akli-Ø kesmiyordu-Ø bu işi (107)
- o**-Ø, “**bu**-Ø, nasıl olsa-Ø olmaz”-Ø diyordu-Ø (108)
- o**-Ø vazgeçerdi-Ø son dakikada (109)
- o**-Ø cayardı-Ø, son dakikada (110)
- o**-Ø öyle güvenliydi-Ø ki Ø (111)
- ama bazen en olmaz sanılan şeyler-Ø gerçekleşiverir-Ø (112)

2.4.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

- benim** babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey’le gelip görüşti-Ø (97)

- Hayri Bey-Ø ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø* (98)
- Hayri Bey-Ø, ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø* (99)
- Hayri Bey-Ø, “biz-Ø, yıllar-Ø yılı beyaz gömleklî bir memur, kolalı yakalı bir memur, ütülü elbiseli bir memur olduk da biz-Ø ne-Ø kazandık”-Ø dermiş-Ø hep* (100)
- bir Yorgi Efendi-Ø varmış-Ø o çevrede* (101)
- Yorgi Efendi-Ø, yılların bakkalymış-Ø* (102)
- adam-Ø sıra sıra evler-Ø kurmuş-Ø* (103)
- “ben-Ø ona top-Ø attıracağım”-Ø diyormuş-Ø Hayri Bey-Ø* (104)
- biz-Ø hep güldük* (105)
- benim babamdı-Ø en çok gülen-Ø* (106)
- hiç benim babamın akli-Ø kesmiyordu-Ø bu işi* (107)
- benim babam-Ø, “bu iş-Ø, nasıl olsa-Ø olmaz”-Ø diyordu-Ø* (108)
- Hayri Bey-Ø vazgeçerdi-Ø son dakikada* (109)
- Hayri Bey-Ø cayardı-Ø, son dakikada* (110)
- benim babam-Ø öyle güvenliydi-Ø ki Ø* (111)
- ama bazen en olmaz sanılan şeyler-Ø gerçekleşiverir-Ø* (112)

2.4.3. III. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

97. cümlede cümlelerarası anlamsal ilişkilerin zayıfladığı görülür. Çünkü 97-112 arası cümlelerden oluşan III. CBB, zaman ve mekân bakımından diğer CBB'lerden ayrılmaktadır. Bu bölümde yer alan cümlelerde özellikle zamanın değişmesi, bunların ayrı bir bölüm olarak alınmasını gerektirmiştir.

Öykünün başından itibaren geçmişte yolculuk yapıldığı ve bu yolculuğun kronolojik bir sıra takip ettiği dikkat çekmektedir. I. CBB, öykünün ilk adımıdır; burada anlatıcının babası, Hayri Bey'in üç bin lira ikramiye aldığı haberini verir. II. CBB'de bu olayın sonrasına gidilerek Hayri Bey'in eşi Zeliha Hanım'ın bir gün anlatıcının evine geldiğinden söz edilir. Hayri Bey, almış olduğu ikramiyeyle ticaret yapmak

istemektedir. Zeliha Hanım ise ellerindeki parayla oturdukları evin alınmasını daha uygun bulduğundan Hayri Bey'i bu düşüncesinden vazgeçirmesi için anlatıcının babasından yardım istemeye gelmiştir. III. CBB'de babanın bu isteğe cevap verdiği görülür. Zeliha Hanım'ın isteği üzerine baba, Üsküdar'a, Hayri Bey'in yanına gider ve onunla görüşür. Bu olay, Zeliha Hanım'ın onlara gelmesinden sonra olmaktadır. Dolayısıyla zaman değişmiş, 97. cümlede (*benim babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey'le gelip görüştü-Ø*) belirtildiği üzere Zeliha Hanım'ın gelişinden birkaç gün sonraya gidilmiştir. Zamanla beraber mekân da değişir. II. CBB'deki olaylar, anlatıcının evinde gerçekleşmektedir. Burada ise Üsküdar'a geçilir. Anlatıcının babası, Üsküdar'a gidip Hayri Bey'le görüşmüştür. Daha sonra bu görüşmeyle ilgili ayrıntıları ailesine aktarır ve bunun üzerine yorumlar yapılır. III. CBB'de anlatılan olay budur.

Bölümler arasında ortak zaman ve ortak mekân dışında diğer anlamsal ilişkiler (sebeup-sonuç ve ortak kişi bağı) yönünden ortaklık görünse de zaman ve mekânın değişmesi, buradaki cümlelerin ayrı bir bölüm içinde alınmalarını zorunlu kılmaktadır.

2.4.4. III. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

benim babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey'le gelip görüştü-Ø (97)

gelişme

Hayri Bey-Ø ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø (98)

Hayri Bey-Ø, ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø (99)

Hayri Bey-Ø, "biz-Ø, yıllar-Ø yılı beyaz gömlekleli bir memur, kolalı yakalı bir memur, ütülü elbiseli bir memur olduk da biz-Ø ne-Ø kazandık"-Ø dermiş-Ø hep (100)

bir Yorgi Efendi-Ø varmış-Ø o çevrede (101)

Yorgi Efendi-Ø, yılların bakkalıymış-Ø (102)

adam-Ø sıra sıra evler-Ø kurmuş-Ø (103)

"ben-Ø ona top-Ø attıracağım"-Ø diyormuş-Ø Hayri Bey-Ø (104)

biz-Ø hep güldük (105)

<i>benim babamdı-Ø en çok gülen-Ø</i>	(106)
<i>hiç benim babamın aklı-Ø kesmiyordu-Ø bu işi</i>	(107)
<i>benim babam-Ø, “bu iş-Ø, nasıl olsa-Ø olmaz”-Ø diyordu-Ø</i>	(108)
<i>Hayri Bey-Ø vazgeçerdi-Ø son dakikada</i>	(109)
<i>Hayri Bey-Ø cayardı-Ø, son dakikada</i>	(110)
<i>benim babam-Ø öyle güvenliydi-Ø ki Ø</i>	(111)

sonuç

<i>ama bazen en olmaz sanılan şeyler-Ø gerçekleşir-Ø</i>	(112)
--	---------

2.4.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.4.5.1. Ortak Zaman:

III. CBB’de zaman değişmektedir. Zeliha Hanım’ın anlatıcının evine gelmesinden birkaç gün sonra gidilmiştir. Bu, 97. cümlede “*birkaç gün sonra*” ifadesiyle belirtilmiştir. Ancak bu ifade, zamanı netleştirmeye yetmemektedir. Çünkü Zeliha Hanım’ın onlara ne zaman geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Burada “*birkaç gün sonra*” sözü, sadece o zamandan sonra geçildiğini, zamanın değiştiğini göstermeye yaramaktadır. Buradaki soyut zamanı somuta çevirecek bir bilgi olarak I. CBB’de geçen ve o dönemde tedavülde olan madenî paraları ifade eden “*gümüş lira*” ile “*manda gözü yirmi beşlik*” ifadeleri değerlendirilebilir. Bu durumda bu olayın da 1930 - 1940 yıllarında geliştiğini söylemek mümkündür.²³

III. CBB’de çeşitli zaman ekleri kullanılmıştır. Ancak bu ekler, cümleler arasındaki ortak zaman ilişkisini bozmamakta, zamanda öncelik-sonralık ilişkisi açısından değerlendirilebilecek bir durum yaratmaktadır. Öncelik-sonralık ilişkisi, aynı zaman eklerinin kullanıldığı cümleler arasında da görülebilmektedir.

²³ Gümüş liralara halk arasında “manda gözü” olarak bilinen yirmi beş kuruşların tedavülde olduğu dönemin bu yıllara denk geldiği, dil dışı göndermeler, ansiklopedik bilgiler aracılığıyla bilinmektedir. Gümüş bir liralara, 1934’te; nikel yirmi beş kuruşlar ise 1925’te piyasaya sürülmüştür. Madenî para koleksiyoncularının elinde 1947 yılında basılmış gümüş liralara olduğu bilinmektedir. Bu bilgiler, öykü zamanının 1930–1940 yılları olduğu tezini destekler niteliktedir.

97 (*gelip görüştü-Ø*), 105 (*güldük*) ve 106. (*benim babamdı-Ø*) cümlelerde geçmiş zamanı anlatan *{-DI}* eki kullanılmıştır. Bu cümlelerdeki eylemler, genel anlamda babanın Hayri Bey’le görüştüğü zamanda gerçekleşmişlerdir. Ancak kendi içlerinde bir sınıflamaya tabi tutulabilirler. 97. cümle, Hayri Bey’le görüşülen ana gönderme yapar. 105 ve 106. cümlelerdeyse görüşmenin ardından gerçekleşen olaylar anlatılmıştır. Babanın Hayri Bey’le gündüz görüştüğü varsayılırsa o günün akşamı bunları ailesine aktarmaktadır ve gülme olayı da akşam gerçekleşmektedir. Bu varsayımdan hareketle aynı ekleri içermelerine rağmen 97, 105 ve 106. cümleler arasında zaman açısından bir ayrılıktan söz edilebilir. 97. cümle, zamanda *önceyi*; 105 ve 106 ise *sonrayı* gösterir.

Babanın Hayri Bey’le görüşmelerine dair aktardıklarını ifade eden 98 (*deyip dururmuş-Ø*), 99 (*deyip dururmuş-Ø*) ve 100. (*dermiş-Ø*) cümlelerde yüklem, geniş zamanın rivayeti (*{-(I)rmış}*) ile çekimlenmişlerdir. Bu ekle geçmişte süreklilik anlatılmıştır. Hayri Bey’in bakkal dükkânı açacağını, yıllardır yaptığı memurluğun ona hiçbir şey kazandırmadığını söylemesi, bir defaya mahsus değildir. O, bu sözleri anlatıcının babasıyla görüşmelerinde pek çok defa tekrarlamıştır. Bu da onun bu konudaki inadına, kararlılığına işaret eder; düşüncesinden vazgeçmeyeceğini gösterir. 98 ve 99. cümlelerdeki süreklilik, *{-(I)r}* ekinin yanı sıra “*deyip durmak*” yapısında görülen ve süreklilik bildiren “*dur-*” eylemiyle de sağlanmıştır. *{-(I)r}* eki, sürekliliği bildirirken rivayet eki olan *{-miş}*, başkasından duymayı anlatır. Anlatıcı Hayri Bey’in sözlerine tanık olmadığı, bunları babasından öğrendiği için bu bilgileri rivayet eki kullanarak metin çözücüyü aktarmaktadır.

Anlatıcının yine babasından öğrendiği bilgileri aktardığı 101 (*varmış-Ø*), 102 (*yılların bakkaltıymış-Ø*) ve 103 (*kurmuş-Ø*) numaralı cümlelerin yüklemelerinde *{-miş}* ekinin kullanıldığı görülmektedir. Bu cümlelerdeki bilgileri Hayri Bey, babaya söylemiş; baba da ailesine iletmiştir. Şimdi de metin çözücü, bunları anlatıcıdan öğrenmektedir. Anlatıcı, öğrenilen geçmiş zamanı kullanarak o çevrede, o dönemde Yorgi Efendi adlı birinin olduğunu, bu kişinin yıllardır bakkallık yaptığını ve sıra sıra evler kurduğunu söylüyor. Aslında bunlar, Hayri Bey’le babanın görüştüğü zamanda öğrenilen bilgiler olarak zaman açısından ortaklık gösterebilir de geçmişin farklı

dilimlerine gönderme yaparlar. 101. cümlede o çevrede Yorgi Efendi adlı birinin olduğu söyleniyor. Bu bilgi, geçmişte geniş bir zamanı ifade eder. Yani Yorgi Efendi'nin o çevrede olması, sadece babanın Hayri Bey'i görmeye gittiği o gün için geçerli değildir. O gün hangi dönemde, hangi zaman dilimi içindeyse Yorgi Efendi'nin orada olması da o zamana dâhildir. Yine 102. cümlede söylenen Yorgi Efendi'nin yılların bakkalı olması durumu da geçmiş içinde geniş bir zamanı kapsar. Yorgi Efendi, söz konusu dönemde yılların bakkalıdır. 103. cümle de diğerleri gibi geçmiş zamana aittir. Ancak "adam" sözcüğüyle gönderme yapılan Yorgi Efendi'nin sıra sıra evler kurma işi, babanın Hayri Bey'i görmeye gittiği zamandan önce gerçekleşmiştir. O gün, Hayri Bey, daha önce gerçekleşmiş olan bu durumu dile getirmiştir. Dolayısıyla bu cümlede uzak geçmişe ait bir bilgi verildiği söylenebilir.

104. cümlede (*diyormuş-Ø*) şimdiki zamanın rivayeti çekimi (*{-yormuş}*) görülmektedir. Bu da geçmiş zamanda süreklilik anlatmakta ve okuyucuyu geçmişteki olayın içine çekmektedir. Görüşme boyunca Hayri Bey, "*ben-Ø ona top-Ø attıracağım*" cümlesini tekrar etmiştir.

107 (*benim babamın akli-Ø kesmiyordu-Ø*) ve 108. (*diyordu-Ø*) cümlelerde de geçmişte süreklilik söz konusudur ancak bunlarda anlatıcı, olayın bir parçasıdır. Bu nedenle yüklem, şimdiki zamanın hikâyesi *{-yordu}* ile çekimlenmiştir. Bu cümlelerde babanın görüşme ayrıntılarını aktarmasının ardından yapılan yorumlara yer verilmiştir; dolayısıyla anlatıcı da o ortamın bir parçasıdır. Anlatıcı, hem olay anını canlı tutmak hem de babanın düşüncelerindeki sürekliliği vermek için *{-yor}* ekinden yararlanmıştır.

Yüklemleri geniş zamanın hikâyesi (*{-(I)rdI}*) ile çekimlenmiş 109 (*vazgeçerdi-Ø*) ve 110. (*cayardı-Ø*) cümleler, geçmişte geleceğe yönelik bir durumu anlatmaktadır. Bu cümlelerde Hayri Bey'in bu işten son anda vazgeçeceği, cayacağı ifade edilmiştir. Bu, gelecekle ilgili bir düşüncedir. Baba, Hayri Bey'in bakkal dükkânı açma fikrinden son anda vazgeçeceğini söylemiştir. Anlatıcı da babasının bu düşüncesini okuyucuya aktarır. Ancak vazgeçme işi, o anda henüz gerçekleşmemiştir; bu, gelecekte olması beklenen bir durumdur. Dolayısıyla 109 ve 110. cümleler, geçmiş içinde geleceğe dönüktür.

111 numaralı cümle (*benim babam-Ø öyle güvenliydi-Ø ki Ø*), Dizdaroğlu'nun "Tümce ki bağlacı ile kesilir, bundan sonra başka bir tümce gelmezse, bu tür tümce, bağlaçlı kesik tümce olur." ²⁴ biçiminde yaptığı tanımında da görüldüğü üzere bağlaçlı kesik cümle özelliği göstermektedir. Burada kullanılan ek eylemin görülen geçmiş zaman eki (*-DI*) de Hayri Bey'le görüşülen zamanın sonrasına gönderme yapar. Babanın güvenli olması, görüşme ayrıntılarının aktarıldığı ve akşam olarak varsayılan zamanda geçerlidir. Ancak bu durum, geniş zamanı da kapsar niteliktedir. Bu cümlenin bir yüklemsiz kesik cümle olarak kurgulanması, boşuna değildir. Çünkü Dizdaroğlu'nun da belirttiği gibi "Bağlaçlı kesik tümcelerin çeşitli anlam özellikleri vardır." ²⁵ Burada da anlatıcı, babasının kendine güvendiğini bir kesik cümle kurgusunda sunarak okuyucunun bu güven üzerinde düşünmesini, bunun ne kadar yüksek düzeyde olduğunu algılamasını sağlamak istemiştir.

III. CBB'nin son cümlesi yani sonuç bölümü (*ama bazen en olmaz sanılan şeyler-Ø gerçekleşiverir-Ø*), zaman bakımından diğerlerinden ayrılır. Diğer cümlelerde geçmiş zamana yönelik birimler kullanılırken burada geniş zaman çekimi (*-(I)r*) görülmektedir. Genel, her zaman için geçerli olan bir ifadenin söz konusu edildiği bu cümlede âdeta bir hüküm verilmiştir: Bazen en olmaz sanılan şeylerin gerçekleşeceği söyleniyor. Okuyucuya ipucu veren bu ifade, "Baba, her ne kadar kendine güvense de sonuç, onun beklediği gibi olmayacak." izlenimini uyandırmakta, okuyucunun babanın aksine düşünmesini ve Hayri Bey'in bakkal dükkânı açacağını beklemesini sağlamaktadır.

III. CBB'de genel anlamda babanın Hayri Bey'le görüştüğü zamana dâhil olan bu cümleler, kendi aralarında zaman açısından şöyle bir öncelik–sonralık ilişkisi içindedir: 97. cümlede anlatıcı, CBB'ye başlangıç yapmış ve babanın Hayri Bey'le görüştüğü bilgisini vermiştir. 98–104 arası cümleler, Hayri Bey'in babaya ilettiği bilgilerdir. Bunlar daha önce gündüz olduğu varsayılan zamanda öğrenilmiştir. 105–111 arasında ise görüşmenin ardından akşam yaşananlar, söylenenler verilmekte; 112. cümlede de konuyla ilgili bir sonuca varılmaktadır.

²⁴ Dizdaroğlu, a.g.e., s. 278.

²⁵ Dizdaroğlu, a.g.e., s. 278.

2.4.5.2. Ortak Mekân:

III. CBB’de iki farklı mekânın olduğu dikkat çekmektedir. Bu bakımdan 97–104 arası cümleler birinci grup, 105–112 arası cümleler de ikinci grup olarak alınabilir.

II. CBB’de mekân, öykü kahramanının yaşadığı evin bahçesidir. III. CBB’nin ilk cümlesinde (*benim babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey’le gelip görüştü-Ø*) ise babanın gelip Hayri Bey’le görüştüğü söyleniyor. Daha önceki bölümlerde Hayri Bey’in Üsküdar / Salacak’ta oturduğu bilgisi verilmişti. Demek ki baba, oraya gitmiştir. Artık mekân, Üsküdar’dır. 98. cümleyle başlayıp 104. cümlede son bulan bölümde de anlatıcının babasıyla görüştüğü zamanda Hayri Bey’in söyledikleri bildirilmektedir. 101. cümlede (*bir Yorgi Efendi-Ø varmış-Ø o çevrede*) mekâna yönelik olarak “o çevre” sözü vardır. Bu, Üsküdar / Salacak’a gönderme yapar. Çünkü burada Hayri Bey’in oturduğu bölgeden söz edilmektedir. Hayri Bey de Üsküdar / Salacak’ta oturduğuna göre Yorgi Efendi’nin olduğu çevre de burasıdır. Dolayısıyla “o çevre”, Üsküdar’a işaret eder.

105. cümleden itibaren Hayri Bey’in sözleriyle ilgili yorumlar yapıldığı görülmektedir. Baba, Hayri Bey’le aralarında geçenleri, konuşulanları onunla görüştüğünden sonra ailesine aktarmaktadır. Daha önceki bölümlerde yer alan bilgilerden yola çıkarak anlatıcıyla ailesinin İstanbul’da Üsküdar dışındaki bir semtte oturdukları sonucuna varılmıştı. 105–112 arası cümleler de neresi olduğu kestirilemeyen bu mekânda gerçekleşmektedir. Baba, Üsküdar’a gidip Hayri Bey’le görüşmüş, sonra da kendi evine dönüp Hayri Bey’in söylediklerini ailesine aktarmıştır. Anlatıcının evinin nerede olduğu tam olarak bilinmediğinden burada mekânın genel olarak İstanbul olduğu söylenebilir.

2.4.5.3. Ortak Kişi:

Okuyucu, daha önceki bölümlerde tanıdığı kişileri III. CBB’de de görmektedir. Bu kişiler; anlatıcı, onun anne ve babasıyla Hayri Bey’dir ve çeşitli tekrarlar yoluyla CBB’de yer almaktadırlar.

III. CBB’de okuyucunun aşına olduğu kahramanların dışında bir kişi daha vardır: Yorgi Efendi. 101, 102, 103 ve 104. cümlelerde sözü edilen Yorgi Efendi, bu

dört cümleyi ortak kişi bağıyla birbirine bağlamaktadır. Bu kişi, 101. cümlede yüzey yapıda kullanılmış, 102’de derin yapıya bırakılarak sıfır tekrarla okuyucunun karşısına çıkarılmış; 103 ile 104’teyse eksik tekrar kullanılarak “*adam*” ve “*o*” birimleriyle temsil edilmiştir. Cümleler arasındaki bu ilişki şöyle gösterilebilir: *Yorgi Efendi* (101, **102**) = *adam* (103) = *o* (104).

Yorgi Efendi hakkındaki bilgileri Hayri Bey vermektedir. Anlatıcının babası, Zeliha Hanım’ın ricası üzerine onunla görüşmeye gittiğinde Hayri Bey, o çevrede yani Salacak’ta Yorgi Efendi diye birinin olduğunu söyler. Dil dışı göndermelerden yola çıkarak Yorgi Efendi’nin Türk olmadığı söylenebilir. Çünkü “*Yorgi*” adına Türklere rastlanmamaktadır. 102. cümleden Yorgi Efendi’nin mesleğinin bakkallık olduğu ve onun bu mesleği uzun yıllardır yaptığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu durumda Yorgi Efendi, bakkal olma yönüyle Hayri Bey’le bir ortaklık sergiler. Çünkü Hayri Bey de bir bakkal dükkânı açmak istemektedir. 103. cümlede Yorgi Efendi’nin sıra sıra evler kurduğu söyleniyor. Demek ki Yorgi, zengin biridir. Bağlamdan onun bu zenginliği bakkallıktan edindiği anlaşılıyor. Hayri Bey, bu konuda ona özenmektedir. Çünkü o, yıllarca memurluk yapmış ancak bir şey kazanamamıştır. Oysa Yorgi Efendi, bakkallık yaparak sıra sıra evler kurmuştur. Bu yüzden Hayri Bey de elindeki parayla bir bakkal dükkânı açarak zengin olmayı düşlemektedir. 104’te Hayri Bey’in bir hayali yer almaktadır. Cümlede “*top attırmak*” deyimini kullanılmıştır. Bu, iflas ettirmek demektir. Buradan Hayri Bey’in yılların bakkalı olan Yorgi Efendi’yi iflas ettirme düşüncesinde olduğu anlaşılmaktadır. Bunu da açacağı bakkal dükkânıyla ona rakip olarak yapacaktır. Hayri Bey’in düşüncesine göre o, öyle iyi, öyle başarılı bir bakkal olacaktır ki Yorgi Efendi’nin müşterileri azalacak ve Yorgi, iflasın eşiğine gelecektir. Hayri Bey’in hiç bilmediği ticaret işleri hakkında çok iddialı ve umutlu olduğu görülmektedir.

III. CBB’deki diğer kişilerin cümlelere göre dağılımı şöyledir:

Hayri Bey: 97, 98, **99, 100**, 104, **109, 110**.

Hayri Bey, tam ve sıfır tekrar yoluyla yukarıdaki cümlelerde yer alırken aynı zamanda eksik tekrar ve bütün-parça ilişkileriyle de cümleler arasında ortak kişi bağı kurmaktadır.

98, 99 ve 104. cümlelerde eksiltiye bırakılan “ben” zamiri, eksik tekrar yoluyla Hayri Bey’e gönderme yapmaktadır.

100. cümlelerin iç cümlesinde görülen “biz” zamiri de Hayri Bey’e işaret etmektedir. Bu, birinci çoğul kişi zamiri olsa da burada bir grubu değil Hayri Bey’i ifade etmektedir. Bu tür kullanımlara Türkçede sık sık rastlanmaktadır. Muharrem Ergin, bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Yine bu yüzdendir ki biz, siz zamirleri, her zaman çokluk ifade etmez ve ben, sen zamirlerinin nezaket ve saygı için kullanılan şekilleri olarak teklik mânâsı ile de vazife görürler. Yani şahıs bir tek olduğu hâlde biz, siz zamiri ile karşılayabilir, bunları ben, sen yerine kullanabiliriz.*”²⁶ Bu kullanımın yanında ikinci bir seçenek olarak “biz” zamiriyle ilgili şunu da düşünmek mümkündür: Hayri Bey, burada kendisi gibi memur olanları kastetmiş yani tüm memurlar adına konuşmuş da olabilir. Belki öykü kahramanının babası da memurdur ve bu sözler, onu da ilgilendirmektedir. Hayri Bey, “Sen de biliyorsun, biz (sen de, ben de) yıllar yılı memurluk yaptık ancak bir şey kazanamadık.” gibi bir söylem içinde olabilir. Bu durumda “biz” bütünü gösterirken “Hayri Bey” ifadesiyle “ben” zamiri, bu bütünün bir parçasını oluşturarak cümleler arasında ortak kişide bütün-parça bağının kurulmasını sağlar.

Ayrıca 100. cümlede Hayri Bey’le ilgili yeni bir bilgiye ulaşılmaktadır. Hayri Bey, memurdur. “Yıllar yılı” dediğine göre bu mesleği uzun yıllar yapmıştır. Cümledeki ifadeden bunu artık devam ettirmediği anlaşılmaktadır. Cümledeki “**biz-Ø**, **yıllar-Ø** yılı beyaz gömleklili **bir memur**, kolalı yakalı **bir memur**, ütülü elbiseli bir memur olduk da **biz-Ø** **ne-Ø** kazandık” ifadesi, mesleğinin ona hiçbir şey kazandırmadığını anlatmaktadır. Gerçekte bir soru cümlesi olan bu iç cümle, görünüşte bir olumsuzluğu ifade ediyor. Hayri Bey’e göre memurluk, ona bir şey kazandırmamıştır. Bununla birlikte bir bilgi daha açıklık kazanmaktadır. İlk cümlede Hayri Bey’in aldığı üç bin lira ikramiyeden söz edilmişti. Daha sonraki cümleler de bu paranın etrafında kurgulanmıştı. Bu ikramiyenin emeklilik ikramiyesi olabileceği düşüncesi ortaya atılmıştı. Bu düşünce, 100. cümleyle doğrulanmış olmaktadır. Hayri Bey, uzun yıllar memurluk yapmış biridir. Artık emekli olmuş ve üç bin lira ikramiye almıştır. Aldığı bu

²⁶ Ergin, a g.e., s. 267.

parayla da ticaret yapmak, bir bakkal dükkânı açmak istemektedir. Çünkü uzun yıllar yaptığı memurluk, ona bir şey kazandırmamıştır. O, para kazanmanın yolunun ticaret yapmaktan geçtiğini düşünmektedir.

Tüm bu bilgilere, cümleler birbirine bağlandıkça, birbirleriyle desteklendikçe ulaşılmaktadır. Bu da cümlenin, tek başına yetersiz kalan bir dil birimi olduğunu; eksiksiz önermeye ulaşmanın, birimleri ortak ilişkiler çerçevesinde bir araya getirerek bütün olarak değerlendirmekle mümkün olacağını göstermektedir.

III. CBB'deki bir diğer kişi, anlatıcının babasıdır ve şu cümlelerde görülür: ***benim babam***: 97, 106, **107, 108, 111**.

105. cümlede derin yapıda bir “biz” zamiri yer almaktadır ve bu, bir grubu ifade eder. “Biz” denen grubun öykü kahramanıyla onun ailesi olduğu düşünülürse bu zamirin baba, anne ve “ben”i içine alması gerekir. Belki bu grupta başkaları da vardır ama bunun ipucu verilmemiştir. Buradan hareketle baba, 105. cümlede de bütün-parça ilişkisiyle varlık göstermektedir. Aslında 109 (***Hayri Bey-Ø vazgeçerdi-Ø son dakikada***) ve 110 (***Hayri Bey-Ø cayardı-Ø, son dakikada***) numaralı cümlelerde de dolaylı olarak baba vardır. Çünkü bu cümlelerde ifade edilenler, babanın düşünceleridir. Baba, Hayri Bey'in bakkal dükkânı açma fikrinden son dakikada cayacağı düşüncesindedir. Ama bu düşünceyi okura aktaran, anlatıcı olmuştur. Anlatıcı, 111. cümlede (***benim babam-Ø öyle güvenliydi-Ø ki Ø***) babasının çok güvenli olduğunu söylemektedir. Yazar, bu cümleyi bağlaçlı kesik cümle biçiminde kurgulamış, babasının güvenli oluşunu güçlendirmek istemiştir. Okuyucu, cümlenin geri kalanını kendisi tamamlayacaktır. Tamamlayacağı kısım da “öyle”nin eksik tekrarı olacaktır. “Öyle”, örtük bir dil birimidir. Bunun gönderme yaptığı bir şeyler olmalıdır. İşte gönderme yapılan kısım da okuyucunun tamamlayacağı bölüm olacaktır.

Bu CBB'de anlatıcı, sadece “benim” yapısıyla gündeme gelmiştir:

benim: 97, 106, **107, 108, 111**.

Yukarıdaki cümleler, 105. cümleye ortak kişide bütün-parça ilişkisiyle bağlanmaktadır. Çünkü “biz”in içinde yer alan kişilerden biri de anlatıcıdır.

III. CBB’de anlatıcının annesi, 105’teki “biz” zamiriyle dolaylı olarak yer alır. “Biz” denen grubun kimlerden oluştuğu açıkça söylenmemiş olsa da metin bağlamından hareketle bunun anlatıcıyla onun anne ve babasını kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle hiçbir cümlede varlık göstermeyen anne, 105. cümleyle III. CBB’ye girer.

2.4.5.4. Ortak Nesne:

98 ve 99. cümlelerde ortak olarak “bakkal”dan söz edilmektedir. Bunlar, metin çözücüyeye eksik tekrarlar sunular: *bir bakkal-Ø dükkânı* (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkalियesi* (99). Böylece iki cümle arasında eksik tekrar yoluyla ortak nesne ilişkisi kurulmuş olmaktadır.

102. cümlede (*Yorgi Efendi-Ø, yılların bakkalಿಯmiş-Ø*) Yorgi Efendi’nin bakkal olduğu bilgisi veriliyor. “Bakkal” sözcüğü, 98 ve 99. cümlelerle ortak nesne yönünden ilişki kurulmasını sağlar. Yukarıda belirtildiği üzere bu cümlelerde de bakkal dükkânından söz edilmektedir. 102. cümle, bakkallık mesleğini öne çıkarırken 98 ve 99. cümlelerde bu mesleğin icra edildiği yer, yani bakkal dükkânı söz konusu edilmiştir. Cümleler arasında bu açıdan bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

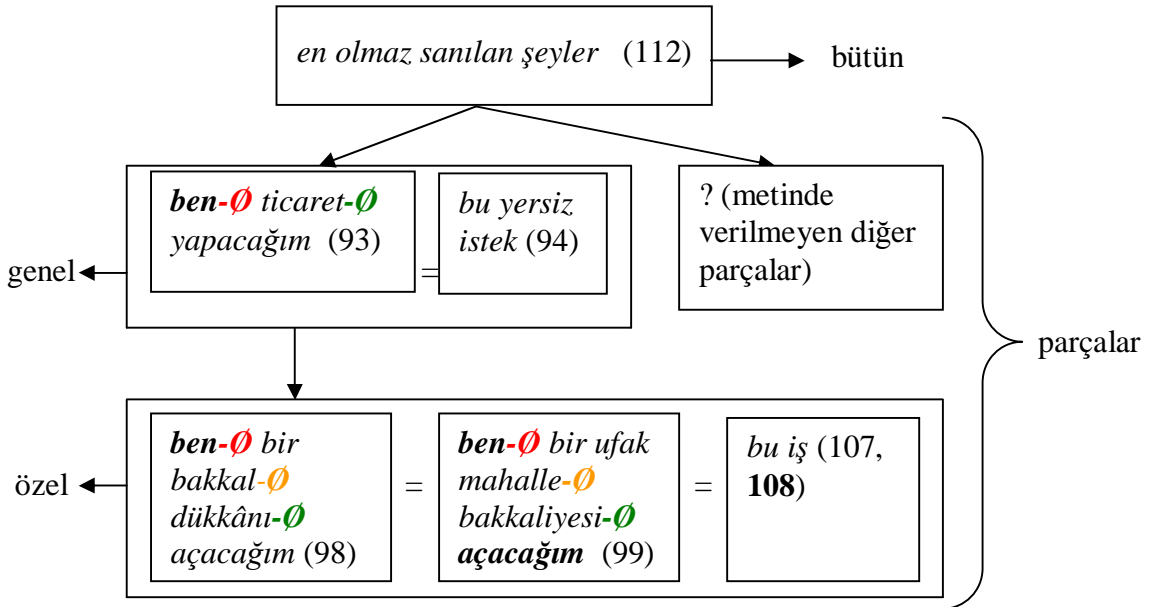
107. cümlede yüzey yapıda kullanılıp 108’de eksiltiyeye bırakılan “bu iş” ifadesi, iki cümlelerin ortak nesne ilişkisiyle bağlanmasını sağlamaktadır. Bu ifade, Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmasına gönderme yapar. Bu açıdan 98 ve 99. cümlelerle de bağlantı sağlanmaktadır. 107 ve 108. cümlelerde söz konusu edilen iş, daha önceden belirtilmiş olan ve okuyucunun bildiği bir iştir. Okuyucu, bunu 98 ve 99. cümlelerde öğrenmiştir. Anlatıcının babasının aklının kesmediği ve olmayacağını düşündüğü bu iş, Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmasıdır. Dolayısıyla 98 ve 99 ile 107 ve 108 arasında eksik tekrara dayalı bir ortak nesne ilişkisi vardır:

bu iş (107, 108) = *ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım* (98) = *ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkalಿಯesi-Ø açacağım* (99)

Bu ilişkiye II. CBB’deki 93 ve 94. cümleleri de katarak CBB’lerarası bağlantı kurmak mümkündür. 93. cümlede geçen “*ben-Ø ticaret-Ø yapacağım-Ø*” sözüyle 94. cümledeki “*bu yersiz istek*” ifadesi, eksik tekrarlar aynı dil gerçeğine gönderme yapmakta ve genel-özel bağlamında yukarıdaki ortak nesne ilişkisine katılmaktadır.

Bakkal dükkânı açma, ticaret yapma yollarından biridir. Bu durumda 93 ve 94. cümleler geneli; 98, 99, 107 ve 108. cümleler de özeli ifade eder.

112. cümlede genel bir ifade söz konusudur. Bazen en olmaz sanılan şeylerin gerçekleştiği söylenmektedir. “*En olmaz sanılan şeyler*”, bütün olarak değerlendirildiğinde bu bütünün parçalarından birinin Hayri Bey’in bakkal dükkânı açması olduğu görülür. Bu durumda 98, 99, 107 ve 108. cümleler, 112. cümleye ortak nesne ilişkisiyle bağlanmaktadır. Aynı biçimde II. CBB’deki 93 ve 94. cümleleri de bu bağa dâhil etmek gerekmektedir. II. CBB’ye kadar uzanan bu karmaşık ve iç içe geçmiş ortak nesne ilişkisi, bütün cümleleri içine alacak biçimde şöyle gösterilebilir:

2.4.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

III. CBB’nin ilk cümlesi yani 97. cümle, II. CBB’de yer alan 94. cümlenin sonucu olmasıyla dikkat çekmektedir. 97’de öykü kahramanının babasının, Hayri Bey’le gelip görüştüğü söyleniyor. Babanın onunla görüşmesinin sebebi, daha önce Zeliha Hanım’ın gelip ondan Hayri Bey’in ticaret yapma isteğini önlemesini rica etmesidir. O da bu rica üzerine Hayri Bey’le görüşmeye gitmiştir. Amacı, onu, Zeliha Hanım tarafından “*yersiz istek*” olarak nitelenen ticaret yapma sevdasından vazgeçirmektir. İki cümle arasındaki bu bağlantının CBB’lerarası ilişkilere katkıda bulunduğu görülmektedir:

Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım-Ø, benim babamın bu yersiz isteği önlemesini rica-Ø etmeye gelmiş-Ø (94) → sebep

benim babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey’le gelip görüşti-Ø (97) → sonuç

II. CBB’ye de gönderme yapan bir başka sebep-sonuç ilişkisi; 93, 98, 99 ve 100. cümleler arasındadır. Hayri Bey’in ticaret yapmak ve bakkal dükkânı açmak istemesinin nedeni, yıllar yılı yapmış olduğu memurluk mesleğinin ona hiçbir şey kazandırmamış olmasıdır.

100. cümlelerin iç cümlesi, soru formunda kurgulanmış olmasına rağmen bir soru içermemektedir. Burada Hayri Bey, memurluğun ona hiçbir şey kazandırmadığını daha etkili anlatabilmek için soru formundan yararlanmıştı. Üstünova, bu tarz cümleleri “istenmediği hâlde cevabı olan soru cümleleri” başlığı altında yer alan “cevabı tahmin edilen soru cümleleri”nden sayarak şu açıklamayı yapar: “Görünüşte bir cevapları olan bu tür cümlelerin kuruluş amaçları, bilgi almak değildir. Metin kurucu, bizzat bildiği ve karşısındakilere aktarmak istediği bilgiyi soru-cevap yoluyla sunar.”²⁷ Bu tür sorularda metin çözücü, bağlamdan hareketle cevabı kestirebilir. Burada da Hayri Bey’in memurluktan hiçbir şey kazanamadığı cevabı tahmin edilebilmektedir.

Söz konusu cümleler arasındaki sebep-sonuç ilişkisi şöyledir:

biz-Ø, yıllar-Ø yılı beyaz gömleli bir memur, kolalı yakalı bir memur, ütülü elbiseli bir memur olduk da biz-Ø ne-Ø kazandık (100) → sebep

ben-Ø ticaret-Ø yapacağım (93)

ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım (98)

ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım (99)

sonuç

103 ile 104. cümle arasında da sebep-sonuç ilişkisi vardır. Yorgi Efendi’nin sıra sıra evler kurmasının nedeni, yılların bakkalı olmasıdır. Yani o, bakkallıktan kazandığı paralarla pek çok ev yaptırmıştır:

²⁷ Üstünova, Kerime, “Soru Cevap Cümlelerinin Çözümü”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 425 - 433, s. 429.

Yorgi Efendi-Ø, yılların bakkalıymış-Ø (102) → sebep

adam-Ø sıra sıra evler-Ø kurmuş-Ø (103) → sonuç

Hayri Bey'in bakkal dükkânı açmak istemesinin nedenlerinden bir diğeri, kendine Yorgi Efendi'yi örnek almasıdır. Onun bakkallıktan iyi para kazandığını görünce Hayri Bey de ticaret yapma düşüncesine kapılmıştır. Bu durumda yukarıda gösterilen sebep-sonuç ilişkisine kendi içinde kenetlenmiş olan 102 ve 103. cümleler de katılmaktadır:

biz-Ø, yıllar-Ø yılı beyaz gömleli bir memur, kolalı yakalı bir memur, ütülü elbiseli bir memur olduk da biz-Ø ne-Ø kazandık (100) → sebep

Yorgi Efendi-Ø, yılların bakkalıymış-Ø (102) } sebep
adam-Ø sıra sıra evler-Ø kurmuş-Ø (103) }

ben-Ø ticaret-Ø yapacağım (93) }
ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım (98) } sonuç
ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım (99) }

105. cümlede anlatıcı, ailece güldüklerini söylemektedir. Bu gülmenin nedeni, Hayri Bey'in düşünceleri ve söyledikleridir. Yani 98, 99, 100, 101, 102, 103 ve 104. cümleler sebep, 105. cümle sonuçtur. Hayri Bey'in bakkallıkla ilgili düşünceleri, öykü kahramanı ile ailesini güldürmüştür. Bu da onların Hayri Bey'i ciddiye almadıklarını, Hayri Bey'in boş işlerin peşinde koştuğunu göstermektedir. Bu ilişkiyi şöyle göstermek mümkündür:

Hayri Bey-Ø **ben-Ø** bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağı-Ø deyip dururmuş-Ø (98)

Hayri Bey-Ø, **ben-Ø** bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağı-Ø deyip dururmuş-Ø (99)

Hayri Bey-Ø, “**biz-Ø**, yıllar-Ø yılı beyaz gömleli **bir memur**, kolalı yakalı **bir memur**, ütülü elbiseli bir memur olduk da **biz-Ø** ne-Ø kazandık”-Ø dermiş-Ø hep (100)

bir Yorgi Efendi-Ø varmış-Ø o çevrede (101)

Yorgi Efendi-Ø, yılların bakkalıymış-Ø (102)

adam-Ø sıra sıra evler-Ø kurmuş-Ø (103)

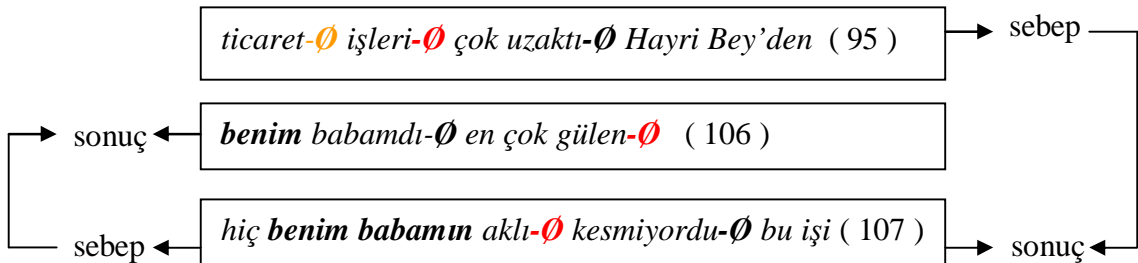
“**ben-Ø** ona top-Ø attıracağı-Ø”-Ø diyormuş-Ø Hayri Bey-Ø (104)

biz-Ø hep güldük (105)

sebepl

sonuç

107. cümlede söylendiği üzere Hayri Bey’in bakkal dükkânı açma düşüncesini, anlatıcının babasının akli kesmemektedir. Bu durumun nedeni, ticaret işlerinin Hayri Bey’den çok uzak olmasıdır. Bu bilgi, II. CBB’nin 95. cümlesinde verilmiştir. 106. cümlede, Hayri Bey’in hayaline en çok babanın güldüğü söylenmiştir. Babanın akli bu işe yatmadığı için en çok gülen odur. Böylece 107. cümle, 106’nın sebebi olurken 95. cümlenin sonucunu oluşturmaktadır:

Anlatıcının babası, Hayri Bey'in bakkal dükkânı açma işinin olmayacağını düşünmektedir. Bunun nedeni, onun, Hayri Bey'in son anda vazgeçeceğine inanmasıdır. Bu bilgilerin verildiği 108, 109 ve 110. cümleler arasında sebep-sonuç bağı vardır:

Hayri Bey-Ø vazgeçerdi-Ø son dakikada (109)
Hayri Bey-Ø cayardı-Ø, son dakikada (110) } sebep
benim babam-Ø, “bu iş-Ø, nasıl olsa-Ø olmaz”-Ø diyordu-Ø (108) → sonuç

2.4.5.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

98 (*Hayri Bey-Ø ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø*) ve 99. (*Hayri Bey-Ø, ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø*) cümlelerde Hayri Bey, bakkal dükkânı açma işinden söz etmektedir. İki cümlede aynı bilgi verilmekle beraber aralarında genel–özel bağlamında bir ayrılığın olduğu dikkat çekmektedir. 98. cümlede Hayri Bey, bir bakkal dükkânı açacağını söyler. 99. cümlede ayrıntıya inerek bu dükkânın niteliğini belirtir. Onun açacağı dükkân, bir ufak mahalle bakkaliyesi özelliğini taşıyacaktır. Bu yönden iki cümle arasında genel–özel ilişkisi olduğu söylenebilir.

bir bakkal-Ø dükkânı (98) → genel

bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi (99) → özel

Bakkal dükkânı açma konusuyla ilgili olarak II. CBB ile III. CBB arasında da bir genel–özel ilişkisinin olduğu dikkat çekmektedir. II. CBB'deki 93. cümle (*Hayri Bey-Ø'se ben-Ø ticaret-Ø yapacağım-Ø diye tutturmuş-Ø*), Hayri Bey'in ticaret yapma isteğinde olduğu bilgisini vermektedir. Burada onun heveslendiği iş, genel anlamda verilmiştir; ticaretin hangi alanıyla uğraşılacağı belli değildir. 98 ve 99. cümlelerde işin özeline inilerek onun bakkal dükkânı açma düşüncesinde olduğu söylenir. Dolayısıyla bu üç cümle, genel – özel ilişkisiyle birbirine bağlanmaktadır. Ancak burada aşamalı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Önce 98 ve 99 kendi içinde kenetlenir, daha sonra bunlara 93. cümle katılır. Bu ilişki, bütün-parça bağlamında da değerlendirilebilir. Çünkü bakkallık yapmak, ticaretin bir alt dalıdır:

ben-Ø ticaret-Ø yapacağım (93) → genel

ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım (98) → genel } özel
bir ufak mahalle-Ø bakkalitesi-Ø açacağım (99) → özel }

105. cümlede sıfır tekrar olarak kullanılan “biz” zamiri, bütünü ifade eden bir birim olarak okuyucunun karşısına çıkar. “Biz” denen grubun öykü kahramanı ile onun ailesini ifade ettiği düşünülürse bu zamir; baba, anne ve “ben”i içine almaktadır. III. CBB’de bu grubun üyelerinden anlatıcıyla babanın sözü geçmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin yer aldığı cümlelerle 105. cümle arasında ortak kişide bütün-parça ilişkisi yönünden bağ kurulabilir:

biz (105) → bütün

benim (97, 106, 107, 108, 111) } parçalar
babam (97, 106, 107, 108, 111) }

100. cümlede bir başka “biz” zamiri görülmektedir. Ortak kişi ilişkileri üzerinde durulurken bunun Hayri Bey gibi tüm memurları içine alabileceği söylenmiş, anlatıcının babasının da bir memur olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştu. Bu varsayımdan yola çıkılırsa bu cümle, Hayri Bey’le anlatıcının yer aldığı cümlelere bütün-parça ilişkisiyle bağlanabilir:

biz (100) → bütün

Hayri Bey (97, 98, 99, 100, 104, 109, 110) = **ben** (98, 99, 104) } parçalar
benim babam (97, 106, 107, 108, 111) }

Cümleler arasındaki ortak nesne ilişkisi incelenirken 93, 94, 98, 99, 107, 108 ve 112. cümleler arasında görülen iç içe geçmiş bir bütün-parça ve genel-özel ilişkisine dikkat çekilmişti. Bu bağlamda 112. cümlede geçen “*en olmaz sanılan şeyler*” ifadesi, bütündür. Hayri Bey’in bakkal dükkânı açma işi, bu bütünün bir parçasını oluşturmaktadır. Bu iş, II. CBB’de eksik tekrar yoluyla aynı dil gerçeğine gönderme yapan “**ben-Ø ticaret-Ø yapacağım** (93)” cümlesiyle “*bu yersiz istek* (94)” sözü kullanılarak genel anlamda verilmiş, III. CBB’de yine eksik tekrarlarla birbirini yineleyen “**ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım** (98)”, “**ben-Ø bir ufak mahalle-Ø**

bakkaliyesi-Ø açacağım (99)” ve “*bu iş* (107, **108**)” ifadeleri aracılığıyla özele inilerek sunulmuştur.

2.4.5.7. Karşıtlık İlişkileri:

108. cümlede anlatıcının babasının Hayri Bey’in bakkal dükkânı açma işinin olmayacağına yönelik sözleri görülmektedir. Burada söz konusu eylemin hayata geçmeyeceğini, gerçekleşmeyeceğini anlatmak üzere “*olmaz*” eyleminden yararlanılmıştır. 112. cümlede bunun karşıtı olan bir eylem vardır: “*gerçekleşiverir*”. Bu iki sözcük, 108 ve 112. cümleler arasında karşıtlık ilişkisi kurulmasını sağlar:

olmaz (108) X *gerçekleşiverir* (112)

“*Ama*” bağlacı; 108, 109, 110 ve 111. cümlelerle 112 arasında karşıtlık ilgisi kurmuştur. 108, 109 ve 110’da Hayri Bey’in bakkal dükkânı açma işinin olmayacağı, onun bu işten son dakikada vazgeçeceği söylenmiş; 111’de babanın bu konuda çok güvenli olduğu belirtilmiştir. 112’deyse tüm bunların tersini düşündüren bir ifade vardır: *Ama bazen en olmaz sanılan şeyler-Ø gerçekleşiverir-Ø*. Bu cümleyle geleceğe, olayların gelişmesine yönelik ipucu verilmiş; okuyucunun Hayri Bey’in bakkal dükkânı açabileceği olasılığını düşünmesi sağlanmıştır. Aslında burada tam bir karşıtlık söz konusu değildir. Çünkü Hayri Bey’in bu işten caydığı söylenmemiştir. Sadece geleceğe yönelik bir beklentinin olduğu görülmektedir. Üstünova, “*ama*”nın işlevlerini saptadığı çalışmasında, bu bağlacın “*beklenen olumsuzluğu olumluluğa çevirme işlevi*”ne dikkat çekerek “*İlk cümlede beklendiği belirtilen olumsuzluk, ikinci cümlede umulduğu gibi gerçekleşmeyebilir. Bu durumu biçimsel olarak göstermek için, ama bağlacından yararlanılır.*”²⁸ demektedir. Bu bölümde de Hayri Bey’in bakkal açma düşüncesinden vazgeçeceği umulmaktadır. Yazara göre bu iş, “*olmaz sanılan şeyler*”den biridir. Ancak 112. cümle, bazen en olmaz sanılan şeylerin bile gerçekleştiği bilgisini vererek, okuyucunun kafasında soru işareti oluşturmakta; Hayri Bey’in bakkal dükkânı açma olasılığını düşündürmektedir. Yüzey yapıdaki “*ama*” bağlacı, bu karşıt düşüncüyü öne çıkararak söz konusu cümlelerin bağlanmasını sağlamıştır:

²⁸ Üstünova, Kerime, “*Ama*’nın İşlevleri”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. (Cilt) 10, S. 10, Yıl 7, U. Ü. Basımevi, Bursa, 2006, ss. 79 – 92, s. 83.

benim babam-Ø, “bu iş-Ø, nasıl olsa-Ø olmaz”-Ø diyordu-Ø (108)

Hayri Bey-Ø vazgeçerdi-Ø son dakikada (109)

Hayri Bey-Ø cayardı-Ø, son dakikada (110)

benim babam-Ø öyle güvenliydi-Ø ki Ø (111)

beklenen
olumsuzluk

X

ama bazen en olmaz sanılan şeyler-Ø gerçekleşiverir-Ø (112)

eylemin
gerçekleşme
olasılığı

2.4.5.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Bakkallıkla ilgili ifadeler: *bakkal-Ø dükkânı (98), mahalle-Ø bakkaliyesi (99), bakkal (102).*

Mesleklerle ilgili ifadeler: *memur (100), bakkal (102).*

Zamanla ilgili ifadeler: *birkaç gün sonra (97), yıllar-Ø yılı (100), yıllar (102), son dakikada (109, 110), bazen (112).*

Giysilerle ilgili ifadeler: *gömlek (100), yaka (100), elbise (100).*

2.4.5.9. Yakın Anlamlılık:

II. CBB'deki 93.cümleyle III. CBB'de yer alan 98 ve 99. cümleler, yakın anlamlı birimler olarak dikkat çekerler.

Hayri Bey-Ø'se ben-Ø ticaret-Ø yapacağım-Ø diye tutturmuş-Ø (93)

Hayri Bey-Ø ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø (98)

Hayri Bey-Ø, ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø (99)

93'te Hayri Bey'in “*ben-Ø ticaret-Ø yapacağım*” diye tutturması, 98 ve 99'da ise bir bakkal dükkânı açacağını söyleyip durması anlatılmıştır. Bunlar, yakın anlamlı cümlelerdir. Çünkü bakkal dükkânı açmak, ticaret yapmanın bir yoludur. Yine yüklemeler de birbirine denktir. Tutturmak, aynı zamanda deyip durmayı ifade eder. Bu bakımdan birbirine bağlanan üç cümle, CBB'lerarası bağ kurulmasını sağlar. Burada

önce 98 ve 99. cümleler, yakın anlamlı olmaları yönüyle bağlanırlar. Zaten bu cümleler, ortak öge (Hem temel önerme hem yan önermede yüklem ve özneler ortaktır.) içermektedirler. Aralarında ortak öge bağı bulunan cümlelerde anlamsal bağların güçlü olması kaçınılmazdır. 98 ve 99. cümleler, okuyucuya aynı söylemi aktarmakta; ikisi de Hayri Bey'in bakkal dükkânı açma isteğini ifade etmektedir. Aralarındaki tek fark, 99. cümlede bakkal dükkânının niteliğinin belirtilmesidir. Bu, ufak bir mahalle bakkaliyesi olacaktır. Böylece kendi içlerinde kenetlenen bu iki cümle, daha sonra aynı biçimde 93. cümleye bağlanmaktadır.

98 ve 99. cümlelerdeki “*deyip dururmuş-Ø*”, 100'deki “*dermiş-Ø hep*” ve 104. cümledeki “*diyormuş-Ø*” ifadeleri, yakın anlamlı birimlerdir. Üçü de “*de-*” eyleminin sürekliliğini anlatır. Bunların içinde biraz, söz konusu eylemi saplantı hâline getirme, ısrarla üzerinde durma anlamı da vardır:

Hayri Bey-Ø ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø (98)

Hayri Bey-Ø, ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø (99)

Hayri Bey-Ø, “biz-Ø, yıllar-Ø yılı beyaz gömleli bir memur, kolalı yakalı bir memur, ütülü elbiseli bir memur olduk da biz-Ø ne-Ø kazandık”-Ø dermiş-Ø hep (100)

“ben-Ø ona top-Ø attıracağım”-Ø diyormuş-Ø Hayri Bey-Ø (104)

110 ve 111 numaralı cümleler, aynı bilgiyi vermektedir. İkisinde de Hayri Bey'in düşüncesinin değişeceği, bakkal açma isteğinden son anda vazgeçeceği anlatılmaktadır:

Hayri Bey-Ø vazgeçerdi-Ø son dakikada (109)

Hayri Bey-Ø cayardı-Ø, son dakikada (110)

2.4.5.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

Türkçede eylemlerin olumsuz olarak nitelenmesinin ölçütü olan {-mA} olumsuzluk ekine III. CBB'de sadece 107. cümlede rastlanmaktadır (*kesmiyordu-Ø*). 100. ve 108. cümlelerin iç cümlelerinde olumsuz ifadeler olmasına karşın bunlar, içeride kaldıklarından temel cümleleri bağlamamaktadırlar. Bu nedenle 107. cümlelerin

dışındaki tüm cümleler olumludur. Dolayısıyla III. CBB'deki cümleler arasında olumluluk–olumsuzluk açısından güçlü bir bağ olduğu söylenebilir.

2.4.5.11. Tekrarlar:

2.4.5.11.1. Sıfır Tekrar:

benim (Anlatıcıya gönderme yapar.): **97, 106, 107, 108, 111.**

ben (Hayri Bey'e gönderme yapar.): **98, 99, 104.**

Hayri Bey: **99, 100, 109, 110.**

açacağım: **99.**

deyip dururmuş: **99.**

biz (Memurlara gönderme yapar.): **100.**

biz (Anlatıcının ailesine gönderme yapar.): **105.**

bir memur: **100.**

Yorgi Efendi: **102.**

babam: **107, 108, 111.**

bu iş: **108.**

son dakikada: **109.**

{-mİş}: **99, 102.**

{-DI}: **109.**

3. tekil kişi eki {-Ø}: **97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112.**

eksiz özne durumu {-Ø}: **97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112.**

eksiz nesne durumu {-Ø}: **98, 99, 100, 103, 104, 108.**

tamlayan durumu eki {-Ø}: **98, 99, 100.**

1. tekil kişi eki {-m}: **99.**

1. tekil kişi iyelik eki $\{-I\}m$: 107, 108, 111.

tamlayan durumu eki $\{-n\}In / -im$: 97, 106, 107, 108, 111.

2.4.5.11.2. Tam Tekrar:

babam: 97, 106.

Hayri Bey: 97, 98, 104.

bakkal: 98, 99, 102.

de-: 98, 110, 104, 108.

yıl: 100, 102.

göl-: 105, 106.

$\{-DI\}$: 97, 100, 105, 106, 107, 108, 110, 111.

$\{-mIş\}$: 98, 100, 101, 103, 104.

$\{-yordu\}$: 107, 108.

1. tekil kişi eki $\{-m\}$: 98, 104.

1. çoğul kişi eki $\{-k\}$: 100, 105.

1. tekil kişi iyelik eki $\{-m\}$: 97, 106.

3. tekil kişi iyelik eki $\{-s\}I(n)$: 98, 99, 100, 102, 107.

ekli nesne durumu eki $\{-I\}$: 107.

2.4.5.11.3. Eksik Tekrar:

Hayri Bey'in, almış olduğu üç bin lira ikramiyeyle ne yapmayı tasarladığını anlatan birimlerin bulunduğu 93, 94, 98, 99, 107 ve 108. cümleler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır: **ben-Ø** *ticaret-Ø* *yapacağım* (93) = *bu yersiz istek* (94) = **ben-Ø** *bir bakkal-Ø* *dükkânı-Ø* *açacağım* (98) = **ben-Ø** *bir ufak mahalle-Ø* *bakkaliesi-Ø* *açacağım* (99) = *bu iş* (107, 108). Bu yapıların tümü, Hayri Bey'in isteğine gönderme yapmaktadır. 93 ve 94. cümlelerin de bu ortaklık içinde yer alması, CBB'lerarası bağlara örnek oluşturmaktadır.

98. cümledeki “*bir bakkal-Ø dükkânı*” ile 99’da yer alan “*bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi*” ifadeleri, eksik tekrarla iki cümlenin bağlanmasını sağlamaktadır. Bu iki birim, Hayri Bey’in açmak istediği bakkal dükkânını işaret eder.

III. CBB’de okuyucunun karşısına çıkan Yorgi Efendi; 101, 102, 103 ve 104. cümlelerde eksik tekrar yoluyla yinelenmektedir: *Yorgi Efendi* (101, **102**) = *adam* (103) = *o* (104).

109 ve 110 numaralı cümleler, aynı ifadeyi aktarmaktadır. İkisinde de Hayri Bey’in sözünden döneceği, bakkal açma düşüncesini terk edeceği bilgisini vermektedir. İki cümle arasındaki tek fark, 109’da “*vazgeç-*”, 110’da “*cay-*” eyleminin kullanılmasıdır. Ancak bunlar, aynı anlamı veren sözcüklerdir. Dolayısıyla bu iki cümle arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

Hayri Bey-Ø vazgeçerdi-Ø son dakikada (109) = *Hayri Bey-Ø cayardı-Ø, son dakikada* (110)

Aynı kişiye gönderme yapan “*Hayri Bey*” ifadesiyle “*ben*” zamiri arasında eksik tekrar ilişkisi görülmektedir:

Hayri Bey (97, 98, **99, 100**, 104, **109, 110**) = *ben* (**98, 99, 104**)

100. cümledeki “*biz*” zamirinin Hayri Bey’i işaret ettiği düşünülürse yukarıdaki eksik tekrar ilişkisine bu cümle de katılmış olur: *Hayri Bey* (97, 98, **99, 100**, 104, **109, 110**) = *ben* (**98, 99, 104**) = *biz* (**100**).

105 numaralı cümlede görülen “*biz*” zamiri, anlatıcıyla onun ailesine gönderme yapar. Buraya kadar edinilen bilgilere göre bu aile, üç kişiden oluşmaktadır: anlatıcı, anne, baba. Dolayısıyla bu üç kişi, bir araya gelerek bütün-parça ilişkisiyle “*biz*” zamirinin yer aldığı 105. cümleye bağlanır. III. CBB’de bu aileden anlatıcıyla babasının yer aldığı görülmektedir:

biz (**105**) = anlatıcı [*benim* (**97, 106, 107, 108, 111**)] + baba [*benim babam* (97, 106, **107, 108, 111**)] + anne

2.5. IV. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.5.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

<i>aradan iki-üç hafta geçti</i>	(113)
<i>Zeliha Hanım geldi bir gün</i>	(114)
<i>çok</i>	(115)
<i>ama çok sevinçliydi</i>	(116)
<i>hep güliyordu</i>	(117)
<i>annem o üç bin lirayla ev aldılar sandı</i>	(118)
<i>değilmiş</i>	(119)
<i>Hayri Bey evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal dükkânı açmış</i>	(120)
<i>Zeliha Hanım kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmişti</i>	(121)
<i>“ev alınacak ne olacak</i>	(122)
<i>haklıymış bizim bey</i>	(123)
<i>bu daha iyi</i>	(124)
<i>baksanıza Yorgi’ye” deyip duruyordu</i>	(125)
<i>annem bu mutluluğu bozmaya kıyamadı</i>	(126)
<i>varsın bir süre mutlu saysınlar kendilerini</i>	(127)
<i>bir ev yerine, belirli bir mutluluk pahalı bir şeydi</i>	(128)
<i>düşlere dalmıştım</i>	(129)
<i>Hayri Bey’in dükkânını görmek için neler vermezdim o anda</i>	(130)

2.5.2. Eksilteleri Tamamlama:

2.5.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

<i>aradan iki-üç hafta-Ø geçti-Ø</i>	(113)
<i>Zeliha Hanım-Ø geldi-Ø bir gün</i>	(114)

Ø çok Ø	(115)
ama Ø çok sevinçliydi-Ø	(116)
Ø hep gülüyordu-Ø	(117)
Ø annem-Ø Ø o üç bin lirayla ev-Ø aldılar-Ø sandı-Ø	(118)
Ø Ø değilmiş-Ø	(119)
Hayri Bey-Ø evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açmış-Ø	(120)
Zeliha Hanım-Ø Ø kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmişti-Ø	(121)
Ø “ev-Ø alınacak-Ø ne-Ø olacak-Ø”-Ø Ø	(122)
Ø “haklıymış-Ø bizim bey-Ø”-Ø Ø	(123)
Ø “bu-Ø daha iyi-Ø”-Ø Ø	(124)
Ø “Ø baksanıza Yorgi’ye Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø	(125)
Ø annem-Ø, Ø bu mutluluğu bozmaya kıyamadı-Ø	(126)
Ø varsın-Ø bir süre mutlu saysınlar onların kendilerini	(127)
bir ev-Ø yerine, belirli bir mutluluk-Ø pahalı bir şeydi-Ø	(128)
Ø düşlere dalmıştım	(129)
Ø Ø Hayri Bey’in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda	(130)

2.5.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

aradan iki-üç hafta-Ø geçti-Ø	(113)
Zeliha Hanım-Ø geldi-Ø bir gün	(114)
o-Ø çok sevinçliydi-Ø	(115)
ama o-Ø çok sevinçliydi-Ø	(116)
o-Ø hep gülüyordu-Ø	(117)
benim annem-Ø onlar-Ø o üç bin lirayla ev-Ø aldılar-Ø sandı-Ø	(118)
bu-Ø , o değilmiş-Ø	(119)

- Hayri Bey-Ø evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açmış-Ø* (120)
- Zeliha Hanım-Ø onun kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmişti-Ø* (121)
- o-Ø, “ev-Ø alınacak-Ø ne-Ø olacak-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø* (122)
- o-Ø, “haklıymış-Ø bizim bey-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø* (123)
- o-Ø, “bu-Ø daha iyi-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø* (124)
- o-Ø, “siz-Ø baksanıza Yorgi’ye Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø* (125)
- benim annem-Ø, o-Ø, bu mutluluğu bozmaya kıyamadı-Ø* (126)
- onlar-Ø varınlara bir süre mutlu sayınlara onların kendilerini* (127)
- bir ev-Ø yerine, belirli bir mutluluk-Ø pahalı bir şeydi-Ø* (128)
- ben-Ø düşlere dalmıştım* (129)
- ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey’in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda* (130)

2.5.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

- aradan iki-üç hafta-Ø geçti-Ø* (113)
- Zeliha Hanım-Ø geldi-Ø bir gün* (114)
- Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø* (115)
- ama Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø* (116)
- Zeliha Hanım-Ø hep güliyordu-Ø* (117)
- benim annem-Ø Hayri Beyler-Ø o üç bin lirayla ev-Ø aldılar-Ø sandı-Ø* (118)
- bu-Ø, Hayri Beylerin o üç bin lirayla ev-Ø almaları değilmiş-Ø* (119)
- Hayri Bey-Ø evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açmış-Ø* (120)
- Zeliha Hanım-Ø Zeliha Hanım’ın kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmişti-Ø* (121)
- Zeliha Hanım-Ø, “ev-Ø alınacak-Ø ne-Ø olacak-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø* (122)
- Zeliha Hanım-Ø, “haklıymış-Ø bizim bey-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø* (123)

- Zeliha Hanım-Ø, “bu-Ø daha iyi-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø* (124)
- Zeliha Hanım-Ø, “siz-Ø baksanıza Yorgi’ye Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø* (125)
- benim annem-Ø, benim annem-Ø, bu mutluluğu bozmaya kıyamadı-Ø* (126)
- Hayri Beyler-Ø varsınlar bir süre mutlu sayınsınlar Hayri Beylerin kendilerini* (127)
- bir ev-Ø yerine, belirli bir mutluluk-Ø pahalı bir şeydi-Ø* (128)
- ben-Ø düşlere dalmıştım* (129)
- ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey’in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda* (130)

2.5.3. IV. CBB’nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

113–130 arası cümlelerin ayrı bir bölüm olarak değerlendirilmesinin ölçütü, burada da yine zamandaki değişim olmuştur. III. CBB’yi oluşturan 97–112 arası cümleler, anlatıcının babasının Hayri Bey’le görüştüğü zamana yöneliktir. 113. cümleyle (*aradan iki-üç hafta-Ø geçti-Ø*) birlikte zaman değişmektedir. Burada babanın Hayri Bey’le görüşmeye gittiği günden iki-üç hafta sonrasına geçilmiştir. 113 numaralı cümle, başlı başına zamanı belirten bir cümledir. Zaman değiştiği için yeni bir konunun anlatılmaya başlanacağı anlaşılmaktadır. Yazar, 113. cümlede “*aradan*” diyor. Demek ki iki zaman söz konusudur. Bunun biri, babanın Hayri Bey’le görüşme zamanı; diğeri ise anlatılacak olayın gerçekleşme zamanıdır. Bu ikisi arasında geçen zamanın iki-üç hafta olduğu söyleniyor. Bu cümle, âdeta yeni konuya geçiş için kurulmuş bir cümledir. İki olay arasında köprü görevini üstlenmiş gibi görünmektedir. Ama anlatılacak olan yeni olay, bu zamanda yani iki-üç hafta geçince gerçekleştiği için bunu yeni gelen cümlelere bağlamak, onlarla birlikte almak daha uygun olacaktır. Dolayısıyla bu cümleyle beraber yeni bir CBB de başlamalıdır. 113’ten 130’a kadar olan cümlelerde Zeliha Hanım’ın anlatıcının evine gelmesi ve Hayri Bey’in bakkal dükkânı açtığı haberini vermesi anlatılmaktadır. Zeliha Hanım, oturdukları evin alınmasını ister ve Hayri Bey’in ticaret yapma düşüncesini onaylamazken artık tavrını değiştirmiştir ve Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmasından son derece memnundur. Bu bölümde onun mutluluğuna yer verilmiştir. Bu yeni konu, söz konusu cümlelerin IV. CBB olarak yeni bir bölüm içinde alınmasını zorunlu kılmaktadır.

2.5.4. IV. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

aradan iki-üç hafta-Ø geçti-Ø	(113)
Zeliha Hanım-Ø geldi-Ø bir gün	(114)

gelişme

Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø	(115)
ama Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø	(116)
Zeliha Hanım-Ø hep gülüyordu-Ø	(117)
benim annem-Ø Hayri Beyler-Ø o üç bin lirayla ev-Ø aldılar-Ø sandı-Ø	(118)
bu-Ø, Hayri Beylerin o üç bin lirayla ev-Ø almaları değilmiş-Ø	(119)
Hayri Bey-Ø evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açmış-Ø	(120)
Zeliha Hanım-Ø Zeliha Hanım'ın kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmişti-Ø	(121)
Zeliha Hanım-Ø, "ev-Ø alınacak-Ø ne-Ø olacak-Ø"-Ø deyip duruyordu-Ø	(122)
Zeliha Hanım-Ø, "haklıymış-Ø bizim bey-Ø"-Ø deyip duruyordu-Ø	(123)
Zeliha Hanım-Ø, "bu-Ø daha iyi-Ø"-Ø deyip duruyordu-Ø	(124)
Zeliha Hanım-Ø, "siz-Ø baksanıza Yorgi'ye Ø"-Ø deyip duruyordu-Ø	(125)
benim annem-Ø, benim annem-Ø, bu mutluluğu bozmaya kıyamadı-Ø	(126)
Hayri Beyler-Ø varsınlar bir süre mutlu sayınsınlar Hayri Beylerin kendilerini	(127)
bir ev-Ø yerine, belirli bir mutluluk-Ø pahalı bir şeydi-Ø	(128)

sonuç

ben-Ø düşlere dalmıştım	(129)
ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda	(130)

2.5.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.5.5.1. Ortak Zaman:

III. CBB'yi oluşturan 97–112 arası cümleler, anlatıcının babasının Hayri Bey'le görüştüğü zamana ait ifadeler içermektedir. IV. CBB'de yeni bir zamana geçilmiş, geçmiş zamanın içinde ileriye gidilmiştir. 113. cümle (*aradan iki-üç hafta-Ø geçti-Ø*), CBB'nin zamanını vermektedir. Burada “aradan” sözcüğü, babanın Hayri Bey'le görüştüğü zamanla IV. CBB'de söz konusu edilen Zeliha Hanım'ın anlatıcının evine gelme zamanının arasındaki süreci ifade etmektedir. Cümleye göre bu süreç, iki üç haftadır. Zaman net olarak belirtilmiştir. Yine daha önce dil dışı göndermeler yoluyla ulaşılan öykü zamanının 1930–40'lı yıllar olduğu bilgisi burada da geçerliliğini sürdürmektedir. Bütün bu bilgilere rağmen geçmişin içindeki nokta, kesin olarak gösterilememektedir.

114. cümledeki (*Zeliha Hanım-Ø geldi-Ø bir gün*) “bir gün” söylemi, geçmiş içinde belirsiz bir zamana gönderme yapmakta; Zeliha Hanım'ın anlatıcının ailesini ziyaret ettiği güne işaret etmektedir. Bu gün, babanın Hayri Bey'le görüşmesinden iki üç hafta sonradır.

130. cümlede de zamana yönelik bir ifade olarak “o anda” birimi vardır. Bu, Zeliha Hanım, anlatıcının evine geldiğinde anlatıcının düşlere daldığı anı ifade eder. Zaman belirteçleri, burada olduğu gibi, eylemin bünyesinde bulunan ve zaman ekleriyle ortaya çıkan zamanı biraz daha somutlaştırmak için kullanılır. Üstünova, bunu “*Zaman eklerinin bildirdiği bir ölçüde somut olan bu zaman, zaman ifade eden sözcüklerle biraz daha netleştirilerek darlaştırılır. Sözün söylendiği ana olan yakınlığı ya da uzaklığı belirtilir.*”²⁹ sözleriyle ifade eder. Görüldüğü üzere IV. CBB'de de ortak zaman ilişkisi, zaman ifade eden çeşitli birimlerle desteklenmiş olmakta; bu ortaklık, CBB'deki tüm cümleleri çatısı altına almaktadır.

Bu ortak zaman, çeşitli zaman ekleriyle okuyucuya sunulmuştur. Yüklemli ad soylu sözcüklerden oluşan 115 (*sevinçliydi-Ø*), 116 (*sevinçliydi-Ø*) ve 128. (*pahalı bir*

²⁹ Üstünova, Kerime, “Dilek Kiplerinde Zaman Kavramı”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 635, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 678 – 686, s. 680.

şeydi-Ø) cümlelerde ek eylemin görülen geçmiş zamanı; eylem soylu yüklerle kurulan 113 (*geçti-Ø*), 114 (*geldi-Ø*), 118 (*sandı-Ø*) ve 126. (*kıyamadı-Ø*) cümlelerde görülen geçmiş zaman eki {-DI} kullanılmıştır. Bu ek, söz konusu cümlelerde babanın Hayri Bey’le görüşmesinden iki üç hafta sonra Zeliha Hanım’ın anlatıcının evine geldiği güne gönderme yaparak o günde yaşananları anlatır. Anlatıcı, bunları bizzat yaşamış, görmüştür; olayların parçasıdır. 128. cümle, geçmişe gönderme yapmasına rağmen geniş zamanı içeren bir duruş sergilemektedir. Burada belirli bir mutluluğun evden daha pahalı bir şey olduğu söyleniyor. Bu durum, geçmişle ilgili değildir; mutluluk, her zaman maddi değerlerin üstündedir. Dolayısıyla bu cümle, geniş zamana da gönderme yapmaktadır.

{-yordu} ekinin yer aldığı 117 (*güliyordu-Ø*), 122 (*deyip duruyordu-Ø*), 123 (*deyip duruyordu-Ø*), 124 (*deyip duruyordu-Ø*) ve 125. (*deyip duruyordu-Ø*) cümlelerde de geçmişte kalan, anlatıcının tanık olduğu eylemler anlatılmıştır. Bunlar da Zeliha Hanım’ın geldiği gün gerçekleşmiştir. Bu cümlelerin yukarıda sözü edilen {-DI} ekinin kullanıldığı cümlelerden tek farkı, içerdikleri eylemin süreklilik bildiriyor olmasıdır. Bu süreklilik ifadesi, {-yor} ekiyle sağlanmıştır. 122, 123, 124 ve 125. cümlelerde yüklerle ortak kullanılmıştır. Bunlarda {-yor} ekinin yanı sıra eylemde de süreklilik vardır. “Dur-”, bir yardımcı eylemdir ve süreklilik bildirir. Buna bir de {-yor} eki katılarak süreklilik artırılmıştır. Zeliha Hanım, bu cümlelerde geçen ifadeleri (ellerindeki parayla ev almanın hiçbir işe yaramayacağını, eşinin haklı olduğunu, bakkal dükkânı açmanın daha iyi olacağını, Yorgi’nin bu işten çok paralar kazandığını) o zaman dilimi içerisinde pek çok defa tekrarlamıştır. Bu, biraz da onun kararlı ve inançlı olduğunu göstermektedir.

119 (*Hayri Beylerin o üç bin lirayla ev-Ø almaları değilmiş-Ø*) ve 120 (*açmış-Ø*). cümlelerde {-mİş} eki görülmektedir. Başkasından duymayı, sonradan fark etmeyi anlatan bu ek sayesinde bu cümlelerde aktarılanları anlatıcının Zeliha Hanım’dan öğrendiği anlaşılmaktadır. 119. cümle, Hayri Beylerin ev almadıkları bilgisini verirken 120. cümleden Hayri Bey’in ufak bir bakkal dükkânı açtığı öğrenilmektedir. Bunlar, Zeliha Hanım, anlatıcının evine ziyarete gelmeden önceki zamana ait durumlardır. Ama anlatıcı, bunları Zeliha Hanım onlara geldiğinde öğrenmiştir. Dolayısıyla burada {-mİş}

eki, hem söz konusu andan önce gerçekleşen olayları anlatmak hem de anlatıcının bunlara tanık olmadığını, sonradan başka birinden öğrendiğini ifade etmek için kullanılmıştır. Böylece bu cümleler de CBB'deki ortak zaman bağının dışında kalmamaktadır.

121 (*bu işin gönüllüsü kesilmişti-Ø*) ve 128. (*dalmıştım*) cümlelerde yüklemelerin öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi {-mİştI} ile çekimlendiği görülmektedir. Burada aynı ekin farklı anlamsal işlevler üstlendiği dikkat çekicidir. 121. cümlede Zeliha Hanım'ın bakkal dükkânı açma işinin gönüllüsü kesildiği söyleniyor. Bu durum, Zeliha Hanım'ın anlatıcının evine gelmesinden önceki bir zamana aittir. Ama anlatıcı, bu durumu Zeliha Hanım, kendilerine geldiğinde görmüş ve öğrenmiştir. Yani burada bir sonradan fark etme söz konusudur. 128. cümledeyse anlatıcı, düşlere daldığını ifade etmektedir. Bu, Zeliha Hanım onlara geldiğinde gerçekleşen bir olaydır. Anlatıcı, bu eki kullanarak olayın geçmişte kaldığını, uzun zaman önce gerçekleştiğini anlatmak istemiştir. Bu cümlede {-mİştI} ekinin başkasından duyma ya da sonradan fark etmeyi bildirmediği görülmektedir.

127. cümlede (*Hayri Beyler-Ø varsınlar bir süre mutlu saysınlar Hayri Beylerin kendilerini*) emir kipi 3. çoğul kişi çekimi söz konusudur. Burada öykü anı odaklı bir anlatım vardır. Zeliha Hanım'ın anlatıcının evine geldiği zamanda annenin düşündüklerinden birini içermesi yönüyle bu cümle de IV. CBB'deki cümlelerin bağlanmasını sağlayan ortak zaman ilişkisi içindeki yerini almaktadır. Dilek kiplerinde var olan zaman, geleceğe gönderme yapar. Hayri Beylerin kendilerini mutlu sanmaları, gelecek için umulan bir durumdur. Ama bu da geçmiş içinde geleceği göstermektedir.

130. cümlede (*vermezdim*) geniş zamanın hikâyesi çekimi görülmektedir. Bu cümle de zaman bakımından CBB'deki diğer cümlelerden ayrılmamaktadır. Zeliha Hanım'ın gelip Hayri Bey'in bakkal dükkânı açtığını bildirdiği zamanda anlatıcının hissettiklerini anlatır. O anda Hayri Bey'in dükkânını görmeyi çok istediğini belirten anlatıcı, böylece bir dilekte bulunmuş olmaktadır. {-mAzDI} eki, geçmiş içindeki bu dileğin anlatılmasına yardımcı olmuştur.

Sonuç olarak IV. CBB'deki tüm cümlelerin birbirine sıkı bir ortak zaman ilişkisiyle bağlı olduklarını söylemek mümkündür.

2.5.5.2. Ortak Mekân:

IV. CBB’de mekâna yönelik tek ipucu, 114. cümlede verilmiştir. Burada “*Zeliha Hanım-Ø geldi-Ø bir gün*” denmektedir. “*Geldi*” dendiği için, cümledeki mekânın daha önce net olarak belirtilemeyen, anlatıcının oturduğu ev olduğu anlaşılmaktadır. Hayri Beylerin Üsküdar / Salacak’ta oturdukları daha önce öğrenilmiş, anlatıcının evinin burada olmadığı, onların Hayri Beylerden farklı bir semtte oturdukları sonucuna varılmıştı. Dolayısıyla burada Zeliha Hanım’ın Üsküdar’dan anlatıcının nerede olduğu belirlenemeyen evine geldiği anlaşılmaktadır. IV. CBB’nin mekânı konusunda sadece olayların genel olarak İstanbul’da geçtiği söylenebilir. Ancak özel anlamda anlatıcının evine bir gönderim söz konusudur. CBB’nin ilerleyen cümlelerinde mekânla ilgili başka bilgi yoktur. Yeni bir mekâna geçilmediği için anlatıcının evi olarak saptanan mekânın tüm cümleler için geçerli olduğu varsayılabilir. Böylece IV. CBB’deki cümleler, ortak mekân çatısı altında birleşirler.

120. cümlede (*Hayri Bey-Ø evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açmış-Ø*) mekânla ilgili somut bir bilginin olduğu dikkat çekmektedir. Burada Hayri Bey’in Üsküdar’daki evine gönderme yapılmıştır. Zeliha Hanım, eşinin evin altındaki bodrumda bir bakkal dükkânı açtığı bilgisini vermektedir. Ancak bu bilgi, mekân konusunda CBB’yi bağlamaz. Çünkü bu, Zeliha Hanım tarafından aktarılan bir söylemin içinde kalmaktadır. Anlatıcının bu bilgiyi edindiği mekân, kendi evidir. Böylece burada da mekânda bir değişiklik olmamaktadır.

2.5.5.3. Ortak Kişi:

IV. CBB’de okuyucunun karşısına yeni kişiler çıkmamakta, önceki bölümlerde yer alan kahramanlar, bu CBB’de de varlık göstermektedirler.

Bu CBB, Zeliha Hanım üzerine kurulmuştur. Onun, anlatıcının evine gelerek Hayri Bey’in evin altındaki bodrumda bir bakkal dükkânı açtığını haber vermesi, IV. CBB’nin konusunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla burada en fazla karşılaşılan kişi, Zeliha Hanım’dır ve şu cümlelerde onun adı geçer:

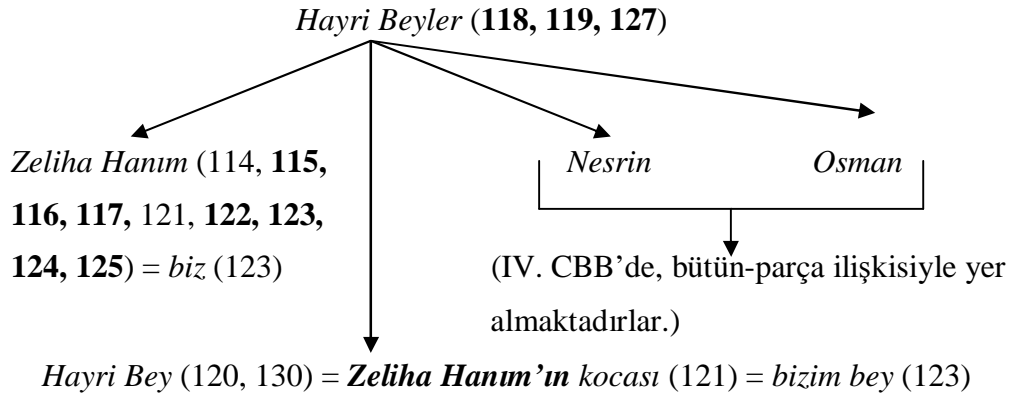
Zeliha Hanım: 114, 115, 116, 117, 121, 122, 123, 124, 125.

Yukarıda sıralanan cümlelerde tam ve sıfır tekrar yoluyla yer alan Zeliha Hanım, bütün-parça ilişkisi bağlamında bunların dışındaki bazı cümlelerde de görülmektedir. 118, 119 ve 127. numaralı cümlelerde sıfır tekrar biçiminde geçen “*Hayri Beyler*” ifadesi, Hayri Bey’in ailesine işaret eder. Zeliha Hanım da bu ailenin bir üyesi olduğu için dolaylı olarak bu üç cümlede de kendini göstermiş olmaktadır.

123. cümlede “*bizim bey-Ø*” ifadesindeki “*biz*” zamiri de Zeliha Hanım’a gönderme yapmaktadır. Zeliha Hanım, çoğul bir ifade kullanarak kendini anlatmak ve alçak gönüllülük sergilemek istemiştir. Dolayısıyla bu cümle, Zeliha Hanım’ın yer aldığı diğer cümlelere eksik tekrar ilişkisiyle bağlanmaktadır.

II. CBB’de Zeliha Hanım’ın Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmak istemesinden duyduğu rahatsızlık gündeme getirilmişti. Eşinin bu işi yürütemeyeceğini ve ellerindeki paranın heba olacağını düşünen Zeliha Hanım, bu bölümde anlatıcının babasına gelmiş ve Hayri Bey’i bu düşüncesinden caydırması için yardım istemişti. IV. CBB’de okuyucu, Zeliha Hanım’ın düşüncelerindeki değişikliğe tanık olmaktadır. 121 (*Zeliha Hanım-Ø Zeliha Hanım’ın kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmişti-Ø*), 122 (*Zeliha Hanım-Ø, “ev-Ø alınacak-Ø ne-Ø olacak-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø*), 123 (*Zeliha Hanım-Ø, “haklıymış-Ø bizim bey-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø*), 124 (*Zeliha Hanım-Ø, “bu-Ø daha iyi-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø*) ve 125. (*Zeliha Hanım-Ø, “siz-Ø baksanıza Yorgi’ye Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø*) cümleler, Zeliha Hanım’ın Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmasını onayladığını, fikir değiştirip bakkal dükkânı açılmasından yana bir tavır takındığını açıklayan cümlelerdir. Burada Zeliha Hanım’ın ev alma düşüncesinden uzaklaştığı görülmektedir. 122. cümlenin iç cümlesinde (*ev-Ø alınacak-Ø ne-Ø olacak-Ø*) Zeliha Hanım’ın bu konuda söylediği bir söze yer verilmiştir. Bu cümle, aslında bir soru cümlesidir. Ama görünüş olarak bir soru içermez. Yani gerçek bir soru cümlesi değildir. Burada “Ev alınca ne olacak?” biçiminde bir soru sorulmamıştır. Aksine söze olumsuz bir anlam verilmesi için soru formundan yararlanılmıştır. Bu cümle, “Ev alınca hiçbir şey olmayacak; ev almanın hiçbir şeye faydası yok.” biçiminde bir anlam içermektedir. Zeliha Hanım’ın düşüncelerindeki bu değişikliğin nedeninin ne olduğu, henüz belli değildir. Ancak Hayri Bey’in onu ikna etmiş olması muhtemeldir.

IV. CBB'deki bir diğer kişi, Zeliha Hanım'ın eşi Hayri Bey'dir. Hayri Bey, olay anında yani Zeliha Hanım'ın anlatıcının evine geldiği zamanda o ortamda bulunmamaktadır. Onun adı, Zeliha Hanım'ın verdiği bilgilerin içinde geçer. Hayri Bey, dediğini yapmış, evlerinin altındaki bodrumda ufak bir bakkal dükkânı açmıştır. Zeliha Hanım, anlatıcının ailesine bu haberi verirken Hayri Bey'den bahsetmiş olur. Hayri Bey; 120 ve 130. cümlelerde yüzey yapıda (*Hayri Bey*); 118, 119 ve 127. cümlelerde derin yapıda ve bütün-parça ilişkisi içinde (*Hayri Beyler*); 121 (*Zeliha Hanım'ın kocası*) ve 123. (*bizim bey-Ø*) cümlelerde eksik tekrar yoluyla kullanıma çıkmıştır. Bu durumda cümleler arasında şöyle bir ilişki ortaya çıkar:

Anlatıcıyla annesi, IV. CBB'de de görülmektedir. Anlatıcı, diğer bölümlerde olduğu gibi burada da “ben” ve “benim” yapılarıyla karşılanmıştır: *ben*: 129, 130 / *benim*: 118, 126. Anne de şu cümlelerde görülür: *annem*: 118, 126.

125. cümlelerin iç cümlesinde (*siz-Ø baksanıza Yorgi'ye Ø*) görülen eksiltiyeye bırakılmış “siz” zamiri, anlatıcıyla annesine işaret eder. Zeliha Hanım, eşinin bakkal dükkânı açtığını haber verdikten sonra bu durumu onayladığını anlatan ifadeler kullanmış ve karşı tarafı ikna ederek bakkal dükkânı açmanın doğru bir karar olduğunu anlatmak için Yorgi Efendi'yi örnek vermiştir (Çünkü Yorgi, bakkallıktan iyi bir kazanç elde etmiştir.). Zeliha Hanım'ın bu sözlerini dinleyenler, bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla, anlatıcı ve annesidir. Babanın orada bulunup bulunmadığına dair herhangi bir ipucu verilmemiştir. Bu nedenle “siz” zamiri, anlatıcı ve annenin yer aldığı cümlelere ortak kişide bütün-parça ilişkisiyle bağlanmaktadır.

Bu CBB'den, anlatıcının annesinin düşünceli ve duygusal bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zeliha Hanım, Hayri Bey'in bakkal dükkânı açmasına çok sevinmiştir. Bunu büyük bir mutlulukla anlatmaktadır. Oysa anne, Hayri Bey'in doğru bir karar vermediğine inanmaktadır. Yine de bu düşüncesini dile getirmez. Zeliha Hanım'ın sevincini görmüştür. Mutluluğun maddi varlıklardan üstün bir değer olduğuna inanan anne, onun mutluluğunu bozmaya kıyamaz. CBB'de söylenirse de cümlelerin gidişinden annenin bu işi onaylayıcıyı sözler söyleyerek Zeliha Hanım'ı yüreklendirdiği anlaşılmaktadır.

Bu bölümde yer alan bir diğer kişi de ilk kez III. CBB'de okuyucunun karşısına çıkan ve Üsküdar / Salacak'ta yıllardır bakkallık yaptığı belirtilen Yorgi Efendi'dir. Yorgi, olayın gerçekleştiği mekânda bulunmamakta; Zeliha Hanım'ın sözleriyle IV. CBB'de yer almaktadır. Zeliha Hanım, Hayri Bey'in bakkal dükkânı açmasının haklılığını göstermek üzere Yorgi'yi örnek verir; “*siz-Ø baksanıza Yorgi'ye Ø*” cümlesiyle onun bakkallık yaparak zengin olmasına gönderme yapar. IV. CBB'de sadece 125. cümlede görülen Yorgi, III. CBB ile IV. CBB arasında eksik tekrar yoluyla ortak kişi bağı kurulmasını sağlamaktadır: *Yorgi (125) = Yorgi Efendi (101, 102) = o (104) = adam (103)*.

2.5.5.4. Ortak Nesne:

Hayri Bey'in almış olduğu üç bin lira ikramiyeyle ev alınması düşüncesi, pek çok yerde okuyucunun karşısına çıkmıştı. IV. CBB'de de “ev” birimine yer verilmiştir. Ancak burada evle ilgili düğümün çözümü söz konusudur. Daha önce anlatıcının annesi ve Zeliha Hanım'ın üç bin lirayla ev alınmasını istedikleri öğrenilmişti. Ancak burada görülüyor ki Hayri Bey, elindeki parayla ev almamış, ticaret yapma sevdasının peşinden koşarak evinin altındaki bodrumda ufak bir bakkal dükkânı açmıştır. Bununla beraber Zeliha Hanım'ın düşüncelerindeki değişim de göze çarpmaktadır. Eşinin bakkal dükkânı açmasına önceleri karşı çıkan Zeliha Hanım, bilinmeyen bir nedenle fikir değiştirmiştir ve artık bu dükkânın açılmasını savunmaktadır. Ona göre ev almanın hiçbir faydası yoktur. Yorgi Efendi'yi örnek gösterip onun bakkallık yaparak zengin olmasını işaret eder. Onlar, bakkal dükkânını açarken Yorgi'yi örnek almışlardır. Bu konu içinde sözü edilen “ev” birimi, cümleler arasında ortak nesne bağı kuran bir

sözcük olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır (*ev*: 118, **119**, 120, 122, 128.). 120. cümlede özel bir evden, Hayri Beylerin Üsküdar’da oturdukları evden söz edilirken diğer cümlelerdeki “*ev*”, genel anlamda kullanılmıştır.

“*Ev*” sözcüğü, CBB’ler arasında da ortak nesne bağı kurar: *ev*: 17, 18, 25, 26, **27**, 70, 71, 85, 90, 92, 103, 118, **119**, 120, 122, 128. Hayri Beylerin oturdukları eve gönderme yapan 120. cümledeki “*ev*” de özel anlamda bir ortak nesne ilişkisi kurulmasını sağlamaktadır: *o ev* (85) = *Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev* (26, **27**) = ***Hayri Bey Amca’nın bir akrabasının evi*** (26) = ***Hayri Beylerin oturdukları ev*** (71, 92) = *ev* (120).

120. cümlede geçen “*ufak bir bakkal-Ø dükkânı*” sözü, III. CBB’ye ortak nesne bağlamında gönderimde bulunmaktadır. III. CBB’de 98. cümledeki “*bir bakkal-Ø dükkânı*”, 99’da “*bir ufak mahalle-Ø bakkalitesi*” ile IV. CBB’de 120. cümledeki “*ufak bir bakkal-Ø dükkânı*” ve 130’daki “*Hayri Bey’in dükkânı*” birimleri, ortak olarak bakkallık mesleğinin icra edildiği yeri anlatmaları bakımından III. CBB ile IV. CBB arasında ortak nesne ilişkisi kurulmasını sağlarlar.

120. cümledeki “*ufak bir bakkal-Ø dükkânı*” ifadesiyle 130’daki “*Hayri Bey’in dükkânı*” sözü, aynı dil gerçeğine gönderme yapar. İkisi de Hayri Bey’in Üsküdar’da oturdukları ve bir akrabalarına ait olan evin altındaki bodrumda açmış olduğu bakkal dükkânına işaret etmektedir. Bu yönden IV. CBB’de eksik tekrar yoluyla bir ortak nesne ilişkisi göze çarpar: *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey’in dükkânı* (130).

124. cümlede (***Zeliha Hanım-Ø***, “***bu-Ø daha iyi-Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø***) Zeliha Hanım’ın “*bu*” dediği şey, Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmasıdır. Burada ev alma ile bakkal dükkânı açma karşılaştırılmış ve Zeliha Hanım, dükkân açmanın daha iyi olduğuna karar vermiştir. Ona bu kararı verdiren neden belli değildir. “*Bu*” zamiri, Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmasının eksik tekrarıdır. Bu ilişkiye 121. cümle de “*bu iş*” sözüyle katılmaktadır. Bu birim de Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmasını ifade eder. Dolayısıyla 120, 121 ve 124. cümleler arasında ortak nesne ilişkisi vardır: *bu* (124) = ***Hayri Bey-Ø evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açmış-Ø*** (120) = *bu iş* (121).

129 ve 130. cümle, birbirine ortak nesne ilişkisiyle bağlanmaktadır. 129'da (*ben-Ø düşlere dalmıştım*) anlatıcı, düşlere daldığını söylemektedir. 130. cümlede hayal ettiklerinden birini açıklar. Zeliha Hanım, kocasının ufak bir bakkal dükkânı açtığını söylemiştir. Anlatıcı da bunun üzerine kafasında bakkal dükkânını canlandırmıştır. O anda Hayri Bey'in dükkânını görmeyi çok istediğini ifade ediyor. Bunu soru formundan yararlanarak yapmıştır: "*Ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda.*" diyor. Bununla dükkânı görebilmek için her şeyini verebileceğini söylemek istemiş yani bunu çok fazla istediğini anlatmıştır. Dolayısıyla iki cümle arasında, kurulan düşler açısından bütün-parça bağlamında bir ortak nesne ilişkisi söz konusudur.

2.5.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

115, 116 ve 117. cümle arasında sebep–sonuç ilişkisi vardır. Zeliha Hanım, çok sevinçli olmasının doğal sonucu olarak hep gülmektedir:

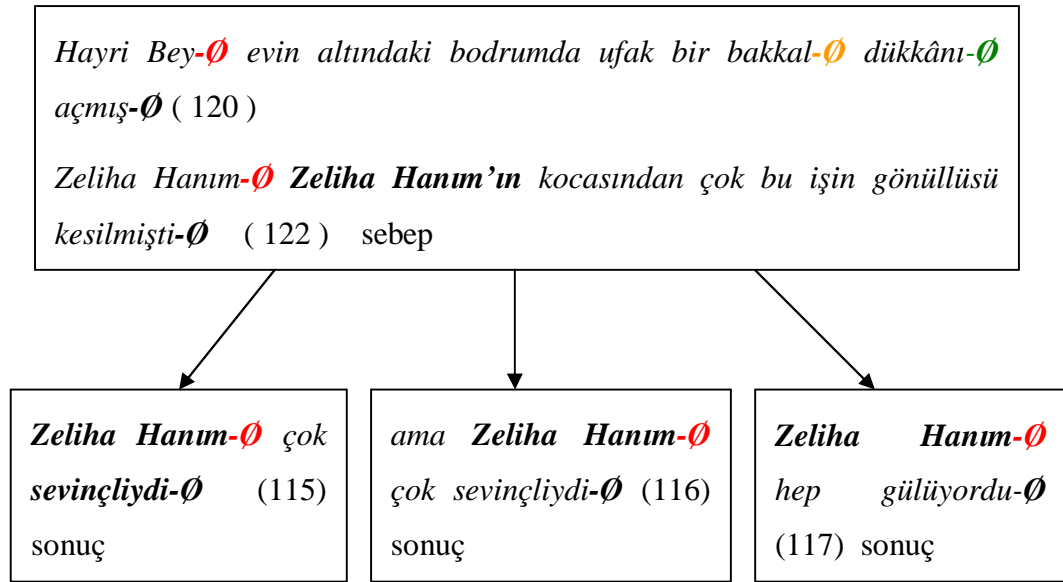
Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø (115) } sebep
ama Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø (116) }
Zeliha Hanım-Ø hep güliyordu-Ø (117) → sonuç

Kendi arasında sebep–sonuç ilişkisi içine giren yukarıdaki üç cümle, bir araya gelerek 118. cümlede sebepini oluşturmuştur:

Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø (115) } sebep
ama Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø (116) }
Zeliha Hanım-Ø hep güliyordu-Ø (117) }
benim annem-Ø Hayri Beyler-Ø o üç bin lirayla ev-Ø aldılar-Ø sandı-Ø (118) → sonuç

Anlatıcının annesinin Hayri Beylerin ev aldıklarını sanmasının nedeni, Zeliha Hanım'ın çok sevinçli olması ve hep gülmesidir. Onu bu düşünceye iten, Zeliha Hanım'ın daha önce ev alma konusundaki isteğidir. Anne de doğal olarak Zeliha Hanım'ın sevincini ev almalarına yormuştur. Ancak annenin tahmini doğru çıkmaz. Zeliha Hanım, bambaşka bir nedenden dolayı sevinç içindedir. Onun çok sevinçli olması ve hep gülmesinin asıl nedeni, 120. cümlede verilmiştir. Zeliha Hanım

sevinçlidir, çünkü Hayri Bey, dediği üzere bir bakkal dükkânı açmıştır ve Zeliha Hanım da kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmiştir. 121’de geçen “*bu iş*” sözü, Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmasını anlatır. Aslında Zeliha Hanım’ı sevindiren budur. Ancak daha önce Zeliha Hanım’ın bu konudaki olumsuz tavrı bilindiği için 121. cümleden destek alınmadan 120’deki olayın Zeliha Hanım’ın sevincinin nedeni olduğu söylenemez. Bunu söyleyebilmek için Zeliha Hanım’ın bakkal dükkânının açılmasını onayladığını anlatan 121. cümleye ihtiyaç vardır. Bu nedenle sebep cümleleri olarak 120 ve 121 birlikte alınmalıdır.

Zeliha Hanım’ın birdenbire fikir değiştirip bakkal dükkânını onaylamasının nedeni, 125. cümlede (*Zeliha Hanım-Ø, “siz-Ø baksanıza Yorgi’ye Ø”-Ø deyip duruyordu-Ø*) verilmiştir. Zeliha Hanım’ın bu cümlede Yorgi’yi işaret etmektedir. Yorgi, daha önce okura tanıtılan, Üsküdar’da yıllardır bakkallık yapan ve bu yolla zengin olmuş biridir. Zeliha Hanım’ın neden fikir değiştirdiği bu cümleyle birlikte anlaşılmaktadır. Yorgi, bakkallıktan nasıl zengin olmuşsa onlar da bunu yaparak zengin olabileceklerdir. Bu konuda Yorgi örneğinden etkilenerek o da Hayri Bey gibi düşünmeye başlamıştır. Ev almak, onlara göre faydasız bir iştir. Ancak bakkal dükkânı açarlarsa ellerindeki parayı çoğaltmış olacaklardır. Bu yüzden bakkal dükkânı açmak, daha iyidir. Dolayısıyla cümleler arasında şöyle bir sebep–sonuç ilişkisi vardır: Zeliha Hanım’ın kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmesi (122), “*ev-Ø alınacak-Ø ne-Ø*

olacak-Ø (123), *haklıymış-Ø bizim bey-Ø* (124), *bu-Ø daha iyi-Ø* (125)” demesi, Yorgi Efendi’nin bakkallık yaparak zengin olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Zeliha Hanım da onu örnek göstermektedir. 125’te kurduğu kesik cümlede (*siz-Ø baksanıza Yorgi’ye Ø*) ifadeyi karşısındakilerin tamamlamasını; Yorgi’nin zenginliğini, bakkal olmanın iyi yönlerini onların görmesini istemektedir.

128. cümle, 126 ve 127’nin sebebini oluşturmuştur:

sebeup ← *bir ev-Ø yerine, belirli bir mutluluk-Ø pahalı bir şeydi-Ø* (128)

sonuç { *benim annem-Ø, benim annem-Ø, bu mutluluğu bozmaya kıyamadı-Ø* (126)
Hayri Beyler-Ø varsınlar bir süre mutlu sayınsınlar Hayri Beylerin kendilerini (127)

2.5.5.6. Bütün – Parça İlişkileri:

118, 119 ve 127. cümlelerde eksiltiye bırakılmış olan “*Hayri Beyler*” ifadesi, bir bütün olarak Hayri Bey’in ailesine işaret eder. Dolayısıyla bu ailenin üyeleri de “*Hayri Beyler*” bütünüünün parçalarını oluşturacaktır. IV. CBB’de bu parçalardan ikisi verilmiştir: *Zeliha Hanım*: 114, **115, 116, 117**, 121, **122, 123, 124, 125**) = *biz* (123) / *Hayri Bey* (120, 130) = ***Zeliha Hanım’ın kocası*** (121) = *bizim bey* (123). Osman ve Nesrin ‘in adları, bu CBB’de geçmemektedir.

125. cümledeki “*siz*” zamiri de bir bütüne işaret eder. Zeliha Hanım’ın seslendiği grubu anlatan bu zamir, anlatıcıyla annesine gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla anlatıcı ve annenin yer aldığı cümlelerle 125 arasında bütün–parça ilişkisi vardır: *ben*: **129, 130** / *benim*: **118, 126** / *annem*: 118, 126.

129. cümlede (*ben-Ø düşlere dalmıştım*) anlatıcı, düşlere daldığını söylemektedir. 130’da (*ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey’in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda*) bu düşlerden biri verilmiştir: Anlatıcı, Hayri Bey’in açtığı bakkal dükkânını hayal etmektedir. Böylece iki cümle arasında bütün–parça ilişkisi kurulmuş olmaktadır.

IV. CBB’de bir de genel–özel ilişkisi dikkat çekmektedir. 118, 119, 122 ve 128. cümlelerde geçen “ev” sözcüğü, geneli ifade edip tüm evleri karşılarken 120. cümledeki “ev” ise Hayri Beylerin oturdukları evi yani özel bir evi anlatır. Bu anlamda cümleler arasında ortak nesnede genel–özel ilişkisi vardır:

ev: 118, **119**, 122, 128 —————> genel

ev: 120 —————> özel

2.5.5.7. Karşıtlık İlişkileri:

118. cümlede (*benim annem-Ø Hayri Beyler-Ø o üç bin lirayla ev-Ø aldılar-Ø sandı-Ø*) annenin Hayri Beylerin ev aldıklarını sandığı söyleniyor. 119’da (*bu-Ø, Hayri Beylerin o üç bin lirayla ev-Ø almaları değilmiş-Ø*) ise bu durumun gerçekleşmediği vurgulanıyor. Onlar, anlatıcının annesinin sandığı gibi ev almamışlardır; Hayri Bey, evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal dükkânı açmıştır. Cümleler arasında bu açıdan bir karşıtlık vardır.

IV. CBB’deki bir diğer karşıtlık da Zeliha Hanım’ın tavırlarından kaynaklanır. II. CBB’nin 92. cümlesinde (*Zeliha Hanım-Ø da Hayri Beylerin oturdukları evin alınmasını istiyormuş-Ø*) Zeliha Hanım’ın ev alma isteğinden söz edilmişti. Hayri Bey’in ticaret yapma isteğinden vazgeçmesi için anlatıcının babasından yardım isteyen Zeliha Hanım, bu bölümde 115 (*Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø*), 116 (*ama Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø*) ve 117. (*Zeliha Hanım-Ø hep gülüyordu-Ø*) cümlelerde belirtildiği üzere ev almadıkları hâlde sevinmekte, gülmektedir. Bu da onun düşüncelerindeki, tavırlarındaki çelişkiyi ortaya koyar.

Zeliha Hanım’ın II. CBB’deki (88–96 arası cümleler) mutsuz ve endişeli hâline karşıt olarak IV. CBB gösterilebilir. Kocasının bakkal dükkânı açmak istemesine daha önce üzülen Zeliha Hanım, burada bundan mutluluk duymaktadır. Çünkü onlar, Yorgi gibi kendilerinin de zengin olacağını düşünmektedirler. Bu konuda öyle umutludurlar ki anne de bu mutluluğu bozmaya kıyamamış, onları üzecek şeyler söylememiş ve mutluluklarına ortak olmuştur.

2.5.5.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Zamanla ilgili ifadeler: *iki-üç hafta* (113), *bir gün* (114), *bir süre* (127), *o an* (133).

Hoşnutlukla ilgili ifadeler: *sevinçli* (115, 116), *gül-* (117), *mutluluk* (126, 128), *mutlu* (127).

Parayla ilgili ifadeler: *üç bin lira* (118, 119), *al-* (118, 119, 122), *pahalı* (128).

Mekânla ilgili ifadeler: *ev* (118, 119, 120, 122, 128), *bodrum* (120), *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120), *Hayri Bey'in dükkânı* (130).

2.5.5.9. Yakın Anlamlılık:

II. CBB'nin ilk cümlesi olan 88 ile IV. CBB'deki 114 numaralı cümle, aynı bilgiyi veren iki birim olarak okuyucunun karşısına çıkar. Bunların oluş zamanları farklı olsa da yapılan eylemler aynıdır:

bir gün Zeliha Hanım-Ø bize gelmişti-Ø (88)

Zeliha Hanım-Ø geldi-Ø bir gün (114)

121, 122, 123, 124 ve 125. cümleler, yakın anlamlıdır. Bunların tümü, Zeliha Hanım'ın Hayri Bey'in bakkal dükkânı açmasından memnun olduğunu, bu işi onayladığını anlatmaktadır:

Zeliha Hanım-Ø Zeliha Hanım'ın kocasından çok bu işin gönüllüsü kesilmişti-Ø (121)

Zeliha Hanım-Ø, "ev-Ø alınacak-Ø ne-Ø olacak-Ø"-Ø deyip duruyordu-Ø(122)

Zeliha Hanım-Ø, "haklıymış-Ø bizim bey-Ø"-Ø deyip duruyordu-Ø (123)

Zeliha Hanım-Ø, "bu-Ø daha iyi-Ø"-Ø deyip duruyordu-Ø (124)

Zeliha Hanım-Ø, "siz-Ø baksanıza Yorgi'ye Ø"-Ø deyip duruyordu-Ø(125)

126 (*benim annem-Ø, benim annem-Ø, bu mutluluğu bozmaya kıyamadı-Ø*) ile 127. (*Hayri Beyler-Ø varsınlar bir süre mutlu saysınlar Hayri Beylerin kendilerini*) cümlelerde benzer durumlar söz konusudur. İkisi de Hayri Beylerin mutlu olmalarından rahatsız olmamayı, onların bu mutluluklarının devam etmesini anlatmaktadır. 127'de

bu, “var-” eyleminden yararlanılarak ifade edilmiştir. Üstünova’nın belirttiği gibi “*Bir yardımcı eylem konumunda bulunan ve başta yer alan varmak eylemi, ardından gelen bir eyleme, eylem öbeğine bağlanarak ona boş vermişlik, aldırmaçlık anlamı katmaktadır. Dolayısıyla cümlede sunulan hareketin, işin, oluşun yapılıp ya da yapılmamasının çok da önemli olmadığını, bundan zarar gelmeyeceğini ima yoluyla bildirmektedir.*”³⁰ Anlatıcıyla ailesi, Hayri Beylerin mutluluklarından rahatsız değildir; onlar, Hayri Beylerin sevincine ortak olmaktadır.

2.5.5.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128 ve 129. cümleler, olumlu ifadeler içermeleri yönüyle bir ortaklık sergilemektedirler. 126. cümle, {-mA} olumsuzluk ekiyle olumsuz olarak kurgulanmıştır: ***Benim annem-Ø, benim annem-Ø, bu mutluluğu bozmaya kıyamadı-Ø.*** 119 (***bu-Ø, Hayri Beylerin o üç bin lirayla ev-Ø almaları değilmiş-Ø***) numaralı cümle, bir ad cümlesidir ve olumsuzluk koşacı olan “*değil*” den yararlanılarak olumsuz yapılmıştır. 126 ve 119. cümleler, olumsuzluk ilişkisiyle aralarında bağ kurarlar. 130. cümle (***ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey’in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda***) ise biçimce olumsuz olmasına rağmen anlamca olumludur. Burada “Hayri Bey’in dükkânını görmek için her şeyimi verirdim.” anlamında bir kullanım söz konusudur. Yazar, bunu daha etkili anlatabilmek için cümleyi olumsuz soru formunda kurgulamıştır.

IV. CBB’de olumlu cümlelerin ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir.

2.5.5.11. Tekrarlar:

2.5.5.11.1. Sıfır Tekrar:

Zeliha Hanım: 115, 116, 117, 121, 122, 123, 124, 125.

sevinçliydi: 115.

benim: 118, 126.

ben: 129, 130.

³⁰ Üstünova, Kerime, “‘Varmak’ İle Kurulu İki Eylemli Yüklemlerin Durumu”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 102.

Hayri Beyler: 118, 119, 127.

bu: 119.

Hayri Beylerin o üç bin lirayla ev-∅ almaları: 119.

deyip duruyordu: 122, 123, 124.

siz: 125.

annem: 126.

{-DI}: 115, 122, 123, 124.

3. tekil kişi eki {-∅}: 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128.

eksiz özne durumu {-∅}: 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130.

eksiz nesne durumu {-∅}: 118, 119, 120, 122, 123, 124, 130.

tamlayan durumu eki {-∅}: 120, 128.

iyelik eki {-∅} (1. çoğul kişi iyelik eki *{-(I)mIz}*): 123.

yüklemselleştirici ek {-∅}: 124.

3. çoğul kişi eki {-lAr}: 127.

1. tekil kişi iyelik eki {- (I)m}: 126.

3. tekil kişi iyelik eki {- (s)I(n)}: 119.

tamlayan durumu eki {- (n)In}: 119, 121, 127.

2.5.5.11.2. Tam Tekrar:

Zeliha Hanım: 114, 121.

çok: 115, 116.

annem: 118, 126.

ev: 118, 120, 122, 128.

Hayri Bey: 120, 130.

dükkân: 120, 130.

al-: 118, 122.

mutluluk: 126, 128.

{-DI}: 113, 114, 116, 117, 118, 121, 125, 126, 128, 129, 130.

{-yordu}: 117, 125.

{-mIş}: 119, 120, 121, 129.

{-mIştI}: 121, 129.

1. tekil kişi eki {-m}: 129, 130.

1. tekil kişi iyelik eki {-m}: 118, 126.

3. tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}: 120, 121, 127, 128, 130.

ekli nesne durumu eki {-I}: 126, 130.

tamlayan durumu eki {-(n)In}: 120, 121, 130.

2.5.5.11.3. Eksik Tekrar:

118. cümlede Hayri Bey'in almış olduğu ikramiye (*üç bin lira*), bir kez daha yüzey yapıya çıkarılarak kullanılmıştır. Buradaki “*üç bin lira*” birimi, daha önceki bölümlerde geçen ve Hayri Bey'in emeklilik ikramiyesine gönderme yapan diğer birimlerle tam ve eksik tekrar ilişkisi içindedir: *üç bin lira* (1, 8, 48, 69, 73, 79, 118) = *üç bin tane birer lira* = (9, 10, 11) = *bu* (9) = *bu para* (15, 70, 96) = *gümüş liralara* (80, 81, 82, 83) = *o para* (84).

120. cümledeki “*ufak bir bakkal-Ø dükkânı*” ile 130'daki “*Hayri Bey'in dükkânı*” ifadeleri; gösterenleri ayrı, gösterilenleri aynı iki birim olarak Hayri Bey'in evin altındaki bodrumda açtığı bakkal dükkânına gönderme yaparlar. Bu açıdan iki cümle arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

ufak bir bakkal-Ø dükkânı (120) = *Hayri Bey'in dükkânı* (130)

Hayri Bey'in bakkal dükkânı açması, aralarında eksik tekrar ilişkisi olan çeşitli birimlerle yinelenmiştir: *Hayri Bey-Ø evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açmış-Ø* (120) = *bu iş* (121) = *bu* (124).

120 ve 130. cümlelerdeki “*Hayri Bey*”, 121’deki “*Zeliha Hanım’ın kocası*” ve 123’teki “*bizim bey-Ø*” ifadeleri, eksik tekrarlarla Hayri Bey’i işaret eden dil birimleridir: *Hayri Bey* (120, 130) = *Zeliha Hanım’ın kocası* (121) = *bizim bey-Ø* (123).

123. cümlede Zeliha Hanım, kendisinden söz ederken alçak gönüllük göstermek adına “*biz*” zamirini kullanmıştır (*bizim bey-Ø*). Dolayısıyla “*Zeliha Hanım*” ile “*biz*” arasında eksik tekrar ilişkisinin olduğu söylenebilir: *Zeliha Hanım*: 114, **115, 116, 117**, 121, **122, 123, 124, 125** = *biz* (123).

IV. CBB’de eksiltiyeye bırakılarak kullanılmış olan “*Hayri Beyler*” sözü, Hayri Bey’in ailesinin eksik tekrarıdır. Bu ailenin üyeleri olan Hayri Bey, Zeliha Hanım, Nesrin ve Osman; bir araya gelerek “*Hayri Beyler*” ifadesine denk bir kullanım oluştururlar. Bu CBB’de Zeliha Hanım’la Hayri Bey’in adları geçerken Osman ve Nesrin’e rastlanmamaktadır: *Hayri Beyler* (**118, 119, 127**) = [*Zeliha Hanım*: 114, **115, 116, 117**, 121, **122, 123, 124, 125**] = *biz* (123)] + [*Hayri Bey* (120, 130) = *Zeliha Hanım’ın kocası* (121) = *bizim bey* (123)] + Nesrin + Osman

125. cümledeki “*siz*” zamiri de anlatıcı ve annesine gönderme yapmaktadır: *siz* (125) = [*ben*: **129, 130.** / *benim*: **118, 126.**] + *annem*: 118, 126.

126. cümlede geçen “*bu mutluluk*” sözü, Zeliha Hanım’ın sevinci yansıtan cümlelerdeki ifadelerin eksik tekrarıdır:

bu mutluluk (126) = *Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø* (115) / *ama Zeliha Hanım-Ø çok sevinçliydi-Ø* (116) / *Zeliha Hanım-Ø hep güliüyordu-Ø* (117)

IV. CBB’deki cümleler arasında eksik tekrar ilişkilerinin çok güçlü olduğu görülmektedir.

2.6. GEÇİŞ BÖLÜMÜ (KÖPRÜ):

2.6.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

<i>günler geçti gene</i>	(131)
<i>bir gün Üsküdar'a gidecektik nasıl olsa</i>	(132)
<i>Hayri Bey'li Üsküdar'da bir bakkaliye bizi bekliyordu</i>	(133)

2.6.2. Eksilteleri Tamamlama:

2.6.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

<i>günler-Ø geçti-Ø gene</i>	(131)
<i>Ø bir gün Üsküdar'a gidecektik nasıl olsa-Ø</i>	(132)
<i>Hayri Bey'li Üsküdar'da bir bakkaliye-Ø bizi bekliyordu-Ø</i>	(133)

2.6.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

<i>günler-Ø geçti-Ø gene</i>	(131)
<i>biz-Ø bir gün Üsküdar'a gidecektik nasıl olsa-Ø</i>	(132)
<i>Hayri Bey'li Üsküdar'da bir bakkaliye-Ø bizi bekliyordu-Ø</i>	(133)

2.6.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

<i>günler-Ø geçti-Ø gene</i>	(131)
<i>biz-Ø bir gün Üsküdar'a gidecektik nasıl olsa-Ø</i>	(132)
<i>Hayri Bey'li Üsküdar'da bir bakkaliye-Ø bizi bekliyordu-Ø</i>	(133)

2.6.3. Geçiş Bölümünün Sınırlarını Belirleme Koşulları:

131, 132 ve 133 numaralı cümleler, IV. CBB'den V. CBB'ye geçişi sağlayan, iki bölüm arasında köprü görevi üstlenen birimler olarak dikkat çekmektedir.

IV. CBB'de, Zeliha Hanım'ın anlatıcının evine gelerek Hayri Bey'in evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal dükkânı açtığını haber vermesi ve bundan duyduğu mutluluğu yansıtması söz konusu edilmişti. CBB'nin sonunda anlatıcı, düşlere dalmakta

ve Hayri Bey'in dükkânını büyük bir özlemle hayal etmekteydi. Köprü bölümünü oluşturan bu cümlelerde geçmiş zaman içinde ileriye gidilmiştir. 131. cümlede (*günler-Ø geçti-Ø gene*) Zeliha Hanım'ın anlatıcının evine gelmesinin üzerinden günler geçtiği belirtilmektedir. Bu, sadece zamana yönelik bir cümledir. Günlerin geçtiğini anlatmaktadır. “Gene” demiştir, çünkü daha önce IV. CBB'de yer alan 113. cümlede de buna benzer ifade kullanmıştır: *Aradan iki-üç hafta-Ø geçti-Ø*. Anlatıcı, o zaman Hayri Bey'in aldığı ikramiyeyle ne yapacağını merak ediyordu. Şimdi de merak ettiği bir şey vardır: Hayri Bey'in evin altındaki bodrumda açtığı bakkal dükkânı.

IV. CBB'de bakkal dükkânıyla ilgili hayaller kurarken bırakılan anlatıcının, Üsküdar'daki dükkânı görme konusunda hâlâ çok istekli olduğu görülmektedir. O, bir gün mutlaka oraya gideceklerini düşünmektedir. Bunu bildiren 132. cümle (*biz-Ø bir gün Üsküdar'a gidecektik nasıl olsa-Ø*), geçmişte geleceğe yönelik bir tasarımı anlatır. Burada “biz” zamiri, anlatıcıyla ailesini ifade eden bir birimdir. Anlatıcı, bir gün Üsküdar'a gideceklerini planlamaktadır. Onların Üsküdar'a gidecekleri zaman, net değildir; cümlede “bir gün” ifadesi yer alsa da bu, gelecekteki herhangi bir zamanı gösterir. Bu cümleden Zeliha Hanım'ın gelmesinin üzerinden günler geçmesine rağmen Üsküdar'a hâlâ gidemedikleri anlaşılmaktadır. İleride bir gün gideceklerdir. Plan budur ancak bu planın gerçekleşip gerçekleşmediği henüz belli değildir. Burada sadece tasarı vardır. Cümlede kullanılan “nasıl olsa” ifadesi, bunu IV. CBB'deki 130. cümleyle (*ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda*) ilişkilendirmektedir. 130'da anlatıcı, o an Hayri Bey'in dükkânını görmek için her şeyini verebileceğini söylemekteydi. Ancak bunu bu kadar istemesine rağmen aradan günler geçmiş, hâlâ dükkânı görememiştir. 132'de “nasıl olsa” sözünü kullanarak gidememesinin bir zararının olmadığını anlatıyor. Bu, Üsküdar'a mutlaka gidileceğini göstermektedir. Bir kararlılık, kesinlik vardır.

133. cümlede “Üsküdar” sözcüğü, bir sıfat tamlaması içinde yer almıştır: “Hayri Bey'li Üsküdar” deniyor. Bunun nedeni, Hayri Bey'in Üsküdar'da bir bakkal dükkânı açmış olmasıdır. Artık o da Üsküdar'da bir soluktur. Anlatıcı için Üsküdar, içinde Hayri Bey olduğu için anlam kazanmıştır. Bu yüzden Üsküdar'ı Hayri Bey'le ilişkilendirerek anlatmaktadır.

Bu üç cümlelerin ardından gelen bölümde anlatıcıyla annesi, Üsküdar'a geçer ve Hayri Bey'in bakkal dükkânını görürler. 131, 132 ve 133. cümlelerin geçiş cümleleri olduğu söylenebilir. Bunlar, Üsküdar'a gidileceğini belirten, okuyucuyu buna hazırlayan cümlelerdir. Bunların ardından 134. cümlede (*ben-Ø, ben-Ø, ben-Ø küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton-Ø gördüm: "Bereket-Ø Bakkaliyesi-Ø bu sokaktadır"*) Üsküdar'a geçilmiş ve zaman değişmiştir. Bu yüzden burada itibaren yeni bölüm başlamalıdır. Artık, Üsküdar anlatılacaktır. Üsküdar'a gidişi anlatmaya hazırlık niteliği gösteren 131, 132 ve 133 numaralı cümleler de iki bölüm arasında köprü görevini üstlenmiş geçiş cümleleri olarak alınmalıdır. Bu cümleler, hem IV. CBB hem de V. CBB'ye anlamsal olarak bağlanabilmektedir. IV. CBB'de henüz Üsküdar'a gidilmemiştir; anlatıcı, Hayri Bey'in dükkânını fazlasıyla merak etmektedir. V. CBB'de Üsküdar'a geçilir. İki bölüm arasında kalan köprü cümleleri de merakla geçen bu günleri anlatmakta; bir gün mutlaka Üsküdar'a gidileceğini ifade etmektedir.

2.7. V. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.7.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

<i>küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton gördüm: "Bereket Bakkaliyesi bu sokaktadır"</i>	(134)
<i>Üsküdar'daydık</i>	(135)
<i>Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim</i>	(136)
<i>eve varana kadar koştum</i>	(137)
<i>annem gerilerde kaldı</i>	(138)
<i>dükkâna dört basamakla iniliyordu</i>	(139)
<i>vitrin diye bir şey yoktu</i>	(140)
<i>sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker konmuş</i>	(141)
<i>kapının üstünde bir levha</i>	(142)

<i>Hayri Bey sülüs yazısıyla kimbilir kaç gün uğraşmıştı bu Bismillahirrahmanirrahim'i yazmak için</i>	(143)
<i>ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım</i>	(144)
<i>ufak bir kız çocuğu sirke almaya gelmişti</i>	(145)
<i>Hayri Bey başında kapkara beresi sirke dolduruyordu huniyle</i>	(146)
<i>şişeyi tarttı</i>	(147)
<i>fazla geldi</i>	(148)
<i>boşalttı</i>	(149)
<i>“eksik gelse sana yazık</i>	(150)
<i>günahın büyüğü küçüğü yok kızım</i>	(151)
<i>yok”</i>	(152)
<i>sonunda dengeyi buldu</i>	(153)
<i>şişeyi uzattı</i>	(154)
<i>beş kuruşu aldı</i>	(155)
<i>kız çıkarken ben girdim</i>	(156)
<i>“amca bir çikolata” dedim</i>	(157)
<i>anlamadı ilkin</i>	(158)
<i>bir Melba uzattı</i>	(159)
<i>sonra tanıdı</i>	(160)
<i>“vay külhani”</i>	(161)
<i>sonra çikolatayı elime tutuşturdu</i>	(162)
<i>“al cebine at” dedi</i>	(163)
<i>baktım</i>	(164)
<i>Osman belirmiş</i>	(165)

<i>çikolatanın yarısını kopardım</i>	(166)
<i>ona uzattım</i>	(167)
<i>hemen yuttu</i>	(168)
<i>bu sırada bir komşu hanım geldi dükkâna</i>	(169)
<i>“beş kuruşluk helva” dedi</i>	(170)
<i>Hayri Bey şöyle bir doğruldu</i>	(171)
<i>“hanım hanım, ben adama beş kuruşluk helva vermem” dedi</i>	(172)
<i>kadın parayı uzattı</i>	(173)
<i>Hayri Bey, “beş kuruşluk helva,</i>	(174)
<i>yüz paralık ayva</i>	(175)
<i>kırk paralık zeytin...” diye söylene söylene helvayı kesti</i>	(176)
<i>kâğıda sardı</i>	(177)
<i>annem de gelmişti</i>	(178)
<i>eve girdik</i>	(179)
<i>sedirlere oturduk</i>	(180)
<i>Osman bir işaret çaktı kalktım</i>	(181)
<i>Hayri Bey dükkânı kapatmış annemle konuşmaya gelmişti</i>	(182)
<i>Osman dükkânın arka kapısından beni içeri soktu</i>	(183)
<i>şekerlemelere uzandı</i>	(184)
<i>“al istediğin kadar” dedi</i>	(185)
<i>sonra, sokağa çıktık</i>	(186)
<i>baktım</i>	(187)
<i>elinde koca bir çikolata</i>	(188)
<i>denizi gören arsaya koştuk çikolataları kemirerek</i>	(189)

<i>“niye aldın bunları” dedim</i>	(190)
<i>“kimse almıyor ki” dedi</i>	(191)
<i>“hep ufakları alıyorlar</i>	(192)
<i>bunlar kurtlanacak</i>	(193)
<i>biz yiyoruz”</i>	(194)
<i>“baban biliyor mu” dedim</i>	(195)
<i>güldü</i>	(196)
<i>“bu gece yemeğe kalsanız</i>	(197)
<i>telkadayıfı var” dedi</i>	(198)
<i>deniz ayaklarımızın altındaydı</i>	(199)
<i>iskeleye ufacak bir vapur yanaştı</i>	(200)
<i>birkaç kişi yokuşu tırmanmaya koyuldular</i>	(201)
<i>sessiz bir film seyreder gibiydik</i>	(202)
<i>kuşlar ötüyordu yalnız</i>	(203)
<i>martılar başımızın üstünde uçuyorlardı</i>	(204)
<i>“bakkallık iyi mi” dedim</i>	(205)
<i>“sen de çalışıyor musun”</i>	(206)
<i>“tabii” dedi</i>	(207)
<i>“leblebi yemek var</i>	(208)
<i>şeker aşırmaq var</i>	(209)
<i>çikolata yutmak var”</i>	(210)
<i>o akşam yemeğe kaldık</i>	(211)
<i>telkadayıfı vardı</i>	(212)
<i>pilav nefisti</i>	(213)

<i>bir tabak, bir tabak daha</i>	(214)
<i>dolup dolup boşalıyordu sofrası</i>	(215)
<i>Hayri Bey nasıl ikram edeceğini bilmiyordu</i>	(216)
<i>“iyi ki şu dükkânı açmışız” diyor</i>	(217)
<i>insanın eli altında şekerler, unlar, yağlar bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu</i>	(218)
<i>beyaz sakalını seyrediyordum yemekte</i>	(219)
<i>mutluydu sakalı</i>	(220)
<i>otuz yıllık memurluk hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler yanıyordu gözlerinde</i>	(221)
<i>sakalına yansıyor bu mutluluk</i>	(222)
<i>elinin altında bol yemek, bol tatlı</i>	(223)
<i>“diün kaymaklı kadayıf yapmıştık</i>	(224)
<i>geleceğinizi bilsek gene yapardık”</i>	(225)
<i>pazara bekliyorlardı bizi</i>	(226)
<i>babam da gelmeliydi</i>	(227)
<i>kaymaklı kadayıfı birlikte yemeliydik</i>	(228)
<i>yemekten sonra Hayri Bey’le birlikte gene dükkâna indik</i>	(229)
<i>annemle, Zeliha Hanım köşe minderinde sohbeta dalmışlardı</i>	(230)
<i>Nesrin’e bir deniz subayı talip olmuş</i>	(231)
<i>onu konuşacaklardı herhalde</i>	(232)
<i>şu kadarını duydum: “eh şimdi biz de variyetli sayılıyorz</i>	(233)
<i>talipleri çoğalacak”</i>	(234)
<i>Nesrin, yemekten sonra romanı alıp köşesine çekilmişti</i>	(235)
<i>yemekte az yemişti</i>	(236)
<i>babası, “kız bulmuşken ye yiyeceğin kadar</i>	(237)

<i>el adamı insanı baklava börekle beslemez” demişti</i>	(238)
<i>ihtiyar bir kadın üç basamağı ağır ağır iniyordu</i>	(239)
<i>her basamakta bir-iki dakika dinlenerek</i>	(240)
<i>Osman’la beraber koluna girdik</i>	(241)
<i>çenesi durmadan işliyordu kadının</i>	(242)
<i>neler söylemiyordu ki</i>	(243)
<i>Hayri Bey’e baktım</i>	(244)
<i>hiç memnun değil</i>	(245)
<i>suratı asık</i>	(246)
<i>Osman, “kocakarı başımızın derdi oldu” dedi</i>	(247)
<i>“küp gibi sağır</i>	(248)
<i>gene ne isteyecek bakalım”</i>	(249)
<i>kadın zorla yaklaştı tezgâha</i>	(250)
<i>iki yanındaydık</i>	(251)
<i>düşer diye bekliyorduk tetikte</i>	(252)
<i>bir şişe uzattı</i>	(253)
<i>minicik bir şişe</i>	(254)
<i>“zeytinyağı koy şuna!” dedi</i>	(255)
<i>doldurulan şişeyi aldı</i>	(256)
<i>beş kuruş uzattı</i>	(257)
<i>gene kollarına girdik</i>	(258)
<i>sokağa kadar çıkardık</i>	(259)
<i>köşeye kadar götürdük</i>	(260)
<i>dükkâna geri geldiğimizde başı örtülü bir kadın yüz paralık zeytin sardırıyordu</i>	(261)

<i>beş kuruşluk helva</i>	(262)
<i>yüz paralık zeytin</i>	(263)
<i>yedi buçukluk çikolata</i>	(264)
<i>iki yüz elli dirhem pirinç</i>	(265)
<i>dükkân tıklar tıklar işliyordu</i>	(266)
<i>Osman'la paketleri sarıyor</i>	(267)
<i>terazide tartıyorduk</i>	(268)
<i>arada bir Hayri Bey Amca'nın uzattığı karamelaları atıştırıyorduk</i>	(269)

2.7.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.7.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

<i>Ø Ø Ø küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton-Ø gördüm: “Bereket-Ø Bakkaliyesi-Ø bu sokaktadır”</i>	(134)
<i>Ø Üsküdar'daydık</i>	(135)
<i>Ø Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim</i>	(136)
<i>Ø Ø eve varana kadar koştum</i>	(137)
<i>Ø annem-Ø gerilerde kaldı-Ø</i>	(138)
<i>dükkâna dört basamakla iniliyordu-Ø</i>	(139)
<i>vitrin-Ø diye bir şey-Ø yoktu-Ø</i>	(140)
<i>sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker-Ø konmuş-Ø</i>	(141)
<i>kapının üstünde bir levha Ø</i>	(142)
<i>Hayri Bey-Ø Ø sülüs yazısıyla kimbilir-Ø kaç gün uğraşmıştı-Ø Ø bu Bismillahirrahmanirrahim'i yazmak için</i>	(143)
<i>Ø ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım</i>	(144)
<i>ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, Ø sirke-Ø almaya gelmişti-Ø</i>	(145)
<i>Hayri Bey-Ø Ø başında Ø kapkara beresi sirke-Ø dolduruyordu-Ø huniyle</i>	(146)

- Ø şişeyi tarttı-Ø (147)
- Ø fazla geldi-Ø (148)
- Ø Ø boşalttı-Ø (149)
- Ø “Ø eksik gelse-Ø Ø sana yazık-Ø”-Ø Ø (150)
- Ø “günahın büyüğü Ø küçüğü-Ø yok-Ø Ø kızım”-Ø Ø (151)
- Ø “Ø yok-Ø Ø”-Ø Ø (152)
- Ø sonunda dengeyi buldu-Ø (153)
- Ø şişeyi uzattı-Ø (154)
- Ø beş kuruşu aldı-Ø (155)
- kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim (156)
- Ø “amca bir çikolata Ø”-Ø dedim (157)
- Ø Ø anlamadı-Ø ilkin (158)
- Ø bir Melba-Ø uzattı-Ø Ø (159)
- sonra Ø Ø tanıdı-Ø (160)
- Ø Ø “vay külhani Ø”-Ø Ø (161)
- sonra Ø çikolatayı Ø elime tutuşturdu-Ø (162)
- Ø “Ø Ø al-Ø Ø cebine at-Ø”-Ø dedi-Ø (163)
- Ø baktım (164)
- [Ø] Osman-Ø belirmiş-Ø-Ø (165)
- Ø çikolatanın yarısını kopardım (166)
- Ø Ø ona uzattım (167)
- Ø Ø hemen yuttu-Ø (168)
- bu sırada bir komşu hanım-Ø geldi-Ø dükkâna (169)
- Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø dedi-Ø (170)

- Hayri Bey-Ø şöyle bir doğruldu-Ø (171)
- Ø “hanım hanım, ben-Ø adama beş kuruşluk helva-Ø vermem”-Ø dedi-Ø (172)
- kadın-Ø parayı uzattı-Ø (173)
- Hayri Bey-Ø, Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø Ø Ø Ø Ø Ø (174)
- Ø Ø “yüz paralık ayva Ø”-Ø Ø Ø Ø Ø Ø (175)
- Ø Ø “kırk paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (176)
- Ø Ø kâğıda sardı-Ø (177)
- Ø annem-Ø de gelmişti-Ø (178)
- Ø eve girdik (179)
- Ø sedirlere oturduk (180)
- Ø Osman-Ø bir işaret-Ø çaktı-Ø kalktım (181)
- Hayri Bey-Ø, Ø dükkânı kapatmış-Ø-Ø Ø annemle konuşmaya gelmişti-Ø (182)
- Ø Osman-Ø dükkânın arka kapısından beni içeri soktu-Ø (183)
- Ø Ø şekerlemelere uzandı-Ø (184)
- Ø Ø “Ø Ø al-Ø Ø istediğin kadar”-Ø dedi-Ø (185)
- sonra, Ø sokağa çıktık (186)
- Ø baktım (187)
- [Ø] Ø elinde koca bir çikolata Ø-Ø (188)
- Ø Ø denizi gören arsaya koştu çikolataları kemirerek (189)
- Ø “Ø niye aldın bunları”-Ø dedim (190)
- Ø “kimse-Ø Ø almıyor-Ø ki Ø”-Ø dedi-Ø (191)
- Ø “Ø hep ufakları alıyorlar”-Ø Ø (192)
- Ø “bunlar-Ø kurtlanacak-Ø”-Ø Ø (193)
- Ø “biz-Ø Ø yiyoruz”- Ø (194)

- Ø “Ø baban-Ø Ø biliyor mu-Ø”-Ø dedim (195)
- Ø güldü-Ø (196)
- Ø “Ø bu gece yemeğe kalsanız Ø”-Ø Ø (197)
- Ø “Ø telkadayıfı-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (198)
- deniz-Ø Ø ayaklarımızın altındaydı-Ø (199)
- iskeleye ufacak bir vapur-Ø yanaştı-Ø (200)
- birkaç kişi-Ø yokuşu tırmanmaya koyuldular (201)
- Ø sessiz bir film-Ø seyreder-Ø gibiydik (202)
- kuşlar-Ø ötüyordu-Ø yalnız (203)
- martılar-Ø Ø başımızın üstünde uçuyorlardı (204)
- Ø “bakkallık-Ø iyi mi-Ø”-Ø dedim (205)
- Ø “sen-Ø de çalışıyor musun”-Ø Ø (206)
- Ø “tabii Ø”-Ø dedi-Ø (207)
- Ø “leblebi-Ø yemek-Ø var-Ø”-Ø Ø (208)
- Ø “şeker-Ø aşırmaq-Ø var-Ø”-Ø Ø (209)
- Ø “çikolata-Ø yutmak-Ø var-Ø”-Ø Ø (210)
- Ø o akşam yemeğe kaldık (211)
- telkadayıfı-Ø vardı-Ø (212)
- pilav-Ø nefisti-Ø (213)
- bir tabak, bir tabak daha Ø (214)
- Ø Ø dolup dolup boşaltıyordu-Ø sofraya-Ø (215)
- Hayri Bey-Ø Ø Ø nasıl ikram-Ø edeceğini bilmiyordu-Ø (216)
- Ø Ø “Ø iyi ki şu dükkânı açmışız”-Ø diyor-Ø-Ø (217)

- Ø Ø insanın eli-Ø altında şekerler-Ø, unlar-Ø, yağlar-Ø bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu-Ø (218)
- Ø Ø Ø beyaz sakalını seyrediyordum yemekte (219)
- mutluydu-Ø Ø sakalı-Ø (220)
- Ø otuz yıllık memurluk-Ø hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler-Ø yanıyordu-Ø Ø gözlerinde (221)
- Ø sakalına yansiyordu-Ø bu mutluluk-Ø (222)
- Ø elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø (223)
- Ø “Ø dün kaymaklı kadayıf-Ø yapmıştık”-Ø Ø (224)
- Ø “Ø Ø Ø geleceğinizi bilsek gene Ø yapardık”-Ø Ø (225)
- Ø pazara bekliyorlardı bizi (226)
- Ø Ø babam-Ø da gelmeliydi-Ø (227)
- Ø Ø kaymaklı kadayıfı birlikte yemeliydik (228)
- Ø yemekten sonra Hayri Bey’le birlikte gene dükkâna indik (229)
- Ø annemle, Zeliha Hanım-Ø Ø köşe-Ø minderinde sohbeta dalmışlardı (230)
- Nesrin’e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø (231)
- Ø onu konuşacaklardı herhalde (232)
- Ø Ø şu kadarını duydum: “eh şimdi biz-Ø de varyetli sayılıyorz”-Ø (233)
- Ø Ø Ø “Ø talipleri-Ø çoğalacak-Ø”-Ø (234)
- Nesrin-Ø, Ø yemekten sonra romanı alıp Ø köşesine çekilmişti-Ø (235)
- Ø yemekte Ø az yemişti-Ø (236)
- Ø babası-Ø, “kız Ø Ø Ø bulmuşken Ø ye-Ø Ø Ø yiyeceğin kadar”-Ø Ø (237)
- Ø “el-Ø adamı-Ø insanı baklava börekle beslemez”-Ø demişti-Ø (238)
- ihiyar bir kadın-Ø üç basamağı ağır ağır iniyordu-Ø (239)
- Ø Ø Ø her basamakta bir-iki dakika dinlenerek Ø (240)

- Ø Osman'la beraber Ø koluna girdik (241)
- çenesi-Ø durmadan işliyordu-Ø kadının (242)
- Ø neler-Ø söylemiyordu-Ø ki Ø (243)
- Ø Hayri Bey'e baktım (244)
- Ø hiç memnun değil-Ø (245)
- Ø suratı-Ø asık-Ø (246)
- Osman-Ø, "kocakarı-Ø Ø başımızın derdi oldu-Ø"-Ø dedi-Ø (247)
- Ø "Ø küp gibi sağır-Ø"-Ø Ø (248)
- Ø "Ø gene ne-Ø isteyecek-Ø bakalım"-Ø Ø (249)
- kadın-Ø zorla yaklaştı-Ø tezgâha (250)
- Ø Ø iki yanındaydık (251)
- Ø Ø düşer-Ø-Ø diye bekliyorduk tetikte (252)
- Ø bir şişe-Ø uzattı-Ø (253)
- Ø minicik bir şişe-Ø Ø (254)
- Ø "Ø zeytinyağı-Ø koy-Ø şuna"-Ø dedi-Ø (255)
- Ø doldurulan şişeyi aldı-Ø (256)
- Ø beş kuruş-Ø uzattı-Ø (257)
- Ø gene Ø kollarına girdik (258)
- Ø Ø sokağa kadar çıkardık (259)
- Ø Ø köşeye kadar götürdük (260)
- Ø dükkâna geri geldiğimizde Ø başı örtülü bir kadın-Ø yüz paralık zeytin-Ø sardırıyordu-Ø (261)
- beş kuruşluk helva Ø (262)
- yüz paralık zeytin Ø (263)

yedi buçukluk çikolata	Ø	(264)
iki yüz elli dirhem pirinç	Ø	(265)
dükkân-Ø tıkr tıkr işliyordu-Ø		(266)
Ø Osman'la paketleri sarıyor-Ø-Ø		(267)
Ø Ø Ø terazide tartıyorduk		(268)
Ø Ø arada bir Hayri Bey Amca'nın uzattığı karamelaları atıştırıyorduk		(269)

2.7.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

ben-Ø, ben-Ø, ben-Ø küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton-Ø gördüm: “Bereket-Ø Bakkaliyesi-Ø bu sokaktadır”		(134)
biz-Ø, Üsküdar' daydık		(135)
ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim		(136)
ben-Ø, ben-Ø eve varana kadar koştum		(137)
benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø		(138)
dükkâna dört basamakla iniliyordu-Ø		(139)
vitrin-Ø diye bir şey-Ø yoktu-Ø		(140)
sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker-Ø konmuş-Ø		(141)
kapının üstünde bir levha	Ø	(142)
Hayri Bey-Ø onun sülüüs yazısıyla kimbilir-Ø kaç gün uğraşmıştı-Ø o-Ø bu Bismillahirrahmanirrahim'i yazmak için		(143)
ben-Ø ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım		(144)
ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, o-Ø, sirke-Ø almaya gelmişti-Ø		(145)
Hayri Bey-Ø onun başında onun kapkara beresi sirke-Ø dolduruyordu-Ø huniyle		(146)
o-Ø şişeyi tarttı-Ø		(147)
o-Ø fazla geldi-Ø		(148)

- o-Ø, onu boşalttı-Ø** (149)
- o-Ø “o-Ø eksik gelse-Ø bu-Ø sana yazık-Ø”-Ø dedi-Ø** (150)
- o-Ø “günahın büyüğü onun küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø** (151)
- o-Ø “o-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø** (152)
- o-Ø sonunda dengeyi buldu-Ø** (153)
- o-Ø, şişeyi uzattı-Ø** (154)
- o-Ø, beş kuruşu aldı-Ø** (155)
- kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim** (156)
- ben-Ø “amca bir çikolata Ø”-Ø dedim** (157)
- o-Ø bunu anlamadı-Ø ilkin** (158)
- o-Ø bir Melba-Ø uzattı-Ø ilkin** (159)
- sonra o-Ø beni tanıdı-Ø** (160)
- önce o-Ø, “vay külhani Ø”-Ø dedi-Ø** (161)
- sonra o-Ø, çikolatayı benim elime tutuşturdu-Ø** (162)
- o-Ø “sen-Ø bunu al-Ø senin cebine at-Ø”-Ø dedi-Ø** (163)
- ben-Ø baktım** (164)
- [ben-Ø gördüm ki] Osman-Ø belirmiş-Ø-Ø** (165)
- ben-Ø çikolatanın yarısını kopardım** (166)
- ben-Ø onu ona uzattım** (167)
- o-Ø, onu hemen yuttu-Ø** (168)
- bu sırada bir komşu hanım-Ø geldi-Ø dükkâna** (169)
- o-Ø, “beş kuruşluk helva Ø”-Ø dedi-Ø** (170)
- Hayri Bey-Ø şöyle bir doğruldu-Ø** (171)
- o-Ø, “hanım hanım, ben-Ø adama beş kuruşluk helva-Ø vermem”-Ø dedi-Ø** (172)

- kadın-Ø parayı uzattı-Ø* (173)
- Hayri Bey-Ø, o-Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø* (174)
- o-Ø, o-Ø “yüz paralık ayva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø* (175)
- o-Ø, o-Ø “kırk paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø* (176)
- o-Ø, onu kâğıda sardı-Ø* (177)
- benim annem-Ø de gelmişti-Ø* (178)
- biz-Ø eve girdik* (179)
- biz-Ø sedirlere oturduk* (180)
- ben-Ø Osman-Ø bir işaret-Ø çaktı-Ø kalktım* (181)
- Hayri Bey-Ø, o-Ø dükkânı kapatmıştı-Ø benim annemle konuşmaya gelmişti-Ø* (182)
- önce Osman-Ø dükkânın arka kapısından beni içeri soktu-Ø* (183)
- önce o-Ø, şekerlemelere uzandı-Ø* (184)
- önce o-Ø, “sen-Ø bunları al-Ø senin istediğin kadar”-Ø dedi-Ø* (185)
- sonra, biz-Ø sokağa çıktık* (186)
- ben-Ø baktım* (187)
- [ben-Ø gördüm ki] onun elinde koca bir çikolata Ø-Ø* (188)
- biz-Ø, biz-Ø denizi gören arsaya koştuk çikolataları kemirerek* (189)
- ben-Ø “sen-Ø niye aldın bunları”-Ø dedim* (190)
- o-Ø “kimse-Ø bunları almıyor-Ø ki Ø”-Ø dedi-Ø* (191)
- o-Ø “onlar-Ø hep ufakları alıyorlar”-Ø dedi-Ø* (192)
- o-Ø “bunlar-Ø kurtlanacak-Ø”-Ø dedi-Ø* (193)
- o-Ø “biz-Ø bunları yiyoruz”-Ø dedi-Ø* (194)
- ben-Ø “senin baban-Ø bunu biliyor mu-Ø”-Ø dedim* (195)
- o-Ø güldü-Ø* (196)

- o-Ø “siz-Ø bu gece yemeğe kalsanız Ø”-Ø dedi-Ø* (197)
- o-Ø “bu gece telkadayıfı-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (198)
- deniz-Ø bizim ayaklarımızın altındaydı-Ø* (199)
- iskeleye ufacak bir vapur-Ø yanaştı-Ø* (200)
- birkaç kişi-Ø yokuşu tırmanmaya koyuldular* (201)
- biz-Ø sessiz bir film-Ø seyrediyor gibiydik* (202)
- kuşlar-Ø ötüyordu-Ø yalnız* (203)
- martılar-Ø bizim başımızın üstünde uçuyorlardı* (204)
- ben-Ø “bakkallık-Ø iyi mi-Ø”-Ø dedim* (205)
- ben-Ø “sen-Ø de çalışıyor musun”-Ø dedim* (206)
- o-Ø “tabii Ø”-Ø dedi-Ø* (207)
- o-Ø “leblebi-Ø yemek-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (208)
- o-Ø “şeker-Ø aşırmaq-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (209)
- o-Ø “çikolata-Ø yutmak-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø* (210)
- biz-Ø o akşam yemeğe kaldık* (211)
- telkadayıfı-Ø vardı-Ø* (212)
- pilav-Ø nefisti-Ø* (213)
- bir tabak, bir tabak daha Ø* (214)
- o akşam o-Ø dolup dolup boşalıyordu-Ø sofrası-Ø* (215)
- Hayri Bey-Ø o akşam onun nasıl ikram-Ø edeceğini bilmiyordu-Ø* (216)
- o-Ø, o akşam “biz-Ø iyi ki şu dükkânı açmışız”-Ø diyordu-Ø* (217)
- o-Ø, o akşam insanın eli-Ø altında şekerler-Ø, unlar-Ø, yağlar-Ø bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu-Ø* (218)
- ben-Ø o akşam onun beyaz sakalını seyrediyordum yemekte* (219)

- mutluydu-Ø onun sakalı-Ø* (220)
- o akşam otuz yıllık memurluk-Ø hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler-Ø yanıyordu-Ø onun gözlerinde* (221)
- onun sakalına yanşıyordu-Ø bu mutluluk-Ø* (222)
- onun elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø* (223)
- o-Ø, “biz-Ø dün kaymaklı kadayıf-Ø yapmıştık”-Ø dedi-Ø* (224)
- o-Ø, “biz-Ø, biz-Ø sizin geleceğinizi bilsek gene onu yapardık”-Ø dedi-Ø* (225)
- onlar-Ø, pazara bekliyorlardı bizi* (226)
- pazara benim babam-Ø da gelmeliydi-Ø* (227)
- biz-Ø, pazara kaymaklı kadayıfı birlikte yemeliydik* (228)
- biz-Ø yemekten sonra Hayri Bey’le birlikte gene dükkâna indik* (229)
- benim annemle, Zeliha Hanım-Ø yemekten sonra köşe-Ø minderinde sohbete dalmışlardı* (230)
- Nesrin’e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø* (231)
- onlar-Ø onu konuşacaklardı herhalde* (232)
- ben-Ø onun şu kadarını duydum: “eh şimdi biz-Ø de variyetli sayılıyoruz”-Ø* (233)
- ben-Ø onun şu kadarını duydum: “onun talipleri-Ø çoğalacak-Ø”-Ø* (234)
- Nesrin-Ø, o-Ø, yemekten sonra romanı alıp onun köşesine çekilmişti-Ø* (235)
- o-Ø, yemekte onu az yemişti-Ø* (236)
- onun babası-Ø, “kız sen-Ø, sen-Ø bunu bulmuşken bunu ye-Ø senin bunu yiyeceğin kadar”-Ø demişti-Ø* (237)
- o-Ø, “el-Ø adamı-Ø insanı baklava börekle beslemez”-Ø demişti-Ø* (238)
- ihthiyar bir kadın-Ø üç basamağı ağır ağır iniyordu-Ø* (239)
- o-Ø, o-Ø onu her basamakta bir-iki dakika dinlenerek iniyordu-Ø* (240)
- biz-Ø Osman’la beraber onun koluna girdik* (241)
- çenesi-Ø durmadan işliyordu-Ø kadının* (242)

- o-Ø, neler-Ø söylemiyordu-Ø ki Ø* (243)
- ben-Ø Hayri Bey'e baktım* (244)
- o-Ø hiç memnun değil-Ø* (245)
- onun suratı-Ø asık-Ø* (246)
- Osman-Ø, "kocakarı-Ø bizim başımızın derdi oldu-Ø"-Ø dedi-Ø* (247)
- o-Ø, "o-Ø, küp gibi sağır-Ø"-Ø dedi-Ø* (248)
- o-Ø, "o-Ø gene ne-Ø isteyecek-Ø bakalım"-Ø dedi-Ø* (249)
- kadın-Ø zorla yaklaştı-Ø tezgâha* (250)
- biz-Ø, onun iki yanındaydık* (251)
- biz-Ø, o düşer-Ø-Ø diye bekliyorduk tetikte* (252)
- o-Ø, bir şişe-Ø uzattı-Ø* (253)
- o-Ø, minicik bir şişe-Ø uzattı-Ø* (254)
- o-Ø, "sen-Ø zeytinyağı-Ø koy-Ø şuna"-Ø dedi-Ø* (255)
- o-Ø, doldurulan şişeyi aldı-Ø* (256)
- o-Ø, beş kuruş-Ø uzattı-Ø* (257)
- biz-Ø gene onun kollarına girdik* (258)
- biz-Ø onu sokağa kadar çıkardık* (259)
- biz-Ø onu köşeye kadar götürdük* (260)
- biz-Ø dükkâna geri geldiğimizde onun başı örtülü bir kadın-Ø yüz paralık zeytin-Ø sardırıyordu-Ø* (261)
- beş kuruşluk helva Ø* (262)
- yüz paralık zeytin Ø* (263)
- yedi buçukluk çikolata Ø* (264)
- iki yüz elli dirhem piring Ø* (265)

dükkân-Ø tıkr tıkr işliyordu-Ø (266)

biz-Ø Osman'la paketleri sarıyorduk (267)

biz-Ø Osman'la onları terazide tartıyorduk (268)

biz-Ø Osman'la arada bir Hayri Bey Amca'nın uzattığı karamelaları atıştırıyorduk (269)

2.7.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

ben-Ø, ben-Ø, ben-Ø küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton-Ø gördüm: "Bereket-Ø Bakkaliyesi-Ø bu sokaktadır" (134)

biz-Ø, Üsküdar'daydık (135)

ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim (136)

ben-Ø, ben-Ø eve varana kadar koştum (137)

benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø (138)

dükkâna dört basamakla iniliyordu-Ø (139)

vitrin-Ø diye bir şey-Ø yoktu-Ø (140)

sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker-Ø konmuş-Ø (141)

kapının üstünde bir levha Ø (142)

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in sülüs yazısıyla kimbilir-Ø kaç gün uğraşmıştı-Ø Hayri Bey-Ø bu Bismillahirrahmanirrahim'i yazmak için (143)

ben-Ø ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım (144)

ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, sirke-Ø almaya gelmişti-Ø (145)

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in başında Hayri Bey'in kapkara beresi sirke-Ø dolduruyordu-Ø huniyle (146)

Hayri Bey-Ø şişeyi tarttı-Ø (147)

sirke-Ø fazla geldi-Ø (148)

- Hayri Bey-Ø, sirkeyi boşalttı-Ø* (149)
- Hayri Bey-Ø “sirke-Ø eksik gelse-Ø bu (sirkenin eksik gelmesi)-Ø sana yazık-Ø”-Ø dedi-Ø* (150)
- Hayri Bey-Ø “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø*(151)
- Hayri Bey-Ø “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø* (152)
- Hayri Bey-Ø sonunda dengeyi buldu-Ø* (153)
- Hayri Bey-Ø, şişeyi uzattı-Ø* (154)
- Hayri Bey-Ø, beş kuruşu aldı-Ø* (155)
- kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim* (156)
- ben-Ø “amca bir çikolata Ø”-Ø dedim* (157)
- Hayri Bey-Ø bunu anlamadı-Ø ilkin* (158)
- Hayri Bey-Ø bir Melba-Ø uzattı-Ø ilkin* (159)
- sonra Hayri Bey-Ø beni tanıdı-Ø* (160)
- önce Hayri Bey-Ø, “vay külhani Ø”-Ø dedi-Ø* (161)
- sonra Hayri Bey-Ø, çikolatayı benim elime tutuşturdu-Ø* (162)
- Hayri Bey-Ø “sen-Ø çikolatayı al-Ø senin cebine at-Ø”-Ø dedi-Ø* (163)
- ben-Ø baktım* (164)
- [ben-Ø gördüm ki] Osman-Ø belirmiş-Ø-Ø* (165)
- ben-Ø çikolatanın yarısını kopardım* (166)
- ben-Ø çikolatanın yarısını ona uzattım* (167)
- o-Ø, çikolatanın yarısını hemen yuttu-Ø* (168)
- bu sırada bir komşu hanım-Ø geldi-Ø dükkâna* (169)
- komşu hanım-Ø, “beş kuruşluk helva Ø”-Ø dedi-Ø* (170)
- Hayri Bey-Ø şöyle bir doğruldu-Ø* (171)

- Hayri Bey-Ø, “hanım hanım, ben-Ø adama beş kuruşluk helva-Ø vermem”-Ø dedi-Ø* (172)
- kadın-Ø parayı uzattı-Ø* (173)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø* (174)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “yüz paralık ayva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø* (175)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “kırk paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø* (176)
- Hayri Bey-Ø, helvayı kâğıda sardı-Ø* (177)
- benim annem-Ø de gelmişti-Ø* (178)
- biz-Ø eve girdik* (179)
- biz-Ø sedirlere oturduk* (180)
- ben-Ø Osman-Ø bir işaret-Ø çaktı-Ø kalktım* (181)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø dükkânı kapatmıştı-Ø benim annemle konuşmaya gelmişti-Ø* (182)
- önce Osman-Ø dükkânın arka kapısından beni içeri soktu-Ø* (183)
- önce Osman-Ø, şekerlemelere uzandı-Ø* (184)
- önce Osman-Ø, “sen-Ø şekerlemeleri al-Ø senin istediğin kadar”-Ø dedi-Ø* (185)
- sonra, biz-Ø sokağa çıktık* (186)
- ben-Ø baktım* (187)
- [ben-Ø gördüm ki] Osman’ın elinde koca bir çikolata Ø-Ø* (188)
- Osman ve ben-Ø, Osman ve ben-Ø denizi gören arsaya koştuk çikolataları kemirerek* (189)
- ben-Ø “sen-Ø niye aldın bunları”-Ø dedim* (190)
- Osman-Ø “kimse-Ø bunları almıyor-Ø ki Ø”-Ø dedi-Ø* (191)
- Osman-Ø “insanlar-Ø hep ufakları alıyorlar”-Ø dedi-Ø* (192)
- Osman-Ø “bunlar-Ø kurtlanacak-Ø”-Ø dedi-Ø* (193)
- Osman-Ø “biz-Ø bunları yiyoruz”-Ø dedi-Ø* (194)

- ben-Ø* “*senin baban-Ø* *senin çikolataları aldığını biliyor mu-Ø*”-Ø *dedim* (195)
- Osman-Ø* *güldü-Ø* (196)
- Osman-Ø* “*siz-Ø* *bu gece yemeğe kalsanız* Ø”-Ø *dedi-Ø* (197)
- Osman-Ø* “*bu gece telkadayıfı-Ø* *var-Ø*”-Ø *dedi-Ø* (198)
- deniz-Ø* *bizim* *ayaklarımızın altındaydı-Ø* (199)
- iskeleye ufacık bir vapur-Ø* *yanaştı-Ø* (200)
- birkaç kişi-Ø* *yokuşu tırmanmaya koyuldular* (201)
- Osman ve ben-Ø* *sessiz bir film-Ø* *seyreder-Ø* *gibiydik* (202)
- kuşlar-Ø* *ötüyordu-Ø* *yalnız* (203)
- martılar-Ø* *bizim* *başımızın üstünde uçuyorlardı* (204)
- ben-Ø* “*bakkallık-Ø* *iyi mi-Ø*”-Ø *dedim* (205)
- ben-Ø* “*sen-Ø* *de çalışıyor musun*”-Ø *dedim* (206)
- Osman-Ø* “*tabii* Ø”-Ø *dedi-Ø* (207)
- Osman-Ø* “*leblebi-Ø* *yemek-Ø* *var-Ø*”-Ø *dedi-Ø* (208)
- Osman-Ø* “*şeker-Ø* *aşırmaq-Ø* *var-Ø*”-Ø *dedi-Ø* (209)
- Osman-Ø* “*çikolata-Ø* *yutmak-Ø* *var-Ø*”-Ø *dedi-Ø* (210)
- biz-Ø* *o akşam yemeğe kaldık* (211)
- telkadayıfı-Ø* *vardı-Ø* (212)
- pilav-Ø* *nefisti-Ø* (213)
- bir tabak, bir tabak daha* Ø (214)
- o akşam sofrası-Ø* *dolup dolup boşalıyordu-Ø* *sofrası-Ø* (215)
- Hayri Bey-Ø* *o akşam Hayri Bey’in* *nasıl ikram-Ø* *edeceğini bilmiyordu-Ø* (216)
- Hayri Bey-Ø, o akşam* “*biz-Ø* *iyi ki şu dükkânı açmışız*”-Ø *diyordu-Ø* (217)

- Hayri Bey-Ø, o akşam insanın eli-Ø altında şekerler-Ø, unlar-Ø, yağlar-Ø bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu-Ø* (218)
- ben-Ø o akşam Hayri Bey'in beyaz sakalını seyrediyordum yemekte* (219)
- mutluydu-Ø Hayri Bey'in sakalı-Ø* (220)
- o akşam otuz yıllık memurluk-Ø hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler-Ø yanıyordu-Ø Hayri Bey'in gözlerinde* (221)
- Hayri Bey'in sakalına yansiyordu-Ø bu mutluluk-Ø* (222)
- Hayri Bey'in elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø* (223)
- Hayri Bey-Ø, "biz-Ø dün kaymaklı kadayıf-Ø yapmıştık"-Ø dedi-Ø* (224)
- Hayri Bey-Ø, "biz-Ø, biz-Ø sizin geleceğinizi bilsek gene kaymaklı kadayıfı yapardık"-Ø dedi-Ø* (225)
- Hayri Beyler-Ø, pazara bekliyorlardı bizi* (226)
- pazara benim babam-Ø da gelmeliydi-Ø* (227)
- biz-Ø, pazara kaymaklı kadayıfı birlikte yemeliydik* (228)
- biz-Ø yemekten sonra Hayri Bey'le birlikte gene dükkâna indik* (229)
- benim annemle, Zeliha Hanım-Ø yemekten sonra köşe-Ø minderinde sohbeta dalmışlardı* (230)
- Nesrin'e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø* (231)
- benim annemle Zeliha Hanım-Ø onu konuşacaklardı herhalde* (232)
- ben-Ø onun şu kadarını duydum: "eh şimdi biz-Ø de variyetli sayılıyoruz"-Ø* (233)
- ben-Ø onun şu kadarını duydum: "Nesrin'in talipleri-Ø çoğalacak-Ø"-Ø* (234)
- Nesrin-Ø, Nesrin-Ø, yemekten sonra romanı alıp Nesrin'in köşesine çekilmişti-Ø* (235)
- Nesrin-Ø, yemekte yemeği az yemişti-Ø* (236)
- Nesrin'in babası-Ø, "kız sen-Ø, sen-Ø yemeği bulmuşken yemeği ye-Ø senin yemeği yiyeceğin kadar"-Ø demişti-Ø* (237)
- Nesrin'in babası-Ø, "el-Ø adamı-Ø insanı baklava börekle beslemez"-Ø demişti-Ø* (238)

- ihtiyar bir kadın-Ø üç basamağı ağır ağır iniyordu-Ø* (239)
- ihtiyar bir kadın-Ø, ihtiyar bir kadın-Ø üç basamağı her basamakta bir-iki dakika dinlenerek iniyordu-Ø* (240)
- biz-Ø Osman'la beraber kadının koluna girdik* (241)
- çenesi-Ø durmadan işliyordu-Ø kadının* (242)
- kadın-Ø, neler-Ø söylemiyordu-Ø ki Ø* (243)
- ben-Ø Hayri Bey'e baktım* (244)
- Hayri Bey-Ø hiç memnun değil-Ø* (245)
- Hayri Bey'in suratı-Ø asık-Ø* (246)
- Osman-Ø, "kocakarı-Ø bizim başımızın derdi oldu-Ø"-Ø dedi-Ø* (247)
- Osman-Ø, "kocakarı-Ø, küp gibi sağır-Ø"-Ø dedi-Ø* (248)
- Osman-Ø, "kocakarı-Ø gene ne-Ø isteyecek-Ø bakalım"-Ø dedi-Ø* (249)
- kadın-Ø zorla yaklaştı-Ø tezgâha* (250)
- biz-Ø, kadının iki yanındaydık* (251)
- biz-Ø, kadın düşer-Ø-Ø diye bekliyorduk tetikte* (252)
- kadın-Ø, bir şişe-Ø uzattı-Ø* (253)
- kadın-Ø, minicik bir şişe-Ø uzattı-Ø* (254)
- kadın-Ø, "sen-Ø zeytinyağı-Ø koy-Ø şuna"-Ø dedi-Ø* (255)
- kadın-Ø, doldurulan şişeyi aldı-Ø* (256)
- kadın-Ø, beş kuruş-Ø uzattı-Ø* (257)
- biz-Ø gene kadının kollarına girdik* (258)
- biz-Ø kadını sokağa kadar çıkardık* (259)
- biz-Ø kadını köşeye kadar götürdük* (260)
- biz-Ø dükkâna geri geldiğimizde kadının başı örtülü bir kadın-Ø yüz paralık zeytin-Ø sardırıyordu-Ø* (261)

<i>beş kuruşluk helva</i>	Ø	(262)
<i>yüz paralık zeytin</i>	Ø	(263)
<i>yedi buçukluk çikolata</i>	Ø	(264)
<i>iki yüz elli dirhem pirinç</i>	Ø	(265)
<i>dükkân-Ø tıkr tıkr işliyordu-Ø</i>		(266)
<i>biz-Ø Osman'la paketleri sarıyorduk</i>		(267)
<i>biz-Ø Osman'la paketleri terazide tartıyorduk</i>		(268)
<i>biz-Ø Osman'la arada bir Hayri Bey Amca'nın uzattığı karamelaları atıştırıyorduk</i>		(269)

2.7.3. V. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

Geçiş bölümünü oluşturan 132, 133 ve 134. cümlelerde anlatıcı, aradan günler geçtiğini ancak henüz Üsküdar'a gidemediklerini, Üsküdar'da bir bakkaliyenin onları beklediğini ve bir gün mutlaka oraya gideceklerini söylemişti. Anlatıcının Hayri Bey'in açtığı bakkal dükkânını görmek için günün birinde Üsküdar'a gideceklerinin müjdesini verdiği bu cümlelerin ardından gelen 134–269 arası cümleler, anlatıcıyla annesinin Hayri Beyleri ziyaret etmelerinin konu edildiği uzunca bir bölüm oluşturur. Bu bölüm, öykünün V. CBB'sidir.

V. CBB'nin sınırlarının çizilmesinde rol oynayan en önemli unsur, zaman ve mekândaki ortaklıktır. Bu bölümde, anlatıcıyla annesi, Üsküdar'dadırlar ve artık o çok görmek istedikleri bakkal dükkânını göreceklerdir. 133'te bir gün Üsküdar'a gideceklerini söyleyen anlatıcının sözünü ettiği o gün gelmiştir. V. CBB'de anlatılan olaylar, aynı gün içinde ve Üsküdar'da geçmektedir. Anlatıcı ve annesinin Üsküdar'a sabah geldikleri düşünülürse ziyaretleri akşam saatlerine kadar devam etmektedir. Bu zaman içinde Üsküdar'da ancak farklı mekânlarda gerçekleşen olaylar konu edilmiştir. Genel mekân Üsküdar olmakla birlikte ziyaret süresince bakkal dükkânı, ev, tepedeki boş arsa gibi mekânlarda geçişler olduğu görülmektedir. Mekândaki bu özel kullanımlar, CBB içinde MCBB'ler oluşmasını sağlamıştır.

133–144 arası cümleler, V. CBB'nin hem I. MCBB'si hem de giriş bölümüdür. Burada okuyucu, anlatıcının aktarımlarıyla Hayri Bey'in bakkal dükkânıyla karşılaşır.

Anlatıcı, annesiyle birlikte Üsküdar'a geldiklerini söyledikten sonra bakkal dükkânını anlatmaya başlar. Anlatılanlar (dükkâna dört basamakla inildiği, vitrin olmadığı, dükkânın önünde pirinç ve şeker çuvallarının bulunduğu, kapının üstünde bir tabela olduğu vb.), dış mekânla ilgili ayrıntılardır. Burada dışarıdan dış mekânın anlatımı söz konusudur.

145–177 arası cümleler, II. MCBB olarak alınmıştır. Burada da bakkal dükkânı anlatılmaktadır. Ancak bu bölümde I. MCBB'dekinin aksine dükkânın içi, içeride olup bitenler söz konusu edilmiştir. Mekândaki bu iç–dış karşıtlığı, iki bölümün aynı CBB içinde ayrı bölümler hâlinde alınmasını gerektirmiştir. II. MCBB'deki konu, dükkândaki alışveriş işleridir. Bu konu, iki koldan verilmiştir. 145 ile 155 arası cümlelerde anlatıcı hâlâ dışarıdadır ve dükkânı dışarıdan seyretmektedir. Bu esnada içeride Hayri Bey, ufak bir kız çocuğunun istemiş olduğu sirkeyi hazırlamaktadır. Daha sonra anlatıcı içeri girer. Mekândaki bu değişim, 156. cümledeki “kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim” ifadesiyle verilmiştir. Bu cümle, dış mekândan iç mekâna geçişi anlatan bir köprü cümlesi görevindedir. 156'dan itibaren anlatıcı, bakkal dükkânının içindedir. Dolayısıyla 156–177 arası cümlelerde içeriden iç mekânın anlatımı söz konusudur. Bakkal dükkânını içeriden ve dışarıdan olmak üzere iki aşamalı olarak veren bu bölümler, II. MCBB içinde daha küçük kesitler özelliği taşır. Günay, metinlerin bölümlenmesiyle ilgili bu konu hakkında şu bilgileri verir:

“Her anlatıda temel bir dönüşüm vardır. Bu genel anlatının dönüşümüdür. Ancak aynı anlatıda, genel anlatıyı değişik aşamalarda destekleyen, onun anlamsal oluşumuna katkı sağlayan alt anlatılar vardır ve bu küçük yapıli alt yapıların her birinin de kendi içinde bir dönüşümü vardır. Genel anlatı içinde araya katılmış alt anlatılar da temel anlatıyı ve onun dönüşümünü ilgilendirir. Dönüşümler daha küçük düzeyde de bulunabilir. Yani alt anlatı içindeki bir oluntu içinde daha küçük yapıli bir başka oluntu daha bulunabilir.”³¹

Günay'ın da söz ettiği bu küçük bölümler, burada “aşama” olarak adlandırılmıştır ve II. MCBB içinde 145–155 arası cümlelerin birinci aşamayı, 156–177 arası cümlelerinse ikinci aşamayı oluşturduğu görülmektedir. İki bölüm arasında geçişi sağlayan 156.

³¹ Günay, a.g.e., s. 174.

cümle, ikinci aşamaya dâhil edilmiştir. Çünkü burada anlatıcı, dükkâna girdiğini söylemektedir. İkinci aşamada iç mekân içeriden anlatıldığı için 156. cümleyi bu bölüme almak daha uygundur. Ama bu, söz konusu cümlenin bağlayıcılık görevinin göz ardı edilmesini gerektirmez.

I. MCBB’de anlatıcının, çocukluk hevesiyle dükkânı bir an önce görmek için koşarak annesini geride bıraktığı bilgisi verilmiştir. III. MCBB’yi oluşturan 178–182 arası cümlelerde anlatıcının annesi de artık dükkâna gelmiştir ve beraberce Hayri Beylerin evine çıkarlar. Bu bölümde mekân, Hayri Beylerin evidir. Dolayısıyla mekândaki değişim, bu cümlelerin ayrı bir MCBB olarak alınmasını gerektirmiştir.

Okuyucu; 183, 184 ve 185. cümlelerde bir kez daha mekânın değiştiğine tanık olmaktadır. Burada daha önce Hayri Bey’in oğlu olduğu öğrenilen Osman’la anlatıcının evden dükkâna geçtikleri ve şekerleme çaldıkları görülür. 186. cümledeyse dükkândan sokağa çıktıkları söylenmektedir. Böylece şekerleme hırsızlığının konu edildiği 183–186 arası cümleler, ayrı bir bölüm olarak alınıp IV. MCBB olarak değerlendirilmelidir.

V. MCBB’yi oluşturan 187–210 arası cümlelerde söz konusu edilen eylemlerin dış mekânda gerçekleştiği gözlenmektedir. IV. MCBB’de anlatıcı ve Osman’ın bakkal dükkânından şekerleme aşırarak sokağa çıktıkları bilgisi verilmiş, bu MCBB’deyse onların dış mekânda yani sokakta yaptıkları (denizi gören arsaya koşmaları, çaldıkları çikolatalar üzerine konuşmaları, denizi seyretmeleri vb.) anlatılmıştır.

211–238 arası cümlelerde yeniden Hayri Beylerin evine dönülür ve birlikte yenen akşam yemeğinden söz edilir. VI. MCBB’yi oluşturan bu bölümde akşam yemeğinin ayrıntıları sunulmuş ve Hayri Bey’in bakkal olmaktan duyduğu mutluluk belirtilmiştir. Daha sonra yemeğin bitiminde Zeliha Hanım’la anlatıcının annesinin sohbete daldıkları, Nesrin’e talip olan bir deniz subayı hakkında konuştukları söylenir. Bu CBB, mekânın ev olması yönüyle bir bütün oluşturmaktadır. Ancak 229. cümlede (*biz-Ø yemekten sonra Hayri Bey’le birlikte gene dükkâna indik*) mekânın bakkal dükkânı olduğu görülür. Bu cümleyi VI. MCBB’deki diğer cümlelerden ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü bu, aslında VII. MCBB’ye ait bir cümledir.

VII. MCBB’de Osman, anlatıcı ve Hayri Bey’in bakkal dükkânına inişleri ve burada yapılan alışverişler söz konusu edilmiştir. VI. MCBB’nin içinde görülen 229. cümle, VII. MCBB’nin girişi konumundadır. Çünkü bu cümlede, yemekten sonra bakkal dükkânına inildiği söylenir. Yazar, burada farklı bir yol izlemiştir. Dükkâna inildiğini söyledikten sonra alışverişleri anlatmaya başlamadan önce araya eve ait bir bölüm sıkıştırılmış, Zeliha Hanım ve anlatıcının annesinin yemekten sonraki sohbetlerini vermiş, daha sonra dükkâna dönmüştür. Aslında yazar, burada yemekten sonraki durumu vermek istemiştir. Yemeğin ardından hanımlar evde sohbet ederlerken, beyler dükkâna inerler. Ancak bu anlatılırken 229. cümlenin mekân bakımından yanlış yerde kullanıldığı görülür. Çünkü 211’den 238. cümleye kadarki bölümde evde olanlar anlatılırken arada kalan 229. cümle, dükkâna yönelik bilgi verir. Bu nedenle 229’u dükkânı anlatan VII. CBB’nin başına getirmek daha uygun olacaktır. VII. MCBB değerlendirilirken cümle sıralamasındaki bu değişiklik devreye sokulmuştur.

Sonuç olarak V. CBB’nin MCBB’ler bakımından bölümlenmesinin büyük oranda mekân değişikliğine dayandığı görülmektedir. Mekânlar arasındaki geçişler sonucunda yedi MCBB ortaya çıkmıştır. Bu bölümler, bir şemayla şöyle gösterilebilir:

V. CBB (Anlatıcıyla annesinin, Hayri Beylerin Üsküdar'daki evleriyle evin altındaki bakkal dükkânını ziyareti)

I. MCBB				
134-144	Bakkal dükkânına geliş	}	<i>GİRİŞ</i>	
II. MCBB				
I. Aşama		}	<i>G</i>	
145-155	Dışarıdan dükkânın anlatımı			Bakkal dükkânındaki alışveriş
II. Aşama				
156-177	İçeriden dükkânın anlatımı			
III. MCBB		}	<i>E</i>	
178-182	Hayri Beylerin evi			
IV. MCBB		}	<i>L</i>	
183-186	Bakkal dükkânında şekerleme hırsızlığı			
V. MCBB		}	<i>İ</i>	
187-210	Denizi seyretme			
VI. MCBB		}	<i>Ş</i>	
211-238	Hayri Beylerde akşam yemeği			
VII. CBB		}	<i>M</i>	
229/239-269	Yemekten sonra bakkal dükkânına iniş			
			<i>E</i>	
			<i>SONUÇ</i>	

2.7.4. V. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

ben-Ø, ben-Ø, ben-Ø küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton-Ø gördüm: “Bereket-Ø Bakkaliyesi-Ø bu sokaktadır” (134)

biz-Ø, Üsküdar' daydık (135)

ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim (136)

gelişme

ben-Ø, ben-Ø eve varana kadar koştum (137)

benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø (138)

dükkâna dört basamakla iniliyordu-Ø (139)

vitrin-Ø diye bir şey-Ø yoktu-Ø (140)

sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker-Ø konmuş-Ø (141)

kapının üstünde bir levha Ø (142)

Hayri Bey-Ø **Hayri Bey'in** sülüs yazısıyla kimbilir-Ø kaç gün uğraşmıştı-Ø **Hayri Bey-Ø** bu Bismillahirrahmanirrahim'i yazmak için (143)

ben-Ø ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım (144)

ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, **ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø**, sirke-Ø almaya gelmişti-Ø (145)

Hayri Bey-Ø **Hayri Bey'in** başında **Hayri Bey'in** kapkara beresi sirke-Ø dolduruyordu-Ø huniyle (146)

Hayri Bey-Ø şişeyi tarttı-Ø (147)

sirke-Ø fazla geldi-Ø (148)

Hayri Bey-Ø, sirkeyi boşalttı-Ø (149)

Hayri Bey-Ø “**sirke-Ø** eksik gelse-Ø bu (sirkenin eksik gelmesi)-Ø sana yazık-Ø”-Ø dedi-Ø (150)

- Hayri Bey-Ø** “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø(151)
- Hayri Bey-Ø** “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø (152)
- Hayri Bey-Ø** sonunda dengeyi buldu-Ø (153)
- Hayri Bey-Ø**, şişeyi uzattı-Ø (154)
- Hayri Bey-Ø**, beş kuruşu aldı-Ø (155)
- kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim (156)
- ben-Ø** “amca bir çikolata Ø”-Ø dedim (157)
- Hayri Bey-Ø** bunu anlamadı-Ø ilkin (158)
- Hayri Bey-Ø** bir Melba-Ø uzattı-Ø ilkin (159)
- sonra **Hayri Bey-Ø** beni tanıdı-Ø (160)
- önce **Hayri Bey-Ø**, “vay külhani Ø”-Ø dedi-Ø (161)
- sonra **Hayri Bey-Ø**, çikolatayı benim elime tutuşturdu-Ø (162)
- Hayri Bey-Ø** “sen-Ø çikolatayı al-Ø senin cebine at-Ø”-Ø dedi-Ø (163)
- ben-Ø** baktım (164)
- [**ben-Ø** gördüm ki] **Osman-Ø** belirmiş-Ø-Ø (165)
- ben-Ø** çikolatanın yarısını kopardım (166)
- ben-Ø** çikolatanın yarısını ona uzattım (167)
- o-Ø**, çikolatanın yarısını hemen yuttu-Ø (168)
- bu sırada bir komşu hanım-Ø geldi-Ø dükkâna (169)
- komşu hanım-Ø**, “beş kuruşluk helva Ø”-Ø dedi-Ø (170)
- Hayri Bey-Ø** şöyle bir doğruldu-Ø (171)
- Hayri Bey-Ø**, “hanım hanım, ben-Ø adama beş kuruşluk helva-Ø vermem”-Ø dedi-Ø (172)
- kadın-Ø** parayı uzattı-Ø (173)

- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø* “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (174)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø* “yüz paralık ayva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (175)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø* “kırk paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (176)
- Hayri Bey-Ø, helvayı kâğıda sardı-Ø* (177)
- benim annem-Ø de gelmişti-Ø* (178)
- biz-Ø eve girdik* (179)
- biz-Ø sedirlere oturduk* (180)
- ben-Ø Osman-Ø bir işaret-Ø çaktı-Ø kalktım* (181)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø dükkânı kapatmıştı-Ø benim annemle konuşmaya gelmişti-Ø* (182)
- önce Osman-Ø dükkânın arka kapısından beni içeri soktu-Ø* (183)
- önce Osman-Ø, şekerlemelere uzandı-Ø* (184)
- önce Osman-Ø, “sen-Ø şekerlemeleri al-Ø senin istediğin kadar”-Ø dedi-Ø* (185)
- sonra, *biz-Ø sokağa çıktık* (186)
- ben-Ø baktım* (187)
- [*ben-Ø gördüm ki*] *Osman’ın elinde koca bir çikolata Ø-Ø* (188)
- Osman ve ben-Ø, Osman ve ben-Ø denizi gören arsaya koştuk çikolataları kemirerek* (189)
- ben-Ø “sen-Ø niye aldın bunları”-Ø dedim* (190)
- Osman-Ø “kimse-Ø bunları almıyor-Ø ki Ø”-Ø dedi-Ø* (191)
- Osman-Ø “insanlar / müşteriler-Ø hep ufakları alıyorlar”-Ø dedi-Ø* (192)
- Osman-Ø “bunlar-Ø kurtlanacak-Ø”-Ø dedi-Ø* (193)
- Osman-Ø “biz-Ø bunları yiyoruz”-Ø dedi-Ø* (194)
- ben-Ø “senin baban-Ø senin bunları aldığımı biliyor mu-Ø”-Ø dedim* (195)
- Osman-Ø güldü-Ø* (196)

- Osman-Ø** “**siz-Ø** bu gece yemeğe kalsanız **Ø**”-Ø dedi-Ø (197)
- Osman-Ø** “**bu gece telkadayıfı-Ø** var-Ø”-Ø dedi-Ø (198)
- deniz-Ø** **bizim** ayaklarımızın altındaydı-Ø (199)
- iskeleye ufacak bir vapur-Ø yanaştı-Ø (200)
- birkaç kişi-Ø yokuşu tırmanmaya koyuldular (201)
- Osman ve ben-Ø** sessiz bir film-Ø seyrediyor gibiydik (202)
- kuşlar-Ø ötüyordu-Ø yalnız (203)
- martılar-Ø** **bizim** başımızın üstünde uçuyorlardı (204)
- ben-Ø** “**bakkallık-Ø** iyi mi-Ø”-Ø dedim (205)
- ben-Ø** “**sen-Ø** de çalışıyor musun”-Ø dedim (206)
- Osman-Ø** “**tabii Ø**”-Ø dedi-Ø (207)
- Osman-Ø** “**leblebi-Ø** yemek-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (208)
- Osman-Ø** “**şeker-Ø** aşırmaq-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (209)
- Osman-Ø** “**çikolata-Ø** yutmak-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (210)
- biz-Ø** o akşam yemeğe kaldık (211)
- telkadayıfı-Ø vardı-Ø (212)
- pilav-Ø nefisti-Ø (213)
- bir tabak, bir tabak daha Ø (214)
- o akşam sofras-Ø** dolup dolup boşalıyordu-Ø sofras-Ø (215)
- Hayri Bey-Ø** o akşam **Hayri Bey’in** nasıl ikram-Ø edeceğini bilmiyordu-Ø (216)
- Hayri Bey-Ø**, o akşam “**biz-Ø** iyi ki şu dükkânı açmışız”-Ø diyordu-Ø (217)
- Hayri Bey-Ø**, o akşam insanın eli-Ø altında şekerler-Ø, unlar-Ø, yağlar-Ø bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu-Ø (218)
- ben-Ø** o akşam **Hayri Bey’in** beyaz sakalını seyreliyordum yemekte (219)

- mutluydu-Ø Hayri Bey'in sakalı-Ø* (220)
- o akşam otuz yıllık memurluk-Ø hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler-Ø
yanıyordu-Ø Hayri Bey'in gözlerinde* (221)
- Hayri Bey'in sakalına yansıyordu-Ø bu mutluluk-Ø* (222)
- Hayri Bey'in elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø* (223)
- Hayri Bey-Ø, "biz-Ø dün kaymaklı kadayıf-Ø yapmıştık"-Ø dedi-Ø* (224)
- Hayri Bey-Ø, "biz-Ø, biz-Ø sizin geleceğinizi bilsek gene kaymaklı kadayıfı
yapardık"-Ø dedi-Ø* (225)
- Hayri Beyler-Ø, pazara bekliyorlardı bizi* (226)
- pazara benim babam-Ø da gelmeliydi-Ø* (227)
- biz-Ø, pazara kaymaklı kadayıfı birlikte yemeliydik* (228)
- biz-Ø yemekten sonra Hayri Bey'le birlikte gene dükkâna indik* (229)
- benim annemle, Zeliha Hanım-Ø yemekten sonra köşe-Ø minderinde sohbeta dalmışlardı* (230)
- Nesrin'e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø* (231)
- benim annemle Zeliha Hanım-Ø onu konuşacaklardı herhalde* (232)
- ben-Ø onun şu kadarını duydum: "eh şimdi biz-Ø de variyetli sayılıyoruz"-Ø* (233)
- ben-Ø onun şu kadarını duydum: "Nesrin'in talipleri-Ø çoğalacak-Ø"-Ø* (234)
- Nesrin-Ø, Nesrin-Ø, yemekten sonra romanı alıp Nesrin'in köşesine çekilmişti-Ø* (235)
- Nesrin-Ø, yemekte yemeği az yemişti-Ø* (236)
- Nesrin'in babası-Ø, "kız sen-Ø, sen-Ø yemeği bulmuşken yemeği ye-Ø senin yemeği
yiyeyeceğin kadar"-Ø demişti-Ø* (237)
- Nesrin'in babası-Ø, "el-Ø adamı-Ø insanı baklava börekle beslemez"-Ø demişti-Ø* (238)
- ihhtiyar bir kadın-Ø üç basamağı ağır ağır iniyordu-Ø* (239)
- ihhtiyar bir kadın-Ø, ihhtiyar bir kadın-Ø üç basamağı her basamakta bir-iki dakika
dinlenerek iniyordu-Ø* (240)

<i>biz-Ø Osman'la beraber ihtiyar kadının koluna girdik</i>	(241)
<i>çenesi-Ø durmadan işliyordu-Ø kadının</i>	(242)
<i>kadın-Ø, neler-Ø söylemiyordu-Ø ki Ø</i>	(243)
<i>ben-Ø Hayri Bey'e baktım</i>	(244)
<i>Hayri Bey-Ø hiç memnun değil-Ø</i>	(245)
<i>Hayri Bey'in suratı-Ø asık-Ø</i>	(246)
<i>Osman-Ø, "kocakarı-Ø bizim başımızın derdi oldu-Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(247)
<i>Osman-Ø, "kocakarı-Ø, küp gibi sağır-Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(248)
<i>Osman-Ø, "kocakarı-Ø gene ne-Ø isteyecek-Ø bakalım"-Ø dedi-Ø</i>	(249)
<i>kadın-Ø zorla yaklaştı-Ø tezgâha</i>	(250)
<i>biz-Ø, kadının iki yanındaydık</i>	(251)
<i>biz-Ø, kadın düşer-Ø diye bekliyorduk tetikte</i>	(252)
<i>kadın-Ø, bir şişe-Ø uzattı-Ø</i>	(253)
<i>kadın-Ø, minicik bir şişe-Ø uzattı-Ø</i>	(254)
<i>kadın-Ø, "sen-Ø zeytinyağı-Ø koy-Ø şuna"-Ø dedi-Ø</i>	(255)
<i>kadın-Ø, doldurulan şişeyi aldı-Ø</i>	(256)
<i>kadın-Ø, beş kuruş-Ø uzattı-Ø</i>	(257)
<i>biz-Ø gene kadının kollarına girdik</i>	(258)
<i>biz-Ø kadını sokağa kadar çıkardık</i>	(259)
<i>biz-Ø kadını köşeye kadar götürdük</i>	(260)
<i>biz-Ø dükkâna geri geldiğimizde kadının başı örtülü bir kadın-Ø yüz paralık zeytin-Ø sardırıyordu-Ø</i>	(261)

sonuç

<i>beş kuruşluk helva Ø</i>	(262)
-----------------------------	---------

yüz paralık zeytin	Ø	(263)
yedi buçukluk çikolata	Ø	(264)
iki yüz elli dirhem pirinç	Ø	(265)
dükkân-Ø tıklar tıklar işliyordu-Ø		(266)
biz-Ø Osman'la paketleri sarıyorduk		(267)
biz-Ø Osman'la paketleri terazide tartıyorduk		(268)
biz-Ø Osman'la arada bir Hayri Bey Amca'nın uzattığı karamelaları atıştırıyorduk		(269)

2.7.5. I. MCBB:

giriş

ben-Ø, ben-Ø, ben-Ø küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton-Ø gördüm: “Bereket-Ø Bakkaliyesi-Ø bu sokaktadır”		(134)
biz-Ø, Üsküdar'daydık		(135)
ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim		(136)

gelişme

ben-Ø, ben-Ø eve varana kadar koştum		(137)
benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø		(138)
dükkâna dört basamakla iniliyordu-Ø		(139)
vitrin-Ø diye bir şey-Ø yoktu-Ø		(140)
sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker-Ø konmuş-Ø		(141)

sonuç

kapının üstünde bir levha	Ø	(142)
Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in sülüs yazısıyla kimbilir-Ø kaç gün uğraşmıştı-Ø Hayri Bey-Ø bu Bismillahirrahmanirrahim'i yazmak için		(143)
ben-Ø ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım		(144)

2.7.5.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.7.5.1.1. Ortak Zaman:

I. MCBB'yi oluşturan on bir cümle, zaman ortaklığıyla birbirine sıkıca bağlanmıştır. Daha önce geçiş bölümünde (132, 133, 134. cümleler) Zeliha Hanım'ın Hayri Bey'in bakkal dükkânı açtığını haber vermesinin üzerinden günler geçtiğini, dükkânı çok merak etmelerine rağmen henüz Üsküdar'a gidemediklerini ama bir gün muhakkak oraya gideceklerini söyleyen anlatıcı, 135. cümlede (*biz-Ø, Üsküdar'daydık*) belirtildiği gibi artık Üsküdar'dadır ve Hayri Bey'in bakkal dükkânıyla nihayet karşılaşır. Böylece V. CBB'de zamanın değiştiği görülmektedir. Zeliha Hanım'ın Hayri Bey'in dükkân açtığını söylediği günün üzerinden uzun bir zaman geçmiştir. Bu CBB'de anlatıcı ve annesinin Üsküdar'a gittikleri günde yaşananlar anlatılmaktadır. CBB'de net olarak belirtilmese de bağlamdan bu zamanın bir günü kapsadığı anlaşılmaktadır. Anlatıcıyla annesinin Üsküdar'a sabah ya da öğleye doğru geldikleri varsayılırsa bu ziyaret akşama kadar sürmekte, birlikte akşam yemeği yenmekte ve yemekten sonra da bakkal dükkânında vakit geçirilmektedir. Dolayısıyla V. CBB'de zaman, bir günle sınırlıdır. Geçmiş içinde yer alan bu zaman, MCBB'lerde ardışık olarak işlenmiştir. I. MCBB'de Üsküdar'a varılan ilk dakikalar söz konusu edilmiş, anlatıcının Hayri Bey'in bakkal dükkânını dışarıdan izlemesine yer verilmiştir.

I. MCBB'de söz konusu zaman, büyük oranda, yüklemdeki {-DI} ekiyle sağlanmıştır. 134 (*gördüm*), 135 (*Üsküdar'daydık*), 137 (*koştum*), 138 (*kaldı-Ø*), 140 (*yoktu-Ø*) ve 144. (*daldım*) cümlelerin yüklemelerinde görülen {-DI} eki, geçmiş zamanı anlatmakta ve anlatıcıyla annesinin Üsküdar'a gittikleri güne gönderme yapmaktadır. Bu zaman, metinde net olarak verilmediği için soyuttur. Ancak daha önce dil dışı göndermeler yoluyla ulaşılan 1930-40'lı yıllar bilgisini burada da değerlendirmek mümkündür.

136. cümlede (*ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim*) geçmişte geleceğe dönük bir tasarı, henüz gerçekleşmemiş bir eylem vardır. Cümleden anlatıcının Üsküdar'a geldiği ancak daha dükkânı görmediği anlaşılmaktadır. Görme eylemi bir tasarı hâlinindedir. Bu eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği, başka cümlelerle desteklenmediği sürece bilinemez. Dolayısıyla bu cümle, diğer cümlelerden bağımsız

değerlendirilmemelidir. I. MCBB’de bakkal dükkânını anlatan 139, 140, 141, 142, 143 ve 144. cümlelerin yardımıyla anlatıcının dükkânı gördüğü, 136. cümledeki tasarının gerçekleştiği anlaşılmaktadır. {-AcAktI} yapısı hakkında Şahin, şu bilgileri vermektedir: “Bu çekim ayrıca geleceğe bağlı olarak bir varsayımı, güçlü bir inancı ya da bilgiyi da aktarabilir. Ancak gelecekle ilgili söz konusu inanç yine geçmişteki olaylardan, sözlerden ya da davranışlardan kaynaklanmaktadır.”³² 134 ve 135. cümlelerde Üsküdar’a geldiğini ve Hayri Bey’in bakkal dükkânını işaret eden yazıyı gördüğünü belirten anlatıcının önünde artık dükkânı görmesi için hiçbir engel kalmamıştır. Yani buradaki tasarı, gerçekleşmesi kesin olan bir tasarıdır. Daha önceki bölümlerden anlatıcının, Hayri Bey’in dükkânını görmeyi ne kadar çok istediği bilinmektedir. 136. cümlede “‘artık’ görecektim” söylemiyle sonunda isteğine kavuşmuş bir insan görüntüsü çizilmiştir.

139. cümlede yüklemün şimdiki zamanın hikâyesiyle ({-yordu}) çekimlendiği görülmektedir: *iniliyordu-Ø*. Bu yapıyı *sürerli geçmiş* olarak adlandıran Delice, “Geçmişte uzun bir zaman dilimi içinde devam etmiş; yahut sıklıkla işlenmiş veya eşzamanlı olarak işlenişine şahit olunmuş bir eylemi daha sonra dillendirmek durumunda bu kipliğe başvurulur.”³³ diyerek bu ekin kullanım alanını açıklar. 139. cümlede zamanda kopma söz konusu değildir. Çünkü birleşik bir yapı olan {-yordu} ekinde zaman bildirme işlevini {-DI} eki üstlenmiştir. Dolayısıyla geçmişe gönderme yapan bu ek sayesinde 139. cümlede verilen bilginin de anlatıcı ve annesinin Üsküdar’a gittikleri güne ait izlenimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişte gerçekleşmiş bu harekete {-yor} ekiyle anlamsal bir farklılık yüklenmiştir. Geldiği yapıya süreklilik anlamı katan {-yor}, burada da geniş zamana gönderme yapmakta ve geçmişte süreklilik bildirmektedir. Dükkâna dört basamakla inme işi, dükkân var olduğu sürece geçerli bir harekettir. Ayrıca anlatıcı, {-yor} ekini kullanarak okuru olay anına çekmeyi de hedeflemiştir.

³² Şahin, a.g.m., s. 387.

³³ Delice, H. İbrahim, “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, C. Ü. (Cumhuriyet Üniversitesi) Sosyal Bilimler Dergisi, C. 26, No (Numara): 2, Sivas, Aralık 2002, ss. 185–212, s. 205.

141 ve 142. cümlelerde olay anı odaklı bir anlatım söz konusudur. 141. cümlenin yüklemine (*konmuş-Ø*) öğrenilen geçmiş zaman eki olan *{-mIş}* kullanılmıştır. Bunun nedeni, anlatıcının söz konusu olaya tanık olmamasıdır. Anlatıcı, sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker konmuş olduğunu söylüyor. O, bu eylem gerçekleşirken orada değildir. Söz konusu nesnelere, anlatıcı gelmeden önce oraya konmuşlardır. Anlatıcı da bakkal dükkânının önüne geldiği anda bakıyor, bunları görüyor ve gördüklerini o anda okura aktarıyor. Olay anı odaklı bu cümleyle okur, anlatıcıyla birlikte dükkânın önünde olduğunu hissetmektedir. 142. cümle (*kapının üstünde bir levha Ø*), her ne kadar bir kesik cümle olsa da burada da olay anını bulmak mümkündür. Cümlede yüklem eksikliğinin olduğu görülmektedir. Eksiklik, herkesin farklı biçimlerde doldurabileceği boşlukları ifade etmek için kullanılan bir söylemdir. Burada okuyucu, cümleyi “*kapının üstünde bir levha vardı / var / görüyordum / gördüm / görüyorum / duruyor / duruyordu*” gibi çok çeşitli birimlerle tamamlayabilir. Bu nedenle yüklem olmadan cümledeki zamandan söz etmek mümkün değildir. Ancak buradaki kesik cümle, olay anı odaklı bir cümlenin ardından (*sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker-Ø konmuş-Ø*) gelmektedir. Bu nedenle 142. cümlede de böyle bir anlamın olduğu varsayılabilir. Kesik cümlelerin okuyucuyu düşünmeye sevk etme, söze duygusallık katma gibi özelliklerinin olduğu düşünüldüğünde bu varsayımın çok da uzak bir düşünce olmadığı görülür. Anlatıcı, böyle bir yapı kullanarak okuyucunun bakkal dükkânını gözünde canlandırmasını sağlamak istemiş olabilir.

143. cümle, zaman bakımından diğer cümlelerden ayrılmamakta; burada da anlatıcının annesiyle beraber Üsküdar’a geldiği günde yaşananların anlatımı sürmektedir. Cümlenin yüklemine (*uğraşmıştı-Ø*) anlatıcının tanık olmadığı, sonradan fark ettiği bir durumu anlatmak için *{-mIştI}* eki kullanılmıştır. Burada *{-mIş}* eki, olaya tanık olmamayı anlatırken *{-DI}* eki de zamanı bildirir; anlatıcının Üsküdar’a geldiği güne gönderme yapar. Hayri Bey, kapının üstüne astığı levhadaki “Bismillahirrahmanirrahim” yazısını, anlatıcı Üsküdar’a gelmeden önce yazmıştır. Anlatıcı, oluşturulurken tanık olmadığı bu yazıyı Üsküdar’a geldiği gün görmüştür ve bunu okuyucuya sonradan aktarmaktadır.

Olay anı ve anlatı anı odaklı cümlelerin birlikte kullanıldığı I. MCBB’de tüm cümleler, bir şekilde, anlatıcı ve annesinin Üsküdar’a geldikleri güne (günün ilk bölümüne) gönderme yapmaktadırlar.

2.7.5.1.2. Ortak Mekân:

V. CBB’deki cümlelerin MCBB’lere ayrılmasını sağlayan önemli unsurlardan biri mekândır. Bu konuda sınırlar, kesin çizgilerle belirlenmiştir. Mekânın genel anlamda İstanbul / Üsküdar, özel anlamda Hayri Bey’in bakkal dükkânı olduğu I. MCBB’de, dış mekân söz konusudur ve dışarıdan dükkânın tasviri yapılmıştır.

I. MCBB’de mekâna yönelik pek çok birimin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Hemen her cümlede mekânla ilgili ipuçlarına rastlamak mümkündür: *yokuş* (134), *yokuşun tepesi* (134), *sokak* (134, 141), *sokağın köşesindeki yıkık duvar* (134), *Bereket Bakkaliyesi* (134), *Üsküdar* (135), *Hayri Bey’in dükkânı* (136), *ev* (137), *dükkân* (139), *basamak* (139), *vitrin* (140), *kapı* (142), *kapının üstünde bir levha* (142).

134. cümlede anlatıcının vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda, üzerinde “*Bereket Bakkaliyesi bu sokaktadır.*” yazan bir karton gördüğü belirtilmektedir. Burada sözü geçen yokuş, daha önce Hayri Beylerin evi tanıtılırken de kullanılmıştır. Böylece CBB’ler arasında ortak mekân konusunda bir birliktelik olduğu görülmektedir. I. CBB’de yer alan 29. cümlenin (*az ilerde bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi’ne inilirdi-Ø*) katkısıyla buradaki bilgi netleşir. Hayri Bey’in evinin ilerisindeki yokuştan Salacak İskelesi’ne inilmektedir. 135’te de anlatıcı, vapurdan inip yokuşu çıkmıştır. İki cümlede aynı mekân söz konusudur. Dolayısıyla burada da mekân Üsküdar’dır. Ayrıca sokağın köşesinde yıkık bir duvarın olduğu söyleniyor. Bu da mekânı okuyucunun gözünde somutlaştıracak başka bir bilgidir.

135. cümlede (*biz-Ø, Üsküdar’daydık*) mekânın Üsküdar olduğu açıkça belirtilmiştir. Daha önceki bölümlerde verilen bilgilerden Hayri Bey’in Üsküdar’daki evlerinin bodrum katında ufak bir bakkal dükkânı açtığı bilinmektedir. Anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a geliş nedeni de Hayri Beyleri ziyaret etmek ve bu dükkânı görmektir. Dolayısıyla Hayri Bey’in dükkânının anlatımına ayrılan V. CBB’nin I. MCBB’sinde anlatıcının dükkânla ilgili ilk izlenimlerine yer verilmiştir. Bu bölümde

dükkânın dışarıdan anlatımı söz konusudur. Anlatıcı, dışarıdan dükkâna bakmakta ve buraya dört basamakla inildiğini, dükkânda vitrin diye bir şeyin olmadığını, sokağa iki çuval pirinçle bir çuval şekerin konmuş olduğunu ve kapıda, üzerinde Hayri Bey'in süslü yazısıyla yazdığı “Bismillahirrahmanirrahim” yazısının olduğu bir levhanın bulunduğunu aktarmaktadır. Bunlar, dış mekâna ait unsurlardır. Verici, bakkal dükkânının okuyucunun gözünde canlanmasını istemiş, bunun için de betimleme yöntemine başvurmuştur. Çünkü Günay’ın da dediği gibi “*Betimleyici metinlerin anlatı içinde önemli bir yeri vardır. Yerinde ve doğru yapılmış bir betimlemede okuyucu yalnızca o nesneyi durumu görmekle kalmaz, yerine göre hisseder, kokusunu duyar hatta gözünün önünde bu durumu bir süre de olsa canlandırır.*”³⁴ Bakkal dükkânını tasvir eden bu bilgilerin dışında I. MCBB’nin 134. cümlesinde ayrıca dükkânın adına da yer verilmiştir: *Bereket Bakkaliyesi*.

Anlatıcı, 135. cümlede “*biz-Ø, Üsküdar’daydık*” diyor. Demek ki onlar, Üsküdar’da yaşamamaktadırlar ve başka bir yerden Üsküdar’a geçmişlerdir. Daha önceki verilerle anlatıcıyla ailesinin İstanbul’da ancak Üsküdar’dan farklı bir semtte yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştı. 135. cümle, bu sonucu destekler niteliktedir.

Sonuç olarak I. MCBB’de mekân, Hayri Bey’in Üsküdar’daki evlerinin bodrum katında açmış olduğu bakkal dükkânıdır. Bütün cümleler, ortak mekân ilişkisi çerçevesinde sıkı bir bağlantı içindedir.

2.7.5.1.3. Ortak Kişi:

I. MCBB’de daha önceki bölümlerde karşılaşılan kişiler varlıklarını sürdürmekte; öyküye yeni kişiler katılmamaktadır. Bu bölümde çeşitli yollarla üç kişiden söz edilmiştir: anlatıcı, anlatıcının annesi, Hayri Bey.

Hayri Bey’in bakkal dükkânını görmek için sabırsızlanan anlatıcı, diğer bölümlerde sıklıkla karşılaştığı üzere burada da derin yapıda bırakılan “*ben*” zamiriyle kendine yer bulmuştur. Şu cümlelerde “*ben*” ve “*benim*” birimlerinin gönderme yaptığı anlatıcıyı görmek mümkündür:

ben: 134, 136, 137, 144. / benim: 138.

³⁴ Günay, a.g.e., s. 255.

Anlatıcı, yukarıdaki cümlelerin yanı sıra 135. cümlede de ortak kişide bütün-parça ilişkisi içinde yer almaktadır. Bu cümlede kullanılan “biz” zamiri, anlatıcı ve annesine işaret etmektedir. Ancak bu bilgiye, sadece 135. cümlede değerlendirilmesiyle ulaşılamamaktadır. Çünkü “biz”, içinde söz söyleyenin de bulunduğu bir grubu ifade eder. Başka cümlelerdeki bilgilerle desteklenmediği sürece bu grubu açıklamak mümkün değildir. Cümlelerin anlatımdaki eksikliğini bir kez daha ortaya koyan bu örnekte de “biz”i açıklamak için bağlamı dikkate alarak çözümleme gerekmektedir. Çünkü Çakır’ın da belirttiği gibi “Anlam ancak ve ancak bir bağlamda var olabilir.”³⁵ 137 (**ben-Ø, ben-Ø** eve varana kadar koştum) ve 138. (**benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø**) cümlelerle birlikte değerlendirme yapıldığında “biz”in anlatıcıyla annesinden oluşan bir grup olduğu açığa çıkmaktadır. Anlatıcı, tek başına koşuyor ve annesini geride bırakıyor. Bu durumda iki kişidirler. Çünkü yanlarında başkaları olsa onların da belirtilmesi gerekirdi. Dolayısıyla 135. cümle de anlatıcının görüldüğü diğer cümlelerin arasına katılarak bunlar, sıkı bir ortak kişi bağı çerçevesinde değerlendirilmelidir.

I. MCBB, okuyucunun anlatıcıyla ilgili bir çıkarsama yapmasına olanak sağlayacak bir cümleyle bitmektedir: **Ben-Ø** ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım. Anlatıcı, Hayri Bey’in üzerine “Bismillahirrahmanirrahim” yazdığı levhayı seyre dalıyor. Arapça harfleri ufak gemilere, yelkenlilere benzetiyor. Bu, onun hayal gücünü göstermektedir. Daha önce de Hayri Bey’in almış olduğu üç bin liralık ikramiyeye ilgili türlü hayaller kuran anlatıcı, hayalperest biri olmalıdır. Anlatıcının harfleri gemilere, yelkenlilere benzetmesini, onun denizle ilgili duygularına bağlamak gerekir. Demek ki deniz, anlatıcının hayatında önemli bir yere sahiptir. Belki de denizle iç içe olan İstanbul’da yaşamasının bunda etkisi vardır.

Anlatıcının annesi, I. MCBB’nin sadece iki cümlesinde (135, 138) yer almaktadır. 138. cümlede “**benim annem**” yapısıyla gündeme gelen anne, 135. cümleye ortak kişide bütün-parça ilişkisiyle yerleşmiştir. 135’teki “**biz**” zamiri, anlatıcıyla

³⁵ Çakır, Cemal, “Anlamın Bağlam Açısından İncelenmesi: Kökanlambilim ve Artanlambilim”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 3, Ankara, 2004, ss. 245 – 255, s. 248.

annesini kapsayan bir bütündür. Dolayısıyla iki cümle arasında “anne”yle sağlanmış bir ortak kişi bağı söz konusudur.

Anlatıcıyla annesinin dışında I. MCBB’de cümleler arasında ortak kişi bağı kuran bir diğer isim Hayri Bey’dir ve şu cümlelerde onun varlığı görülür:

Hayri Bey: 136, 143.

Bu bölümde Hayri Beyle ilgili yeni bir bilgiye ulaşılmaktadır. 143. cümlede (*Hayri Bey-Ø Hayri Bey’in sülüs yazısıyla kimbilir-Ø kaç gün uğraşmıştı-Ø Hayri Bey-Ø bu Bismillahirrahmanirrahim’i yazmak için*) anlatıcı, dükkânın kapısının üstündeki levhada gördüğü sülüs harfli “Bismillahirrahmanirrahim” yazısını Hayri Bey’in yazmış olduğunu söylüyor ve bu yazıyı yazmak için de epeyce uğraşmış olduğunu düşünüyor. Buradan Hayri Bey’in Arapça bilen biri olduğu sonucu çıkmaktadır. Ayrıca bir levha yazabilecek durumda ise aynı zamanda güzel el yazıları yazan biri yani hattat olmalıdır. I. CBB’nin 5. cümlesinde (*ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: ya da Hayri Bey-Ø, Hayri Bey’in küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kılıyordu-Ø*) Hayri Bey’in namaz kılması yorumlanarak onun Müslüman olduğu söylenmişti. 143. cümle, bu bilgiyi desteklemektedir. Çünkü Hayri Bey’in dükkânının kapısına, üzerinde “Bismillahirrahmanirrahim” yazan bir levha asması, onun dinî inancının bir işaretidir. I. CBB ile V. CBB’de yer alan ve bilgi bakımından birbirini destekleyen bu iki cümle arasındaki ilişki, CBB’ler arasında görülen bir bağ olarak metin çözücünün karşısına çıkmaktadır.

Sonuç olarak I. MCBB’de yoğun olarak “ben” zamiriyle temsil edilen anlatıcı, cümleler arasında ortak kişi bağı kurmuştur. MCBB “ben”le açılmış, “ben”le kapanmıştır ki bu da cümle üstü birimlerin açıldığı gibi kapanması özelliğine uygun düşen bir örnek oluşturmaktadır.

2.7.5.1.4. Ortak Nesne:

Hayri Bey’in açmış olduğu bakkal dükkânı, V. CBB’ye gelene kadar çeşitli dil birimleriyle gündeme getirilmişti. Söz konusu dükkân, V. CBB’nin I. MCBB’sinde de 134, 136 ve 139 numaralı cümleler arasında eksik tekrar yoluyla ortak nesne bağı kurmuştur:

Bereket-Ø Bakkaliyesi (134) = *Hayri Bey'in dükkânı* (136) = *dükkân* (139)

Hayri Bey'in Üsküdar / Salacak'taki evinin bodrum katında açmış olduğu bakkal dükkânına gönderme yapan, gösterenleri ayrı, gösterilenleri aynı bu birimler, üç cümleyi ortak nesne bağı çerçevesinde birleştirmektedir.

Dükkân nesnesinin, CBB'ler arasında da ilişki kurduğu görülür:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) = *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey'in dükkânı* (130, 136) = *bir bakkaliye* (133) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *dükkân* (139)

Aysu Erden, anlatı metinlerinde yinelenen öğelerle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Anlatı metinlerinin içinde **konu** olma özelliğini taşıyan dil öğelerinin saptanmalarında, söz konusu öğelerin gönderimde buldukları ve metin dışı dünyada var olan nesne ve olguların belirlenmeleri yararlı olmaktadır. (...) Anlatı metinlerinde konu olma özelliği taşıyan ve bir ya da birden fazla paragrafta, kimi zaman da metnin tümünde süreklilik göstererek ortaya çıkan bu tür dil öğeleri söz konusu metinlerde odaklama olgusunu oluştururlar.”³⁶

Yukarıda görüldüğü üzere burada da bakkal dükkânı; III, IV ve V. CBB'de çeşitli yollarla yinelenmektedir. Bu da vericinin söz konusu dükkân üzerinde ısrarla durduğunu gösterir. Anlatıcının dükkânı görme konusunda meraklı bir tutum içinde oluşu da okuyucunun dikkatinin dükkân üzerinde yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Bu durum, anılan bölümlerde konunun bakkal dükkânı üzerinde yoğunlaştığının göstergesidir.

V. CBB'nin I. MCBB'sinde cümleler arasında ortak nesne bağı kuran bir diğer birim, bakkal dükkânının kapısının üzerine asılmış olan levhadır. Bu, 142. cümlede “*levha*” birimiyle gündeme gelmiştir. 143 ve 144. cümlelerde doğrudan bu nesnenin adı geçmese de dolaylı olarak söz konusu levhaya gönderme yapılmıştır. 143. cümlede, levhanın üzerinde sülüs yazıyla “*Bismillahirrahmanirrahim*” yazdığı belirtilerek

³⁶ Erden, Aysu, “Anlatı Metinlerinde Bilgisel Yapıdan Sözdizimsel - Biçimbirimsel Yapıya, Konudan Özneye Geçiş Olgusu ve Adların Kavram Alanı Üzerine”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 1, Ankara, 1998, ss. 25 – 38, s. 26.

levhadaki yazı hakkında bilgi verilmiştir. Yazı, levhanın bir parçası konumundadır. 144. cümledeyse bu ilişkiye katkı sağlayan “*ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfler*” ifadesi vardır. Buradaki “*Arapça harfler*” birimi de levha üzerindeki Arapça yazıya işaret etmektedir. Dolayısıyla üç cümle arasında “*levha*”yla sağlanmış bir ortak nesne bağı görülmektedir.

137. cümlede görülen “*ev*” sözcüğü, Hayri Bey’in Üsküdar / Salacak’taki evine gönderme yapmaktadır. I. MCBB’de evle ilgili başka birim bulunmasa da bu sözcüğün diğer CBB’lerde yer alan ve Hayri Bey’in evine yönelik bilgi içeren diğer cümlelerle ortak nesne bağlantısı kurarak CBB’lerarası bağlantılara katkı sağladığı görülür. Metinde eve yönelik kullanımları şöyle göstermek mümkündür:

Hayri Bey Amca’nın oturduğu ev (26, 27) = **Hayri Beylerin** oturdukları ev (71, 92) = *o ev* (85) = *ev* (137)

Yukarıda belirtilen cümleler kullanılarak I. CBB ile V. CBB arasında ortak nesne bağlantısı kurulabilir.

2.7.5.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

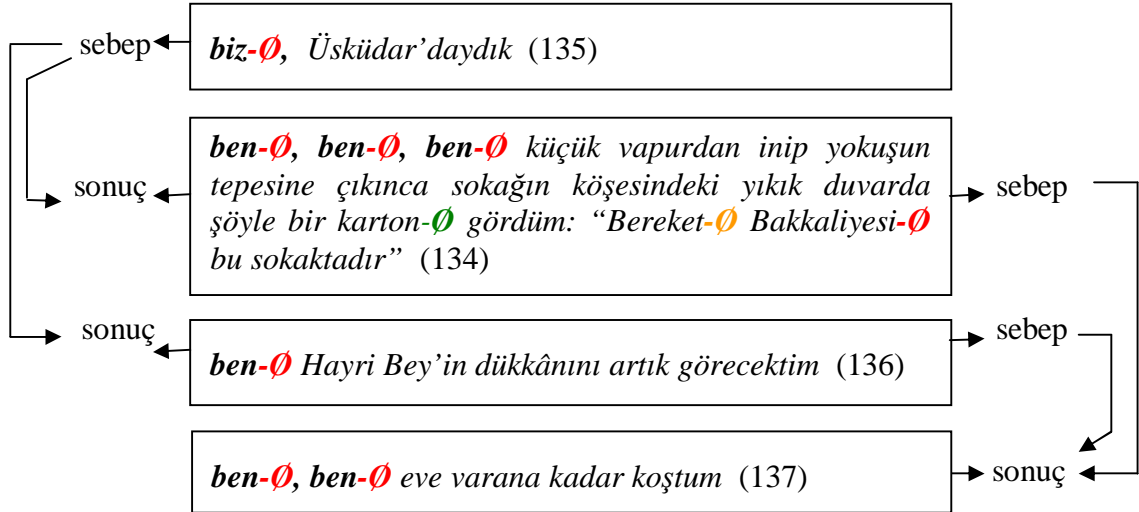
135. cümlede anlatıcı, annesiyle kendisini kastederek “***biz-Ø***, *Üsküdar’daydık*” diyor. Onların Üsküdar’a gelmelerinin sebebi, IV. CBB ile IV ve V. CBB arasında köprü görevini üstlenen geçiş bölümünde verilmiştir. Anlatıcıyla annesinin Üsküdar’da olmalarının sebebi, Hayri Beyleri ziyaret etmek ve evlerinin bodrum katında açtıkları bakkal dükkânını görmektir. Anlatıcı, daha önce pek çok defa dükkânı görmek istediğini söylemiş, bir gün mutlaka oraya gideceklerini belirtmişti. Nihayet o gün gelmiştir ve işte şimdi Üsküdar’dadırlar:

ben-Ø, ben-Ø *Hayri Bey’in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda* (130)
biz-Ø *bir gün Üsküdar’a gidecektik nasıl olsa-Ø* (132)
Hayri Bey’li Üsküdar’da bir bakkaliye-Ø bizi bekliyordu-Ø (133)
biz-Ø, *Üsküdar’daydık* (135) → sonuç

} sebep

135. cümleyle 134 ve 136. cümleler arasında sebep–sonuç ilişkisi vardır. Anlatıcı, Üsküdar’da olduğu için artık Hayri Bey’in dükkânını görebilecektir. Ayrıca

küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda “*Bereket Bakkaliyesi bu sokaktadır.*” cümlesinin yazılı olduğu bir karton görmesi de yine onun Üsküdar’da oluşundan kaynaklanmaktadır. 134 ve 136. cümleler, bu ilişkide birer sonuç içerirlerken 137. cümleye sebep olmuşlardır. Anlatıcı, Salacak İskelesi’nde küçük vapurdan inmiş ve yokuşu çıkmıştır. Geldiği nokta, Hayri Beylerin oturdukları sokağın başıdır. Öykü kahramanı, buradan başlayarak eve kadar koşuyor. Bu, onun sabırsızlığını göstermektedir. Günlerdir hayalini kurduğu bakkal dükkânının tabelasını görmüştür ve artık buraya ulaşacaktır. Dolayısıyla dükkâna bir an önce varmak için koşuyor. Cümleler arasındaki bu ilişki şöyle gösterilebilir:

Yukarıdaki ilişkilerin dışında 134 ile 136. cümle arasında da sebep–sonuç bağı görülmektedir. Anlatıcı, Hayri Bey’in dükkânını artık görecektir. Çünkü vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki duvarda dükkânı işaret eden bir karton görmüştür. Bu nedenle güçlü bir inançla artık dükkânı görebileceğini söylüyor.

ben-Ø, **ben-Ø**, **ben-Ø** küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton-Ø gördüm: “**Bereket-Ø** **Bakkaliyesi-Ø** bu sokaktadır” (134) —→ sebep

ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim (136) —→ sonuç

137 ile 138. cümle, birbirine sebep–sonuç ilişkisiyle bağlanmaktadır. Anlatıcı, eve varana kadar koştuğu için annesi gerilerde kalmıştır:

ben-Ø, ben-Ø eve varana kadar koştum (137) → sebep

benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø (138) → sonuç

139. cümlede dükkâna dört basamakla inildiği söyleniyor. Okuyucu, burada dükkânın evin bodrum katında olduğunu hatırlamaktadır. Dükkân bodrumda olduğundan dört basamak kullanmak gerekiyor. Buradan hareketle IV. CBB’de dükkânın evin bodrumunda olduğu bilgisini veren 120. cümle, 139’un sebebi olarak alınıp CBB’ler arasında sebep–sonuç ilişkisi kurulabilir. Ancak 120. cümlenin tamamı sebep değildir. Burada sadece dükkânın evin altındaki bodrumda bulunuşunu sebep olarak almak gerekir:

Hayri Bey-Ø evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açmış-Ø (120) → sebep

dükkâna dört basamakla iniliyordu-Ø (139) → sonuç

2.7.5.1.6. Bütün – Parça İlişkileri:

135. cümlede mekânı belirten “Üsküdar” sözcüğü bütünü göstermektedir. 134. cümlede yer alan “yokuş, tepe, sokak, yıkık duvar” birimleriyle 141’deki “sokak” sözcüğü, Üsküdar’a ait parçalardır. Böylece bu birimler aracılığıyla 135, 134 ve 141. cümleler arasında mekân bakımından bütün–parça ilişkisi kurulabilir.

Bir başka bütün–parça bağı da Hayri Bey’in dükkânını anlatan cümleler arasında görülmektedir.

Bereket-Ø Bakkaliyesi (134) = *Hayri Bey’in dükkânı* (136) = *dükkân* (139)

→ bütün

dört basamak (139)

vitrin (140)

iki çuval pirinç, bir çuval şeker (141)

kapı (142)

levha (142)

parçalar

Bu ilişkide parçaların arasında gösterilen “*vitrin*”, aslında bakkal dükkânında bulunmamaktadır. Ancak dükkânla ilgili bir birim olduğundan söz konusu ilişki içinde değerlendirilmiştir.

135. cümlede derin yapıda bırakılan “*biz*” zamiri, bir grubu işaret etmesi bakımından bütün özelliği göstermektedir. Bu bütünün parçalarını 134, 136, 137, 138 ve 139. cümlelerde eksilti olarak görülen “*ben*” zamirinin gönderme yaptığı anlatıcı ve 138. cümlede “*benim annem*” birimiyle temsil edilen anlatıcının annesi oluşturmaktadır. Dolayısıyla söz konusu cümleler arasında bütün–parça ilişkisi vardır.

142 numaralı cümlede Hayri Bey’in dükkânın kapısının üzerine astığı bir levhadan söz ediliyor. Ardından 143. cümlede bu levhanın üstündeki yazı açıklanıyor. Levhada sülüs yazıyla “*Bismillahirrahmanirrahim*” yazmaktadır. 144’te geçen “*Arapça harfler*” ifadesi de bu yazıya gönderme yapar. Böylece “*levha*” bütünü gösterirken, üzerindeki yazı, ona ait bir parçayı oluşturmaktadır. Bu ilişki şöyle gösterilebilir:

levha (142) —————> bütün

Bismillahirrahmanirrahim (143)
Arapça harfler (144) } parçalar

2.7.5.1.7. Karşıtlık İlişkileri:

137 (*ben-Ø, ben-Ø eve varana kadar koştum*) ile 138. cümle (*benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø*) arasında dolaylı bir karşıtlık ilişkisi vardır. 137’de anlatıcı, vapurdan inip Hayri Beylerin sokağının başındaki yokuşa çıkınca buradan eve kadar koştüğünü ifade etmektedir. Böylelikle onun ilerlemiş olması gerekir. Oysa onunla birlikte Üsküdar’a gelen annesi, 138. cümlede belirtildiği gibi geride kalmıştır. Dolayısıyla iki cümle arasında *ileri – geri* bağlamında bir karşıtlık ilişkisi kurulabilir.

2.7.5.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Bakkal dükkânıyla ilgili ifadeler: *bakkaliye* (134), *dükkân* (136, 139), *vitrin* (140).

Mekânla ilgili ifadeler: *yokuş* (134), *tepe* (134), *sokak* (134, 141), *duvar* (134), *Üsküdar* (135).

Yaşam alanlarıyla ilgili ifadeler: *ev* (137), *dükkân* (139), *basamak* (139), *kapı* (142).

Denizle ilgili ifadeler: *vapur* (134), *gemiler* (144), *yelkenliler* (144).

Yazıyla ilgili ifadeler: *levha* (142), *sülüs yazı* (143), *yaz-* (143), *Arapça harfler* (144).

Sayılarla ilgili ifadeler: *dört* (139), *iki* (141), *bir* (141).

2.7.5.1.9. Yakın Anlamlılık:

134. cümlede geçen “*küçük vapur*” ile 144’teki “*ufak gemiler*” söylemlerinin yakın anlamlı birimler olduğu görülmektedir. “*Küçük*” ve “*ufak*” sözcükleri, eş anlamlı ifadelerdir. Birer deniz aracı olan “*vapur*” ve “*gemi*” sözcükleri arasında da yakın anlamlılık ilişkisi vardır. Gemi, Türkçe Sözlük’te “*Su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt, sefine.*”³⁷ olarak tanımlanmıştır. Vapur için de “*Su buharı gücüyle çalışan gemi.*”³⁸ açıklaması yapılmaktadır. Böylece vapur da bir çeşit gemi olduğuna göre “*küçük vapur*” ile “*ufak gemiler*” ifadelerinin yakın anlamlı oldukları ortaya çıkmakta ve 134 ile 144. cümleler arasında bu birimlerle ortaklık kurulmaktadır. Söz konusu cümleler, I. MCBB’nin açılış ve kapanış cümleleridir. Başlangıçtaki bir birimin son cümlede de görülmesi, CBB’lerin açıldığı gibi kapanma özellikleri bakımından dikkat çekicidir.

2.7.5.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

I. MCBB’deki cümleler olumluluk–olumsuzluk açısından değerlendirildiğinde 140 ve 142 numaralı cümleler dışında tüm cümlelerin olumlu oldukları görülmektedir. 142. cümle (*kapının üstünde bir levha* \emptyset), yüklemsiz kesik cümle özelliği gösterdiği için olumlu ya da olumsuz biçiminde nitelenemez. 140. cümle (*vitrin- \emptyset diye bir şey- \emptyset yoktu- \emptyset*) ise yüklemi “*yok*” adından meydana gelen bir ad cümlesi olduğu görülmektedir. Karahan’ın ““*Yok*’ isminin yüklem olarak görev yaptığı cümlelerde anlam olumsuzdur.”³⁹ biçimindeki açıklamasına göre 140. cümle olumsuzdur. Böylece

³⁷ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 745.

³⁸ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 2077.

³⁹ Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.106.

söz konusu iki cümle (140, 142) dışında diğer cümleler, olumluluk bağı çerçevesinde birleşmektedirler.

2.7.5.1.11. Tekrarlar:

2.7.5.1.11.1. Sıfır Tekrar:

ben: 134, 136, 137, 144.

benim: 138.

biz: 135.

Hayri Bey: 143.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 138, 139, 140, 141, 143.

eksiz özne durumu {-Ø}: 134, 135, 136, 137, 138, 140, 143, 144.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 134, 140, 141.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 134.

tamlayan durumu eki {-(n)In}: 143.

2.7.5.1.11.2. Tam Tekrar:

sokak: 134, 141.

Hayri Bey: 136, 143.

dükkân: 136, 139.

gör-: 134, 136.

bir: 134, 140, 141, 142.

bu: 134, 143.

{-DI}: 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 143, 144.

{-mİş}: 141, 144.

1. tekil kişi eki {-m}: 134, 136, 137, 144.

3. tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}: 134, 136, 142, 143, 144.

ekli nesne durumu eki {-I}: 136, 143, 144.

tamlayan durumu eki {-(n)In}: 134, 136, 142.

2.7.5.1.11.3. Eksik Tekrar:

Hayri Bey'in bakkal dükkânı, I. MCBB'de çeşitli birimlerle gündeme gelmiştir. Bunların arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

Bereket-Ø Bakkaliyesi (134) = *Hayri Bey'in dükkânı* (136) = *dükkân* (139)

135. cümlede görülen “biz” zamiri, anlatıcıyla annesine gönderme yapmaktadır. Böylece bu kişilerin geçtiği cümlelerle 135. cümle arasında bütün-parça yoluyla bir eksik tekrar ilişkisi kurulabilir:

biz (135) = *ben* (134, 136, 137, 144) / *benim* (138) + *annem* (138)

2.7.6. II. MCBB:

giriş

ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, sirke-Ø almaya gelmişti-Ø (145)

gelişme

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in başında Hayri Bey'in kapkara beresi sirke-Ø dolduruyordu-Ø huniyle (146)

Hayri Bey-Ø şişeyi tarttı-Ø (147)

sirke-Ø fazla geldi-Ø (148)

Hayri Bey-Ø, sirkeyi boşalttı-Ø (149)

Hayri Bey-Ø “sirke-Ø eksik gelse-Ø bu (sirkenin eksik gelmesi)-Ø sana yazık-Ø”-Ø dedi-Ø (150)

Hayri Bey-Ø “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø (151)

Hayri Bey-Ø “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø (152)

Hayri Bey-Ø sonunda dengeyi buldu-Ø (153)

Hayri Bey-Ø, şişeyi uzattı-Ø (154)

<i>Hayri Bey-Ø, beş kuruşu aldı-Ø</i>	(155)
<i>kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim</i>	(156)
<i>ben-Ø “amca bir çikolata Ø”-Ø dedim</i>	(157)
<i>Hayri Bey-Ø bunu anlamadı-Ø ilkin</i>	(158)
<i>Hayri Bey-Ø bir Melba-Ø uzattı-Ø ilkin</i>	(159)
<i>sonra Hayri Bey-Ø beni tanıdı-Ø</i>	(160)
<i>önce Hayri Bey-Ø, “vay külhani Ø”-Ø dedi-Ø</i>	(161)
<i>sonra Hayri Bey-Ø, çikolatayı benim elime tutuşturdu-Ø</i>	(162)
<i>Hayri Bey-Ø “sen-Ø çikolatayı al-Ø senin cebine at-Ø”-Ø dedi-Ø</i>	(163)
<i>ben-Ø baktım</i>	(164)
<i>[ben-Ø gördüm ki] Osman-Ø belirmiş-Ø-Ø</i>	(165)
<i>ben-Ø çikolatanın yarısını kopardım</i>	(166)
<i>ben-Ø çikolatanın yarısını ona uzattım</i>	(167)
<i>o-Ø, çikolatanın yarısını hemen yuttu-Ø</i>	(168)
<i>bu sırada bir komşu hanım-Ø geldi-Ø dükkâna</i>	(169)
<i>komşu hanım-Ø, “beş kuruşluk helva Ø”-Ø dedi-Ø</i>	(170)
<i>Hayri Bey-Ø şöyle bir doğruldu-Ø</i>	(171)
<i>Hayri Bey-Ø, “hanım hanım, ben-Ø adama beş kuruşluk helva-Ø vermem”-Ø dedi-Ø</i>	(172)

sonuç

<i>kadın-Ø parayı uzattı-Ø</i>	(173)
<i>Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø</i>	(174)
<i>Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “yüz paralık ayva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø</i>	(175)
<i>Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “kırk paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø</i>	(176)

V. CBB'nin sınırlarını belirleme koşulları anlatılırken II. MCBB'nin "aşama" adı verilen MCBB'den daha küçük iki bölümü içerdiği belirtilmişti. İlk 145–155 arası cümleler, ikincisiyse 156–177 arası cümlelerden oluşan bu bölümler, bakkal dükkânının anlatıldığı yere göre belirlenmiştir. I. aşamada anlatıcı, dükkânın önünde yani dış mekândadır ve buradan dükkânı seyrederek içerideki alışverişi anlatır. Geçiş cümlesi özelliği gösteren 156. cümleyle birlikte içeri geçer ve o da alışverişe dâhil olur. Mekân bakımından böyle bir ayrılık görülmekle birlikte iki bölümün konusu da Hayri Bey'in dükkânındaki alışveriş işleridir. Bu nedenle II. MCBB'de iki aşama belirlenmiş olsa da bunlar ayrı ayrı değerlendirilmemiş, sadece mekândaki ayrılığın görülebilmesi için burada iki aşamanın olduğu belirtilmiştir. Cümlelerarası anlam ilişkileri açıklanırken bu aşamalar birlikte alınıp II. MCBB bir bütün olarak değerlendirilecektir.

2.7.6.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.7.6.1.1. Ortak Zaman:

II. MCBB'deki cümleler, zaman bakımından I. MCBB'den ayrılmamaktadır. I. MCBB'de anlatıcı ve annesinin Hayri Bey'in bakkal dükkânını görmek üzere Üsküdar'a geldikleri zamanda yaşananlara yer verilmekteydi. Söz konusu zaman, bu bölümde de devam etmektedir.

I. MCBB ile II. MCBB'de anlatılanlar, zaman bakımından bir sıra içindedirler. İlk bölümde anlatıcının Üsküdar'a, Hayri Beylerin sokağına geldiği ilk anlar konu edilmiş, onun bakkal dükkânını ilk gördüğünde edindiği izlenimlere yer verilmişti. Bölümün sonunda dükkânın kapısında gördüğü Arapça yazıyı seyre daldığı belirtilmişti (*ben-Ø ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım*). Yani anlatıcı hayallere dalıyor. İşte II. MCBB, bu aşamada başlamaktadır. I. bölümün sonunda hayallere dalan anlatıcının dikkatini birden dükkânın içinde olup bitenler çekiyor ve dükkândaki alışveriş işlerini anlatmaya başlıyor. Bu bakımdan II. MCBB'deki zamanın, anlatıcıyla annesinin Üsküdar'a geldikleri günün ilk dakikaları ancak anlatıcının Arapça yazıyla ilgili hayal kurmasından sonraki anlar olduğu söylenebilir.

II. MCBB’de zaman ekleri bakımından çok fazla çeşitlilik görülmemektedir. Yüklemlerde yoğun olarak (33 cümlelerin 31’inde) geçmişte kalan ve söz söyleyenin de olayın bir parçası olduğu hareketleri anlatmaya yarayan *{-DI}* eki kullanılmıştır. Dolayısıyla bu ekin geçtiği cümleler, anlatı anına aittir yani olay olup bitmiştir, verici bunu sonradan aktarmaktadır. *{-DI}* ekinin görüldüğü yerler, şöyledir: *tarttı-Ø* (147), *fazla geldi-Ø* (148), *boşalttı-Ø* (149), *dedi-Ø* (150, 151, 152, 161, 163, 170, 172), *dengeyi buldu-Ø* (153), *uzattı-Ø* (154, 159, 173), *aldı-Ø* (155), *girdim* (156), *dedim* (157), *anlamadı-Ø* (158), *tanıdı-Ø* (160), *benim elime tutuşturdu-Ø* (162), *baktım* (164), *gördüm* (165) *kopardım* (166), *uzattım* (167), *yuttu-Ø* (168), *geldi-Ø* (169), *doğruldu-Ø* (171), *kesti-Ø* (174, 175, 176), *sardı-Ø* (177). Bu cümlelerde bakkal dükkânında yaşananlar hikâye edilmektedir.

145 ve 146 numaralı cümleler, içerdikleri zaman ekleri bakımından yukarıdaki cümlelerden ayrılmaktadır. Bunlar da yukarıdaki cümlelerle aynı zamana yani anlatıcının dükkândaki alışveriş işlerini izlediği zamana gönderme yapmalarına rağmen bazı anlamsal ayrıntılar içermektedirler.

145. cümlelerin yüklemi “*gelmişti-Ø*”dir. Burada görülen *{-mİştI}* birleşik ekinde zamanı bildirme işlevi, *{-DI}* üzerindedir. Bu da anlatıcının dükkândaki alışverişini izlediği zamanı anlatır. Cümlede ufak bir kız çocuğunun dükkâna sirke almak için geldiği söyleniyor. İşte *{-mİş}* eki de cümleye kızın dükkâna gelmesiyle ilgili bir anlam vermektedir. Anlatıcı, onun gelişine tanık olmamıştır. Kızı dükkânın içindeyken fark ediyor. Yani burada bir sonradan fark etme söz konusudur. Kız çocuğu, anlatıcı henüz oraya ulaşmadan dükkâna gelmiş olabilir. Belki de o, kapının üstündeki levhaya dalmışken içeri girmiştir de anlatıcı onu görmemiştir. Kızın içeri giriş zamanı ne olursa olsun gelme işi bitmiştir ve burada anlatıcının onu sonradan fark ettiği anlaşılmaktadır. Bacanlı, bu ekin geçmişteki bitmişliği ifade ettiğini söyler ve “*İster soyutlanmış, isterse postterminal olguları iletinler, bu tür şekiller dillerde genellikle arka plan ve fon oluşturma işlevi görürler. (...) Onlar, bağlamdaki diğer olaylar için sadece bir fon, bir açıklama işlevi görürler.*”⁴⁰ diyerek bu eki içeren cümlelerin anlatı için fon oluşturma

⁴⁰ Bacanlı, Eyüp, “Türkiye Türkçesindeki –miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 44, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Ankara, Kış / 2008, ss. 1–24, s. 15–16.

özelliklerinin olduğunu belirtir. Bu özelliği, 145. cümlede de görmek mümkündür. Anlatıcının sözünü ettiği ufak kız çocuğunun dükkâna gelişi, asıl olay değildir. Burada onun aracılığıyla dükkândaki alışveriş işleri anlatılacaktır.

146. cümlelerin yüklemdeyse (*dolduruyordu-Ø*) {-yordu} eki kullanılmıştır. Burada da farklı bir zaman yoktur; anlatıcı dükkânı izlemekte ve gördüklerini aktarmaktadır. O anda dükkânda Hayri Bey'in sirke doldurduğunu görüyor. {-yordu} eki, bu cümlede de geçmişte süreklilik bildirme işlevindedir. Anlatıcının onu görmesinden önce başlayan ve devam etmekte olan doldurma eylemi, şişe dolduğu zaman sona erecektir. Anlatıcı, bu eki kullanarak okuyucuyu o ana çekmek ve olay anını canlı tutmak istemiştir.

Cümlelerin tamamı değerlendirildiğinde zaman bakımından açıkta kalan hiçbir cümlelerin olmadığı, tüm cümlelerin ortak zaman çatısı altında kenetlendiği görülmektedir. 159. cümlede bu ortak zamanı somutlaştıran bir gösterge vardır: *Melba*. *Melba* markalı bir çikolatadan söz edilen bu cümlede dil dışı göndermeler devreye girmektedir. Daha önce “gümüş lira” (74, **75**, **76**) ve “*manda gözü yirmi beşlik*” (77) birimleri, öykü zamanına ışık tutmuş ve dil dışı göndermeler yardımıyla öykünün 1930-1940 yıllarında geçtiği belirlenmişti. “*Melba*” sözcüğü de bu bilgiyi desteklemektedir. www.thy.com adresli internet sayfasında “*Benzer faaliyetler 1930'lu yıllardan itibaren yerli çikolata firmalarında da görülmeye başlandı. Melba, Lion gibi çikolata firmaları, sinema sanatçıları, İstanbul semtleri, meşhurlar gibi konuların daha çok siyah beyaz kartlarından oluşan seriler çıkartıp, Avrupa'dakilerin benzeri albümler de yayımlatarak bu kartların biriktirilmesini teşvik ettiler.*”⁴¹ biçiminde verilen bilgilerle *Melba*'nın yerli bir çikolata firması olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Burada ayrıca söz konusu firmanın 1930'lu yıllarda faaliyet gösterdiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu veri, daha önce edinilen öykü zamanının 1930–1940'lı yıllara denk geldiği bilgisini doğrulamaktadır.

2.7.6.1.2. Ortak Mekân:

II. MCBB'de mekân, genel anlamda İstanbul / Üsküdar / Salacak; özel anlamda

⁴¹ http://www.thy.com/tr-TR/skylife/archive/tr/2001_1/konu10.htm#1 (Erişim 09.02.2009).

Hayri Bey'in bakkal dükkânıdır. I. MCBB'de anlatıcı dış mekândadır ve dış mekândan dış mekânı anlatır, dükkânın dış görünümünü tasvir eder. Bu bölümdeyse iç mekâna geçilerek dükkândaki alışveriş işleri anlatılmıştır, dolayısıyla dükkânın seyri söz konusudur.

Daha önce de belirtildiği gibi II. MCBB'de mekân, iki koldan verilmiştir. 145–155 arası cümlelerde anlatıcı dışarıda, dükkânın önündedir (156. cümleye kadar anlatıcının nerede olduğu belli değildir. Bu cümlede içeri girdiğini söylediği için daha önce dışarıda olduğu anlaşılmaktadır.) ve buradan içeriği seyrederek alışverişini anlatır. Bu bölümde iç mekân, dışarıdan anlatılmıştır. 156. cümleyle birlikte anlatıcı da içeri girer (*kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim*). Dolayısıyla 156–177 arası cümlelerde içeriden iç mekânın anlatımı vardır. Görüldüğü gibi II. MCBB'de aynı mekândan söz edilmiş ancak mekânın anlatımı aşamalı olarak sunulmuştur.

Bu bölümde mekâna yönelik olarak sadece 169. cümlede “*dükkân*” sözcüğü yer almaktadır. Ancak bu sözcük olmasa da bir bakkal dükkânında görülebilecek alışveriş işlerinden söz edildiği için II. MCBB'deki mekânın Hayri Bey'in bakkal dükkânı olduğu anlaşılabilir.

2.7.6.1.3. Ortak Kişi:

II. MCBB'de beş kişiden söz edilmiştir: *Hayri Bey, anlatıcı, Osman, ufak bir kız çocuğu, komşu hanım*. Hayri Bey, bölümün başından sonuna kadar hemen her cümlede vardır. Anlatıcı, kimi cümlelerde somut göstergelerle ifade edilmese de olayları sunduğu için onun varlığı da sürekli. Osman ise, bölümün sonuna doğru devreye girer. Bu üç kişi, okuyucu için aşinadır çünkü onlarla daha önce tanışmıştır. Ancak bölümde iki yeni kişi görülmektedir: dükkâna sirke almak için gelen ufak kız çocuğu ve helva almak isteyen komşu hanım. Okuyucunun ilk kez karşılaştığı bu kişiler, metnin kişi kadrosunda önemli bir yer tutmazlar. Çünkü onlar, dükkândaki alışverişini anlatabilmek için kullanılmış herhangi iki müşteridir. Bu anlamda âdeta birer figüran oldukları söylenebilir. Dolayısıyla çok ayrıntılı sunulmamışlardır. Bu kişilerle ilgili olarak söylenebilecek tek şey, Salacak'ta ve Hayri Beylere yakın bir yerde oturduklarıdır. Çünkü insanlar, genelde evlerine yakın olan bakkallara giderler.

Dolayısıyla bu kız çocuğuyla komşu hanımın o civarın sakinlerinden oldukları söylenebilir. Kadın için “*komşu*” sıfatının kullanılması da bunu doğrular.

Hayri Bey’in müşterilerinden biri olan ve ilk olarak 145. cümlede “*ufak bir kız-Ø çocuğu*” birimiyle okuyucunun karşısına çıkan kız çocuğuna gönderme yapan birimler ve bunların geçtiği cümleler şöyledir:

ufak bir kız-Ø çocuğu (145) = *sen* (150) = *kız* (151, **152**, 156)

Yukarıdaki ifadeler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır ve hepsi, dükkâna sirke almak için gelen ufak kız çocuğuna işaret ederler. Bu kız, 151 ve 152. cümlede “*benim kızım*” iyelik öbeği içinde yer almaktadır. Çocuğu temsil eden “*kız*” birimi, birinci tekil kişi iyelik eki $\{-I)m\}$ ’ı almıştır. Hayri Bey, çocuğa “*benim kızım*” diye sesleniyor. İyelik ekinin temel işlevi, sahiplik–aitlik bildirmektir. Ancak burada bu işlevde kullanılmamıştır. Öyle olsaydı bu kız çocuğunun Hayri Bey’in kızı olması gerekirdi. Oysa böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla iyelik eki, farklı bir işlevde kullanılmış olmalıdır. Üstünova’nın verdiği şu bilgiler, konuya ışık tutmaktadır:

“Hitaplarda kullanılan *kızım*, *oğlum*, *yavrum*, *evladım*, *çocuğum*, *güzelim*, *hayatım* vb. söylemlerde de kalıplaşma eğilimi gösteren iyelik ekinin belirtme işlevinde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bunlardaki iyelik eki, her zaman bağlandığı adın birinci kişinin kızı, oğlu vb. olduğunu göstermez. “*Kızım*, *yarın Ankara’ya gidecek.*”, ile “*Afedersin kızım*, *bu adrese nasıl gidebilirim?*” cümlelerinde yer alan “*kızım*”ların cümleye anlamsal katkıları farklı olduğu için eklerin işlevleri de farklı olacaktır. Birinci cümledeki *kızım* ile söz söyleyenin (birinci tekil kişinin) sahip olduğu kişi anlatılırken, yani iyelik eki sahiplik işleviyle kullanıma çıkarken, ikinci cümledeki *kızım*, söz söyleyenin tanımadığı kendinden küçük, evladı yerinde bir kişiye göndermede bulunur. Dolayısıyla $\{-I)m\}$ eki, geldiği adın sahibini göstermez. Bu da iyelikli adın bağlandığı birimin düşünülmesine izin vermeden sadece belirtme işleviyle kullanıldığı anlamına gelir.”⁴²

Açıklamadan da anlaşıldığı üzere, burada iyelik eki belirtme işlevindedir. Hayri Bey, babacan bir tavır takınarak böyle bir ifade kullanmış, çocuğa hitap amaçlı “*kızım*” diyerek sözüne sevgi katmıştır.

Hayri Bey’in müşterilerinden bir diğeri *komşu hanım* ise şu cümlelerde yer

⁴² Üstünova, Kerime, *Türkiye Türkçesi - Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2008, s. 96–97.

Bu bölümde Hayri Bey’le ilgili yeni bir bilgiye ulaşılır. 147, 148, 149 ve 150. cümlelerden hareketle Hayri Bey’in dürüst ve adil biri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kız çocuğunun istemiş olduğu sirkeyi tam olarak veriyor, ne eksik ne fazla olsun istiyor. Bu düşüncesinin nedeniyse birbirinin tekrarı olan 151 (**Hayri Bey-Ø** “*günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım*”-Ø **dedi-Ø**) ve 152. (**Hayri Bey-Ø** “*günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım*”-Ø **dedi-Ø**) cümlelerde verilmiştir. Bu cümlelerden Hayri Bey’in gınahtan korktuğu öğrenilmektedir. Bu, onun dinî inancıyla ilgili bir konudur (Daha önceki verilerden onun Müslüman olduğu sonucuna ulaşılmıştı.).

Hayri Bey’den sonra anlatıcının da çok sayıda cümleyi ortak kişi bağıyla birleştirdiği görülmektedir. Olayların bir parçası olan ve bunları okuyucuya aktaran anlatıcı, çeşitli tekrarlarla şu cümlelerde yer almaktadır:

ben (156, **157, 160, 164, 165, 166, 167**) = *külhani* (161) = *benim* (**162**) = *sen* (**163**) = *senin* (**163**)

Bakkal dükkânını dışarıdan izleyen anlatıcı, sirke almaya gelen ufak kız çocuğu çıkarken dükkâna girmiş ve bir müşteri gibi görünerek Hayri Bey’den kendisine bir çikolata vermesini istemiştir. Amacı, ona sürpriz yapmaktır. Hayri Bey, anlatıcılığı önce tanımaz, sonradan farkına varır. 161. cümledeki “*vay külhani*” söylemi, Hayri Bey’in bu şaşkınlığını ortaya koymaktadır. “*Külhani*” sözcüğü, Türkçe Sözlük’te “*Hafif sövgü anlamı taşıyan bir okşama sözü.*” olarak açıklanmaktadır.⁴³ Hayri Bey, anlatıcılığı ilk gördüğünde tanıyamaz ancak daha sonra fark edince bir ünlemlerle (*vay*) şaşkınlığını ortaya koyar. “*Vay külhani*” yapısıyla Hayri Bey, hem şaşkınlığını ortaya koymuş hem de anlatıcılığı gördüğüne sevindiğini belli etmiştir. Bu olayın ardından dükkâna müşteri gelir ve alışveriş işlerinin anlatımı bununla sürer.

Anlatıcı, yukarıda belirtilen cümlelerde, çeşitli dil birimleriyle doğrudan yer almaktadır. Bunun dışında 158. cümlede de (**Hayri Bey-Ø** *bunu anlamadı-Ø ilkin*) dolaylı olarak görülmektedir. Cümledeki “*bu*” zamiri, anlatıcının Hayri Bey’i şaşırtmak, ona sürpriz yapmak istemesini anlatmaktadır. O, dükkâna girmiş ve bir müşteri gibi çikolata istemiştir. Böylece anlatıcı, dolaylı olarak burada da varlık göstermektedir.

⁴³ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 1281.

II. MCBB'deki bir diğerk kişi, Hayri Bey'in oğlu Osman'dır ve şu birimlerle gösterilmiştir:

Osman (165) = *o* (167, **168**)

Anlatıcının dükkkâna girmesinden bir süre sonra Osman da oraya geliyor. Anlatıcı, daha önce Hayri Bey'in kendisine vermiş olduğu çikolatanın yarısını koparıp Osman'a uzatıyor ve 168. cümlede de (*o-Ø, çikolatanın yarısını hemen yuttu-Ø*) onun çikolatayı hemen yuttuğunu belirtiyor. Burada *yut-* eylemi, normal bir yiyiş tarzını anlatmaz. Bu söylem, daha çok aç gözlü, pisboğaz insanları anlatmak için kullanılır. Bir anlamda Osman'ın da böyle biri olduğu söylenmektedir.

169. cümledeki (*bu sırada bir komşu hanım-Ø geldi-Ø dükkâna*) “*bu sırada*” ifadesi, Osman'ın çikolatayı yuttuğu zamana işaret eder. Bu nedenle 169. cümle, zaman açısından 168'e (*o-Ø, çikolatanın yarısını hemen yuttu-Ø*) gönderme yaptığı için Osman, dolaylı olarak 169. cümleye de girmektedir.

2.7.6.1.4. Ortak Nesne:

145, 146, 148, 149 ve 150. cümleler, “*sirke*” ortak nesnesiyle bağlanmaktadırlar. Bu sözcüğün cümlelerde yer alışı şöyledir:

sirke: 145, 146, **148, 149, 150**.

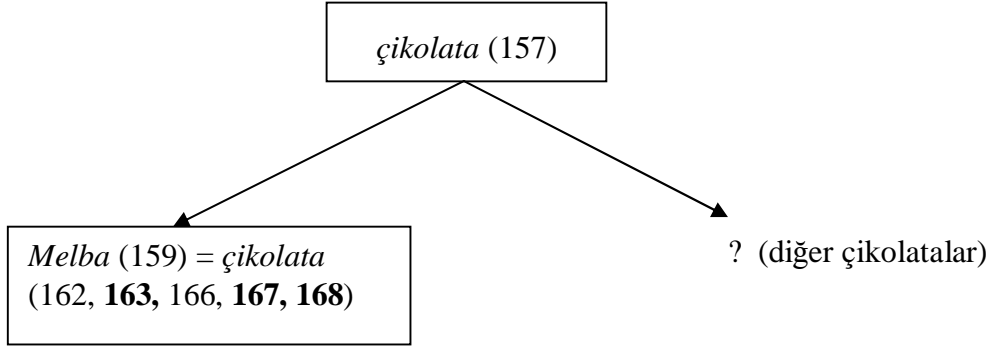
Hayri Bey'in ufak kız çocuğunun istemiş olduğu sirkeyi doldurduğu “*şişe*”, 147 ve 154. cümlelerde yüzey yapıda okuyucunun karşısına çıkmakta ve bu cümleleri ortak nesne ilişkisiyle bağlamaktadır.

II. MCBB'de güçlü bir ortak nesne ilişkisi de “*çikolata*” birimiyle sağlanmıştır. İlk kez 157. cümlede geçen bu sözcüğün bağladığı cümleler şunlardır:

çikolata: 157, 162, **163, 166, 167, 168**.

Bu bağa “*Melba*” sözcüğüyle 159. cümle de katılmaktadır. *Melba*, bir çikolata markasıdır. Anlatıcı, Hayri Bey'den çikolata isteyince Hayri Bey, ona *Melba* markalı bir çikolata uzatmıştır. Dolayısıyla “*çikolata*” genel bir söylemken “*Melba*” özeli ifade eder. Ancak burada *Melba*, Hayri Bey'in anlatıcıya vermiş olduğu çikolataya gönderme yapmaktadır. 157. cümlede genel bir çikolata ifadesi vardır. Anlatıcı, herhangi bir

çikolata istiyor. 159. cümlede Hayri Bey'in anlatıcının çikolata isteğini *Melba* ile karşıladığı görülüyor. Bu cümleden sonra “çikolata”nın geçtiği tüm cümleler *Melba*'ya gönderme yapar. Yani bu cümleler arasında “çikolata” ve “*Melba*”yla sağlanmış, ortak nesnede bir eksik tekrar ilişkisi görülür. Bu ilişki, şöyle gösterilebilir:

Şekilde de görüldüğü üzere 157. cümlede geçen “çikolata”, belirsizdir; geneli ifade eder. 162, 163, 166, 167 ve 168. cümlede görülen “çikolata” ise belirlidir; bu, Hayri Bey'in anlatıcıya verdiği *Melba* markalı çikolataya gönderme yapar. Böylece bu cümleler arasında genel-özel ilişkisine dayalı bir ortak nesne bağı olduğu görülmektedir.

173. cümlede (*kadın-Ø parayı uzattı-Ø*) *uzat-* eylemine konu olan nesne, “*para*”dır. Bu, 170 (*komşu hanım-Ø, “beş kuruşluk helva Ø”-Ø dedi-Ø*), 172 (*Hayri Bey-Ø, “hanım hanım, ben-Ø adama beş kuruşluk helva-Ø vermem”-Ø dedi-Ø*) ve 174. cümlede (*Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø*) yüzey yapıda görülen “*beş kuruş*”u ifade eder. Dolayısıyla bu cümleler arasında ortak nesnede eksik tekrar ilişkisi vardır:

para (173) = *beş kuruş* (170, 172, 174)

Komşu hanımın istemiş olduğu helva, cümleler arasında ortak nesne ilişkisi kuran bir başka birimdir:

beş kuruşluk helva (170, 172, 174) = *helva* (174, 175, 176, 177)

169. cümlede (*bu sırada bir komşu hanım-Ø geldi-Ø dükkâna*) geçen “*dükkân*” sözcüğü, II. MCBB içinde olmasa da CBB'ler arasında ilişki kurulmasını sağlar. Hayri Bey'in bakkal dükkânına gönderme yapan birimlerin cümlelere göre dağılımı şöyledir:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) = *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey'in dükkânı* (130, 136) = *bir bakkaliye* (133) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *dükkân* (139, 169)

Dükkânla ilgili birimler III, IV ve V. CBB'ye yayılmış durumdadır. Bu da Hayri Bey'in bakkal dükkânının öykü için önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

2.7.6.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

145. cümlede Hayri Bey'in bir huni yardımıyla sirke doldurduğu söylenmektedir. Bunun nedeni, ufak bir kız çocuğunun sirke almaya gelmesidir. Dolayısıyla 145 sebep, 146 sonuç olur:

ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, sirke-Ø almaya gelmişti-Ø
(145) —————> sebep

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in başında Hayri Bey'in kapkara beresi sirke-Ø dolduruyordu-Ø huniyle (146) —————> sonuç

148 ile 149. cümle arasında sebep–sonuç ilişkisi vardır. Hayri Bey, sirke doldurduğu şişeyi tartıyor; sirke fazla geldiği için bir kısmını boşaltıyor:

sirke-Ø fazla geldi-Ø (148) —————> sebep

Hayri Bey-Ø, sirkeyi boşalttı-Ø (149) —————> sonuç

Hayri Bey, fazla gelen sirkeyi boşalttıktan sonra bu hareketi için bir açıklama yapma gereği duyuyor. 150, 151 ve 152. cümledeki sözleri bu nedenle söylüyor. Bu durumda 149. cümle; 150, 151 ve 152'nin sebebidir:

Hayri Bey-Ø, sirkeyi boşalttı-Ø (149) —————> sebep

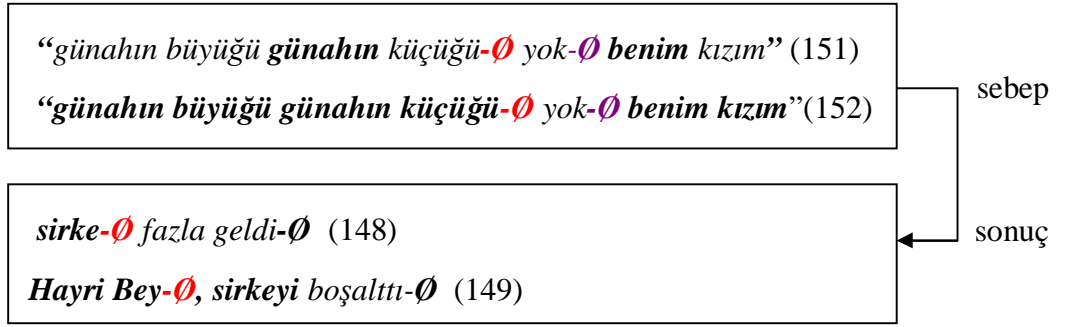
Hayri Bey-Ø “sirke-Ø eksik gelse-Ø bu (sirkenin eksik gelmesi)-Ø sana yazık-Ø”-Ø dedi-Ø (150)

Hayri Bey-Ø “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø (151)

Hayri Bey-Ø “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø

sonuç

Hayri Bey'in fazla gelen sirkeyi boşaltmasının nedeni, onun günah işlemekten çekinmesidir. Hayri Bey'e göre günahın büyüğü küçüğü yoktur. Sirke fazla olursa haksızlık olacaktır. Dolayısıyla aynı bilgiyi veren 151 ve 152'nin iç cümleleri, 149'un sebebi olmaktadır. Burada 148'i de 149'la beraber almak gerekir. Çünkü 148, sirkenin fazla geldiği bilgisini içerir. Bu bilgi olmadan Hayri Bey'in sirkeyi neden boşalttığı bilinemez. Cümleler arasındaki bu ilişki şöyledir:

157. cümle, 159'un sebebidir. Anlatıcı, bir çikolata istediği için Hayri Bey de ona bir Melba uzatmıştır:

ben-Ø “amca bir çikolata Ø”-Ø dedim (157) —————> sebep
Hayri Bey-Ø bir Melba-Ø uzattı-Ø ilkin (159) —————> sonuç

Aslında burada anlatıcının amacı, gerçekten bir çikolata almak değildir. O, dükkâna gelen bir müşteri gibi görünerek Hayri Bey'e sürpriz yapmak istemiştir. Ancak Hayri Bey, onu fark etmez ve anlatıcıya istediği çikolatayı uzatır. Bu nedenle 159. cümlelerin sebebinin biraz da Hayri Bey'in anlatıcıyı tanımadığını ve onun sürprizini anlamadığını anlatan 158. cümlede aramak gerekir:

Hayri Bey-Ø bunu anlamadı-Ø ilkin (158) —————> sebep
Hayri Bey-Ø bir Melba-Ø uzattı-Ø ilkin (159) —————> sonuç

Bu ilişkide 157. cümle, göz ardı edilmemelidir. Çünkü anlatıcının çikolata isteği, bu cümlede dile getirilmiştir.

Hayri Bey, anlatıcıyı önce fark etmemesine rağmen bir süre sonra tanır ve şaşkınlığını belirten bir ifadeyle “*vay külhani Ø*” der. Dolayısıyla bu söylemin nedeni,

Hayri Bey'in anlatıcıyı tanımış olmasıdır. Bu nedenle 160. cümle sebep, 161 ise sonuçtur:

sonra Hayri Bey-Ø beni tanıdı-Ø (160) → sebep

önce Hayri Bey-Ø, “vay külhani Ø”-Ø dedi-Ø (161) → sonuç

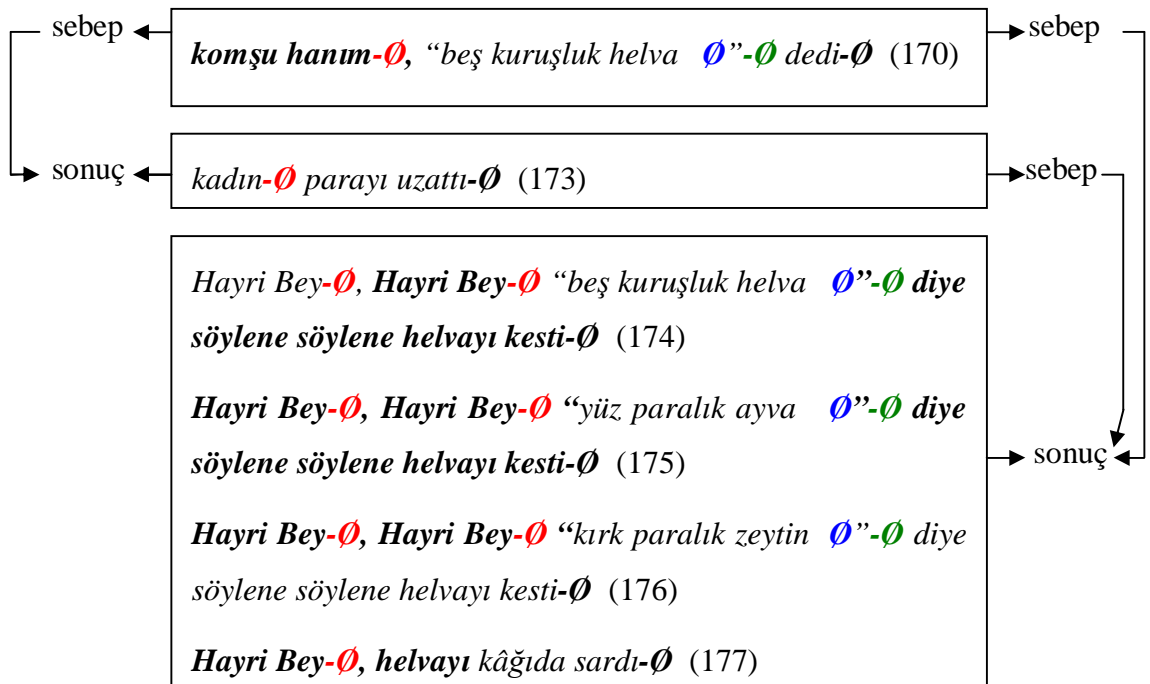
164 ve 165. cümleyle 166 arasında da sebep-sonuç bağı görülmektedir. Anlatıcının Hayri Bey'in vermiş olduğu çikolatanın yarısını koparmasının nedeni, Osman'ın dükkâna gelmesidir. Anlatıcı, Osman'a vermek üzere elindeki çikolatanın yarısını koparıyor:

ben-Ø baktım (164)

[ben-Ø gördüm ki] Osman-Ø belirmiş-Ø-Ø (165) } sebep

ben-Ø çikolatanın yarısını kopardım (166) → sonuç

173. cümle, 172'nin sonucu olurken 174, 175, 176 ve 177'nin sebebidir. Dükkâna gelen komşu hanım, beş kuruşluk helva istediği için parayı uzatmıştır. O parayı uzattığı için de Hayri Bey, istemeyerek de olsa, helvayı söyle söylene kesmiş ve kâğıda sarmıştır. Hayri Bey'in helvayı kesip sarmasının bir sebebi de komşu hanımın beş kuruşluk helva istemiş olmasıdır. Dolayısıyla 170 sebep, 174, 175, 176 ve 177 sonuçtur:

2.7.6.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

Birbirini tekrar eden 151 ve 152. cümlelerde Hayri Bey'in “*günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım*” dediği söyleniyor. Hayri Bey'e göre işlenmiş bir suç, ne olursa olsun günahdır. Bu günahlardan biri de 148 (*sirke-Ø fazla geldi-Ø*), 149 (*Hayri Bey-Ø, sirkeyi boşalttı-Ø*) ve 150. [*Hayri Bey-Ø “sirke-Ø eksik gelse-Ø bu (sirkenin eksik gelmesi)-Ø sana yazık-Ø”-Ø dedi-Ø*] cümlelerde dile getirilmiştir. Kız çocuğunun istediği sirkeyi eksik ya da fazla verirse günah işlemiş olacaktır. Bu yüzden dengeyi bulmaya çalışmaktadır. “*Günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø*” derken de bunun gibi ufak bir olayın bile günah olduğunu anlatmak istemektedir. Dolayısıyla 151'deki “*günah*” ifadesi bütünü; 148, 149 ve 150. cümlelerde anlatılanlar yani sirkenin fazla ya da eksi gelmesiye bu bütünün parçalarını yansıtır.

157. cümlede geçen “*çikolata*”, genel bir ifadedir; tüm çikolataları içine alır. 159'da sözü edilen “*Melba*” ise o dönemde piyasada bulunan bir çikolata markasıdır yani çikolatalar içinde bir türdür. Daha sonra 162, 163, 166, 167 ve 168. cümlelerde görülen “*çikolata*” sözü de *Melba*'nın yerine kullanılmıştır. Böylece 157. cümle, sözü edilen diğer cümleler arasında genelden özele inen bir ilişki vardır:

çikolata (157) —→ genel

Melba (159) = *çikolata* (162, **163**, 166, **167**, **168**) —→ özel

Bu ilişkilerin dışında 159'daki “*Melba*”; 162 ve 163. cümlelerdeki “*çikolata*” ile 166, 167 ve 168'de geçen “*çikolatanın yarısı*” arasında da bütün–parça ilişkisi görülmektedir.

Melba (159) = *çikolata* (162, **163**) —→ bütün

çikolatanın yarısı (166, **167**, **168**) —→ parça

2.7.6.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

II. MCBB'de dükkândaki alışveriş işleri anlatılmaktadır. Bu işler, sırayla verilmişlerdir yani ardışık bir düzen içindedirler. Dolayısıyla aralarında kaçınılmaz bir öncelik–sonralık ilişkisi olmalıdır. Bunun yanında bölümdeki bazı cümleler arasındaki

öncelik–sonralık ilişkileri, bu ilişkiye hizmet eden bazı sözcüklerle (*önce, ilkin, sonra*) yüzey yapıya taşınmıştır. Bu ilişkiler şöyledir:

157, 158, 159 ve 160. cümleler, öncelik–sonralık ilişkisiyle bir araya gelmişlerdir. Bunlardan 157. cümle, herhangi bir zaman belirteci içermemesine rağmen bu ilişkiye dâhil olmaktadır. Çünkü 158. cümleyi çözebilmek için 157’ye gereksinim vardır. Bu yüzden 157 de, *önceye* gönderme yapan cümleler arasında yer almaktadır. Cümleler arasındaki bu ilişki, “*ilkin*” ve “*sonra*” sözcükleriyle yüzey yapıya çıkmıştır:

ben-Ø “*amca bir çikolata Ø*”-Ø *dedim* (157)

Hayri Bey-Ø bunu anlamadı-Ø ilkin (158)

Hayri Bey-Ø bir Melba-Ø uzattı-Ø ilkin (159)

sonra Hayri Bey-Ø beni tanıdı-Ø (160)

Böylece bu dört cümlenin birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir.

161 ile 162 ve 163. cümleler arasında “*önce*” ve “*sonra*” belirteçleriyle sağlanmış bir ortaklık söz konusudur. Bu ilişkide de yine 163. cümlede zaman belirteci yoktur. Ancak 162 ile 163, anlamsal açıdan birbirini tamamladığı için bu iki cümleyi birlikte değerlendirmek gerekmektedir. 162. cümle, 163’ün zarfı gibi bir duruş sergilemektedir. Yani bunların arasında “*Hayri Bey, çikolatayı elime tutuşturarak ‘Al cebine at.’ dedi.*” biçiminde bir anlam birlikteliği vardır. Aynı zamanda söz konusu iki cümle de kendi arasında bir öncelik–sonralık ilişkisine girmiştir. Önce Hayri Bey, çikolatayı anlatıcının eline tutuşturuyor sonra da ona çikolatayı cebine atmasını söylüyor. Bu nedenlerden dolayı 162 ile 163, birlikte alınmalıdır:

önce Hayri Bey-Ø, “vay külhani Ø”-Ø *dedi-Ø* (161)

sonra Hayri Bey-Ø, çikolatayı benim elime tutuşturdu-Ø (162)

Hayri Bey-Ø “sen-Ø çikolatayı al-Ø senin cebine at-Ø”-Ø *dedi-Ø* (163)

2.7.6.1.8. Karşıtlık İlişkileri:

172. cümlede Hayri Bey'in dükkâna gelen komşu hanıma beş kuruşluk helva vermeyi reddettiği görülmektedir: “**Hayri Bey-Ø**, “hanım hanım, ben-Ø adama beş kuruşluk helva-Ø vermem”-Ø dedi-Ø”. Oysa 174, 175, 176 ve 177. cümlelerde, söylene söylene beş kuruşluk helvayı kestiği ve kâğıda sardığı belirtiliyor. Çünkü Hayri Bey, helva vermeyeceğini söylemesine rağmen komşu hanım, parayı uzatmıştır (**kadın-Ø parayı uzattı-Ø**). Hayri Bey de bunun üzerine helva vermek zorunda kalmış, önce bunu reddetse de kadına istediği helvayı hazırlamıştır. Dolayısıyla söz konusu cümleler arasında *reddetme X kabul etme* biçiminde bir karşıtlık ilişkisi vardır:

Hayri Bey-Ø, “hanım hanım, ben-Ø adama beş kuruşluk helva-Ø vermem”-Ø dedi-Ø (172)

→ reddetme

X

Hayri Bey-Ø, **Hayri Bey-Ø** “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (174)

Hayri Bey-Ø, **Hayri Bey-Ø** “yüz paralık ayva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (175)

Hayri Bey-Ø, **Hayri Bey-Ø** “kırk paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (176)

Hayri Bey-Ø, **helvayı kâğıda sardı-Ø** (177)

→ kabul etme

174, 175 ve 176'nın kesik cümle özelliği gösteren iç cümlelerinde Hayri Bey'in bir şikâyeti vardır. Dükkâna gelen müşteriler, hep çok az miktarda alışveriş yapmaktadırlar. O, bu duruma tepki gösterse de müşteriler aynı şekilde davranmaya devam etmektedirler. Kadının Hayri Bey'in sözlerine rağmen parayı uzatması, Hayri Bey'in müşteriler üzerinde çok da etkili olmadığını göstermektedir. Belki bu durumda haklıdırlar. Çünkü Hayri Bey her ne kadar helvayı vermem dese de sonunda söylene söylene de olsa kadının isteğini yerine getirmiştir. Müşteriler bu duruma alışmış olabilirler.

Bunun dışında II. MCBB'de sözcük bazında karşıtlık ilişkilerinin olduğu da görülmektedir. Bu karşıtlıklar şöyledir:

doldur- (146) **X** *boşalt-* (149)

fazla (148) **X** *eksik* (150)

ilkin (158, **159**) **X** *sonra* (160, 162)

önce (**161**) **X** *sonra* (160, 162)

al- (145, 155, 163) **X** *ver-* (172)

ufak (145) **X** *büyük* (151, **152**)

küçük (151, **152**) **X** *büyük* (151, **152**)

156. cümlede (*kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim*) kullanılan “çık-” ve “gir-” eylemleri, karşıt anlamlı birimlerdir. Ancak bu durum, cümlelerarası ilişki sağlamaz; karşıtlık, cümle içinde kalır.

2.7.6.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Gıda maddeleriyle ilgili ifadeler: *sirke* (145, 146, **149, 150**), *çikolata* (157, 162, **163, 166, 167, 168**), *helva* (170, 172, 174, **175, 176, 177**), *ayva* (175), *zeytin* (176), *Melba* (159).

Parayla ilgili ifadeler: *beş kuruş* (155, 170, 172, 174), *yüz para* (175), *kırk para* (176), *para* (173).

Kişilere gönderme yapan ifadeler: *kız* (145, 151, **152, 156**), *kız çocuğu* (145), *bey* (146, **147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 171, 172, 174, 175, 176, 177**), *amca* (157), *hanım* (169, 172), *kadın* (173).

2.7.6.1.10. Yakın Anlamlılık / Eş Anlamlılık:

158. cümlede yüzey yapıda, 159’da derin yapıda görülen “*ilkin*” sözcüğünün eş anlamlısı olarak 161’de derin yapıda “*önce*” belirteci görülmektedir. Dolayısıyla bu cümleler arasında söz konusu sözcüklerin aracılığıyla eş anlamlılık yönünden bir ilişki kurulabilir.

173 (*Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø*), 175 (*Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “yüz paralık ayva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø*) ve 176. cümle (*Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “kırk*

paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø), yakın anlamlıdır. Üç cümlede de Hayri Bey’in sitemi görülmektedir. Onun dükkânına gelen müşteriler, ürünlerden hep az miktarda almaktadırlar. Hayri Bey de haklı olarak bunu eleştirmektedir. Üç cümlenin yüklemi ortak olduğu için diğer ögelerinin de ortak olması kaçınılmazdır. Cümleler arasındaki tek fark Hayri Bey’in söylenme şeklidir (*beş kuruşluk helva, yüz paralık ayva, kırk paralık zeytin*). Ancak dikkat edilirse bu sözlerin de birbirinin aynısı olduğu görülür. Üç söylemde de az ürün alımıyla ilgili ifadeler vardır. Böylece 174, 175 ve 176. cümleler arasında yakın anlamlılık ilişkisiyle bağ kurulmuş olmaktadır.

Cümlelerdeki eksilteler tamamlandığında 151 (*Hayri Bey-Ø “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø*) ile 152’nin (*Hayri Bey-Ø “günahın büyüğü günahın küçüğü-Ø yok-Ø benim kızım”-Ø dedi-Ø*) birbirinin tekrarı olduğu, ikisinin de aynı iletiyi verdiği görülür. 152. cümlede yüzey yapıda sadece iç cümlenin yüklemi (*yok*) kullanılmış, bu bilgi öne çıkarılmıştır. Bu, tekrar yapmayı gizleme, dilde en az çaba ilkesini işletme yollarından biridir. Ayrıca okuyucunun dikkati “*yok*” sözcüğüne çekilmek istenmiştir. Üstünova, önemsenen bilgiyi vurgulama yollarından biri olarak buradaki örnekte görüldüğü gibi tekrarları gösterir.⁴⁴ Bu iki cümlede aynı bilgi verilmiştir. İkisi de günahın büyük-küçük diye ayrımının olmadığını anlatmaktadır. “*Yok*” sözcüğünden yararlanılarak bu bilgi tekrarlanmıştır. Amaç, işlenen bir suçun içeriği ne olursa olsun günah olduğunun vurgulanması, bu düşüncenin pekiştirilmesidir. Böylece Hayri Bey’in adil biri olduğu düşüncesi güçlendirilmiş olmaktadır.

2.7.6.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

II. MCBB’de 158 numaralı cümlenin dışındaki diğer cümleler, olumludur. Sadece 158’de olumsuz bir eylem vardır: *anlamadı-Ø*. Dolayısıyla cümleler arasında olumluluk–olumsuzluk ilişkisi açısından sıkı bir bağ vardır.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Üstünova, Kerime, “Türkiye Türkçesinde Önemsenen Bilgiyi Vurgulama Yolları”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 33, Yıl 9, Maestro Danışmanlık, İstanbul, 2007, ss. 123 – 141.

2.7.6.1.12. Tekrarlar:

2.7.6.1.12.1. Sıfır Tekrar:

ufak bir kız-Ø çocuğu: **145.**

Hayri Bey: **146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 172, 174, 175, 176, 177.**

sirke: **148, 149, 150.**

dedi: **150, 151, 152, 161.**

günah: **151, 152.**

ben: **157, 160, 164, 166, 167, 165.**

benim: **151, 152, 162.**

günahın büyüğü günahın küçüğü: **152.**

kız: **145, 152.**

bu: **158.**

ilkin: **159.**

önce: **161.**

sen: **163.**

senin: **163.**

gördüm ki: **165.**

çikolata: **163, 167, 168.**

çikolatanın yarısı: **167, 168.**

komşu hanım: **170.**

diye söylene söylene helvayı kesti: **174, 175.**

helva: **174, 175, 177.**

{-DI}: **150, 151, 152, 161, 165, 174, 175.**

3. tekil kişi eki {-Ø}: 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177.

eksiz özne durumu {-Ø}: 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 145, 146, 150, 151, 152, 157, 159, 161, 163, 165, 170, 172, 174, 175, 176.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 145.

yüklemselleştirici ek {-Ø}: 150, 151, 152.

emir kipi 2. tekil kişi eki {-Ø}: 163.

1. tekil kişi eki {-m}: 165.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 145, 152, 167, 168.

tamlayan durumu eki {-n)In / -im}: 146, 151, 152, 162, 163, 167, 168.

ekli nesne durumu eki {-I}: 149, 158, 160, 163, 167, 168, 174, 175, 177.

2.7.6.1.12.2. Tam Tekrar:

kız: 145, 151, 156.

sirke: 145, 146.

al-: 145, 155, 163.

gel-: 145, 148, 150, 169.

Hayri Bey: 146, 171, 174.

şişe: 147, 154.

yok: 151, 152.

uzat-: 154, 159, 167, 173.

beş kuruş: 155, 170, 172, 174.

çikolata: 157, 162, 166.

de-: 157, 163, 170, 172.

bir: 145, 159, 169, 171.

sonra: 160, 162.

helva: 170, 172, 174, 176.

beş kuruluşluk helva: 170, 172, 174.

para: 173, 175, 176.

{-DI}: 145, 146, 147, 148, 149, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 176, 177.

{-mİş}: 145, 165.

1. *tekil kişi eki {-m}*: 156, 157, 164, 166, 167, 172.

1. *tekil kişi iyelik eki {-m}*: 151, 162.

3. *tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}*: 145, 146, 151, 153, 166.

tamlayan durumu eki {-n)In}: 151, 166.

ekli nesne durumu eki {-I}: 147, 153, 154, 155, 162, 166, 173, 176.

2.7.6.1.12.3. Eksik Tekrar:

Cümleler arasında ortak kişi bağı kuran *Hayri Bey, anlatıcı, Osman, kız çocuğu* ve *komşu hanım*; gösterenleri ayrı, gösterilenleri aynı olan çeşitli birimlerle tekrar edilmiştir. Bu kişilere gönderme yapan birimlerin ortaya çıkardığı eksik tekrar ilişkileri şöyledir:

Hayri Bey (146, **147, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 171, 172**, 174, **175, 176, 177**) = *ben* (**151, 152**, 172) = *amca* (157)

ben (156, **157, 160, 164, 165, 166, 167**) = *külhani* (161) = *benim* (**162**) = *sen* (**163**) = *senin* (**163**)

Osman (165) = *o* (167, **168**)

ufak bir kız-Ø çocuğu (145) = *sen* (150) = *kız* (151, **152**, 156)

komşu hanım (169, **170**) = *hanım* (172) = *kadın* (173)

Ortak kişi dışında ortak nesne bağı kuran şu birimler arasında da eksik tekrar ilişkisi vardır:

Melba (159) = *çikolata* (162, **163**, 166, **167**, **168**)

para (173) = *beş kuruş* (170, 172, 174)

beş kuruşluk helva (170, 172, 174) = *helva* (**174**, **175**, 176, **177**)

2.7.7. III. MCBB:

giriş

benim annem-Ø de gelmişti-Ø (178)

biz-Ø eve girdik (179)

gelişme

biz-Ø sedirlere oturduk (180)

ben-Ø Osman-Ø bir işaret-Ø çaktı-Ø kalktım (181)

sonuç

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø dükkânı kapatmıştı-Ø benim annemle konuşmaya gelmişti-Ø (182)

2.7.7.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.7.7.1.1. Ortak Zaman:

Beş cümleden oluşan ve küçük bir bölüm özelliği gösteren III. MCBB’de anlatıcının annesinin bakkal dükkânına varmasıyla birlikte hep beraber eve girmeleri anlatılmıştır. Dolayısıyla bu bölümde de zamanda bir değişiklik olmadığı göze çarpmaktadır. Anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a geldikleri günde yaşananlar anlatılmaya devam ediyor. IV. CBB’nin her MCBB’sinde zamanda bir aşama ileri gidildiği gözlenmektedir. İlk aşama, I. MCBB’de belirtildiği üzere, anlatıcıyla annesi Üsküdar’a ayak bastıklarında öykü kahramanının anneyi geride bırakarak dükkâna koşup burayı seyrettiği zaman; ikinci aşama, bakkal dükkânında alışverişin olduğu zaman (II.

MCBB) ve üçüncü aşama, hep beraber eve girildiği zamandır. IV. CBB, ardışık olayları anlattığından cümlelerdeki zamanlar da ardışık bir görüntü sergilemektedir.

Bu bölümdeki tüm cümlelerin içerdiği geçmiş zaman eki *{-DI}*, aynı zamana yani hep beraber Hayri Beylerin evine çıktıkları zamana gönderme yapar. 179 (*girdik*), 180 (*oturduk*) ve 181. cümlelerin (*kalktım*) yüklemelerinde sadece bu zaman eki görülmektedir. 178 (*gelmişti-Ø*) ve 182'de (*gelmişti-Ø*) ise birleşik bir çekim vardır. *{-mİştI}* birleşik çekiminde zamanı bildirme işlevini diğer cümlelerde olduğu gibi *{-DI}* eki üstlenmiştir. *{-mİş}* ise eyleme farklı bir anlam yüklemek amacıyla kullanılmıştır. Anlatıcı, 178. cümlede annesinin bakkal dükkânına gelmiş yani erişmiş olduğunu; 182'deyse eve çıkmalarından sonra dükkânı kapatıp Hayri Bey'in de eve geldiğini anlatıyor. Her iki cümlede de bir geliş söz konusudur. Burada *{-mİş}* eki, sonradan fark etmeyi anlatır. Anlatıcı, dükkândaki alışveriş işlerine daldığı için annesinin geldiğini hemen fark etmemiştir; neden sonra bakıyor ve onun geldiğini görüyor. Aynı biçimde eve çıktıklarında Hayri Bey'in gelişini de sonradan fark etmiştir. Dolayısıyla zamanda herhangi bir değişiklik yoktur. Tüm cümleler, annenin gelişiyile birlikte eve geçilmesini ve evde yaşananları (evde sedirlere oturulması, Osman'ın işaretiyle anlatıcının kalkması, Hayri Bey'in de eve gelmesi) anlatmaktadır.

2.7.7.1.2. Ortak Mekân:

III. MCBB'de mekân, Hayri Beylerin Üsküdar / Salacak'taki evleridir.

Hayri Beyleri ziyaret etmek için Üsküdar'a geldiklerinde vapurdan indikleri zaman koşarak annesini geride bırakan anlatıcı, bakkal dükkânındaki alışveriş işlerine daldığı sırada annesinin de gelmiş olduğunu fark eder. 178. cümle (*benim annem-Ø de gelmişti-Ø*), okuyucuya bu bilgiyi verir. Ancak bu cümlede mekânın tam olarak neresi olduğu belli değildir. Anne gelmiştir ama dükkânın içine mi girdiği yoksa kapıda yani dükkânın önünde mi olduğu belirtilmemiştir. 178, anlatıcıyla annesi ve diğerlerinin eve girdiklerini anlatan cümleye bir hazırlık niteliğindedir. Bu cümlelerin hemen ardından 179'da (*biz-Ø eve girdik*) eve girdikleri söyleniyor. Dolayısıyla anne, geldiği yerde pek oyalanmamıştır. Buradan hareketle onun dükkâna girmediği, oraya gelince hep birlikte eve geçtikleri düşünülebilir. Ancak bu yorum, net bilgi verilmediği için sadece bir varsayımdan ibarettir.

179, 180, 181 ve 182’de mekân, kesin olarak Hayri Beylerin evidir. Bu cümlelerde mekâna yönelik olarak *ev* (179), *sedir* (181) ve *dükkân* (182) sözcükleri vardır. 182. cümlede geçen *dükkân* sözcüğü, III. MCBB’deki mekânla ilgili değildir. Bu, Hayri Bey’in eve gelmeden önce bakkal dükkânını kapadığını anlatmaya yönelik olarak kullanılmış bir birimdir.

Böylece III. MCBB’deki cümlelerin (178 hariç) Hayri Beylerin Salacak’taki evlerine gönderme yapmaları bakımından ortak mekân ilişkisi içinde oldukları görülmektedir.

2.7.7.1.3. Ortak Kişi:

III. MCBB’de kişilere gönderme yapan birimler *benim*, *benim annem*, *biz*, *Osman* ve *Hayri Bey*’dir. Bunlar, okuyucunun daha önce tanıştığı kişilerdir. Dolayısıyla III. MCBB’de öyküye yeni isimler katılmamıştır, eski bilgilerle bağlantı sürdürülmektedir. Söz konusu kişilerin cümlelere göre dağılımı şöyledir:

179 ve 180. cümlelerde eksiltiye bırakılmış olan *biz* zamiri, bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla anlatıcı, anlatıcının annesi ve Osman’a gönderme yapmaktadır. Burada 182. cümle olmadan “*biz*” denen grubun kimleri kapsadığı netlik kazanamaz. II. MCBB’de dükkânda bulunan kişilerin anlatıcı, Hayri Bey ve Osman olduğu belirtilmişti. III. MCBB’de bu kişilere anlatıcının annesi de eklenir. 179 ve 180. cümlelerde “*biz*” denen grubun eve girdiği ve sedirlere oturduğu söylenmektedir. Yeni bir bilgi ya da ipucu verilmediği için 182. cümleye gelene kadar eve girenlerin daha önce belirtilen dört kişi (anlatıcı, anlatıcının annesi, Hayri Bey, Osman) olduğu tahmin edilebilir. Ancak 182’de (*Hayri Bey-Ø*, *Hayri Bey-Ø dükkânı kapatmıştı-Ø benim annemle konuşmaya gelmişti-Ø*) verilen bilgiye göre Hayri Bey, eve sonradan gelmiştir. Beraber gelselerdi bunun bir şekilde belirtilmesi gerekirdi. Üstelik misafirlige gelmiş kişilerin eve girmek için Hayri Bey’in dükkânını kapatmasını beklemiş olmaları da uzak bir düşünce olarak görülmektedir. Dolayısıyla 182. cümlelerin de yardımıyla *biz* grubunun anlatıcı, anlatıcının annesi ve Osman’ı içerdiği anlaşılmaktadır:

biz (179, 180) = *ben* / *benim* (178, 181, 182) + *annem* (178, 182) + *Osman* (181)

En son I. MCBB'nin 138. cümlesinde (*benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø*) görülen anne, III. MCBB'de yeniden devreye girmiştir. 178 ve 182. cümlede "*benim annem*" yapısıyla yer alırken 179 ve 180. cümlelere de "*biz*" grubunun bir parçası olarak bütün-parça ilişkisiyle yerleşir. Sadece 181. cümlede anneye rastlanmamaktadır. Bunun dışında dört cümle (178, 179, 180, 182), *anne* ortak kişisiyle birbirine bağlanmaktadır.

Anlatıcı, tüm cümlelerde görülmektedir. 178 ve 182. cümlelerde "*annem*" birimindeki {-m} birinci tekil kişi iyelik ekinin gönderme yaptığı "*benim*" tamlayanıyla gündeme gelmiştir. 180 ve 181'de "*biz*" bütününün içinde parça olarak bulunurken 181. cümlede doğrudan "*ben*" zamiriyle temsil edilmiştir.

181. cümlede (*ben-Ø Osman-Ø bir işaret-Ø çaktı-Ø kalktım*) Osman'ın anlatıcıya bir işaret çaktığı ve anlatıcının bunun üzerine oturduğu sedirden kalktığı söyleniyor. Ancak bu işaretin nedeni, onların nereye gidecekleri, ne yapacakları henüz belirsizdir. III. MCBB'de bu konu, karanlık kalmakta; okuyucuyu meraklandıran bir düğüm olarak bırakılmaktadır.

III. MCBB'de yer alan bir diğer kişi, Osman'dır. Anlatıcı ve annesinde olduğu gibi 179 ve 180. cümleye "*biz*"in içinde bir parça olarak yerleşen Osman, 181. cümlede "*Osman*" birimiyle yüzey yapıdadır. Böylece 179 ve 180 ile 181. cümle arasında ortak kişide bütün-parça ilişkisi kurulmuş olur.

Bu bölümde görülen son kişi, Hayri Bey'dir. O da sadece 182. cümlede yer almaktadır. Bu nedenle III. MCBB'de *Hayri Bey*'le sağlanmış bir ortak kişi bağından söz etmek mümkün değildir.

2.7.7.1.4. Ortak Nesne:

III. MCBB'de yer alan cümlelerin ortak nesne bağlamında ilişki kurmadıkları görülmektedir. Ancak 179. cümlede geçen "*ev*" sözcüğüyle 182'deki "*dükkân*" birimi, daha önceki bölümlere gönderme yaparak bölümler arasında ortak nesne bağı kurulmasını sağlar.

Hayri Beylerin Üsküdar'da oturdukları kira evini ifade eden "*ev*" sözcüğü; tam, sıfır ve eksik tekrarlar şu cümleleri birbirine bağlamaktadır:

Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev (26, 27) = *Hayri Beylerin oturdukları ev* (71, 92) = *o ev* (85) = *ev* (137, 179)

Hayri Bey'in bakkal dükkânına gönderme yapan “*dükkân*” birimi de şu cümleler arasında ortak nesne bağı kurmaktadır:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) = *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey'in dükkânı* (130, 136) = *bir bakkaliye* (133) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *dükkân* (139, 169, 182).

2.7.7.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

178 ile 179. cümle arasında sebep–sonuç ilişkisi vardır. Üsküdar'a varınca anlatıcı koşmuş ve annesini geride bırakarak Hayri Bey'in dükkânına girmişti. Orada bir süre kaldıktan sonra anlatıcının annesi de gelir ve hep birlikte eve girerler. Eve girmelerinin nedeni, annenin gelmesi olarak anlaşılmaktadır. Bu durumda anlatıcının gelir gelmez eve girmeyişinin nedeni de annesini beklemektir. Sadece anlatıcı olsa belki eve girmelerine gerek kalmayacaktı ama annenin de gelişiyle eve girmek kaçınılmaz olmuştur. Çünkü konukların özellikle de bir hanımın bakkal dükkânında ağırlanması doğru bir davranış olarak görülmemektedir.

benim annem-Ø de gelmişti-Ø (178) → sebep

biz-Ø eve girdik (179) → sonuç

2.7.7.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

III. MCBB'de sadece bir bütün–parça ilişkisi vardır, o da ortak kişi bağlamında ortaya çıkmaktadır. 179 ve 180. cümlede geçen “*biz*” zamiri, bir gruba işaret etmesi yönüyle bütünü ifade eder. Bu bütünün parçalarıysa anlatıcı, anlatıcının annesi ve Osman'dır. Bu kişileri içeren cümleler, bütün–parça ilişkisiyle birbirine bağlanmaktadır.

biz (179, 180) = *ben / benim* (178, 179, 182) + *annem* (178, 182) + *Osman* (181)

2.7.7.1.7. Karşıtlık İlişkileri:

180. cümlede geçen “*otur-*” ile 181'deki “*kalk-*” eylemi, karşıt anlamlı birimlerdir ve bunlar, söz konusu iki cümlenin karşıtlık ilişkisiyle bağlanmasını sağlamaktadır.

2.7.7.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Mekânla ilgili ifadeler: *ev* (179), *sedir* (180), *dükkân* (182).

2.7.7.1.9. Olumluluk – Olumsuzluk:

III. MCBB'deki tüm cümleler olumludur. Dolayısıyla olumluluk yönünden cümleler arasında sıkı bir bağ vardır.

2.7.7.1.10. Tekrarlar:

2.7.7.1.10.1. Sıfır Tekrar:

benim: 178, 182.

biz: 179, 180.

ben: 181.

Hayri Bey: 182.

{-DI}: 182.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 178, 181, 182.

eksiz özne durumu {-Ø}: 178, 179, 180, 181, 182.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 181.

2.7.7.1.10.2. Tam Tekrar:

annem: 178, 182.

gelmişti: 178, 182.

{-DI}: 178, 179, 180, 181, 182.

{-mIş}: 178, 182.

{-mIştI}: 178, 182.

1. çoğul kişi eki {-k}: 179, 180.

1. tekil kişi iyelik eki {-m}: 178, 182.

2.7.8. IV. MCBB:

giriş

önce Osman-Ø dükkânın arka kapısından beni içeri soktu-Ø (183)

gelişme

önce Osman-Ø, şekerlemelere uzandı-Ø (184)

önce Osman-Ø, “sen-Ø şekerlemeleri al-Ø senin istediğin kadar”-Ø dedi-Ø (185)

sonuç

sonra, biz-Ø sokağa çıktık (186)

2.7.8.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.7.8.1.1. Ortak Zaman:

III. MCBB'nin ardından IV. MCBB'nin de küçük bir bölüm olduğu dikkat çekmektedir. Dört cümlenin oluşturduğu IV. MCBB'nin konusu, bakkal dükkânında şekerleme hırsızlığıdır. Bu bölümde anlatıcıyla Osman, evden dükkâna iner ve gizlice şekerleme alırlar. Zamanda bir değişiklik söz konusu değildir. Anlatıcı ve annesinin Üsküdar'a geldikleri günün anlatımı sürmektedir. Her MCBB'de zamanda bir aşama ileri gidildiği daha önce belirtilmişti. Burada da bir öncelik–sonralık ilişkisinden söz etmek gerekirse eve girdikleri zamanın sonrasına geçildiği söylenebilir. Ama hâlâ aynı günün içindedirler. Hatta Üsküdar'a ayak basmalarının üzerinden çok fazla zaman geçmediği düşünülebilir. Çünkü vapurdan inince anlatıcı bakkal dükkânına gelmiş, annesini geride bırakmıştır. Annesinin gelmesiyle birlikte eve girerler ve hemen Osman'ın işaretiyle tekrar anlatıcıyla Osman'ın dükkâna indiği görülür. Dolayısıyla anlatıcı ve annesinin Üsküdar'a sabah saatlerinde geldikleri varsayımı düşünüldüğünde burada da zamanın hâlâ bu saatler olduğu görülmektedir. Zamanda değişiklik olmasa da konu ve mekân farklılaştığı için bu cümleler ayrı bir bölüm olarak alınmıştır.

Zaman eklerine bakıldığında tüm cümlelerde ortak olarak, görülen geçmiş zaman eki {-DI}'nın kullanıldığı görülmektedir: *soktu-Ø* (183), *uzandı-Ø* (184), *dedi-Ø* (185), *çıktık* (186). Bu da geçmişe yani anlatıcıyla annesinin Üsküdar'a geldikleri günde

Osman ve anlatıcının bakkal dükkânından şekerleme aşırıdıkları zamana gönderme yapar.

Cümleler arasında “önce” ve “sonra” belirteçleriyle sağlanmış bir öncelik–sonralık ilişkisi dikkat çekmektedir. Derin yapıda “önce” belirtecinin yer aldığı 183, 184 ve 185. cümleler, zamanda önceyi (dükkâna girip şekerleme alma) belirtirken 186. cümle de yüzey yapıya çıkardığı “sonra” ile zamanda sonraya (sokağa çıkış) gönderme yapar. Cümleler arasındaki bu ilişki, bunların birbirinden ayrı alınmamasının bir gerekçesi olmuştur. Bunun yanı sıra 183, 184 ve 185. cümleler de –her ne kadar “önce” ile kenetlenmiş olsalar da- kendi içlerinde bir öncelik–sonralık bağı kurarlar. Yani önce Osman, anlatıcıyı dükkâna sokar; sonra şekerlemelere uzanır ve anlatıcıya da şekerleme almasını söyler. Böylece aynı ilişki içinde yer alan cümlelerin, birbirine aynı oranda yakın olmadıkları anlaşılmaktadır. CBB’ler değerlendirilirken bazı cümleler arasındaki ilişkilerin daha sıkı olduğu, bunların bir grup oluşturduğu görülür. Daha sonra bu grup da herhangi bir anlam ilişkisiyle diğer cümlelere bağlanabilir. Burada da böyle bir bağlantı söz konusudur.

2.7.8.1.2. Ortak Mekân:

III. MCBB’de yeniden bakkal dükkânına inildiği görülmektedir. II. MCBB’de mekânın Hayri Beylerin evi olduğu söylenmişti. Bu bölümde Osman’ın anlatıcıya bir işaret yaptığı ve anlatıcının da oturduğu sedirden kalktığı belirtilmiş ancak onların ne yapacakları, nereye gidecekleri açıklanmamıştı. Bu bilgileri veren 181. cümle (**ben-Ø Osman-Ø bir işaret-Ø çaktı-Ø kalktım**), mekânın değişeceğine dair bir ipucu niteliği taşımaktadır. Nitekim III. MCBB’de gerçekten mekân değişir. 183. cümlede geçen “dükkânın arka kapısı” ve “içeri” birimleriyle mekânın bakkal dükkânı olduğu anlaşılır. Osman ve anlatıcı, gizlice bakkal dükkânına iner ve buradan şekerleme aşırırlar. Böylece 181. cümledeki düğüm, burada çözülmüş olmaktadır. Mekândaki bu değişim, MCBB’lerin sınırların çizilmesinde etkili olmuştur.

183, 184 ve 185. cümlelerde mekân, bakkal dükkânıyken 186. cümlede (**sonra, biz-Ø sokağa çıktık**) “sokak” sözcüğüyle yeni bir mekânın işareti verilmektedir. Burada dükkândan sokağa yani iç mekândan dış mekâna geçiş söz konusudur. Cümleler arasında iç mekân–dış mekân karşıtlığı olduğu görülmektedir. Ancak daha önce de

belirtildiği üzere III. MCBB'deki cümleler, öncelik–sonralık ilişkisiyle birbirine bağlı olduğundan birlikte alınmış; 186. cümle, dış mekânı anlatan bir sonraki bölüme dâhil edilmemiştir. Bu cümleyi, mekânlar arasındaki geçişi anlatan bir köprü cümlesi olarak değerlendirmek, doğru bir yaklaşım olacaktır.

2.7.8.1.3. Ortak Kişi:

III. MCBB'de iki kişi vardır: *anlatıcı* ve *Osman*. Bu kişiler, burada okuyucunun karşısına şekerleme hırsızlığı yaparken çıkarlar. Hayri Bey, anlatıcının annesiyle konuşmak için dükkânı kapatıp eve gelince Osman, babasının yokluğunu fırsat bilip anlatıcıya yanına gelmesi için işaret eder ve birlikte bakkal dükkânına arka kapıdan gizlice girerek şekerleme çalarlar. Ancak anlatıcının böyle bir niyetinin olmadığı anlaşılmaktadır. Onu şekerleme almaya yönelten kişi, yani bu küçük hırsızlığın elebaşı 185. cümlede (*önce Osman-Ø*, “*sen-Ø şekerlemeleri al-Ø senin istediğin kadar*”-Ø *dedi-Ø*) belirtildiği üzere Osman'dır. İkisi de şekerleme aldıktan sonra dükkânı terk edip sokağa çıkarlar. Bu bilgilerin ışığında anlatıcıyla Osman'ın iyi birer arkadaş oldukları yorumu yapılabilir.

Anlatıcının III. MCBB'de varlık gösterdiği cümleler şöyledir: *ben* (183) = *sen* (185) / *senin* (185). Eksik tekrarlar anlatıcıya işaret eden bu birimler, 183 ve 185. cümlelerin ortak kişi ilişkisiyle bağlanmasını sağlamıştır.

Osman'ı anlatan “*Osman*” birimiyse 183. cümlede yüzey yapıda yer alırken 184 ve 185. cümlelerde derin yapıya yerleşmiştir.

Yukarıdaki bağlantıların dışında kalan 186. cümle, bünyesinde barındırdığı “*biz*” zamiriyle 183, 184 ve 185. cümlelere ortak kişide bütün–parça ilişkisiyle bağlanmaktadır. Burada “*biz*” zamiri, anlatıcıyla Osman'a gönderme yapar. Dolayısıyla “*biz*” bütün; yukarıda anlatıcı ve Osman'ı işaret ettiği belirtilen birimler de bu bütünün parçalarıdır. Böylece III. MCBB'deki tüm cümlelerin sıkı bir ortak kişi bağı içinde olduğu görülmektedir.

2.7.8.1.4. Ortak Nesne:

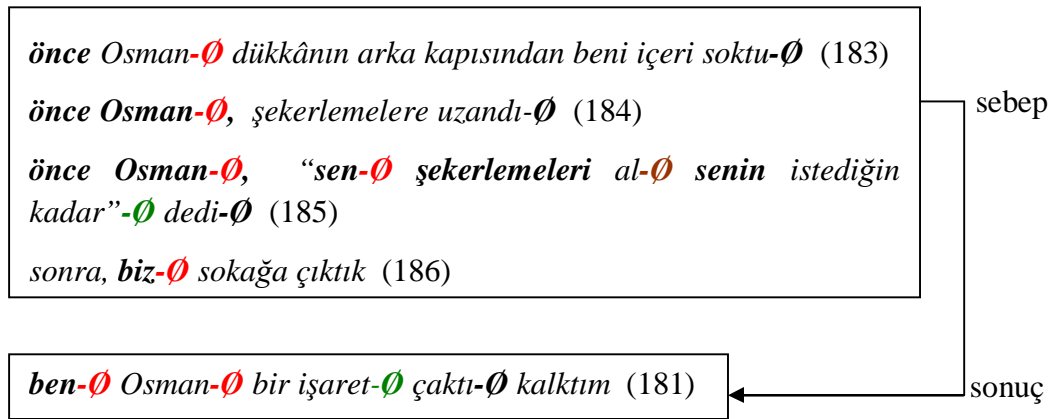
184. cümlede yüzey yapıda, 185'teyse derin yapıda yer alan “*şekerleme*” sözcüğü, iki sözcük arasında ortak nesne bağı kurmuştur.

Daha önce bölümlerarası bağlantılara katkı sağladığı görülen “dükkân” birimine bu bölümde de rastlanmaktadır. 183. cümledeki “dükkân” sözcüğü, III. MCBB içinde ortak nesne ilişkisi kurmamakla birlikte yine CBB’lerarası bağlantı sağlamaktadır:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) = *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey’in dükkânı* (130, 136) = *bir bakkaliye* (133) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *dükkân* (139, 169, 182, 183).

2.7.8.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

II. MCBB’nin 181. cümlesinde Osman’ın anlatıcıya bir işaret çaktığı ve anlatıcının da bunun üzerine oturduğu yerden kalktığı belirtilmişti. Osman’ın bu işaretinin nedeni, III. MCBB’de açığa çıkmaktadır. Osman, babasının yokluğundan yararlanarak dükkândan şekerleme almak istemiş ve bu nedenle anlatıcıyı da çağırması yani onu da suçuna ortak etmiştir. Şekerlemeleri aldıktan sonra sokağa çıkarlar. Osman’ın anlatıcıyı çağırmasının bir diğer nedeni olarak onların sokağa çıkma düşünceleri gösterilebilir. Böylece II. MCBB ile III. MCBB arasında sebep–sonuç bağı kurulmaktadır:

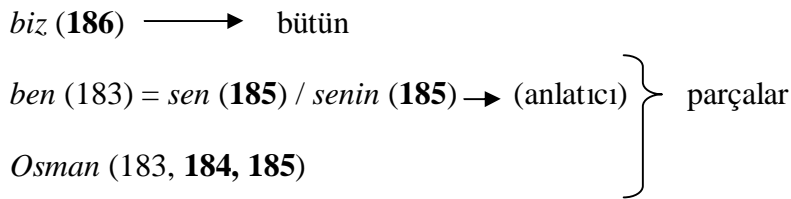
Yukarıdaki cümlelerin arasındaki ilişki, şöyle bir ifadeyle belirtilebilir: “*Osman, beni dükkânın arka kapısından içeri sokup şekerleme almak ve daha sonra da sokağa çıkmak istediği için bana bir işaret çaktı; ben de bunun üzerine kalktım.*”

Bu durumda dükkânın arka kapısından içeri girmelerinin nedeni de şekerleme almaktır. III. MCBB’de bunu ifade eden cümleler arasında sebep–sonuç ilişkisi vardır. Bu anlamda dükkândan şekerleme almayı anlatan 184 (*önce Osman-Ø, şekerlemelere*

uzandı-Ø) ve 185. cümle (*önce Osman-Ø, “sen-Ø şekerlemeleri al-Ø senin istediğin kadar”-Ø dedi-Ø*) sebep, dükkâna girmeyi anlatan 183. cümle (*önce Osman-Ø dükkânın arka kapısından beni içeri soktu-Ø*) ise sonuçtur.

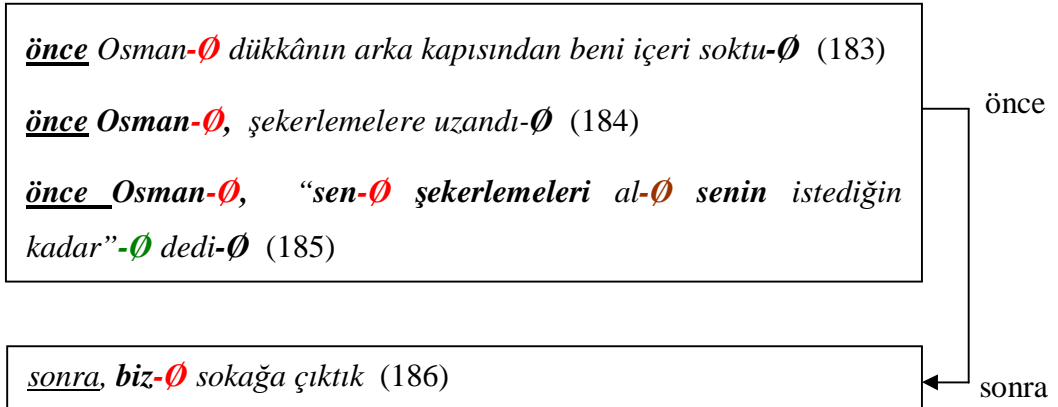
2.7.8.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

Bu bölümde görülen bütün–parça ilişkisi, ortak kişi bağlamındadır. 186. cümlede geçen “biz” zamiri bütünü, Osman ve anlatıcı da bu bütünün parçalarını gösterir:

2.7.8.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

“Önce” ve “sonra” belirteçleri; 183, 184 ve 185. cümlelerle 186. cümle arasında öncelik–sonralık ilişkisi kurmuştur.

2.7.8.1.8. Karşıtlık İlişkileri:

183, 184 ve 185. cümlelerde mekân, bakkal dükkânı yani iç mekândır. 186. cümledeyse Osman ve anlatıcı, sokağa çıkarlar; böylece dış mekâna geçilir. Dolayısıyla bu cümleler arasında mekân bakımından bir iç–dış karşıtlığından söz etmek mümkündür.

Bu cümleler arasındaki bir diğer karşıtlık ilişkisi de “önce” ve “sonra” sözcükleriyle sağlanmıştır:

önce (183, 184, 185) X *sonra* (186)

2.7.8.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Mekânla ilgili ifadeler: *dükkân* (183), *arka kapı* (183), *içeri* (183), *sokak* (184).

Bakkallıkla ilgili ifadeler: *dükkân* (183), *şekerleme* (184, **185**).

2.7.8.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

III. MCBB’yi oluşturan cümlelerin tümü, olumludur. Diğer anlamsal ilişkilerin sıkı biçimde bağladığı bu dört cümle, olumluluk ilişkisiyle de yakınlık kurmaktadır.

2.7.8.1.11. Tekrarlar:

2.7.8.1.11.1. Sıfır Tekrar:

önce: **183, 184, 185.**

Osman: **184, 185.**

sen: **185.**

senin: **185.**

şekerlemeler: **185.**

biz: **186.**

3. tekil kişi eki {-Ø}: **183, 184, 185.**

eksiz özne durumu {-Ø}: **183, 184, 185, 186.**

eksiz nesne durumu {-Ø}: **185.**

emir kipi 2. tekil kişi eki {-Ø}: **185.**

tamlayan durumu eki {-(n)In}: **185.**

2.7.8.1.11.2. Tam Tekrar:

{-DI}: 183, 184, 185, 186.

2.7.8.1.11.3. Eksik Tekrar:

183 ve 185. cümlelerde görülen “*ben*” ve “*sen*” zamirleri arasında eksik tekrar ilişkisi vardır: *ben* (183) = *sen* (**185**) / *senin* (**185**). Anlatıcıya gönderme yapan bu

birimler, ortak kişide eksik tekrar ilişkisiyle söz konusu cümleler arasında bağ kurmaktadır.

2.7.9. V. MCBB:

giriş

<i>ben-Ø baktım</i>	(187)
<i>[ben-Ø gördüm ki] Osman'ın elinde koca bir çikolata Ø-Ø</i>	(188)
<i>Osman ve ben-Ø, Osman ve ben-Ø denizi gören arsaya koştuk çikolataları kemirerek</i>	(189)

gelişme

<i>ben-Ø "sen-Ø niye aldın bunları"-Ø dedim</i>	(190)
<i>Osman-Ø "kimse-Ø bunları almıyor-Ø ki Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(191)
<i>Osman-Ø "insanlar / müşteriler-Ø hep ufakları alıyorlar"-Ø dedi-Ø</i>	(192)
<i>Osman-Ø "bunlar-Ø kurtlanacak-Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(193)
<i>Osman-Ø "biz-Ø bunları yiyoruz"-Ø dedi-Ø</i>	(194)
<i>ben-Ø "senin baban-Ø senin bunları aldığını biliyor mu-Ø"-Ø dedim</i>	(195)
<i>Osman-Ø güldü-Ø</i>	(196)
<i>Osman-Ø "siz-Ø bu gece yemeğe kalsanız Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(197)
<i>Osman-Ø "bu gece telkadayıfı-Ø var-Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(198)
<i>deniz-Ø bizim ayaklarımızın altındaydı-Ø</i>	(199)
<i>iskeleye ufacak bir vapur-Ø yanaştı-Ø</i>	(200)
<i>birkaç kişi-Ø yokuşu tırmanmaya koyuldular</i>	(201)
<i>Osman ve ben-Ø sessiz bir film-Ø seyreder-Ø gibiydik</i>	(202)
<i>kuşlar-Ø ötüyordu-Ø yalnız</i>	(203)
<i>martılar-Ø bizim başımızın üstünde uçuyorlardı</i>	(204)

sonuç

<i>ben-Ø</i> “ <i>bakkallık-Ø iyi mi-Ø</i> ”-Ø <i>dedim</i>	(205)
<i>ben-Ø</i> “ <i>sen-Ø de çalışıyor musun</i> ”-Ø <i>dedim</i>	(206)
<i>Osman-Ø</i> “ <i>tabii Ø</i> ”-Ø <i>dedi-Ø</i>	(207)
<i>Osman-Ø</i> “ <i>leblebi-Ø yemek-Ø var-Ø</i> ”-Ø <i>dedi-Ø</i>	(208)
<i>Osman-Ø</i> “ <i>şeker-Ø aşırmaq-Ø var-Ø</i> ”-Ø <i>dedi-Ø</i>	(209)
<i>Osman-Ø</i> “ <i>çikolata-Ø yutmak-Ø var-Ø</i> ”-Ø <i>dedi-Ø</i>	(210)

2.7.9.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.7.9.1.1. Ortak Zaman:

134. cümleden itibaren anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a geldikleri günde yaşananlar anlatılmaktadır. Zaman, tüm cümlelerde ortak olmakla birlikte aynı gün içinde mekânda görülen değişiklikler, bölümlerin birbirinden ayrılmasını gerektirmiştir. Osman ve anlatıcı, bakkal dükkânından şekerleme aldıktan sonra sokağa çıkmışlardır. İşte V. CBB, sokakta geçirilen bu zamanı anlatmaktadır. Sokağa çıktıktan sonra anlatıcı ve Osman’ın dükkândan aldıkları çikolataları yiyerek denizi gören arsaya doğru koştukları görülür. Burada anlatıcı, Osman’a merak ettiklerini sorar ve birlikte denizi seyrederekler.

Bu bölümde de olaylar, geçmişte gerçekleşmiştir. Tüm cümleler, anlatı anı odaklıdır. Olaylar olup bitmiştir, anlatıcı da bunların bir parçasıdır ve yaşananları daha sonra okuyucuya aktarmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da cümlelerin büyük kısmı {-DI} görülen geçmiş zaman ekiyle çekimlenmiş, iki cümledeyse geçmişte sürekliliği verebilmek için {-yordu} eki kullanılmıştır.

Anlatıcıyla Osman’ın sokağa çıkıp denizi seyrettikleri zamana gönderme yapan {-DI} ekiyle çekimlenmiş dil birimleri şunlardır: *baktım* (187), *koştuk* (189), *dedim* (190, 195, 205, 206), *dedi-Ø* (191, 192, 193, 194, 197, 198, 207, 208, 209, 210), *güldü-Ø* (196), *bizim ayaklarımızın altındaydı-Ø* (199), *yanaştı-Ø* (200), *tırmanmaya koyuldular* (201), *seyreder-Ø gibiydik* (202).

“Ötüyordu-Ø” (203) ve “uçuyorlardı” (204) eylemlerinde kullanılan {-yordu}, anlatıcıyla Osman’ın denizi seyrettikleri zamana gönderme yapmakla birlikte diğer cümlelerden farklı olarak okuyucuyu olay anına çekme niteliği de taşır. Burada *öt-* ve *uç-* eylemlerinin bünyesinde var olan süreklilik, *-yor* ekiyle biraz daha artırılmıştır. Böylece okuyucu, Osman ve anlatıcının denizi seyretmelerinin geçmişte bir süre devam ettiğini anlamaktadır. Ayrıca, {-yordu} ile olay anı ve anlatı anı bütünleştirilerek denizi seyretme anının canlı tutulması sağlanmıştır.

Eylemlerin bünyesinde var olan soyut zaman, zaman ekleriyle bir derece somutlaştırılmakta; zaman bildiren sözcüklerse bu zamanı biraz daha netleştirmektedir. V. MCBB’nin 197. cümlesinde (*Osman-Ø “siz-Ø bu gece yemeğe kalsanız Ø”-Ø dedi-Ø*) yüzey yapıda, 198’de (*Osman-Ø “bu gece telkadayıfı-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø*) ise derin yapıda kullanılmış olan “*bu gece*”, zaman ifade eden bir yapıdır. Ancak bu, örtük bir dil birimidir, tek başına zamanı somutlaştırmaya yetmez. Üstünova, zaman bildiren sözcüklerle ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Aslında zaman ifade eden sözcüklerin yaptığı somutlaştırma işi, çok da açık değildir. Bunların işlevleri zamanı somutlaştırmaktır; ama her zaman gerçek bir somutlaştırma sağladıkları söylenemez. Bir ölçüde kapalı kalabilmektedir. Eğer konuşma ortamının bir parçası isek, *dün, yarın, iki sene sonra* vb. yapıların işaret ettiği zamanı net olarak kavrayabiliriz. Örneğin; ‘*Yarın sizi arayacaklar.*’ cümlesinde verilen zaman, cümlenin görüldüğü ya da duyulduğu yere göre değişmektedir. Herhangi bir yazılı metinde geçiyorsa, *yarın* ile hangi tarihi işaret ettiğini kestirmek neredeyse imkânsızdır. Ancak bizim bulunduğumuz bir ortamda söylendiyse, onu dil dışı göndermeler yardımıyla içinde bulunduğumuz günün bir sonrası olarak algılarız. ”⁴⁵

Burada da sadece 197 ve 198. cümleye bakılarak zamanı kestirmek mümkün görünmemekte, diğer bölümlerdeki bilgilerin yani cümle üstü birimlerin devreye girmesi gerekmektedir. Öncelikle “*bu gece*” denen zaman diliminin, anlatıcı ve annesinin Üsküdar’a geldikleri günün gecesine gönderme yaptığı bilinmelidir. Sonra da daha önceki bölümlerde dil dışı göndermelerle edinilmiş olan öykü zamanının 1930–1940’lı yıllara denk geldiği bilgisi hatırlanmalıdır. Böylece “*bu gece*” yapısının anlattığı

⁴⁵ Üstünova, Kerime, “Dilek Kiplerinde Zaman Kavramı”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 635, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 678 - 686, s. 681.

zamana ulaşılabilir.

Bu zaman belirteci, ayrıca okuyucuya V. MCBB'deki olayların gündüz gerçekleştiği bilgisini de sunmaktadır. Çünkü “*bu gece*” yapısı, 197. cümlede (siz-Ø *bu gece yemeğe kalsanız* Ø), dilek kiplerinden dilek–şart kipiyle çekimlenmiş bir eylemin kurduğu yapı içinde yer almaktadır. Bu noktada Üstünova'nın verdiği şu bilgi, konuya ışık tutar niteliktedir: “*Her dil birimi, bir diğerinin bildirdiği bilgiyi desteklemek üzere vardır. Bu nedenle dilek kipleriyle çekimlenmiş eylemlerde, onların kurdukları cümlelerde zaman ifade eden sözcükler / sözcük öbekleri olsun olmasın bir zaman diliminden söz edilebilir. Hem de belirsiz değil; belirli zaman diliminden. Bu; gelecek zamandır.*”⁴⁶ Görüldüğü gibi dilek kipleri, gelecek zamana gönderme yaparlar. Dolayısıyla 197'nin iç cümlesinde zaman, gelecek zamandır. Bu cümle, anlatıcı ve Osman denizi seyrederken söylendiğinden o günün gecesine işaret etmektedir. Osman, burada bir dileğini ifade etmekte, akşam yemeğinde anlatıcıyla birlikte olmak istemektedir. Dolayısıyla sözün söylendiği anda henüz gündüz olduğu anlaşılmaktadır.

Okuyucunun zamanın gündüz olduğu bilgisine ulaşmasını sağlayan bir diğer ipucu da 203 (*kuşlar-Ø ötüyordu-Ø yalnız*) ve 204. (*martılar-Ø bizim başımızın üstünde uçuyorlardı*) cümlelerde verilmiştir. Dil dışı göndermelerden hareketle kuşların genellikle gündüz uçup öttükleri bilindiğinden bu cümlelerde verilen bilgiler, Osman'la anlatıcının denizi seyrettikleri zamanın gündüz olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

2.7.9.1.2. Ortak Mekân:

V. MCBB'de dış mekâna geçiş yapılmakta, Hayri Beylerin evinin ilerisindeki denizi gören arsa ve bu arsadan görünen yerler anlatılmaktadır. Osman ve anlatıcı, dükkândan şekerleme aldıktan sonra sokağa çıkarlar. Okuyucu, mekândaki bu değişime IV. MCBB'nin 186. yani son cümlesiyle (*sonra, biz-Ø sokağa çıktık*) hazırlanmıştır.

Bu bölümdeki mekân, okuyucunun önceden bildiği bir yerdir. I. CBB'nin II. MCBB'sinde (26–47. cümleler) Hayri Beylerin oturdukları ev tanıtılırken 29 (*az ilerde*

⁴⁶ Üstünova, a.g.m., s. 683.

bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi'ne inilirdi-Ø) ve 30. (*tepede boş bir arsada gençler-Ø futbol-Ø oynarlardı*) cümlelerde buradaki mekâna gönderimde bulunulmuştur. Dolayısıyla bu cümlelerde tanıtıcı bilgilerin içinde yer alan mekân, bu bölümde olayların geliştiği yer konumuna geçmiştir.

Hayri Beylerinin evinin civarında bir tepe vardır ve bu tepede yer alan boş arsadan deniz görünmektedir. I. CBB'nin II. MCBB'sinde belirtildiği üzere [*tepede boş bir arsada gençler-Ø futbol-Ø oynarlardı* (30)] bu arsada gençler, futbol oynamaktadır. Anlatıcı, ne zaman Hayri Beylere gelse buradaki maçları seyretmekte [*benim her gelişimde ben-Ø de maçları seyrededim* (31)] ya da maçlarda kaleci olmakta [*ben-Ø bazen kaleci dururdum* (32)], takıma girmediği zamanlarda da gidip denizi izlemektedir [*ben-Ø, ben-Ø takıma girmeyince giderdim ufak vapurları seyrededim* (33)]. I. CBB'de verilen bu bilgilerle tepedeki arsanın anlatıcının uğrak yeri olduğu anlaşılmaktadır. Anlatıcı, Üsküdar'a bu gelişinde de geleneği bozmamış ve şekerlemeleri aldıktan sonra Osman'la birlikte yine bu arsaya gitmiştir. Burada iki arkadaş, dükkândan aldıkları şekerlemeleri atıştırırken âdeta bir film izler gibi denizi, iskeleyi seyretmektedirler.

V. MCBB'de mekânla ilgili bilgi veren birimler ve bunların yer aldığı cümleler şöyledir: *denizi gören arsa* (189), *deniz* (189, 199), *iskele* (200), *yokuş* (201). Dış mekâna gönderme yapan bu birimlerin, daha önceki bölümlerde de yer aldığı, dolayısıyla CBB'lerarası ortak mekân bağına katkıda bulunduğu görülmektedir. Söz konusu birimlerin geçtiği cümleler, aşağıda gösterilmiştir:

deniz: 34, 35, 189, 199.

iskele: 29, 200.

29. cümlede iskele, “*Salacak İskelesi*” olarak yer alırken 200. cümlede aynı mekâna gönderimde bulunmak için “*iskele*” sözcüğüyle yetinilmiştir. Çünkü 200. cümleye geldiğinde iskele, artık tanımlıdır yani okuyucu onun *Salacak İskelesi* olduğunu öğrenmiştir.

arsa: 30, 189.

Arsa, 30. cümlede “*tepede boş bir arsa*” yapısı içinde, 189’da ise “*denizi gören arsa*” olarak kullanılmıştır. Bu iki birim, eksik tekrar ilişkisi içindedir. Her iki cümlede arsanın başka özelliklerine değinilmiştir.

yokuş: 29, 134, 201.

Görülüyor ki bu birimler, I. CBB’nin II. MCBB’si (29, 34,35) ile V. CBB’nin I. CBB’si (134) ve V. MCBB’si (189, 199, 200, 201) arasında ortak mekân bağı kurmuştur.

2.7.9.1.3. Ortak Kişi:

V. MCBB, *anlatıcı* ve *Osman* üzerine kurulmuştur. Daha önceki bölümde dükkândan şekerleme çalan bu ikili, Hayri Beylerin evinin ilerisindeki boş arsaya giderek denizi seyredip bakkallık üzerine sohbet eder.

199 ve 204. cümlelerde derin yapıya bırakılmış olan “*biz*” zamiri, bu ikiliye gönderme yapmaktadır. Yine 189 ve 202. cümlelerde kullanılmış olan “*Osman ve ben*” ifadesi, “*biz*”in eksik tekrarı olarak metin çözücünün karşısına çıkmaktadır. Dolayısıyla bu söylemler, bütünü yansıtır:

biz (199, 204) = *Osman ve ben* (189, 202)

“*Ben*” zamirinin gönderme yaptığı anlatıcının yer aldığı cümleler şöyledir:

ben: 187, 188, 189, 190, 195, 202, 205.

Anlatıcı, bu cümlelerin yanı sıra bütün-parça ilişkisi içinde 197, 199 ve 204. cümlelerde de yer almaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere 199 ve 204. cümlelerde geçen “*biz*”, Osman ve anlatıcıya gönderme yapan bir bütündür. Böylece anlatıcı, bu bütünün bir parçası olmaktadır. 197’de kullanılan “*siz*” zamiriyse anlatıcı ve annesine işaret etmektedir. Osman, anlatıcıya hitaben “*siz-Ø bu gece yemeğe kalsanız Ø*” der. Bu bölüme gelene kadar edinilen bilgilerden hareketle o gün Üsküdar’a anlatıcının annesiyle birlikte geldiği bilinmektedir. Bu bilginin ışığında anlatıcıyla annesinin “*siz*” bütününün parçaları olduğu görülmektedir. Ayrıca V. MCBB’de adı geçmeyen anne, dolaylı yoldan bu bölüme de girmiş olmaktadır.

V. MCBB'nin ikinci önemli kişisi olan Osman, aralarında eksik tekrar ilişkisi olan “*Osman*” ve “*sen*” birimleriyle temsil edilmiştir:

Osman (188, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 202, 207, 208, 209, 210) = *sen* (190, 195, 206)

Bu cümlelerde doğrudan yer alan Osman, bazı cümlelerde bütün–parça ilişkisiyle görülmektedir. 199 ve 204'teki “*biz*”in parçalarından biri Osman'dır. Bunun dışında 194. cümlede de bir “*biz*” zamiri geçmektedir: *Osman-Ø* “*biz-Ø bunları yiyoruz*”-Ø *dedi-Ø*. Osman, bu cümlede büyük çikolatalarla ilgili açıklama yapıyor. Müşteriler, dükkândaki büyük çikolataları değil küçükleri tercih etmektedirler. Osman da büyük çikolatalar dura dura kurtlanmasın diye onları kendilerinin yediklerini söylüyor. Buradaki “*biz*”, Osman ve anlatıcıyı gösteren “*biz*” değildir. Farklı kişilere işaret etmektedir. Sözü söyleyen Osman olduğuna göre bu grubun içindekilerden birinin o olduğu kesin olarak söylenebilir. Bu bütünde yer alan diğer kişileri anlamak için daha önceki bilgilerin hatırlanması gerekmektedir. Bakkal dükkânındaki büyük çikolataları kimse almadığına göre onları kurtlanmasın diye yiyenler, dükkânın sahipleri olacaktır. Bunlar da daha önce edinilen bilgilere göre Hayri ve Bey ve ailesidir (Hayri Bey, Zeliha Hanım, Osman, Nesrin). Şunu da belirtmek gerekir ki çikolatayı daha çok çocuklar severek yer. Bu dil dışı gönderme yardımıyla “*biz*”in, Osman ve Nesrin'i işaret ettiği söylenebilir. Böylece Nesrin de dolaylı olarak V. MCBB'ye katılmış olmaktadır.

Bu bölümde anlatıcıyla Osman'ın konuşmaları arasında geçen bir diğer isim de Hayri Bey'dir. 195. cümlede yer alan “*senin baban*” birimi, eksik tekrar yoluyla Hayri Bey'e gönderme yapmaktadır.

Dükkânda bulunan ürünler söz konusu olunca müşterilerin de MCBB'ye girmesi, kaçınılmazdır. 191 ve 192. cümlelerde özele inmeden genel anlamda müşterilere gönderme yapılmıştır. 191'deki “*kimse*” ile 192'deki “**insanlar / müşteriler**” birimlerinin göndermesi, aynı dil gerçeğinedir. İkisi de büyük çikolataları almayıp ufaklarını alan insanları anlatmaktadır. Bu yüzden aralarında eksik tekrar ilişkisi vardır.

Bunların dışında bir de 201. cümlede “*birkaç kişi*” söylemi görülmektedir. Bu birim, Osman ve anlatıcı denizi seyredelerken iskeleye yanaşan vapurdan inip yokuşu tırmanmaya koyulan, kim oldukları ve sayıları bilinmeyen kişileri anlatmaktadır. Bu yüzden onlar, seyredilen tabloyu oluşturan bir unsur olmaktan öteye geçmez ve metinde herhangi bir ortak kişi bağına katkıda bulunmazlar.

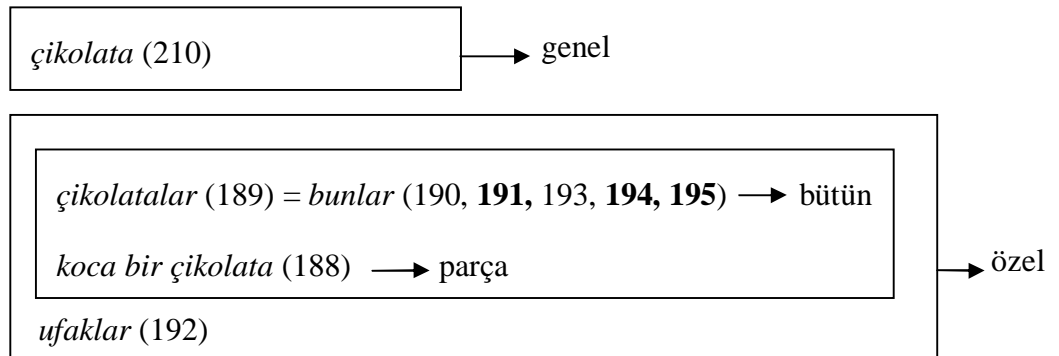
Özetlenecek olursa V. CBB’de iki kişi vardır: *Osman* ve *anlatıcı*. Onların dışında adı geçenler, konuşmaların içinde yer alırlar ya da seyredilen tabloyu aktarmada kullanılan birer birimdirler.

2.7.9.1.4. Ortak Nesne:

Osman ve anlatıcının dükkândan aşırıkları çikolatalar, V. MCBB’de ortak nesne bağı sağlamaktadır.

188, 189 ve 210. cümleler, yüzey yapıda kullanılan “*çikolata*” sözcüğüyle bağlanır. Ancak 210. cümlede geçen “*çikolata*”, bakkal dükkânındaki tüm çikolataları anlatan genel bir birim olarak kullanılmıştır. 189’daki “*çikolatalar*”, bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla, anlatıcı ve Osman’ın dükkândan aşırıkları büyük çikolataları gösterir. 188. cümlede “*koca bir çikolata*” tamlaması içinde yer alan *çikolata* ise yine dükkândan alınan büyük çikolataların sadece bir tanesini işaret eder. Böylece bu birimlerin ortak nesnede bütün–parça ilişkisiyle bağlandıkları anlaşılmaktadır.

190, 191, 193, 194 ve 195. cümlelerde geçen “*bunlar*” birimi de dükkândan aşırılan büyük çikolatalara işaret ederek bütünü gösterir. 192’de kullanılan “*ufaklar*” sözcüğüse bakkal dükkânındaki küçük çikolataları anlatır. “*Çikolata*”yla bağlanan cümleler şöyle bir durum sergilemektedir:

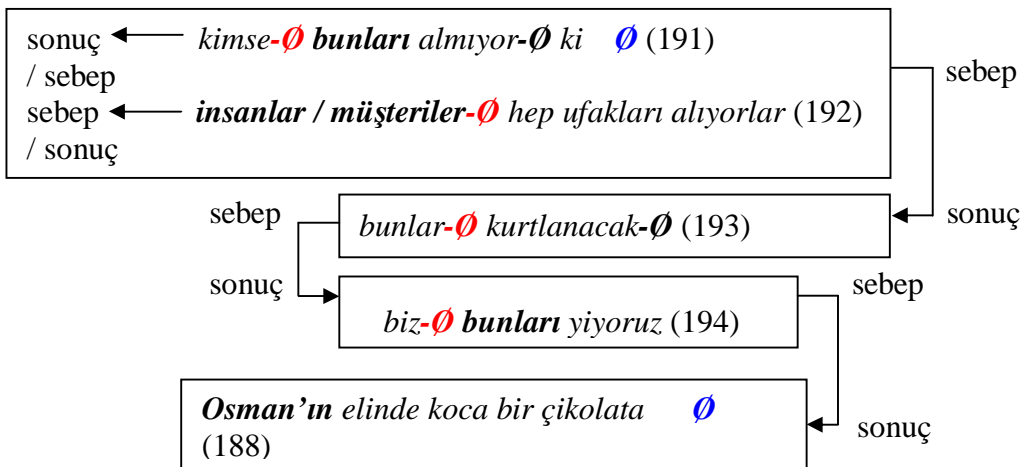

2.7.9.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

188, 191, 192, 193 ve 194. cümleler arasında sebep–sonuç ilişkisiyle bağ kurulmuştur. 188. cümlede Osman’ın elinde koca bir çikolatanın olduğu söylenmektedir. Diğer cümlelerin yardımıyla Osman’ın dükkândan birden fazla çikolata aldığı ve bunların hep büyük çikolatalar olduğu anlaşılmaktadır. Onun bu davranışının nedeni, 191, 192, 193 ve 194’ün iç cümlelerinde verilmiştir. Dükkânda büyük ve küçük çikolatalar vardır. Ancak müşteriler, hep küçük olanları seçmekte dolayısıyla büyükler, alınmamakta ve uzun süre dükkânda kalmaktadır. Osman, alınmayan bu çikolatalar kurtlanacakları için bunları kendilerinin yediklerini söylüyor. Bu yüzden yine büyük çikolatalardan almıştır. Ancak bu durumdan Hayri Bey’in haberinin olmadığı görülmektedir. Çünkü anlatıcı, Hayri Bey’in bunu bilip bilmediğini sorunca Osman cevap vermemiş, gülmüştür. Buradan büyük çikolatalar konusundaki davranışın Osman’ın başının altından çıktığı anlaşılmaktadır.

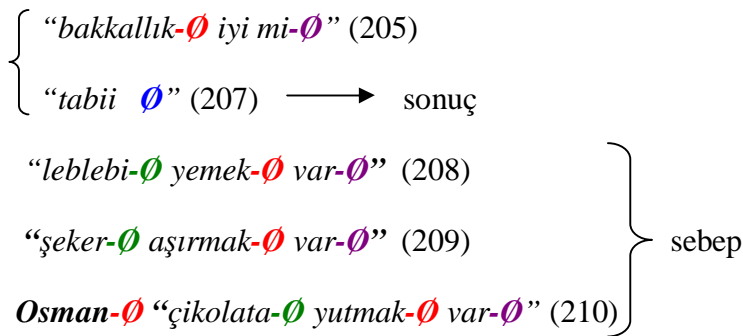
188 ve 189. cümlelerde “çikolata”; 190, 191, 192, 193 ve 194’te “bunlar” birimleriyle sözü edilen büyük çikolataların kurtlanma sebebi, insanların hep ufak olanları alması, bunları almamasıdır. Satın alınıp tüketilmedikleri için büyük çikolatalar dura dura kurtlanacaklardır. 194. cümlede belirtildiği üzere kurtlanacakları için de bu çikolataları yemektirler.

Buraya kadar sözü edilen cümlelerin arasında aşamalı bir sebep–sonuç bağı görülmektedir:

197 ile 198'in iç cümleleri arasında da bir sebep–sonuç bağı görülmektedir. 197'de Osman, anlatıcıyla annesinin o gece yemeğe kalmalarını istiyor (*siz-Ø bu gece yemeğe kalsanız Ø*). Çünkü 198'de de belirtildiği üzere o gece yemekte tel kadayıf vardır (*bu gece telkadayıfi-Ø var-Ø*). Dolayısıyla 198 sebep, 197 ise sonuçtur. Buradan tel kadayıfın onlar için önemli bir tatlı olduğu anlaşılmaktadır.

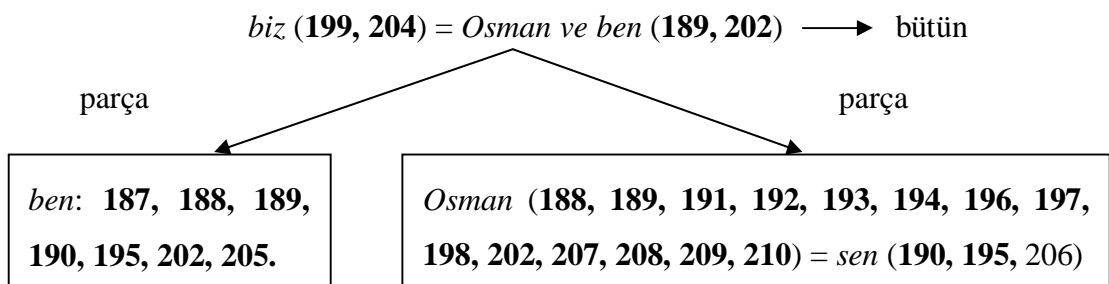
Soru–cevap ilişkisi içinde bir araya gelen 205, 206, 207, 208, 209 ve 210. cümleler arasında bir de sebep–sonuç bağı göze çarpmaktadır. Anlatıcı, Osman'a art arda iki soru yöneliyor. Bunlardan biri, bakkallığın iyi olup olmadığı (205); diğeri Osman'ın da dükkânda çalışıp çalışmadığıdır (206). Osman, birbirinin peşi sıra gelen bu iki soruya ortak bir cevap veriyor: “*Tabii Ø*.” (207) Sonra da dükkânda yaptığı işleri sıralıyor: leblebi yemek (208), şeker aşırarak (209), çikolata yutmak (210). Onun, bakkallığı iyi olarak görmesinin nedeni, yaptığı işlerden (!) anlaşılmaktadır. Çocukların şeker, çikolata gibi gıda maddelerine düşkünleri herkesçe bilinmektedir. Dolayısıyla bakkallık bu nedenlerden ötürü Osman'a göre iyi bir iştir.

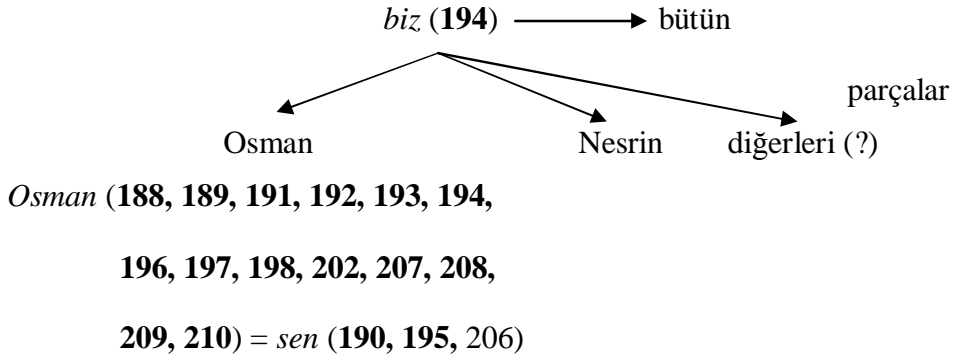
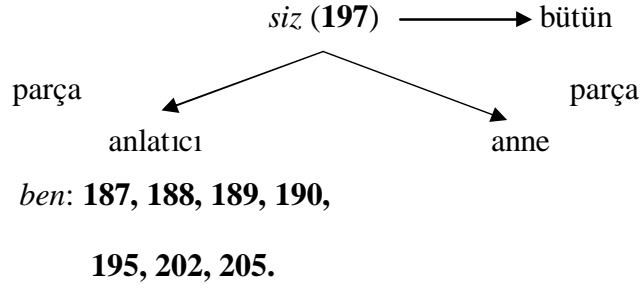

2.7.9.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

Ortak kişi ve ortak nesne konuları ele alınırken bu ilişkilerdeki kimi bağlantıların bütün–parça ve genel–özel bağlamında gerçekleştiği belirtilmişti.

Kişilerle ilgili bütün–parça bağlantıları, şöyle gösterilebilir:

Çikolata ve bununla ilgili birimlerin yer aldığı cümleler arasında da bütün–parça ve genel–özel ilişkisine dayalı bir ortak nesne bağı söz konusudur: bk. s. 304.

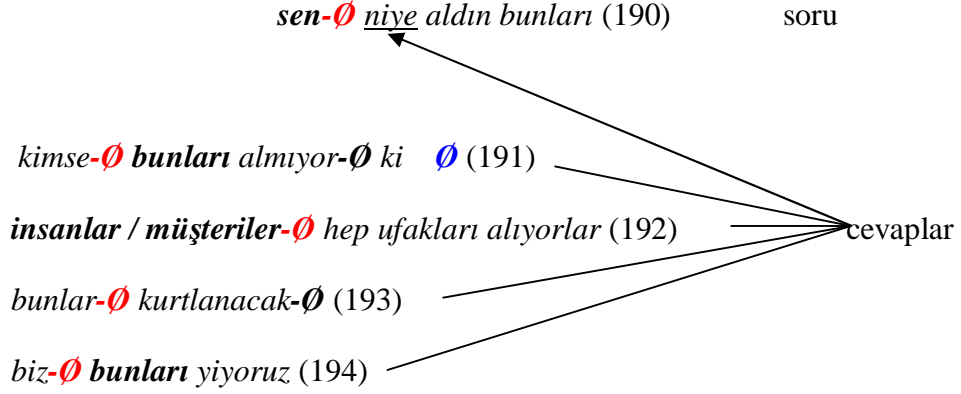
203. cümlede geçen “*kuşlar*” sözcüğü geneli yansıtmakta, 204’teki “*martılar*” ise bir kuş türü olarak özele gönderme yapmaktadır. Böylece iki cümle arasında genelden özele geçiş yoluyla anlam bağı kurulmuştur.

2.7.9.1.7. Soru – Cevap İlişkileri:

V. MCBB, âdeta soru–cevap ilişkisi üzerine kurulmuştur. Sohbet sırasında anlatıcı, Osman’a sorular sormakta, Osman’ın cevap vermesiyle de cümleler arasında soru–cevap bağına dayalı anlam ilişkisi kurulmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu bölümdeki hiçbir cümle soru cümlesi formatında kurgulanmamıştır. Sorular, ilgili cümlelerde yalnızca iç cümleleri kapsamaktadır. Dolayısıyla soru–cevap ilişkileri, iç cümleler aracılığıyla sağlanmıştır.

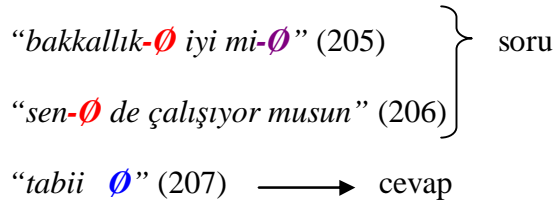
190’ın iç cümlesinde (*sen-Ø niye aldın bunları*) anlatıcı, Osman’a dükkândan neden büyük çikolataları aldığını sormaktadır. Onun bu sorusuna Osman, aşamalı olarak dört cümleyle (191, 192, 193, 194) cevap vermiştir. Bu cevaplar, sorudaki “*niye*”

sözcüğüyle ilgili yani nedenlik zarf tümlecine yöneliktir; Osman'ın çikolataları alma nedenini açıklarlar. Böylece söz konusu beş cümle, birbirine sıkı sıkı bağlanmaktadır:

195 ile 196. cümle arasında da bir soru–cevap ilişkisi görülmektedir. Ancak buradaki ilişki, biraz farklıdır. 195'in iç cümlesinde anlatıcı, Osman'a, çikolataları aldığını babasının yani Hayri Bey'in bilip bilmediğini sormuştur: *Senin baban-Ø senin bunları aldığını biliyor mu-Ø?* Osman ise bu soruya cevap vermez, sadece güler: *Osman-Ø güldü-Ø* (196). Ama onun gülüşü, bir cevap niteliğindedir. Bu hareket, Hayri Bey'in bu işten haberinin olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla anlatıcının sorusu, 196. cümleden hareketle “*Hayır, babam, benim bunları aldığımı bilmiyor.*” biçiminde cevaplandırılarak 195 ve 196. cümleler de soru–cevap bağlamında değerlendirilebilir.

Bir başka soru–cevap ilişkisi de 205, 206, 207, 208, 209 ve 210. cümleler arasında bağlantı kurmaktadır. 205 ve 206'nın iç cümleleri, birer soru cümlesidir. Anlatıcının bu iki sorusuna Osman, ortak olarak “*Tabii Ø*” cevabını vermiş yani bakkallığın iyi olduğunu ve kendisinin de dükkânda çalıştığını onaylamıştır:

208, 209 ve 210'un iç cümleleri ise 206. cümledeki soruya cevaben söylenmişlerdir. Bu cümlelerde Osman, dükkânda hangi işleri yaptığını anlatmaktadır:

“sen-Ø de çalışıyor musun” (206) → soru
“leblebi-Ø yemek-Ø var-Ø” (208)
“şeker-Ø aşırmaq-Ø var-Ø” (209)
“çikolata-Ø yutmak-Ø var-Ø” (210) } cevap

2.7.9.1.8. Karşıtlık İlişkileri:

altında (199) X *üstünde* (204)

koca (188) X *ufacık* (200)

almıyor-Ø (191) X *alıyorlar* (192)

192. cümlede “*ufaklar*” ile kastedilen, çikolatadır. 191 ve 192. cümlelerde müşterilerin büyük çikolataları almadıkları, ufak olanları tercih ettikleri söylenmiştir. Dolayısıyla *çikolata* başlığı altında ortak nesnede büyük çikolata–ufak çikolata biçiminde bir karşıtlık ilgisi görülmektedir:

çikolatalar (189) = *bunlar* (190, **191**, 193, **194**, **195**) } X *ufaklar* (192)
koca bir çikolata (188)

2.7.9.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Yemekle ilgili ifadeler: *çikolata* (188, 189, 210), *yemek* (197), *telkadayıfi* (198), *leblebi* (208), *şeker* (209), *ye-* (194, 209), *yut-* (210).

Hayvanlarla ilgili ifadeler: *kurt* (193), *kuşlar* (203), *martılar* (204), *öt-* (203), *uç-* (204).

Bakkallıkla ilgili ifadeler: *al-* (191, 192), *müşteriler* (**192**), *bakkallık* (205), *çalış-* (206).

Denizle ilgili ifadeler: *deniz* (189, 199), *iskele* (200), *vapur* (200), *martılar* (204).

Dış mekânla ilgili ifadeler: *arsa* (189), *deniz* (189, 199), *iskele* (200), *yokuş* (201).

2.7.9.1.10. Yakın Anlamlılık:

208 (*Osman-Ø* “*leblebi-Ø yemek-Ø var-Ø*”-*Ø dedi-Ø*), 209 (*Osman-Ø* “*şeker-Ø aşırmaq-Ø var-Ø*”-*Ø dedi-Ø*) ve 210. (*Osman-Ø* “*çikolata-Ø yutmak-Ø var-Ø*”-*Ø dedi-Ø*) cümleler, yakın anlamlılık ilgisiyle birbirine bağlanmaktadır. Üç cümle de Osman’ın bakkal dükkânında çalışmakla ilgili açıklamalarını içermektedir. Ona göre kendisi de dükkânda çalışmaktadır. Yaptığı işlerse leblebi yemek, şeker aşırmaq ve çikolata yutmaktır. Bu yüzden bakkallığın iyi olduğunu söylüyor. Cümleler, kurgu bakımından aynıdır. Farklı olan sadece yiyeceklerdir. Ama bu üç cümle, bir çocuğun heveslerini, sevdiği yiyecekleri anlatması yönüyle bir ortaklık sergilemektedir. Dolayısıyla bunlar, yakın anlamlı cümleler olarak alınabilirler.

2.7.9.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

V. MCBB’deki tüm cümleler olumludur. Bu özellik, cümlelerin olumluluk-olumsuzluk ilişkisi açısından aynı çatı altında toplanmasını sağlar.

2.7.9.1.12. Tekrarlar:

2.7.9.1.12.1. Sıfır Tekrar:

ben: 187, 188, 189, 190, 195, 202, 205, 206.

gördüm ki: 188.

Osman ve ben: 189, 202.

sen: 190.

senin: 195.

bunlar: 191, 194, 195.

Osman: 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 202, 207, 208, 209, 210.

insanlar / müşteriler: 192.

senin bunları aldığını: 195.

siz: 197.

dedi: 192, 193, 194, 197, 208, 209, 210.

dedim: 206.

bu gece: 198.

bizim: 199, 204.

{-DI}: 188, 192, 193, 194, 197, 206, 208, 209, 210.

3. tekil kişi eki *{-Ø}*: 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 207, 208, 209, 210.

eksiz özne durumu *{-Ø}*: 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210.

eksiz nesne durumu *{-Ø}*: 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 210.

yüklemseleştirici ek *{-Ø}*: 198, 205, 208, 209, 210.

1. tekil kişi eki *{-m}*: 206.

ekli nesne durumu eki *{-I}*: 191, 194, 195.

tamlayan durumu eki *{-(n)In / -im}*: 188, 195, 199, 204.

2.7.9.1.12.2. Tam Tekrar:

çikolata: 188, 189, 210.

deniz: 189, 199.

al-: 190, 191, 192.

dedim: 190, 195, 205.

dedi: 191, 198, 207.

bunlar: 190, 193.

ye-: 194, 208.

var: 198, 208, 209, 210.

{-DI}: 189, 190, 191, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207.

{-yor}: 191, 192, 194, 195, 203, 204, 206.

{-yordu}: 203, 204.

1. tekil kişi eki {-m}: 190, 195, 205.

1. çoğul kişi eki {-k / -(I)z}: 189, 194, 202.

3. çoğul kişi eki {-lAr}: 192, 201, 204.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 188, 198, 199, 204.

1. çoğul kişi iyelik eki {-I)mIz}: 199, 204.

ekli nesne durumu eki {-I}: 189, 190, 192, 201.

tamlayan durumu eki {-n)In}: 199, 204.

2.7.9.1.12.3. Eksik Tekrar:

189 ve 202. cümlelerde geçen “*Osman ve ben*” ifadesi, anlatıcı ve Osman’a gönderme yapan “*biz*” zamiriyle eksik tekrar ilişkisi içindedir:

biz (199, 204) = *Osman ve ben* (189, 202)

Aynı kişiye işaret eden “*Osman*” ve “*sen*” birimleri, ortak kişide eksik tekrar ilişkisi kurulmasını sağlamıştır:

Osman (188, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 202, 207, 208, 209, 210) =
sen (190, 195, 206)

191’deki “*kimse*” ile 192’deki “*insanlar / müşteriler*” arasında da eksik tekrar ilişkisi vardır. Her iki birim, Hayri Bey’in dükkânına gelip küçük çikolataları alan müşterileri anlatır.

189. cümlede görülen “*çikolatalar*” sözcüğü ve çikolatalara gönderme yapan “*bunlar*” zamiri, ilgili cümlelerin eksik tekrar ilişkisiyle bağlanmasını sağlamıştır:

çikolatalar (189) = *bunlar* (190, 191, 193, 194, 195)

2.7.10. VI. MCBB:

giriş

biz-Ø o akşam yemeğe kaldık

(211)

gelişme

- telkadayıfı-Ø vardı-Ø* (212)
- pilav-Ø nefisti-Ø* (213)
- bir tabak, bir tabak daha Ø* (214)
- o akşam sofrası-Ø dolup dolup boşalıyordu-Ø sofrası-Ø* (215)
- Hayri Bey-Ø o akşam Hayri Bey'in nasıl ikram-Ø edeceğini bilmiyordu-Ø* (216)
- Hayri Bey-Ø, o akşam "biz-Ø iyi ki şu dükkânı açmışız"-Ø diyordu-Ø* (217)
- Hayri Bey-Ø, o akşam insanın eli-Ø altında şekerler-Ø, unlar-Ø, yağlar-Ø bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu-Ø* (218)
- ben-Ø o akşam Hayri Bey'in beyaz sakalını seyrediyordum yemekte* (219)
- mutluydu-Ø Hayri Bey'in sakalı-Ø* (220)
- o akşam otuz yıllık memurluk-Ø hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler-Ø yanıyordu-Ø Hayri Bey'in gözlerinde* (221)
- Hayri Bey'in sakalına yansıyordu-Ø bu mutluluk-Ø* (222)
- Hayri Bey'in elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø* (223)
- Hayri Bey-Ø, "biz-Ø dün kaymaklı kadayıf-Ø yapmıştık"-Ø dedi-Ø* (224)
- Hayri Bey-Ø, "biz-Ø, biz-Ø sizin geleceğinizi bilsek gene kaymaklı kadayıfı yapardık"-Ø dedi-Ø* (225)
- Hayri Beyler-Ø, pazara bekliyorlardı bizi* (226)
- pazara benim babam-Ø da gelmeliydi-Ø* (227)
- biz-Ø, pazara kaymaklı kadayıfı birlikte yemeliydik* (228)

sonuç

- benim annemle, Zeliha Hanım-Ø yemekten sonra köşe-Ø minderinde sohbeta dalmışlardı* (230)
- Nesrin'e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø* (231)
- benim annemle Zeliha Hanım-Ø onu konuşacaklardı herhalde* (232)

- ben-Ø onun** şu kadarını duydum: “*eh şimdi biz-Ø de varyetli sayılıyorz*”-Ø (233)
- ben-Ø onun** şu kadarını duydum: “*Nesrin’in talipleri-Ø çoğalacak-Ø*”-Ø (234)
- Nesrin-Ø, Nesrin-Ø, yemekten sonra romanı alıp Nesrin’in köşesine çekilmişti-Ø* (235)
- Nesrin-Ø, yemekte yemeği az yemişti-Ø* (236)
- Nesrin’in babası-Ø, “kız sen-Ø, sen-Ø yemeği bulmuşken yemeği ye-Ø senin yemeği yiyeceğin kadar”-Ø demişti-Ø* (237)
- Nesrin’in babası-Ø, “el-Ø adamı-Ø insanı baklava börekle beslemez”-Ø demişti-Ø* (238)

V. CBB’de MCBB’lerin sınırlarının belirlenmesi anlatılırken 229. cümle (*biz-Ø yemekten sonra Hayri Bey’le birlikte gene dükkâna indik*) mekân bakımından yanlış yerde bulunduğu, bu cümle bakkal dükkânını anlatan VII. MCBB’nin başında yani 239. cümleden önce yer alması gerektiği belirtilmişti. Bu bilgiden hareketle 229. cümle, Hayri Beylerin evindeki akşam yemeğini anlatan VI. MCBB’nin sınırları içine alınmamıştır. Bu cümle, bir sonraki CBB’ye dâhil edilirken 229’dan sonra gelen 230-238 arası cümleler de yemeğin sonunda gelişen olayları anlattığından bir bütün olarak alınıp VI. MCBB’nin sonuç bölümü olarak değerlendirilmiştir.

2.7.10.1. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.7.10.1.1. Ortak Zaman:

Geçmiş zaman, VI. MCBB’de de varlığını sürdürmektedir. Anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a geldikleri günde yaşananların anlatımı devam ediyor. Olay anı odaklı bir anlatımın hâkim olduğu bölümde artık zamanın akşam olduğu görülmektedir. Sabah başladığı varsayılan Üsküdar ziyaretinde sıra, akşam yemeğine gelmiştir. Dolayısıyla VI. MCBB’de de akşam yemeğinde yaşananlar anlatılmaktadır.

Geçmiş zamana gönderme yapan {-DI} ekinin yoğun olarak görüldüğü bu bölümde, zamanı netleştirmeye yarayan bazı birimler de kullanılmıştır. Yedi cümlede (211, 215, 216, 217, 218, 219, 221) geçen “*o akşam*” ifadesi, zamanın akşam olduğunu kesinleştirmektedir. Yine üç cümlede yer alan “*pazar*” sözcüğü de zamanla ilgili ipucu vermektedir.

Hayri Beyler-Ø, pazara bekliyorlardı bizi (226)

pazara benim babam-Ø da gelmeliydi-Ø (227)

biz-Ø, pazara kaymaklı kadayıfı birlikte yemeliydik (228)

Bu cümlelerde kullanılan “*pazar*” sözcüğü, anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a pazar dışında bir gün gittiklerini göstermektedir. Bunun hangi gün olduğu kesin olarak belirtilmemişse de daha önceki bilgilerden de yararlanarak yorum yapmak mümkündür. Buna göre oraya hafta içi bir gün gittikleri düşünülebilir. Çünkü bu cümlelerdeki ifadelerden pazara daha birkaç gün var gibi görünmektedir. Cumartesi gitmiş olsalar “*Ertesi gün bekliyorlardı bizi.*” ya da “*Yarın babam da gelmeliydi.*” biçiminde açıklamalı bir ifade kullanılması gerekirdi. Öte yandan daha önceki bölümlerde anlatıcının babasının bir memur olabileceği düşüncesi ortaya atılmıştı. Öyküdeki olayların gerçekleştiği zamanda yani 1940’lı yıllarda memurların tatil günlerinin pazar olduğu, cumartesileri yarım gün çalıştıkları ⁴⁷ (dil dışı gönderme) düşünülüp babanın gelmemiş olacağı varsayılsa bile bir gün sonra aynı eve konuk olmanın çok da mümkün olmadığı bilindiğinden söz konusu ziyaretin hafta içi yapılma olasılığı güç kazanmaktadır. Buradan anlatıcı hakkında da bir bilgi edinilmektedir. Eğer anlatıcı, okul çağında bir çocuksa hafta içi okulda olması gerekirdi. Bu noktada okula sabah gidip öğlen geldiği ve ziyaretin öğleden sonra yapıldığı düşünülebilir. Ama CBB’de anlatılan olaylar, geniş bir zaman diliminde gerçekleşmiş görünmektedir. Buradan hareketle daha önce de belirtildiği gibi anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a sabahtan geldikleri varsayılmıştır. Dolayısıyla anlatıcıyla ilgili iki seçenek ortaya çıkıyor: 1. Anlatıcı, okul çağında bir çocuk değildir. Bu yüzden hafta içi rahat bir biçimde gezebilmektedir. 2. Anlatıcı, okula gitmektedir. Okul yaz tatilinde olduğu için Üsküdar’a annesiyle birlikte o da gelmiştir. Burada ikinci seçeneğin daha ağır bastığı söylenebilir. Bir çocuğun yedi yaşında okula başladığı düşünülürse anlatıcının, olayları iyi hatırlaması ve değerlendirmesinden hareketle yedi yaşından büyük ve okul çağında bir çocuk olma ihtimali daha güçlü görünmektedir. Okulun yaz tatilinde olduğu varsayıldığında VI. MCBB’deki olayların gerçekleşme zamanının yaz mevsimine denk geldiği de düşünülebilir.

⁴⁷ <http://hubabi.blogspot.com/2007/06/ocukluumun-istanbulu.html> (Erişim 28.04.2009).

224. cümlede (*Hayri Bey-Ø*, “*biz-Ø dün kaymaklı kadayıf-Ø yapmıştık*”-Ø *dedi-Ø*) geçen “*dün*” sözcüğü, anlatıcı ve annesinin Üsküdar’a geldikleri günün bir gün öncesine gönderme yapmaktadır. Ama ziyaretin hangi gün gerçekleştiği kesin olarak bilinmediği için “*dün*”, örtük bir birim olarak kalmaktadır.

VI. MCBB’de zamana yönelik bir diğer birim de 233. cümlede (*ben-Ø onun şu kadarını duydum*: “*eh şimdi biz-Ø de variyetli sayılıyorz*”-Ø) kullanılmış olan “*şimdi*” sözcüğüdür. Bu birim, geniş bir zamanı içine almaktadır. Hayri Beyler, bakkal dükkânının açılmasından itibaren zengin sayılmaktadırlar. “*Şimdi*”, o günden başlayarak söz konusu bölümdeki olayların geliştiği zamanı da içine alan ve 1930–1940’lı yıllara denk gelen bir geniş zamana gönderme yapar.

VI. MCBB’de zamanın dört farklı boyutunun olduğu görülmektedir:

1. Akşam yemeğinden, hatta Üsküdar ziyaretinden önceki geçmiş zaman,

Uzak geçmiş olarak da adlandırılabilir bu zamanı anlatmak üzere {-mİş} ekinden yararlanılmıştır. 231. cümle, bu gruba girmektedir: *Nesrin’e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø*. Bu iş, Üsküdar’a gelinen günden önce gerçekleşmiştir. Anlatıcı ve annesi, buna tanık olmamışlar; talip olma işini Üsküdar’a geldikleri gün öğrenmişlerdir. Dolayısıyla {-mİş} eki, burada hem uzak geçmiş hem de başkasından duymayı anlatmaktadır. Bunun dışında bazı cümlelerin iç cümlelerinde de uzak geçmişe ait birimler vardır. Ancak bunlar, içeride kaldıkları ve temel önermeyi bağlamadıkları için değerlendirmeye alınmamıştır.

2. Akşam yemeği zamanı,

{-DI} ekinin Hayri Beylerin evinde akşam yemeğinin yendiği zamana-gönderme yaptığı görülmektedir: *kaldık* (211), *vardı-Ø* (212), *nefisti-Ø* (213), *mutluydu-Ø* (220), *dedi-Ø* (224, 225). Bu cümlelerde yemek anı öykülenmektedir. Ayrıca yemek zamanının sürekliliğini anlatmak üzere {-yordu} ekinden yoğun olarak yararlanılmıştır. Böylece anlatıcı, yemeğe ait her ayrıntıyı okuyucuya sunarak olay anının canlı tutulmasını sağlamıştır. {-yordu} ekinin yer aldığı cümleler şöyledir: *dolup dolup boşalıyordu-Ø* (215), *bilmiyordu-Ø* (216), *diyordu-Ø* (217), *bahsediyordu-Ø* (218), *seyrediyordum* (219), *yanyordu-Ø* (221), *yansıyordu-Ø* (222), *bekliyordlardı* (226).

214 (*bir tabak, bir tabak daha* \emptyset) ve 223. (**Hayri Bey'in elinin altında bol yemek, bol tatlı** \emptyset) cümleler de, yüklemsiz kesik cümle özelliği göstermelerine rağmen yemeğe ait bilgi verdikleri için zaman bakımından bu grupta değerlendirilebilir.

236 (*yemişti- \emptyset*), 237 (*demmişti- \emptyset*) ve 238 (*demmişti- \emptyset*) numaralı cümleler de akşam yemeği zamanına gönderme yapmaktadır. Bunlarda ortak olarak *{-mİştI}* eki kullanılmıştır. Bu ek, yaşananların geride kaldığını anlatmaktadır. Öykünün anlatıcısı, anılarının arasından çekip çıkardığı bu yaşanmışlıkları uzun bir zaman sonra okuyucuya aktarmaktadır.

3. Akşam yemeğinden hemen sonraki zaman,

230 (*sohbete dalmışlardı*), 232 (*konuşacaklardı*), 233 (*duydum*), 234 (**duydum**) ve 235. (*köşesine çekilmişti- \emptyset*) cümlelerde anlatılanlar, akşam yemeğinden sonraki zamanda gerçekleşmiştir. Yemek yenmiş ve herkes farklı bir işe koyulmuştur. Zeliha Hanım'la anlatıcının annesi, Nesrin'e talip olan deniz subayı üzerine köşe minderinde sohbete dalmışlar, Nesrin ise romanını alıp köşesine çekilmiştir. 235. cümledeki "yemekten sonra" ifadesi, bu zamana işaret etmektedir.

4. Akşam yemeğinden sonraki pazar günü.

226 (*bekliyorlardı*), 227 (*gelmeliydi- \emptyset*) ve 228. (*yemeliydik*) cümleler, anlatıcı ve annesinin Üsküdar'a gittikleri günden sonraki pazar gününe gönderme yapmaktadır. 226. cümle (**Hayri Beyler- \emptyset** , *pazara bekliyorlardı bizi*), pazar gününden söz edildiğini gösterir. Genellikle geçmişte süreklilik bildirme işlevini üstlenen *{-yordu}* ekinin burada geçmişte geleceğe işaret ettiği görülmektedir. Yine 227. ve 228. cümlelerde kullanılan *{-mAllydI}* eki de geçmişte gelecekle ilgilidir. *{-mAlI}* ekinin de içinde bulunduğu dilek kiplerinde gelecek zamanın varlığından söz eden Üstünova, bu konuda şöyle demektedir: "Her dil birimi gücünü, varlık nedenini başka bir dil birimine borçludur. Bu nedenle, kurdukları cümlelerde zaman ifade eden sözcükler / sözcük öbekleri olsun olmasın dilek kipleriyle çekimlenmiş eylemler, gelecek zamanı işaret ederler. Bunlara geçmiş zaman kavramını ancak hikâye ve rivayet ekleriyle verebiliriz." ⁴⁸ Dolayısıyla söz konusu cümlelerde anlatılanlar, henüz gerçekleşmemiştir; o günden sonraki pazar

⁴⁸ Üstünova, Kerime, "Dilek Kiplerinde Zaman Kavramı", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 635, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 678 – 686, s. 685.

günü için bazı planlar vardır. Bunlar, birer dilek niteliğindedir. Sema Aslan Demir, {-mAll} ekinin, gerekliliğin yanı sıra böyle bir işlevinin olduğundan söz eder: “Gereklilik/zorunluluk bildirimini –mAll biçimbiriminin en yaygın işlevi olmakla beraber, tek işlevi değildir. –mAll’nun morfosemantik içeriği gereklilik ve zorunluluk kategorilerinin yanı sıra tahmin, çıkarım, istek, emir vb.nin ifadesi için de elverişlidir. –mAll’nun istek bildirdiği ifadelerde, konuşuru dışarıdan tetikleyen zorlayıcı dinamikler, kanunlar, kurallar, ödev ve sorumluluklar yoktur, tersine kişinin hayalleri, arzuları vb. vardır.”⁴⁹ Burada Hayri Bey ve ailesi, pazar günü tekrar birlikte olmayı, anlatıcının babasının da bu davette bulunmasını ve o gün yapacakları kaymaklı kadayıfı birlikte yemeyi dilemektedirler. Bu dileğin gerçekleşip gerçekleşmediği VI. MCBB’den anlaşılacaktır. Bu, diğer cümlelerin katkısıyla netleşecektir.

2.7.10.1.2. Ortak Mekân:

VI. MCBB’de yer alan cümleler, ortak mekân bağı çerçevesinde birleşmektedirler. Bu bölümde anlatılanlar, Hayri Beylerin Salacak’taki evinde gerçekleşmektedir. Cümlelerde “ev” sözcüğü geçmese de buranın iç mekân yani ev olduğu diğer ipuçlarından anlaşılmaktadır.

VI. MCBB’de akşam yemeği konu edilmiştir. Yemeğin bakkal dükkânında yenmeyeceği düşünülürse buradaki mekânın evin içi olduğu açıklık kazanmaktadır. Bunun dışında 230. cümlede evle ilgili olarak “köşe minder” ifadesi geçmektedir.

211. cümlede (*biz-Ø o akşam yemeğe kaldık*) anlatıcı ve annesinin Hayri Beylerde akşam yemeğine kaldıkları belirtildikten sonra 212’den 228’e kadar olan cümlelerle 236, 237 ve 238’de sofrada yaşananlar, söylenenler anlatılmaktadır. Dolayısıyla VI. MCBB’de genel mekân evse bu cümlelerde mekânın özel anlamda akşam yemeğinin yendiği sofranın çevresi olduğu söylenebilir. 230. cümleden itibaren yemeğin sona erdiği görülmektedir. Dolayısıyla evin içindeki özel mekânlar da değişmiştir. Zeliha Hanım ve anlatıcının annesi, köşe minderinde sohbete dalmışlar (230, 231, 232, 233, 234), Nesrin ise okuduğu romanı alarak neresi olduğu

⁴⁹ Demir, Sema A., “Türkiye Türkçesi İstek Kategorisine Semantik – Pragmatik Bir Yaklaşım”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara, 10-15 Eylül 2007, http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/Sema%20AslanDemir%20%20turkiye_turkcesi_istek_kategorisi_semantik_pragmatik_yaklasim.pdf (Erişim 15.06.2009).

belirtilmeyen köşesine çekilmiştir (235). Hayri Bey, Osman ve anlatıcının nerede olduklarına ise değinilmemiştir.

Böylece VI. MCBB'deki cümlelerin “ev” ortak mekânı etrafında birleştikleri, mekândaki bazı özel ayrıntılar dolayısıyla kimi cümleler arasında daha sıkı ilişkilerin olduğu görülmektedir.

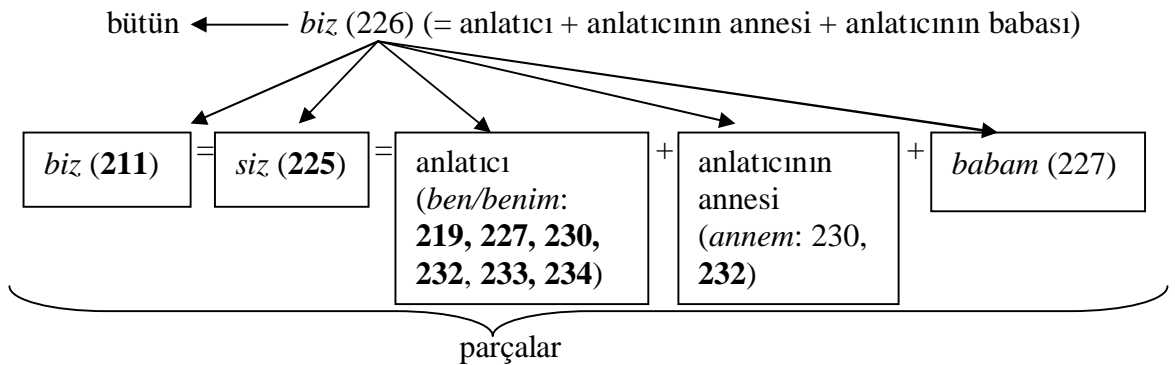
2.7.10.1.3. Ortak Kişi:

VI. MCBB'de öyküye yeni katılan isim yoktur. Çeşitli göstergelerle temsil edilen anlatıcı ve annesiyle Hayri Bey'in ailesinin üyeleri, bu bölümün kişilerini oluşturmaktadır. Öykü ilerledikçe verilen bilgilerle kişileri tanıma konusunda gelişme kaydedilmekte, yazarların bilgileri aşama aşama verdiği gerçeği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Anlatıcı, şu cümleleri ortak kişi bağlamında birbirine bağlar: *ben* (219, 233, 234) / *benim* (227, 230, 232)

Anlatıcının annesinin doğrudan yer aldığı cümlelerin sayısı ikidir: *annem* (230, 232).

Bunların dışında anlatıcı ve annesinin, bazı cümlelerde bütün-parça ilişkisi içinde dolaylı olarak bulunduğu görülmektedir. 211. cümledeki “biz” ile 225'teki “siz” zamirleri, anlatıcı ve annesine gönderme yapan bütünlere dir. Dolayısıyla derin yapıya bırakılmış olan bu iki birim arasında ortak kişi bağlamında eksik tekrar ilişkisi vardır. 226. cümlede de bir “biz” zamiri görülmektedir. Bu, 211'deki “biz”den farklı olarak anlatıcıyla annesinin yanında babasını da içine almaktadır. Bu durumda 211. cümlede geçen “biz”, aynı zamanda 226'daki “biz”in bir parçasıdır:

Hayri Bey'in ortak kişi ilişkisiyle bağladığı cümleler şunlardır:

Hayri Bey (216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225) = *Nesrin'in babası* (237, 238)

VI. MCBB'de Hayri Bey'in çok mutlu olduğu görülmektedir. O, hedefine ulaşmış ve istediği bakkal dükkânını açmıştır. Ama onu mutlu eden, isteğini gerçekleştirmesinden öte dükkândaki ürünlerden yararlanabilmeleridir. Hayri Bey ve ailesi, bolluk içindedirler. İstedikleri her şeyi yiyebilmektedirler: *Hayri Bey-Ø, o akşam insanın eli-Ø altında şekerler-Ø, unlar-Ø, yağlar-Ø bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu-Ø* (218), *Hayri Bey'in elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø*. Buradan, onların daha önce sıkıntı çektikleri anlaşılmaktadır. Dükkânın açılmasıyla birlikte refaha ermişlerdir. Anlatıcı, Hayri Bey'in otuz yıllık memurluk hayatından sonra ilk defa bu kadar mutlu olduğunu belirtmektedir: *o akşam otuz yıllık memurluk-Ø hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler-Ø yanıyordu-Ø Hayri Bey'in gözlerinde* (221).

Hayri Bey'in eşi Zeliha Hanım ve kızı Nesrin'in doğrudan yer aldığı cümleler şunlardır:

Zeliha Hanım: 230, 232.

Nesrin (231, 234, 235, 236, 237, 238) = *kız* (237) = *sen* (237)

Zeliha Hanım'la anlatıcının annesi, yemekten sonra köşe minderinde sohbet ederler. Sohbet konusu, Nesrin'e talip olan deniz subayıdır. Zeliha Hanım, artık kendilerinin zengin sayıldığını, bu nedenle Nesrin'in taliplerinin çoğalacağını söylemektedir: *ben-Ø onun şu kadarını duydum: "eh şimdi biz-Ø de varyetli sayılıyorz"-Ø* (233), *ben-Ø onun şu kadarını duydum: "Nesrin'in talipleri-Ø çoğalacak-Ø"-Ø* (234). Zeliha Hanım, evlilikle ilgili işleri zenginlikle orantılı görmektedir.

Bu bölümden Nesrin'in evlenme çağında bir genç kız olduğu anlaşılmaktadır. I. CBB'nin II. MCBB'sinde Nesrin'in genç kızlığın ilk adımında olduğu, artık çocuklarla oynamadığı söylenmiş [*Nesrin-Ø, Nesrin'in kara kara gözleriyle genç kızlığın ilk adımındaydı-Ø* (40), *Nesrin-Ø, koşmaca-Ø oyunlarından, saklambaç-Ø oyunlarından*

çekti-Ø kendini (42)] ancak yaşı net olarak belirtilmemiştir. Burada da yaşı konusunda bilgi verilmese de artık talipleri çıktığına göre evlenme yaşına geldiği anlaşılmaktadır. O dönemlerde evliliklerin erken yaşlarda yapıldığı düşünülürse Nesrin'in 16-17 yaşlarında olduğu söylenebilir.

Bu bölümde Hayri Bey ve ailesini kapsayan bir “biz” zamiri daha görülmektedir: *biz* (217, 224, 225, 233). Dolayısıyla cümleler arasında ortak kişi bağlamında şöyle bir bütün-parça ilişkisi vardır:

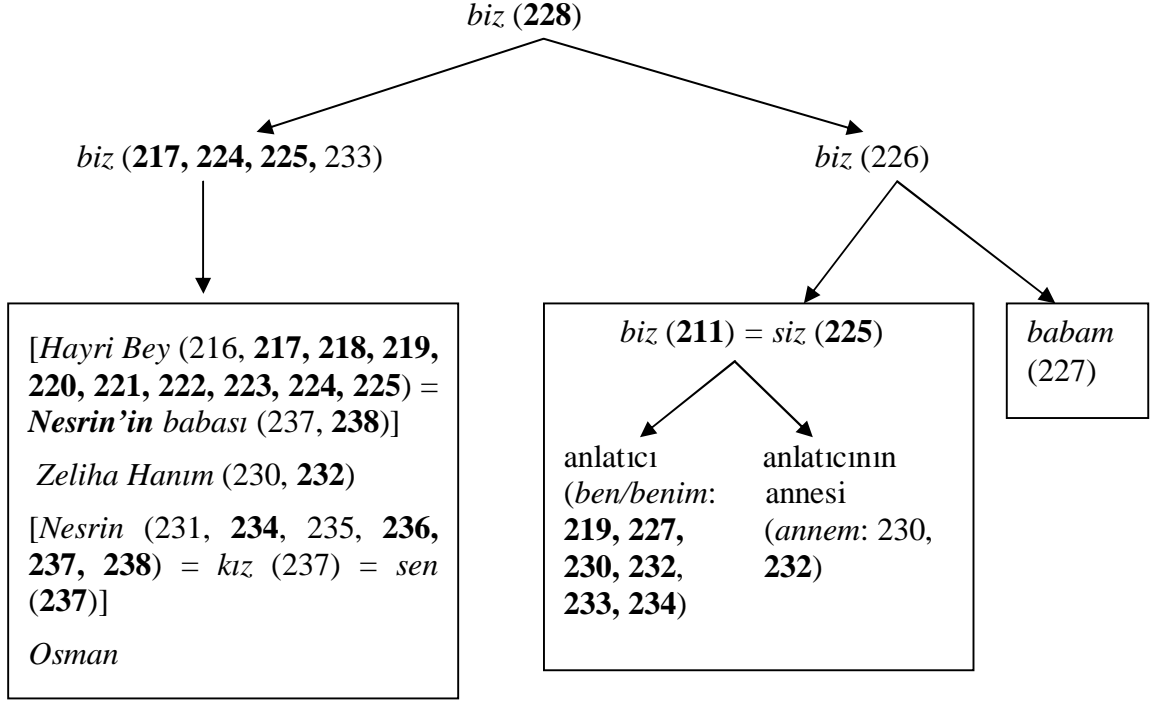
biz (217, 224, 225, 233) = [*Hayri Bey* (216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225) = *Nesrin'in babası* (237, 238)] + *Zeliha Hanım* (230, 232) + [*Nesrin* (231, 234, 235, 236, 237, 238) = *kız* (237) = *sen* (237)] + *Osman*

Osman, VI. MCBB'de doğrudan yer almamakta, bütün-parça ilişkisiyle dolaylı olarak bölüme girmektedir.

217, 224 ve 225. cümlelerde geçen “biz” zamiri, genel anlamda Hayri Bey ve ailesine gönderme yapsa da anlam itibarıyla özel kişileri anlatmaktadır. 217'de (*Hayri Bey-Ø, o akşam “biz-Ø iyi ki şu dükkânı açmışız”-Ø diyordu-Ø*) bu zamir, dükkânı açan kişiyi gösterir. Bu da Hayri Bey'dir. Bunun içine Zeliha Hanım da katılabilir çünkü Hayri Bey onun da onayını almış olmalıdır. Ama dükkânın ailenin tüm üyelerine ait olduğu düşünüldüğünden Hayri Bey “biz” zamirini kullanıyor. Yine 224 (*Hayri Bey-Ø, “biz-Ø dün kaymaklı kadayıf-Ø yapmıştık”-Ø dedi-Ø*) ve 225. (*Hayri Bey-Ø, “biz-Ø, biz-Ø sizin geleceğinizi bilsek gene kaymaklı kadayıfı yapardık”-Ø dedi-Ø*) cümlelerde kaymaklı kadayıfı yapan kişinin Zeliha Hanım olduğu, Nesrin'in de ona yardım ettiği düşünülebilir. Bu durumda söz konusu cümlelerdeki “biz” Zeliha Hanım'la Nesrin'i içine alır. Ancak burada da ailenin tüm üyeleri işin içine katılmıştır. Bu durumun, Hayri Bey'in ailesinin uyum içinde olduğunu; anne, baba ve çocukların bireyselliklerinden sıyrılıp aile kurumu içinde birbiriyle bütünleştiğini; böylece ailenin tek bir kuvvet oluşturduğunu gösterdiği söylenebilir.

228. cümledeki “biz” zamiriye toparlayıcı bir görev üstlenmiştir. Bu, anlatıcının ailesiyle Hayri Bey'in ailesinin tüm üyelerini içine alır. Hayri Bey, bir sonraki pazara

hep birlikte olmayı ve kaymaklı kadayıf yemeyi istemektedir. Buradaki “biz”in kapsama alanı şöyledir:

Göstergelerin gösterenleri aynı, gösterilenleri farklı olabilir. Nitekim burada da dört farklı “biz” zamirinin olduğu ancak bunların farklı kişilere gönderme yaptığı görülmektedir. İletişimin göstergelerin gösterilen yanlarıyla kurulduğu bilindiğinden ortak kişi ilişkisi incelenirken birimlerin gönderme yaptığı kişiler dikkatle değerlendirilmelidir. Bu noktada cümlelerin CBB’ler içinde değerlendirilmesinin önemi bir kez daha açığa çıkmaktadır. Çünkü zamirlerin gönderme yaptığı birimler, ancak cümlelerin ait oldukları bütün içinde ele alınmasıyla anlaşılabilir. Bu konuda Üstünova, şunları söylemektedir:

“(…) zamirler, sözlük anlamları olmayan; ama görev anlamları olan öncül biçimbirimlerdir. Adın yerini tutarlar, fakat hangi ada göndermede bulduklarını örtük / soyut / belirsiz olarak gösterirler. Metin çözücü eğer konuşma ortamının bir parçası ise, ya da cümleleri tek tek, birbirinden bağımsız değil de; CBB’ler halinde değerlendiriyorsa, zamirlerin göndermede buldukları kavramlar netleşir, somutlaşır.”⁵⁰

⁵⁰ Üstünova, Kerime, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, U.Ü. Basımevi, Bursa, 2002, s. 27.

Burada cümleler arasındaki ilişkiler dikkate alınmasaydı bölümde geçen “biz” zamirlerinin dört farklı gruba gönderme yaptığı anlaşılamayacaktı. Bu nedenle sağlıklı bir metin çözümlemesi için CBB’lerin dikkate alınması kaçınılmazdır. Bu ilişkide dikkati çeken bir başka nokta da bütünü gösteren bir ifadenin, aynı biçimde bütün ifade eden bir başka birimin parçası konumunda olabileceğidir.

Sözü edilen kişilerin dışında 218 ve 238. cümlelerde “*insan*” sözcüğü geçmektedir. Bu, genel bir ifade olduğu için iki cümleyi birbirine bağlarken bölümde yer alan tüm kişileri de içine alır. 238. cümledeki “*insan*”ın özel olarak Nesrin’e gönderme yaptığı söylenebilir. Çünkü yemekte az yiyen Nesrin’e, babası “*el-Ø adamı-Ø insanı baklava börekle beslemez*” diyor. Talibinin çıktığı bir zamanda Nesrin’e yönelik söylenen bu cümlede baklava börekle beslenmeyecek olan kişi, Nesrin’dir.

VI. MCBB’de görülen bir diğer kişi, Nesrin’e talip olan “*bir deniz-Ø subayı*”dır. Bu kişi, sadece 231. cümlede yer almaktadır. Ancak 238. cümlede geçen “*el-Ø adamı*” ifadesi, bir anlamda bu deniz subayına gönderme yapar. Çünkü bu ifade, Nesrin’in henüz belli olmayan eşine yönelik olarak söylenmiştir. Ortada bir talip olduğuna göre “*el-Ø adamı*”, tam olmasa da biraz bu subaya işaret eder. 234. cümledeki “*Nesrin’in talipleri*” ifadesi de belli olmayan kişileri anlatır. Ancak Nesrin’e talip olan deniz subayı, bu taliplerden biri olduğuna göre 231 ile 234. cümleler arasında *talipler-talip* bağlamında bir bütün-parça ilişkisi kurulabilir. Bu kişiler, olayların gelişmesinde herhangi bir görev üstlenmezler, sadece konuşmaların birer parçası durumundadırlar.

2.7.10.1.4. Ortak Nesne:

“*Yemek*” sözcüğü, cümlelerin ortak nesne ilişkisiyle bağlanmasını sağlamıştır: *yemek*: 211, 219, 223, **230**, 235, 236, **237**.

VI. MCBB’nin konusu, akşam yemeği olduğu için bu bölümde yemekle ilgili birimler geniş yer tutmaktadır. Bu nedenle “*yemek*” sözcüğü bir üst kimlik, genel bir ifade olarak alınırsa bununla ilgili birimler yani yiyecek çeşitleri özeli oluşturur. Böylece genel-özel ilişkisi çerçevesinde bir ortak nesne bağından söz edilebilir:

<i>yemek</i> (211, 219, 223, 230 , 235, 236, 237)	→ genel	
<i>telkadayıfı</i> (212)	<i>tatlı</i> (223)	} özel
<i>pilav</i> (213)	<i>kaymaklı kadayıf</i> (224, 225 , 228)	
<i>şekerler, unlar, yağlar</i> (218)	<i>baklava börek</i> (238)	

Üç cümlede (224, **225**, 228) kullanılmış olan “*kaymaklı kadayıf*” ifadesinin Hayri Bey için önemli olduğu görülmektedir. Anlatıcıyla annesinin ziyaretinden önceki gün Hayri Beyler kaymaklı kadayıf yapmışlardır. Hayri Bey, konukları bu tatlıya yetişemedikleri için üzülmede, “**Biz-Ø, biz-Ø sizin geleceğinizi bilsek gene kaymaklı kadayıfı yapardık.**” (225) demektedir. Bu nedenle pazar günü tekrar gelmelerini ister. O gün yine kaymaklı kadayıf yapacaklardır ve bu, mutlaka birlikte yenmelidir. Buradan, kaymaklı kadayıfın önemli bir tatlı olduğu anlaşılmaktadır. Gündüz’ün vermiş olduğu şu bilgi, konuya ışık tutar niteliktedir: “*Hayri Bey’li Üsküdar öyküsünde bir saplantı hâlinde sık sık tekrar edilen ve özlemi çekilen kaymaklı kadayıf ve kaymaklı komposto yemekleri küçük memur Hayri Bey için varlıklı olmanın göstergesidir.*”⁵¹ Hayri Bey, artık bir bakkal dükkânı sahibidir, zengindir. Kaymaklı kadayıf da onun zenginliğinin bir göstergesi olarak konuklarına ikram edilmelidir. O gün yapılan ve birlikte yenen tel kadayıfın Hayri Bey’in gözünde hiçbir değeri yoktur çünkü bu, onların zenginliğini sergilememektedir. Verilen bilgilerden hareketle o dönemler için kaymaklı kadayıfın bir üst sınıf tatlısı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Hayri Bey’in sakalından söz edilen 219, 220 ve 222. cümleler arasında yüzey yapıda kullanılan “*sakal*” sözcüğüyle sağlanmış bir ortak nesne ilişkisi görülmektedir.

218 ve 223. cümlelerde tam tekrarla yüzey yapıya çıkan “*el*” birimi, cümleler arasında ortak nesne bağı kurmuştur.

2.7.10.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

217. cümleyle 215, 218, 220, 221, 223 ve 233. cümleler arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır. Hayri Beylerin bakkal dükkânı açmaları, onların bolluk içinde yaşamalarını, zengin sayılmalarını ve Hayri Bey’in mutlu olmasını sağlamıştır:

⁵¹ Gündüz, a.g.e., s. 99.

biz-Ø iyi ki şu dükkânı açmışız (217)

sebepe

o akşam sofras-Ø dolup dolup boşalıyordu-Ø sofras-Ø (215)

Hayri Bey-Ø, o akşam insanın eli-Ø altında şekerler-Ø, unlar-Ø, yağlar-Ø bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu-Ø (218)

sonuç

o akşam otuz yıllık memurluk-Ø hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler-Ø yanyordu-Ø Hayri Bey'in gözlerinde (221)

Hayri Bey'in elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø (223)

eh şimdi biz-Ø de varyetli sayılıyorz (233)

Nesrin'in taliplerinin çoğalacak olmasının nedeni, artık Hayri Beylerin de varlıklı sayılmalarıdır:

eh şimdi biz-Ø de varyetli sayılıyorz (233)

sebepe

Nesrin'in talipleri-Ø çoğalacak-Ø (234)

sonuç

Hayri Bey'in Nesrin'e yemekle ilgili öğüt vermesinin nedeni, onun akşam yemeğinde az yemiş olmasıdır:

Nesrin-Ø, yemekte yemeği az yemişti-Ø (236)

sebepe

Nesrin'in babası-Ø, "kız sen-Ø, sen-Ø yemeği bulmuşken yemeği ye-Ø senin yemeği yiyeceğin kadar"-Ø demişti-Ø (237)

sonuç

Nesrin'in babası-Ø, "el-Ø adamı-Ø insanı baklava börekle beslemez"-Ø demişti-Ø (238)

2.7.10.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

VI. MCBB'deki bütün-parça ilişkileri, ortak kişi ve ortak nesne bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde görülen “biz” ve “siz” zamirlerinin bütünü yansıtır farklı kişilere gönderme yaptığı ve bu bütünlerin parçalarının neler olduğu, cümleler arasındaki ortak kişi ilişkileri incelenirken belirtilmiştir: bk. s. 319.

Aynı şekilde “yemek” sözcüğü, ortak nesne ilişkisi çerçevesinde geneli anlatırken bölümde adı geçen yemek çeşitleri özeli göstermektedir: bk. s. 324.

233. cümlede geçen “tatlı” sözcüğü, şekerle yapılan yiyeceklerin tümünü anlatması bakımından genel bir ifadedir. “Telkadayıfı” (212), “kaymaklı kadayıf” (224, 225, 228)ve “baklava” (238) birimleri ise tatlı çeşitleri olarak özeli ifade eder. Dolayısıyla bu cümleler arasında genel-özel ilişkisine dayalı bir bağ kurulabilir.

231 ile 234. cümleler de birbirine bütün-parça ilişkisiyle bağlanmaktadır. 234’te geçen “Nesrin’in talipleri” bütünü gösterirken 231’deki “bir deniz subayı”, bu bütünün parçalarından birini yansıtır.

Zeliha Hanım’la anlatıcının annesi, yemekten sonra köşe minderinde sohbet dalmışlardır. Anlatıcı, onların konuşmalarının bir kısmını duymuştur. Bunların verildiği cümleler arasında bütün-parça ilişkisi kurulabilir:

benim annemle, Zeliha Hanım-Ø yemekten sonra köşe-Ø minderinde sohbeta dalmışlardı (230)

ben-Ø onun şu kadarını duydum: “eh şimdi biz-Ø de varyetli sayılıyorz”-Ø (233)

ben-Ø onun şu kadarını duydum: “Nesrin’in talipleri-Ø çoğalacak-Ø”-Ø (234)

231. cümle; 232, 233 ve 234. cümlelere “o” zamiriyle yerleşmiştir. Bu cümlelerde “o” zamiri, Nesrin’e bir deniz subayının talip olmasına gönderme yapmaktadır. Böylece 231. cümle, ortak nesne olarak diğer cümlelere eksik tekrar yoluyla yerleşmiştir:

Nesrin'e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø (231)

benim annemle Zeliha Hanım-Ø onu konuşacaklardı herhalde (232)

ben-Ø onun şu kadarını duydum: "eh şimdi biz-Ø de variyetli sayılıyorz"-Ø (233)

ben-Ø onun şu kadarını duydum: "Nesrin'in talipleri-Ø çoğalacak-Ø"-Ø (234)

2.7.10.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

VI. MCBB'yi oluşturan cümleler, zaman bakımından "akşam yemeği anı" ve "yemekten sonra" biçiminde iki gruba ayrılabilir.

211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 236, 237 ve 238. cümleler, Hayri Beylerde yenen akşam yemeğini, yemekte yaşananları ve konuşulanları anlatırken 230, 231, 232, 233, 234 ve 235. cümleler, yemek sonrasına ait durumları vermektedir. 235. cümledeki "yemekten sonra" ifadesi, bu ayrımı yüzey yapıya da taşımıştır.

2.7.10.1.8. Karşıtlık İlişkileri:

kız (237) X *adam* (238)

bol (223) X *az* (236)

2.7.10.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Yemekle ilgili ifadeler: *yemek* (211, 219, 223, **230**, 235, 236, **237**), *telkadayıfı* (212), *pilav* (213), *şekerler* (218), *unlar* (218), *yağlar* (218), *tatlı* (223), *kaymaklı kadayıf* (224, **225**, 228), *baklava börek* (238), *tabak* (214), *sofra* (215).

Bedenle ilgili ifadeler: *el* (218, 223), *sakal* (219, 220, 222), *gözler* (221).

Hoşnutlukla ilgili ifadeler: *nefis* (213), *mutlu* (220), *mutluluk* (222).

Zamanla ilgili ifadeler: *akşam* (211, **215**, **216**, **217**, **218**, **219**, **221**), *yıl* (221), *dün* (224), *pazar* (226), *şimdi* (233).

2.7.10.1.10. Yakın Anlamlılık:

220 (*mutluydu-Ø Hayri Bey'in sakalı-Ø*) ve 222. (*Hayri Bey'in sakalına yansiyordu-Ø bu mutluluk-Ø*) cümleler, yakın anlamlıdır. Her iki cümlede de Hayri Bey'in mutluluğu, sakalının mutlu olması biçiminde verilmiştir. Oysa sakalın mutluluğu, söz konusu edilemez. Çünkü bu, insanlara özgü bir duygudur. Dolayısıyla bu söylem, tutarlılık ilkesine aykırıdır. İrem Onursal'ın da belirttiği gibi “ (...) *tutarlılık söz konusu olduğunda, metinde sözü edilen izleğin dil dışı dünya gerçeklikleriyle kurduğu ilişkilerin incelenmesi gerekmektedir.*”⁵² Okuyucunun dil dışı dünyayla bütünleştiği bu cümleler, yakın anlamlı olmaları yönüyle kendi aralarında bağlantı kurmaktadır.

2.7.10.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

VI. MCBB'deki iki kesik cümle (214, 223) dışındaki cümleler, olumluluk-olumsuzluk açısından değerlendirildiğinde yazarın, olumlu cümlelerden yana olduğu görülmektedir. Bu bölümde sadece 216. cümle (*Hayri Bey-Ø o akşam Hayri Bey'in nasıl ikram-Ø edeceğini bilmiyordu-Ø*) olumsuz kurgulanmıştır. Diğer cümleler, olumluluk çatısı altında birleşmektedir.

2.7.10.1.12. Tekrarlar:

2.7.10.1.12.1. Sıfır Tekrar:

biz (Anlatıcının ailesiyle Hayri Beylere gönderme yapar.): **228.**

biz (Hayri Bey'in ailesine gönderme yapar.): **217, 224, 225.**

biz (Anlatıcıyla annesine gönderme yapar.): **211.**

o akşam: **215, 216, 217, 218, 219, 221.**

sofra: **215.**

Hayri Bey: **217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225.**

ben: **219, 233, 234.**

⁵² Onursal, a.g.e., s. 129.

benim: 227, 230, 232.

dedi: 224, 225.

siz: 225.

kaymaklı kadayıf: 225.

Hayri Beyler: 226.

pazar: 227, 228.

yemekten sonra: 230.

benim annemle Zeliha Hanım: 232.

o: 233, 234.

şu kadarını duydum: 234.

Nesrin: 234, 235, 236, 237, 238.

yemek: 230, 237.

sen: 237.

demmişti: 237.

Nesrin'in babası: 238.

{-DI}: 237, 217, 224, 225, 234.

{-mİştI}: 237.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 212, 213, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 224, 225, 227, 231, 234, 235, 236, 237, 238.

eksiz özne durumu {-Ø}: 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 216, 217, 224, 225, 233, 234, 237, 238.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 218, 221, 230, 231, 238.

emir kipi 2. tekil kişi eki {-Ø}: 237.

1. tekil kişi eki {-m}: 234.

1. tekil kişi iyelik eki {-m}: 232.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 234.

ekli nesne durumu eki {-I}: 225, 234, 236, 237.

tamlayan durumu eki {-n)In / -im}: 216, 219, 220, 221, 222, 223, 225, 227, 230, 232, 233, 234, 235, 237, 238.

2.7.10.1.12.2. Tam Tekrar:

yemek: 211, 219, 223, 235, 236.

kadayıf: 212, 224, 228.

de-: 217, 238.

el: 218, 223.

altında: 218, 223.

sakal: 219, 220, 222.

mutlu: 220, 222.

kaymaklı kadayıf: 224, 228.

yap-: 224, 225.

ye-: 228, 236, 237.

köşe: 230, 235.

Nesrin: 231, 235.

talip: 231, 234.

{-DI}: 211, 212, 213, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 225, 226, 227, 228, 230, 232, 233, 235, 236, 238.

{-yordu}: 215, 216, 218, 219, 221, 222, 226.

{-mIş}: 217, 224, 230, 231, 235, 236, 238.

{-mIştI}: 224, 230, 235, 236, 238.

{-AcAk}: 232, 234.

{-mAllydI}: 227, 228.

1. tekil kişi eki {-m}: 219, 233.

3. çoğul kişi eki {-lAr}: 226, 230, 232.

1. tekil kişi iyelik eki {-m}: 227, 230.

3. tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}: 212, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 230, 231, 233, 234, 235, 237, 238.

ekli nesne durumu eki {-I}: 216, 217, 219, 225, 226, 228, 232, 233, 235, 238.

tamlayan durumu eki {-n)In}: 218, 223, 237.

2.7.10.1.12.3. Eksik Tekrar:

232, 233 ve 234. cümlelerde görülen “o” zamiri, 231. cümlelerin tamamının yerini tutmaktadır. Dolayısıyla bu birimler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

Nesrin’e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø (231) = o (232, **233, 234**)

“Hayri Bey” ile “Nesrin’in babası” birimlerinin göndermesi, aynı dil gerçeğinedir: *Hayri Bey* (216, **217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225**) = *Nesrin’in babası*: 237, **238**.

Anlatıcıyla annesine gönderme yapan “biz” ve “siz” zamirleri arasında eksik tekrar ilişkisi vardır: *biz* (**211**) = *siz* (**225**).

Nesrin, eksik tekrar ilişkisi içinde olan çeşitli birimlerle gündeme gelmiştir:

Nesrin (231, **234, 235, 236, 237, 238**) = *kız* (237) = *sen* (**237**).

2.7.11. VII. MCBB:

giriş

biz-Ø yemekten sonra Hayri Bey’le birlikte gene dükkâna indik (229)

gelişme

ihtiyar bir kadın-Ø üç basamağı ağır ağır iniyordu-Ø (239)

<i>ihtiyar bir kadın-Ø, ihtiyar bir kadın-Ø üç basamağı her basamakta bir-iki dakika dinlenerek iniyordu-Ø</i>	(240)
<i>biz-Ø Osman'la beraber kadının koluna girdik</i>	(241)
<i>çenesi-Ø durmadan işliyordu-Ø kadının</i>	(242)
<i>kadın-Ø, neler-Ø söylemiyordu-Ø ki Ø</i>	(243)
<i>ben-Ø Hayri Bey'e baktım</i>	(244)
<i>Hayri Bey-Ø hiç memnun değil-Ø</i>	(245)
<i>Hayri Bey'in suratı-Ø asık-Ø</i>	(246)
<i>Osman-Ø, "kocakarı-Ø bizim başımızın derdi oldu-Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(247)
<i>Osman-Ø, "kocakarı-Ø, küp gibi sağır-Ø"-Ø dedi-Ø</i>	(248)
<i>Osman-Ø, "kocakarı-Ø gene ne-Ø isteyecek-Ø bakalım"-Ø dedi-Ø</i>	(249)
<i>kadın-Ø zorla yaklaştı-Ø tezgâha</i>	(250)
<i>biz-Ø, kadının iki yanındaydık</i>	(251)
<i>biz-Ø, kadın düşer-Ø-Ø diye bekliyorduk tetikte</i>	(252)
<i>kadın-Ø, bir şişe-Ø uzattı-Ø</i>	(253)
<i>kadın-Ø, minicik bir şişe-Ø uzattı-Ø</i>	(254)
<i>kadın-Ø, "sen-Ø zeytinyağı-Ø koy-Ø şuna"-Ø dedi-Ø</i>	(255)
<i>kadın-Ø, doldurulan şişeyi aldı-Ø</i>	(256)
<i>kadın-Ø, beş kuruş-Ø uzattı-Ø</i>	(257)
<i>biz-Ø gene kadının kollarına girdik</i>	(258)
<i>biz-Ø kadını sokağa kadar çıkardık</i>	(259)
<i>biz-Ø kadını köşeye kadar götürdük</i>	(260)
<i>biz-Ø dükkâna geri geldiğimizde kadının başı örtülü bir kadın-Ø yüz paralık zeytin-Ø sardırıyordu-Ø</i>	(261)
<i>beş kuruşluk helva Ø</i>	(262)

yüz paralık zeytin	Ø	(263)
yedi buçukluk çikolata	Ø	(264)
iki yüz elli dirhem pirinç	Ø	(265)
dükkân-Ø tıkr tıkr işliyordu-Ø		(266)

sonuç

biz-Ø Osman'la paketleri sarıyorduk		(267)
biz-Ø Osman'la paketleri terazide tartıyorduk		(268)
biz-Ø Osman'la arada bir Hayri Bey Amca'nın uzattığı karamelaları atıştırıyorduk		(269)

2.7.11.1.Cümleler arası Anlam İlişkileri:

2.7.11.1.1. Ortak Zaman:

VII. MCBB'de Hayri Beylerde yenen akşam yemeğinin sonrası konu edinilmiştir. VI. MCBB'de de yemek sonrasına ait cümleler bulunmaktadır. Ancak bu cümlelerde mekân evdir. Yemekten sonra hanımlar evde kalırlar, erkeklerse yeniden bakkal dükkânına inerler. İşte VII. MCBB'de yemek sonrası bakkal dükkânındaki alışveriş işleri anlatılmaktadır. Bu bölümdeki zamanı, 229. cümlede kullanılan “yemekten sonra” ifadesi, açıkça vermektedir.

VII. MCBB'deki zaman eklerine bakıldığında cümlelerde ağırlıklı olarak görülen geçmiş zaman eki *{-DI}*'nin kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra olayların sürekliliğini anlatmak üzere *{-yordu}* ekinden ve okuyucuyu olay anına taşıyarak yaşananları canlı tutmak amacıyla yüklemselleştirici ekten *{-Ø}* yararlanılmıştır.

Zaman eklerinin cümlelere göre dağılımı şöyledir:

{-DI}: *indik* (229), *girdik* (241, 258), *baktım* (244), *dedi-Ø* (247, **248, 249**, 255), *yaklaştı-Ø* (250), *kadının iki yanındaydık* (251), *uzattı-Ø* (253, **254**, 257), *aldı-Ø* (256), *çıkardık* (259), *götürdük* (260).

{-yordu}: *iniyordu-Ø* (239, 240), *işliyordu-Ø* (242, 266), *söylemiyordu-Ø* (243), *bekliyorduk* (252), *sardırıyordu-Ø* (261), *sarıyorduk* (267), *tartıyorduk* (268), *atıştırıyorduk* (269).

yüklemselleştirici ek {-Ø}: *memnun değil-Ø* (245), *asık-Ø* (246).

262 (*beş kuruşluk helva Ø*), 263 (*yüz paralık zeytin Ø*), 264 (*yedi buçukluk çikolata Ø*) ve 265. (*iki yüz elli dirhem pirinç Ø*) cümleler, yüklemsiz kesik cümle özelliği göstermektedir. Dolayısıyla bu cümlelerde, zamanı kestirmek mümkün değildir. Ancak cümlelerde verilenler değerlendirildiğinde zaman hakkında yorum yapılabilir. Bu cümlelerde Hayri Bey'in bakkal dükkânında yapılan alışverişlerin içeriğine değinilmiştir. Bağlamdan anlaşıldığı kadarıyla sözü edilen ürünler, yemekten sonra dükkâna inildiğinde satılmıştır. Anlatıcı, dükkâna gelen her müşteriyi anmak yerine, satın alınanları söyleyerek okuyucunun dikkatini başka bir noktaya çekmek istemektedir. Cümlelerde sözü edilen ürünlerin hepsinin miktarı çok azdır. Hayri Bey'in dükkânına gelen müşteriler, azar azar alışveriş yapmaktadırlar. Anlatıcı, okuyucuyu bu konuya odaklamak istemiştir. Dolayısıyla kesik cümle özelliğindeki bu cümleler de zaman bakımından MCBB'deki diğer cümlelerden ayrılmamaktadır.

2.7.11.1.2. Ortak Mekân:

Bu bölümde mekân, 229. cümlede (*biz-Ø yemekten sonra Hayri Bey'le birlikte gene dükkâna indik*) açıkça belirtildiği gibi, yeniden bakkal dükkânı olur. Akşam yemeği yendikten sonra Hayri Bey, Osman ve anlatıcı, dükkâna inerler.

VI. MCBB'de mekânın ev olduğu bilinmektedir. VII. MCBB'de bakkal dükkânında yaşananlar anlatıldığı için iki bölüm arasında mekân olarak iç-dış bağlamında bir yakınlık vardır. Her iki bölümde de iç mekân söz konusu edilmiştir. Dolayısıyla burada bir iç mekândan bir başka iç mekâna geçildiği görülmektedir.

VII. MCBB'de genel olarak mekân, dükkânın içidir ancak anlatıcıyla Osman'ın iki defa dışarı çıktıkları görülür. Bakkala alışveriş yapmak için gelen yaşlı bir kadına yardım etmek isteyen Osman'la anlatıcı, kadını dışarıda karşılayıp koluna girer ve merdivenleri inmesine yardım ederler. Aynı biçimde alışveriş tamamlandıktan sonra da onu sokağa çıkarıp köşeye kadar götürürler. Kısa süreli bu dış mekâna geçişlerin dışında

bölümdeki olayların tümü, bakkal dükkânının içinde gerçekleşmekte; cümleler, ortak mekân bağı çerçevesinde bir araya gelmektedirler.

VII. MCBB’de mekâna yönelik kullanılan birimler ve bunların geçtiği yerler, şöyle gösterilebilir:

İç mekân (bakkal dükkânı): *dükkân* (229, 261, 266).

Dış mekân (merdivenler, sokak): *basamak* (239, **240**), *sokak* (259), *köşe* (260).

2.7.11.1.3. Ortak Kişi:

VII. MCBB’de görülen kişiler; Hayri Bey, anlatıcı, Osman ve dükkâna gelen müşterilerdir. Bu kişilerin doğrudan ya da bütün-parça ilişkisi içinde dolaylı olarak yer aldığı cümleler, kendi aralarında ortak kişi bağı kurmaktadır.

Hayri Bey, çeşitli birimlerle yinelenerek şu cümleler arasında kişi ortaklığı kurmaktadır:

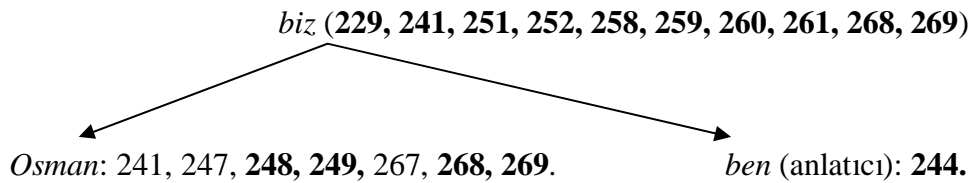
Hayri Bey (229, 244, **245, 246**) = *Hayri Bey Amca* (269) = *sen* (**255**)

Osman’ın yer aldığı cümleler şunlardır:

Osman: 241, 247, **248, 249**, 267, **268, 269**.

“Ben” zamirinin gönderme yaptığı anlatıcı, doğrudan sadece 244. cümlede görülmektedir: **ben-Ø** *Hayri Bey’e baktım*.

Osman’la anlatıcı, bu cümlelerin yanı sıra “biz” zamirinin parçaları olarak da okuyucunun karşısına çıkmaktadır:

Bunun dışında 247. cümlede de (*Osman-Ø*, “*kocakarı-Ø bizim başımızın derdi oldu-Ø*”-Ø *dedi-Ø*) bir “biz” zamiri geçmektedir. Osman, dükkâna alışveriş için gelen yaşlı kadının sağır olduğu için başlarının derdi olduğunu söylüyor. Bu durumda “biz” zamirinin dükkân sahiplerine gönderme yaptığı anlaşılır. Kadınlı kim ilgileniyorsa “biz”in içine dâhil olur. Açıkça belirtilmediğine göre “biz”in Hayri Bey’le Osman’a

gönderme yaptığı söylenebilir. Ancak Zeliha Hanım ve Nesrin de dükkânla ilgileniyorlarsa onlar da bu grubun içinde olabilir. Buraya kadar edinilen bilgiler, bu konuda hüküm verilmesini sağlayacak yeterlilikte değildir.

VII. MCBB’de okuyucuya yabancı olmayan bu kişilerin dışında iki de müşteri görülmektedir. Bunlar, öyküye yeni katılırlar; üst kimlikleri “müşteri” olsa da daha önceki müşteriler değildirler. Diğerleri gibi bunların da öyküde kalıcı bir rolü yoktur. Dükkândaki alışveriş işlerini anlatabilmek için birer araç olarak kullanılmışlardır.

Dükkâna ilk gelen müşteri, kulakları ağır işiten yaşlı bir kadındır. Bölümde onu anlatmak için çeşitli ifadeler kullanılmıştır. Aşağıda gösterilen cümleler, yaşlı kadının sağladığı kişi ortaklığıyla birbirine bağlanmaktadır:

ihtiyar bir kadın (239, **240**) = *kadın* (241, 242, **243**, 250, **251**, **252**, **253**, **254**, **255**, **256**, **257**, **258**, **259**, **260**) = *kocakarı* (247, **248**, **249**)

İkinci müşteriye “*yüz paralık zeytin*” almaya gelen bir başka kadındır. Başının örtülü olduğu söylenen bu kadının yaşı konusunda bilgi verilmemiştir. Sadece 261. cümlede “*kadın*” ve “*başı örtülü bir kadın*” birimleriyle sözü edilen bu kişi, diğer cümlelerde görülmediğinden cümleler arasındaki ortak kişi bağına katkı sağlamamaktadır.

2.7.11.1.4. Ortak Nesne:

“*Üç basamak*” ifadesi, ortak nesne olarak 239 ve 240. cümleler arasında bağ kurar: *üç basamak*: 239, **240**.

Hayri Bey’in bakkal dükkânına gönderme yapan “*dükkân*” sözcüğü, hem VII. MCBB içinde hem de bölümler arasında ortak nesne bağı sağlamaktadır. VII. MCBB’deki 229, 261, 266. cümleler, yüzey yapıdaki “*dükkân*” birimiyle birbirine bağlanır. Buraya kadar bu sözcüğün geçtiği yerler ve bölümlerarası bağlantılar ise şöyledir:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) = *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey’in dükkânı* (130, 136) = *bir bakkaliye* (133) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *dükkân* (139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266).

253, 254, 255 ve 256. cümleler arasında, dükkâna gelen yaşlı kadının zeytinyağı almak için kullandığı şişenin eksik tekrar yoluyla yinelenmesi sonucu sağlanmış bir ortak nesne ilişkisi vardır:

bir şişe (253) = minicik bir şişe (254) = şu (255) = doldurulan şişe (256)

261 ve 263'te tam tekrar olarak yüzey yapıya çıkan “*yüz paralık zeytin*” ifadesi, cümleler arasında ortak nesne bağı kurmaktadır.

“*Paketler*” sözcüğü, 267 ile 268. cümleyi birbirine bağlar: *paketler: 267, 268.*

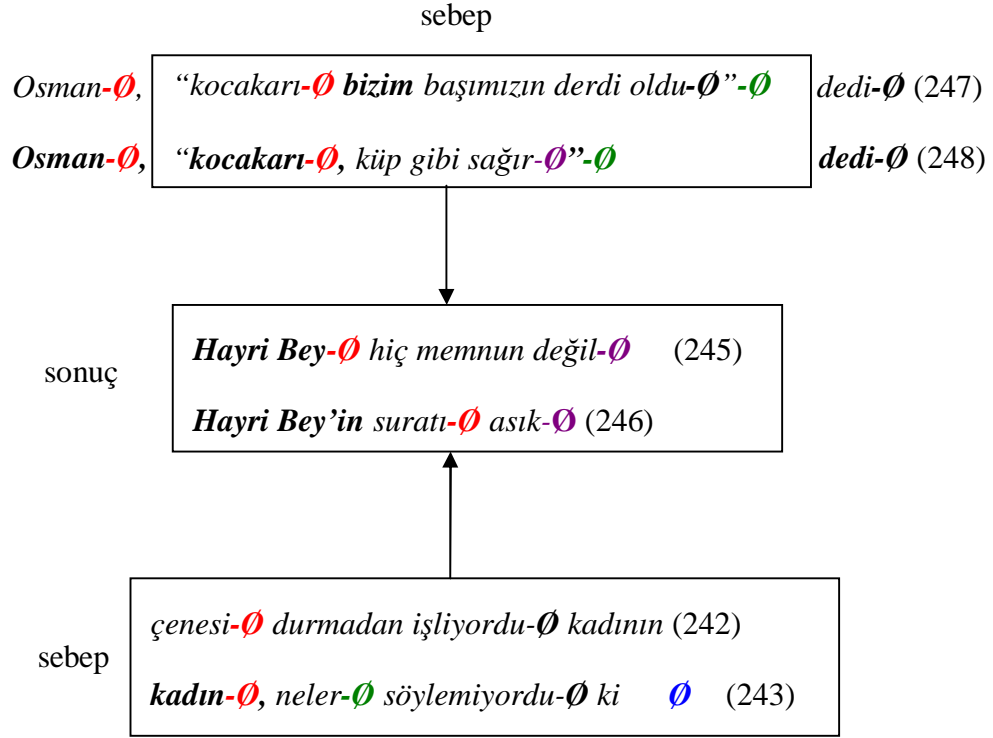
249. cümledeki “*ne*” soru zamirinin göndermesi, 255. cümlede açıklanan “*zeytinyağı*” nadır. Bu birimler, iki cümle arasında eksik tekrar yoluyla ortak nesne ilişkisi sağlar.

2.7.11.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

251 ile 252. cümle, sebep-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlanır. Osman'la anlatıcı, yaşlı kadının düşmesinden korktukları için onun iki yanında durmaktadırlar:

biz-Ø, kadın düşer-Ø-Ø diye bekliyorduk tetikte (252) sebep
biz-Ø, kadının iki yanındaydık (251) ← sonuç

245 ve 246. cümlelerle 247 ve 248. cümleler arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır. Dükkâna gelen yaşlı kadın “*küp gibi sağır*”dır. Bu nedenle alışveriş sırasında anlaşmaları zor olmaktadır. Yine alışverişe gelince Hayri Bey'in canı sıkılmıştır. Hayri Bey'in yüzünün asılmasının bir diğer nedeni, yaşlı kadının çok konuşması da olabilir. Bu durumda cümleler arasındaki sebep-sonuç ilişkisine kadının gevezeliğinin anlatıldığı 242 ve 243. cümleler de katılabilir:

2.7.11.1.6. Bütün – Parça İlişkileri:

VII. MCBB’de grup ifade eden “biz” zamirleri, cümleler arasında bütün-parça ilişkisi kurmaktadır.

Bu bölümde iki farklı “biz” zamirinin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki Osman ve anlatıcıya gönderme yapar:

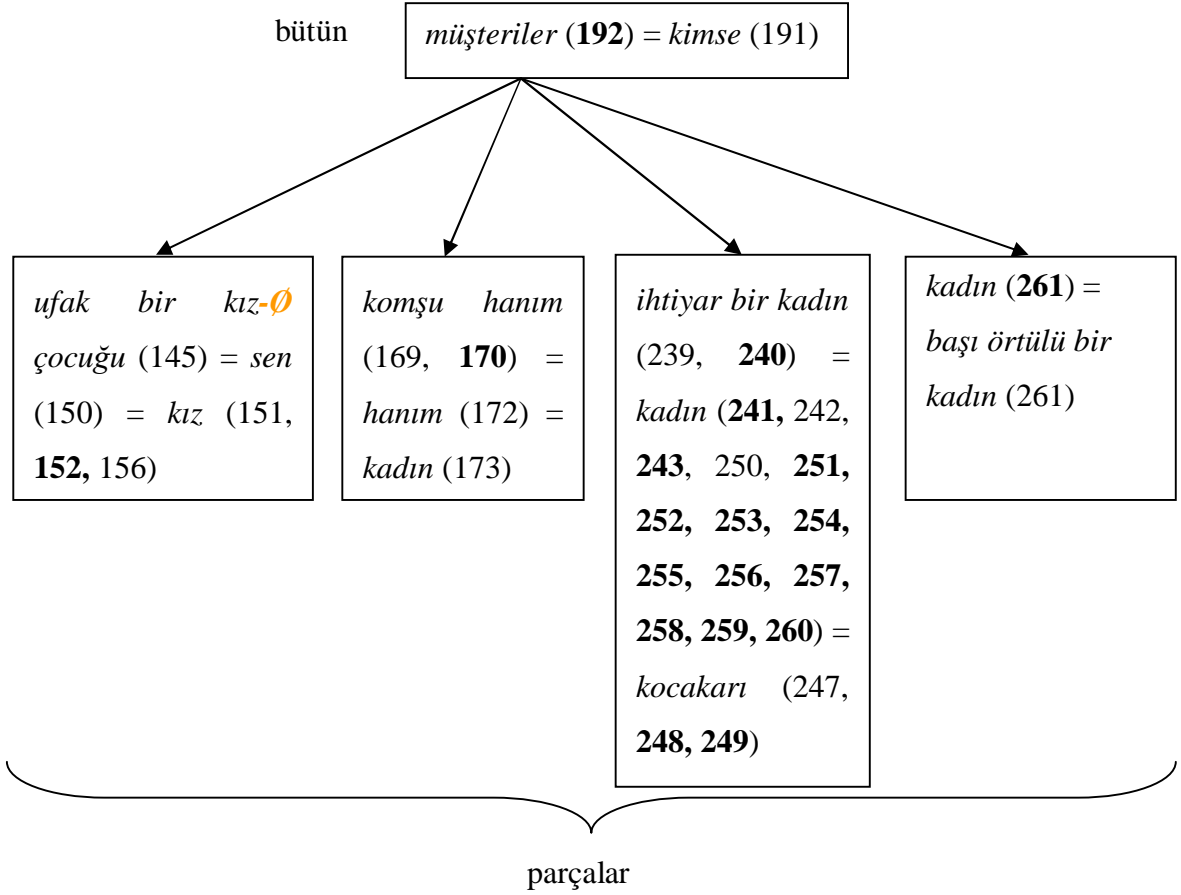
biz: 229, 241, 251, 252, 258, 259, 260, 261, 268, 269. → bütün

Osman: 241, 247, 248, 249, 267, 268, 269. }
ben: 244. } parçalar

Diğer “biz” ise 247. cümlede görülmektedir. Ortak kişi konusu ele alınırken de belirtildiği üzere bu zamirin kapsama alanı net olarak bilinmemekte, bunun genel olarak Hayri Bey ve ailesine gönderme yaptığı düşünülmektedir: bk. s. 335-336.

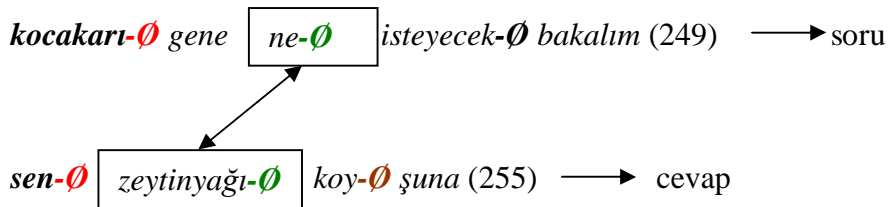
VII. MCBB’deki bir diğer bütün-parça ilişkisindeyse bütün verilmeden parçalar yoluyla bağlantı sağlanmıştır. Dükkâna alışveriş için gelen iki kadın, “müşteriler” bütününün parçalarını oluşturmaktadır. Burada “müşteriler” sözcüğü geçmese de bunun parçaları, cümleler arasında bağlantı kurar. Daha önce V. MCBB’de verilen

“müşteriler” ve “kimse” birimleri, bu bütünü göstermektedir. Bu birimlerle daha önceki bölümlerde görülen diğer müşteriler, V. CBB’de MCBB’lerarası bağ kurmaktadır.

2.7.11.1.7. Soru – Cevap İlişkileri:

249 ve 255. cümlelerin iç cümleleri arasında soru-cevap ilişkisi vardır. 249’daki soru, nesneye yöneliktir; yaşlı kadının ne isteyeceği sorgulanmaktadır. Cevaba ulaşılan 255. cümlede kadının zeytinyağı istediği anlaşılmaktadır.

2.7.11.1.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Gıda maddeleriyle ilgili ifadeler: *zeytinyağı* (255), *zeytin* (261, 263), *helva* (262), *çikolata* (264), *pirinç* (265), *karamelalar* (269).

Bedenle ilgili ifadeler: *kol* (241, 258), *çene* (242), *surat* (246), *baş* (247, 261).

Bakkal dükkânıyla ilgili ifadeler: *dükkân* (229, 261, 266), *tezgâh* (250), *terazi* (268).

Parayla ilgili ifadeler: *beş kuruş* (257, 262), *yüz para* (261, 263), *yedi buçukluk* (264).

Ölçüyle ilgili ifadeler: *dirhem* (265), *terazi* (268), *tart-* (268).

Yaşlılıkla ilgili ifadeler: *ihiyar* (239, **240**), *kocakarı* (247, **248**, **249**).

Mekânla ilgili ifadeler: *dükkân* (229, 261, 266), *basamak* (239, **240**), *sokak* (259), *köşe* (260).

2.7.11.1.9. Yakın Anlamlılık:

262, 263, 264 ve 265. cümleler, yakın anlamlılık ilgisiyle birbirine bağlanmaktadır:

beş kuruşluk helva Ø (262)

yüz paralık zeytin Ø (263)

yedi buçukluk çikolata Ø (264)

iki yüz elli dirhem pirinç Ø (265)

Kesik cümle olarak kurgulanan bu yapılarda, Hayri Bey'in dükkânında gerçekleşen alışveriş işlerinden söz edilmekte, müşterilerin neleri ne kadar aldıkları ifade edilmektedir. Ancak burada amaç; helva, zeytin, çikolata, pirinç gibi ürünlerin satıldığını anlatmak değildir. Miktarların az oluşu vurgulanmak istenmiştir. Anlatıcı, okuyucunun dikkatini bu noktada toplamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu amaca hizmet eden söz konusu cümleler, yakın anlamlı olarak düşünülebilir.

Aynı kurgunun daha önce de kullanılmış olması, dikkat çekicidir. II. MCBB'nin 174, 175 ve 176. cümlelerinde de aynı konuya vurgu yapılmaktadır.

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (174)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “yüz paralık ayva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (175)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “kırk paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (176)

Altı çizili yapılarda da müşterilerin alışveriş alışkanlıklarına gönderme yapılır. Anlatıcı, VII. MCBB’de bu konuyu tekrar gündeme getirmekte, okuyucunun konu üzerinde düşünmesini sağlamaktadır.

II. ve VII. MCBB’lerde yer alan bu paralel yapılar, bölümlerarası ilişkilerin güzel bir örneğini oluşturur.

2.7.11.1.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

VII. MCBB’yi oluşturan cümlelerden sadece ikisi olumsuzdur: 243 (*söylemiyordu-Ø*) ve 245 (*memnun değil-Ø*). Ancak 243. cümlenin olumsuz biçimde kurgulanmasının bir nedeninin olduğu görülmektedir. Anlatıcı, yaşlı kadının çok konuştuğunu anlatmak için olumsuz soru cümlesi formundan yararlanmışır: *Kadın-Ø, neler-Ø söylemiyordu-Ø ki Ø*.

243 ve 245’in dışındaki cümleler, olumludur.

2.7.11.1.11. Tekrarlar:

2.7.11.1.11.1. Sıfır Tekrar:

biz (anlatıcı ve Osman): **229, 241, 251, 252, 258, 259, 260, 261, 268, 269.**

biz (Hayri Bey ve ailesi): **247.**

ihtiyar bir kadın: **240.**

üç basamağı: **240.**

iniyordu: **240.**

kadın (yaşlı kadın): **241, 243, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260.**

ben: **244.**

Hayri Bey: **245, 246.**

Osman: 248, 249, 268, 269.

Osman'la: 268, 269.

kocakarı: 248, 249.

dedi: 248, 249.

uzattı: 254.

sen: 255.

kadın (ikinci müşteri): 261.

paketleri: 268.

{-DI}: 240, 248, 249, 254, 267.

{-yordu}: 240.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 239, 240, 242, 243, 247, 248, 249, 250, 253, 254, 255, 256, 257, 261.

eksiz özne durumu {-Ø}: 229, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 266, 267, 268, 269.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 243, 247, 248, 249, 252, 253, 254, 255, 257, 261.

emir kipi 2. tekil kişi eki {-Ø}: 255.

yüklemselleştirici ek {-Ø}: 245, 246, 248.

1. çoğul kişi eki {-k}: 267.

ekli nesne durumu eki {-I}: 240, 259, 260, 268.

tamlayan durumu eki {-(n)In / -im}: 241, 246, 247, 251, 258, 261.

2.7.11.1.11.2. Tam Tekrar:

Hayri Bey: 229, 244.

dükkân: 229, 261, 266.

gene: 229, 249, 258.

in-: 229, 239.

basamak: 239, 240.

Osman: 241, 247, 267.

Osman'la: 241, 267.

kol: 241, 258.

girdik: 241, 258.

kadın (yaşlı kadın): 242, 250.

baş: 247, 261.

dedi: 247, 255.

uzattı: 253, 257.

şişe: 253, 254, 256.

beş kuruş: 257, 262.

kadar: 259, 260.

yüz paralık zeytin: 263.

sar-: 261, 267.

işle-: 242, 266.

{-DI}: 229, 239, 241, 242, 243, 244, 247, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 268, 269.

{-yordu}: 239, 242, 243, 252, 261, 266, 258, 269.

1. *çoğul kişi eki {-k}*: 229, 241, 251, 252, 258, 259, 260, 261, 268, 269.

3. *tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}*: 241, 242, 246, 247, 251, 255, 258, 261, 269.

ekli nesne durumu eki {-I}: 239, 256, 267, 269.

tamlayan durumu eki {-n)In}: 242, 247, 269.

2.7.11.1.11.3. Eksik Tekrar:

Hayri Bey'e gönderme yapan birimler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır: *Hayri Bey* (229, 244, **245, 246**) = *Hayri Bey Amca* (269) = *sen* (**255**).

Aşağıda gösterilen birimlerin, eksik tekrar yoluyla dükkâna gelen yaşlı kadını anlattığı görülmektedir:

ihhtiyar bir kadın (239, **240**) = *kadın* (**241**, 242, **243**, 250, **251**, **252**, **253**, **254**, **255**, **256**, **257**, **258**, **259**, **260**) = *kocakarı* (247, **248**, **249**)

Yaşlı kadının zeytinyağı almak için uzattığı şişe, çeşitli ifadelerle tekrar edilmiştir: *bir şişe* (253) = *minicik bir şişe* (254) = *şu* (255) = *doldurulan şişe* (256)

249. cümledeki “*ne*” zamirinin göndermesi, 255. cümlede geçen “*zeytinyağı*” biriminedir. Böylece iki cümle, eksik tekrar yoluyla birbirine bağlanmaktadır: *ne* (249) = *zeytinyağı* (255).

2.7.12. V. CBB’de Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

Bu bölümde MCBB’leri oluşturan cümleler daha önce incelendiği için bölüm içinde kalan bağlantılara bir kez daha değinilmeyecek, V. CBB’deki cümleler, bir bütün olarak ele alınarak sadece bölümlerarası (MCBB’lerarası) ilişki kuran bağlantı öğeleri değerlendirilecektir. Tekrarlar, diğer anlam ilişkileri içinde verileceği için ayrıca gösterilmeyecektir.

2.7.12.1. Ortak Zaman:

V. CBB’de zaman, net olarak verilmese de daha önceki bölümlerde dil dışı göndermeler yoluyla ulaşılan 1930–1940’lı yıllar bilgisi burada da hatırlanmalıdır. V. CBB’deki olaylar, geçmiş zamanda bu zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Çünkü CBB’ler arasında zamanda ileriye dönük bir gidiş vardır. I. CBB’de (1–85) anlatıcının babasının ikramiye haberini vermesi ve genel bilgiler; II. CBB’de (88–96) Zeliha Hanım’ın anlatıcının babasından yardım istemeye geldiği gün, III. CBB’de (97–112) babanın Hayri Bey’le görüşmesi, IV. CBB’de (113–130) Zeliha Hanım’ın Hayri Bey’in bakkal dükkânı açtığını haber vermesi anlatılır. Aradaki geçiş bölümleriyle de zamandaki akış verilmeye çalışılmıştır. İşte V. CBB’de de anlatıcı ve annesi, Hayri Bey’in açtığı bakkal dükkânını görmeye giderler. Görüldüğü gibi her CBB, bir sonraki CBB’nin temelini atmaktadır.

V. CBB’de konu, anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a –Hayri Beylere- gittikleri günde yaşananlardır. Dolayısıyla bu bölümde anlatılanlar, bir günlük bir zaman

dilimiyle sınırlıdır. Kahramanların buraya günün erken saatlerinde geldikleri varsayılarak bu ziyaretin akşama kadar sürdüğü öğrenilmiştir.

CBB'ler arasında olduğu gibi her MCBB'de de zamanın bir adım ötesine geçildiği görülür. I. MCBB'de (134–144) anlatıcı ve annesinin vapurdan inip Üsküdar'a ayak bastıkları ilk dakikalar anlatılırken diğer MCBB'lerde hep bir aşama sonra yaşananlar aktarılmıştır. VI. MCBB'ye (211–238) gelene kadar zamanın henüz gündüz olduğu anlaşılmaktadır. VI. MCBB'de akşam yemeği zamanı gelmiştir ve hep birlikte Hayri Beylerde yemek yerler. VII. MCBB'de de (229/239–269) yemekten sonra dükkândaki alışveriş işleri anlatılmıştır.

Bölümde zaman eklerinin dağılımı şu şekildedir:

görülen geçmiş zaman eki / hikâye eki {-DI}: 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, **150, 151, 152**, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, **161**, 162, 163, 164, **165**, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, **174, 175**, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, **188**, 189, 190, 191, **192, 193, 194**, 195, 196, **197**, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, **206**, 207, **208, 209, 210**, 211, 212, 213, 215, 216, **217**, 218, 219, 220, 221, 222, **224, 225**, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, **234**, 235, 236, **237**, 238, 239, **240**, 241, 242, 243, 244, 247, **248, 249**, 250, 251, 252, 253, **254**, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 266, **267**, 268, 269.

şimdiki zamanın hikâyesi {-yordu}: 139, 146, 201, 203, 204, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 226, 239, **240**, 242, 243, 252, 261, 266, 267, 268, 269.

öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi {-mİştI}: 143, 145, 178, 182, 230, 235, 236, **237**, 238.

gelecek zamanın hikâyesi {-AcAktI}: 136, 232.

öğrenilen geçmiş zaman eki {-mİş}: 141, 231.

gereklilik kipinin hikâyesi {-mAllydI}: 227, 228.

V. CBB'de zaman eklerinin yanı sıra zaman bildiren sözcüklerden de yararlanılmıştır. Ancak bu birimler, zamanı kesin olarak vermemekte, daha çok MCBB'lerde zamanın akışını, nasıl değiştiğini göstermeye yaramaktadır. Bu ifadeler ve

yer aldığı cümleler şöyledir: *artık* (136), *kaç gün* (143), *sonunda* (153), *ilkin* (158, **159**), *sonra* (160, 162, 186, 229, **230**, 235), *önce* (**161, 183, 184, 185**), *hemen* (168), *bu sırada* (169), *bu gece* (197, **198**), *o akşam* (211, **215, 216, 217, 218, 219, 221**), *otuz yıl* (221), *pazar* (226, **227, 228**), *şimdi* (233), *bir-iki dakika* (240), *gene* (249).

Bölümdeki cümleler, genellikle anlatı anı odaklıdır. Ancak birkaç yerde olay anını canlı tutmak ve okuyucuyu o ana götürmek için olay anı odaklı cümlelerden de yararlanılmıştır. Olay anı odaklı cümleler şunlardır:

sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker-Ø konmuş-Ø (141)

kapının üstünde bir levha Ø (142)

Nesrin'e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø (231)

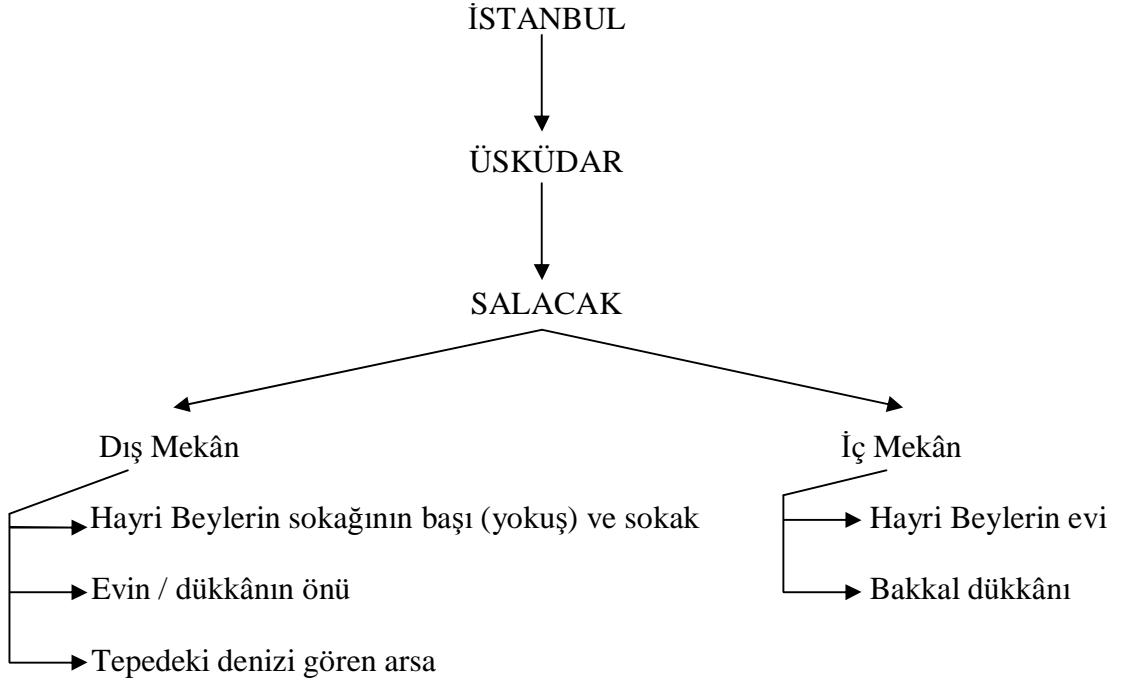
Hayri Bey-Ø hiç memnun değil-Ø (245)

Hayri Bey'in suratı-Ø asık-Ø (246)

2.7.12.2.Ortak Mekân:

V. CBB'deki olaylar, Üsküdar / Salacak'ta, Hayri Beylerin evlerinin olduğu yerde geçmektedir. Bu, CBB'deki genel mekân olarak alınabilir. Çünkü kimi zaman dış, kimi zaman da iç mekânın anlatıldığı; hatta bu mekânların da kendi içlerinde bölümlere ayrıldığı görülmektedir. Dolayısıyla aynı mekânda gerçekleşen cümleler arasında daha sıkı bir bağ söz konusudur.

CBB'deki mekânlar, genelden özele doğru şöyle bir duruş sergilemektedir:

Bu sınıflamaya göre, mekân bakımından ortaklık gösteren cümleler, şöyle gösterilebilir:

Dış Mekân:

Hayri Beylerin sokağının başı (yokuş) ve sokak: 134, 135, 136, 138, 186, 187, 188, 189, 259, 260.

Evin / dükkânın önü: 139, 140, 141, 142, 143, 144, 178, 239, 240, 241, 242, 243.

Tepedeki denizi gören arsa: 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210.

İç Mekân:

Hayri Beylerin evi: 179, 180, 181, 182, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238.

Bakkal dükkânı:

1. Dış mekândan (dükkânın önünden) dükkânda yaşananların anlatımı: 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155.

2. İç mekândan (dükkândan) dükkânın anlatımı: 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 183, 184, 185, 229, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269.

V. CBB’de mekân hakkında ipucu veren ifadeler şunlardır:

1. Dış mekâna yönelik birimler: *yokuş* (134, 201), *sokak* (134, 141, 186, 259), *sokağın köşesindeki yıkık duvar* (134), *Üsküdar* (135), *basamak* (139, 239, **240**), *denizi gören arsa* (189), *deniz* (199), *iskele* (200), *köşe* (260).

2. İç mekâna yönelik birimler: *dükkân* (136, 139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266), *ev* (137, 179), *sedir* (180), *sofra* (215, **216**), *köşe minderi* (230), *tezgah* (250).

2.7.12.3.Ortak Kişi:

V. CBB’deki kişi kadrosunu anlatıcı, annesi ve Hayri Bey’in ailesi oluşturmaktadır. Bu CBB’de öyküye yeni kişiler de katılır. Mekânın bakkal dükkânı olduğu bölümlerde Hayri Bey’in dükkânından alışveriş yapan müşteriler görülür. Ancak bu kişiler, öyküde kalıcı bir rol üstlenmezler; alışveriş işlerini anlatmak için seçilmişlerdir. Osman’la anlatıcı, tepedeki arsadan denizi seyredirken vapurdan inip yokuşu çıkan insanlardan söz edilir. Yine bu kişiler de o tabloyu tamamlayıcı bir görev üstlenirler; öykünün ilerlemesinde ya da cümleler arasındaki ilişkilerde rol almazlar. Bunların dışında bir de Nesrin’e talip olan deniz subayından söz edilir. Ancak onun da kendisi görülmez, sadece sohbet anında anılır.

Yukarıda adı geçen kişiler, doğrudan yer aldıkları şu cümlelerde tam, eksik veya sıfır tekrar yoluyla ortak kişi konumundadırlar:

Anlatıcı:

ben (134, 136, 137, 144, 156, 157, 160, 164, 165, 166, 167, 181, 183, 187, 188, 189, 190, 195, 202, 205, 206, 219, 233, 234, 244) / *benim* (138, 162, 178, 182, 227, 230, 232) = *sen* (163, 185) / *senin* (163, 185) = *külhani* (161).

Anlatıcının annesi:

benim annem: 138, 178, 182, 230, **232**.

Anlatıcının babası (Olayların gelişmesi sırasında orada değildir, sadece konuşma içinde kendisinden söz edilir.):

benim babam: 227.

Hayri Bey:

Hayri Bey (136, 143, 146, **147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163**, 171, **172**, 174, **175, 176, 177**, 182, 216, **217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225**, 229, 244, **245, 246**) = ben (172) / benim (**151, 152**) = amca (157) = *senin baban* (195) = *Nesrin'in babası* (237, **238**) = sen (**255**) = *Hayri Bey Amca* (269)

Zeliha Hanım:

Zeliha Hanım: 230, **232**.

Nesrin:

Nesrin (231, **234**, 235, **236, 237, 238**) = sen (**237**) / *senin* (**237**) = kız (237)

Osman:

Osman (165, 181, 183, **184, 185, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 202, 207, 208, 209, 210**, 241, 247, **248, 249**, 267, **268, 269**) = o (167, **168**) = sen (**190, 206**) / *senin* (**195**)

Dükkâna gelen müşteriler:

insanlar / müşteriler (**192**) = kimse (191)

ufak bir kız-Ø çocuğu (145) = sen (150) = kız (151, **152**, 156)

komşu hanım (169, **170**) = hanım (172) = kadın (173)

ihtiyar bir kadın (239, **240**) = kadın (**241**, 242, **243**, 250, **251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260**) = kocakarı (247, **248, 249**)

kadın (**261**) = başı örtülü bir kadın (261)

Yokuşu tırmanan insanlar:

birkaç kişi: 201.

Nesrin'e talip olan deniz subayı:

bir deniz subayı: 231.

V. CBB'de kişiler, doğrudan yer aldıkları cümlelerin yanı sıra bütün-parça ilişkisi içinde de ortak kişi bağı kurmuşlardır. Bölümde görülen “biz” zamirleri, böyle bir ilişki sağlar.

Bu bölümde geçen “biz” zamirleri, yedi farklı gruba gönderme yapmaktadır:

1. Anlatıcı ve annesi: *biz* (135, 211)
2. Anlatıcı ve ailesi: *biz* (226)
3. Anlatıcı ve Osman: *biz* (186, 199, 204, 229, 241, 251, 252, 258, 259, 260, 261, 267, 268, 269)
4. Anlatıcı, annesi ve Osman: *biz* (179, 180)
5. Hayri Bey ve ailesi: *biz* (217, 224, 225, 233, 247)
6. Osman ve Nesrin: *biz* (194)
7. Anlatıcının ailesiyle Hayri Bey'in ailesi: *biz* (228)

Ortak kişide bütün-parça ilişkisi sağlayan bir diğer birim de anlatıcı ve annesine gönderme yapan “siz” zamiridir: *siz* (197, 225). Dolayısıyla 135 ve 211. cümlelerde geçen “biz” ile sözü edilen “siz” zamiri, aynı kişilere gönderme yapmaları bakımından eksik tekrar ilişkisi içindedir.

2.7.12.4. Ortak Nesne:

Hemen hemen tüm MCBB'lerde geçen “dükkân” sözcüğü ve buna eksik tekrar yoluyla gönderme yapan “Bereket Bakkaliyesi”, V. CBB'de cümleler arasında ortak nesne ilişkisi kurmaktadır: *dükkân* (136, 139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266) = *Bereket Bakkaliyesi* (134).

“Çikolata” sözcüğü de cümleleri birbirine bağlamaktadır. Genel-özel ve bütün-parça ilişkileri çerçevesinde bu birimlerle bir araya gelen cümleler arasında şöyle bir ortak nesne bağı vardır:

genel ← çikolata (157, 210, 264)

özel {
Melba (159) = çikolata (162, **163**, 166, **167**, **168**)
çikolatalar (189) = bunlar (190, **191**, 193, **194**, **195**) → bütün
koca bir çikolata (188) → parça

II. MCBB ve VII. MCBB’de “şişe” sözcüğü geçmektedir. Bunlardan II. MCBB’de kullanılmış olanı, ufak kız çocuğunun sirke almak için getirdiği şişe, diğeri ise ihtiyar kadının Hayri Bey’den içine zeytinyağı koymasını istediği şişedir. İkisi birbirinden farklı olmakla birlikte, herkesin zihninde belli bir nesneye gönderme yaptığı için bir çeşit ortak nesne olarak alınabilir:

Kızın getirdiği şişe: şişe (147, 154)

İhtiyar kadının getirdiği şişe: şişe (253, 256) = minicik bir şişe (254) = şu (255)

“Zeytin”, “helva” ve “pirinç” sözcükleri, şu cümleler arasında ilişki kurar:

zeytin: 176, 261, 263.

helva: 170, 172, 174, **177**, 262

pirinç: 141, 265.

IV. MCBB’nin 198. cümlesiyle V. MCBB’nin 212. cümlesinde tam tekrar olarak geçen “telkadayıfı” ifadesi, iki cümleyi ortak nesne ilişkisiyle birbirine bağlamaktadır.

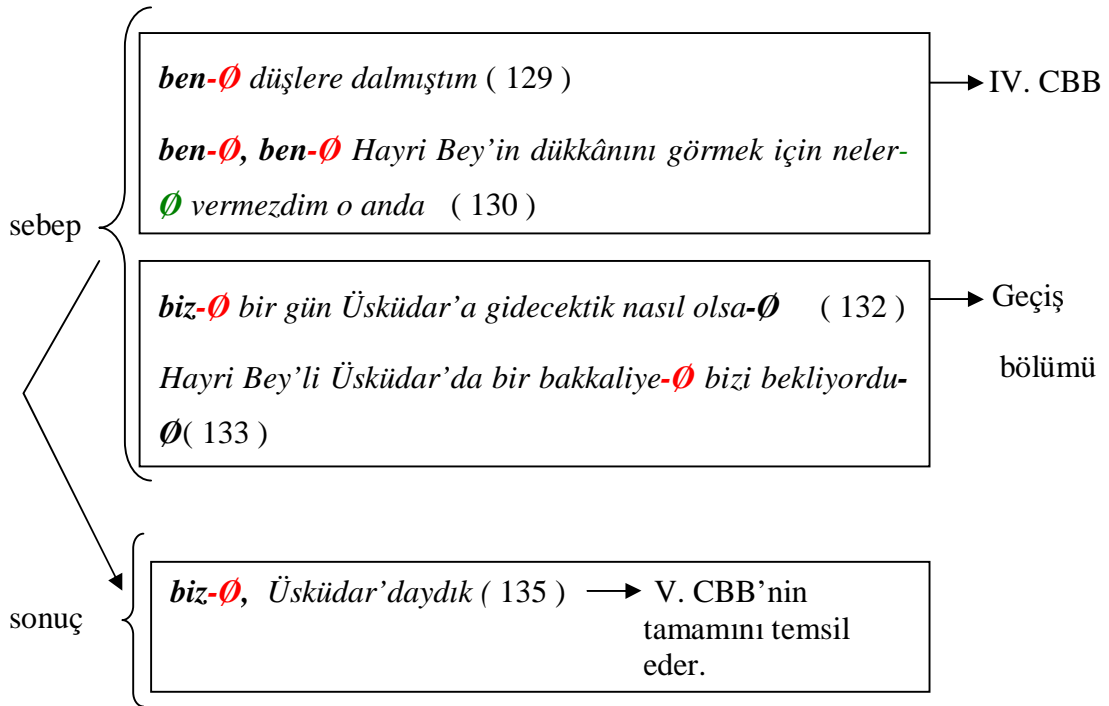
2.7.12.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

V. CBB’deki sebep-sonuç ilişkileri, MCBB’lerin içinde kalmakta; bölümler arasında bu yönde bir bağlantı görülmemektedir. Ancak bu bölüm, daha önceki CBB’lerle ilişki kurmuştur.

V. CBB, anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a, Hayri Beylere gelmelerini anlatır. Amaçları, hem bakkal dükkânını görmek hem de onları ziyaret etmektir. CBB’nin tamamı, bu ziyareti anlatmakta; I. MCBB’nin 135. cümlesinde de Üsküdar’a geliş, açıkça belirtilmektedir: **Biz-Ø**, Üsküdar’daydık. Daha önceki bölümlerde anlatıcı, Hayri

Bey'in dükkânını görmek istediğini, bir gün mutlaka oraya gideceklerini pek çok kez dile getirmiştir. İşte burada onun isteğinin gerçekleştiği görülür. Artık Üsküdar'dadırlar. Dolayısıyla anlatıcının dileğini belirten cümleler, Üsküdar'a geliş nedenini oluşturmakta; böylece cümleler arasında bir sebep-sonuç bağı kurulmaktadır. Sonuç olarak 135. cümle başı çekse de V. CBB'nin tamamı –ziyareti anlattığı için- sonuç bölümü olarak görülebilir.

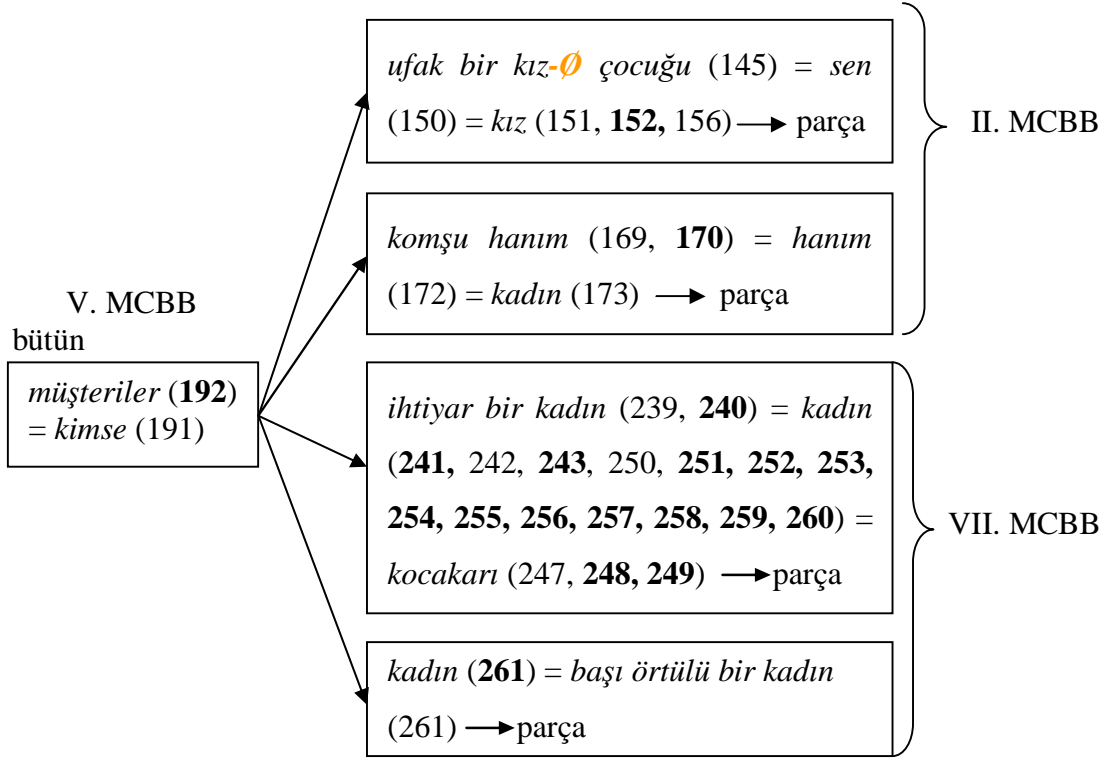
Cümleler ve bölümler arasındaki bu ilişki şöyledir:

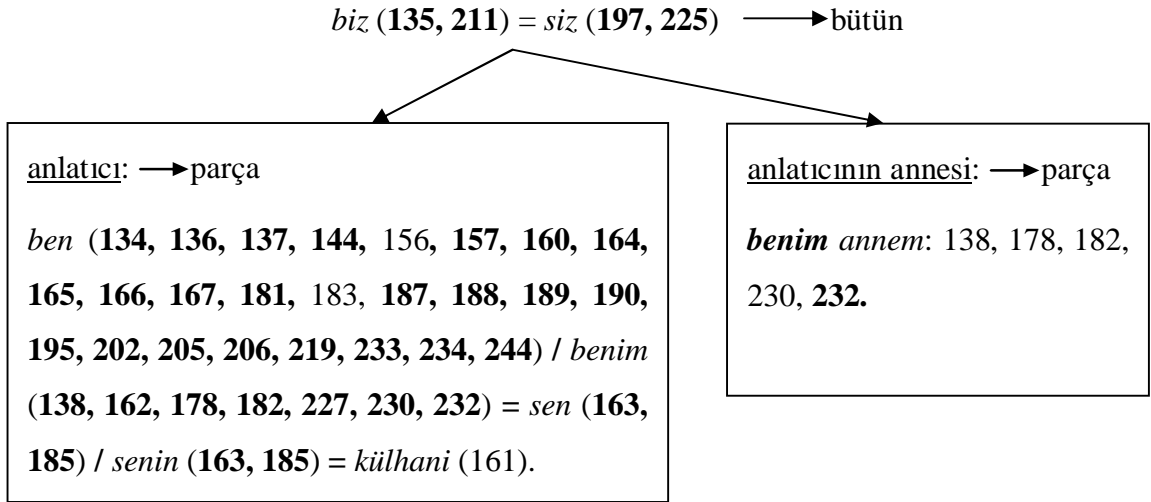
2.7.12.6. Bütün – Parça İlişkileri:

V. CBB'de MCBB'lerin içinde görülen bütün-parça ilişkileri, MCBB'ler açıklanırken verilmiştir. Bunların yanı sıra MCBB'ler arasında da bazı bütün-parça ilişkileri vardır.

Bakkal dükkânında alışveriş işleri anlatılırken II. ve VII. MCBB'lerde dükkâna gelen müşterilerden söz edilmiştir. V. MCBB'deyse müşterilerin tümü ifade edilerek bir üst kimlik niteliğinde “kimse” ve “insanlar / müşteriler” ifadesi kullanılmıştır. Böylece bölümler arasında bütün-parça ilişkisi sağlanmıştır:

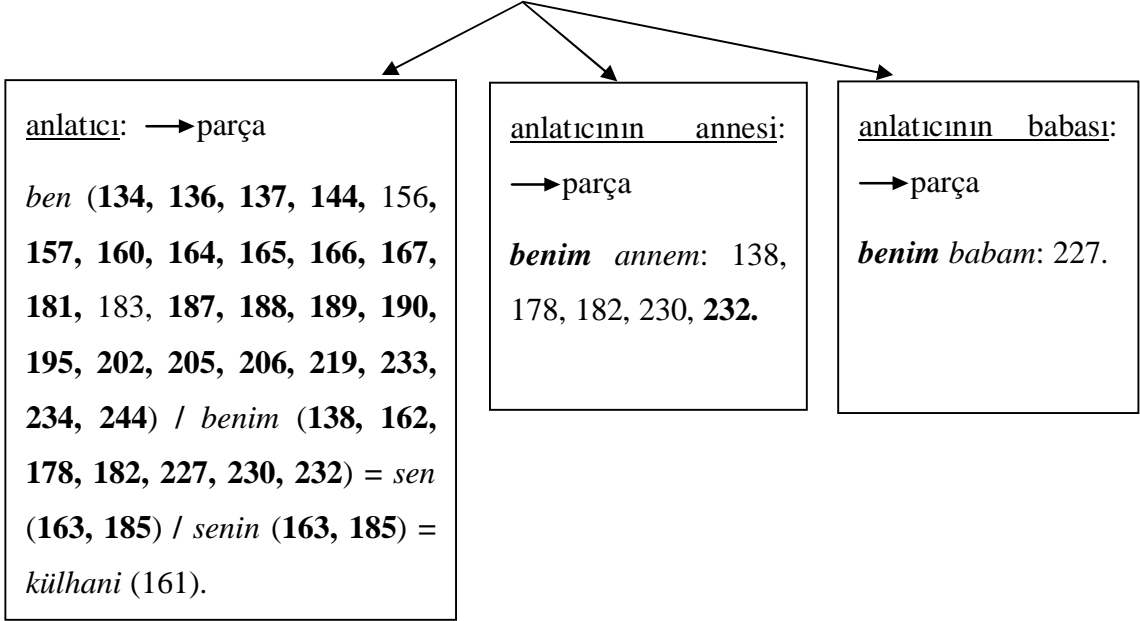

V. CBB’de görülen yedi farklı “biz” zamiri, çeşitli gruplara gönderme yaparak bölümler arasında bütün-parça ilişkisi kurar:

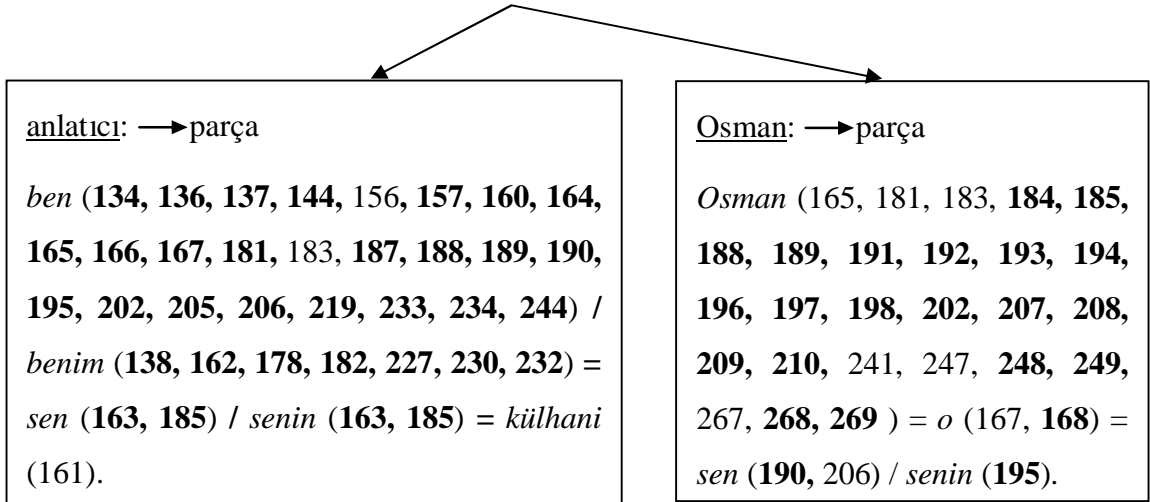

Bu bağlantıya “siz” zamiri de katılır. Çünkü bu zamir de anlatıcı ve annesine gönderme yaptığı için “biz”le eksik tekrar ilişkisi içindedir.

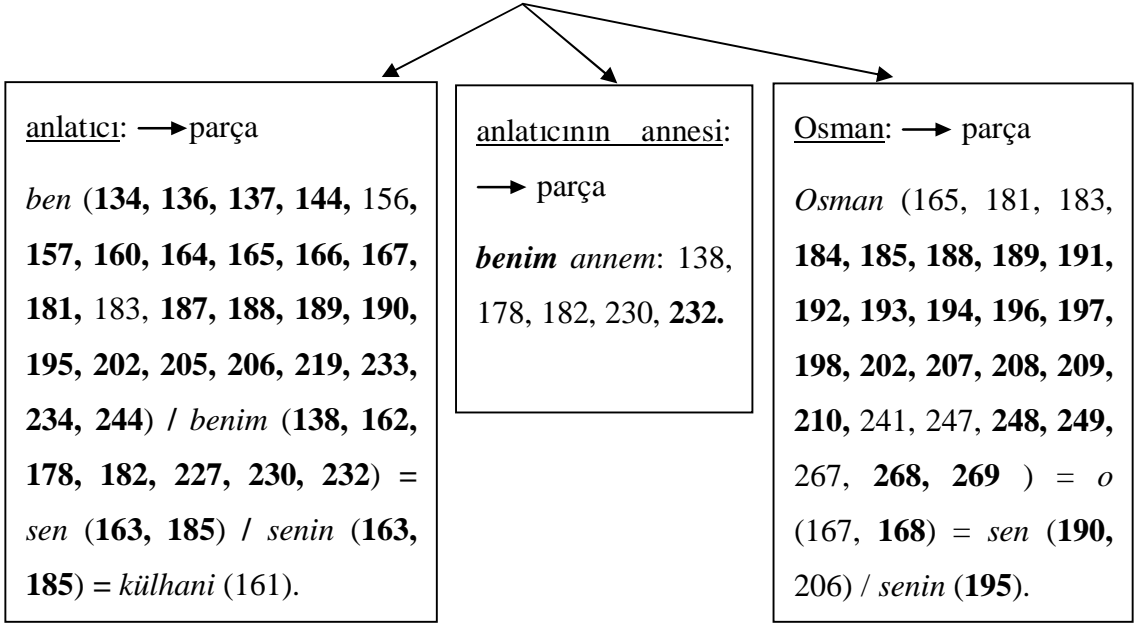
biz (226) → bütün

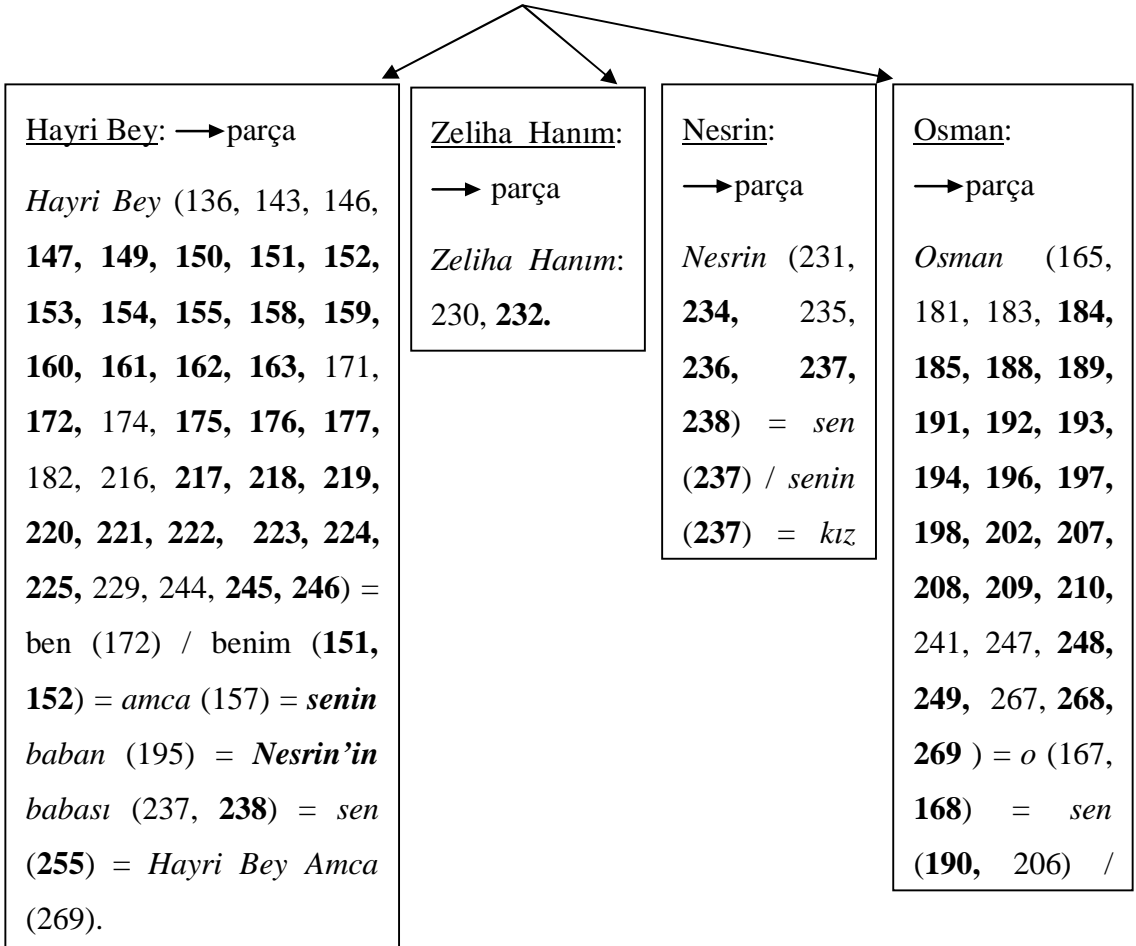
biz (186, 199, 204, 229, 241, 251, 252, 258, 259, 260, 261, 267, 268, 269) → bütün

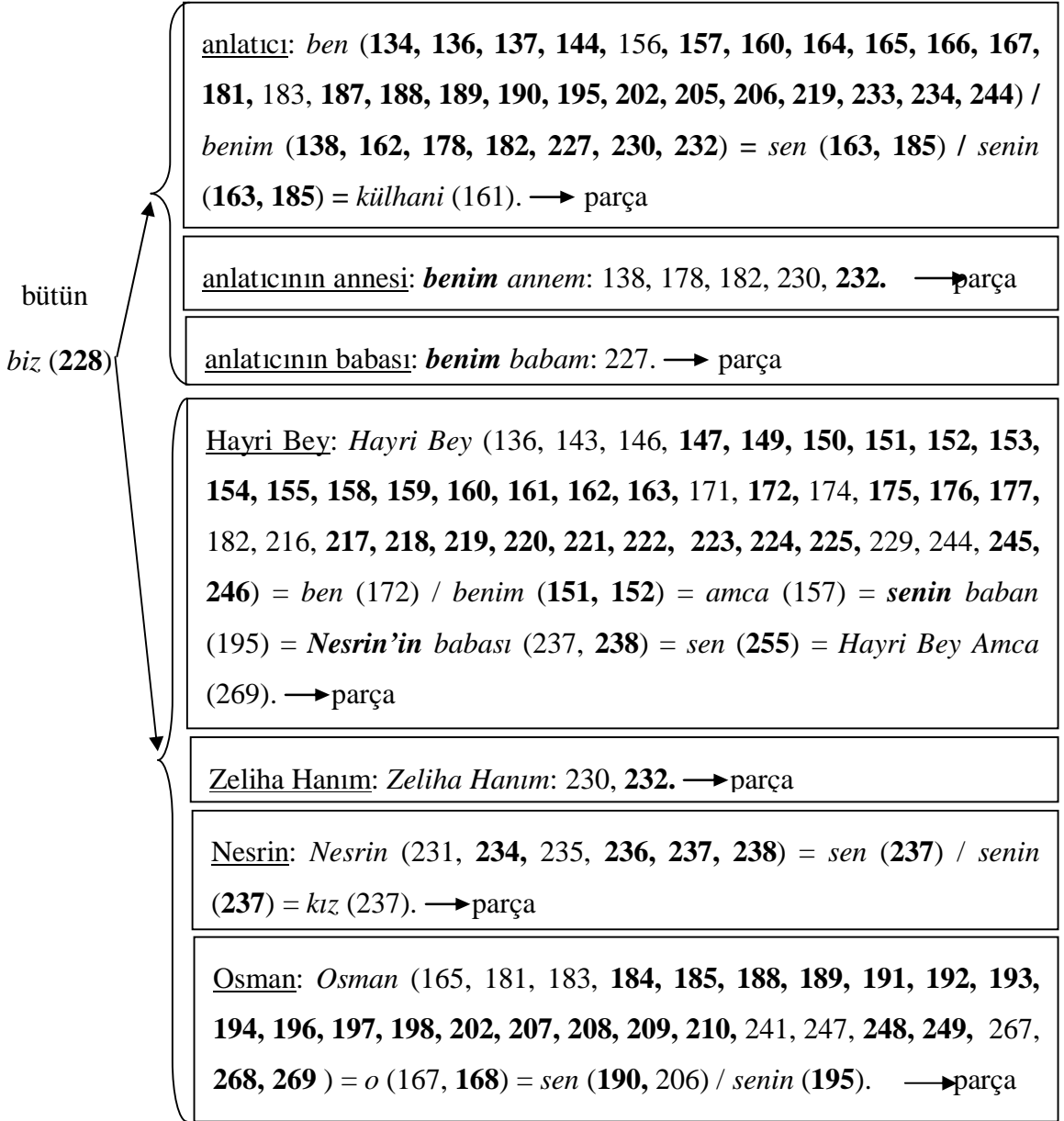
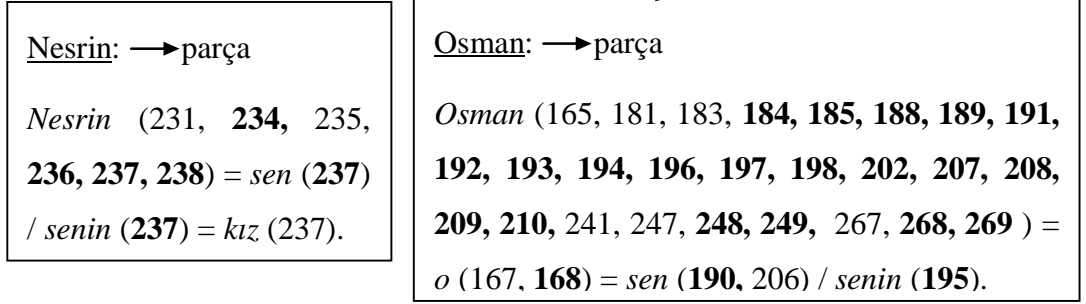
biz (179, 180) → bütün

biz (217, 224, 225, 233, 247) → bütün

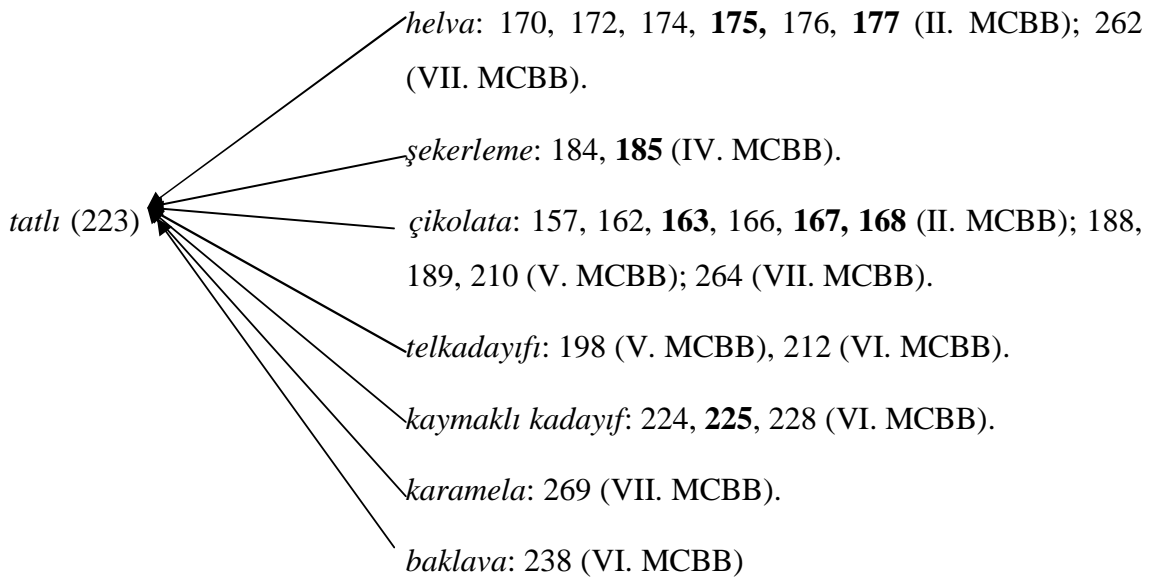

biz (194) → bütün

I. MCBB'nin 141. cümlesinde geçen “iki çuval pirinç” ifadesi bütün, VII. MCBB'nin 265. cümlesinde kullanılan “iki yüz elli dirhem pirinç” yapısı ise bu bütüne ait parçadır.

223. cümlede geçen “tatlı” sözcüğü, şekerle yapılan yiyeceklerin tümünü yansıtmakta; bir tür ifade etmektedir. V. CBB'de bu gruba giren yiyecek adları görülür. Bu ifadelerin yer aldığı cümleler arasında bütün-parça ya da genel-özel ilişkisine dayalı bağ kurulabilir:

2.7.12.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

V. CBB'yi oluşturan yedi MCBB arasında zaman bakımından düzenli bir öncelik–sonralık ilişkisi vardır. Her MCBB'de zamanda bir adım sonraya geçilir. Böylece sabah başladığı varsayılan Üsküdar ziyaretinin akşama kadar sürdüğü anlaşılakta, her bölümde günün ilerleyen saatleri verilmektedir.

I. MCBB'de Üsküdar'a gelişin ilk dakikaları anlatılmıştır. Koşarak annesini geride bırakan anlatıcı, II. MCBB'de dükkâna gelir; bu bölümde anne gelene kadar dükkânda gerçekleşen alışveriş işleri ve Hayri Bey'in anlatıcıyla karşılaşması verilir. III. MCBB'de anne de gelir ve hep birlikte eve girerler. Kısa bir süre sonra Osman'la anlatıcı, dükkâna geri dönerek buradan şekerleme aşırırlar. IV. MCBB, bu küçük hırsızlık olayını anlatmaktadır. V. MCBB'de Osman'la anlatıcı, dışarıdadır ve denizi seyrederek sohbet ederler. Burada kalınan süre belirtilmeden VI. MCBB'ye geçilir; bu

bölümde konu, akşam yemeğidir. Yani artık akşam olmuştur. VII. MCBB ise yemekten sonra dükkânda geçirilen zamana ayrılmıştır.

V. CBB’de zamanda hep bir ileriye gidişin olduğu açıkça görülmektedir. Bölümlerarası geçişlerde geriye dönüşler yapılmamış ve bir gün içinde yaşananlar, sırasıyla verilerek MCBB’ler arası güçlü bir öncelik-sonralık ilişkisi sağlanmıştır.

2.7.12.8. Karşıtlık İlişkileri:

Genç ve yaşlı müşterilere gönderme yapan birimler, II. MCBB ile VII. MCBB arasında yaş bakımından karşıtlık ilişkisi kurmuştur:

ufak bir kız-Ø çocuğu (145), kız (151, 152, 156) X ihtiyar bir kadın (239, 240), kocakarı (247, 248, 249)

Hayri Bey’in mutlu ve mutsuz hâllerini yansıtan cümleler arasında karşıtlık ilgisi vardır. Mutluluğunun nedeni, bakkal dükkânı açmak ve onun nimetlerinden yararlanmaktadır. Mutsuzluğu ise ihtiyar kadının yine dükkâna gelmesinden kaynaklanır:

mutluydu-Ø Hayri Bey’in sakalı-Ø (220)

o akşam otuz yıllık memurluk-Ø hayatından sonra ilk defa ışıklı bir şeyler-Ø yanıyordu-Ø Hayri Bey’in gözlerinde (221)

Hayri Bey’in sakalına yansiyordu-Ø bu mutluluk-Ø (222)

Memnuniyet
(VI. MCBB)

X

Hayri Bey-Ø hiç memnun değil-Ø (245)

Hayri Bey’in suratı-Ø asık-Ø (246)

Memnuniyetsizlik
(VII. MCBB)

Annenin geride kalmasını ve eve varmasını anlatan cümleler, karşıtlık ilgisiyle bağlanabilir:

benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø (138, I. MCBB) X benim annem-Ø de gelmişti-Ø (178, III. MCBB)

MCBB'leri iç mekân–dış mekân karşıtlığıyla sınıflamak da mümkündür. I. ve V. MCBB'lerde sokak (I. MCBB) ve denizi gören arsa (V. MCBB) olmak üzere dış mekân anlatılırken II (dükkân), III (ev), IV (dükkân), VI (ev) ve VII. (dükkân) MCBB'lerdeki olaylar iç mekânda gerçekleşmektedir.

CBB'de anlam bakımından karşıt olan diğer birimler şunlardır:

küçük (134, 151, **152**), *ufak* (144, 145, 192), *ufacık* (200), *minicik* (254) **X**
büyük (151, **152**), *koca* (188),

beyaz (219) **X** *kapkara* (146)

az (236), *eksik* (150) **X** *fazla* (148), *bol* (223)

2.7.12.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Gıda maddeleriyle ilgili ifadeler: *pirinç* (141, 265), *şeker* (141, 218) / *şeker* (209), *sirke* (145, 146, **149, 150**), *çikolata* (157, 162, **163, 166, 167, 168**, 188, 189, 210, 264), *helva* (170, 172, 174, **175, 176, 177**, 262), *ayva* (175), *zeytin* (176, 261, 263), *şekerleme* (184, **185**), *telkadayıfı* (198), *leblebi* (208), *pilav* (213), *un* (218), *yağ* (218), *tatlı* (223), *kaymaklı kadayıf* (224, **225**, 228), *baklava börek* (238), *zeytinyağı* (255), *karamela* (269).

Bedenle ilgili ifadeler: *el* (162, 188, 218, 223), *ayak* (199) *kol* (241, 258), *çene* (242), *surat* (246), *baş* (146, 204, 247, 261), *sakal* (219, 220, 222), *göz* (221).

Bakkal dükkânıyla ilgili ifadeler: *bakkaliye* (134), *vitrin* (140), *dükkân* (136, 139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266), *bakkallık* (205), *çuval* (141), *huni* (146), *tezgâh* (250), *terazi* (268).

Parayla ilgili ifadeler: *beş kuruş* (155, 170, 172, 174, 257, 262), *yüz para* (175, 261, 263), *yedi buçukluk* (264), *kırk para* (176).

Ölçüyle ilgili ifadeler: *dirhem* (265), *terazi* (268), *tart-* (147, 268), *denge* (153).

Mekânla ilgili ifadeler: *dükkân* (136, 139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266), *basamak* (139, 239, **240**), *sokak* (134, 141, 259, 186), *köşe* (134, 260), *yokuş* (134, 201), *duvar* (134), *Üsküdar* (135), *ev* (137, 179), *kapı* (142, 183), *sedir* (180), *deniz* (189, 199), *arsa* (189), *iskele* (200), *köşe minderi* (230).

Zamanla ilgili ifadeler: *artık* (136), *gün* (143), *ilkin* (158, **159**), *sonra* (160, 162, 186, 229, 235), *önce* (**161, 183, 184, 185**), *bu gece* (197, **198**), *o akşam* (211, **215, 216, 217, 218, 219, 221**), *yıl* (221), *diün* (224), *pazar* (226, **227, 228**), *şimdi* (233), *dakika* (240).

Denizle ilgili ifadeler: *vapur* (134, 200), *gemiler* (144), *yelkenliler* (144), *deniz* (189, 199), *iskele* (200), *martılar* (204).

2.7.12.10. Yakın Anlamlılık:

V. CBB'nin birkaç yerinde Hayri Bey'in dükkânına gelen müşterilerin hep az miktarda alışveriş yaptıklarını anlatan ifadeler görülmektedir. Tam tekrarlarla birbirini yineleyen ya da farklı birimler içeren bu yapıların tümünün amacı aynıdır. Hepsi de alışveriş miktarlarının azlığını anlatarak okuyucuyu bu noktaya odaklamak istemekte, konunun önemini vurgulamaktadır. Bu yapılar, amacına uygun olarak okuyucuyu düşünmeye sevk eden yüklemsiz kesik cümle formatında kurgulanmıştır. Yakın anlamlılık ilişkisiyle bağlanarak MCBB'lerarası bağlantı kuran söz konusu cümleler şunlardır:

<i>beş kuruşluk helva</i> Ø (174)	}	II. MCBB
<i>yüz paralık ayva</i> Ø (175)		
<i>kırk paralık zeytin</i> Ø (176)		
<i>beş kuruşluk helva</i> Ø (262)	}	VII. MCBB
<i>yüz paralık zeytin</i> Ø (263)		
<i>yedi buçukluk çikolata</i> Ø (264)		
<i>iki yüz elli dirhem pirinç</i> Ø (265)		

2.7.12.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

V. CBB'de 142 (kapının üstünde bir levha Ø), 214 (bir tabak, bir tabak daha Ø), 223 (**Hayri Bey'in** elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø), 262 (*beş kuruşluk helva* Ø), 263 (*yüz paralık zeytin* Ø), 264 (*yedi buçukluk çikolata* Ø) ve 265. (*iki yüz elli dirhem pirinç* Ø) cümleler, yüklemsiz kesik cümle oldukları için olumluluk-

olumsuzluk açısından değerlendirilemez. Bunların dışındaki cümlelerin durumu ise şöyledir:

Olumlu cümleler: 134, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 266, 267, 268, 269.

Olumsuz cümleler: 140, 158, 216, 245.

Buradan hareketle Akbal'ın bu bölümde olumlu cümlelerden yana bir duruş sergilediğini söylemek mümkündür.

2.8. VI. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.8.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

<i>akşam evde babam kahkahalar atarak dinledi anlattıklarımı</i>	(270)
<i>yüz paralık sirke</i>	(271)
<i>beş kuruşluk helva...</i>	(272)
<i>“sen tut da bakkal olma!” dedi</i>	(273)
<i>kaymaklı kadayıf yemek için bir gün Üsküdar'a geçecektik</i>	(274)
<i>nasıl olsa iflas saati yakındı</i>	(275)
<i>annem, “bari birine devretse de parasını kurtarsa” diyordu</i>	(276)
<i>her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye dayanır mıydı</i>	(277)
<i>babam, “Hayri, sermayeyi kediye yükletmiyor</i>	(278)
<i>daha iyisini yapıyor</i>	(279)

mideye indiriyor!” diyordu (280)

2.8.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.8.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

akşam evde \emptyset babam- \emptyset , $\emptyset \emptyset \emptyset$ kahkahalar- \emptyset atarak dinledi- \emptyset \emptyset anlattıklarımı (270)

yüz paralık sirke \emptyset (271)

beş kuruşluk helva \emptyset (272)

$\emptyset \emptyset \emptyset$ “sen- \emptyset tut- \emptyset da \emptyset bakkal olma- \emptyset ”- \emptyset dedi- \emptyset (273)

$\emptyset \emptyset$ kaymaklı kadayıf- \emptyset yemek için bir gün Üsküdar’a geçecektik (274)

nasıl olsa- \emptyset iflas- \emptyset saati- \emptyset yakındı- \emptyset (275)

\emptyset annem- \emptyset , “ $\emptyset \emptyset$ bari \emptyset birine devretse- \emptyset de \emptyset parasını kurtarsa- \emptyset \emptyset ”- \emptyset diyordu- \emptyset (276)

her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye- \emptyset dayanır mıydı- \emptyset (277)

\emptyset babam- \emptyset , “Hayri- \emptyset , sermayeyi kediye yükletmiyor- \emptyset ”- $\emptyset \emptyset$ (278)

\emptyset “ $\emptyset \emptyset$ daha iyisini yapıyor- \emptyset ”- $\emptyset \emptyset$ (279)

\emptyset “ $\emptyset \emptyset$ mideye indiriyor- \emptyset ”- \emptyset diyordu- \emptyset (280)

2.8.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

akşam evde **benim** babam- \emptyset , **o- \emptyset** akşam evde kahkahalar- \emptyset atarak dinledi- \emptyset **benim** anlattıklarımı (270)

yüz paralık sirke \emptyset (271)

beş kuruşluk helva \emptyset (272)

o- \emptyset , akşam evde “sen- \emptyset tut- \emptyset da **sen- \emptyset** bakkal olma- \emptyset ”- \emptyset dedi- \emptyset (273)

biz- \emptyset , **biz- \emptyset** kaymaklı kadayıf- \emptyset yemek için bir gün Üsküdar’a geçecektik (274)

nasıl olsa- \emptyset iflas- \emptyset saati- \emptyset yakındı- \emptyset (275)

*benim annem-Ø, “o-Ø, o-Ø, bari onu birine devretse-Ø de onun parasını kurtarsa-Ø
Ø”-Ø diyordu-Ø* (276)

*her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye-Ø dayanır
mıydı-Ø* (277)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (278)

o-Ø, “o-Ø, onun daha iyisini yapıyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (279)

o-Ø, “o-Ø, onu mideye indiriyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (280)

2.8.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

*akşam evde benim babam-Ø, benim babam-Ø akşam evde kahkahalar-Ø atarak
dinledi-Ø benim anlattıklarımı* (270)

yüz paralık sirke Ø (271)

beş kuruşluk helva Ø (272)

benim babam-Ø, akşam evde “sen-Ø tut-Ø da sen-Ø bakkal olma-Ø”-Ø dedi-Ø (273)

biz-Ø, biz-Ø kaymaklı kadayıf-Ø yemek için bir gün Üsküdar’a geçecektik (274)

nasıl olsa-Ø iflas-Ø saati-Ø yakındı-Ø (275)

*benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, bari dükkânı birine devretse-Ø de
Hayri Bey’in parasını kurtarsa-Ø Ø”-Ø diyordu-Ø* (276)

*her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye-Ø dayanır
mıydı-Ø* (277)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (278)

*benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisini yapıyor-Ø”-Ø
diyordu-Ø* (279)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi mideye indiriyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (280)

2.8.3. VI. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

VI. CBB'nin sınırlarının çizilmesinde, mekândaki değişiklik büyük rol oynamıştır. V. CBB'de mekân, Üsküdar / Salacak'tır. Anlatıcıyla annesi, bu bölümde Hayri Beyleri ziyarete gelmişlerdir. VI. CBB'de onların evlerine döndüğü ve gün içinde yaşananları babaya aktardıkları görülür: *Akşam evde benim babam-Ø, benim babam-Ø akşam evde kahkahalar-Ø atarak dinledi-Ø benim anlattıklarımı* (270). Mekândaki bu değişim, anlatıcı ve ailesinin oturduğu eve gönderme yapan “ev” sözcüğüyle açıkça belirtilmiştir.

Öyküde genel anlamda mekânın İstanbul olduğu bilinmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi anlatıcının ailesiyle Hayri Beyler, İstanbul'da farklı semtlerde oturmaktadırlar. Hayri Beylerin evinin Üsküdar / Salacak'ta olduğu kesin olarak bilinmekle birlikte anlatıcının evine dair bilgi verilmemiştir. Bu bölümde de onların evinin nerede olduğu açıklanmaz. Ancak anlatıcıyla ailesinin Üsküdar dışındaki bir semtte oturdukları bilindiğinden mekânın değiştiği gözlenmektedir.

Zaman konusunda büyük bir değişiklik olmamıştır. Ziyaret günü anlatılmaya devam etmektedir. Hayri Beylerde akşam yemeği yenmiş, yemekten sonra orada bir süre daha vakit geçirilmiş ve anlatıcıyla annesi evlerine dönmüştür. Bu dönüş ve yaşananların babaya anlatımı, aynı günün akşam saatlerine denk gelmektedir. Dolayısıyla VI. CBB, Üsküdar ziyaretinin yapıldığı günün son saatlerine yöneliktir.

Zaman konusunda bir önceki CBB'nin devamı niteliğinde olan 270-280 arası cümleler, mekânda değişiklik gösterdiğinden ayrı bir bütün olarak değerlendirilmiş ve VI. CBB olarak alınmıştır.

2.8.4. VI. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

akşam evde benim babam-Ø, benim babam-Ø akşam evde kahkahalar-Ø atarak dinledi-Ø benim anlattıklarımı (270)

gelişme

yüz paralık sirke Ø (271)

- beş kuruşluk helva* Ø (272)
- benim babam-Ø, akşam evde “sen-Ø tut-Ø da sen-Ø bakkal olma-Ø”-Ø dedi-Ø* (273)
- biz-Ø, biz-Ø kaymaklı kadayıf-Ø yemek için bir gün Üsküdar’a geçecektik* (274)
- nasıl olsa-Ø iflas-Ø saati-Ø yakındı-Ø* (275)
- benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, bari dükkânı birine devretse-Ø de Hayri Bey’in parasını kurtarsa-Ø Ø”-Ø diyordu-Ø* (276)
- her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye-Ø dayanır mıydı-Ø* (277)

sonuç

- benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø”-Ø diyordu-Ø* (278)
- benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisini yapıyor-Ø”-Ø diyordu-Ø* (279)
- benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi mideye indiriyor-Ø”-Ø diyordu-Ø* (280)

2.8.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.8.5.1. Ortak Zaman:

VI. CBB, zaman bakımından V. CBB'nin devamı niteliğindedir. V. CBB'de anlatıcı ve annesinin Üsküdar'a gittikleri gün, her MCBB'de aşamalı olarak anlatılmakta, her bölümde zamanda biraz daha ileriye gidilmektedir. VI. CBB'de de bu günün devam ettiği görülür. Hayri Beylerde akşam yemeği yenmiş; yemekten sonra kadınlar evde, erkeklerse dükkânda vakit geçirmişler ve sonra da anlatıcıyla annesi Üsküdar'dan ayrılarak kendi evlerine gelmiştir. Dolayısıyla VI. CBB'de zaman, akşamın ilerleyen saatleridir.

270 ve 273. cümlelerde kullanılan “akşam” sözcüğü, VI. CBB'deki zamanı somutlaştıran bir birimdir. V. CBB'de de “o akşam” biçiminde bir yapı kullanılmıştır (211, 215, 216, 217, 218, 219, 221. cümleler). Bunlar, gösterenleri aynı, gösterilenleri ayrı birimler olarak dikkat çekerler. V. CBB'deki “akşam”, Hayri Beylerdeki akşam yemeği zamanını ve yemek sonrasını anlatmaktadır. VI. CBB'de Üsküdar'dan eve

dönülmüştür; anlatıcı, gün içinde yaşananları babasına anlatmaktadır. Dolayısıyla artık vakit, epey ilerlemiş olmalıdır. Hatta gece olduğu bile düşünülebilir. Dolayısıyla iki CBB’de yer alan “akşam” birimleri, aynı gün içinde farklı zaman dilimlerine gönderme yapmaktadır.

VI. CBB’deki olaylar, geçmişte kaldığı için bölümde geçmişe yönelik zaman eklerinden yararlanılmıştır. Bu ekler ve işlevleri şöyledir:

Görülen geçmiş zaman eki {-DI}: *dinledi-Ø* (270), *dedi-Ø* (273), *yakındı-Ø* (275). Üç cümlede kullanılan bu ek, Üsküdar ziyaretinden sonra eve dönülen zamana gönderme yapmaktadır.

Şimdiki zamanın hikâyesi {-yordu}: *diyordu-Ø* (276, 278, 279, 280). Sadece *de-* eylemiyle kullanılan bu ek de söz konusu akşama yani geçmişe gönderme yapar. Bu ekin kullanıldığı cümlelerde, anlatıcının anne ve babasının Hayri Bey’le ilgili görüşlerine yer verilmiştir:

benim annem-Ø, “Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, bari dükkânı birine devretse-Ø de Hayri Bey’in parasını kurtarsa-Ø Ø”-Ø diyordu-Ø (276)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (278)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisini yapıyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (279)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi mideye indiriyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (280)

{-yordu} eki, burada geçmişte süreklilik anlatmaktadır. Ancak bu süreklilik, eylemin gerçekleşmesiyle ilgili değildir; burada cümlelerin içeriğinde süreklilik vardır. Yukarıdaki cümlelerde yer alan ifadeler, bir defalığına söylenmemiştir. Bunlar, anne ve babanın Hayri Bey’e yönelik devamlı düşünceleridir. “De-” eylemi sona ermiştir ancak onların bu düşünceleri, sözle ifade edilse de edilmese de geçmişte süreklilik göstermektedir. Belki de anne ve baba, başka zamanlarda da Hayri Bey’den söz açıldığında bu cümleleri tekrarlamışlardır. Dolayısıyla bu cümlelerdeki eylemler, ziyaret gününün akşamına ait olsalar da genel düşünceleri ifade etmeleri bakımından bunların geçmişte daha geniş bir zamana gönderme yaptıkları düşünülebilir.

Gelecek zamanın hikâyesi {-AcAktI}: *geçecektik* (274). Tek cümlede görülen bu ek, geçmişte kalan bir tasarımı anlatmaktadır. Anlatıcı ve ailesi, bir gün kaymaklı kadayıf yemek için Hayri Beylere gitmeyi tasarlamaktadırlar. Hangi gün yapılacağı belirsiz olan bu ziyaret, anlatıcıyla annesinin Üsküdar'dan döndükten sonra babayla konuşmaları sırasında planlanır. Ancak o akşamdan sonraki bir gün için tasarlanan bu ziyaretin gerçekleşip gerçekleşmediği belli değildir. Burada sadece bir niyet söz konusudur. {-AcAktI} eki, bu işlevde kullanılmıştır. Gürer Gülsevin, geçmiş zamana yönelik olduğunu söylediği bu eke “geçmiş zamanda gerçekleşmemiş niyet kipi”⁵³ demeyi önerir. Bu terim, ekin işlevini yansıtmak bakımından doğru olmakla birlikte yeterli değildir. Çünkü eylem, geçmiş zamana gönderme yapmaktadır ancak hareketin gerçekleşip gerçekleşmediği bilinemez. Burada iki seçenek söz konusudur: 1. *Kaymaklı kadayıf yemek için bir gün Üsküdar'a geçecektik ve geçtik.* 2. *Kaymaklı kadayıf yemek için bir gün Üsküdar'a geçecektik ama geçmedik / geçemedik.* Tek cümle, bu seçeneklerden hangisinin doğru olduğunu anlatmada yetersiz kalmaktadır. Eylemin gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği diğer cümlelerin aracılığıyla bilinebilir. VI. CBB'de bu cümle için ipucu verilmemiştir. Bazen CBB içinde de anlamın tam olarak tamamlanmadığı bilinmekte, bu nedenle CBB'lerarası ilişkiler dikkate alınmaktadır. Burada da eylemin sonucunu, diğer CBB'lerdeki veriler aydınlatacaktır.

Geniş zamanın hikâyesi {-IrdI}: *dayanır mıydı-Ø* (277). Olumsuzluğu (*Her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye dayanmaz.*) vermek için soru formunda kurgulanan bu cümlede, {-IrdI} eki, öncelikli olarak geçmiş zamana gönderme yapmaktadır. Çünkü bu cümle, anlatıcının anne ya da babasına ait bir düşünceyi içerir: *Her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye-Ø dayanır mıydı-Ø?* Bu cümle, o akşam anne ya da baba tarafından söylenmiştir. Ancak anlatıcı, bunu birine mal etmeden genel bir düşünce, çıkarım cümlesi olarak vermeyi tercih etmiştir. Bu söz, o akşam söylenmekle birlikte genel bir düşünceyi barındırdığı için geniş zamana yayılabilir. Dükkândaki ürünleri tüketmenin kişiyi zarara uğratacağı düşüncesi, her zaman için geçerlidir.

⁵³ Gülsevin, Gürer, “Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, ss. 215 – 224, s. 219.

Sonuç olarak VI. CBB'yi oluşturan cümleler, genel anlamda Üsküdar ziyaretinden sonraki akşam saatlerine gönderme yapmaları bakımından ortak zaman ilişkisiyle birbirine bağlanmaktadır.

2.8.5.2. Ortak Mekân:

VI. CBB'de cümleler arasında bağ kuran ortak mekân, anlatıcıyla ailesinin oturdukları evdir. Bu evin, daha önceki bilgilerden hareketle İstanbul'da olduğu bilinmekle birlikte hangi semtte bulunduğu dair herhangi bir ipucu verilmemiştir.

Bu bölümün mekânı, 270'te yüzey yapıda görülen, 273'te eksiltiye bırakılmış olan “ev” sözcüğüyle verilmiştir. 274'te görülen “Üsküdar” birimi de mekâna yöneliktir ama bu, VI. CBB'deki olayların gerçekleştiği mekânı vermez; geçmişte geleceğe yönelik bir tasarıya aittir. Anlatıcı ve ailesi, kaymaklı kadayıf yemek için bir gün Üsküdar'a, Hayri Beylere geçmeyi planlamaktadırlar. Ancak bu planın yapıldığı zamanda kendi evlerindedirler.

2.8.5.3. Ortak Kişi:

Bu bölümdeki olayların gelişiminde rol üstlenen üç kişi vardır: anlatıcı, anlatıcının annesi ve babası. VI. CBB, bu üç kişinin arasında geçer. Hayri Beylerden döndükten sonra anlatıcı, gün içinde yaşananları, özellikle de dükkândaki alışveriş işlerini babasına anlatır. Daha sonra anne ve baba, bu konu hakkındaki görüşlerini belirtirler. Konuşmalar arasında Hayri Bey'in de adı geçer ancak o, söz konusu zamanda bizzat orada değildir; sadece konuşmaların odak noktasında bulunmaktadır.

Anlatıcı, VI. CBB'de derin yapıdaki “benim” yapısıyla yer almaktadır:

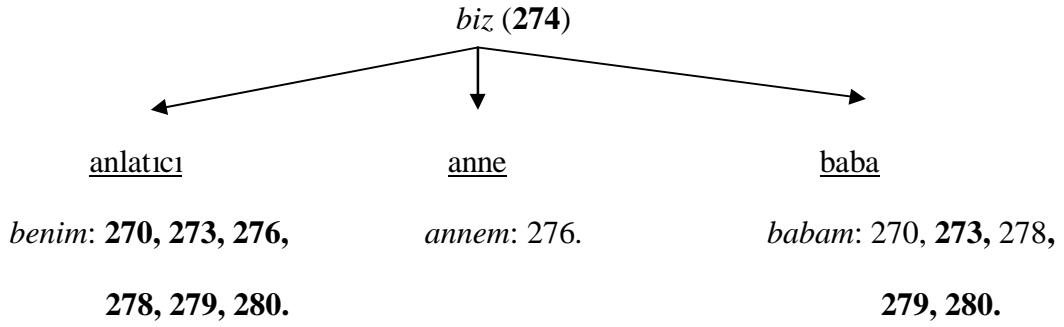
benim: 270, 273, 276, 278, 279, 280.

Anlatıcının annesiye doğrudan sadece 276. cümlede “annem” birimiyle görülmektedir.

Babanın yer aldığı cümleler ise şunlardır:

babam: 270, 273, 278, 279, 280.

Bunların dışında 274. cümlede kullanılan “biz” zamiri, bütün-parça ilişkisiyle ailenin tüm üyelerini içine almaktadır:

Konuşmaların içinde adı geçen Hayri Bey, şu cümlelerde görülmektedir:

Hayri Bey (276) = *Hayri* (278, 279, 280)

273. cümlede görülen “*bakkal*” sözcüğü de bir anlamda Hayri Bey’e gönderme yapar. Her ne kadar bu cümledeki “*bakkal*” genel bir ifade olarak kullanılmış olsa da cümle, Hayri Bey’le ilgili konuşmalar esnasında söylendiği ve o da bir bakkal olduğu için cümleler arasında genel-özel biçiminde “*bakkal–Hayri Bey*” bağlantısı kurulabilir.

Bu CBB’de Hayri Bey’in iflasın eşiğinde olduğu öğrenilmektedir. Çünkü Hayri Bey, ticaret yapmaktan uzaktır. Dükkândaki ürünleri, evlerinde tüketmekte; her akşam eksikliği olmayan sofralara oturmaktadırlar. Anlatıcının babası, her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermayenin dayanmayacağını söylemektedir. Hayri Bey’in yaptığı, ticaret mantığıyla örtüşmemektedir. Böyle giderse iflas edecek, elindeki sermaye de boşa gitmiş olacaktır. Bu nedenle anlatıcının annesinin, “*Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, bari dükkânı birine devretse-Ø de Hayri Bey’in parasını kurtarsa-Ø Ø*” dediği görülür. Baba da bu duruma endişelenmekle beraber sermayeyi ailece yiyerek tükettikleri için hiç değilse paranın boşa gitmediğini söyleyerek gülmekten, biraz da alay etmekten kendini alamamaktadır. Şu cümleler, babanın bu tavrını anlatır:

akşam evde benim babam-Ø, benim babam-Ø akşam evde kahkahalar-Ø atarak dinledi-Ø benim anlattıklarımı (270)

benim babam-Ø, akşam evde “sen-Ø tut-Ø da sen-Ø bakkal olma-Ø”-Ø dedi-Ø (273)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (278)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisini yapıyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (279)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi mideye indiriyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (280)

Böylece VI. CBB’de Hayri Bey’in iflas edeceğinin ipucu verilmekte; okuyucu, bu konuda gelecek bölümlere hazırlanmaktadır.

2.8.5.4. Ortak Nesne:

“*Sermaye*” sözcüğü, cümleler arasında ortak nesne bağı kurmuştur:

sermaye: 277, 278, **279, 280**.

276. cümlede geçen “*para*” sözcüğü, Hayri Bey’in bakkal dükkânı açmak için kullandığı emeklilik ikramiyesine yani *sermayeye* gönderme yapması bakımından “*sermaye*” birimiyle eksik tekrar ilişkisi içindedir. Bu özelliği dolayısıyla 276. cümle de 277, 278, 279 ve 280. cümleler arasındaki ortak nesne bağına katılır.

270. cümledeki “*benim anlattıklarım*” yapısı, anlatıcının Hayri Beylerde yaşadıklarına dair sözlerine gönderme yapar. 271 ve 272. cümlelerdeyse anlatılanların ikisi verilmiştir: *yüz paralık sirke* Ø (271), *beş kuruşluk helva* Ø (272). 277. cümledeki “*börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofr*a” söylemi de parçalardan biri olarak görülebilir. Çünkü bu cümlenin konuşma sırasında söylenebilmesi için daha önceden böyle bir durumun varlığı haber verilmiş olmalıdır. Böylece bunun da anlatıcının babasına anlattıklarının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Bu birimlerle 270, 271, 272 ve 277. cümleler arasında bütün-parça ilişkisine dayalı ortak nesne bağı kurulabilir.

274. cümlede “*kaymaklı kadayıf*” ifadesi kullanılmıştır. Hayri Bey’in zenginliğinin göstergesi konumunda olan (bk. s. 324) bu tatlı, VI. CBB içinde bağ kurmaz. Ancak daha önce V. CBB’nin VI. MCBB’sinde de geçtiği için bölümlerarası bağlantıya katkı sağlamakta; V. CBB ile VI. CBB arasında ortak nesne bağı kurmaktadır:

kaymaklı kadayıf: 224, **225**, 228 (V. CBB), 274 (VI. CBB)

CBB'lerarası bağlantı kuran bir diğer birim de 276. cümlede geçen “dükkân”dır. Hayri Bey'in bakkal dükkânına gönderme yapan bu birim, dükkânla ilgili ifadelerin yer aldığı birçok cümleyle bağlantı kurmuştur:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi (99) = ufak bir bakkal-Ø dükkânı (120) = Hayri Bey'in dükkânı (130, 136) = bir bakkaliye (133) = Bereket-Ø Bakkaliyesi (134) = dükkân (139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266, 276).

2.8.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

270. cümlede anlatıcının anlattıklarını, babasının kahkahalarla dinlediği söyleniyor. Bu kahkahalar, anlatılanların içeriğinden kaynaklanmaktadır. 271 ve 272'de anlatılan iki şey verilmiştir. Hayri Bey'in dükkânındaki alışverişlerin hep az miktarlarda olduğuna gönderme yapan bu cümleler, kahkahalarının nedeni olarak alınabilir. Dil dışı göndermeler aracılığıyla böyle bir alışveriş mantığının ticarete uygun olmadığı bilinmektedir. Baba da anlatılanlara bu nedenle gülmüş olabilir. Onu güldüren bir diğer neden de Hayri Beylerin dükkândaki ürünlerle kurdukları zengin sofralardır. Müşteriler, azar azar alırken onlar, bol bol tüketmektedirler. Baba, bu durumla biraz alay eder. 278, 279 ve 280. cümlelerden bu durum anlaşılmaktadır. Buradan anlatıcının, babasına Hayri Beylerdeki akşam yemeğine dair bilgi verdiği de öğrenilmektedir.

akşam evde benim babam-Ø, benim babam-Ø akşam evde kahkahalar-Ø atarak dinledi-Ø benim anlattıklarımı (270)

yüz paralık sirke Ø (271)

beş kuruşluk helva Ø (272)

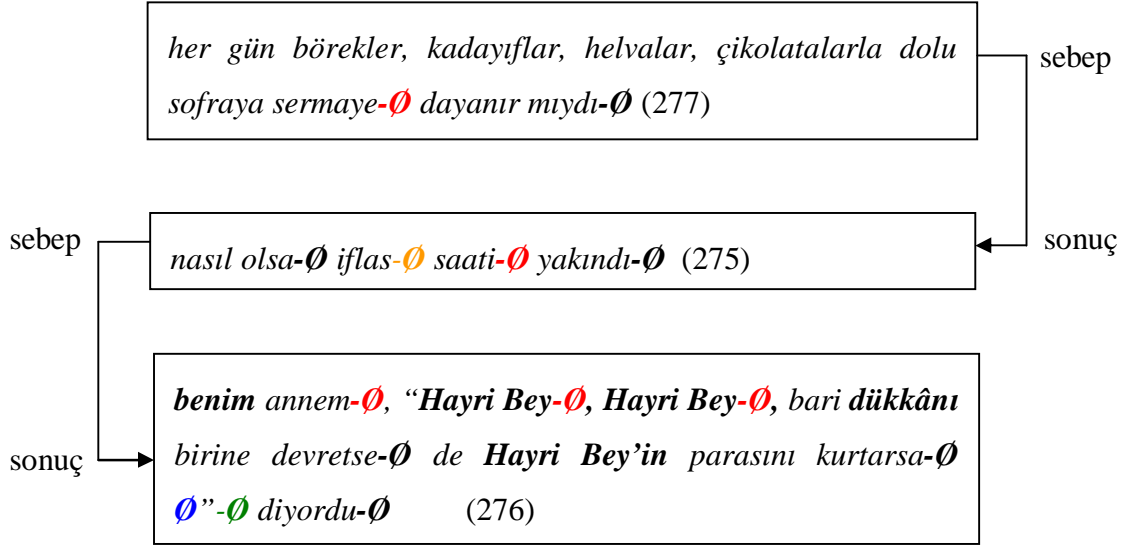
benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (278)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisini yapıyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (279)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi mideye indiriyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (280)

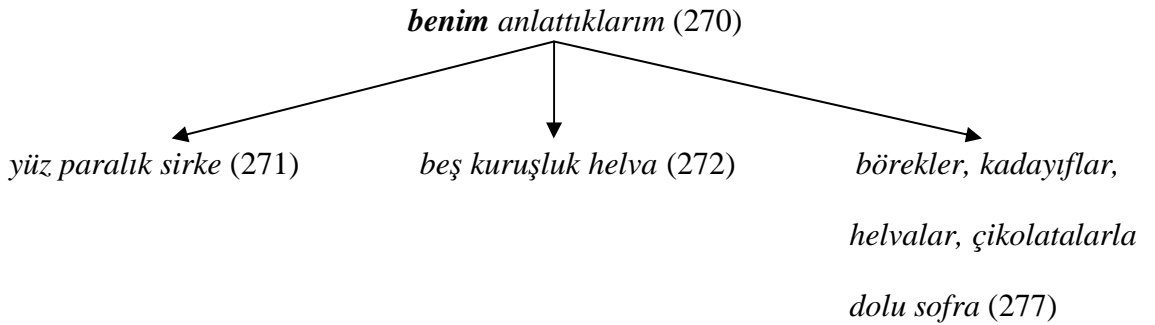
Anlatıcının annesi, Hayri Bey'in dükkânı birine devrederek parasını kurtarmasını ister. Çünkü Hayri Bey'in yakında iflas edeceğini düşünmektedir. İflasın

nedeni de dükkândaki ürünleri kendilerinin tüketerek bolluk içinde yaşamaları olacaktır. Bu durumları anlatan cümleler arasında şöyle bir sebep-sonuç ilişkisi vardır:

2.8.5.6. Bütün – Parça İlişkileri:

270. cümledeki “*benim anlattıklarım*” birimi bütün, 271 ve 272’deki “*yüz paralık sirke*” ve “*beş kuruşluk helva*” ifadeleriyle 277. cümledeki “*börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya*” söylemi, bu bütünün parçalarıdır. Anlatıcının Üsküdar’da yaşadıklarını babasına anlatması, bütün-parça ilişkisi içinde verilerek cümleler arasında bağ kurulmuştur.

274. cümledeki “*biz*” zamiri, bütünü yansıtırken anlatıcı, anlatıcının anne ve babası da parçaları oluşturmaktadır. Dolayısıyla “*benim*” zamiriyle gönderme yapılan anlatıcının geçtiği 270, 273, 276, 278, 279, 280. cümleler; “*annem*” biriminin yer aldığı

276. cümle ve “*babam*” ifadesinin görüldüğü 270, **273**, 278, **279**, **280**. cümleler, bütün-parça ilişkisi aracılığıyla 274. cümleye bağlanmaktadır.

2.8.5.7. Karşılaştırma İlişkileri:

278, 279 ve 280. cümlelerde, anlatıcının babasının bir karşılaştırma yaptığı, böylece cümlelerin birbirine bağlandığı görülmektedir:

benim babam-Ø, “*Hayri-Ø*, *sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø*”-Ø *diyordu-Ø* (278)

benim babam-Ø, “*Hayri-Ø*, *sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisini yapıyor-Ø*”-Ø *diyordu-Ø* (279)

benim babam-Ø, “*Hayri-Ø*, *sermayeyi mideye indiriyor-Ø*”-Ø *diyordu-Ø* (280)

Hayri Beylerin dükkândaki ürünleri, kendi evlerinde tüketmeleriyle ilgili olarak baba, Hayri Bey’in hiç değilse sermayeyi boşa harcamadığını, bunun daha iyisini yaparak kendilerinin yediğini söylüyor. Böylece sermayeyi kediye yükletmek yani boşa yatırım yapmak, zarar etmekle elindekini kişinin kendisinin tüketmesi arasında bir karşılaştırma yapılıyor. Sermayenin en azından yabancıya gidip ziyan olmadığı düşünülerek alaycı bir biçimde eldeki varlığı kişinin kendisinin tüketmesi öne çıkarılıyor.

2.8.5.8. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Parayla ilgili ifadeler: *yüz para* (271), *beş kuruş* (272), *para* (276), *sermaye* (277, 278, **279**, **280**).

Gıda maddeleriyle ilgili ifadeler: *sirke* (271), *helva* (272), *kaymaklı kadayıf* (274), *börekler*, *kadayıflar*, *helvalar*, *çikolatalar* (277).

2.8.5.9. Yakın Anlamlılık:

271 ve 272. cümleler yakın anlamlı birimler olarak alınabilir. Her iki cümle de Hayri Bey’in dükkânında yapılan alışveriş miktarlarını vurgulamakta, müşterilerin ürünleri azar azar aldıklarına dikkat çekmektedir. Bu tarz söylemler, V. CBB’de de vardır. Amaç, okuyucunun ilgisini bu noktada toplamak ve Hayri Bey’in iflas edeceği bilgisinin ipuçlarını vermektir. Bölümlerarası da ilişki kuran bu cümleler şöyledir:

<i>beş kuruşluk helva</i> Ø (174)	}	V. CBB / II. MCBB
<i>yüz paralık ayva</i> Ø (175)		
<i>kırk paralık zeytin</i> Ø (176)		
<i>beş kuruşluk helva</i> Ø (262)	}	V. CBB / VII. MCBB
<i>yüz paralık zeytin</i> Ø (263)		
<i>yedi buçukluk çikolata</i> Ø (264)		
<i>iki yüz elli dirhem pirinç</i> Ø (265)		
<i>yüz paralık sirke</i> Ø (271)	}	VI. CBB
<i>beş kuruşluk helva</i> Ø (272)		

2.8.5.10. Olumluluk – Olumsuzluk:

VI. CBB’de 271, 272 ve 277 dışındaki tüm cümleler olumludur. Bunlardan 271 (*yüz paralık sirke* Ø) ve 272. (*beş kuruşluk helva* Ø) cümleler, yüklemsiz kesik cümle olduklarından olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilememektedir. 277. cümleyse biçimce olumlu olmasına rağmen anlamca olumsuzdur: “*Her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye-Ø dayanır mıydı-Ø?*” Burada olumsuz anlam verebilmek için soru formundan yararlanılmıştır. Olumsuzlama konusunda soru biçiminin de kullanıldığını belirten Özkan, konu hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Soru biçim birimi ‘*ml/mU*’ kullanıldığı söyleme, ana işlevleri olan soru ifadesinin yanı sıra olumlama ya da olumsuzlama görünümüleriyle de katılırlar. Bu görünüm, soru biçim biriminin özel kullanımları olarak karşımıza çıkar. Çoğunlukla *sözde soru* anlamı taşıyan soru söylemlerinde görülen bu anlam özelliği, kısmen gerçek soru ifadesi taşıyan söylemlerde de görülebilmektedir. Bunlar genellikle söylemi daha çarpıcı hâle getirmek amacıyla devriklemeler biçiminde de karşımıza çıkabilen kullanımlardır.”⁵⁴

277. cümlede de gerçek bir soru yoktur. Yazarın amacı, her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermayenin dayanıp dayanmayacağını

⁵⁴ Özkan, Bülent, “Türkçede Dilbilgisel Terim Olarak ‘Olumlama’ ve ‘Olumsuzlama’”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S. 1, yay.y., Adana, 2006, ss. 269-282, s. 274-275.

sorgulamak değildir. O, bolluk içinde yaşamının zarar getireceğini bu yöntemi kullanarak etkili bir şekilde anlatmak istemiştir. Dolayısıyla bu cümle, “*Her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye dayanmaz.*” olarak olumsuz biçimde algılanmaktadır.

2.8.5.11. Tekrarlar:

2.8.5.11.1. Sıfır Tekrar:

benim: 270, 273, 276, 278, 279, 280.

babam: 270, 273, 279, 280.

akşam evde: 270, 273.

sen: 273.

biz: 274.

Hayri Bey: 276.

Hayri: 279, 280.

dükkân: 276.

diyordu: 278, 279.

sermayeyi kediye yükletmekten: 279.

sermaye: 279, 280.

{-DI}: 278, 279.

{-yordu}: 278, 279.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 270, 273, 275, 276, 277, 278, 279.

eksiz özne durumu {-Ø}: 270, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 270, 273, 274, 276, 278, 279, 280.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 275.

emir kipi 2. tekil kişi eki {-Ø}: 163.

1. tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 270, 273, 279, 280.

ekli nesne durumu eki {-I}: 276, 279, 280.

tamlayan durumu eki {-(n)In /-im}: 270, 273, 276, 278, 279, 280.

2.8.5.11.2. Tam Tekrar:

babam: 270, 278.

de-: 273, 276, 280.

diyordu: 276, 280.

kadayıf: 274, 277.

helva: 272, 277.

sermaye: 277, 278.

{-DI}: 270, 273, 274, 275, 276, 277, 280.

{-yor}: 276, 278, 279, 280.

{-yordu}: 276, 280.

1. *tekil kişi iyelik eki {-(I)m}*: 270, 276, 278.

3. *tekil kişi iyelik eki {-s)I(n)}*: 275, 276, 279.

ekli nesne durumu eki {-I}: 270, 276, 278, 279.

2.8.5.11.3. Eksik Tekrar:

Hayri Bey'e gönderme yapan birimler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır: *Hayri Bey* (276) = *Hayri* (278, 279, 280).

“*Sermaye*” ve “*para*” sözcükleri, Hayri Bey'in bakkal dükkânı açmak için kullandığı emeklilik ikramiyesine gönderme yapımları bakımından eksik tekrar ilişkisi içindedir: *sermaye* (277, 278, 279, 280) = *para* (276).

279. cümlede “*sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisi*” biçiminde bir yapı kullanılmıştır. Bunun ne olduğu 280. cümlede anlaşılmaktadır: *sermayeyi mideye indirmek*. Dolayısıyla bu birimler, aynı dil gerçeğine gönderme yaparak iki cümlenin eksik tekrar ilişkisiyle bağlanmasını sağlar.

2.9. VII. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.9.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

<i>gidemedik kadayıf yemeğe</i>	(281)
<i>zaman da öyle çabuk geçiyordu ki</i>	(282)
<i>geçen zaman içinde neler de olmuyordu</i>	(283)
<i>annemin hastalıkları</i>	(284)
<i>sonra babamın ölüm denen bir kapıdan çıkıp gidişi</i>	(285)
<i>evimizin yıkılışı</i>	(286)
<i>çocukluğun birden kopuşu</i>	(287)
<i>hepsi sanki bir anda oldu</i>	(288)
<i>Hayri Bey'in bakkal dükkânı batmıştı çoktan</i>	(289)
<i>helvalar, şekerler, peynirler yenmişti</i>	(290)
<i>yenmeyenler çürümüştü</i>	(291)
<i>çuvalları fareler kemirmişti</i>	(292)
<i>topu atmıştı Hayri Bey</i>	(293)
<i>Nesrin evlenmişti</i>	(294)
<i>Osman askere gitmişti</i>	(295)
<i>karı koca o küçük kira evinde yalnızdılar artık</i>	(296)
<i>Hayri Bey yerinden kıpırdamıyordu</i>	(297)
<i>yatağında dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu</i>	(298)
<i>biz de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik</i>	(299)
<i>yalnızdık</i>	(300)
<i>anılarımızı bile unutmuştuk</i>	(301)
<i>eski kişiliğimize yabancıydık</i>	(302)

<i>yaşamımız bir yalana benziyordu</i>	(303)
<i>Üsküdar çok ötelerdeydi</i>	(304)
<i>Hayri Bey'in bakkal dükkânı, kadayıflar, çikolatalar, düşte görülen uydurma şeylerdi</i>	(305)

2.9.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.9.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

<i>Ø gidemedik Ø kadayıf-Ø yemeğe</i>	(281)
<i>zaman-Ø da öyle çabuk geçiyordu-Ø ki Ø</i>	(282)
<i>geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø</i>	(283)
<i>Ø Ø annemin hastalıkları Ø</i>	(284)
<i>sonra Ø babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø</i>	(285)
<i>Ø Ø evimizin yıkılışı Ø</i>	(286)
<i>Ø çocukluğun birden kopuşu Ø</i>	(287)
<i>hepsi-Ø sanki bir anda oldu-Ø</i>	(288)
<i>Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø batmıştı-Ø çoktan</i>	(289)
<i>helvalar-Ø, şekerler-Ø, peynirler-Ø yenmişti-Ø</i>	(290)
<i>yenmeyenler-Ø çürümüştü-Ø</i>	(291)
<i>çuvalları fareler-Ø kemirmişti-Ø</i>	(292)
<i>topu atmıştı-Ø Hayri Bey-Ø</i>	(293)
<i>Nesrin-Ø evlenmişti-Ø</i>	(294)
<i>Osman-Ø askere gitmişti-Ø</i>	(295)
<i>karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık</i>	(296)
<i>Hayri Bey-Ø Ø yerinden kıpırdayamıyordu-Ø</i>	(297)
<i>Ø Ø Ø yatağında Ø dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø</i>	(298)
<i>biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik</i>	(299)

<i>Ø yalnızdik</i>	(300)
<i>Ø Ø anılarımızı bile unutmuştuk</i>	(301)
<i>Ø Ø eski kişiliğimize yabancıydık</i>	(302)
<i>Ø yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø</i>	(303)
<i>Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø</i>	(304)
<i>Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø</i>	(305)

2.9.2.2. İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

<i>biz-Ø gidemedik biz-Ø kadayıf-Ø yemeğe</i>	(281)
<i>zaman-Ø da öyle çabuk geçiyordu-Ø ki Ø</i>	(282)
<i>geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø</i>	(283)
<i>önce benim annemin hastalıkları Ø</i>	(284)
<i>sonra benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø</i>	(285)
<i>sonra bizim evimizin yıkılışı Ø</i>	(286)
<i>sonra çocukluğun birden kopuşu Ø</i>	(287)
<i>hepsi-Ø sanki bir anda oldu-Ø</i>	(288)
<i>Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø batmıştı-Ø çoktan</i>	(289)
<i>helvalar-Ø, şekerler-Ø, peynirler-Ø yenmişti-Ø</i>	(290)
<i>yenmeyenler-Ø çürümüştü-Ø</i>	(291)
<i>çuvalları fareler-Ø kemirmişti-Ø</i>	(292)
<i>topu atmıştı-Ø Hayri Bey-Ø</i>	(293)
<i>Nesrin-Ø evlenmişti-Ø</i>	(294)
<i>Osman-Ø askere gitmişti-Ø</i>	(295)
<i>karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık</i>	(296)

<i>Hayri Bey-Ø onun yerinden kıpırdayamıyordu-Ø</i>	(297)
<i>o-Ø, o-Ø, onun yatağında onun dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø</i>	(298)
<i>biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik</i>	(299)
<i>biz-Ø yalnızdık</i>	(300)
<i>biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk</i>	(301)
<i>biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık</i>	(302)
<i>bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø</i>	(303)
<i>Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø</i>	(304)
<i>Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø</i>	(305)

2.9.2.3. Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

<i>biz-Ø gidemedik biz-Ø kadayıf-Ø yemeğe</i>	(281)
<i>zaman-Ø da öyle çabuk geçiyordu-Ø ki Ø</i>	(282)
<i>geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø</i>	(283)
<i>önce benim annemin hastalıkları Ø</i>	(284)
<i>sonra benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø</i>	(285)
<i>sonra bizim evimizin yıkılışı Ø</i>	(286)
<i>sonra çocukluğun birden kopuşu Ø</i>	(287)
<i>hepsi-Ø sanki bir anda oldu-Ø</i>	(288)
<i>Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø batmıştı-Ø çoktan</i>	(289)
<i>helvalar-Ø, şekerler-Ø, peynirler-Ø yenmişti-Ø</i>	(290)
<i>yenmeyenler-Ø çürümüştü-Ø</i>	(291)
<i>çuvalları fareler-Ø kemirmişti-Ø</i>	(292)
<i>topu atmıştı-Ø Hayri Bey-Ø</i>	(293)

<i>Nesrin-Ø evlenmişti-Ø</i>	(294)
<i>Osman-Ø askere gitmişti-Ø</i>	(295)
<i>karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık</i>	(296)
<i>Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yerinden kıpırdıyamıyordu-Ø</i>	(297)
<i>Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in yatağında Hayri Bey'in dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø</i>	(298)
<i>biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik</i>	(299)
<i>biz-Ø yalnızdık</i>	(300)
<i>biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk</i>	(301)
<i>biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık</i>	(302)
<i>bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø</i>	(303)
<i>Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø</i>	(304)
<i>Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø</i>	(305)

2.9.3. VII. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

VII. CBB'de genel, toparlayıcı bir anlatım söz konusudur. Daha önceki bölümlerde zamandaki ilerleyişler yaklaşık iki-üç haftayla sınırlıyken bu bölümde epey ileri gidilerek geniş bir zaman dilimi ele alınmıştır.

VI. CBB'de bir tasarı söz konusudur. Anlatıcı ve ailesi, bir gün kaymaklı kadayıf yemek için Üsküdar'a geçeceklerdir. Bu planın gerçekleşmediği, VII. CBB'de anlaşılmaktadır. Zamanın çok çabuk geçtiğini söyleyen anlatıcı, bu geçen zaman içinde olanlardan söz eder. Her ne kadar söz konusu zaman diliminin niceliği hakkında bilgi verilme de yaşananlardan bunun çok da kısa olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü anlatıcı, annesinin hastalıklarından söz eder. Babası da ölmüştür. Daha sonra Hayri Beylere dair bilgiler verir. Daha önce pek çok kez ipuçları vererek okuyucuyu hazırlayan anlatıcı, Hayri Bey'in iflas ettiğini açıklar. Bu zaman içinde Nesrin de evlenmiştir. Osman ise askeredir. Bu bilgidен hareketle aradan geçen zamana yönelik yorum yapılabilir. Bir

erkek, normal şartlarda 20 yaşında askere alındığına göre Osman'ın bu yaşlarda olduğu ortaya çıkar. Daha önceki bölümlerdeyse çocuk yaşlardaki Osman'dan söz edilmektedir. Bu bölümlerde Osman'ın 12-13 yaşlarında olduğu varsayılırsa aradan yedi sekiz yılın geçtiği anlaşılmaktadır. Yani VII. CBB, uzun bir dönemin kısa özeti gibidir. Nesrin'in evlenmesi ve Osman'ın askerde olması sebebiyle Hayri Bey'le Zeliha Hanım, evde yalnız kalmışlardır. Hayri Bey rahatsızdır; yerinden kıpırdayamamakta, yatağında dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanmaktadır. Baba ölünce anlatıcıyla annesi de yalnız kalmışlardır. Hayat, onları o kadar yormuştur ki artık anılarını bile hatırlayamamaktadırlar.

Anlatıcı, önceki bölümlerde yaşananları, ayrıntılarıyla vermektedir. Buradaysa farklı bir yöntem izlemiş, geniş bir zaman dilimi içinde yaşananları, kısa kısa vererek özet şeklinde bir CBB'ye sığdırmayı tercih etmiştir. Bu özelliğinden dolayı VII. CBB, uzun bir zaman diliminde gerçekleşmiş olayları, başlıklar hâlinde veren, böylece zamanda ileriye doğru geniş bir sıçrama yapılabilmesine olanak sağlayan bir geçiş bölümü niteliği taşımaktadır. Anlatıcı, bu bölümde zamanı hızlandırmıştır. Doğan Günay, bu yöntemin yazarlar tarafından kullanılan bir anlatım tekniği olduğundan söz eder: *“Bir başka farklılık da, anlatının düzenlenmesi bakımından görülebilir. Anlatının uzunca bir kısmı çok az bir ayrıntıyı belirtirken, çok kısa bir kısmı, olmuş birçok olayı hızla aktarmaktadır. Anlatının dizemi (fr. Rhythme), metnin farklı kısımlarına yeterli zaman ayırmak için, gerekli sayfa, satır, paragraf sayısı ile karşılaştırarak belirginleştirilebilir. Değişken durumlar göz önünde bulundurulmalıdır: Yavaşlatma ya da hızlandırma anlatı içinde yapılır.”*⁵⁵

Daha önce, yaşanan her durumu, her olayı ayrıntılarıyla sunan anlatıcının geniş bir zamanı ve bu zaman içinde yaşanan çok sayıda olayı başlıklar hâlinde sunarak kısa bir biçimde geçmesinin bir nedeni olmalıdır. Oktay Akbal'ın öykücülüğü üzerinde çalışmış olan Osman Gündüz, Oktay Akbal'ın öykülerinde zamanın kullanımıyla ilgili olarak şunları söyler: *“Olayların akışı, zamansal olarak aynı ve düz bir çizgide devam etmez. Çağımızın insanının ruhsal durumuna paralel olarak zamanda da kırılmalar, kopuşlar, parçalanmalar ve yer değiştirmeler olur. Zamanın kullanılışıyla ilgili*

⁵⁵ Günay, a.g.e., s. 166-167.

kırılmalar, biraz da yazarın bakış açısıyla ilgilidir. Bununla yazar, bulunduğu durumdan, zamandan ve yaşadıklarından zevk alamayan öykü kişilerinin can sıkıntısını, tereddütlerini, yalnızlığını ve yaşama azabını vermeye çalışır.”⁵⁶ Gündüz’ün verdiği bu bilgiden hareketle anlatıcının tercih ettiği anlatım tekniği hakkında yorum yapılabilir. VII. CBB’de anlatılanlar, çoğunlukla olumsuz durumlardır. Anlatıcının babasının ölümü, annesinin hastalıkları, anne-oğul yalnız kalmaları, Hayri Bey’in iflas edişi, yatağa mahkûm oluşu; anlatıcı için çocukluğunun kötü anılarıdır. Bunları hatırlamaktan üzüntü duyan anlatıcının, olumsuz durumları hızlıca geçtiği, âdeta geçiştirdiği ve bu nedenle zamanı hızlandırarak her şeyi kısa kısa verip okuyucuyu bilgilendirdiği düşünülebilir.

Önceki bölümlerde bir heyecan hâkimdir. Her iki aile de mutluluk içinde yaşamaktadır. Buna paralel olarak olayların anlatımında da bir yükseliş sezilir. Bu bölümlerde zamanın akışı ağırlaşmıştır. Örneğin anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a gittikleri günün anlatıldığı V. CBB, farklı mekânların söz konusu olduğu yedi MCBB’ye ayrılmıştır. Zaman bakımından sadece bir günle sınırlı bu bölümde, her MCBB’nin o günde yaşananları tüm ayrıntılarıyla sunduğu görülür. Ancak VII. CBB’de bu durum değişir. Burada önceki bölümlerde sezilen yükselişin durduğu gözlenmektedir. Çünkü güzel günler geride kalmıştır. Her iki aile de acı dolu olaylar yaşamıştır. Kişilerin hayatındaki bu hüznün öyküye de yansır. Bu bölümde mutluluk hüznü dönüşmekte, buna bağlı olarak anlatım ritmi düşmektedir. Âdeta bir geriye gidiş söz konusudur. VII. CBB’den önceki bölümlerde, anlatımdaki yükselişe paralel olarak zamanın akışı ağırlaşmakta, bu CBB’deyse düşüşe geçilmesi sebebiyle zaman hızlanmakta ve aradan geçen yıllar birkaç cümleye sığdırılmaktadır.

2.9.4. VII. CBB’nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

biz-Ø gidemedik biz-Ø kadayıf-Ø yemeğe (281)

zaman-Ø da öyle çabuk geçiyordu-Ø ki Ø (282)

geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø (283)

⁵⁶ Gündüz, a.g.e., s. 243.

gelişme

- önce benim** annemin hastalıkları \emptyset (284)
- sonra **benim** babamın ölüm- \emptyset denen bir kapıdan çıkıp gidişi \emptyset (285)
- sonra **bizim** evimizin yıkılışı \emptyset (286)
- sonra çocukluğun birden kopuşu \emptyset (287)
- hepsi- \emptyset sanki bir anda oldu- \emptyset (288)
- Hayri Bey'in bakkal- \emptyset dükkânı- \emptyset batmıştı- \emptyset çoktan (289)
- helvalar- \emptyset , şekerler- \emptyset , peynirler- \emptyset yenmişti- \emptyset (290)
- yenmeyenler- \emptyset çürümüştü- \emptyset (291)
- çuvalları fareler- \emptyset kemirmişti- \emptyset (292)
- topu atmıştı- \emptyset Hayri Bey- \emptyset (293)
- Nesrin- \emptyset evlenmişti- \emptyset (294)
- Osman- \emptyset askere gitmişti- \emptyset (295)
- karı koca- \emptyset o küçük kira- \emptyset evinde yalnızdılar artık (296)
- Hayri Bey- \emptyset Hayri Bey'in yerinden kıpırdıyamıyordu- \emptyset (297)
- Hayri Bey- \emptyset , Hayri Bey- \emptyset , Hayri Bey'in yatağında Hayri Bey'in dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu- \emptyset (298)
- biz- \emptyset de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik (299)
- biz- \emptyset yalnızdık (300)
- biz- \emptyset bizim anılarımızı bile unutmuştuk (301)
- biz- \emptyset bizim eski kişiliğimize yabancıydık (302)
- bizim yaşamımız- \emptyset bir yalana benziyordu- \emptyset (303)

sonuç

- Üsküdar- \emptyset çok ötelerdeydi- \emptyset (304)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

2.9.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.9.5.1. Ortak Zaman:

VII. CBB, daha önce de belirtildiği üzere yedi sekiz yıllık geniş bir zaman dilimini anlatmaktadır. VI. CBB'de anlatıcıyla annesinin Üsküdar'dan döndükten sonra o gece evde babayla birlikte geçirilen zamana, konuşulanlara yer verilmiştir. Anlatıcı, bu noktadan sonra yaşananları zamandaki kısa ilerleyişlerle vermez; birden uzun bir zaman diliminin anlatımına geçer. Üsküdar ziyaretinden sonraki yedi sekiz yıl içinde yaşananları bir çırpıda anlatır. Bu, bir filmi andırmaktadır. Olaylar seyredilirken bir ara verilir. Âdeta sahne kararır ve biri çıkarak “Aradan uzun zaman geçti. Bu zaman içinde pek çok şey oldu.” gibi bir açıklama yapar. VII. CBB, okuyucuda böyle bir çağrışım yapmaktadır.

Anlatıcı, anılarını hatırlamakta ve üzerinden uzun zaman geçmiş bu anılarını okuyucuya aktarmaktadır. Dolayısıyla VII. CBB'deki cümleler, anlatı anı odaklıdır.

Bölümde kullanılan zaman eklerinin geçmiş içinde farklı dilimlere gönderme yaptığı görülmektedir. Burada şu dört zamandan söz edilebilir:

1. Üsküdar ziyaretinden sonra yaşanarak, olayların akışını değiştiren durumlar, uzak geçmiş olarak verilmiş, bu cümlelerde daha çok, yaşananların çok gerilerde kaldığını anlatmaya yarayan {-mİştI} ekinden yararlanılmıştır: *batmıştı-Ø* (289), *yenmişti-Ø* (290), *çürümüştü-Ø* (291), *kemirmmişti-Ø* (292), *topu atmıştı-Ø* (293), *evlenmişti-Ø* (294), *gitmişti-Ø* (295). {-mİştI} ekinin yer aldığı bu cümlelerde Hayri Bey'in ailesine yönelik bilgi verilmiş; Hayri Bey'in iflas ettiği, hastalandığı, yerinden kıpırdayamadığı, Nesrin'in evlenip Osman'ın askere gittiği söylenmiştir. Bu zaman içinde anlatıcının ailesinde de değişiklikler yaşanmıştır. Ancak anlatıcı, bunları kesik cümleler hâlinde sunmayı tercih etmiştir. Annesinin hastalandığını, babasının öldüğünü ve her şeyin altüst olduğunu, çocukluğun birden koptuğunu anlatan bu cümleler de uzak geçmişe aittir:

önce benim annemin hastalıkları Ø (284)

sonra **benim** babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø (285)

sonra **bizim** evimizin yıkılışı Ø (286)

sonra çocukluğun birden kopuşu Ø (287)

{-DI} ekinin yer aldığı 288. cümle de bu gruba girer: *Hepsi-Ø sanki bir anda oldu-Ø*. Burada yukarıda belirtilen kesik cümlelerde anlatılanların sanki bir anda olduğu söylenmektedir.

2. Üsküdar ziyaretinden sonra yaşananların sonuçlarının anlatıldığı cümlelerde {-DI} ve {-yordu} ekleri kullanılmıştır. Bir cümlede de {-mİştI} ekinin kullanıldığı görülür.

Anlatıcının ve Hayri Bey'in ailesinde yaşanan değişiklikler sonucunda Hayri Bey'le Zeliha Hanım, evde yalnız kalmışlardır. Hayri Bey hastalanmıştır. Aynı şekilde baba ölünce anlatıcı ve annesi de yalnız kalırlar. Eskiye dair her şeyi unutmuşlardır. Hayatları, bambaşka bir yöne doğrulmuştur. Bunların anlatıldığı cümleler ve kullanılan zaman ekleri şöyledir: *yalnızdılar* (296), *kıpırdayamıyordu-Ø* (297), *oyalanıyordu-Ø* (298), *kentin uzak bir semtindeydik* (299), *yalnızdık* (300), *unutmuştuk* (301), *yabancıydık* (302), *benziyordu-Ø* (303), *ötelerdeydi-Ø* (304), *düştü görülen uydurma şeylerdi-Ø* (305).

3. Üsküdar ziyaretinin ardından 283. cümledeki “geçen zaman” birimiyle gönderme yapılan bölümde anlatılan zamanın sonuna kadar geçerli durumlar, {-DI} ekiyle anlatılmıştır. Bölümde bu zamana ait bir cümle vardır. O da VII. CBB'yi kapsayan zaman içinde Üsküdar'a kadayıf yemek için gidilemediğini anlatan 281. cümledir: *Biz-Ø gidemedik biz-Ø kadayıf-Ø yemeğe*.

4. Bölümde anlatılan zamanın tümüne gönderme yapılıp aslında her zaman geçerli durumlar, {-yordu} ekiyle verilmiştir. 282 (*zaman-Ø da öyle çabuk geçiyordu-Ø ki Ø*) ve 283. (*geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø*) cümleler, bu gruba girer. Bu cümlelerde, VII. CBB'ye ait zaman kastedilmiştir. Ancak zamanın çabuk geçmesi ve geçen zaman içinde çok şeyin olması, her zaman için geçerlidir.

VII. CBB’de zaman belirten sözcükler de vardır. 283. cümledeki “geçen zaman” ifadesi, VII. CBB’ye hâkim olan zamanı anlatır. Üsküdar ziyaretinden sonraki yedi sekiz yıllık zamana gönderme yapar.

284 (*önce benim annemin hastalıkları* Ø), 285 (*sonra benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi* Ø), 286 (*sonra bizim evimizin yıkılışı* Ø) ve 287. (*sonra çocukluğun birden kopuşu* Ø) cümlelerde kullanılan “önce” ve “sonra” sözcükleri, yaşananların sırasıyla ilgili bilgi vermektedir. Buna göre önce anne hastalanmış, sonra baba ölmüştür. Babanın ölümüyle de aile yıkılmış ve çocukluk bir anda kopmuştur.

296. cümledeki “artık” sözcüğü, Nesrin’in evlenmesi ve Osman’ın askere gitmesinden sonraki zamana gönderme yapar. Bunlardan sonra Hayri Bey’le Zeliha Hanım, yalnız kalmışlardır.

2.9.5.2. Ortak Mekân:

VII. CBB’de de genel mekân İstanbul’dur. Ancak iki ailenin yaşadıkları verildiği için farklı mekânlardan söz edilmiştir.

Hayri Beylerin evlerinin Üsküdar’da olduğu bilinmektedir. Bu bölümde de Üsküdar’a, Hayri Beylerin evine gönderme yapılır. Anlatıcı ve ailesi, kaymaklı kadayıf yemek için Üsküdar’a gidememişlerdir. Bu zaman içinde Hayri Bey iflas etmiştir. Nesrin’in evlenip Osman’ın askere gitmesiyle Hayri Bey’le eşi, o küçük kira evinde yalnız kalmışlardır. Anlatıcıyla annesi, kentin uzak bir semtinde olduklarından Üsküdar, onlar için çok ötelere de ve Hayri Bey’in bakkal dükkânı unutulmuştur. Bu bilgilerin verildiği cümlelerde “Üsküdar, dükkân, ev” birimleriyle Hayri Beylerin oturdukları mekâna gönderme yapımları bakımından ortak mekân bağı sağlanmıştır:

Üsküdar: 304.

Hayri Bey’in bakkal-Ø dükkânı: 289, 305.

o küçük kira-Ø evi: 296.

Bunun dışında anlatıcıyla ailesinin oturdukları eve de gönderme yapılmıştır. 286. cümledeki “ev” sözcüğü, bunu anlatır. Bu cümlede anlatıcı, evlerinin yıkıldığından söz

eder: *Sonra bizim evimizin yıkılışı* \emptyset . Bu yıkılış iki anlamda düşünülebilir: 1. Babanın ölmesi, aileyi derinden etkilemiş, anlatıcıyla ailesini çok sarsmıştır. Âdeta ev yıkılmıştır. 2. Anlatıcıyla annesi, babanın ölümünden sonra evlerini kaybetmişlerdir. 299. cümle, bunu destekler niteliktedir: *Biz- \emptyset de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik*. Bu cümle, anlatıcıyla annesinin babanın ölümünden sonra başka bir eve taşındıklarını çağrıştırmaktadır. Oktay Akbal'ın anılarına dayalı bu öyküde, Akbal'ın çocukluğunu geçirdiği evle ilgili bilgiler, dil dışı göndermeler olarak çözümlemeye yardımcı olabilir. Gündüz, söz konusu evle ilgili şu bilgileri verir:

“Ailesiyle geçici bir süre İstinye’de sahile yakın bir evde kalırlar. Sonra baba aniden ölür. Silik anılar dışında, geride bir şey bırakmamıştır. Kahraman *ben*, henüz on iki yaşındadır. Hayat küskünlüğü de bu olaydan sonra başlar. İlk mutlu çocukluk yıllarının geçtiği ve anılarını barındıran ahşap ev, eşyaları ile birlikte alacaklıları tarafından haraç mezat satılır (*Kara Kargalar Gibi*). Ahşap ev ile birlikte içinde pek çok şey de yıkılır gider. (...)

Yoksulluktan kaynaklanan pek çok sorun art arda sıralanır. Özel okuldan parasızlık yüzünden ayrılır, Fatih’in başka bir mahallesi Atikalipaşa’da annesiyle birlikte ‘*ufacık bir evin üst katına*’ taşınırlar.”⁵⁷

Bu bilgilerle, anlatıcı ve annesinin ev değiştirdikleri açıklık kazanmaktadır. CBB’de yeni evin nerede olduğu söylenmez. Ama bu ev, 299. cümlede belirtildiği üzere “*kentin uzak bir semtinde*”dir. 304. cümlede “*Üsküdar- \emptyset çok ötelerdeydi- \emptyset* ” denmektedir. Bu uzaklık, gerçek ve mecazi olarak iki anlamda düşünülebilir. Gerçek anlamda Üsküdar’a uzak bir semte yerleşmiş oldukları, mecazi olarak da anılarına, eski kişiliklerine yabancı kaldıklarından Üsküdar’ın düşüncelerinden uzaklaştığı biçiminde bir değerlendirme yapmak mümkündür.

2.9.5.3. Ortak Kişi:

VII. CBB’deki kişiler, anlatıcının ailesiyle Hayri Bey’in ailesinin üyeleridir. Bu kişilerin yer aldığı cümleler şöyledir:

CBB’de “*benim*” ve “*oğul*” birimleri, anlatıcıya gönderme yapar:

benim (284, 285) = *oğul* (299)

⁵⁷ Gündüz, a.g.e., s. 260-261.

Anlatıcının cinsiyeti, “oğul” sözcüğüyle VII. CBB’de açıklanmaktadır. Yazar, bu bilgiyi vermede de cimri davranmıştır. Ancak açıkça söylenmese de daha I. MCBB’de dil dışı göndermeler yardımıyla anlatıcının erkek olduğu sonucuna varılmıştır. Burada da bu sonuç onaylanmış olmaktadır.

Anlatıcının anne ve babasının yer aldığı cümleler şunlardır:

annem (284) = *ana* (299)

babam: 285.

VII. CBB’de geçen “biz” zamirleri, farklı iki gruba gönderme yapar:

1. *Biz* (Anlatıcı, annesi ve babası): **281, 286.**
2. *Biz* (Anlatıcı ve annesi): 299, **300, 301, 302, 303.**

299. cümledeki “*ana oğul*” sözü, anlatıcı ve annesine gönderme yapan “*biz*” zamiriyle eksik tekrar ilişkisi içindedir.

VII. CBB’de kişilerle ilgili yeni bilgiler vardır. Anlatıcının babası ölmüştür. Onun ölümünden önce annesi çeşitli hastalıklar geçirmiştir. Babasının ölümü yetmezmiş gibi evlerini de kaybederler ve kentin uzak bir semtine taşınırlar. Anlatıcı, çocukluğunun birden koptuğunu söylemektedir. Bunun nedeni, babası ölünce evin sorumluluğunu onun üstlenmiş olması dolayısıyla erken büyümek zorunda kalması olabilir. 299. cümleden (*biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik*) annesiyle yalnız kaldığı anlaşılmaktadır. Gündüz’ün, öykü yazarı Oktay Akbal’ın aile bireyleri hakkında verdiği “*Aile bireyleri, anne, baba dışında Sahir ve Semih adlarında biraz haylaz, zaman zaman aileye sorunlar getiren iki üvey ağabeyi (Keçi), yalnız bir öyküde adı geçen abla (Evden Kaçış) ile Müzeyyen adındaki taşradan gelmiş, koca arayan uzaktan bir akraba kızından (Müzeyyen Abla) meydana gelir.*”⁵⁸ biçimindeki bilgiye rağmen bu öyküde anlatıcının anne ve babasının dışındaki kişilerden söz edilmez. Öyküye göre anlatıcı, tek çocuktur. Anne de hasta olduğu için bu durumda sorumluluk üstlenmesi kaçınılmazdır. Ana oğul, hayat telaşı içinde her şeyden uzaklaşırlar. Anılarına, eski kişiliklerine yabancı kalırlar. Üsküdar ve Hayri Bey’in bakkal dükkânı,

⁵⁸ Gündüz, a.g.e., s. 258.

onlar için bir rüya gibidir. Mutlu günler artık sona ermiştir. Anlatıcı ve annesinin bezginlik, yalnızlık, mutsuzlukla kuşatılmış oldukları anlaşılmaktadır. Kendilerini sanki geçmişte hiçbir şey yaşamamış gibi hissetmektedirler. Şu cümleler, onların ruhsal durumları hakkında bilgi verir:

***biz-Ø yalnızdık** (300)*

***biz-Ø bizim** anılarımızı bile unutmuştuk (301)*

***biz-Ø bizim** eski kişiliğimize yabancıydık (302)*

***bizim** yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø (303)*

Hayri Bey ve ailesinin yer aldığı cümlelerse şöyledir:

Hayri Bey: 289, 293, 297, 298, 305.

Nesrin: 294.

Osman: 295.

296. cümlede geçen “*karı koca*” ifadesi, bütün-parça ilişkisi yoluyla Hayri Bey ve Zeliha Hanım’a gönderme yapmaktadır. Zeliha Hanım, VII. CBB’de doğrudan yer almaz, sadece bu cümledeki bütün-parça ilişkisinde parçalardan biri olarak görülür.

Bu bölümde Hayri Bey’in ailesinde yaşananlarla da ilgili bilgi verilir. Hayri Bey’in öngörülen iflası gerçekleşmiştir. Kendisi de hastalanmıştır. Yerinden kıpırdayamadığı için yatakta dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalandığı söylenir. Hayri Bey’in eski yazıyı bildiği, daha önce V. CBB’de dükkânının kapısına astığı tabelaya sülüs yazıyla “*Bismillahirrahmanirrahim*” yazmış olmasından anlaşılmıştır. Burada da yazmaları okuması, onun eski yazı bildiğini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Hayri Bey’in hastalığı ve nedeni belirtilmemiş olsa da onun üzüntüden hastalandığı düşünülebilir. Çünkü bakkal dükkânı konusunda çok büyük hayalleri vardır. İflas ettiği için bunların gerçekleşmemiş olması, hayal kırıklığı yaşamasına, dolayısıyla ruhsal çöküntüye yol açmış olabilir.

Bunun dışında VII. CBB’de Nesrin’in evlendiği ve Osman’ın askere gittiği söylenir. V. CBB’de Nesrin’e talip olan bir deniz subayından söz edilmekteydi: *Nesrin’e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø (231)*. Belki de Nesrin, bu subayla

evlenmiştir. Ancak bu bilginin doğruluğunu kanıtlayacak herhangi bir ipucu verilmemiştir.

Görülüyor ki aradan uzun bir zaman geçmiş ve bu zaman içinde her iki ailede de büyük değişiklikler yaşanmıştır.

2.9.5.4. Ortak Nesne:

Tam tekrar olarak yinelenen “*Hayri Bey’in bakkal-Ø dükkânı*” sözü, 289 ve 305. cümleler arasında ortak nesne bağı kurmuştur. Bu birim, ayrıca daha önceki bölümlerde kullanılmış, dükkâna gönderme yapan birimlerle ilişki kurarak CBB’lerarası bağ da sağlar:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) = *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey’in dükkânı* (130, 136) = *bir bakkaliye* (133) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *dükkân* (139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266, **276**) = *Hayri Bey’in bakkal-Ø dükkânı* (289, 305)

Yüzey yapıdaki “*kadayıf*” sözcüğü, 281 ve 305. cümleleri ortak nesne ilişkisiyle birbirine bağlamıştır. CBB’nin ilk ve son cümleleri arasındaki bu ilişki, CBB’nin açıldığı gibi kapandığı tezini destekler niteliktedir.

CBB’deki bir diğer ortak nesne bağı, bütün-parça ilişkisi bağlamında ortaya çıkmaktadır. 284 (*benim annemin hastalıkları*), 285 (*benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi*), 286 (*bizim evimizin yıkılışı*) ve 287. (*çocukluğun birden kopuşu*) cümlelerde parça parça anlatılanlar, 288. cümleye “*hepsi*” sözcüğüyle yerleşmiştir. Bunun dışında 283. cümledeki “*neler*” birimi de anlatıcının ailesiyle Hayri Beylerin yaşadıklarını toparlayıcı bir görev üstlenmiştir. Dolayısıyla bu birimin kapsama alanına 284, 285, 286 ve 287. cümlelerin yanı sıra 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304 ve 305. cümleler de girmektedir. Yazar, burada tüm dengelim tekniğini kullanmıştır. 283. cümlede “*neler*” ile bütünü verip daha sonra ayrıntıya inmiş, bu bütünün parçalarını, yaşananları anlatmıştır.

2.9.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

281. cümlede anlatıcı, Hayri Beylere ailece kadayıf yemeğe gidemediklerini söylemektedir. Gidemeyişlerinin nedeni, 284, 285, 286 ve 287. cümlelerde verilmiştir:

biz-Ø gidemedik biz-Ø kadayıf-Ø yemeğe (281) → sonuç

önce benim annemin hastalıkları Ø (284)

sonra benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø (285) } sebep

sonra bizim evimizin yıkılışı Ø (286)

sonra çocukluğun birden kopuşu Ø (287)

296. cümlenin sebebi, 294 ve 295'te verilmiştir. Zeliha Hanım'la Hayri Bey'in evde yalnız kalmalarının nedeni, Nesrin'in evlenmiş, Osman'ın da askere gitmiş olmasıdır:

Nesrin-Ø evlenmişti-Ø (294) } sebep

Osman-Ø askere gitmişti-Ø (295) }

karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık (296) → sonuç

297, 298. cümlenin sebebi konumundadır. Hayri Bey, yerinden kıpırdayamadığı için yatağında dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanmaktadır:

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yerinden kıpırdayamıyordu-Ø (297) → sebep

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in yatağında Hayri Bey'in dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø (298) → sonuç

299. cümlede anlatıcı, annesiyle birlikte kentin uzak bir semtinde olduklarını söylemektedir. Bunun nedeni, ortak mekân bağlantısı açıklanırken belirtildiği üzere babanın ölümüyle birlikte her şeyin altüst olması ve evlerinin de ellerinden çıkmasıdır. Dolayısıyla 285 ve 286. cümleler sebep olarak alınabilir:

sonra benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø (285) } sebep

sonra bizim evimizin yıkılışı Ø (286) }

biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik (299) → sonuç

304 ve 305. cümlelerde anlatıcı, Üsküdar'ın çok ötelede kaldığını ve Hayri Bey'in bakkal dükkânıyla kadayıfların, çikolataların düşte görülen uydurma şeyler olduğunu söylemektedir. Bunun nedeni, babanın ölümüyle anlatıcı ve annesinin yalnız

kalmaları, hayatın telaşına kapılarak anılarını, geçmiş unutmaları ve kendilerine yabancılaşmalarıdır. Bunların anlatıldığı cümleler, 304 ve 305'in sebebidir:

- sebepler { *biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik* (299)
biz-Ø yalnızdık (300)
biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk (301)
biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık (302)
bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø (303)
- sonuç { *Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø* (304)
Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düştü
görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

289 (*Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø batmıştı-Ø çoktan*) ve 293. (*topu atmıştı-Ø Hayri Bey-Ø*) cümlelerde Hayri Bey'in iflas ettiği söylenmiş, bu iflasın nedeniyse V. ve VI. CBB'lerde verilmiştir. Müşterilerin az miktarlarda alışveriş yapmaları, Hayri Bey ve ailesinin dükkânın nimetlerinden hesapsızca yararlanarak bolluk içinde yaşamaları, müşterilere satılması gereken ürünleri kendilerinin tüketmeleri, bunun sonucunda giderin gelirden fazla olması; bu iflası kaçınılmaz kılmıştır. V. ve VI. CBB'lerde bu nedenlere yer vererek VII. CBB'ye bağlanan, böylece CBB'lerarası ilişki sağlayan sebep cümleleri şöyledir:

V. CBB

II. MCBB

beş kuruşluk helva Ø (174)

yüz paralık ayva Ø (175)

kırk paralık zeytin Ø (176)

V. MCBB

Osman-Ø “biz-Ø bunları yiyoruz”-Ø dedi-Ø (194)

Osman-Ø “leblebi-Ø yemek-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (208)

Osman-Ø “şeker-Ø aşırmaq-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (209)

Osman-Ø “çikolata-Ø yutmak-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (210)

VI. MCBB

o akşam sofras-Ø dolup dolup boşalıyordu-Ø sofras-Ø (215)

Hayri Bey-Ø o akşam Hayri Bey’in nasıl ikram-Ø edeceğini bilmiyordu-Ø (216)

Hayri Bey-Ø, o akşam “biz-Ø iyi ki şu dükkânı açmışız”-Ø diyordu-Ø (217)

Hayri Bey-Ø, o akşam insanın eli-Ø altında şekerler-Ø, unlar-Ø, yağlar-Ø bulunmasının iyiliklerinden bahsediyordu-Ø (218)

Hayri Bey’in elinin altında bol yemek, bol tatlı Ø (223)

VII. MCBB

beş kuruşluk helva Ø (262)

yüz paralık zeytin Ø (263)

yedi buçukluk çikolata Ø (264)

iki yüz elli dirhem pirinç Ø (265)

VI. CBB

yüz paralık sirke Ø (271)

beş kuruşluk helva Ø (272)

her gün börekler, kadayıflar, helvalar, çikolatalarla dolu sofraya sermaye-Ø dayanır mıydı-Ø (277)

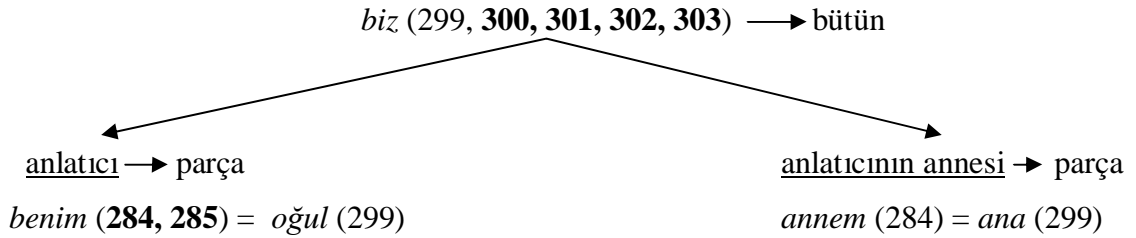
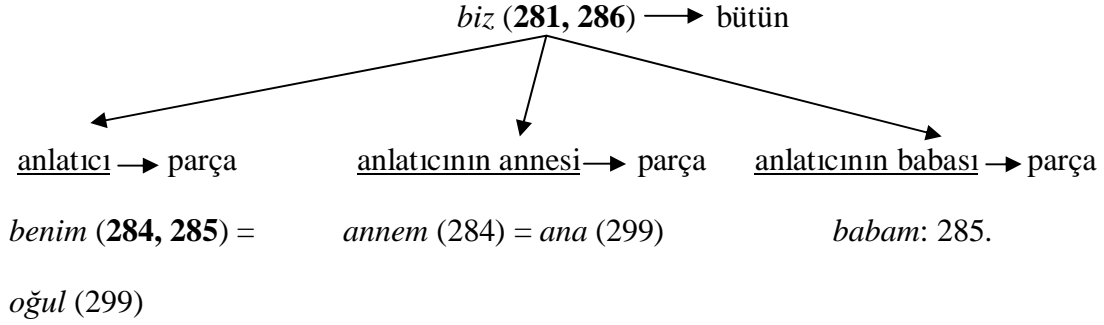
benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (278)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisini yapıyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (279)

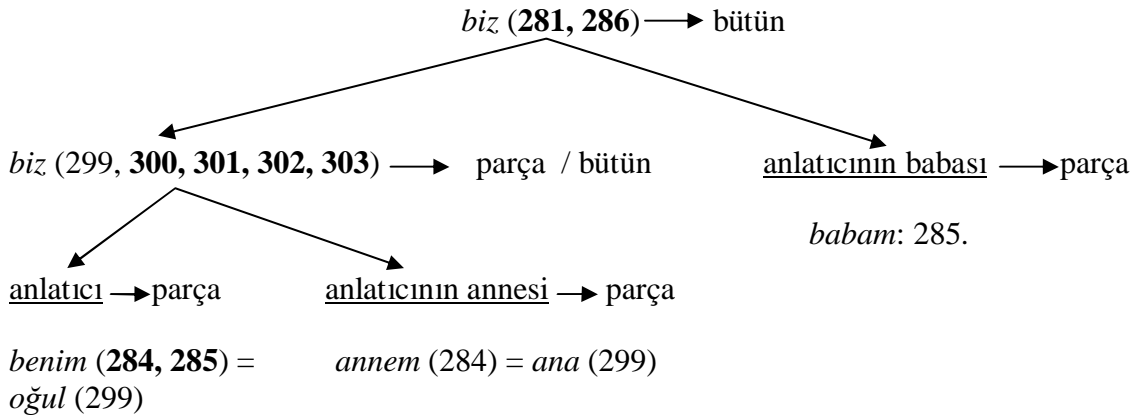
benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi mideye indiriyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (280)

2.9.5.6. Bütün – Parça İlişkileri:

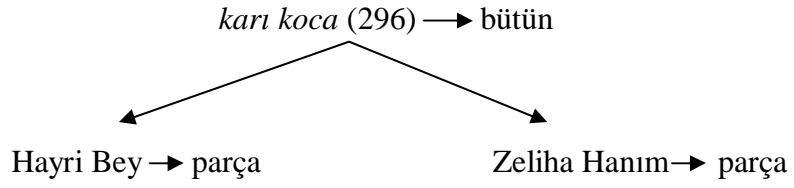
VII. CBB’de geçen “biz” zamirleri, cümleler arasında bütün-parça ilişkisi kurmuştur. Bu bölümde iki farklı “biz” grubu vardır:

Bu durumda anlatıcıyla annesine gönderme yapan “biz” zamiri de anlatıcıyla anne ve babasını işaret eden “biz”in bir parçası olarak alınabilir:

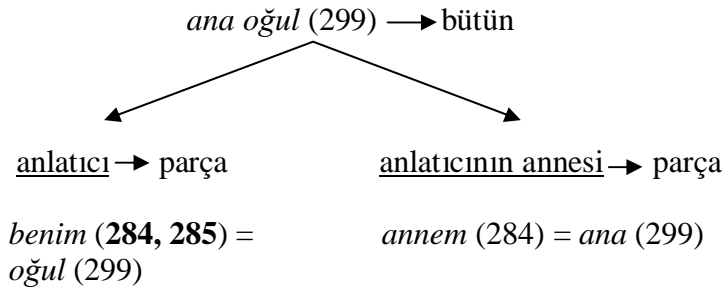

296’daki “*karı koca*” ikilemesi, bütün; Zeliha Hanım’la Hayri Bey’se bu bütünün parçalarıdır:

Hayri Bey: 289, 293, 297, **298**, 305.

299. cümledeki “*ana oğul*” ifadesi, anlatıcıyla annesine gönderme yaparak cümleler arasında bütün-parça ilişkisi kurar:

283. cümledeki “*neler*” sözcüğüyle 288. cümledeki “*hepsi*” birimi, bütünü gösterme özelliği taşırlar. “*Neler*”, Hayri Bey’in ailesiyle anlatıcının ailesinin yaşadıklarına bütün olarak gönderme yaparken “*hepsi*”, sadece anlatıcının ailesinin yaşadıklarını yansıtır. Cümleler arasında bütün-parça ilişkisi bağlamında şöyle bir bağ vardır:

geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø (283) bütün

parçalar

önce benim annemin hastalıkları Ø (284)

sonra benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø (285)

sonra bizim evimizin yıkılışı Ø (286)

sonra çocukluğun birden kopuşu Ø (287)

hepsi-Ø sanki bir anda oldu-Ø (288)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø batmıştı-Ø çoktan (289)

helvalar-Ø, şekerler-Ø, peynirler-Ø yenmişti-Ø (290)

yenmeyenler-Ø çürümüştü-Ø (291)

çuvalları fareler-Ø kemirmişti-Ø (292)

topu atmıştı-Ø Hayri Bey-Ø (293)

Nesrin-Ø evlenmişti-Ø (294)

Osman-Ø askere gitmişti-Ø (295)

karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık (296)

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yerinden kıpırdayamıyordu-Ø (297)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in yatağında Hayri Bey'in dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø (298)

biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik (299)

biz-Ø yalnızdık (300)

biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk (301)

biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık (302)

bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø (303)

Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø (304)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düste görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

2.9.5.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

284, 285, 286 ve 287. cümleler, öncelik-sonralık ilişkisiyle bağlanmaktadır:

önce benim annemin hastalıkları ∅ (284)

sonra benim babamın ölüm-∅ denen bir kapıdan çıkıp gidişi ∅ (285)

sonra bizim evimizin yıkılışı ∅ (286)

sonra çocukluğun birden kopuşu ∅ (287)

2.9.5.8. Karşıtlık ve Karşılaştırma İlişkileri:

VII. CBB ile daha önceki bölümler arasında duygu ve ritim bakımından bir karşıtlık söz konusudur. Bu bölüme gelene kadar anlatıcının, öyküyü artan bir tempoda sunduğu, ailesiyle ve Hayri Beylerle ilgili olarak bilgi verirken heyecan içinde olduğu gözlenmektedir. Öykü, VII. CBB'ye kadar âdeta tırmanıştadır. VII. CBB'yle birlikte düşüşe geçildiği görülür. Çünkü bu bölümde anlatılanlar, hep olumsuz olaylardan oluşur. Anlatıcının babası ölmüş, annesiyle yalnız kalmışlar ve başka bir eve taşınarak eski kimliklerini bile unutmuşlardır. Hayri Beylerde de durum aynıdır. Bakkal dükkânı batmış, Hayri Bey hastalanarak yatağından kalkamayacak duruma gelmiştir. Nesrin'in evlenip Osman'ın askere gitmesiyle birlikte Zeliha Hanım ve Hayri Bey de yalnız kalmışlardır. Yaşanan bu olumsuzlukların, öyküdeki anlatımı etkilediği görülür. VII. CBB'de bir hüznün vardır. Şu cümlelerde bu duygu, açıkça hissedilmektedir:

sonra benim babamın ölüm-∅ denen bir kapıdan çıkıp gidişi ∅ (285)

sonra bizim evimizin yıkılışı ∅ (286)

sonra çocukluğun birden kopuşu ∅ (287)

karı koca-∅ o küçük kira-∅ evinde yalnızdılar artık(296)

biz-∅ de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik (299)

biz-∅ yalnızdık (300)

biz-∅ bizim anılarımızı bile unutmuştuk (301)

biz-∅ bizim eski kişiliğimize yabancıydık (302)

bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø (303)

Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø (304)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

VII. CBB'de anlatıcı, bir karşılaştırma da yapmaktadır. Hayri Bey'in ailesine dair bilgi verip onların karıkoca yalnız kaldıklarını ve Hayri Bey'in hastalandığını belirttikten sonra kendi durumlarını da anlatır. Hayri Beyler nasıl yalnız kalmışlarsa o da annesiyle tek başınadır. Hayat mücadelesi onları çok yormuştur. İki ailenin durumu da kötüdür. Karşılaştırmayla verilen bu paralellik, cümleler arasında bağ sağlamıştır. 299. cümledeki “de” bağlacı, bu karşılaştırmayı öne çıkarmaktadır:

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø batmıştı-Ø çoktan (289)

helvalar-Ø, şekerler-Ø, peynirler-Ø yenmişti-Ø (290)

yenmeyenler-Ø çürümüştü-Ø (291)

çuvalları fareler-Ø kemirmişti-Ø (292)

topu atmıştı-Ø Hayri Bey-Ø (293)

Nesrin-Ø evlenmişti-Ø (294)

Osman-Ø askere gitmişti-Ø (295)

karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık (296)

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yerinden kıpırdamıyordu-Ø (297)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in yatağında Hayri Bey'in dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø (298)

biz-Ø de ana oğul kentın uzak bir semtindeydik (299)

biz-Ø yalnızdık (300)

biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk (301)

biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık (302)

bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø (303)

Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø (304)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

2.9.5.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Olumsuzluk / karamsarlık anlatan ifadeler: *hastalıklar* (284), *ölüm* (285), *yıkıl-* (286), *topu at-* (293), *yalnız* (296, 300), *yalan* (303).

Zamanla ilgili ifadeler: *zaman* (282, 283), *önce* (284), *sonra* (285, 286, 287), *birden* (287), *bir anda* (288), *çoktan* (289), *artık* (296).

Gıda maddeleriyle ilgili ifadeler: *kadayıf* (281, 305); *helvalar*, *şekerler*, *peynirler* (290), *çikolatalar* (305).

Mekânla ilgili ifadeler: *ev* (286), *bakkal dükkânı* (289), *o küçük kira evi* (296), *kentin uzak bir semti* (299), *Üsküdar* (304).

Akrabalık adlarıyla ilgili ifadeler: *anne* (284), *ana* (299), *baba* (285), *karı koca* (296), *oğul* (299), *dede* (298).

2.9.5.10. Yakın Anlamlılık:

289 ile 293. cümle arasında yakın anlamlı olma bakımından bağ vardır. Her iki cümle de Hayri Bey'in iflas ettiğini anlatmaktadır:

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø batmıştı-Ø çoktan (289) // topu atmıştı-Ø Hayri Bey-Ø (293)

296 ile 299 ve 300 numaralı cümleler arasında her iki ailenin de yalnız olduğunu ve nerede oturduklarını anlatma bakımından bir paralellik söz konusudur:

karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık (296) // biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik (299), biz-Ø yalnızdık (300)

2.9.5.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

VII. CBB'de 284 (*önce benim annemin hastalıkları Ø*), 285 (sonra *benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø*), 286 (*sonra bizim evimizin yıkılışı Ø*) ve 287. (*sonra çocukluğun birden kopuşu Ø*) cümleler, yüklemsiz kesik cümle olduklarından olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilememektedir. 282. (*zaman-Ø da öyle çabuk geçiyordu-Ø ki Ø*) cümleyse bir bağlaçlı kesik cümle olmasına rağmen temel önermeyi yüzey yapıda barındırdığı için bunun anlamsal açıdan

olumlu bir cümle olduğu görülür. 283. cümlede de (*geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø*) özel bir durum vardır. Olumsuz soru cümlesi formatında kurgulanan bu cümle, içerdiği anlam bakımından olumlu özellik göstermektedir. Yazar, geçen zaman içinde çok fazla olayın yaşandığını, bu kurguyla etkili bir biçimde anlatmak istemiştir. Bu yüzden 283. cümle, biçimsel olarak olumsuz olmasına rağmen anlamsal açıdan olumludur. Bunların dışında kalan cümleler, olumluluk-olumsuzluk açısından şöyle gruplanabilir:

Olumlu cümleler: 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305.

Olumsuz cümleler: 281, 297.

2.9.5.12. Tekrarlar:

2.9.5.12.1. Sıfır Tekrar:

biz (anlatıcı, annesi ve babası): **281, 286.**

biz (anlatıcı ve annesi): **300, 301, 302, 303.**

önce: **284.**

sonra: **286, 287.**

benim: **284, 285.**

Hayri Bey: **297, 298.**

3. tekil kişi eki {-Ø}: **282, 283, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 303, 304, 305.**

eksiz özne durumu {-Ø}: **281, 282, 283, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305.**

eksiz nesne durumu {-Ø}: **281, 285, 290.**

tamlayan durumu eki {-Ø}: **283, 289, 296, 305.**

tamlayan durumu eki {-(n)In/ -im}: **284, 285, 286, 297, 298, 301, 302, 303.**

2.9.5.12.2. Tam Tekrar:

kadayıf: 281, 305.

zaman: 282, 283.

Hayri Bey'in bakkal dükkânı: 289, 305.

ye-: 281, 290, 291.

Hayri Bey: 289, 297, 305.

yalnız: 296, 300.

{-DI}: 282, 283, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305..

{-yordu}: 282, 283, 297, 298, 303.

{-mİstI}: 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 301.

1. tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 284, 285.

1. çoğul kişi iyelik eki {- (I)mIz}: 286, 301, 302, 303.

3. tekil kişi iyelik eki {- (s)I(n)}: 283, 284, 285, 286, 287, 289, 296, 297, 298, 299, 305.

tamlayan durumu eki {- (n)In/ -im}: 284, 285, 286, 287, 289, 299, 305.

ekli nesne durumu eki {-I}: 292, 293, 298, 302.

2.9.5.12.3. Eksik Tekrar:

288. cümledeki “*hepsi*” sözcüğü, anlatıcının ailesinin yaşadıklarını; 283. cümledeki “*neler*” birimiyle anlatıcının ailesiyle Hayri Bey’in ailesinin yaşadıklarının tümünü anlatma bakımından şöyle bir eksik tekrar bağlantısı kurarlar:

neler (283) =

hepsi (288)

=

önce benim annemin hastalıkları Ø (284)

sonra **benim** babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø (285)

sonra **bizim** evimizin yıkılışı Ø (286)

sonra çocukluğun birden kopuşu Ø (287)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø batmıştı-Ø çoktan (289)

helvalar-Ø, şekerler-Ø, peynirler-Ø yenmişti-Ø (290)

yenmeyenler-Ø çürümüştü-Ø (291)

çuvalları fareler-Ø kemirmişti-Ø (292)

topu atmıştı-Ø Hayri Bey-Ø (293)

Nesrin-Ø evlenmişti-Ø (294)

Osman-Ø askere gitmişti-Ø (295)

karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık (296)

Hayri Bey-Ø **Hayri Bey'in** yerinden kıpırdıyamıyordu-Ø (297)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in yatağında **Hayri Bey'in** dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø (298)

biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik (299)

biz-Ø yalnızdık (300)

biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk (301)

biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık (302)

bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø (303)

Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø (304)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

299. cümlede geçen “*ana oğul*” ikilemesi, anlatıcıyla annesine gönderme yapmakta ve onların yer aldığı cümlelere eksik tekrar ilişkisiyle bağlanmaktadır. Anlatıcı ve annesine işaret eden “*biz*” zamiri de bu ilişkiye katılır:

ana oğul (299) = *biz* (299, 300, 301, 302, 303) = anlatıcı: *benim* (284, 285) +
anne: *annem* (284)

İkilemedeki birimler tek tek ele alındığında da şöyle bir bağ ortaya çıkar:

annem (284) = *ana* (299)

benim (284, 285) = *oğul* (299)

Aynı şekilde 296. cümledeki “*karı koca*” ikilemesinin de Zeliha Hanım’la Hayri Bey’e gönderme yaptığı görülmektedir. Ancak Zeliha Hanım, VII. CBB’de doğrudan yer almaz:

karı koca (296) = *Hayri Bey* (289, 293, 297, 298, 305) + *Zeliha Hanım*

karı (296) = *Zeliha Hanım*

koca (296) = *Hayri Bey* (289, 293, 297, 298, 305)

281 ve 286. cümlelerde kullanılan bir diğer “*biz*” zamiriye anlatıcıyla anne ve babasına gönderme yapar:

biz (281, 286) = *benim* (284, 285) + *annem* (284) + *babam* (285)

2.10. VIII. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.10.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

yıllar aktı böylece (306)

bir gün yolum Üsküdar’a düştü nasılsa (307)

büyümüşüm artık (308)

her şey değişik geliyordu bana (309)

Üsküdar, başka bir Üsküdar’dı (310)

yabancıydı (311)

<i>tanınmaz bir yerdi</i>	(312)
<i>yokuşu aştım</i>	(313)
<i>küçük evin sokağına saptım</i>	(314)
<i>Bakkal Yorgi'nin dükkânı büyümişti</i>	(315)
<i>vitrinde koca bir buzdolabı vardı</i>	(316)
<i>Yorgi kasadaydı</i>	(317)
<i>Hayri Beylerin evine vardım</i>	(318)
<i>Zeliha Hanım kapının önünü yıkıyordu</i>	(319)
<i>bembeyazdı o altın rengi saçları</i>	(320)
<i>tanımadı</i>	(321)
<i>bir süre bakiştık</i>	(322)
<i>“bakkaliyeden yüz paralık helva alacaktım</i>	(323)
<i>geç kaldım galiba” dedim</i>	(324)
<i>gülümsedi birden</i>	(325)
<i>genç yaşların Zeliha Hanım'ı sanki bir an için geldi</i>	(326)
<i>sonra gitti gene</i>	(327)
<i>içeri girdik</i>	(328)
<i>Hayri Bey yatağında uyuyordu</i>	(329)
<i>kimseyi tanıımıyormuş</i>	(330)
<i>karısını, oğlunu, kızını bile</i>	(331)
<i>başka bir dünyaya gitmiş</i>	(332)
<i>uyandığı zaman elini öptüm</i>	(333)
<i>baktı</i>	(334)
<i>güldü bana</i>	(335)

<i>adımı söyledim</i>	(336)
<i>anlamadı</i>	(337)
<i>“amca yüz paralık helva tartsana” dedim</i>	(338)
<i>gülmeyi kesti</i>	(339)
<i>derinden baktı</i>	(340)
<i>kara bir duman bürüdü bakışlarını</i>	(341)
<i>bir şeyleri mi hatırlamıştı</i>	(342)
<i>elimi yakaladı</i>	(343)
<i>sıktı</i>	(344)
<i>sonra başını öteye çevirdi</i>	(345)
<i>kendi dünyasına döndü yeniden</i>	(346)
<i>Zeliha Hanım’la konuştuklarımız hep aynıydı: geçmiş, Hayri Bey, kızları, oğlu Osman</i>	(347)
<i>sonra babamın ölümü, annem, ben, okul</i>	(348)
<i>gece iniyordu Üsküdar’a</i>	(349)
<i>bakkal dükkânı şimdi kömürlüktü</i>	(350)
<i>bir süre kapının önünde durdum</i>	(351)
<i>sonra ardıma bakmadan çekip gittim</i>	(352)
<i>kadayıflar, helvalar yoktu artık</i>	(353)
<i>küçük emekli aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalydım</i>	(354)
<i>kötüydü dünya</i>	(355)
<i>çok kötüydü</i>	(356)
<i>Üsküdar başka Üsküdar’dı</i>	(357)
<i>Hayri Bey’in Üsküdar’ı yitip gitmişti</i>	(358)
<i>Hayri Bey Amca’nın ölü dünyasında yaşıyordu eski Üsküdar bütün canlılığıyla</i>	(359)

<i>bakkal dükkânları işliyor</i>	(360)
<i>müşteriler geliyor</i>	(361)
<i>yemekler pişiriliyordu gene</i>	(362)
<i>apartmanlar yükselmiş</i>	(363)
<i>otomobiller çoğalmıştı çevremde</i>	(364)
<i>radyoda caz parçaları</i>	(365)

2.10.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.10.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

<i>yıllar-Ø aktı-Ø böylece</i>	(306)
<i>bir gün Ø yolum-Ø Üsküdar'a düştü-Ø nasılsa-Ø</i>	(307)
<i>Ø büyümüştüm artık</i>	(308)
<i>her şey-Ø değişik geliyordu-Ø bana</i>	(309)
<i>Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø</i>	(310)
<i>Ø yabancıydı-Ø</i>	(311)
<i>Ø tanınmaz bir yerdi-Ø</i>	(312)
<i>Ø yokuşu aştım</i>	(313)
<i>Ø küçük evin sokağına saptım</i>	(314)
<i>Bakkal Yorgi'nin dükkânı-Ø büyümüştü-Ø</i>	(315)
<i>vitrinde koca bir buzdolabı-Ø vardı-Ø</i>	(316)
<i>Yorgi-Ø kasadaydı-Ø</i>	(317)
<i>Ø Hayri Beylerin evine vardım</i>	(318)
<i>Zeliha Hanım-Ø kapının önünü yıkıyordu-Ø</i>	(319)
<i>bembeyazdı-Ø Ø o altın-Ø rengi saçları-Ø</i>	(320)
<i>Ø Ø tanımadı-Ø</i>	(321)

- Ø bir süre bakiştık (322)
- Ø “Ø bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım”-Ø Ø (323)
- Ø “Ø geç kaldım galiba”-Ø dedim (324)
- Ø gülümsedi-Ø birden (325)
- Ø genç yaşların Zeliha Hanım’ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø (326)
- sonra Ø gitti-Ø gene (327)
- Ø içeri girdik (328)
- Hayri Bey-Ø Ø yatağında uyuyordu-Ø (329)
- Ø kimseyi tanıımıyormuş-Ø (330)
- Ø Ø karısını, Ø oğlunu, Ø kızını bile Ø (331)
- Ø başka bir dünyaya gitmiş-Ø (332)
- Ø Ø uyandığı zaman Ø elini öptüm (333)
- Ø baktı-Ø Ø (334)
- Ø güldü-Ø bana (335)
- Ø Ø adımı söyledim (336)
- Ø Ø anlamadı-Ø (337)
- Ø “amca Ø yüz paralık helva-Ø tartsana Ø”-Ø dedim (338)
- Ø Ø gülmeyi kesti-Ø (339)
- Ø derinden baktı-Ø (340)
- kara bir duman-Ø bürüdü-Ø Ø bakışlarını (341)
- Ø bir şeyleri mi hatırlamıştı-Ø (342)
- Ø Ø Ø elimi yakaladı-Ø (343)
- Ø Ø Ø sıktı-Ø (344)
- sonra Ø Ø başını öteye çevirdi-Ø (345)

- Ø Ø Ø kendi dünyasına döndü-Ø yeniden (346)
- Ø Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: Ø geçmiş, Hayri Bey, Ø kızları, Ø oğlu Osman Ø (347)
- Ø Ø Ø sonra Ø babamın ölümü, Ø annem, ben, okul Ø (348)
- gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar'a (349)
- bakkal-Ø dükkânı-Ø şimdi kömürlüktü-Ø (350)
- Ø Ø bir süre kapının önünde durdum (351)
- sonra Ø Ø Ø ardıma bakmadan çekip gittim (352)
- kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık (353)
- Ø küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım (354)
- kötüydü-Ø dünya-Ø (355)
- çok kötüydü-Ø Ø (356)
- Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø (357)
- Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø (358)
- Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu-Ø eski Üsküdar-Ø Ø bütün canlılığıyla (359)
- bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyor-Ø-Ø Ø (360)
- müşteriler-Ø geliyor-Ø-Ø Ø (361)
- yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene (362)
- apartmanlar-Ø yükselmiş-Ø-Ø Ø (363)
- otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø Ø çevremde (364)
- radyoda caz-Ø parçaları Ø (365)

2.10.2.2.İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

- yıllar-Ø aktı-Ø böylece (306)
- bir gün benim yolum-Ø Üsküdar'a düştü-Ø nasılsa-Ø (307)

- ben-Ø** büyümüşüm artık (308)
- her şey-Ø değişik geliyordu-Ø bana (309)
- Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø (310)
- o-Ø**, yabancıydı-Ø (311)
- o-Ø**, tanınmaz bir yerdi-Ø (312)
- ben-Ø** yokuşu aşım (313)
- ben-Ø** küçük evin sokağına saptım (314)
- Bakkal Yorgi'nin dükkânı-Ø büyümüştü-Ø (315)
- vitrinde koca bir buzdolabı-Ø vardı-Ø (316)
- Yorgi-Ø kasadaydı-Ø (317)
- ben-Ø**, Hayri Beylerin evine vardım (318)
- Zeliha Hanım-Ø kapının önünü yıkıyordu-Ø (319)
- bembeyazdı-Ø onun o altın-Ø rengi saçları-Ø (320)
- o-Ø**, beni tanımadı-Ø (321)
- biz-Ø** bir süre bakiştık (322)
- ben-Ø** “**ben-Ø** bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım”-Ø dedim (323)
- ben-Ø** “**ben-Ø** geç kaldım galiba”-Ø dedim (324)
- o-Ø**, gülümsedi-Ø birden (325)
- önce genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø (326)
- sonra **o-Ø** gitti-Ø gene (327)
- biz-Ø** içeri girdik (328)
- Hayri Bey-Ø onun yatağında uyuyordu-Ø (329)
- o-Ø**, kimseyi tanıımıyormuş-Ø (330)
- o-Ø**, onun karısını, onun oğlunu, onun kızını bile tanıımıyormuş-Ø (331)

- o-Ø, başka bir dünyaya gitmiş-Ø* (332)
- ben-Ø, onun uyandığı zaman onun elini öptüm* (333)
- o-Ø baktı-Ø bana* (334)
- o-Ø güldü-Ø bana* (335)
- ben-Ø, benim adımlı söyledim* (336)
- o-Ø, bunu anlamadı-Ø* (337)
- ben-Ø “amca sen-Ø yüz paralık helva-Ø tartsana Ø”-Ø dedim* (338)
- o-Ø, o-Ø, gülmeyi kesti-Ø* (339)
- o-Ø, derinden baktı-Ø* (340)
- kara bir duman-Ø bürüdü-Ø onun bakışlarını* (341)
- o-Ø, bir şeyleri mi hatırlamıştı-Ø* (342)
- önce o-Ø, benim elimi yakaladı-Ø* (343)
- önce o-Ø, onu sıktı-Ø* (344)
- sonra o-Ø, onun başını öteye çevirdi-Ø* (345)
- sonra o-Ø, onun kendi dünyasına döndü-Ø yeniden* (346)
- bizim Zeliha Hanım’la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce geçmiş, Hayri Bey, onların kızları, onların oğlu Osman Ø* (347)
- bizim Zeliha Hanım’la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: sonra benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul Ø* (348)
- gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar’a* (349)
- bakkal-Ø dükkânı-Ø şimdi kömürlüktü-Ø* (350)
- önce ben-Ø bir süre kapının önünde durdum* (351)
- sonra ben-Ø, ben-Ø benim ardıma bakmadan çekip gittim* (352)
- kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık* (353)
- ben-Ø, küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım* (354)

<i>kötüydü-Ø dünya-Ø</i>	(355)
<i>çok kötüydü-Ø o-Ø</i>	(356)
<i>Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø</i>	(357)
<i>Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø</i>	(358)
<i>Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu-Ø eski Üsküdar-Ø onun bütün canlılığıyla</i>	(359)
<i>bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyordu-Ø gene</i>	(360)
<i>müşteriler-Ø geliyordu-Ø gene</i>	(361)
<i>yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene</i>	(362)
<i>apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde</i>	(363)
<i>otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde</i>	(364)
<i>radyoda caz-Ø parçaları Ø</i>	(365)

2.10.2.3.Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksiltileri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

<i>yıllar-Ø aktı-Ø böylece</i>	(306)
<i>bir gün benim yolum-Ø Üsküdar'a düştü-Ø nasılsa-Ø</i>	(307)
<i>ben-Ø büyümüştüm artık</i>	(308)
<i>her şey-Ø değişik geliyordu-Ø bana</i>	(309)
<i>Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø</i>	(310)
<i>Üsküdar-Ø, yabancıydı-Ø</i>	(311)
<i>Üsküdar-Ø, tanınmaz bir yerdi-Ø</i>	(312)
<i>ben-Ø yokuşu aştım</i>	(313)
<i>ben-Ø küçük evin sokağına saptım</i>	(314)
<i>Bakkal Yorgi'nin dükkânı-Ø büyümüşü-Ø</i>	(315)
<i>vitrinde koca bir buzdolabı-Ø vardı-Ø</i>	(316)

- Yorgi-Ø kasadaydı-Ø* (317)
- ben-Ø, Hayri Beylerin evine vardım* (318)
- Zeliha Hanım-Ø kapının önünü yıkıyordu-Ø* (319)
- bembeyazdı-Ø Zeliha Hanım'in o altın-Ø rengi saçları-Ø* (320)
- Zeliha Hanım-Ø, beni tanımadı-Ø* (321)
- Zeliha Hanım ve ben-Ø bir süre bakiştık* (322)
- ben-Ø "ben-Ø bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım"-Ø dedim* (323)
- ben-Ø "ben-Ø geç kaldım galiba"-Ø dedim* (324)
- Zeliha Hanım-Ø, gülümsedi-Ø birden* (325)
- önce genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø* (326)
- sonra genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø gitti-Ø gene* (327)
- Zeliha Hanım ve ben-Ø içeri girdik* (328)
- Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yatağında uyuyordu-Ø* (329)
- Hayri Bey-Ø, kimseyi tanııyormuş-Ø* (330)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in karısını, Hayri Bey'in oğlunu, Hayri Bey'in kızını bile tanııyormuş-Ø* (331)
- Hayri Bey-Ø, başka bir dünyaya gitmiş-Ø* (332)
- ben-Ø, Hayri Bey'in uyandığı zaman Hayri Bey'in elini öptüm* (333)
- Hayri Bey-Ø baktı-Ø bana* (334)
- Hayri Bey-Ø güldü-Ø bana* (335)
- ben-Ø, benim adımlı söyledim* (336)
- Hayri Bey-Ø, benim söylediğimi anlamadı-Ø* (337)
- ben-Ø "amca sen-Ø yüz paralık helva-Ø tartsana Ø"-Ø dedim* (338)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, gülmeyi kesti-Ø* (339)

- Hayri Bey-Ø, derinden baktı-Ø** (340)
- kara bir duman-Ø bürüdü-Ø Hayri Bey'in bakışlarını* (341)
- Hayri Bey-Ø, bir şeyleri mi hatırlamıştı-Ø** (342)
- önce Hayri Bey-Ø, benim elimi yakaladı-Ø** (343)
- önce Hayri Bey-Ø, benim elimi sıktı-Ø** (344)
- sonra Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in başını öteye çevirdi-Ø* (345)
- sonra Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in kendi dünyasına döndü-Ø yeniden* (346)
- bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce geçmiş, Hayri Bey, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman Ø* (347)
- bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: sonra benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul Ø* (348)
- gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar'a* (349)
- bakkal-Ø dükkânı-Ø şimdi kömürlüktü-Ø* (350)
- önce ben-Ø bir süre kapının önünde durdum** (351)
- sonra ben-Ø, ben-Ø benim ardıma bakmadan çekip gittim* (352)
- kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık* (353)
- ben-Ø, küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım** (354)
- kötüydü-Ø dünya-Ø** (355)
- çok kötüydü-Ø dünya-Ø** (356)
- Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø** (357)
- Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø** (358)
- Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu-Ø eski Üsküdar-Ø eski Üsküdar'ın bütün canlılığıyla* (359)
- bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyordu-Ø gene* (360)
- müşteriler-Ø geliyordu-Ø gene* (361)

<i>yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene</i>	(362)
<i>apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde</i>	(363)
<i>otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde</i>	(364)
<i>radyoda caz-Ø parçaları Ø</i>	(365)

2.10.3. VIII. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

306–365 arası cümleler, VIII. CBB'yi oluşturmaktadır. Bu CBB'nin belirlenmesindeki ölçüt, zamanın değişmesi olmuştur.

VII. CBB'de yedi sekiz yıllık bir zaman diliminden söz edilmekte, bu zaman içinde yaşananlar anlatılmaktadır. VIII. CBB'nin 306. cümlesinde “*yıllar-Ø aktı-Ø böylece*” dendiğine göre VIII. CBB'de bu zamandan yıllar sonrasına gidilmiştir. Ancak aradan kaç yıl geçtiği tam olarak belirtilmemiştir.

Anlatıcı, artık büyümüştür ve bir gün yolu Üsküdar'a düşer. Bu bölümde onun Üsküdar'da, Hayri Beylerde geçirdiği gün hikâye edilmiştir. 320. cümlede “*bembeyazdı-Ø Zeliha Hanım'ın o altın-Ø rengi saçları-Ø*” deniyor. Zeliha Hanım yaşlanıp saçları beyazladığına göre demek ki aradan oldukça uzun bir zaman geçmiştir. Üstelik 308. cümlede “*ben-Ø büyümüşüm artık*” diyen anlatıcıyı Zeliha Hanım, ilk görüşte tanıyamaz: *Zeliha Hanım-Ø, beni tanımadı-Ø* (321). Değişen, sadece kişiler değildir; bu zaman içinde Üsküdar da değişmiştir. 363 (*apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde*), 364 (*otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde*) ve 365. (*radyoda caz-Ø parçaları Ø*) cümlelerde bu durum anlatılmaktadır. Kişiler, mekânlar değiştiğine göre zamanda epey ileri gidilmiştir. Ancak CBB'de bu süreyi kesinleştirecek ipucu yoktur.

VIII. CBB'de Üsküdar'da geçirilen bir gün anlatılmıştır. Konu bakımından bütünlük gösteren bölümde, zamanda değişiklik olmasa da mekânda bazı geçişler olduğu görülmektedir. Bu geçişler, bölümün üç MCBB'ye ayrılmasını gerektirmiştir.

I. MCBB'yi oluşturan 306–327 arası cümlelerde dış mekân anlatılmaktadır. Anlatıcı Üsküdar'a gider ve Hayri Beylerin evine gelir. Burada kapının önünü yıkayan

Zeliha Hanım'ı görür. I. MCBB'de kapının önünde yani dış mekânda Zeliha Hanım'la anlatıcının karşılaşmaları anlatılır.

328–348 arası cümleler, II. MCBB'yi oluşturmaktadır. I. MCBB'de kapının önünde karşılaşan Zeliha Hanım'la anlatıcı, bu bölümde eve girerler. Dolayısıyla II. MCBB'de iç mekân anlatılır. Eve girince anlatıcı, yatağında uyuyan Hayri Bey'i görür. Zeliha Hanım, onun çok hasta olduğunu, artık kimseyi tanımadığını söyler. Uyanınca anlatıcı onunla konuşmaya çalışır ama Hayri Bey, onu da tanıyamaz. Daha sonra Zeliha Hanım'la anlatıcı konuşmaya devam ederler. II. MCBB'nin ilk cümlesi olan 328. cümle (*Zeliha Hanım ve ben-Ø içeri girdik*), dış mekândan iç mekâna geçişi anlatan bir geçiş cümlesi özelliğini taşımaktadır. Bu bakımdan I. MCBB ile II. MCBB arasında köprü görevi görür. Ancak “içeri” sözcüğünden dolayı iç mekânı anlatan II. MCBB'ye daha uygun olacağı düşünüldüğünden bu bölüme dâhil edilmiştir.

III. MCBB ise 349–365 arası cümlelerden oluşur. Anlatıcı, yine dış mekândadır. Artık evden ayrılmaktadır. Evin şimdiki durumuna dair bilgi verdikten sonra Hayri Beyler ve Üsküdar hakkındaki düşüncelerini bildirir ve oradan ayrılır.

Mekân konusundaki değişikliklerin MCBB'lerin ayrılmasında temel etken olduğu VIII. CBB'deki bölümler, şema hâlinde şöyle gösterilebilir:

VIII. CBB (Anlatıcının yıllar sonra Üsküdar'a gelişi)

I. MCBB	
306 – 327	Zeliha Hanım'la anlatıcının karşılaşmaları
II. MCBB	
328 – 348	Evin içindeki konuşmalar
III. MCBB	
349 – 365	Anlatıcının Üsküdar'dan ayrılışı

2.10.4. VIII. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

<i>yıllar-Ø aktı-Ø böylece</i>	(306)
<i>bir gün benim yolum-Ø Üsküdar'a düştü-Ø nasılsa-Ø</i>	(307)

gelişme

<i>ben-Ø büyümüşüm artık</i>	(308)
<i>her şey-Ø değişik geliyordu-Ø bana</i>	(309)
<i>Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø</i>	(310)
<i>Üsküdar-Ø, yabancıydı-Ø</i>	(311)
<i>Üsküdar-Ø, tanınmaz bir yerdi-Ø</i>	(312)
<i>ben-Ø yokuşu aşım</i>	(313)
<i>ben-Ø küçük evin sokağına saptım</i>	(314)
<i>Bakkal Yorgi'nin dükkânı-Ø büyümüştü-Ø</i>	(315)
<i>vitrinde koca bir buzdolabı-Ø vardı-Ø</i>	(316)
<i>Yorgi-Ø kasadaydı-Ø</i>	(317)
<i>ben-Ø, Hayri Beylerin evine vardım</i>	(318)
<i>Zeliha Hanım-Ø kapının önünü yıkıyordu-Ø</i>	(319)
<i>bembeyazdı-Ø Zeliha Hanım'ın o altın-Ø rengi saçları-Ø</i>	(320)
<i>Zeliha Hanım-Ø, beni tanımadı-Ø</i>	(321)
<i>Zeliha Hanım ve ben-Ø bir süre bakiştık</i>	(322)
<i>ben-Ø "ben-Ø bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım"-Ø dedim</i>	(323)
<i>ben-Ø "ben-Ø geç kaldım galiba"-Ø dedim</i>	(324)
<i>Zeliha Hanım-Ø, gülümsedi-Ø birden</i>	(325)
<i>önce genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø</i>	(326)

<i>sonra genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø gitti-Ø gene</i>	(327)
<i>Zeliha Hanım ve ben-Ø içeri girdik</i>	(328)
<i>Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yatağında uyuyordu-Ø</i>	(329)
<i>Hayri Bey-Ø, kimseyi tanııymıymuş-Ø</i>	(330)
<i>Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in karısını, Hayri Bey'in oğlunu, Hayri Bey'in kızını bile tanııymıymuş-Ø</i>	(331)
<i>Hayri Bey-Ø, başka bir dünyaya gitmiş-Ø</i>	(332)
<i>ben-Ø, Hayri Bey'in uyandığı zaman Hayri Bey'in elini öptüm</i>	(333)
<i>Hayri Bey-Ø baktı-Ø bana</i>	(334)
<i>Hayri Bey-Ø güldü-Ø bana</i>	(335)
<i>ben-Ø, benim adımlı söyledim</i>	(336)
<i>Hayri Bey-Ø, benim söylediğimi anlamadı-Ø</i>	(337)
<i>ben-Ø "amca sen-Ø yüz paralı helva-Ø tartsana Ø"-Ø dedim</i>	(338)
<i>Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, gülmeyi kesti-Ø</i>	(339)
<i>Hayri Bey-Ø, derinden baktı-Ø</i>	(340)
<i>kara bir duman-Ø büüdü-Ø Hayri Bey'in bakışlarını</i>	(341)
<i>Hayri Bey-Ø, bir şeyleri mi hatırlamıştı-Ø</i>	(342)
<i>önce Hayri Bey-Ø, benim elimi yakaladı-Ø</i>	(343)
<i>önce Hayri Bey-Ø, benim elimi sıkı-Ø</i>	(344)
<i>sonra Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in başını öteye çevirdi-Ø</i>	(345)
<i>sonra Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in kendi dünyasına döndü-Ø yeniden</i>	(346)
<i>bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce geçmiş, Hayri Bey, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman Ø</i>	(347)
<i>bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: sonra benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul Ø</i>	(348)

<i>gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar'a</i>	(349)
<i>bakkal-Ø dükkânı-Ø şimdi kömürlüktü-Ø</i>	(350)
<i>önce ben-Ø bir süre kapının önünde durdum</i>	(351)
<i>sonra ben-Ø, ben-Ø benim ardıma bakmadan çekip gittim</i>	(352)

sonuç

<i>kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık</i>	(353)
<i>ben-Ø, küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım</i>	(354)
<i>kötüydü-Ø dünya-Ø</i>	(355)
<i>çok kötüydü-Ø dünya-Ø</i>	(356)
<i>Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø</i>	(357)
<i>Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø</i>	(358)
<i>Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu-Ø eski Üsküdar-Ø eski Üsküdar'ın bütünü canlılığıyla</i>	(359)
<i>bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyordu-Ø gene</i>	(360)
<i>müşteriler-Ø geliyordu-Ø gene</i>	(361)
<i>yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene</i>	(362)
<i>apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde</i>	(363)
<i>otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde</i>	(364)
<i>radyoda caz-Ø parçaları Ø</i>	(365)

2.10.5. I. MCBB:

giriş

<i>yıllar-Ø aktı-Ø böylece</i>	(306)
<i>bir gün benim yolum-Ø Üsküdar'a düştü-Ø nasılsa-Ø</i>	(307)

gelişme

- ben-Ø** büyümüştüm artık (308)
- her şey-Ø değişik geliyordu-Ø bana (309)
- Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø (310)
- Üsküdar-Ø, yabancıydı-Ø (311)
- Üsküdar-Ø, tanınmaz bir yerdi-Ø (312)
- ben-Ø** yokuşu aştım (313)
- ben-Ø** küçük evin sokağına saptım (314)
- Bakkal Yorgi'nin dükkânı-Ø büyümüştü-Ø (315)
- vitrinde koca bir buzdolabı-Ø vardı-Ø (316)
- Yorgi-Ø kasadaydı-Ø (317)
- ben-Ø**, Hayri Beylerin evine vardım (318)
- Zeliha Hanım-Ø kapının önünü yıkıyordu-Ø (319)
- bembeyazdı-Ø Zeliha Hanım'ın o altın-Ø rengi saçları-Ø (320)
- Zeliha Hanım-Ø, beni tanımadı-Ø (321)
- Zeliha Hanım ve ben-Ø bir süre bakiştık (322)
- ben-Ø** “**ben-Ø** bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım”-Ø dedim (323)
- ben-Ø** “**ben-Ø** geç kaldım galiba”-Ø dedim (324)
- Zeliha Hanım-Ø, gülümsedi-Ø birden (325)

sonuç

- önce genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø (326)
- sonra genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø gitti-Ø gene (327)

2.10.5.1.Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.10.5.1.1. Ortak Zaman:

I. MCBB'deki zaman, 306. cümledeki “*yıllar-Ø aktı-Ø böylece*” ifadesiyle belirtilmiştir. Bu cümle, aradan uzun yıllar geçtiğini anlatmaktadır. Ancak zamanda ne kadar ileri gidildiği belli değildir. “*Yıllar*” sözcüğü, en az iki yılı anlatmakla birlikte bunun iki yıldan daha uzun bir döneme işaret ettiği düşünülebilir. Çünkü CBB'nin sınırlarını belirleme koşulları anlatılırken de belirtildiği üzere bu zaman içinde hem kişilerde hem de Üsküdar'da değişimler yaşanmıştır. Üstelik anlatıcı, artık büyüdüğünü söylemektedir: *Ben-Ø büyümüştüm artık* (308). Dolayısıyla bu bölümde anlatılanların anlatıcının yetişkin olduğu bir döneme denk geldiği düşünülüp aradan –tam olarak bilinmese de- uzun bir zaman geçtiği söylenebilir.

VIII. CBB'deki olaylar, aynı gün içinde gerçekleşir. Bu bilgi, 307. cümleden çıkarılmaktadır: *Bir gün benim yolum-Ø Üsküdar'a düştü-Ø nasılsa-Ø*. I. MCBB'deyse “*bir gün*” denen zamanda Hayri Beylere yapılan ziyaretin ilk ayağı anlatılmıştır. Anlatıcı, Üsküdar'a yolunun düştüğü bu günde Hayri Beylere gider ve dışarıda kapının önünü yıkamakta olan Zeliha Hanım'la karşılaşır. I. MCBB'de anlatıcının Üsküdar hakkında verdiği bilgilerden sonra onların bu karşılaşmaları ve Zeliha Hanım'ın ilk şaşkınlığı anlatılmıştır.

I. MCBB'de yoğun olarak, söz konusu güne gönderme yapan görülen geçmiş zaman eki {-DI} kullanılmıştır. Bu ek kullanılarak olay gününde yaşananların öykülediği cümleler şöyledir: *yolum-Ø düştü-Ø* (307), *Üsküdar'dı-Ø* (310), *yabancıydı-Ø* (311), *tanınmaz bir yerdi-Ø* (312), *aştım* (313), *saptım* (314), *vardı-Ø* (316), *kasadaydı-Ø* (317), *vardım* (318), *bembeyazdı-Ø* (320), *tanımadı-Ø* (321), *bakıştık* (322), *dedim* (323, 324), *gülümsedi-Ø* (325), *geldi-Ø* (326), *gitti-Ø* (327).

306. cümlede de (*yıllar-Ø aktı-Ø böylece*) {-DI} eki kullanılmıştır. Ancak ek, burada farklı bir görev üstlenmiştir. Yılların akması, olayların yaşandığı güne ait değildir. Bu cümlede bir süreç anlatılmıştır. VII. CBB'de sözü edilen olaylardan (anlatıcının babasının ölümü, başka bir semte taşınmaları, Hayri Bey'in dükkânının batması vb.) anlatıcının Üsküdar'a geldiği güne kadar geçen zaman, bu cümleyle

verilmiştir. Dolayısıyla burada {-DI} eki, geçmişte başı ve sonu tam olarak kestirilemeyen bir süreci bildirmektedir.

Söz konusu günde yaşanan olayların sürekliliğini vurgulayan iki cümledeyse {-yordu} ekinin kullanıldığı görülmektedir: *değişik geliyordu-Ø* (309), *yıkıyordu-Ø* (319).

İki cümlede de {-mİştI} eki vardır. 308 (*büyümüştüm*) ve 315. (*büyümüştü-Ø*) cümlelerde kullanılan bu ek, 308. cümlede geçmişin çok gerilerde kaldığını ve yaşananları anlatıcının sonradan hatırladığını anlatmaktadır. Anlatı anı odaklı bu cümle, olay anından uzun yıllar sonra söylenmektedir. Anlatıcı, o ana geri dönüyor ve söz konusu günde artık kendisinin büyümüş olduğunu belirtiyor. Yorgi'nin dükkânının büyüdüğünü anlatan 315. cümledeyse olaya tanık olmama, sonradan fark etme söz konusudur. Dükkânın büyümesi, anlatıcı Üsküdar'a gelmeden önce gerçekleşmiştir. Anlatıcı, büyümeye tanık olmaz; geldiğinde bunu görür ve okuyucuya aktarır.

I.MCBB'deki cümleler, aynı güne ait olma bakımından ortak zaman ilişkisiyle sıkı bir bağlantı kurmaktadır.

2.10.5.1.2. Ortak Mekân:

VIII. MCBB'nin tüm MCBB'lerinde mekân, Üsküdar'dır. I. MCBB'de zamana yönelik genel bilgi veren 306. cümle (*yıllar-Ø aktı-Ø böylece*) dışındaki tüm cümleler, Üsküdar ortak mekânı etrafında birleşmektedirler.

Bölümde mekân hakkında bilgi veren birimler şunlardır: *Üsküdar* (307, 310, 311, 312), *yokuş* (313), *küçük evin sokağı* (314), *kapının önü* (319). Ayrıca 312. cümledeki “*tanınmaz bir yer*” ifadesi de eksik tekrar yoluyla Üsküdar'a gönderme yapmaktadır. Bu birimlerden de anlaşıldığı üzere anlatıcı, dış mekândadır. Üsküdar'a gelince yokuşu çıkar ve Hayri Beylerin sokağına gelir. Evin önünde, sokağı yıkamakta olan Zeliha Hanım'la karşılaşır. Kapının önündeki bu karşılaşma anlatıldıktan sonra eve girmeden MCBB sona erer. 315'teki “*Bakkal Yorgi'nin dükkânı*” ve 318. cümledeki “*Hayri Beylerin evi*” birimleri, iç mekâna yönelik olmalarına rağmen olayların geliştiği yerleri göstermezler; bunlar, Üsküdar'da yer alan yapılar olarak bölüme yerleşmişlerdir. Dolayısıyla bölümdeki tüm olaylar, dış mekânda gerçekleşmektedir.

Söz konusu birimler, mekânın Üsküdar olduğu diğer bölümlere de gönderme yaparak bölümlerarası bağ kurmaktadır:

Üsküdar [18, 25 (I. CBB); 86 (geçiş bölümü); 132, 133 (geçiş bölümü); 135 (V. CBB); 274 (VI. CBB); 304 (VII. CBB); 307, 310, **311**, **312** (VIII. CBB / I. MCBB)] = *o çevre* [101 (III. CBB)] = *tanınmaz bir yer*: 312 (VIII. CBB / I. MCBB)

yokuş: 29 (I. CBB), 134 (V. CBB)

küçük evin sokağı (314) = *sokak* [43 (I. CBB), 134, 186, 259 (V. CBB)]

Yıllar sonra Üsküdar'a gelen anlatıcı, burayı bir hayli değişmiş bulur. Çünkü Üsküdar'a gelmeyi çok uzun bir zaman olmuştur. Bu yüzden şu cümlelerde belirtildiği üzere her şey ona değişik gelmektedir:

her şey-Ø değişik geliyordu-Ø bana (309)

Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø (310)

Üsküdar-Ø, yabancıydı-Ø (311)

Üsküdar-Ø, tanınmaz bir yerdi-Ø (312)

Üsküdar'ın anlatıcıya değişik gelmesinin iki nedeni olabilir. Birincisi, uzun süre oraya gitmediği için Üsküdar'ı unutmuştur. Zaten VII. CBB'de yalnız kalan anlatıcıyla annesinin anılarını bile unuttukları, eski kişiliklerine yabancı oldukları ve yaşamlarının bir yalana benzediği söylenmektedir: *Biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk* (301), *biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık* (302), *bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø* (303). Söz konusu yabancılığın ikinci nedeniyse geçen zaman içinde Üsküdar'ın da değişime uğramış olmasıdır. Ancak mekândaki değişimin hangi yönde olduğu I. MCBB'de belirtilmemiştir. Açıklayıcı bilgilere ulaşmak için VIII. CBB'deki diğer bölümlerin de dikkate alınması gerekir.

2.10.5.1.3. Ortak Kişi:

I. MCBB'de olayların gelişmesinde aktif rol oynayan iki kişi vardır: anlatıcı ve Zeliha Hanım.

“Ben” zamiriyle temsil edilen anlatıcı, şu cümleler arasında ortak kişi ilişkisi yoluyla bağ kurmaktadır:

ben: 308, 309, 313, 314, 318, 321, 322, 323, 324.

benim: 307.

308. cümlede anlatıcı, kendisi için “*ben-Ø büyümüşüm artık*” diyor. I. CBB’den VII. CBB’ye gelene kadar onun 12-13 yaşlarında bir çocuk olduğu bilinmektedir. Buradaysa artık büyümüş olduğunu belirtir. VII. CBB’de askere gittiği bilgisi verildiği için Osman’ın 20 yaşlarında olduğu anlaşılır. Dolayısıyla anlatıcı da bu yaşlardadır. Çünkü I. CBB’nin 38. cümlesinde “*benden bir yaş küçüktü-Ø Osman-Ø*” denmektedir. VII. CBB’de 20’li yaşlarda olduğu anlaşılan anlatıcının, aradan yıllar geçtiğine göre yaşı da ilerlemiştir. Ancak “*yıllar*” sözcüğü, geçen zamanı kesin olarak vermez. Çünkü {-lAr} ekinin işlevi, belirsiz çokluk yapmaktır. Bu nedenle “*yıllar*” ifadesinin kaç yılı kapsadığı bilinmediğinden anlatıcının yaşı da kestirilememektedir.

I. MCBB’nin bir diğer kişisi olan Zeliha Hanım’ın tam ve sıfır tekrar yoluyla yer aldığı cümleler şöyledir:

Zeliha Hanım: 319, 320, 321, 322, 325, 326, 327.

Bu bölümdeki üç cümleden Zeliha Hanım’ın yaşlanmış olduğu öğrenilmektedir:

bembeyazdı-Ø Zeliha Hanım’ın o altın-Ø rengi saçları-Ø (320)

önce genç yaşların Zeliha Hanım’ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø (326)

sonra genç yaşların Zeliha Hanım’ı-Ø gitti-Ø gene (327)

Anlatıcı, uzun zamandır Zeliha Hanım’ı görmemiştir. Üsküdar’a varınca onu kapının önünü yıkarken bulur. I. CBB’de “*Zeliha Hanım’ın kendisi-Ø sarışın-Ø*” (56) cümlesiyle ve bu bölümün 320. cümlesinde geçen “*o altın-Ø rengi saçları*” ifadesiyle Zeliha Hanım’ın sarı olduğu belirtilen saçları, artık bembeyazdır. Çünkü aradan uzun yıllar geçmiştir ve Zeliha Hanım da bu zaman içinde yaşlanmıştır. Anlatıcı, kendisini tanımayan Zeliha Hanım’ı eski günlere döndürmek için “*ben-Ø bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım*” (323), “*ben-Ø geç kaldım galiba*” (324) der. Bu sözler üzerine anlatıcıyı tanıyan Zeliha Hanım, bakkallık günlerini anımsadığı için gülümser.

Anlatıcı, onun gülümseyişinde gençlik yıllarındaki Zeliha Hanım'ı bulmuştur. Kısa süren bu durumun anlatıldığı 326 (*önce genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø*) ve 327. (*sonra genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø gitti-Ø gene*) cümleler, hem Zeliha Hanım'ın yaşlandığını belirtmekte hem de onun ruhsal durumuna dair bilgi vermektedir. Bu cümlelerden anlaşılıyor ki Zeliha Hanım, eski günleri özlemektedir. Dükkânın açık olduğu günlerde yaşamın rahat oluşu, bolluk içinde olmaları; onun bu özleminin nedenidir. Dükkân, Hayri Beyler için mutluluğun, güzel günlerin simgesi durumundadır.

I. MCBB'de sadece iki cümlede adı geçen Yorgi ise anlatıcının izlenimleri içinde kalır; onun öykünün gelişiminde herhangi bir görevi yoktur. Anlatıcı, Hayri Beylerin evine giderken Yorgi'nin bakkal dükkânını görür. Dükkânın büyümüş olduğunu, vitrinde koca bir buzdolabının bulunduğunu bildirerek Yorgi'nin kasada durduğunu söyler. 315'teki "*Bakkal Yorgi*" ile 317. cümledeki "*Yorgi*" birimleri eksik tekrar ilişkisiyle iki cümle arasında ortak kişi bağı kurmuştur.

318. cümlede "*Hayri Beyler*" ifadesi yer almaktadır. Hayri Bey ve ailesine işaret eden bu birim, MCBB'de yer alan kişileri bildirme bakımından herhangi bir görev üstlenmemektedir. "*Hayri Beylerin evi*" yapısı içinde yer alarak söz konusu evi tanımlı hâle getirip anlatıcının nereye gittiğini belirtmek için kullanılmıştır.

2.10.5.1.4. Ortak Nesne:

314 ve 318. cümlelerde yer alan ve Hayri Beylerin evine gönderme yapan şu birimler, iki cümle arasında eksik tekrar yoluyla ortak nesne ilişkisi sağlar:

küçük ev (314) = *Hayri Beylerin evi* (318)

323. cümledeki "*bakkaliye*" sözcüğü, Hayri Bey'in bakkal dükkânına gönderme yaparak bölümlerarası ortak nesne bağına katkı sağlamaktadır:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) = *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey'in dükkânı* (130, 136) = *bir bakkaliye* (133) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *dükkân* (139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266, **276**) = *Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı* (289, 305) = *bakkaliye* (323)

2.10.5.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

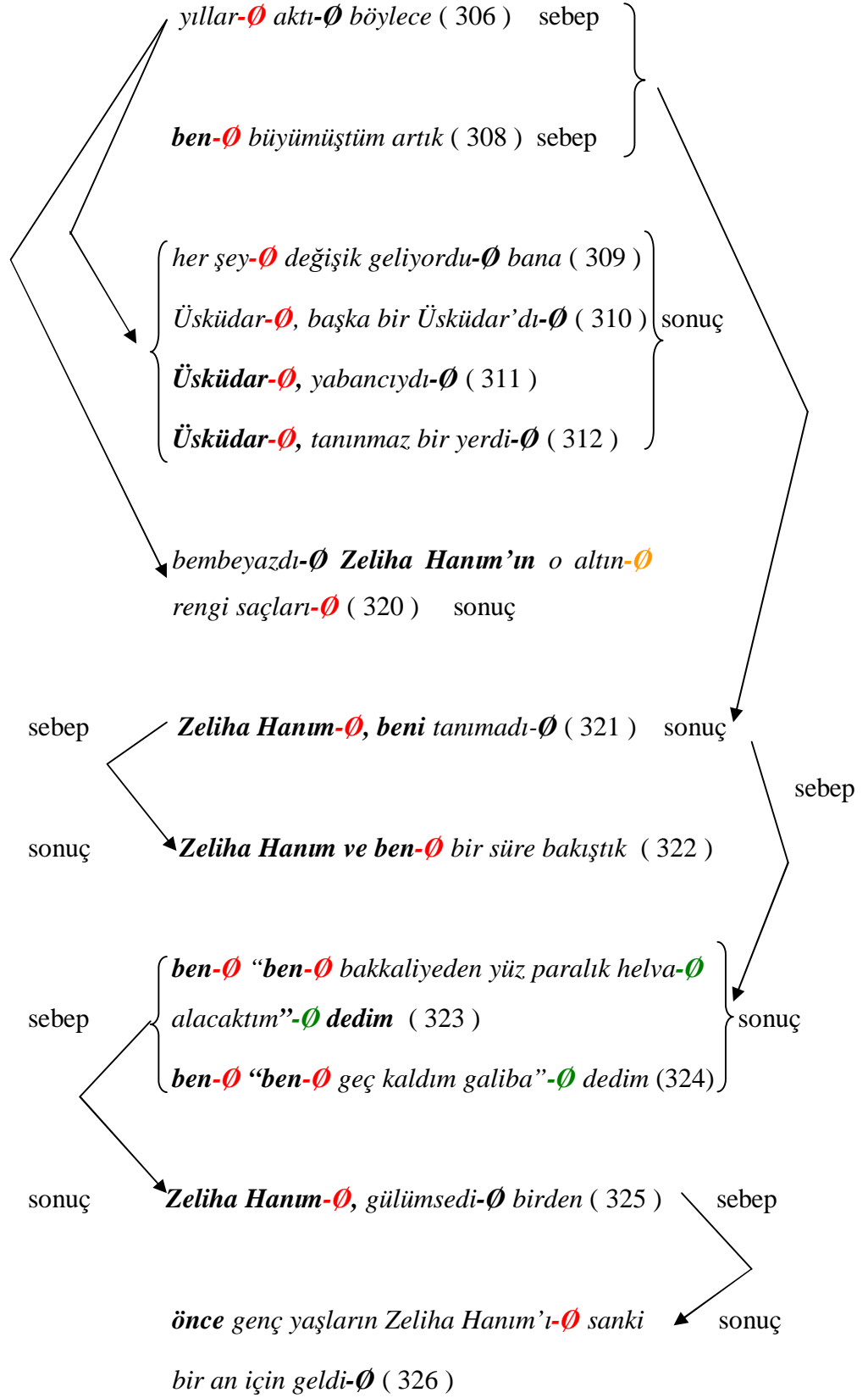
309, 310, 311 ve 312. cümlelerde anlatıcı, Üsküdar'ın tanınmaz bir yer olduğunu, burada her şeyin kendisine değişik ve yabancı geldiğini söylemektedir. Bunun nedeni, aradan uzun yılların geçmiş olmasıdır. Dolayısıyla yılların aktığını belirten 306. cümle, bu yabancılığın nedenini oluşturur.

306 ve 308. cümleler, ayrıca 322'ye de sebep göreviyle bağlanmaktadır. Zeliha Hanım'ın anlatıcıyı tanımamasının nedeni, yılların akmış ve anlatıcının büyümüş olmasıdır. 306 ile 320 arasında da ilişki vardır. Zeliha Hanım, aradan yıllar geçtiği için yaşlanmış ve saçları beyazlamıştır.

Zeliha Hanım, anlatıcıyı tanımadığı için bir süre bakışlılar. Dolayısıyla 322 sebep, 323 sonuçtur.

Anlatıcı, kendisini tanımayan Zeliha Hanım'a eski günleri anımsatmak adına “**ben-Ø** bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım” (323), “**ben-Ø** geç kaldım galiba” (324) der. Bu sözler üzerine Zeliha Hanım gülümser (325). Gülümsemesi, genç yaşların Zeliha Hanım'ının bir an için gelmesini sağlar.

Cümleler arasında aşamalı olarak gelişen bu sebep-sonuç ilişkisi, şöyle gösterilebilir:

2.10.5.1.6. Bütün – Parça İlişkileri:

318. cümledeki “*Hayri Beyler*” ifadesi, Hayri Bey ve ailesine gönderme yaptığı için bütünü yansıtır. I. MCBB’de bu ailenin üyelerinden sadece Zeliha Hanım vardır ve şu cümlelerde geçer: *Zeliha Hanım*: 319, **320, 321, 322, 325**, 326, **327**. Dolayısıyla bu cümlelerle 318. cümle arasında bütün-parça ilişkisi kurulabilir.

322. cümledeki “*Zeliha Hanım ve ben*” birimi, anlatıcı ve Zeliha Hanım’a işaret eder ve bütündür. Bu kişilerin yer aldığı cümleler, söz konusu bütünün parçalarını içerdiklerinden 322’ye bütün-parça ilişkisi yoluyla bağlanmaktadır:

Zeliha Hanım: 319, **320, 321, 322, 325**, 326, **327**.

ben: **308**, 309, **313, 314, 318, 321, 322, 323, 324**. / *benim*: **307**.

2.10.5.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

326 ile ve 327. cümle arasında “*önce*” ve “*sonra*” belirteçleriyle sağlanmış bir öncelik-sonralık ilişkisi vardır:

önce genç yaşların *Zeliha Hanım’ı-Ø* sanki bir an için geldi-Ø (326)

sonra genç yaşların *Zeliha Hanım’ı-Ø* gitti-Ø gene (327)

2.10.5.1.8. Karşıtlık ve Karşılaştırma İlişkileri:

Anlatıcı, Üsküdar’a geldiğinde buranın eski durumunu zihninden geçirerek şimdi her şeyin farklı olduğunu, Üsküdar’ın tanınmaz bir yer hâline geldiğini söylüyor. Dolayısıyla eskiyle yeni arasında bir karşılaştırma yapıp sonucu belirtiyor. Bu sonucu veren cümleler şunlardır:

her şey-Ø değişik geliyordu-Ø bana (309)

Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar’dı-Ø (310)

Üsküdar-Ø, yabancıydı-Ø (311)

Üsküdar-Ø, tanınmaz bir yerdi-Ø (312)

Karşıt anlamlı “*küçük*” ve “*koca*” birimleri, cümleler arasından karşıtlık ilişkisi kurmuştur: *küçük* (314) **X** *koca* (316)

321. cümlede anlatıcı, Zeliha Hanım'ın kendisini tanımadığını söylemektedir: *Zeliha Hanım-Ø, beni tanımadı-Ø*. Bunun üzerine anlatıcı, bakkal dükkânından helva almak istediğini söyleyerek onu eski günlere döndürmeye ve kendini tanıtmaya çalışır.

325. cümlede Zeliha Hanım'ın anlatıcının cümleleri dolayısıyla gülümsediği söylenir: *Zeliha Hanım-Ø, gülümsedi-Ø birden*. Gülümsemesi, anlatıcıyı hatırladığını göstermektedir. Böylece 321 ile 325 arasında *tanımadı-tanıdı* biçiminde bir karşıtlık ortaya çıkar. Bu ilişki, iki cümlenin birbirine bağlanmasını sağlamaktadır.

326 ve 327. cümleler de karşıt anlamlıdır. Biri, Zeliha Hanım'ın gülümsemesi sonucunda genç yaşların Zeliha Hanım'ının bir an için geri geldiğini anlatırken diğeri, bu durumun sona erdiğini belirtir. “*Geldi*” ve “*gitti*” sözcükleriyle bu ilişki yüzey yapıya taşınmıştır:

önce genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø (326)

sonra genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø gitti-Ø gene (327)

Bu cümlelerde ayrıca “*önce*” ve “*sonra*” belirteçleri de karşıt anlamlı birimler olarak dikkat çekmektedir.

2.10.5.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Değişimle ilgili ifadeler: *değişik* (309), *başka* (310), *yabancı* (311), *tanınmaz* (312).

Bakkallıkla ilgili ifadeler: *dükkân* (315), *vitrin* (316), *buzdolabı* (316), *kasa* (317), *bakkaliye* (323), *yüz paralık helva* (323).

Mekânla ilgili ifadeler: *Üsküdar* (307, 310, **311, 312**), *tanınmaz bir yer* (312), *yokuş* (313), *küçük ev* (314), *küçük evin sokağı* (314), *Bakkal Yorgi'nin dükkânı* (315), *Hayri Beylerin evi* (318), *kapının önü* (319), *bakkaliye* (323).

2.10.5.1.10. Yakın Anlamlılık:

309, 310, 311 ve 312. cümleler, yakın anlamlı olmaları yönüyle birbirine bağlanmaktadır:

her şey-Ø değişik geliyordu-Ø bana (309)

Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø (310)

Üsküdar-Ø, yabancıydı-Ø (311)

Üsküdar-Ø, tanınmaz bir yerdi-Ø (312)

Bu cümlelerde anlatıcı, aynı bilgiyi vermekte, Üsküdar'ın eski Üsküdar olmadığını anlatmaktadır. Cümlelerde yer alan *değişik* (309), *başka* (310), *yabancı* (311), *tanınmaz* (312) birimleri, farklı olmayı anlatan sözcüklerdir. Cümleler arasındaki ilişki, bu birimler aracılığıyla sağlanmıştır.

2.10.5.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

I. MCBB'de sadece bir olumsuz cümle vardır: *Zeliha Hanım-Ø, beni tanımadı-Ø* (321). Bunun dışındaki tüm cümleler olumludur ve bu yönleriyle sıkı bir bağ kurarlar.

2.10.5.1.12. Tekrarlar:

2.10.5.1.12.1. Sıfır Tekrar:

ben: 308, 313, 314, 318, 321, 322, 323, 324.

benim: 307.

Üsküdar: 311, 312.

Zeliha Hanım: 320, 321, 322, 325, 327.

Zeliha Hanım ve ben: 322.

dedim: 323.

önce: 326.

genç yaşların Zeliha Hanım'ı: 327.

{-DI}: 323.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 306, 307, 309, 310, 311, 312, 315, 316, 317, 319, 320, 321, 325, 326, 327.

eksiz özne durumu {-Ø}: 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 323, 324.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 320.

ekli nesne durumu eki {-I}: 322.

1. tekil kişi eki {-m}: 323.

3. tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}: 327.

tamlayan durumu eki {-(n)In / -im}: 307, 320, 327.

2.10.5.1.12.2. Tam Tekrar:

Üsküdar: 307, 310.

büyü-: 308, 315.

tanı-: 312, 322.

ev: 314, 318.

Zeliha Hanım: 319, 326.

{-DI}: 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327.

{-yordu}: 309, 319.

{-mİştI}: 308, 315.

1. tekil kişi eki {-m}: 308, 313, 314, 318, 323, 324.

3. tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}: 314, 315, 316, 318, 319, 320, 326.

ekli nesne durumu eki {-I}: 313, 319.

tamlayan durumu eki {-(n)In}: 314, 315, 318, 319, 326.

2.10.5.1.12.3. Eksik Tekrar:

306. cümledeki “böylece” sözcüğü, okuyucuyu VII. CBB’ye götürmektedir. Çünkü bu sözcük, yılların nasıl, hangi şartlarda geçtiğini anlatan örtük bir dil birimidir. Bu birimin göndermesi, VII. CBB’de anlatıcının ailesiyle Hayri Beylerin içinde

bulunduğu durumlaradır. Dolayısıyla 306. cümle, VII. CBB’de bu durumları belirten cümlelerin eksik tekrarıdır:

yıllar-Ø aktı-Ø böylece (306)

karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık (296)

Hayri Bey-Ø Hayri Bey’in yerinden kıpırdıyamıyordu-Ø (297)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, Hayri Bey’in yatağında Hayri Bey’in dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø (298)

biz-Ø de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik (299)

biz-Ø yalnızdık (300)

biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk (301)

biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık (302)

bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø (303)

Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø (304)

Hayri Bey’in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

I. MCBB’de aynı dil gerçeğine gönderme yaparak eksik tekrar yoluyla cümlelerin bağlanmasını sağlayan birimler şöyledir:

Üsküdar (307, 310, **311, 312**) = tanınmaz bir yer (312)

küçük ev (314) = Hayri Beylerin evi (318)

Bakkal Yorgi (315) = Yorgi (317)

2.10.6. II. MCBB:

giriş

Zeliha Hanım ve ben-Ø içeri girdik

(328)

gelişme

- Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yatağında uyuyordu-Ø* (329)
- Hayri Bey-Ø, kimseyi tanııyormuş-Ø* (330)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in karısını, Hayri Bey'in oğlunu, Hayri Bey'in kızını bile tanııyormuş-Ø* (331)
- Hayri Bey-Ø, başka bir dünyaya gitmiş-Ø* (332)
- ben-Ø, Hayri Bey'in uyandığı zaman Hayri Bey'in elini öptüm* (333)
- Hayri Bey-Ø baktı-Ø bana* (334)
- Hayri Bey-Ø güldü-Ø bana* (335)
- ben-Ø, benim adımlı söyledim* (336)
- Hayri Bey-Ø, benim söylediğimi anlamadı-Ø* (337)
- ben-Ø " amca sen-Ø yüz paralık helva-Ø tartsana Ø"-Ø dedim* (338)
- Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, gülmeyi kesti-Ø* (339)
- Hayri Bey-Ø, derinden baktı-Ø* (340)
- kara bir duman-Ø büürüdü-Ø Hayri Bey'in bakışlarını* (341)
- Hayri Bey-Ø, bir şeyleri mi hatırlamıştı-Ø* (342)
- önce Hayri Bey-Ø, benim elimi yakaladı-Ø* (343)
- önce Hayri Bey-Ø, benim elimi sıktı-Ø* (344)
- sonra Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in başını öteye çevirdi-Ø* (345)
- sonra Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in kendi dünyasına döndü-Ø yeniden* (346)

sonuç

- bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce geçmiş, Hayri Bey, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman Ø* (347)

bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: sonra benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul Ø (348)

2.10.6.1.Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.10.6.1.1. Ortak Zaman:

II. MCBB'de zaman değişmemiştir, burada da anlatıcının yıllar sonra Üsküdar'a geldiği günün anlatımı sürmektedir. I. MCBB'de anlatıcıyla Zeliha Hanım'ın karşılaşmaları verilmiştir. Bu bölümdeyse onların eve girdikleri görülür. Dolayısıyla I. ve II. MCBB'ler zaman bakımından ardışık konumdadır.

II. MCBB'de kullanılan zaman ekleri, dört grupta toplanabilir:

1. Geçmişte, anlatıcıyla Zeliha Hanım'ın içeri girdikleri zamanda konuşulan ve yaşananların öykülediği cümlelerde *{-DI}* görülen geçmiş zaman eki kullanılmıştır: *girdik* (328), *Hayri Bey'in elini öptüm* (333), *baktı-Ø* (334), *güldü-Ø* (335), *söyledim* (336), *anlamadı-Ø* (337), *dedim* (338), *kesti-Ø* (339), *baktı-Ø* (340), *bürüdü-Ø* (341), *yakaladı-Ø* (343), *sıktı-Ø* (344), *çevirdi-Ø* (345), *döndü-Ø* (346), *aynıydı-Ø* (347, **348**).

2. Zeliha Hanım'ın Hayri Bey'in durumuna dair anlatıcıya aktardığı bilgiler, *{-mİş}* öğrenilen geçmiş zaman ekinin kullanıldığı cümlelerde yer almaktadır. Sözü edilen gündən önce başlamış ve o gün de devam etmekte olan durumları anlatmak için de *{-yormuş}* eki kullanılmıştır: *tanımıyormuş-Ø* (330, **331**), *gitmiş-Ø* (332). Anlatıcı, bu durumlara tanık olmamıştır; bunları Zeliha Hanım'dan öğrenmektedir.

3. İçeride yaşananların bir süre devam ettiğini anlatmak üzere *{-yordu}* ekinden yararlanılmıştır. Bu ek, sadece 329. cümlede kullanılmıştır: *Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yatağında uyuyordu-Ø*. Bu cümlede sözü edilen uyuma işi, anlatıcıyla Zeliha Hanım'ın içeri girmesinden önce başlamıştır ve konuşulan anda hâlâ devam etmektedir.

4. 342. cümlede (*Hayri Bey-Ø, bir şeyleri mi hatırlamıştı-Ø*) *{-mİştI}* eki kullanılmıştır. Bu ek, burada başkasından duymayı değil, olayın çok gerilerde kaldığını ve sonradan fark etmeyi anlatmaktadır. Anlatıcı, kimseyi tanımayan Hayri Bey'e bakkallık günlerini hatırlatacak "*ben-Ø 'amca sen-Ø yüz paralık helva-Ø tartsana* Ø'-Ø *dedim*" (338) cümlesini söyleyince Hayri Bey'in gülümsemesi sona erer ve bakışlarını kara bir duman bürür. Anlatıcı, yıllar sonra bunu okuyucuya aktarırken o gün

Hayri Bey'in buna gülmesini keserek tepki vermesini anlamlandırmaya çalışmakta; belki de o gün Hayri Bey'in kendisini tanıdığını ve bakkallık günlerini hatırladığını düşünmektedir. Bu düşünce, bir soru cümlesiyle verilmiştir. Anlatıcı, onun geçmişe dair bir şey hatırladığından emin olmadığı için okuyucuya cevabı bilinmeyen bir soru yöneltmektedir. Bu cümle, “*Hayri Bey, benim sözüm üzerine gülmeyi kesip derinden baktığı için herhalde bir şeyler hatırlamış olmalıydı.*” biçiminde tahmin içeren bir anlam taşımaktadır.

2.10.6.1.2. Ortak Mekân:

II. MCBB’de de mekân Üsküdar’dır. Ancak bu bölümde I. MCBB’den farklı olarak iç mekâna geçiş yapılmıştır. Anlatıcıyla Zeliha Hanım, kapının önünde karşılaştıktan sonra evin içine girerler. Bu geçiş, 328. cümledeki (*Zeliha Hanım ve ben-Ø içeri girdik*) “*içeri*” sözcüğüyle açıkça belirtilmiştir. Dolayısıyla II. MCBB’de genel mekân Üsküdar, özel mekân ise “*içeri*” sözcüğüyle verilen Hayri Beylerin evidir. Bölümde anlatılan tüm olaylar, evin içinde gerçekleşir. Bu bakımdan dış mekânı anlatan I. MCBB ile bu bölüm arasında mekânda iç-dış karşıtlığından söz edilebilir.

328. cümledeki “*içeri*” sözcüğünün dışında 329’daki “*yatak*” birimi de iç mekâna yönelik bir birimdir.

2.10.6.1.3. Ortak Kişi :

Zeliha Hanım, anlatıcı ve Hayri Bey, II. MCBB’de doğrudan yer alan kişiler olarak cümlelerarası ortak kişi bağı kurmaktadır.

I.MCBB’de artık yaşlanmış olduğu belirtilen Zeliha Hanım’ın, bu bölümde yer aldığı cümleler şunlardır:

Zeliha Hanım: 328, 347, 348.

331. cümlede yer alan “*Hayri Bey’in karısı*” ifadesi de Zeliha Hanım’a gönderme yapar.

Anlatıcı, diğer bölümlerde olduğu gibi burada da “*ben*” zamiriyle gösterilmiştir ve şu cümleleri birbirine bağlamaktadır:

ben: 328, 333, 334, 335, 336, 338, 348.

benim: 336, 337, 343, 344, 348.

Yukarıda belirtilen cümleler arasında ilişki kuran anlatıcı, artık bir çocuk değildir. “*Bizim Zeliha Hanım’la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: sonra benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul Ø*” biçimindeki 348. cümleden hareketle anlatıcıyla ilgili yorum yapılabilir. Anlatıcı, Zeliha Hanım’la okula dair konuşuyorsa iki seçenek ortaya çıkar. Anlatıcı ya öğrencidir ya da bir okulda öğretmenlik yapmaktadır. Net bilgi verilmediği sürece anlatıcının mesleği, kesin olarak söylenemez.

Akbal’ın okul yaşamı ve mesleğiyle ilgili olarak şu bilgilere ulaşılmıştır:

“Kumkapı’daki Saint Benoit Fransız Lisesi’nde başladığı ortaöğrenimini, 1942 yılında İstiklal Lisesi’nde bitirdi. Bir süre İstanbul Üniversitesi Hukuk (1944) ve Edebiyat (1946) fakültelerine devam etti, ancak yüksek öğrenimini yarıda bırakarak kendini yazarlığa verdi. 1943 ve 1944 yıllarında Servet-i Fünun Uyanış dergisinde sekreterlik, 1947 ve 1951 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu’nda memurluk yaptı. Fakat yaşamını asıl anlamda gazetecilik yaparak kazanmıştır.”⁵⁹

Gündüz de “*Yoğun bir yayın çalışmaları arasında bir yandan da memuriyet hayatı devam etmektedir. Ankara Günleri, Çamurlu Yol, Bir Ankara Sabahı, Lokomotifler, Bursa’da Toulouse-Lautrec, Kıyamete Bir Saat, İki Çocuk öykülerinde 1947 yılından itibaren çeşitli zamanlarda en uzununu iki yıl olmak üzere görevli/memur olarak kısa aralıklarla kaldığı Ankara, Bursa, Sivas gibi kentlerindeki anı ve izlenimlerini öyküleştirebilir.*”⁶⁰ diyerek Akbal’ın çeşitli şehirlerde kısa aralıklarla görev aldığından söz eder.

Akbal, Gündüz’ün sözünü ettiği bu görevlerden biri olarak “Kıyamete Bir Saat” adlı öyküsünde, bir istasyon köyünde öğretmenlik yaptığı günleri anlatır: “*Tuttular bir istasyon köyüne gönderdiler görevli olarak. Zorunlu bir yükü bu. Gidecek gelecektim ya da orada kalacaktım. Çocukları okutacaktım.*”⁶¹ “Hayri Bey’li Üsküdar” adlı öykününün, yazarın anılarına dayandığı ve anlatıcının yazar olduğu bilindiğinden onun öğretmen olma ihtimali üzerinde durulabilir. Yani anlatıcı, Zeliha Hanım’la görev

⁵⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Oktay_Akbal (Erişim 25.06.2009).

⁶⁰ Gündüz, a.g.e., s. 78

⁶¹ Akbal, Oktay, “Kıyamete Bir Saat”, *İlkyaz Devrimi*, Can Yayınları, İstanbul, ts. (basım tarihi yok), ss. 13 – 20, s. 17.

yaptığı okula dair konuşmuş olabilir. Bir diğer seçenekte öğrenci olmasıydı. Akbal, yüksek öğrenimini yarım bırakmıştır. Uzun zaman Hayri Beylerle görüşmemiş olduğu için Zeliha Hanım, bunu bilmiyor olabilir. Belki de anlatıcıya okulun nasıl gittiğini sormuş, anlatıcı da eğitimini yarım bıraktığını anlatmıştır. Her iki seçenek de mantıklı gelmekte ancak verilen bilgiler yetersiz olduğu için konu hakkında hüküm vermek mümkün olmamaktadır.

328'deki "Zeliha Hanım ve ben" ifadesiyle 347 ve 348'deki "biz" zamiri, Zeliha Hanım ve anlatıcıya bütün-parça ilişkisiyle gönderme yapmaktadır:

Zeliha Hanım ve ben (328) = *biz* (347, 348) = anlatıcı (*ben*: 328, 333, 334, 335, 336, 338, 348. / *benim*: 336, 337, 343, 344, 348.) + Zeliha Hanım (*Zeliha Hanım*: 328, 347, 348.)

Hayri Bey, bu bölümde pek çok cümlede yer almaktadır:

Hayri Bey: 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347.

338. cümlede yüzey yapıda yer alan "amca" sözcüğüyle derin yapıda bırakılmış "sen" zamiri de eksik tekrar yoluyla Hayri Bey'e gönderme yapmaktadır.

II. MCBB'de Hayri Bey'in durumuna dair geniş bilgi verilmektedir. Daha önce VII. CBB'nin 297 (*Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yerinden kıpırdamıyordu-Ø*) ve 298. (*Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in yatağında Hayri Bey'in dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø*) cümlelerinde yatağa bağlı yaşadığı belirtilen Hayri Bey'in artık durumunun iyice kötüleştiği görülür. Artık sadece hareket edememekle kalmayıp bilincini de yitirmiştir. Kimseyi tanıyamamakta ve konuşamamaktadır. Anlatıcı, belki kendisini tanıyamadığıyla adını söyler ama Hayri Bey onun ne dediğini anlayamaz. Bunun üzerine eski zamanları, bolluk içinde geçen bakkallık günlerini anımsatmak için "amca *sen-Ø yüz paralık helva-Ø tartsana Ø*" (338) der. Gülümsemekte olan Hayri Bey, o anda gülümsemeyi keser, eskiyi hatırlamışçasına bakışlarını kara bir duman bürür. Anlatıcının elini yakalar ve sıkır. Bütün bunlar, onun bakkallık günlerine döndüğünün işaretleridir. Ailesini bile

tanıyamayan Hayri Bey'in o günleri hatırlıyor olması, bakkallığın onun üzerinde büyük bir etki bıraktığını göstermektedir.

Olay anında orada bulunmayan ancak Zeliha Hanım ve anlatıcının konuşmalarında adı geçen anlatıcının anne ve babasıyla Nesrin ve Osman da bölümdeki diğer kişiler olarak alınabilir:

Hayri Bey'in oğlu (331) = *Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman* (347)

Hayri Bey'in kızı (331) = *Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları* (347)

anlatıcının babası: *benim babam* (348)

anlatıcının annesi: *benim annem* (348)

2.10.6.1.4. Ortak Nesne:

332. cümlede geçen “*başka bir dünya*” ifadesiyle 346’daki “*Hayri Bey'in kendi dünyası*” birimi, eksik tekrar ilişkisi yoluyla iki cümle arasında ortak nesne ilişkisi kurmuştur. İki cümlede de Hayri Bey'in bu dünyadan, ailesinden ve çevresinden kopmuş olduğu anlatılmaktadır.

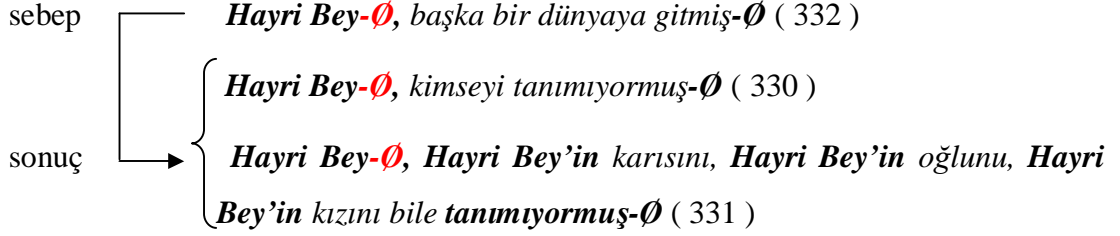
336. cümlede anlatıcı, Hayri Bey'e adını söylediğini belirtiyor: *Ben-Ø, benim adımı söyledim*. 337. cümledeyse Hayri Bey'in bunu anlamadığını ifade ediyor: *Hayri Bey-Ø, benim söylediğimi anlamadı-Ø*. Bu cümledeki “*benim söylediğim*” birimi, öncelikle 336’daki “*benim adım*” ifadesine gönderme yapar. Hayri Bey, anlatıcının adını anlamamıştır. Aslında onun anlamadığı, sadece anlatıcının adı değildir. Hayri Bey, anlatıcıyı tanıyamamış, söylediğinden bir anlam çıkaramamıştır.

343'te yüzey yapıda ve 344. cümledeyse derin yapıda kullanılmış olan “*benim elim*” iyelik öbeği, cümleler arasında ortak nesne bağı kurmuştur.

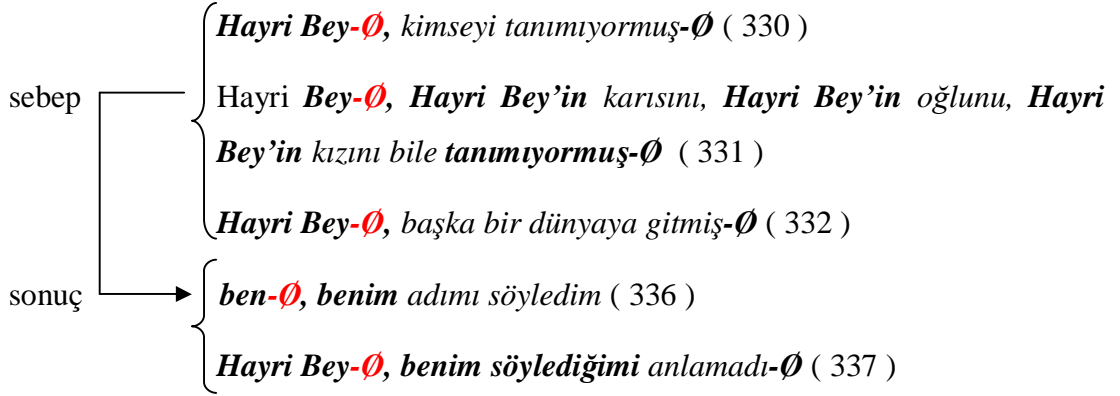
347. ve 348. cümlelerde geçen “*bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız*” ifadesi, iki cümleyi ortak nesne ilişkisiyle birbirine bağlamıştır. Anlatıcı ve Zeliha Hanım'ın konuştuklarına bütün olarak işaret eden bu birim, 347'de yüzey yapıda yer alırken 348. cümleye sıfır tekrar yoluyla yerleşmiştir.

2.10.6.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

Hayri Bey’in kimseyi tanımamasının sebebi, başka bir dünyaya gitmiş olmasıdır:

Anlatıcı, Hayri Bey’e kendini tanıtmak için adını söylediğinde Hayri Bey’in anlamadığını belirtiyor. Bunun nedeni, Hayri Bey’in başka bir dünyaya gitmiş olduğundan kimseyi tanımamasıdır:

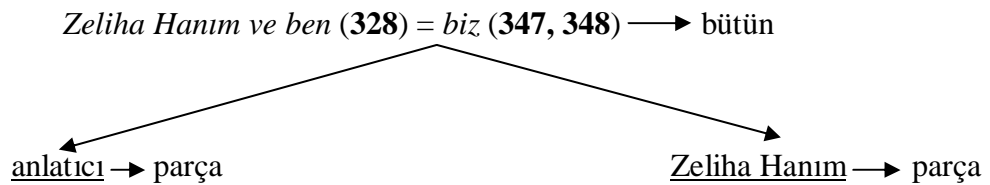

Anlatıcı, adını söylediğinde Hayri Bey, onun ne dediğini anlamaz. Bunun üzerine kendini tanıtmak amacıyla ona bakkallık günlerini hatırlatmak ister. “Amca **sen- \emptyset** yüz paralık helva- \emptyset tartsana \emptyset ” cümlesiyle Hayri Bey gülmeyi keser. Bunun nedeni belki de bir şeyler anımsamış olmasıdır. Hatırladıklarından dolayı Hayri Bey’in bakışlarını kara bir duman bürür. Anlatıcının elini tutar. Sonra yeniden kendi dünyasına döner. Cümleler arasındaki bu sebep-sonuç ilişkisi şöyledir:

2.10.6.1.6. Bütün – Parça İlişkileri:

“Zeliha Hanım ve ben” birimiyle “biz” zamiri, anlatıcı ve Zeliha Hanım’a gönderme yapımları bakımından bütün özelliği göstermektedir:

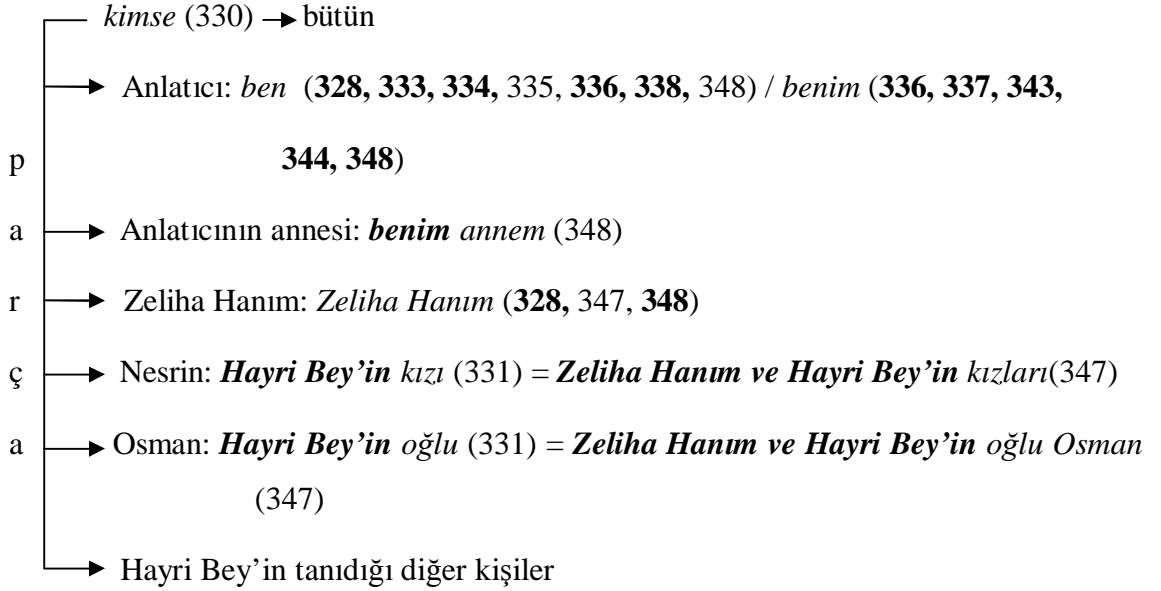
ben: 328, 333, 334, 335, 336, 338, 348.

Zeliha Hanım: 328, 347, 348.

benim: 336, 337, 343, 344, 348.

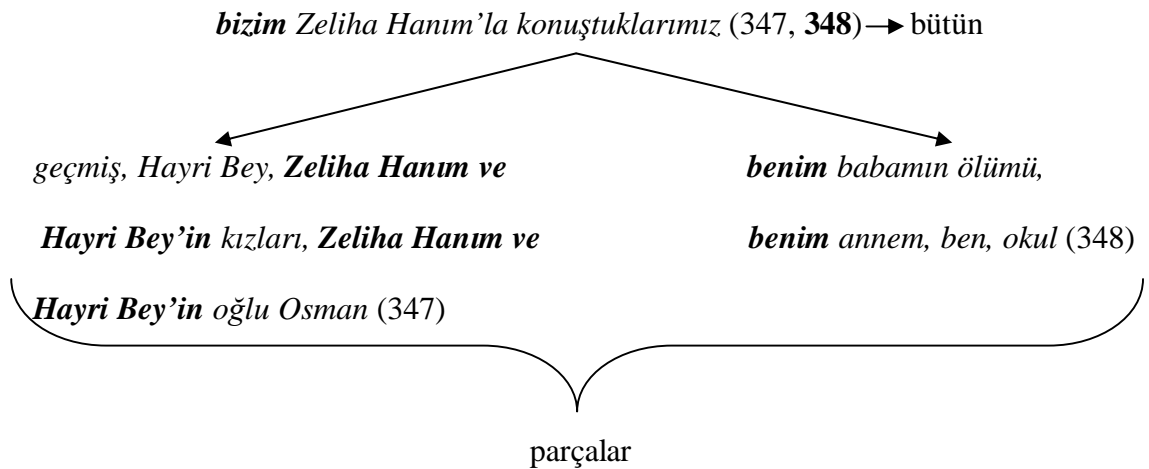
330. cümlede geçen “kimse” sözcüğü, Hayri Bey’in hastalanmadan önce tanıdığı, bildiğı ancak artık tanıyamadığı kişilere gönderme yapar. II. MCBB’de “kimse” bütününün parçaları olarak Hayri Bey’in karısı, kızı, oğlu ve anlatıcı verilmiştir. Bu kişilerin geçtiğı cümleler, 330. cümleye bütün-parça ilişkisi

doğrultusunda bağlanır. 348. cümlede anlatıcının annesinin de adı geçer. Olay anında orada bulunmasa da Hayri Bey'in daha önce bildiği kişilerden biri olduğu için anne de bu ilişkiye katılabilir:

348. cümlede anlatıcının babasının da sözü edilir. Ancak baba, ölmüş olduğundan bu ilişkiye dâhil edilmemiştir.

347 ve 348. cümlede geçen “*bizim Zeliha Hanım’la konuştuklarımız*” ifadesi bütündür. Bu bütünün parçaları, yani konuşma ayrıntıları, aynı cümleler içinde verilmiştir. 347. cümlede Hayri Beylere, 348’deyse anlatıcı ve ailesine dair konuşulanlardan söz edilmiştir:

2.10.6.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

343 ve 344. cümlelerle 345 ve 346. cümleler arasında öncelik-sonralık ilişkisi vardır:

önce Hayri Bey-Ø, benim elimi yakaladı-Ø (343)

önce Hayri Bey-Ø, benim elimi sıktı-Ø (344)

sonra Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in başını öteye çevirdi-Ø (345)

sonra Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in kendi dünyasına döndü-Ø yeniden (346)

Bu ilişkinin yanı sıra 343 ve 344. cümleler de kendi içinde oluş sırası bakımından bir öncelik-sonralık bağı kurmuştur. Hayri Bey, anlatıcının elini önce yakalamış, sonra da sıkmıştır.

347 ve 348. cümleler de öncelik-sonralık ilişkisi içindedir:

***bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce* geçmiş, Hayri Bey, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman Ø** (347)

bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: sonra benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul Ø (348)

2.10.6.1.8. Karşıtlık İlişkileri:

Cümleler arasında karşıtlık ilişkisi kuran karşıt anlamlı birimler şunlardır:

uyu- (329) **X** *uyan-* (333)

güldü (335) **X** *gülmeyi kesti* (339)

oğul (331, 347) **X** *kız* (331, 347)

başka (332) **X** *aynı* (347, **348**)

önce (**343, 344, 347**) **X** *sonra* (345, **346**, 348)

2.10.6.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Akrabalık adlarıyla ilgili ifadeler: *karı* (331), *oğul* (331, 347), *kız* (331, 347), *amca* (338), *baba* (348), *anne* (348).

Bedenle ilgili ifadeler: *el* (333, 343, **344**), *baş* (345).

2.10.6.1.10. Yakın Anlamlılık:

330 ve 331. cümleler, yakın anlamlı birimler olarak alınabilir. Her iki cümlede de Hayri Bey'in hastalığı nedeniyle insanları tanımaması anlatılmıştır. 330. cümlede genel olarak kimseyi tanımadığı söylenirken 331'de "kimse" bütünü parçalarından olan ailesini bile hatırlamadığı belirtilmiştir:

Hayri Bey-Ø, kimseyi tanımyormuş-Ø (330)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in karısını, Hayri Bey'in oğlunu, Hayri Bey'in kızını bile tanımyormuş-Ø (331)

347 (*bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce geçmiş, Hayri Bey, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman Ø*) ve 348. (*bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: sonra benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul Ø*) cümleler, aynı konunun iki ayağını oluşturmaktadır. İki cümle de anlatıcıyla Zeliha Hanım'ın konuştuklarını anlatır. Konuşulanlar iki grupta toplanmış; 347'de Hayri Beylere ilişkin ifadeler, 348'deyse anlatıcı ve ailesiyle ilgili konuşulanlar verilmiştir. Dolayısıyla bu cümleler de yakın anlamlı olarak görülebilir.

2.10.6.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

II. MCBB'deki cümleler, olumluluk ve olumsuzluk bakımından şöyle gruplanmaktadır:

Olumlu cümleler: 328, 329, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348.

Olumsuz cümleler: 330, 331, 337.

2.10.6.1.12. Tekrarlar:

2.10.6.1.12.1. Sıfır Tekrar:

Zeliha Hanım ve ben: 328.

Zeliha Hanım: 328, 348.

ben: 328, 333, 334, 336, 338.

benim: 336, 337, 343, 344, 348.

Hayri Bey: 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347.

tanımıyormuş: 331.

bana: 334.

benim söylediğimi: 337.

sen: 338.

önce: 343, 344, 347.

elim: 344.

sonra: 346.

biz: 347.

Zeliha Hanım ve Hayri Bey: 347.

bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız hep aynıydı: 348.

{-DI}: 348.

{-yormuş}: 331.

3. *tekil kişi eki {-Ø}*: 329, 330, 331, 332, 334, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348.

eksiz özne durumu {-Ø}: 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 338.

birinci tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 337, 344.

birinci çoğul kişi iyelik eki {-(I)mIz}: 348.

ekli nesne durumu eki {-I}: 337, 344.

tamlayan durumu eki {- (n)In / -im}: 329, 331, 333, 336, 337, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 348.

2.10.6.1.12.2. Tam Tekrar:

Hayri Bey: 329, 347.

oğul: 331, 347.

kız: 331, 347.

dünya: 332, 346.

baktı: 334, 340.

gül-: 335, 339.

ben: 335, 348.

{-DI}: 328, 329, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347.

{-mİş}: 330, 332.

1. *tekil kişi eki {-m}*: 333, 336, 338.

1. *tekil kişi iyelik eki {- (I)m}*: 336, 343, 348.

3. *tekil kişi iyelik eki {- (s)I(n)}*: 329, 331, 333, 341, 345, 346, 347, 348.

ekli nesne durumu eki {-I}: 330, 331, 333, 336, 339, 341, 342, 343, 345.

2.10.6.1.12.3. Eksik Tekrar:

328. cümledeki “*Zeliha Hanım ve ben*” ifadesi, 347 ve 348. cümlelerde eksiltiye bırakılmış olan “*biz*” zamirinin eksik tekrarıdır.

“*Hayri Bey*”, “*amca*” ve “*sen*” birimleri arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

Hayri Bey (329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347) = *amca* (338) = *sen* (338)

“*Hayri Bey’in karısı*” ifadesi, *Zeliha Hanım*’a gönderme yapmaktadır:

Hayri Bey’in karısı (331) = *Zeliha Hanım* (328, 347, 348)

Nesrin ve Osman'a gönderme yapan birimler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

Hayri Bey'in kızı (331) = *Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları* (347)

Hayri Bey'in oğlu (331) = *Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman* (347)

332. cümledeki “*başka bir dünya*” birimiyle 346’daki “*Hayri Bey'in kendi dünyası*” ifadesi, aynı dil gerçeğine gönderme yapmaları yönüyle eksik tekrar ilişkisi içindedir.

“*Bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız*” söylemi, anlatıcıyla Zeliha Hanım'ın konuştuğu şeylerin yerini tutmaktadır:

bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız (347, 348) = *geçmiş, Hayri Bey, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman* (347) + *benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul* (348)

2.10.7. III. MCBB:

giriş

gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar'a (349)

gelişme

bakkal-Ø dükkânı-Ø şimdi kömürlüktü-Ø (350)

önce ben-Ø bir süre kapının önünde durdum (351)

sonra ben-Ø, ben-Ø benim ardıma bakmadan çekip gittim (352)

sonuç

kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık (353)

ben-Ø, küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım (354)

kötüydü-Ø dünya-Ø (355)

çok kötüydü-Ø dünya-Ø (356)

Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø (357)

Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø (358)

<i>Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu-Ø eski Üsküdar-Ø eski Üsküdar'ın bütin canlılığıyla</i>	(359)
<i>bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyordu-Ø gene</i>	(360)
<i>müşteriler-Ø geliyordu-Ø gene</i>	(361)
<i>yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene</i>	(362)
<i>apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde</i>	(363)
<i>otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde</i>	(364)
<i>radyoda caz-Ø parçaları Ø</i>	(365)

2.10.7.1.Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.10.7.1.1. Ortak Zaman:

VIII. CBB'nin III. ve son MCBB'sini oluşturan 349-365 arası cümlelerde, zamanda büyük bir değişiklik gözlenmemektedir. Bu bölümde de anlatıcının yıllar sonra Üsküdar'a geldiği günün anlatımı sürmektedir. Diğer bölümlerle III. MCBB arasındaki tek fark, burada söz konusu gün içinde zamanın ilerlemiş olmasıdır. Bölümün ilk cümlesi, okuyucuya zamanın ilerlemiş olduğunu, artık gecenin yaklaştığı bilgisini vermektedir: *Gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar'a* (349). Buradan günün bilinmeyen bir saatinde Üsküdar'a gelen anlatıcının, akşam saatlerine kadar Hayri Beylerde kaldığı anlaşılmaktadır.

349, 350, 351 ve 352. cümlelerde, anlatıcının ziyaretini tamamladığı, evin dışına çıkınca bir süre evi seyrettiği, sonra da ardına bakmadan oradan uzaklaştığı bilgisi verilir:

gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar'a (349)

bakkal-Ø dükkânı-Ø şimdi kömürlüktü-Ø (350)

önce ben-Ø bir süre kapının önünde durdum (351)

sonra ben-Ø, ben-Ø benim ardıma bakmadan çekip gittim (352)

Bu cümlelerde kullanılan {-DI} eki, evin dışında geçirilen o zamana gönderme yapar. 349'daki {-yordu}, aynı zamanı vermekle birlikte zamandaki sürekliliği de

anlatmaktadır. Üsküdar'a gecenin inmesi sürmektedir. 350'deki "şimdi" sözcüğü de bu zamana işaret eden bir birim olarak dikkat çeker.

351. cümlede de bir süreklilik vardır ve bu, "bir süre" birimiyle verilmiştir. Anlatıcı, Hayri Beylerin evini ve artık kömürlük işlevi gören bakkal dükkânını bir süre seyrediyor. O süre içinde eskiye dönüyor, bakkal dükkânını hatırlıyor ve şu anki durumu değerlendiriyor. 353-365 arası cümlelerde verilenler, o an anlatıcının aklından geçenler gibi görünmektedir:

kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık (353)

ben-Ø, küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım (354)

kötüydü-Ø dünya-Ø (355)

çok kötüydü-Ø dünya-Ø (356)

Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø (357)

Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø (358)

Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu-Ø eski Üsküdar-Ø eski Üsküdar'ın bütün canlılığıyla (359)

bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyordu-Ø gene (360)

müşteriler-Ø geliyordu-Ø gene (361)

yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene (362)

apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde (363)

otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde (364)

radyoda caz-Ø parçaları Ø (365)

Bu cümlelerde, anlatıcı, güzel günlerin bitişine âdeta isyan etmektedir. Dünyanın çok kötü olduğunu düşünerek Hayri Beylerin durumuna üzülmür. Artık Üsküdar, eski Üsküdar değildir. O Üsküdar'ın sadece Hayri Bey'in ölü dünyasında yaşadığına inanmaktadır. Çünkü Hayri Bey, hasta olduğu için yıllar içinde gerçekleşen bu değişimi görmemiştir. Hayat kaldığı yerden devam etse de anlatıcının gözünde artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Bu düşüncelerin yer aldığı yukarıdaki cümleler, anlatıcının evi

seyrettiği o andaki düşüncelerini içermektedir. Geçmişe yönelik bu cümlelerde kullanılan zaman ekleri şöyledir:

{-DI}: *yoktu-Ø* (353), *kötüydü-Ø* (355, 356), *başka Üsküdar'dı-Ø* (357). Bu cümlelerde anlatıcının Üsküdar'a geldiği o gün ve sonrasına gönderme yapılır. Çünkü o gündən itibaren artık helvaların, kadayıfların olmadığını; Üsküdar'ın bambaşka bir yere dönüştüğünü düşünür. Dünyanın kötü olması da anlatıcının o gün karar verdiği bir düşüncedir.

{-mAllydI}: *unutmalıydım* (354). Tek cümlede görülen bu ek, evin seyredildiği o andan sonrasına işaret eder. Anlatıcı, ziyaretinin sonunda Hayri Bey'le Zeliha Hanım'ı unutmaya karar vermiştir. Zorunluluk olarak verilen bu unutuş, o andan sonra gerçekleşecektir. Ancak anlatıcının onları unutup unutmadığı belli değildir.

{-mİştI}: *yitip gitmişti-Ø* (358), *yükselmmişti-Ø* (363), *çoğalmıştı-Ø* (364). Bu cümlelerde, anlatıcının tanık olmadığı, onun Üsküdar'a gelmesinden önce gerçekleşmiş durumlar verilmiştir. Anlatıcı, Hayri Bey'in Üsküdar'ının yitip gittiğini, apartmanların yükselip otomobillerin çoğaldığını oraya geldiğinde fark etmiştir.

{-yordu}: *yaşıyordu-Ø* (359), *işliyordu-Ø* (360), *geliyordu-Ø* (361), *pişiriliyordu-Ø* (362). Geçmişte sürekliliğin anlatıldığı bu cümlelerde, anlatıcının Üsküdar'a gelmesinden önce başlayıp o an devam etmekte olan ve gelecekte de süreceği düşünülen durumlardan söz edilmiştir.

365. cümle, kesik cümle olmasına rağmen o an düşünülenlerden biri olduğu için zaman bakımından farklı bir duruş sergilemez. Bu cümleyi {-yordu} ekinin kullanıldığı diğer cümlelerle aynı ulamda değerlendirmek mümkündür. Çünkü bunda da Üsküdar'ın zaman içinde geçirdiği değişimlerden biri verilmiştir. Radyoda caz parçalarının çalınması, anlatıcının Üsküdar'a gelmesinden önce alışkanlık hâline gelmiş bir durumdur.

Böylece III. MCBB'deki tüm cümlelerin, genel olarak anlatıcının Hayri Beylerin evini seyrettiği zamanın çatısı altında toplandığı, buradan özel olarak çeşitli zamanlara gönderme yaptığı görülmektedir.

2.10.7.1.2. Ortak Mekân:

III. MCBB'deki genel mekân, Üsküdar'dır. Özel olarak ise dış mekân anlatılır. Bölümde mekâna yönelik bilgi veren birimler ve geçtiği yerler şöyledir: *Üsküdar* (349, 357, 358, 359), *bakkal dükkânı* (350), *kömürlük* (350), *kapının önü* (351), *benim çevrem* (363, 364). Bu ifadeler, olayların geliştiği yeri verirler. Bunun dışında MCBB'de görülen “*bakkal dükkânları*” (360) ve “*apartmanlar*” (364) birimleri, Üsküdar'ı tanımlayan ifadeler olarak kullanılmıştır.

II. MCBB'de Hayri Beylerin evinde Zeliha Hanım'la sohbet eden anlatıcı, bu bölümde ziyaretini tamamlamış ve oradan ayrılmak üzere evin dışına çıkmıştır. Kapının önünde eskiden bakkal dükkânının olduğu bodrum katına bakar, artık oranın kömürlük olarak kullanıldığını görür. O an aklından bir sürü düşünce geçer. Hayri Beylerin durumuna çok üzülmüştür. Ona göre dünya yani yaşam, çok kötüdür. Üsküdar, artık eskisi gibi değildir. Eski Üsküdar, sadece değişimin bilincinde olmayan Hayri Bey'in ölü dünyasında yaşamaktadır. O dünyada yine bakkal dükkânları işlemekte, müşteriler gelmekte, yemekler pişirilmektedir. Ancak gerçekte durum böyle değildir. Anlatıcı, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığını farkındadır; bu yüzden Üsküdar, onun için bitmiştir. Çünkü o, “*Hayri Bey'in Üsküdar'ı*”nı sevmektedir. Çevresine baktığında fiziksel değişimlerin yaşandığını da görür. Geçen zaman içinde Üsküdar'da apartmanlar yükselmiş, otomobiller çoğalmış, müzik kültüründe bile değişimler olmuş ve radyolarda caz parçaları çalınmaya başlamıştır. Anlatıcı, bu bilgileri vererek artık Üsküdar'dan koptuğunun işaretini vermektedir.

2.10.7.1.3. Ortak Kişi:

III. MCBB'de olayları yaşayan ve düşünen kişi, anlatıcıdır. Onun düşünceleri içinde Hayri Bey ve Zeliha Hanım'a gönderme yapıldığı da görülür.

Anlatıcı, “*ben*” zamiriyle temsil edilmiştir:

ben: 351, 352, 354. / *benim*: 352, 363, 364.

Hayri Bey'le birbirine bağlanan cümleler şöyledir:

Hayri Bey (358) = *Hayri Bey Amca* (359)

Zeliha Hanım'ın bölümde doğrudan yer almadığı, 354. cümledeki “*karı koca*” ifadesi içinde geçtiği görülmektedir. Bu birim, bütün-parça ilişkisi yoluyla Hayri Bey ve Zeliha Hanım'ı anlatır. Dolayısıyla “*karı*” sözcüğü, Zeliha Hanım'a, “*koca*” ise eksik tekrar yoluyla Hayri Bey'e gönderme yapmaktadır.

354. cümlede (*ben-Ø, küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalydım*) artık yaşlanmış olan Hayri Bey ve Zeliha Hanım'ın “*küçük emekli aylığı*” ile geçindikleri söylenmektedir. Bu cümle, eski günleri düşündürür. Hayri Bey'in üç bin lira tutarındaki emeklilik ikramiyesiyle açılan bakkal dükkânı sayesinde bolluk içinde yaşayan aile, dükkânın batması ve sermayenin tükenmesiyle artık “*küçük*” bir emekli aylığına muhtaç kalmıştır. Bu nedenle 354. cümle, Hayri Beylerin yaşadığı düşüşün bir göstergesi gibidir.

2.10.7.1.4. Ortak Nesne:

355 ve 356. cümleler, “*dünya*” sözcüğünün sağladığı ortak nesne ilişkisiyle birbirine sıkıca bağlanmaktadır:

kötüydü-Ø dünya-Ø (355)

çok kötüydü-Ø dünya-Ø (356)

Burada “*dünya*” sözcüğüyle hayat, hayatın kişiye sundukları anlatılmak istenmiştir. Refah içinde yaşayan Hayri Beylerin bu günlerinin sona ermesi, Hayri Bey'in hastalığı; anlatıcıya dünyanın kötü olduğunu düşündürmüştür. Bu cümlelerde âdeta hayata karşı bir küskünlük sezilmektedir.

358. cümlede geçen “*Hayri Bey'in Üsküdar'ı*” birimiyle 359'daki “*eski Üsküdar*” ifadesi, cümleler arasında eksik tekrar ilişkisi yoluyla ortak nesne bağı kurmuştur. Her iki birim de Hayri Bey'in bakkal dükkânının çalıştığı, anlatıcının çocukluk günlerini yaşadığı zamanlardaki Üsküdar'a gönderme yapmaktadır.

2.10.7.1.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

Anlatıcı, dünyanın çok kötü olduğunu söylemektedir. Ona bunu söyleten nedenlerden biri, Üsküdar'ın eski Üsküdar olmaması, değişmesidir. Hayri Bey'in Üsküdar'ını özleyen anlatıcı, artık buranın bambaşka bir yer olduğunu ifade eder.

Ayrıca bakkal dükkânının batmasıyla bolluk günleri de sona ermiştir, artık helvalar, kadayıflar yoktur ve bakkal dükkânı kömürlük olarak kullanılmaktadır. Yani güzel günler, geride kalmıştır. Dünyanın kötü oluşunun nedenlerinden biri de budur.

bakkal-Ø dükkânı-Ø şimdi kömürlüktü-Ø (350) } sebep
kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık (353) }

kötüydü-Ø dünya-Ø (355) } sonuç
çok kötüydü-Ø dünya-Ø (356) }

Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø (357) } sebep
Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø (358) }

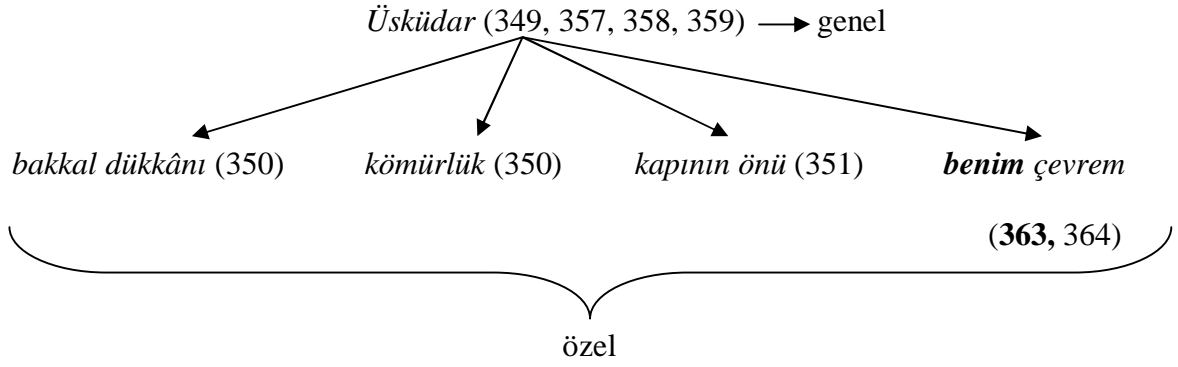
Üsküdar'ın değişmesinin nedenlerinden biri, zaman içinde orada apartmanların yükselmesi, otomobillerin çoğalması ve radyoda caz parçaları çalınmasının yaygınlaşmasıdır:

Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø (357) } sonuç
Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø (358) }

apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde (363) } sebep
otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde (364) }
radyoda caz-Ø parçaları Ø (365) }

2.10.7.1.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

“Üsküdar” sözcüğü, mekânı genel olarak göstermektedir. Bölümde bu genel mekâna ait bazı parçalar da verilmiştir. Böylece cümleler arasında mekânla ilgili genel-özel ilişkisi kurulabilir:

354. cümlede geçen “*karı koca*” ifadesi, Hayri Bey ve Zeliha Hanım’a gönderme yapması bakımından bütün özelliği göstermektedir. Eksik tekrar ilişkisi içinde olan “*Hayri Bey*” (358) ve “*Hayri Bey Amca*” birimleri, bu bütünün parçalarından biridir. Diğer parçayı oluşturan Zeliha Hanım’ sa bu bölümde başka bir yerde görülmemektedir.

360. cümlede geçen “*bakkal dükkânları*” birimi, geçmişte etkin durumda bulunan ancak artık sadece Hayri Bey’in ölü dünyasında yaşayan Üsküdar’daki bakkal dükkânlarını anlatır. 350. cümlede kullanılmış olan ve Hayri Bey’in bakkal dükkânına gönderme yapan “*bakkal dükkânı*” ifadesi, bu dükkânlardan biri olduğuna göre 350 ve 360. cümleler arasında söz konusu birimler aracılığıyla bütün-parça ilişkisi kurulabilir.

2.10.7.1.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

351 ve 352. cümlelerde görülen “*önce*” ve “*sonra*” belirteçleri, cümleler arasında öncelik-sonralık ilişkisi kurmuştur:

önce *ben-Ø* *bir süre kapının önünde durdum* (351)

sonra *ben-Ø*, *ben-Ø benim* *ardıma bakmadan çekip gittim* (352)

2.10.7.1.8. Karşıtlık ve Karşılaştırma İlişkileri:

III. MCBB’de, şu cümlelerde eski Üsküdar’la yeni Üsküdar karşılaştırılmakta, böylece anlatıcının *Hayri Bey’in Üsküdar’ına* olan özlemi ifade edilerek geçmiş günler hatırlanmaktadır:

bakkal-Ø dükkânı-Ø şimdi kömürlüktü-Ø (350)

kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık (353)

ben-Ø, küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım (354)

Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø (357)

Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø (358)

Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu-Ø eski Üsküdar-Ø eski Üsküdar'ın bütün canlılığıyla (359)

bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyordu-Ø gene (360)

müşteriler-Ø geliyordu-Ø gene (361)

yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene (362)

apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde (363)

otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde (364)

radyarda caz-Ø parçaları Ø (365)

Eski Üsküdar zamanında Hayri Beylerin evinin altındaki bodrum bakkal dükkânıyken şimdi orası, kömürlük olarak kullanılmaktadır. Dükkân olmadığı için artık kadayıflar, helvalar da yoktur. Geçmişte rahat bir yaşam süren Hayri Bey ve ailesi, şimdi küçük bir emekli aylığıyla geçinmektedir. Hayri Bey'in Üsküdar'ı yitip gitmiştir ve sadece Hayri Bey'in ölü dünyasında yaşayan eski Üsküdar'da bakkal dükkânları işlemekte, müşteriler gelmekte ve yemekler pişirilmektedir. Şimdiki Üsküdar ise bambaşka bir yer olmuştur; çevrede apartmanlar yükselmiş, otomobiller çoğalmış ve radyolarda caz parçaları çalınmaya başlamıştır.

357. cümledeki “başka Üsküdar” yapısı, yeni mekâna; 358'deki “Hayri Bey'in Üsküdar'ı” ve 359'daki “eski Üsküdar” ifadeleri de eski mekâna gönderme yapımları bakımından karşıt birimler olarak alınabilir.

Karşıt anlamlı “önce” (351) ve “sonra” (352) sözcükleri de cümleler arasında karşıtlık ilgisi kurmuştur.

2.10.7.1.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Mekânla ilgili ifadeler: Üsküdar (349, 357, 358, 359), bakkal dükkânı (350), kömürlük (350), kapının önü (351), bakkal dükkânları (360), apartmanlar (363).

Yiyeceklerle ilgili ifadeler: *kadayıflar* (353), *helvalar* (353), *yemekler* (362), *pişiril-* (362).

2.10.7.1.10. Yakın Anlamlılık / Eş Anlamlılık:

355 ve 356. cümleler, okuyucuya aynı bilgiyi vermektedir: Dünya kötüdür. 356. cümlede diğerinden farklı olarak “çok” sözcüğü kullanılmış, dünyanın kötülük derecesi artırılmıştır:

kötüydü-Ø dünya-Ø (355)

çok kötüydü-Ø dünya-Ø (356)

357 ve 358. cümleler, yakın anlamlılık ilgisiyle bağlanabilir. Her iki cümlede de eski –Hayri Bey’in zamanındaki– Üsküdar’ın yitip gittiği, buranın değiştiği anlatılmaktadır:

Üsküdar-Ø başka Üsküdar’dı-Ø (357)

Hayri Bey’in Üsküdar’ı-Ø yitip gitmişti-Ø (358)

360, 361 ve 362. cümleler, Hayri Bey’in hayalinde yaşayan eski Üsküdar’ı anlatarak Hayri Beylerin mutlu günlerine gönderme yapmaları bakımından yakın anlamlı birimler olarak alınabilir:

bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyordu-Ø gene (360)

müşteriler-Ø geliyordu-Ø gene (361)

yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene (362)

2.10.7.1.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

III. MCBB’de sadece 353. cümle (*kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık*) olumsuzdur. Bunun dışındaki diğer cümleler, olumluluk ilişkisiyle birbirine bağlanmaktadır.

2.10.7.1.12. Tekrarlar:

2.10.7.1.12.1. Sıfır Tekrar:

önce: 351.

ben: 351, 352, 354.

benim: 352, 363, 364.

dünya: 356.

eski Üsküdar: 359.

gene: 360, 361.

benim çevremde: 363.

{-DI}: 360, 361, 363.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 349, 350, 353, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364.

eksiz özne durumu {-Ø}: 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 363, 364.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 362.

tamlayan durumu eki {-Ø}: 350, 354, 360, 365.

birinci tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 363.

tamlayan durumu eki {-(n)In / -im}: 352, 359, 363, 364.

2.10.7.1.12.2. Tam Tekrar:

Üsküdar: 349, 357, 358, 359.

kötüydü: 355, 356.

Hayri Bey: 358, 359.

bakkal dükkânı: 350, 360.

{-DI}: 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 362, 364.

{-yordu}: 349, 359, 362

{-mİstI}: 358, 364.

1. tekil kişi eki {-m}: 351, 352, 354.

1. tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 352, 364.

3. tekil kişi iyelik eki $\{-s\}I(n)$: 350, 351, 354, 358, 359, 360, 365.

tamlayan durumu eki $\{-n\}In$: 351, 358.

2.10.7.1.12.3. Eksik Tekrar:

III. MCBB'de aynı dil gerçeğine gönderme yaparak eksik tekrar yoluyla cümleler arasında bağlantı kuran birimler şunlardır:

Hayri Bey (358) = *Hayri Bey Amca* (359) = *koca* (354)

Hayri Bey'in Üsküdar'ı (358) = *eski Üsküdar* (359)

2.10.8. VIII. CBB'de Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

VIII. CBB'yi oluşturan üç MCBB'nin kendi içindeki bağlarının yanı sıra birbirleriyle de bağlantılı oldukları görülmektedir. Bu bölümde CBB bütün olarak ele alınıp MCBB'lerarası bağlara değinilecek; tekrarlar, diğer anlamsal ilişkiler çerçevesinde değerlendirilecektir.

2.10.8.1. Ortak Zaman:

VIII. CBB'de anlatıcının babasının ölümünden, Hayri Bey'in dükkânının batışından yıllar sonrasına gidilmiştir. 306. cümlede aradan yıllar geçtiği söylenmektedir: *Yıllar-Ø aktı-Ø böylece*. Ancak geçen zamanın ne kadar olduğu kesin olarak belirtilmemiştir.

Yıllar sonra anlatıcının yolu, bir gün nasılsa Üsküdar'a düşer: *Bir gün benim yolum-Ø Üsküdar'a düştü-Ø nasılsa-Ø* (307). İşte VIII. CBB'de anlatılanlar, 307. cümlede geçen ve ne zamana denk geldiği net olarak bilinmeyen "bir gün" denen günde gerçekleşmektedir. MCBB'lerin tümü, bu gün içinde gerçekleşen olayları anlatır. I. ve II. MCBB'lerde –söylenmese de- vaktin gündüz olduğu düşünülmektedir. Çünkü III. MCBB'ye geçildiğinde Üsküdar'a gecenin indiği söylenir: *Gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar'a* (349). Dolayısıyla MCBB'ler arasında zaman bakımından tek ayrılık, III. MCBB'de günün gece saatlerinin yaşanmasıdır.

VIII. CBB'de görülen zaman ekleri ve bunların geçtiği yerler şöyledir:

görülen geçmiş zaman eki / hikâye eki {-DI}: 306, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, **323**, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 347, **348**, 350, 351, 352, 353, 355, 356, 359, **360, 361**, 362.

şimdiki zamanın hikâyesi {-yordu}: 309, 319, 329, 349, 359, 360, 361, 362.

öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi {-mİştI}: 308, 315, 342, 358, 363, 364.

öğrenilen geçmiş zaman eki {-mİş}: 332.

gereklilik kipinin hikâyesi {-mAllydI}: 354.

şimdiki zamanın rivayeti {-yormuş}: 330, **331**.

Cümlelerde kullanılmış zaman bildiren birimler de şunlardır: *yıllar* (306), *bir gün* (307), *artık* (308, 353), *bir süre* (322, 352), *birden* (325), *bir an* (326), *önce* (**326, 347, 351**), *sonra* (327, 348, 352), *gece* (349), *şimdi* (350), *gene* (**360, 361**, 362).

2.10.8.2.Ortak Mekân:

VIII. CBB'de mekân, Üsküdar'dır. Anlatıcı, yıllar sonra Üsküdar'a yolu düşünce Hayri Beyleri de ziyaret etmek ister ve onların evine gelir.

I. MCBB'de (306-327) dış mekân anlatılır; Üsküdar'ın o günkü görünümüyle ilgili düşüncelerini belirtip Hayri Beylere giden yolu takip eden anlatıcının evin önüne geldiği görülür. Burada kapının önünü yıkayan Zeliha Hanım'la karşılaşır. Bir süre kapının önünde kaldıktan sonra II. MCBB'de (328-348) eve girerler. Bu bölüm, iç mekânda (Hayri Beylerin oturdukları kira evi) yaşananları anlatır. Daha sonra III. MCBB'de (349-365) tekrar dış mekâna geçilir. Ziyaretini tamamlayan anlatıcı, oradan ayrılmak üzere dışarı çıkar ve kapının önünde biraz durup eski günleri düşünüp eski-yeni karşılaştırması yaptıktan sonra Üsküdar'dan ayrılır.

Genel mekânda (Üsküdar) ortaklık gösteren ancak özel anlamda iç mekân-dış mekân karşıtlığı içinde olan MCBB'lerde, olayların geliştiği mekânlara yönelik şu birimlerin kullanıldığı görülmektedir:

Üsküdar [307, 310, **311, 312** (I. MCBB); 357, 358, 359 (III. MCBB)] = *tanınmaz bir yer* [312 (I. MCBB)]

yokuş: 313 (I. MCBB).

küçük evin sokağı: 314 (I. MCBB).

Hayri Beylerin evi: 318 (I. MCBB).

kapının önü: 319 (I. MCBB), 351 (III. MCBB).

içeri: 328 (II. MCBB).

350. cümlede görülen “*bakkal dükkânı*” ve “*kömürlük*” birimleri de mekâna yöneliktir. Ancak bu mekânlar sadece seyredilir. Anlatıcı, evden ayrılmak üzere dışarı çıkıp kapının önünde durduğunda eskiden bakkal dükkânı olan bodrum katına bakar. Artık buranın kömürlük olarak kullanıldığını görür. Bu iki birim, bir anlamda eksik tekrar ilişkisi içindedir. Çünkü her ikisi de bodrum katına gönderme yapmaktadır. Yine 315. cümledeki “*Bakkal Yorgi'nin dükkânı*” da anlatıcının seyrederek hakkında okuyucuyu bilgi verdiği bir mekândır.

2.10.8.3. Ortak Kişi:

VIII. CBB'deki olaylar, üç kişinin arasında geçer: anlatıcı, Zeliha Hanım ve Hayri Bey. Bölümde sözü edilen diğer kişilerse sadece sohbet içinde anılmakta ya da genel görünümün bir parçası olarak metne yerleşmektedir.

Anlatıcı, diğer bölümlerde olduğu gibi burada da “*ben*” zamiriyle temsil edilmiştir:

ben: 308, 309, 313, 314, 318, 321, 322, 323,324, 328, 333, 334, 335, 336, 338, 348, 351, 352, 354.

benim: 307, 336, 337, 343, 344, 348, 352, 363, 364.

Zeliha Hanım, şu cümlelerde ortak kişi konumundadır:

Zeliha Hanım (319, 320, 321, 322, 325, 326, 327, 328, 347, 348) = *Hayri Bey'in kartısı* (331) = *kartı* (354)

Bakkal dükkânı battıktan sonra hastalanıp yatağa mahkûm olan Hayri Bey'se tam, sıfır ve eksik tekrar yoluyla şu cümlelerde yer alır:

Hayri Bey (318, 329, **330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346,** 347, 358) = *Hayri Bey Amca* (359) = *amca* (338) = *sen* (**338**) = *koca* (354)

I. MCBB’de Bakkal Yorgi’nin adı geçer: *Bakkal Yorgi* (315) = *Yorgi* (317). Ancak Yorgi, olaylarda rol üstlenmez. Anlatıcı, Hayri Beylere giderken onu dükkânında kasanın başında görür.

Olay günü orada bulunmasalar da Zeliha Hanım ve anlatıcının konuşmaları sırasında Osman ve Nesrin’le anlatıcının anne ve babasının da sözü geçer. Cümleler arasında dolaylı olarak bağ kuran bu kişilerin yer aldığı cümleler şöyledir:

Hayri Bey’in oğlu (331) = ***Zeliha Hanım ve Hayri Bey’in oğlu Osman*** (347)

Hayri Bey’in kızı (331) = ***Zeliha Hanım ve Hayri Bey’in kızları*** (347)

benim annem (348)

benim babam (348)

318. cümlede geçen “*Hayri Beyler*” ifadesi, bütün-parça ilişkisi çerçevesinde Hayri Bey ve ailesine gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla bu cümlenin kapsama alanına ortak kişi bağlamında Zeliha Hanım ve Hayri Bey’in yanı sıra 331 ve 347. cümlelerde dolaylı olarak görülen Osman ve Nesrin de girmektedir.

347 ve 348 cümlelerde derin yapıya bırakılmış olan ve anlatıcıyla Zeliha Hanım’a gönderme yapan “*biz*” zamiri, 322 ve 328. cümlelerde yine sıfır tekrar olarak kullanılmış “*Zeliha Hanım ve ben*” ifadesinin eksik tekrarıdır.

2.10.8.4.Ortak Nesne:

Hayri Bey’in bakkal dükkânına işaret eden birimler, cümleler arasında eksik tekrar yoluyla ortak nesne bağı kurar:

bakkaliye (323) = *bakkal-Ø dükkânı* (350)

Bu ilişki, CBB’nin dışına taşarak daha önceki bölümlerde kullanılmış Hayri Bey’in dükkânına gönderme yapan birimlerle ortaklık kurup bölümlerarası bağlara da katkı sağlar:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi (99) = ufak bir bakkal-Ø dükkânı (120) = Hayri Bey'in dükkânı (130, 136) = bir bakkaliye (133) = Bereket-Ø Bakkaliyesi (134) = dükkân (139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266, 276) = Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı (289, 305) = bakkaliye (323) = bakkal-Ø dükkânı (350)

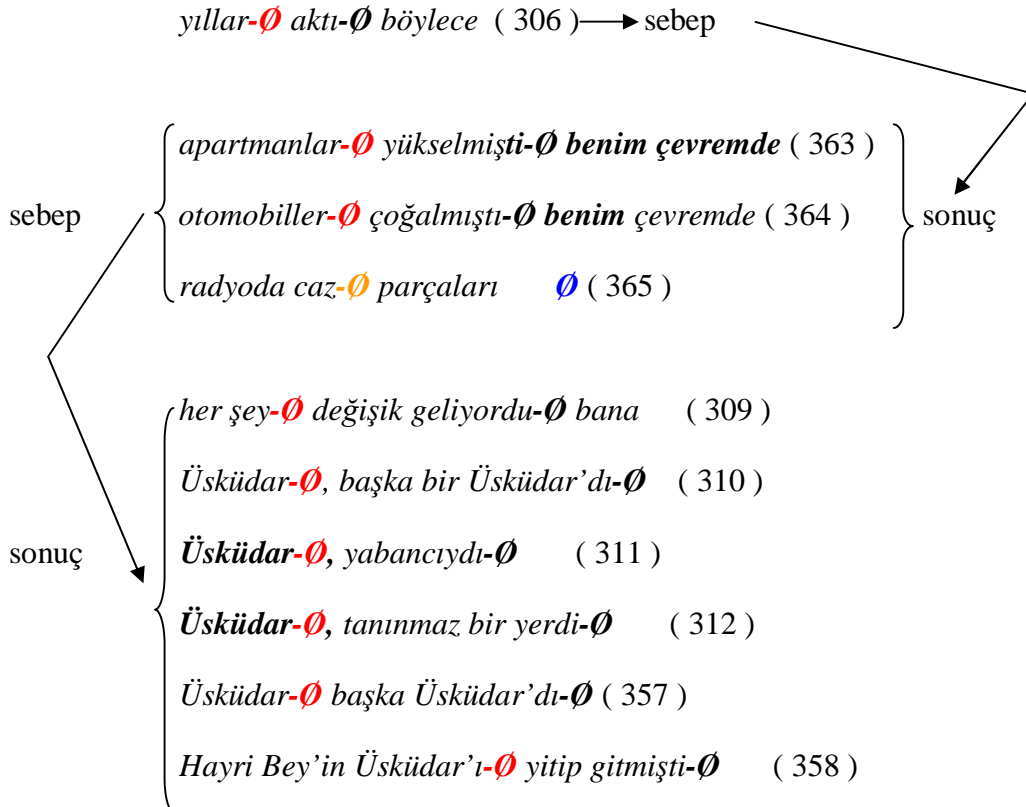
I. ve II. MCBB'lerde tam tekrar olarak görülen “*yüz paralık helva*” ifadesi, ortak nesne olup 323 ve 338. cümlelerin bağlanmasını sağlamıştır.

Hayri Bey'in dünyasını anlatan birimlerin arasında eksik tekrar yoluyla ortak nesne ilişkisi vardır:

başka bir dünya (332) = Hayri Bey'in kendi dünyası (346) = Hayri Bey Amca'nın ölü dünyası (359)

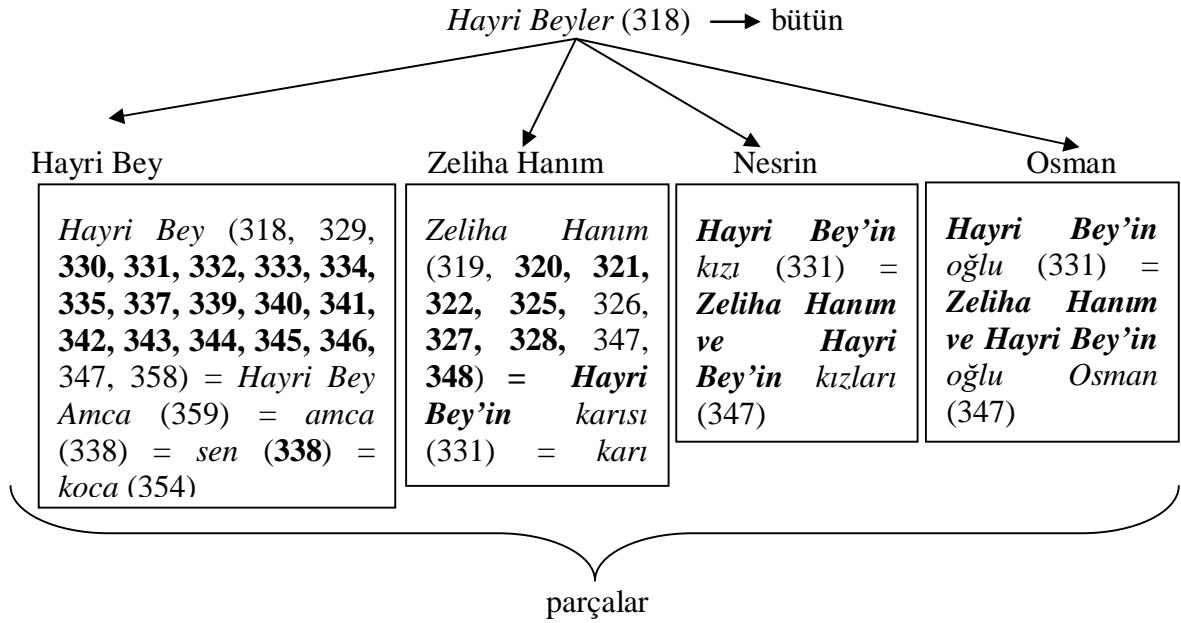
2.10.8.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

I. ve III. MCBB'lerde Üsküdar'ın çok değiştiği, tanınmaz bir yer hâline geldiği belirtilmektedir. Bunun nedenleri, III. MCBB'nin son cümlelerinde verilmiştir: Çevrede apartmanlar yükselmiş, otomobiller çoğalmış ve radyolarda caz parçaları çalınmaya başlamıştır. Bu değişikliklerin nedeni de aradan yıllar geçmiş olmasıdır.

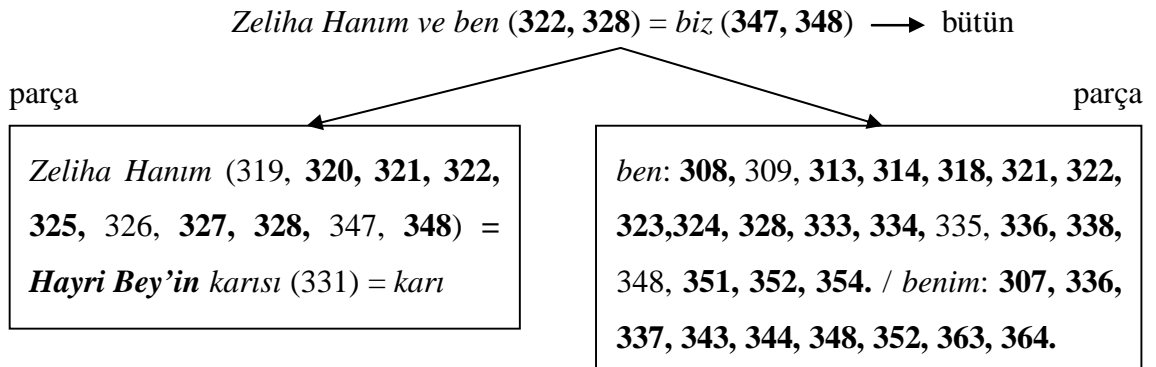

2.10.8.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

318. cümlede yer alan “*Hayri Beyler*” ifadesi, bütünü göstermektedir. Bu bütünün parçalarını Hayri Bey’le ailesi oluşturur. VIII. CBB’de 318. cümlelerin bu yönden ilişki kurduğu birimler ve cümleler şöyledir:

Bütün olarak Zeliha Hanım’la anlatıcıya gönderme yapan birimler, bu kişilerin yer aldığı cümlelerle bağ kurarlar:

Cümleler arasında mekâna yönelik bir genel-özel ilişkisi kurulabilir. Üsküdar, genel mekândır. Ev, yokuş, bakkaliye gibi mekânlarsa bu bütünün parçalarını oluşturmakta, mekânda özeli yansıtmaktadır:

Üsküdar (307, 310, **311, 312**, 357, 358, 359) = *tanınmaz bir yer* (312) → genel

yokuş (313)

küçük evin sokağı (314)

Hayri Beylerin evi (318)

kapının önü (319, 351)

Bakkal Yorgi'nin dükkânı (315)

bakkaliye (323) = *bakkal-Ø dükkânı* (350)

özel

Aynı şekilde Hayri Beylerin eviyle ona ait parçalar arasında da bağ kurulabilir:

küçük ev (314) = *Hayri Beylerin evi* (318) → genel

kapının önü (319, 351) } özel

kömürlük (350)

2.10.8.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

VIII. CBB'yi oluşturan üç MCBB, zaman bakımından aşamalı bir duruş sergilemektedir. Bu özellik, MCBB'lerin birbirine öncelik-sonralık ilişkisiyle bağlanmasını sağlamıştır.

Önce I. MCBB'de anlatıcı, Üsküdar'a gelir ve Hayri Beylerin evine varır. Sonra II. MCBB'de eve girilir ve burada Zeliha Hanım'la anlatıcının sohbet ettikleri görülür. Sohbetin ardından gecenin de olmasıyla anlatıcı, III. MCBB'de evden çıkar ve Üsküdar'dan ayrılır. Görüldüğü gibi her MCBB, kendinden önceki bölümün sonrasını oluşturmaktadır.

2.10.8.8. Karşıtlık İlişkileri:

VIII. CBB'de cümleler arasında karşıtlık ilgisi kurulmasını sağlayan karşıt anlamlı birimler şöyledir:

vardı (316) X *yoktu* (353)

genç (326, **327**) X *yaşlı* (354)

gülümsedi (325), *güldü* (335) X *gülmeyi kesti* (339)

bembeyaz (320) X *kara* (341)

önce (326, **343, 344, 347, 351**) X *sonra* (327, 345, **346, 348, 352**)

hatırla- (342) X *unut-* (354)

küçük (314, 354) X *koca* (316)

ölüm (348), *ölü* (359) X *canlılık* (359)

2.10.8.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Mekânla ilgili ifadeler: *Üsküdar* (307, 310, **311, 312, 357, 358, 359**), *tanınmaz bir yer* (312), *yokuş* (313), *küçük evin sokağı* (314), *Hayri Beylerin evi* (318), *kapının önü* (319, 351), *Bakkal Yorgi'nin dükkânı* (315), *bakkaliye* (323), *bakkal-Ø dükkânı* (350), *bakkal-Ø dükkânları* (360), *kömürlük* (350), *apartmanlar* (363).

Renklerle ilgili ifadeler: *bembeyaz* (320), *altın-Ø rengi* (320), *kara* (341).

Zamanla ilgili ifadeler: *yıllar* (306), *bir gün* (307), *artık* (308, 353), *bir süre* (322), *geç* (324), *önce* (326, **343, 344, 347, 351**), *sonra* (327, 345, **346, 348, 352**), *bir an* (326), *zaman* (333), *yeniden* (346), *geçmiş* (347), *gece* (349), *şimdi* (350), *gene* (**360, 361, 362**).

Akrabalık adlarıyla ilgili ifadeler: *karı* (331), *oğul* (331, 347), *kız* (331, 347), *amca* (338), *baba* (348), *anne* (348), *karı koca* (354).

Yiyeceklerle ilgili ifadeler: *helva* (323, 338, 353), *kadayıflar* (353), *yemekler* (362).

Bedenle ilgili ifadeler: *saç* (320), *el* (333, 343, **344**), *baş* (345).

Yabancılık anlatan ifadeler: *değişik* (309), *başka* (310, 332, 357), *yabancı* (311), *tanınmaz* (312).

2.10.8.10. Yakın Anlamlılık:

I. MCBB'nin 310, 311 ve 312. cümleleriyle III. MCBB'nin 357. cümlesi, Üsküdar'ın değişmiş olduğunu anlatmaları bakımından yakın anlamlılık ilişkisi içindedir. Hatta 310 ve 357. cümlelerin arasındaki tek fark, 310'da "bir" sıfatının kullanılmış olmasıdır. Bunlar, bir anlamda tam tekrar özelliği göstermektedir:

Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø (310)

Üsküdar-Ø, yabancıydı-Ø (311)

Üsküdar-Ø, tanınmaz bir yerdi-Ø (312)

Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø (357)

I. MCBB'nin 323. cümlesinde (*ben-Ø "ben-Ø bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım"-Ø dedim*) anlatıcının bir cümlesine yer verilmiştir. Anlatıcı, kendini tanıyamayan Zeliha Hanım'ı "*ben-Ø bakkaliyeden yüz paralık helva-Ø alacaktım*" diyerek eski günlere döndürmek ister. Anlatıcının bu ifadesi, II. MCBB'nin 338. cümlesinde de görülür: "*Amca sen-Ø yüz paralık helva-Ø tartšana Ø*". Amaç, yine aynıdır. Anlatıcı, bu kez Hayri Bey'i bakkallık günlerine döndürmek istemektedir. Her iki cümlede de görülen yüz paralık helva isteği, gerçek bir istek değildir; anlatıcı, kendini tanıtılabilmek adına eski günleri anımsatmak istemiştir.

2.10.8.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

Bir kesik cümle olan 365. cümle (*radıoda caz-Ø parçaları Ø*) dışında VIII. CBB'yi oluşturan diğer cümlelerin olumluluk-olumsuzluk açısından durumları şöyledir:

Olumlu cümleler: 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364.

Olumsuz cümleler: 321, 330, 331, 337, 353.

Bu bölümde de yazarın, olumlu cümlelerden yana olduğu görülmektedir.

2.11. IX. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.11.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

bir yıl daha geçti (366)

Zeliha Hanım bize geldi bir akşam (367)

adresi ben mi vermişim (368)

aramış da mı bulmuş (369)

<i>annemle misafir odasındaydılar eve geldiğimde</i>	(370)
<i>Hayri Bey Amca'yı sordum</i>	(371)
<i>ağladı</i>	(372)
<i>ölmüş Hayri Bey</i>	(373)
<i>üç ay önce bir akşam konuşmuş ilk kez</i>	(374)
<i>yillardır süren sessizliğini bozmuş</i>	(375)
<i>askerden gelen oğlu Osman'a "bana kaymaklı bir komposto getir!" demiş</i>	(376)
<i>kaymaklı komposto!</i>	(377)
<i>susmuş sonra</i>	(378)
<i>Osman gitmiş aramış bulmuş kompostoyu!</i>	(379)
<i>bir tencereye doldurup getirmiş</i>	(380)
<i>Hayri Bey o eski günleri, o parlak tüccarlık hayatını yaşamış kompostoyu yerken</i>	(381)
<i>mutluymuş</i>	(382)
<i>güliyormuş</i>	(383)
<i>oğlunu öpmüş</i>	(384)
<i>başını yastığa koymuş</i>	(385)
<i>dalmış</i>	(386)
<i>sabaha uyanmamış</i>	(387)

2.11.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.11.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

<i>bir yıl-Ø daha geçti-Ø</i>	(366)
<i>Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam</i>	(367)
<i>adresi ben-Ø mi vermişim</i>	(368)
<i>Ø Ø aramış-Ø da mı Ø Ø bulmuş-Ø</i>	(369)

- Ø Ø annemle misafir-Ø odasındaydılar Ø eve geldiğimde (370)
- Ø Hayri Bey Amca'yı sordum (371)
- Ø ağladı-Ø (372)
- ölmüş-Ø Hayri Bey-Ø (373)
- üç ay önce bir akşam konuşmuş-Ø ilk kez Ø (374)
- Ø Ø yıllardır süren sessizliğini bozmuş-Ø Ø Ø Ø (375)
- Ø Ø askerden gelen oğlu Osman'a "Ø bana kaymaklı bir komposto-Ø getir-Ø"-Ø
 demiş-Ø Ø Ø Ø (376)
- kaymaklı komposto Ø (377)
- Ø susmuş-Ø Ø sonra (378)
- Ø Osman-Ø gitmiş-Ø aramış-Ø bulmuş-Ø kompostoyu (379)
- Ø Ø bir tencereye doldurup getirmiş-Ø Ø (380)
- Ø Hayri Bey-Ø o eski günleri, Ø o parlak tüccarlık-Ø hayatını yaşamış-Ø Ø Ø Ø
 kompostoyu yerken (381)
- Ø Ø mutluymuş-Ø Ø Ø (382)
- Ø Ø gülüyormuş-Ø Ø Ø (383)
- Ø Ø Ø oğlunu öpmüş-Ø (384)
- Ø Ø Ø başını yastığa koymuş-Ø (385)
- Ø Ø dalmış-Ø (386)
- Ø sabaha uyanmamış-Ø (387)

2.11.2.2.İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

- bir yıl-Ø daha geçti-Ø (366)
- Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam (367)
- adresi ben-Ø mi vermişim (368)
- o-Ø, onu aramış-Ø da mı o-Ø onu bulmuş-Ø (369)

- onlar-Ø benim annemle misafir-Ø odasında'yıldar ben-Ø eve geldiğimde* (370)
- ben-Ø Hayri Bey Amca'yı sordum* (371)
- o-Ø ağladı-Ø* (372)
- ölmüş-Ø Hayri Bey-Ø* (373)
- üç ay önce bir akşam konuşmuş-Ø ilk kez o-Ø* (374)
- üç ay önce bir akşam onun yıllardır süren sessizliğini bozmuş-Ø ilk kez o-Ø* (375)
- üç ay önce bir akşam onun askerden gelen oğlu Osman'a "sen-Ø bana kaymaklı bir komposto-Ø getir-Ø"-Ø demiş-Ø o-Ø önce* (376)
- kaymaklı komposto Ø* (377)
- üç ay önce bir akşam susmuş-Ø o-Ø sonra* (378)
- üç ay önce bir akşam Osman-Ø gitmiş-Ø aramış-Ø bulmuş-Ø kompostoyu* (379)
- üç ay önce bir akşam o-Ø, bir tencereye doldurup getirmiş-Ø onu* (380)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø o eski günleri, onun o parlak tüccarlık-Ø hayatını yaşamış-Ø o-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken* (381)
- üç ay önce bir akşam o-Ø mutluymuş-Ø o-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken* (382)
- üç ay önce bir akşam o-Ø güliiyormuş-Ø o-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken* (383)
- üç ay önce bir akşam o-Ø, onun oğlunu öpmüş-Ø* (384)
- üç ay önce bir akşam o-Ø, onun başını yastığa koymuş-Ø* (385)
- üç ay önce bir akşam o-Ø dalmış-Ø* (386)
- o-Ø sabaha uyanmamış-Ø* (387)

2.11.2.3.Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

- bir yıl-Ø daha geçti-Ø* (366)
- Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam* (367)
- adresini ben-Ø mi vermişim* (368)

- Zeliha Hanım-Ø, adresi aramış-Ø da mı Zeliha Hanım-Ø adresi bulmuş-Ø* (369)
- Zeliha Hanım ve benim annem-Ø benim annemle misafir-Ø odasındaydılar ben-Ø eve geldiğimde* (370)
- ben-Ø Hayri Bey Amca'yı sordum* (371)
- Zeliha Hanım-Ø ağladı-Ø* (372)
- ölmüş-Ø Hayri Bey-Ø* (373)
- üç ay önce bir akşam konuşmuş-Ø ilk kez Hayri Bey-Ø* (374)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey'in yıllardır süren sessizliğini bozmuş-Ø ilk kez Hayri Bey-Ø* (375)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey'in askerden gelen oğlu Osman'a "sen-Ø bana kaymaklı bir komposto-Ø getir-Ø"-Ø demiş-Ø Hayri Bey-Ø önce* (376)
- kaymaklı komposto Ø* (377)
- üç ay önce bir akşam susmuş-Ø Hayri Bey-Ø sonra* (378)
- üç ay önce bir akşam Osman-Ø gitmiş-Ø aramış-Ø bulmuş-Ø kompostoyu* (379)
- üç ay önce bir akşam Osman-Ø, bir tencereye doldurup getirmiş-Ø kompostoyu* (380)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø o eski günleri, Hayri Bey'in o parlak tüccarlık-Ø hayatını yaşamış-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken* (381)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø mutluymuş-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken* (382)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø güliyormuş-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken* (383)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in oğlunu öpmiş-Ø* (384)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in başını yastığa koymuş-Ø* (385)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø dalmış-Ø* (386)
- Hayri Bey-Ø sabaha uyanmamış-Ø* (387)

2.11.3. IX. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

IX. CBB'yi oluşturan 366-387 arası cümlelerde zaman, mekân ve dolayısıyla konu değiştiği için bu cümleler, VIII. CBB'den ayrı bir bölüm olarak alınmıştır.

VIII. CBB'de anlatıcının, babasının ölümüyle birlikte yaşadığı değişikliklerin ardından yıllar sonra Üsküdar'a gidişi anlatılmış ancak aradan kaç yıl geçtiği kesin olarak belirtilmemiştir. 366. cümledeyse VIII. CBB'deki Üsküdar ziyaretinin üzerinden bir yıl geçtiği söylenir: *Bir yıl-Ø daha geçti-Ø*. Böylece zamanın değiştiği açıkça ifade edilmiştir.

Anlatıcı, bir yıl sonra bir akşam Zeliha Hanım'ın kendi evlerine geldiğini söylemektedir: *Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam* (367). Dolayısıyla mekân da değişmiş olmaktadır. Çünkü VIII. CBB'de mekân, Üsküdar'da Hayri Beylerin evidir.

Bu değişikliklere paralel olarak konunun da değiştiği görülür. IX. CBB'de Zeliha Hanım'ın bir akşam anlatıcı ve annesinin yaşadığı eve gelişi anlatılır. Anlatıcı, Zeliha Hanım'dan Hayri Bey'e dair bilgi almak ister ve onun üç ay önce ölmüş olduğunu öğrenir. Daha sonra Zeliha Hanım, Hayri Bey'in son günlerini ve ölümünü anlatır. IX. CBB, okuyucuya bu ölümü haber vermek için kurgulanmıştır.

2.11.4. IX. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

bir yıl-Ø daha geçti-Ø (366)

Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam (367)

gelişme

adresi ben-Ø mi vermişim (368)

Zeliha Hanım-Ø, adresi aramış-Ø da mı Zeliha Hanım-Ø adresi bulmuş-Ø (369)

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø benim annemle misafir-Ø odasındaydılar ben-Ø eve geldiğimde (370)

ben-Ø Hayri Bey Amca'yı sordum (371)

Zeliha Hanım-Ø ağladı-Ø (372)

- ölmüş-Ø Hayri Bey-Ø (373)
- üç ay önce bir akşam konuşmuş-Ø ilk kez Hayri Bey-Ø (374)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey'in yıllardır süren sessizliğini bozmuş-Ø ilk kez Hayri Bey-Ø (375)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey'in askerden gelen oğlu Osman'a "sen-Ø bana kaymaklı bir komposto-Ø getir-Ø"-Ø demiş-Ø Hayri Bey-Ø önce (376)
- kaymaklı komposto Ø (377)
- üç ay önce bir akşam susmuş-Ø Hayri Bey-Ø sonra (378)
- üç ay önce bir akşam Osman-Ø gitmiş-Ø aramış-Ø bulmuş-Ø kompostoyu (379)
- üç ay önce bir akşam Osman-Ø, bir tencereye doldurup getirmiş-Ø kompostoyu (380)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø o eski günleri, Hayri Bey'in o parlak tüccarlık-Ø hayatını yaşamış-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken (381)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø mutluymuş-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken (382)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø güliüyormuş-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken (383)

sonuç

- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in oğlunu öpmiş-Ø (384)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in başını yastığa koymuş-Ø (385)
- üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø dalmış-Ø (386)
- Hayri Bey-Ø sabaha uyanmamış-Ø (387)

2.11.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.11.5.1.Ortak Zaman:

Bu bölümde, 366. cümlede (*bir yıl-Ø daha geçti-Ø*) belirtildiği üzere VIII. CBB'ye konu olan Üsküdar ziyaretinin bir yıl sonrasına gidilmiştir. Bir yıl sonra "bir akşam" Zeliha Hanım, anlatıcının evine gelir. Geçmişteki zaman, bu birimlerle

somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak bunlar da kesin zamanı vermez. Çünkü VIII. CBB’de sözü edilen Üsküdar ziyaretinin zamanı, kesin olarak bilinmemektedir. Dolayısıyla bu zamanın bir yıl sonrası da örtük kalır.

Anlatıcı, Hayri Bey’i sorunca Zeliha Hanım, onun üç ay önce öldüğünü söyler ve geriye dönüşle üç ay öncesinde yaşananlar anlatılır. 374-387 arası cümleler, bu zamana yöneliktir. Ancak bunlar da “bir akşam”ı anlatan cümlelerle zaman ortaklığı gösterirler. Çünkü anlatıcı, bu cümlelerdeki sözleri Zeliha Hanım’ın geldiği gün ondan öğrenmiştir.

366 (*geçti-Ø*), 367 (*geldi-Ø*), 370 (*misafir-Ø odasındaydılar*), 371 (*sordum*) ve 372. (*ağladı-Ø*) cümlelerde olay anına (Zeliha Hanım’ın geldiği akşama) gönderme yaparak o akşam anlatıcının da dâhil olduğu olayları öyküleyen {-DI} geçmiş zaman eki kullanılmıştır.

368 (*adresi ben-Ø mi vermişim*) ve 369. (*Zeliha Hanım-Ø, adresi aramış-Ø da mı Zeliha Hanım-Ø adresi bulmuş-Ø*) cümlelerde kullanılan {-mİş} eki de {-DI} ekiyle aynı zamana gönderme yapar. Ancak bu cümlelerde anlatıcının bir kuşkusunu vardır. Zeliha Hanım’ın evi nasıl bulunduğunu bilememektedir. Bu noktada iki seçenek üzerinde durur. Ya Zeliha Hanım’a daha önceden evin adresini vermiştir ya da Zeliha Hanım, burayı arayarak bulmuştur. Anlatıcı, bunu bilememektedir. Olay anının üzerinden çok uzun bir zaman geçmiş olacak ki ayrıntıları hatırlayamamaktadır. {-mİş} eki, burada böyle bir anlamsal işlev üstlenmiştir. Cümlelerin, soru formatıyla kurgulandığı görülmektedir. Ancak bunlar, gerçek soru cümleleri değildir. Anlatıcı, emin olamadığı bu konu hakkında âdeta kendini sorgulamaktadır.

373-374 arası cümlelerde başkasından duymayı anlatan {-mİş} eki kullanılmıştır: *ölmüş-Ø* (373), *konuşmuş-Ø* (374), *bozmuş-Ø* (375), *demiş-Ø* (376), *susmuş-Ø* (378), *gitmiş-Ø aramış-Ø bulmuş-Ø* (379), *getirmiş-Ø* (380), *yaşamış-Ø* (381), *mutluymuş-Ø* (382), *gülyormuş-Ø* (383), *öpmüş-Ø* (384), *koymuş-Ø* (385), *dalmış-Ø* (386), *uyanmamış-Ø* (387). Bu cümlelerde ek, asli işlevini yerine getirmektedir. Çünkü bunlarda yer alan bilgileri, anlatıcı, Zeliha Hanım’dan öğrenmiştir. Cümlelerdeki olaylar, üç ay öncesine ait olsa da anlatıcının bunları öğrenme zamanı Zeliha Hanım’ın geldiği gün olduğundan söz konusu cümleler, diğer cümlelerden kopuk olarak

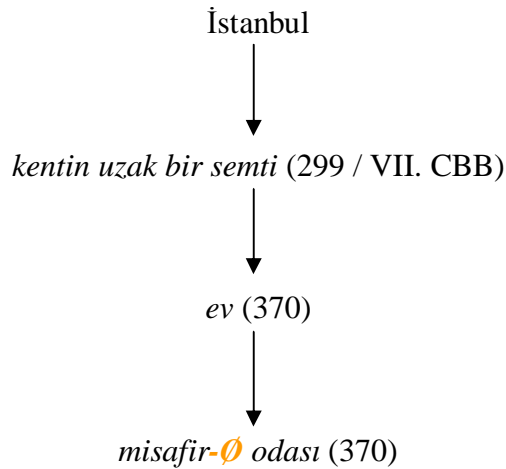
değerlendirilmemelidir. Bir kesik cümle olan 377. (*kaymaklı komposto* \emptyset) cümle de zaman eki içermemesine rağmen ileti bakımından aynı zamana gönderme yapar.

IX. CBB'de kullanılmış zaman bildiren birimler şunlardır: *bir yıl* (366), *bir akşam* (367), *üç ay önce bir akşam* (374, **375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386**), *yıllardır* (375), *sabah* (387). “Üç ay önce bir akşam” ifadesinin, Hayri Bey'in ölümüyle ilgili bilgi veren cümlelerin tümünü, çatısı altına aldığı görülmektedir.

2.11.5.2.Ortak Mekân:

IX. CBB'de mekân, İstanbul'da anlatıcıyla annesinin oturdukları evdir. Zeliha Hanım, bir akşam onlara gelmiştir: *Zeliha Hanım- \emptyset bize geldi- \emptyset bir akşam* (367). Anlatıcının evinin İstanbul'un hangi semtinde olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Onlar, babasının ölümünden sonra VII. CBB'nin 299. cümlesinde (*biz- \emptyset de ana oğul kentin uzak bir semtindeydik*) belirtildiği üzere ana oğul kentin uzak bir semtine taşınmışlardır. IX. CBB'deki olaylar, bu mekânda gerçekleşir. Ancak Zeliha Hanım'ın söz konusu evi bulması, anlatıcıyı biraz düşündürmüştür. Kendine “Acaba ona adresi ben mi verdim yoksa burayı arayıp da mı buldu?” biçiminde sorular yöneltmektedir.

Anlatıcı, eve geldiğinde Zeliha Hanım'la annesini misafir odasında bulur: *Zeliha Hanım ve benim annem- \emptyset benim annemle misafir- \emptyset odasındaydılar ben- \emptyset eve geldiğimde* (370). Dolayısıyla CBB'de “misafir odası” özel mekân olarak kullanılmıştır. Buradan hareketle IX. CBB'de mekânın genelden özele geçtiği söylenebilir:

Anlatıcı, Hayri Bey'i sorduğunda Zeliha Hanım, onun üç ay önce öldüğünü söyler ve üç ay öncesini anlatmaya başlar. Zamanda geriye gidince mekânda da değişim olur. Zeliha Hanım'ın üç ay önceye dair anlattıklarının gerçekleştiği mekân, Üsküdar'da Hayri Beylerin evidir. 374-387 arası cümleler, böyle bir özellik gösterir. Ancak bunlar, Zeliha Hanım'ın sözleri olduğundan ve anlatıcının kentin uzak bir semtindeki evinin misafir odasında söylendiğinden cümleler arasındaki ortak mekân bağının dışında kalmazlar. Böylece CBB'deki tüm cümleler, “*misafir-Ø odası*” ortak mekânı etrafında birleşirler.

2.11.5.3.Ortak Kişi:

IX. CBB'de de öyküye yeni kişi katılmamıştır. Eski bilgilerin kullanımıyla öykü sürmektedir. Bu bölümdeki kişiler; anlatıcı, anlatıcının annesi, Zeliha Hanım, Hayri Bey ve Osman'dır.

Daha önceki bölümlerde artık büyüdüğünü belirten anlatıcı, bu bölümde olayların anlatımı konusunda çok fazla etkin değildir. Zamanı, mekânı ve konuyu verdikten sonra okuyucuya Zeliha Hanım'ın sözlerini aktarır. Hayri Bey'in ölümüyle ilgili hissettiklerini belirtmemiştir. Burada da anlatıcıyı temsil eden birimler “*ben*” ve “*benim*”dir:

ben: 368, 370, 371. / *benim*: 370.

Anlatıcının annesinin sözü, tek bir cümlede geçer. O da anlatıcı eve geldiğinde Zeliha Hanım ve annesinin misafir odasında oturduklarını belirten 370. cümledir: ***Zeliha Hanım ve benim annem-Ø benim annemle misafir-Ø odasındaydılar ben-Ø eve geldiğimde.***

367. cümlede (*Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam*) geçen “*biz*” zamiri, anlatıcıyla annesinin oturdukları eve gönderme yapmakla birlikte bu kişileri de içine almaktadır. Dolayısıyla bütün-parça ilişkisi çerçevesinde bu zamirle anlatıcı ve annesinin yer aldığı cümleler arasında ortak kişi bağı kurulabilir:

biz (367) = *ben* (368, 370, 371) / *benim* (370) + *benim annem* (370)

Zeliha Hanım'ın yer aldığı cümleler şöyledir:

Zeliha Hanım: 367, 369, 370, 372.

373-387 arası cümleler, Zeliha Hanım'ın sözlerini verdiği için bu cümlelerde doğrudan adı geçmese bile dolaylı olarak Zeliha Hanım'ın varlığını hissetmek mümkündür. Kocasının öldüğünü söylerken Zeliha Hanım'ın ağlaması, onun üzgün olduğunu göstermektedir.

IX. CBB'de en fazla cümleyi ortak kişi bağıyla birleştiren kişi, Hayri Bey'dir. Kendisi olay anında orada yoktur. Çünkü üç ay önce ölmüştür. Zeliha Hanım'ın üç ay öncesini ve Hayri Bey'in son anlarını anlattığı cümlelerde onun adı geçmektedir. Hayri Bey'le birbirine bağlanan cümleler şunlardır:

Hayri Bey (373, 374, 375, 376, 378, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387) = Hayri Bey Amca (371) = ben (376)

Bakkal dükkânı battıktan sonra hastalanıp yatağa düşen, kimseyi tanıyamayacak duruma gelen ve konuşamayan Hayri Bey, sonunda bir akşam, yaşamını yitirir. Onun ölümü, hüznü bir son olarak sunulmuştur. Öleceği akşam, yıllardır süren sessizliğini bozarak oğlu Osman'dan kaymaklı komposto istemiştir. Osman da Hayri Bey'in isteğini yerine getirir ve kompostoyu bulur. Hayri Bey, bunu yerken eski güzel günlerini tekrar yaşamıştır. Çünkü mutludur, gülmektedir. Sonra da oğlunu öpüp sonsuzluk uykusuna dalar. Okuyucu, Hayri Bey'in ölüme gidişinin anlatıldığı 374-387 arası cümlelerde bir hüznü ve acıma duygusuna kapılmaktadır. Son isteğinin bakkallık günlerini hatırlatan komposto olması da Hayri Bey'in nereden nereye geldiğini gösteren bir simge gibidir.

IX. CBB'de yer alan son kişi, Hayri Bey'in oğlu Osman'dır. Ölüm anında babasının yanında olan Osman için "*Hayri Bey'in askerden gelen oğlu*" ifade kullanılmıştır. Ancak askerden ne zaman geldiği belirtilmemiştir.

Osman, şu cümleleri ortak kişi ilişkisiyle birbirine bağlamaktadır:

Osman (376, 379, 380) = Hayri Bey'in askerden gelen oğlu (376) = Hayri Bey'in oğlu (384) = sen (376)

2.11.5.4. Ortak Nesne:

Anlatıcıyla annesinin oturdukları evin bulunduğu yere gönderme yapan “*adres*” sözcüğü, 368 ve 369. cümleler arasında ortak nesne ilişkisiyle bağ kurmuştur: *adres*: 368, 369.

Hayri Bey’in son isteğini anlatan “*komposto*” ve “*kaymaklı komposto*” birimleri, şu cümlelerin arasında ortak nesne durumundadır:

kaymaklı bir komposto (376) = *kaymaklı komposto* (377) = *komposto* (379, 380, 381, 382, 383)

“*Kaymaklı komposto*” nesnesi, burada, Hayri Bey’in bakkal dükkânının işlediği zamanlarda yaşadıkları varlıklı hayatın bir göstergesidir ve daha önce V. CBB’de görülen “*kaymaklı kadayıf*” birimiyle (bk. s. 324) beraber Hayri Beylerin bolluk içinde geçen günlerini temsil eden bir simge konumundadır. Gündüz, bunun Akbal’ın öykülerinde kullandığı “*lâymotiflerden*” biri olduğunu söyler.⁶² Ölüm döşeğindeki Hayri Bey’in son isteğinin kaymaklı komposto olması, onun hâlâ o günlerin etkisinde olduğunu göstermektedir. 377. cümlenin “*kaymaklı komposto* ∅” biçiminde kesik cümle olarak kurgulanmasıyla okuyucunun bu istek üzerinde düşünmesi sağlanarak “*kaymaklı komposto*” söyleminin ifade ettiği anlam güçlendirilmiştir. Ayrıca bu cümleyle okuyucu, eski günlere yönlendirilmiş olmaktadır. Mutlulukla dolu eski günlerin hatırlanması, Hayri Bey’in isteğinin anlamını ortaya çıkarır ve bu istek, onun ölümünü trajik hâle getirir.

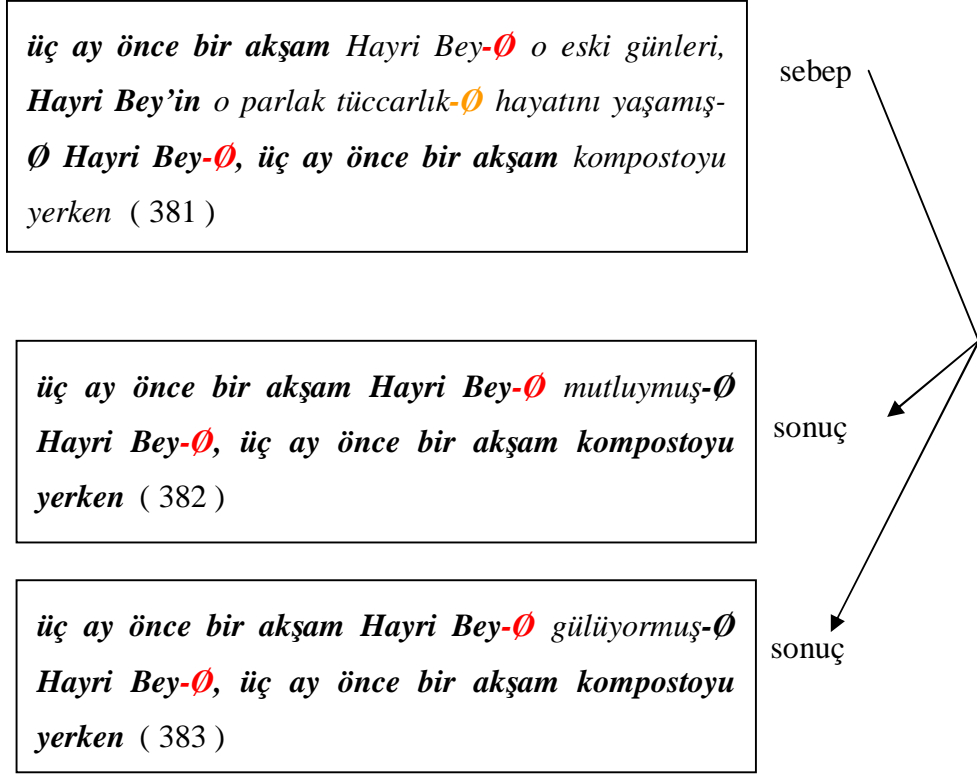
2.11.5.5. Sebep – Sonuç İlişkileri:

372. cümlede Zeliha Hanım’ın ağladığı söyleniyor. Bunun nedeni, Hayri Bey’in ölümüdür:

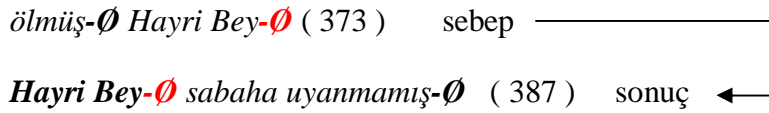
ölmüş-∅ Hayri Bey-∅ (373) sebep ┌
└───┘
Zeliha Hanım-∅ ağladı-∅ (372) sonuç ←

Hayri Bey’in oğlunun getirdiği kompostoyu yerken mutlu olmasının ve gülmesinin nedeni, o an eski günleri, parlak tüccarlık hayatını yaşamış olmasıdır:

⁶² Ayrıntılı bilgi için bk. Gündüz, a.g.e., s. 99-100.

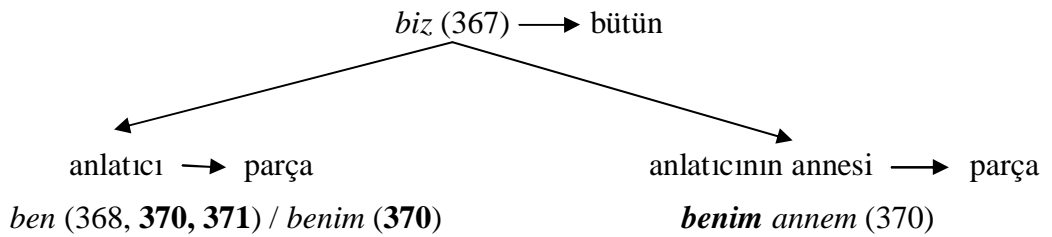
Hayri Bey'in Osman'ın getirdiği kompostoyu yedikten sonra daldığı uykudan uyanmamasının nedeni, ölmüş olmasıdır:

2.11.5.6. Bütün – Parça İlişkileri:

IX. CBB'deki bütün parça ilişkileri, ortak kişi bağlamında gerçekleşmektedir.

367'deki "biz" zamiri, "bizim evimiz" anlamıyla anlatıcıyla annesinin oturduğu eve gönderme yapar. Ancak söz konusu mekânın yanı sıra bütün-parça ilişkisiyle anlatıcı ve annesini de içermektedir:

370. cümlede geçen “Zeliha Hanım ve benim annem” ifadesi bütün, Zeliha Hanım’la anlatıcının annesi de bu bütünün parçalarıdır:

Zeliha Hanım ve benim annem (370) = Zeliha Hanım (367, 369, 370, 372) + benim annem (370)

2.11.5.7. Öncelik – Sonralık İlişkileri:

376 ve 378. cümleler, öncelik-sonralık ilişkisiyle bağlanmaktadır:

üç ay önce bir akşam Hayri Bey’in askerden gelen oğlu Osman’a “sen-Ø bana kaymaklı bir komposto-Ø getir-Ø”-Ø demiş-Ø Hayri Bey-Ø önce (376)

üç ay önce bir akşam susmuş-Ø Hayri Bey-Ø sonra (378)

374, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385 ve 386. cümlelerde geçen “üç ay önce bir akşam” ifadesindeki “önce” belirteci, Zeliha Hanım’ın anlatıcının evine gelmesinden üç ay öncesine, yani Hayri Bey’in öldüğü akşama gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla bunun sonrası, Zeliha Hanım’ın geldiği gündür. Bu günü anlatan 366, 367, 368, 369, 370, 371 ve 372. cümleler, söz konusu cümlelere öncelik-sonralık ilişkisiyle bağlanmaktadır. Üç ay öncesine gönderme yaptığı hâlde “önce” sözcüğünün kullanılmadığı 373, 377 ve 387. cümlelerde de üç ay öncesine yönelik diğer cümlelerle aynı bütün içinde yer alır.

üç ay önce bir akşam:

ölmüş-Ø Hayri Bey-Ø (373)

üç ay önce bir akşam konuşmuş-Ø ilk kez Hayri Bey-Ø (374)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey’in yıllardır süren sessizliğini bozmuş-Ø ilk kez Hayri Bey-Ø (375)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey’in askerden gelen oğlu Osman’a “sen-Ø bana kaymaklı bir komposto-Ø getir-Ø”-Ø demiş-Ø Hayri Bey-Ø önce (376)

kaymaklı komposto Ø (377)

üç ay önce bir akşam susmuş-Ø Hayri Bey-Ø sonra (378)

üç ay önce bir akşam Osman-Ø gitmiş-Ø aramış-Ø bulmuş-Ø kompostoyu (379)

üç ay önce bir akşam Osman-Ø, bir tencereye doldurup getirmiş-Ø kompostoyu (380)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø o eski günleri, Hayri Bey'in o parlak tüccarlık-Ø hayatını yaşamış-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken (381)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø mutluymuş-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken (382)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø gülüyormuş-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken (383)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in oğlunu öpmüş-Ø (384)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in başını yastığa koymuş-Ø (385)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø dalmış-Ø (386)

Hayri Bey-Ø sabaha uyanmamış-Ø (387)

üç ay sonra (Zeliha Hanım'ın geldiği gün):

bir yıl-Ø daha geçti-Ø (366)

Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam (367)

adresi ben-Ø mi vermişim (368)

Zeliha Hanım-Ø, adresi aramış-Ø da mı Zeliha Hanım-Ø adresi bulmuş-Ø (369)

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø benim annemle misafir-Ø odasındaydılar ben-Ø eve geldiğimde (370)

ben-Ø Hayri Bey Amca'yı sordum (371)

Zeliha Hanım-Ø ağladı-Ø (372)

2.11.5.8. Karşıtlık İlişkileri:

Karşıt anlamlı birimler, cümleler arasında bağ kurmuştur:

ağla- (382) X *gül-* (383)

ağladı (372) X *mutlu* (382) (hüzün X mutluluk karşıtlığı)

konuşmuş (374) X *susmuş* (378)

önce (374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386) X
sonra (378)

2.11.5.9. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Zamanla ilgili ifadeler: *bir yıl* (366), *bir akşam* (367), *üç ay önce bir akşam* (374, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386), *yıllardır* (375), *sabah* (387).

Uykuyla ilgili ifadeler: *yastık* (385), *dal-* (386), *uyanma-* (387).

Yemekle ilgili ifadeler: *kaymaklı bir komposto* (376), *kaymaklı komposto* (377), *komposto* (379, 380, 381, 382, 383), *ye-* (381, 382, 383), *tencere* (380).

Mutlulukla ilgili ifadeler: *mutlu* (382), *gül-* (383).

2.11.5.10. Yakın Anlamlılık:

374 ve 375. cümleler, Hayri Bey'in yıllar sonra ilk kez konuştuğunu anlatmaları bakımından yakın anlamlılık özelliği göstermektedir:

üç ay önce bir akşam konuşmuş-Ø ilk kez Hayri Bey-Ø (374) // *üç ay önce bir akşam Hayri Bey'in yıllardır süren sessizliğini bozmuş-Ø ilk kez Hayri Bey-Ø*(375)

382 ve 383. cümleler, Hayri Bey'in kompostoyu yerken memnun olduğunu anlatan yakın anlamlı cümlelerdir. Aynı biçimde kurgulanan bu cümleler arasındaki tek fark, 382'de "*mutluymuş*", 383'teyse "*güliyormuş*" birimlerinin kullanılmış olmasıdır. Ancak bu birimler de sevinçli olmayı anlatmaları bakımından yakın anlamlılık özelliği göstermektedir:

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø mutluymuş-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken (382)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø güliyormuş-Ø Hayri Bey-Ø, üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken (383)

2.11.5.11. Olumluluk – Olumsuzluk:

IX. CBB'de bir kesik cümle olduğundan değerlendirilemeyen 377. cümle (*kaymaklı komposto* Ø) hariç tutulursa sadece 387. cümle olumsuz olduğu

görülür: *Hayri Bey-Ø sabaha uyanmamış-Ø*. Bunun dışındaki tüm cümleler, olumlu olmaları bakımından birbirine bağlanmaktadır.

2.11.5.12. Tekrarlar:

2.11.5.12.1. Sıfır Tekrar:

Zeliha Hanım: 369, 370, 372.

adres: 369.

Zeliha Hanım ve benim annem: 370.

ben: 370, 371.

benim: 370.

Hayri Bey: 374, 375, 376, 378, 382, 383, 384, 385, 386, 387.

üç ay önce bir akşam: 375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386.

ilk kez: 375.

sen: 376.

önce: 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386.

komposto: 380, 382, 383.

üç ay önce bir akşam kompostoyu yerken: 382, 383.

3. tekil kişi eki {-Ø}: 366, 367, 369, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387.

eksiz özne durumu {-Ø}: 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387.

eksiz nesne durumu {-Ø}: 376.

emir kipi 2. tekil kişi eki {-Ø}: 376.

1. tekil kişi iyelik eki {-Im}: 370.

ekli nesne durumu eki {-I}: 369, 380, 382, 383.

tamlayan durumu eki {-(n)In / -im}: 370, 375, 376, 381, 384, 385.

2.11.5.12.2. Tam Tekrar:

yıl: 366, 375.

aramış bulmuş: 369, 379.

gel-: 367, 370.

Hayri Bey: 371, 373, 381.

oğul: 376, 384.

kaymaklı komposto: 376, 377.

komposto: 376, 377, 379, 381.

Osman: 376, 379.

{-DI}: 366, 367, 370, 371, 372.

{-mIş}: 368, 369, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387.

1. tekil kişi eki {-m}: 368, 371.

3. tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}: 370, 375, 376, 381, 384, 385.

ekli nesne durumu eki {-I}: 368, 371, 375, 379, 381, 384, 385.

soru eki {mI}: 368, 369.

2.11.5.12.3. Eksik Tekrar:

Hayri Bey ve Osman'a gönderme yapan birimler arasında eksik tekrar ilişkisi vardır:

Hayri Bey (373, **374, 375, 376, 378**, 381, **382, 383, 384, 385, 386, 387**) = *Hayri Bey Amca* (371) = *ben* (376)

Osman (376, 379, **380**) = *Hayri Bey'in askerden gelen oğlu* (376) = *Hayri Bey'in oğlu* (384) = *sen* (**376**)

367. cümledeki (*Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam*) "biz" zamiri, anlaticıyla annesinin oturduğu eve işaret etmektedir: *biz* (367) = *ev* (370).

Hayri Bey'in son isteği olan kaymaklı kompostoyu anlatan birimler, eksik tekrar ilişkisi içindedir:

kaymaklı bir komposto (376) = kaymaklı komposto (377) = komposto (379, 380, 381, 382, 383)

2.12. X. Cümleden Büyük Birlik (CBB):

2.12.1. Cümlelerin Sınırlarını Belirleme:

<i>Üsküdar, Hayri Bey'sizdi artık</i>	(388)
<i>Hayri Bey'siz Üsküdar anlamsız bir yerdi</i>	(389)
<i>sokaklar, yapılar, camiler, insanlar bir araya gelmiş</i>	(390)
<i>Üsküdar adında bir semt kurmuşlar</i>	(391)
<i>yıllarca gidemedim bu yabancı Üsküdar'a</i>	(392)
<i>hele kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildim</i>	(393)
<i>nasıl yerler o ağır tatlıları!</i>	(394)
<i>nesini severler o Üsküdar'ın!</i>	(395)
<i>ben yitirmiştim kendi Üsküdar'ımı</i>	(396)
<i>Hayri Bey'in Üsküdar'ını</i>	(397)
<i>herkes de yitirsin istedim!</i>	(398)

2.12.2. Eksiltileri Tamamlama:

2.12.2.1. Birinci Aşama: Boşlukları Gösterme:

<i>Üsküdar-Ø, Hayri Bey'sizdi-Ø artık</i>	(388)
<i>Hayri Bey'siz Üsküdar-Ø anlamsız bir yerdi-Ø Ø</i>	(389)
<i>sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø bir araya gelmiş-Ø</i>	(390)
<i>Ø Üsküdar-Ø adında bir semt-Ø kurmuşlar</i>	(391)
<i>Ø yıllarca gidemedim bu yabancı Üsküdar'a</i>	(392)
<i>Ø hele kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildim</i>	(393)

- Ø nasıl yerler o ağır tatlıları* (394)
- Ø nesini severler o Üsküdar'ın* (395)
- ben-Ø yitirmiştim Ø kendi Üsküdar'ımı* (396)
- Ø Ø Hayri Bey'in Üsküdar'ını* (397)
- Ø herkes-Ø de yitirsin-Ø istedim Ø* (398)

2.12.2.2.İkinci Aşama: Boşlukları Zamirlerle Tamamlama:

- Üsküdar-Ø, Hayri Bey'sizdi-Ø artık* (388)
- Hayri Bey'siz Üsküdar-Ø anlamsız bir yerdi-Ø artık* (389)
- sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø bir araya gelmişler* (390)
- onlar-Ø Üsküdar-Ø adında bir semt-Ø kurmuşlar* (391)
- ben-Ø yıllarca gidemedim bu yabancı Üsküdar'a* (392)
- ben-Ø hele kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildim* (393)
- onlar-Ø nasıl yerler o ağır tatlıları* (394)
- onlar-Ø nesini severler o Üsküdar'ın* (395)
- ben-Ø yitirmiştim benim kendi Üsküdar'ımı* (396)
- ben-Ø yitirmiştim Hayri Bey'in Üsküdar'ını* (397)
- ben-Ø herkes-Ø de yitirsin-Ø istedim onu* (398)

2.12.2.3.Üçüncü Aşama: Zamirlerle Giderilebilen Eksilteleri Gerçek Göstergelerle Tamamlama:

- Üsküdar-Ø, Hayri Bey'sizdi-Ø artık* (388)
- Hayri Bey'siz Üsküdar-Ø anlamsız bir yerdi-Ø artık* (389)
- sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø bir araya gelmişler* (390)
- sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø Üsküdar-Ø adında bir semt-Ø kurmuşlar* (391)
- ben-Ø yıllarca gidemedim bu yabancı Üsküdar'a* (392)

- ben-Ø hele kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildim* (393)
- insanlar-Ø nasıl yerler o ağır tatlıları* (394)
- insanlar-Ø nesini severler o Üsküdar'ın* (395)
- ben-Ø yitirmiştim benim kendi Üsküdar'ımı* (396)
- ben-Ø yitirmiştim Hayri Bey'in Üsküdar'ını* (397)
- ben-Ø herkes-Ø de yitirsin-Ø istedim Hayri Bey'in Üsküdar'ını* (398)

2.12.3. X. CBB'nin Sınırlarını Belirleme Koşulları:

IX. CBB'de Zeliha Hanım, Hayri Bey'in öldüğünü haber verdikten sonra anlatıcı, okuyucuya duygularını ifade etmemiştir. İşte öykünün son bölümü olan X. CBB, Hayri Bey'in ölümünden sonra onun Üsküdar'la ilgili duygularını, düşüncelerini anlatmaktadır. Bu bölümde olay anlatımı yoktur, çıkarım cümlelerine yer verilmiştir.

X. CBB'yi oluşturan 388-398 arası cümlelerde anlatılanlar, anlatıcının Hayri Bey'in ölüm haberini aldıktan sonraki genel düşünceleridir. Yani bunlar, sadece IX. CBB'de söz konusu edilen güne ait değildir. O gün sahip olunan ancak geleceğe de taşınan düşüncelerdir. Aslında bu cümleler, öykünün sonucu niteliğindedir. Çünkü burada anlatıcının Üsküdar'dan koptuğu anlatılmaktadır. Hayri Bey'in ölümünün onu neden böyle düşünmeye ittiği, öykünün başından itibaren Üsküdar'ın Hayri Bey'le olan bağlantısını anlatan cümlelerde aranmalıdır. Anlatıcı, Üsküdar'ı Hayri Bey'le özdeşleştirmiştir. Onun için Üsküdar, Hayri Bey'in bakkal dükkânı ve güzel günlerin simgesidir. Bu mutlu günlerin sona ermesi, Üsküdar'ın anlamını yitirmesine neden olmuş; Hayri Bey'in ölümüyle de anlatıcı ve Üsküdar arasında kalan zayıf bağlar tamamen kopmuştur. Anlatıcı, sadece Üsküdar'a değil Hayri Beylerle geçirilen güzel günleri anımsatan her şeye düşman kesilmiştir. Bu nedenle söz konusu cümleler, öykünün sonucunu oluşturmaları bakımından IX. CBB'ye dâhil edilmemiş, ayrı bir bölüm olarak değerlendirilmiştir.

2.12.4. X. CBB'nin Giriş, Gelişme, Sonuç Bölümleri:

giriş

Üsküdar-Ø, Hayri Bey'sizdi-Ø artık (388)

gelişme

- Hayri Bey'siz Üsküdar-Ø anlamsız bir yerdi-Ø artık* (389)
- sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø bir araya gelmişler* (390)
- sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø Üsküdar-Ø adında bir semt-Ø kurmuşlar* (391)
- ben-Ø yıllarca gidemedim bu yabancı Üsküdar'a* (392)
- ben-Ø hele kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildim* (393)
- insanlar-Ø nasıl yerler o ağır tatlıları* (394)
- insanlar-Ø nesini severler o Üsküdar'ın* (395)

sonuç

- ben-Ø yitirmiştim benim kendi Üsküdar'ımı* (396)
- ben-Ø yitirmiştim Hayri Bey'in Üsküdar'ını* (397)
- ben-Ø herkes-Ø de yitirsin-Ø istedim Hayri Bey'in Üsküdar'ını* (398)

2.12.5. Cümlelerarası Anlam İlişkileri:

2.12.5.1.Ortak Zaman:

X. CBB, Hayri Bey'in ölüm haberinin verildiği andan başlayan ancak nereye kadar gittiği kestirilemeyen bir zamanı kapsamaktadır. Üsküdar'ın anlatıcı için anlamsız bir yer hâline gelerek yabancılaşması, anlatıcının Hayri Bey'lerin varlıklı zamanlarının simgesi olan kaymaklı kadayıflar, tatlılar, kompostolara düşman kesilmesi; Hayri Bey'in ölümünün ardından gerçekleşen durumlardır. 388 (*Üsküdar-Ø, Hayri Bey'sizdi-Ø artık*) ve 389. (*Hayri Bey'siz Üsküdar-Ø anlamsız bir yerdi-Ø artık*) cümlelerde kullanılmış olan "artık" sözcüğü ve 389'daki "Hayri Bey'siz Üsküdar" ifadesi, bunların başlangıç zamanını verir. Üsküdar'ın Hayri Bey'siz kalmasından itibaren anlatıcı, böyle bir ruh hâli içine girer. Ancak bu düşünceleri ne zamana kadar taşımıştır, ne zamana kadar Üsküdar'a küskün kalmıştır? Öyküyü yazdığı anda aynı duygular içinde midir? Bunlar, X. CBB'yi oluşturan cümlelerden anlaşılamamaktadır. Ancak duygularını belirtirken hep geçmişe yönelik ifadeler kullandığı için bu küskünlüğünün zaman içinde azaldığı düşünülebilir. Anlatıcı, Hayri Bey öldükten sonra yıllarca Üsküdar'a

gidemediğini belirtir: **Ben-Ø** yıllarca gidemedim bu yabancı Üsküdar'a (392). Bu ifadeden, bir süre sonra oraya gittiği anlaşılmaktadır. Ancak bu sürenin kaç yılı kapsadığı belirsizdir.

CBB'de görülen zaman ekleri şöyledir:

{-DI}: Hayri Bey'sizdi-Ø (388), anlamsız bir yerdi-Ø (389), gidemedim (392), düşman kesildim (393), istedim (398). Geçmiş zamanın anlatıldığı bu yapılar da Hayri Bey öldüğü zaman anlatıcının Hayri Bey'siz kalan Üsküdar hakkındaki düşünceleri verilmektedir.

{-mİş}: bir araya gelmişler (390), kurmuşlar (391). Anlatıcının tanık olmadığı, sonuçlarını gördüğü durumların yer aldığı bu iki cümlede, Üsküdar semtinin kuruluşuna gönderme yapılarak uzak geçmişe gidilmekte ve buranın anlamsızlığı belirtilmektedir.

{-r} / {-Ar}: yerler (394), severler (395). Geniş zamanın kullanıldığı bu cümleler, olay anı odaklıdır. Anlatıcı, Hayri Bey'in ölüm haberini aldığı o anı yeniden yaşamakta ve okuyucuya da yaşatmaktadır.

{-mİştI}: yitirmiştim (396, 397). Bu cümlelerde anlatıcı, gerilerde kalmış bir durumu anlatmak istiyor. Hayri Bey'in öldüğünü duyduğunda anlatıcı da kendi Üsküdar'ını yitirir. Üsküdar'ın anlamsız bir yer hâline gelmesi, anlatıcının tatlılara, kadayıflara, kompostolara düşman kesilmesi, Üsküdar'ın yitirilmesinin ardından ortaya çıkan durumlardır. Dolayısıyla {-mİştI} eki, daha uzak geçmişe anlatmaktadır.

2.12.5.2.Ortak Mekân:

X. CBB'de belli bir mekânda gelişen herhangi bir olayın anlatımı yoktur. Ancak anlatıcı, Üsküdar'la ilgili düşüncelerini ifade ettiği için bu bölümün doğrudan doğruya mekâna yönelik olduğu görülmektedir. CBB'nin hemen her cümlesinde yer alan "Üsküdar" birimi, cümleler arasında sıkı bir mekân ortaklığı sağlamıştır:

Üsküdar: 388, 389, 391, 392, 395, 396, 397, 398.

390 (sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø bir araya gelmişler) ve 391'de (sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø Üsküdar-Ø adında bir semt-Ø

kurmuşlar) geçen, mekânla ilgili “*sokaklar, yapılar, camiler*” ifadeleri, Üsküdar’a ait parçaları göstermektedir.

Hayri Bey’in ölümünden sonraki Üsküdar’ın anlamsız bir yer olduğu belirtilmiş ve bu durum, çeşitli birimler kullanılarak eksik tekrar yoluyla ifade edilmiştir:

Hayri Bey’siz Üsküdar (389) = *anlamsız bir yer* (389) = *Üsküdar-Ø* *adında bir semt* (391) = *yabancı Üsküdar* (392) = *o Üsküdar* (395)

Hayri Bey’in var olduğu, bakkal dükkânının çalıştığı, mutlu günlerin hâkim olduğu zamanlardaki Üsküdar’ın anlamsız Üsküdar’ın karşıtı olarak sunulmuştur:

benim *kendi Üsküdar’ım* (396) = *Hayri Bey’in Üsküdar’ı* (397, **398**)

Öykünün başlığı, “*Hayri Bey’li Üsküdar*”dır. Burada ise “*Hayri Bey’siz Üsküdar*”dan söz edilmektedir. Anlatıcıya göre Hayri Bey’siz Üsküdar; insanların, sokakların, camilerin ve yapıların bir araya gelerek oluşturdukları anlamsız bir semttir. Çünkü Üsküdar, anlatıcının gözünde Hayri Bey’le bir bütündür. Hatta Üsküdar’ı Üsküdar yapan, Hayri Bey’dir. Öyküde de Hayri Bey’li Üsküdar’ı anlatmak istemiştir. “*Hayri Bey’li Üsküdar*”, güzel günleri anımsatırken “*Hayri Bey’siz Üsküdar*” ölüm, anlamsızlık, yabancılık simgesi gibidir. Anlatıcı, o kadar yoğun duygular içindedir ki Hayri Bey’in ölümünün ardından herkesin kendisi gibi düşünmesini ister: ***Ben-Ø herkes-Ø de yitirsin-Ø istedim Hayri Bey’in Üsküdar’ını*** (398). Bu duygular, aynı zamanda Hayri Bey’in, anlatıcı için önemli biri olduğunu da ortaya koyar.

Anlatıcı, VIII. CBB’nin 355 (*kötüydü-Ø dünya-Ø*) ve 356. (*çok kötüydü-Ø dünya-Ø*) cümlelerinde dünyanın kötü olduğunu söylerken yaşamın Hayri Bey’e kötü yüzünü gösterdiğini düşünmektedir. Üsküdar da onun için böyledir. Sanki Üsküdar, Hayri Bey’in iflasının, hastalığının, ölümünün sebebi olmuşçasına bu semtten nefret eder.

2.12.5.3.Ortak Kişi:

X. CBB’de duygularını belirten anlatıcı doğrudan, onun düşüncelerinin içinde adı geçen Hayri Bey’se dolaylı olarak yer alır. Bu kişilerin ortak kişi ilişkisiyle bağladıkları cümleler şöyledir:

Anlatıcı: *ben* (392, 393, 396, 397, 398) / *benim* (396) = *kendi* (396)

Hayri Bey: *Hayri Bey* (388, 389, 397, 398)

Hayri Bey'in ölümünün ardından anlatıcının onu hatırlatan her şeyden nefret etmesi, Üsküdar'ı anlamsız bulması; Hayri Bey'in anlatıcı tarafından çok sevildiğinin göstergesidir. Çünkü ancak çok sevilen kişiler için bu tür duygulara sahip olunabilir.

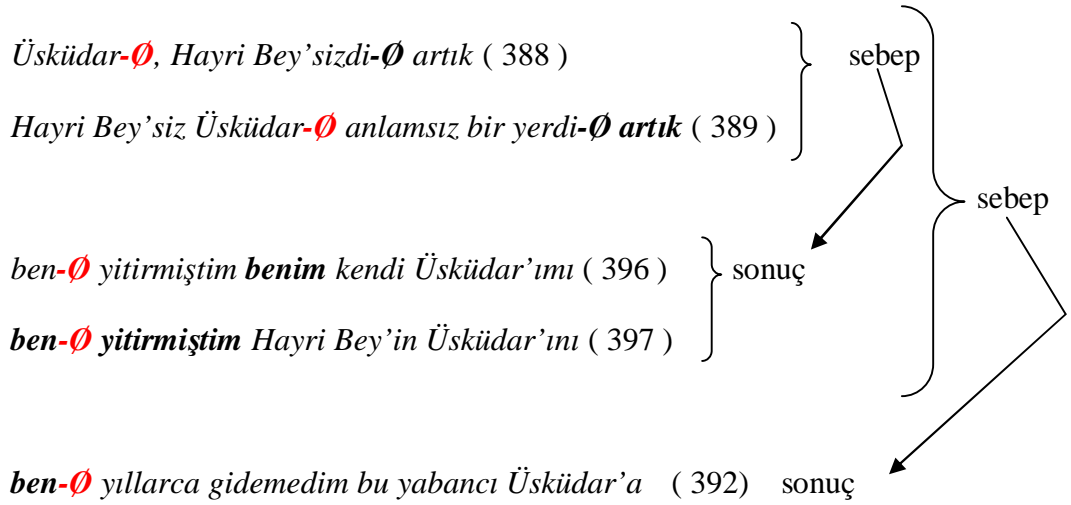
CBB'de ayrıca genel olarak insanlardan söz edilmiştir. Bunlar, belli kişilere gönderme yapmazlar. 390 (*sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø bir araya gelmişler*) ve 391. (*sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø Üsküdar-Ø adında bir semt-Ø kurmuşlar*) cümlelerde geçen “*insanlar*” Üsküdar'ı kuran, yani burada yaşayan kişileri anlatır. 394 (*insanlar-Ø nasıl yerler o ağır tatlıları*) ve 395'teki (*insanlar-Ø nesini severler o Üsküdar'ın*) birimse kadayıf, komposto gibi tatlıları yiyen ve Üsküdar'ı seven kişiler için kullanılmıştır. Dolayısıyla 390, 391, 394 ve 395'teki “*insanlar*”ın Üsküdarlılar için kullanıldığı düşünülüp aynı kişilere gönderme yaptığı söylenebilir. 398. cümlede (*ben-Ø herkes-Ø de yitirsin-Ø istedim Hayri Bey'in Üsküdar'ını*) görülen “*herkes*” de tüm insanları ifade eder.

2.12.5.4.Ortak Nesne:

Tam tekrarla yüzey yapıya yerleşen “*tatlılar*” sözcüğü, 393 (*ben-Ø hele kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildim*) ve 394. (*insanlar-Ø nasıl yerler o ağır tatlıları*) cümleler arasında ortak nesne bağı kurmuştur.

2.12.5.5.Sebeup – Sonuç İlişkileri:

Artık Üsküdar'ın Hayri Bey'siz olması ve bu nedenle anlamsız bir yer hâline gelmesiyle anlatıcı, kendi Üsküdar'ını, Hayri Bey'in Üsküdar'ını yitirmiştir. Bütün bunlardan dolayı da yıllarca Üsküdar'a gidemediğini söylemektedir.

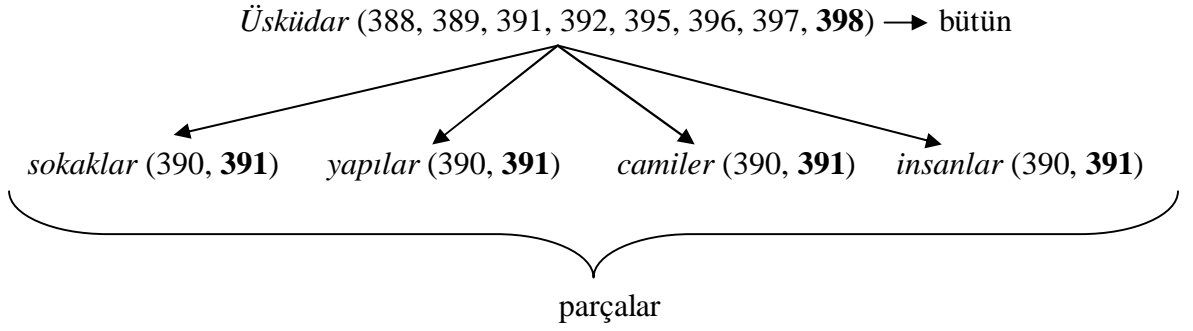
393. cümlede anlatıcı, kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildiğini söylemektedir. Bunun nedeni, X. CBB'de verilmemiştir. Daha önceki bölümlerde anlatılanlardan hareketle okuyucu, bunun nedenini çıkarabilmektedir. V. CBB'de anlatıcıyla annesi Üsküdar'a gittiklerinde Hayri Bey'lerdeki akşam yemeğinde tel kadayıf yemişler, pazar günü de kaymaklı kadayıf yemeye davet edilmişlerdir (Ancak gidemezler.). O akşam zengin bir sofraya sunulur. Anlatıcı, Hayri Bey'i hep bunlarla hatırlamakta ve kaymaklı kadayıfla varlıklı olmayı özdeşleştirmektedir. Hayri Bey'in son isteği de kaymaklı komposto olmuştur. Dolayısıyla söz konusu tatlılar, Hayri Bey'i ve güzel günlerin geride kalışını hatırlattığı için anlatıcı, âdeta bunlardan nefret etmektedir. 394 ve 395. cümlelerde insanların bu tatlıları yemeleri ve Üsküdar'ı sevmelerine anlam veremediğini, gerçek olmayan soru cümlelerini kullanarak anlatmış, bu yöntemle daha etkili bir anlatıma ulaşmayı hedeflemiştir:

insanlar-Ø nasıl yerler o ağır tatlıları (394)

insanlar-Ø nesini severler o Üsküdar'ın (395)

2.12.5.6. Bütün – Parça / Genel – Özel İlişkileri:

“Sokaklar, yapılar, camiler, insanlar” ifadesi, Üsküdar'ı oluşturan parçalar olarak verilmiştir:

“Tatlı” (393, 394) içinde şeker bulunan yiyecek türünü ifade etmesi bakımından genel bir söylemdir. “*Kaymaklı kadayıf*” (393) ve “*komposto*” (393) birimleri de özeli oluşturur.

2.12.5.7. Aynı Kavram Alanına Giren İfadeler:

Mekânla ilgili ifadeler: *Üsküdar* (388, 389, 391, 392, 395, 396, 397, **398**), *yer* (389), *sokaklar* (390, **391**), *yapılar* (390, **391**), *camiler* (390, **391**), *semt* (391).

Zamanla ilgili ifadeler: *artık* (388, **389**), *yıllarca* (392).

Tatlılarla ilgili ifadeler: *tatlı* (393, 394), *kaymaklı kadayıf* (393), *komposto* (393).

2.12.5.8. Yakın Anlamlılık:

389. cümlede Hayri Bey’siz Üsküdar’ın anlamsız bir yer olduğu söylenmektedir. 390 ve 391’deyse bu anlamsızlık açıklanarak Üsküdar’ın sokaklar, camiler, yapılar ve insanların bir araya gelerek oluşturdukları ruhsuz, sıradan bir semt olduğu belirtilir. Dolayısıyla “*anlamsızlık*”ın esas alındığı bu üç cümle, yakın anlamlı olarak değerlendirilebilir:

Hayri Bey’siz Üsküdar-Ø anlamsız bir yerdi-Ø artık (389)

sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø bir araya gelmişler (390)

sokaklar-Ø, yapılar-Ø, camiler-Ø, insanlar-Ø Üsküdar-Ø adında bir semt-Ø kurmuşlar (391)

396 ve 397. cümleler de yakın anlamlıdır:

ben-Ø yitirmiştim benim kendi Üsküdar’ımı (396)

ben-Ø yitirmiştim *Hayri Bey'in Üsküdar'ını* (397)

Bu cümlelerde anlatıcının kendi dünyasında oluşturduğu Üsküdar'ı yitirdiği söylenir. İki cümlede de bu anlatılmaktadır. Hatta bunların birbirini tekrar ettiği görölmektedir. Çünkü farklı olan “*benim kendi Üsküdar'im*” ve “*Hayri Bey'in Üsküdar'i*” birimleri de aynı dil gerçeğine gönderme yapar.

2.12.5.9. Olumluluk – Olumsuzluk:

X. CBB'de sadece 392. cümle (***ben-Ø yıllarca gidemedim bu yabancı Üsküdar'a***) olumsuzdur. Diğer cümleler, olumluluk yönüyle kendi aralarında bağ kurmaktadır.

2.12.5.10. Tekrarlar:

2.12.5.10.1. Sıfır Tekrar:

artık: 389.

sokaklar, yapılar, camiler, insanlar: 391.

ben: 392, 393, 397, 398.

benim: 396.

insanlar: 391, 394, 395.

yitirmiştim: 397.

Hayri Bey'in Üsküdar'ını: 398.

{-mİştI}: 397.

3. tekil kişi eki *{-Ø}*: 388, 389.

eksiz özne durumu *{-Ø}*: 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398.

eksiz nesne durumu *{-Ø}*: 391, 398.

tamlayan durumu eki *{-Ø}*: 391.

1. tekil kişi eki *{-m}*: 397.

3. çoğul kişi eki *{-lAr}*: 390.

ekli nesne durumu eki {-I}: **398.**

3. tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}: **398.**

tamlayan durumu eki {-(n)In / -im}: **396, 398.**

2.12.5.10.2. Tam Tekrar:

Üsküdar: 388, 389, 391, 392, 395, 396, 397.

Hayri Bey: 388, 389, 397.

tatlılar: 393, 394.

yitir-: 396, 398.

{-DI}: 388, 389, 392, 393, 398.

{-mİş}: 390, 391, 396.

1. tekil kişi eki {-m}: 392, 393, 396, 398.

1. tekil kişi iyelik eki {-(I)m}: 396.

3. tekil kişi iyelik eki {-(s)I(n)}: 391, 395, 397.

ekli nesne durumu eki {-I}: 396, 397, 397.

tamlayan durumu eki {-(n)In}: 395, 397.

2.12.5.10.3. Eksik Tekrar:

Hayri Bey'siz Üsküdar'a aralarında eksik tekrar ilişkisi olan çeşitli birimlerle gönderme yapılmıştır:

Hayri Bey'siz Üsküdar (389) = *anlamsız bir yer* (389) = *Üsküdar-∅* adında bir *semt* (391) = *yabancı Üsküdar* (392) = *o Üsküdar* (395)

Aynı biçimde anlatıcının sevdiği, içinde Hayri Bey'in olduğu Üsküdar da şu birimlerle tekrar edilmiştir:

benim *kendi Üsküdar'ım* (396) = *Hayri Bey'in Üsküdar'ı* (397, **398**)

2.13. CBB'ler Arasında Sonuç ve Giriş Bölümü Bağlantıları:

Cümleler arasındaki anlamsal ilişkilerin zayıfladığı yerde CBB'nin sınırı çizilerek bölüm kapanır ve bir CBB'nin kapandığı yerden diğer CBB başlar. Ancak sınırlar çizilirken bölümler arasındaki bağların tamamen kopmadığı, sadece CBB'yi oluşturan cümlelerde olduğu kadar güçlü ilişkilerin kurulmadığı görülür. Aynı bütünü oluşturan CBB'lerin birbiriyle ilişkili olması son derece normaldir. Dolayısıyla CBB'yi oluşturan cümlelerde olduğu gibi, bölümler arasında da anlamsal bağlar aranmalıdır.

CBB ve MCBB'leri oluşturan cümleler birbirine bağlanırken yeri geldikçe bölümler arasında görülen ilişkilere de değinilmiş, önemli bağlar ortaya çıkarılmıştır. Bu nedenle CBB'ler arasındaki anlamsal bağlar konusunda yeni bir başlık açılmasına gerek duyulmamıştır. Ancak CBB'lerle ilgili özelliklerden biri olarak bir CBB'nin sonuç bölümüyle diğer CBB'nin girişi arasında bağ olması gerekir. Bu bölümde söz konusu kuraldan hareketle ardışık CBB'ler arasında sonuç ve giriş bölümü bağlantıları incelenecek yani bir CBB'nin sonucuyla diğer CBB'nin girişi arasında bağ kurulacaktır. Bölümler arasındaki ilişkiler için tek bir bağ unsuru bile yeterli olduğundan bir iki özellik belirtmekle yetinilecektir. Bu ilişkiler değerlendirilirken köprü özelliği gösteren geçiş bölümleri dikkate alınmamıştır.

2.13.1. I. CBB'nin MCBB'leri Arasındaki Bağlantı:

I. MCBB'nin sonuç bölümüyle (22-25) II. MCBB'nin giriş bölümü (26) arasındaki bağlantı:

neler neler-Ø düşünürdü-Ø benim annem-Ø (22)

hepsini birden düşünürdü-Ø benim annem-Ø hem de (23)

kaç şeyi birden sıraladı-Ø benim annem-Ø (24)

ev, Üsküdar, kız, damat, kira Ø (25)

Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev-Ø Hayri Bey Amca'nın bir akrabasının (evi-y-)dı-Ø (26)

Hayri Bey Amca'nın oturduğu ev-Ø tek katlı bir ev, üç oda[lı] bir evdi-Ø (27)

25 ve 26. cümlelerde yüzey yapıda kullanılmış “ev” sözcüğü, tam tekrar yoluyla iki bölüm arasında ortak nesne bağı kurmuştur.

Ayrıca akrabalık adlarıyla ilgili birimler de aynı kavram alanına giren ifadeler olarak bölümlerarası bağ sağlamıştır: *anne* (22, 23, 24), *damat* (25), *kız* (25), *amca* (26), *akraba* (26).

II. MCBB'nin sonuç bölümüyle (46-47) III. MCBB'nin giriş bölümü (48-49) arasındaki bağlantı:

Nesrin-Ø, *benden kitaplar-Ø isterdi-Ø* (46)

Nesrin-Ø, *benim verdiklerimi beğenmezdi bir türlü* (47)

ben-Ø çok sevindim üç bin liraya (48)

benim annem-Ø, “*Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø*”-Ø *dedi-Ø* (49)

Anlatıcıyı temsil eden “*ben*” zamiriyle kişi ortaklığı sağlanmıştır: *ben* (46, 28) / *benim* (47, 48).

III. MCBB'nin sonuç bölümüyle (68) IV. MCBB'nin giriş bölümü (69) arasındaki bağlantı:

Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten (68)

üç bin lira Ø (69)

Zeliha Hanım'ın sevinçten uçmasının nedeni, üç bin liradır. Böylelikle bölümler arasında sebep-sonuç bağı kurulmuş olur:

Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten (68) sonuç

üç bin lira Ø (69) sebep

2.13.2. I. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (79-85) II. CBB'nin Giriş Bölümü (88) Arasındaki Bağlantı:

Hayri Bey-Ø üç bini gümüş liralara-Ø halinde alsa-Ø bu (Hayri Bey'in üç bini gümüş liralara halinde alması)-Ø ne iyiydi-Ø (79)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara yan yana dizerdi-Ø (80)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara üst üste dizerdi-Ø (81)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liralara sıra sıra dizerdi-Ø (82)

önce Hayri Bey-Ø, gümüş liraları seyrederdi-Ø saatlerce (83)

sonra da Hayri Bey-Ø, o paranın yarısını verirdi-Ø (84)

sonra da Hayri Bey-Ø, o evi alırdı-Ø (85)

bir gün Zeliha Hanım-Ø bize gelmişti-Ø (88)

İki bölüm arasında zaman ifade eden birimlerle aynı kavram alanına giren ifadeler bağı kurulabilir: *önce* (80, 81, 82, 83), *sonra* (84, 85), *bir gün* (88).

Cinsiyet bildiren “hanım” ve “bey” sözcükleri de cümleler arasında kadın-erkek anlamında bir karşıtlık ilgisi sağlamıştır: *bey* (79, 80, 81, 82, 83, 84, 85) X *hanım* (88).

2.13.3. II. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (96) III. CBB'nin Giriş Bölümü (97) Arasındaki Bağlantı:

Zeliha Hanım-Ø ağlıyordu-Ø: “gidecek-Ø bu para-Ø bizim elimizden gidecek-Ø” (96)

benim babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey'le gelip görüşti-Ø (97)

96. cümlede derin yapıda yer alan “biz” zamiri, Hayri Bey ve ailesine gönderme yapmaktadır, dolayısıyla bütünü gösterir. III. CBB'nin giriş bölümünü oluşturan 97. cümlenin yüzey yapısında bu bütünün parçalarından biri olarak “Hayri Bey” ifadesi geçmektedir. Böylece bütün-parça ilişkisi yoluyla bölümler arasında bağ kurulmuştur.

Ayrıca “hanım” (96) ve “bey” (97) sözcüklerine dayalı karşıtlık ilişkisi olduğu da söylenebilir.

2.13.4. III. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (112) IV. CBB'nin Giriş Bölümü (113-114) Arasındaki Bağlantı:

ama bazen en olmaz sanılan şeyler-Ø gerçekleşir-Ø (112)

aradan iki-üç hafta-Ø geçti-Ø (113)

Zeliha Hanım-Ø geldi-Ø bir gün (114)

Zaman bildiren sözcüklerle iki bölüm arasında bağ kurulabilir: *bazen* (112), *iki-üç hafta* (113), *bir gün* (114).

2.13.5. IV. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (129-130) V. CBB'nin Giriş Bölümü (134-136) Arasındaki Bağlantı:

ben-Ø düşlere dalmıştım (129)

ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda (130)

ben-Ø, ben-Ø, ben-Ø küçük vapurdan inip yokuşun tepesine çıkınca sokağın köşesindeki yıkık duvarda şöyle bir karton-Ø gördüm: "Bereket-Ø Bakkaliyesi-Ø bu sokaktadır" (134)

biz-Ø, Üsküdar'daydık (135)

ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını artık görecektim (136)

"Ben" zamiri, anlatıcıya gönderme yaparak cümleler arasında ortak kişi bağı kurmaktadır: *ben*: 129, 130, 134, 136. 135. cümledeki "biz" zamiri anlatıcıyla annesine gönderme yapar. Dolayısıyla bu bütünün parçalarından anlatıcıyı veren "ben" zamiri, "biz"e bütün-parça ilişkisiyle bağlanır.

Bakkal dükkânına eksik tekrarlar gönderme yapan birimler arasında ortak nesne ilişkisi vardır: *Hayri Bey'in dükkânı* (130, 136) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134).

2.13.6. V. CBB'nin MCBB'leri Arasındaki Bağlantı:

I. MCBB'nin sonuç bölümüyle (142-144) II. MCBB'nin giriş bölümü (145) arasındaki bağlantı:

kapının üstünde bir levha Ø (142)

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in sülüs yazısıyla kimbilir-Ø kaç gün uğraşmıştı-Ø Hayri Bey-Ø bu Bismillahirrahmanirrahim'i yazmak için (143)

ben-Ø ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım (144)

ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, ufak bir kız-Ø çocuğu-Ø, sirke-Ø almaya gelmişti-Ø (145)

Cümleler arasında ortak mekân bağı vardır. Ufak kız çocuğu, anlatıcının seyrettiği tabelanın ait olduğu yere sirke almaya gelmiştir. Bu mekân da Hayri Bey'in bakkal dükkânıdır.

Tam tekrarlar 144 ve 145. cümlelere yerleşen “*ufak*” sözcüğü de cümleler arasında bağ kurar.

II. MCBB’nin sonuç bölümüyle (173-177) III. MCBB’nin giriş bölümü (178-179) arasındaki bağlantı:

kadın-Ø parayı uzattı-Ø (173)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “beş kuruşluk helva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (174)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “yüz paralık ayva Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (175)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø “kırk paralık zeytin Ø”-Ø diye söylene söylene helvayı kesti-Ø (176)

Hayri Bey-Ø, helvayı kâğıda sardı-Ø (177)

benim annem-Ø de gelmişti-Ø (178)

biz-Ø eve girdik (179)

II. MCBB’deki mekân, III. MCBB’nin 178. cümlesinde devam eder. Bakkal dükkânındaki alışverişin devam ettiği sırada anlatıcının annesi de oraya gelmiştir. Sonra hep birlikte eve girerler.

173. cümledeki “*kadın*” ile 178’deki “*anne*” sözcüğü arasında genel-özel bağlamında bir ilişki kurulabilir. “*Kadın*”, genel bir söylemdir. “*Anne*” ise kadınların alabileceği bir görev adını ifade eder.

III. MCBB’nin sonuç bölümüyle (182) IV. MCBB’nin giriş bölümü (183) arasındaki bağlantı:

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø dükkânı kapatmıştı-Ø benim annemle konuşmaya gelmişti-Ø (182)

önce Osman-Ø dükkânın arka kapısından beni içeri soktu-Ø (183)

Hayri Bey’in dükkânına gönderme yapan “*dükkân*” (182, 183) sözcüğü, tam tekrarlar cümleler arasında ortak nesne bağı kurmuştur.

IV. MCBB’nin sonuç bölümüyle (186) V. MCBB’nin giriş bölümü (187-189) arasındaki bağlantı:

sonra, biz-Ø sokağa çıktık (186)

ben-Ø baktım (187)

[ben-Ø gördüm ki] Osman'ın elinde koca bir çikolata Ø-Ø (188)

Osman ve ben-Ø, Osman ve ben-Ø denizi gören arsaya koştuk çikolataları kemirerek (189)

186. cümledeki “biz” bütün, “Osman” ve “ben” zamiriyle temsil edilen anlatıcıysa bu bütünün parçalarıdır. Dolayısıyla iki bölüm arasında bütün-parça ilişkisine dayalı ortak kişi bağı vardır. Ayrıca 189’daki “Osman ve ben” ifadesi, “biz”in eksik tekrarıdır: *biz* (186) = *Osman ve ben* (189) = *Osman* (188) + *ben* (187, 188).

Ayrıca dış mekâna yönelik birimler arasında aynı kavram alanına giren ifadeler bakımından ilişki kurulabilir: *sokak* (186), *denizi gören arsa* (189).

V. MCBB'nin sonuç bölümüyle (205-210) VI. MCBB'nin giriş bölümü (211) arasındaki bağlantı:

ben-Ø “bakkallık-Ø iyi mi-Ø”-Ø dedim (205)

ben-Ø “sen-Ø de çalışıyor musun”-Ø dedim (206)

Osman-Ø “tabii Ø”-Ø dedi-Ø (207)

Osman-Ø “leblebi-Ø yemek-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (208)

Osman-Ø “şeker-Ø aşırmaq-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (209)

Osman-Ø “çikolata-Ø yutmak-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø (210)

biz-Ø o akşam yemeğe kaldık (211)

211. cümlede derin yapıdaki “biz” zamiri, anlatıcı ve annesine gönderme yapan bir bütündür. V. CBB'nin sonuç bölümünde anlatıcıyı ifade eden “ben” (205, 206) zamirinin bu bütünün bir parçası olması yönüyle bölümler arasında bütün-parça ilişkisine dayalı ortak kişi bağı vardır.

Ortak zaman ilişkisi de cümleleri birbirine bağlamaktadır. 211’de “o akşam” denen zaman, 205-210 arası cümlelerdeki görülen geçmiş zaman eki {-DI}'nın anlattığı geçmiş zamanın akşamını ifade eder.

VI. MCBB'nin sonuç bölümüyle (230-238) VII. MCBB'nin giriş bölümü (229) arasındaki bağlantı:

- benim annemle, Zeliha Hanım-Ø yemekten sonra köşe-Ø minderinde sohbet dalmışlardı* (230)
- Nesrin'e bir deniz-Ø subayı-Ø talip olmuş-Ø* (231)
- benim annemle Zeliha Hanım-Ø onu konuşacaklardı herhalde* (232)
- ben-Ø onun şu kadarını duydum: "eh şimdi biz-Ø de varyetli sayılıyorz"-Ø* (233)
- ben-Ø onun şu kadarını duydum: "Nesrin'in talipleri-Ø çoğalacak-Ø"-Ø* (234)
- Nesrin-Ø, Nesrin-Ø, yemekten sonra romanı alıp Nesrin'in köşesine çekilmişti-Ø* (235)
- Nesrin-Ø, yemekte yemeği az yemişti-Ø* (236)
- Nesrin'in babası-Ø, "kız sen-Ø, sen-Ø yemeği bulmuşken yemeği ye-Ø senin yemeği yiyeceğin kadar"-Ø demişti-Ø* (237)
- Nesrin'in babası-Ø, "el-Ø adamı-Ø insanı baklava börekle beslemez"-Ø demişti-Ø* (238)
- biz-Ø yemekten sonra Hayri Bey'le birlikte gene dükkâna indik* (229)

Anlatıcı ve Hayri Bey'i ifade eden birimlerle cümleler arasında ortak kişi bağı kurulmuştur. Bu bağ, Hayri Bey için eksik tekrar yoluyla doğrudan sağlanırken 229'daki "biz" zamiri, anlatıcı ve Osman'ı kapsadığından anlatıcı için bütün-parça ilişkisiyle ortaya çıkar:

Nesrin'in babası (237, 238) = *Hayri Bey* (229)

biz (229) = anlatıcı: *ben* (233, 234) / *benim* (230, 232) + Osman

"Yemekten sonra" birimi, bölümler arasında tam ve sıfır tekrar ilişkisi kurmuştur: *yemekten sonra*: 229, 230, 235.

2.13.7. V. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (262-269) VI. CBB'nin Giriş Bölümü (270) Arasındaki Bağlantı:

- beş kuruşluk helva* Ø (262)
- yüz paralık zeytin* Ø (263)
- yedi buçukluk çikolata* Ø (264)
- iki yüz elli dirhem pirinç* Ø (265)

dükkân-Ø tıkr tıkr işliyordu-Ø (266)

biz-Ø Osman'la paketleri sarıyorduk (267)

biz-Ø Osman'la paketleri terazide tartıyorduk (268)

biz-Ø Osman'la arada bir Hayri Bey Amca'nın uzattığı karamelaları atıştırıyorduk (269)

akşam evde benim babam-Ø, benim babam-Ø akşam evde kahkahalar-Ø atarak dinledi-Ø benim anlattıklarımı (270)

Burada da bütün-parça ilişkisine dayalı ortak kişi bağı görülmektedir. 267, 268 ve 269. cümlelerdeki “biz” zamiri, anlatıcı ve Osman’a gönderme yapar: *biz* (267, 268, 269) = anlatıcı: *benim* (270) + *Osman* (267, 268, 269).

270. cümlede yer alan “*benim anlattıklarımı*” ifadesi, V. CBB’nin sonuç bölümünü de içine alan bir bütündür. Anlatıcı, eve gittiğinde o gün yaşadıklarını babasına anlatmıştır. 262-269 arası cümlelerde verilenler de o gün yaşananların bir bölümüdür. Dolayısıyla cümleler arasında bütün-parça ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

2.13.8. VI. CBB’nin Sonuç Bölümüyle (278-280) VII. CBB’nin Giriş Bölümü (281-283) Arasındaki Bağlantı:

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmiyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (278)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi kediye yükletmekten daha iyisini yapıyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (279)

benim babam-Ø, “Hayri-Ø, sermayeyi mideye indiriyor-Ø”-Ø diyordu-Ø (280)

biz-Ø gidemedik biz-Ø kadayıf-Ø yemeğe (281)

zaman-Ø da öyle çabuk geçiyordu-Ø ki Ø (282)

geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø (283)

281. cümledeki “*biz*” zamiri, bütünü göstererek anlatıcı ve ailesini ifade eder. VI. CBB’nin sonuç bölümünde de bu ailenin üyelerinden anlatıcı ve babası vardır: *biz* (281) = anlatıcı: *benim* (278, 279, 280) + anlatıcının babası: *babam* (278, 279, 280). Böylece bölümler arasında ortak kişi bağı ve bütün-parça ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

2.13.9. VII. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (304-305) VIII. CBB'nin Giriş Bölümü (306-307) Arasındaki Bağlantı:

Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø (304)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

yıllar-Ø aktı-Ø böylece (306)

bir gün benim yolum-Ø Üsküdar'a düştü-Ø nasılsa-Ø (307)

“Üsküdar” sözcüğü, 304 ve 307. cümlelerde tam tekrar olarak kullanılıp ortak mekân bağı sağlamıştır.

306. cümlede yer alan ve yılların hangi durumda geçtiğini anlatan “böylece” birimi, eksik tekrar yoluyla Üsküdar'ın ötelere olduğunu ve Hayri Bey'in dükkânıyla ilgili her şeyin unutulduğunu belirten 304 ve 305. cümlelere gönderme yapar.

2.13.10. VIII. CBB'nin MCBB'leri Arasındaki Bağlantı:

I. MCBB'nin sonuç bölümüyle (326-327) II. MCBB'nin giriş bölümü (328) arasındaki bağlantı:

önce genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø sanki bir an için geldi-Ø (326)

sonra genç yaşların Zeliha Hanım'ı-Ø gitti-Ø gene (327)

Zeliha Hanım ve ben-Ø içeri girdik (328)

Bölümler arasındaki bağ, ortak kişi ilişkisiyle sürdürülmektedir. “Zeliha Hanım” (326, 327, 328) ifadesi, üç cümle arasında bu açıdan bağ kurmuştur.

II. MCBB'nin sonuç bölümüyle (347-348) III. MCBB'nin giriş bölümü (349) arasındaki bağlantı:

bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: önce geçmiş, Hayri Bey, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in kızları, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'in oğlu Osman Ø (347)

bizim Zeliha Hanım'la konuştuklarımız-Ø hep aynıydı-Ø: sonra benim babamın ölümü, benim annem, ben, okul Ø (348)

gece-Ø iniyordu-Ø Üsküdar'a (349)

Cümleler arasında ortak mekân bağı kurulabilir. 349'daki "Üsküdar" ifadesi, 347 ve 348. cümleler için de geçerlidir.

Zaman bildiren sözcüklerle de aynı kavram alanına giren ifadeler ilişkisi sağlanmıştır: *önce* (347), *sonra* (348), *gece* (349).

2.13.11. VIII. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (353-365) IX. CBB'nin Giriş Bölümü (366-367) Arasındaki Bağlantı:

kadayıflar-Ø, helvalar-Ø yoktu-Ø artık (353)

ben-Ø, küçük emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalıydım (354)

kötüydü-Ø dünya-Ø (355)

çok kötüydü-Ø dünya-Ø (356)

Üsküdar-Ø başka Üsküdar'dı-Ø (357)

Hayri Bey'in Üsküdar'ı-Ø yitip gitmişti-Ø (358)

Hayri Bey Amca'nın ölü dünyasında yaşıyordu-Ø eski Üsküdar-Ø eski Üsküdar'ın bütün canlılığıyla (359)

bakkal-Ø dükkânları-Ø işliyordu-Ø gene (360)

müşteriler-Ø geliyordu-Ø gene (361)

yemekler-Ø pişiriliyordu-Ø gene (362)

apartmanlar-Ø yükselmişti-Ø benim çevremde (363)

otomobiller-Ø çoğalmıştı-Ø benim çevremde (364)

radyoda caz-Ø parçaları Ø (365)

bir yıl-Ø daha geçti-Ø (366)

Zeliha Hanım-Ø bize geldi-Ø bir akşam (367)

354'teki “*karı koca*” ifadesi, Zeliha Hanım ve Hayri Bey'i ifade eder. Dolayısıyla “*karı*” birimi, 367. cümlede görülen “*Zeliha Hanım*”ın eksik tekrarıdır. Böylece bölümler arasında hem eksik tekrar hem ortak kişi ilişkisi kurulmuş olmaktadır.

Bir başka ortak kişi bağı da 367'deki anlatıcı ve annesine gönderme yapan “*biz*” zamiriyle sağlanmıştır. Bu bütünün parçalarından anlatıcı, VIII. CBB'nin şu cümlelerinde “*ben*” zamiriyle yer almaktadır: *ben*: 352, 352, 354 / *benim*: 363, 364.

2.13.12. IX. CBB'nin Sonuç Bölümüyle (384-387) X. CBB'nin Giriş Bölümü (388) Arasındaki Bağlantı:

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in oğlunu öpmüş-Ø (384)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in başını yastığa koymuş-Ø (385)

üç ay önce bir akşam Hayri Bey-Ø dalmış-Ø (386)

Hayri Bey-Ø sabaha uyanmamış-Ø (387)

Üsküdar-Ø, Hayri Bey'sizdi-Ø artık (388)

“*Hayri Bey*”le ortak kişi bağı sağlanmıştır: *Hayri Bey*: 384, 385, 386, 387, 388.

Bir diğer ilişki de sebep-sonuç bağlamındadır. 388. cümlede Üsküdar'ın artık Hayri Bey'siz olduğu söylenmektedir. Bunun nedeni, Hayri Bey'in ölümüdür. Onun öldüğünü anlatan 384-387 arası cümleler, 388'in sebebi olarak alınabilir.

2.14. Metni Oluşturan CBB'lerin Toplu Gösterimi:

I. CBB (1-85)

Giriş (1)

I. MCBB (2-25)

II. MCBB (26-47)

III. MCBB (48-68)

IV. MCBB (69-78)

Sonuç (79-85)

Geçiş Bölümü (86-87)

II. CBB (88-96)

III. CBB (97-112)

IV. CBB (113-130)

Geçiş Bölümü (131-133)

V. CBB (134-269)

I. MCBB (134-144)

II. MCBB (145-177)

III. MCBB (178-182)

IV. MCBB (183-186)

V. MCBB (187-210)

VI. MCBB (211-238)

VII. MCBB (229/339-269)

VI. CBB (270-280)

VII. CBB (281-305)

VIII. CBB (306-365)

I. MCBB (306-327)

II. MCBB (328-348)

III. MCBB (349-365)

IX. CBB (366-387)

X. CBB (388-398)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE KAYNAKLAR

1. SONUÇ

Birinci bölümde de belirtildiği gibi, dille ilgili çalışmalarda XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dilin biçimsel yönünün yanı sıra anlamsal boyutunun da incelenmeye başlanmasıyla birlikte geleneksel dil bilgisinin dil birimleri içinde üstün bir konumda gördüğü ve en büyük dil birimi olarak aldığı cümlenin, düşünceyi aktarmada ve anlamı sağlamada yetersiz olduğu saptanmıştır. İletişimde cümlenin tek başına yetersiz kaldığı, bugün artık kabul edilmiş bir gerçektir. Cümleleri arasındaki anlamsal ilişkilerin belirlenmiş olduğu *Hayri Bey’li Üsküdar* adlı öyküde de cümlenin yetersizliğini ortaya koyan ve metni oluşturan cümlelerin, ait oldukları bütünler içinde değerlendirilmesi gerektiğini gösteren pek çok örneğe rastlanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Öykünün “*Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø’-Ø dedi-Ø benim babam-Ø*” biçimindeki ilk cümlesinde Hayri Bey adlı bir kişinin üç bin lira ikramiye aldığı söylenmektedir. Burada bir yargı belirtilmiştir ancak verici, aktarmak istediği bilgiyi alıcıya tam ve net olarak ulaştırılmamaktadır. Çünkü cümle, tek başına alındığında ne Hayri Bey’in kim olduğu bilinir ne yaşı ne de söz konusu ikramiyenin ne ikramiyesi olduğu. Bu ikramiye; emeklilik ikramiyesi, milli piyango ikramiyesi ya da maaş ikramiyesi olabilir. Kaynağın netleşmesi, diğer cümlelerden alınan desteğe bağlıdır. 4 (*ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: Hayri Bey-Ø, Hayri Bey’in seyrekleşmiş apak sakalını sıvazlıyordu-Ø*) ve 100 (*Hayri Bey-Ø, “biz-Ø, yıllar-Ø yılı beyaz gömleklili bir memur, kolalı yakalı bir memur, ütülü elbiseli bir memur olduk da biz-Ø ne-Ø kazandık”-Ø dermiş-Ø*) numaralı cümleler, bu konuda okuyucuya yardımcı olmaktadır. 4. cümlede “*Hayri Bey’in seyrekleşmiş apak sakalı*” ifadesi, onun yaşına dair bilgi vererek yaşlı biri olduğunu düşündürür. 100. cümlede de yıllardır memurluk yaptığı belirtilmektedir. Demek ki Hayri Bey, emekli olmuştur. Aldığı para da emeklilik ikramiyesidir. 354. cümlede onun emekli olduğu kesinlik kazanmaktadır: *Ben-Ø, küçük*

emekli-Ø aylığıyla geçinen yaşlı karı kocayı unutmalydım. 98 (Hayri Bey-Ø ben-Ø bir bakkal-Ø dükkânı-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø) ve 99. (Hayri Bey-Ø, ben-Ø bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi-Ø açacağım-Ø deyip dururmuş-Ø) cümlelerde belirtildiği üzere aldığı parayla bir bakkal dükkânı açarak ticarete atılmak istemektedir. Çünkü yıllarca yaptığı memurluk, ona maddi anlamda bir şey kazandırmamıştır. Oturduğu civarda Yorgi adlı bir bakkalın zenginliğini görüp ona özendiğinden şansını, ticaret işlerinde denemek ister.

Yine “Osman ve Nesrin-Ø, ne kadar mutluydular şimdi” (7) cümlesinde de anlamda bir örtüklük vardır. Osman ve Nesrin denen kişilerin mutluluklarının bir nedeni olmalıdır. Ancak sadece 7. cümle dikkate alındığında bu mutluluğun nedeni bilinemez. Dolayısıyla bu cümlenin diğer cümlelerle olan bağlantısına bakmak gerekir. Anlamsal ilişkiler çerçevesinde, 1. cümlenin (“Hayri Bey-Ø üç bin lira ikramiye-Ø almış-Ø”-Ø dedi-Ø benim babam-Ø) bu mutluluğun sebebini oluşturduğu görülür. Hayri Bey, üç bin lira ikramiye aldığı için öykünün ilerleyen bölümlerinde onun oğlu ve kızı oldukları öğrenilen Osman ve Nesrin’in mutlu oldukları anlaşılmaktadır.

Geçmişte geleceğe dönük bir tasarının anlatıldığı “ben-Ø Hayri Bey’in dükkânını artık görecektim” (136) cümlesinde, henüz gerçekleşmemiş bir eylem vardır. Görme eylemi, henüz bir tasarı hâlinindedir, gerçekleşmemiştir. Anlatıcının Hayri Bey’in dükkânını görüp görmediği, başka cümlelerle desteklenmediği sürece bilinemez. Dolayısıyla bu cümle, diğer cümlelerden bağımsız değerlendirilmemelidir. Bakkal dükkânına yönelik bilgi veren 139 (dükkâna dört basamakla iniliyordu-Ø), 140 (vitrin-Ø diye bir şey-Ø yoktu-Ø), 141 (sokağa iki çuval pirinç, bir çuval şeker-Ø konmuş-Ø), 142 (kapının üstünde bir levha Ø), 143 (Hayri Bey-Ø Hayri Bey’in sülüs yazısıyla kimbilir-Ø kaç gün uğraşmıştı-Ø Hayri Bey-Ø bu Bismillahirrahmanirrahim’i yazmak için) ve 144. (ben-Ø ufak gemilere, yelkenlilere benzeyen Arapça harfleri seyre daldım) cümlelerin yardımıyla anlatıcının dükkânı gördüğü, 136. cümledeki tasarının gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Örtük dil birimleri olan zamirlerin göndermeleri de yine cümlelerarası ilişkilerle ortaya çıkmaktadır. Bu duruma 135. cümle (biz-Ø, Üsküdar’daydık) örnek verilebilir. Cümle, tek başına alındığında “biz” zamirinin kimleri kapsadığı bilinmemektedir.

Ancak 137 (**ben-Ø**, **ben-Ø** *eve varana kadar koştum*) ve 138. (**benim annem-Ø gerilerde kaldı-Ø**) cümlelerle birlikte değerlendirme yapıldığında “biz”in anlatıcıyla annesinden oluşan bir grup olduğu açığa çıkmaktadır. Anlatıcı, tek başına koşuyor ve annesini geride bırakıyor. Bu durumda iki kişidirler. Çünkü yanlarında başkaları olsa onların da belirtilmesi gerekirdi.

Çalışmada cümleler arasındaki ilişkilerin ardışık düzende olmadığı, bir cümlenin uzaktaki bir başka cümle ya da cümlelerle de bağ kurabileceği görülmüştür. Örneğin 306 ve 308. cümleler, 321. cümlenin sebebi konumundadır. Yıllar geçmiş ve anlatıcı büyümüştür. Bu nedenle Zeliha Hanım, onu karşısında görünce tanıyamaz:

yıllar-Ø aktı-Ø böylece (306)

ben-Ø büyümüştüm artık (308)

Zeliha Hanım-Ø, beni tanımadı-Ø (321)

Cümlelerarası anlam ilişkilerinin belirlenmesinin ön koşulu, cümlelerde derin yapıya bırakılmış olan eksiltelerin tamamlanmasıdır. Yazarlar, dildeki tasarruf ilkesi gereğince bazı bilgileri yüzey yapıda kullanmaz, eksiltiye bırakırlar. Cümlelerdeki gönderme unsurlarının belirlenmesi, bu eksiltelerin yüzey yapıya taşınmasına bağlıdır. Örneğin, 13. cümlede derin yapıya bırakılmış olan “yemek” sözcüğü olmadan 12 (*yemek-Ø soğumuş-Ø benim önümde*) ve 13. (**benim annem-Ø yemeği hatırlattı-Ø**) cümleler arasında ortak nesne bağı kurulamaz. Bu nedenle geçişli olan “hatırla-” eyleminin nesnesinin yani “yemek” sözcüğünün cümleye yerleştirilmesi, cümlelerarası ilişkiler adına son derece önemlidir.

Cümlelerin ait olduğu bütünler içinde değerlendirilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle aralarında biçimsel ve ağırlıklı olarak anlamsal bağların bulunduğu cümlelerden cümleden büyük birlik (CBB) adı verilen cümle toplulukları oluşturulmuştur. Cümleler arasındaki anlamsal bağlar; ortak zaman, ortak mekân, ortak kişi, ortak nesne, sebep-sonuç, bütün-parça, öncelik-sonralık, soru-cevap, karşıtlık ve karşılaştırma, yakın / eş anlamlılık, olumluluk-olumsuzluk ilişkileri, aynı kavram alanına giren ifadeler ve tekrarlar gibi özelliklerle sağlanmaktadır. Anlamsal bağların zayıfladığı yerde CBB’nin sınırı da çizilmiştir. *Hayri Bey’li Üsküdar* adlı öykünün bu

ilişkiler doğrultusunda on CBB'den oluştuğu görülmüştür. CBB'lerin sınırlarının belirlenmesinde özellikle zaman ve mekândaki değişikliklerin önemli bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Çünkü bu özelliklerdeki değişimler, konu değişikliklerini de beraberinde getirmektedir. Çalışmada varılan bu sonucu destekler nitelikte Yücel, “*Anlatı Yerlemleri*” adlı eserinde,

“Uygulamada bir söylemin anlatı düzeyine erişebilmesi için, en azından belli bir yerde ve belli bir zamanda bir söyleme, düşünme ya da yapma edimiyle donatılmış bir kişiyi içermesi gerekir.

Öyleyse, deney de bize bu üç ulamdan birinde gerçekleşen herhangi bir dönüşümün ötekilerin şu ya da bu biçimde bir dönüşümüne yol açtığını gösterdiğine göre, bu üç ulam ve aralarındaki bağıntılar üzerinde yeterince derinleştirilmiş bir araştırmanın anlatıyı yalnızca en anlamlı yanında değil, bütününde, yani tüm yapısı içinde kavraması çok güçlü bir olasılık.”¹

diyerek bir anlatıda zaman, mekân ve kişilerin en önemli ögeler olduğunu; bunlardaki değişikliklerin diğer özellikleri de değiştirdiğini belirtmektedir. Bu çalışmada da özellikle zaman ve mekânın, değişimlerin öncüsü olduğu görülmüştür. Örneğin anlatıcıyla annesinin Hayri Beylere gittikleri günün anlatıldığı 134-269 arası cümlelerde mekân, Üsküdar’dır ve bu cümleler, V. CBB’yi oluşturmuştur. 270’ten 280. cümleye kadar olan bölümdeyse anlatıcıyla annesi kendi evlerine gelirler ve aynı gün devam etse de artık akşam olmuştur. Kişilerdeki ortaklığa rağmen zaman ve mekândaki değişimden dolayı 270-280 arası cümleler de VI. CBB olarak değerlendirilmiştir. 281-305. cümlelerin bütün olarak değerlendirilip VII. CBB’yi oluşturmasıysa tamamen zaman konusuyla ilgilidir. Bu bölümde yedi-sekiz yıl olduğu tahmin edilen bir zaman diliminde anlatıcının ailesiyle Hayri Beylerin başına gelenler anlatılmıştır.

Bazı CBB’lerin içinde aynı konunun farklı yönlerden işlendiği daha küçük parçalara rastlanmış, bu bölümler de mini cümleden büyük birlik (MCBB) olarak adlandırılmıştır. Bu bağlamda I. CBB’nin dört, V. CBB’nin yedi, VIII. CBB’nin de kendi içinde üç MCBB’ye ayrıldığı saptanmıştır. Bunların sınırlarının çizilmesinde zaman ve mekânın yanı sıra kişilerdeki değişimlerin de rol oynadığı görülmüştür. Örneğin I. CBB, farklı kişilerin ve konuların ele alındığı dört MCBB’ye; aynı zaman

¹ Yücel, Tahsin, *Anlatı Yerlemleri (Kişi / Süre / Uzam)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995, s. 19.

diliminde gerçekleşen olayların anlatıldığı V. CBB, mekândaki değişmelere göre yedi MCBB'ye ve iç-dış mekân karşıtlığından dolayı VIII. CBB de üç MCBB'ye ayrılmıştır.

Üstünova'nın "*CBB'lerde ve CBB'ler arasında köprü görevini üstlenmiş geçiş cümleleri bulunur.*"² biçimindeki sözlerini destekler nitelikte, öykünün iki yerinde bölümlerarası geçişi sağlayan köprü cümlelerine rastlanmıştır. Bunlardan ilki, ikramiye haberinin verildiği I. CBB ile Hayri Bey'in bu parayla ne yapacağını açıkladığı II. CBB arasında geçişi sağlayan 86 ve 87. cümlelerdir:

biz-Ø uzun süre Üsküdar'a gidemedik (86)

biz-Ø hep merak-Ø edip durduk, Hayri Beyler-Ø ne-Ø yaptılar-Ø diye (87)

Bu cümleler, Hayri Beylerin parayla ne yapacağını açıklanmasına bir hazırlık niteliği gösterir.

İkinci köprü bölümüyse IV. CBB ile V. CBB arasında geçişi sağlayan 131, 132 ve 133. cümlelerdir:

günler-Ø geçti-Ø gene (131)

biz-Ø bir gün Üsküdar'a gidecektik nasıl olsa-Ø (132)

Hayri Bey'li Üsküdar'da bir bakkaliye-Ø bizi bekliyordu-Ø (133)

IV. CBB'de Hayri Bey'in bir bakkal dükkânı açtığı belirtilmektedir. V. CBB'de de anlatıcıyla annesi Üsküdar'a dükkânı görmeye giderler. Bu gidişin ipucu, iki bölüm arasında bağlantı kuran geçiş bölümünde verilmiştir.

Yapılan bütün bölümlenmeler, yetkin iletişim için dil birimlerinin, dolayısıyla cümlelerin birbirleriyle kurdukları ilişkilerin dikkate alınması gereğinden kaynaklanmaktadır. Ancak bazen CBB içinde bile anlamın tam olarak sağlanmadığı bilinmekte, CBB'ler arası ilişkiler dikkate alınmaktadır. Aynı bütün içinde yer almaları, aynı metni oluşturmaları sebebiyle CBB'ler ve MCBB'ler arasında da ilişkiler olduğu saptanmıştır. Örneğin, VI. CBB'nin 274. cümlesinde bir plandan söz edilmektedir:

² Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanları ve Cümleden Büyük Birlikler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s. 18.

Biz-Ø, biz-Ø kaymaklı kadayıf-Ø yemek için bir gün Üsküdar'a geçecektik. "Biz" zamirinin gönderme yaptığı anlatıcı ve ailesi, bir gün Üsküdar'a kadayıf yemek için gitmeyi tasarlamaktadır. Ancak bu cümle tek başına alındığında eylemin gerçekleşip gerçekleşmemesiyle ilgili olarak iki seçenekten söz edilebilir: 1. *Kaymaklı kadayıf yemek için bir gün Üsküdar'a geçecektik ve geçtik.* 2. *Kaymaklı kadayıf yemek için bir gün Üsküdar'a geçecektik ama geçmedik / geçemedik.* Tek cümle, bu seçeneklerden hangisinin doğru olduğunu anlatmada yetersiz kalmaktadır. VI. CBB'de bu konuda ipucu verilmemiştir. Bu noktada bölümlerarası bağlantılara başvurma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. VII. CBB'de Üsküdar'a gidilemediği anlaşılır: **Biz-Ø** gidemedik **biz-Ø** kadayıf-Ø yemeğe (281).

Bölümlerarası bağlara bir başka örnek olarak Hayri Bey'in bakkal dükkânına gönderme yapan birimlerin, CBB'ler arasında tam, sıfır ve eksik tekrar yoluyla ortak nesne ilişkisi kurması gösterilebilir. Bu birimlerin yer aldığı bölümler şöyledir:

III. CBB:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) → eksik tekrar

IV. CBB:

ufak bir bakkal-Ø dükkânı (120) = *Hayri Bey'in dükkânı* (130) → eksik tekrar

Geçiş Bölümü:

bir bakkaliye (133)

V. CBB:

I. MCBB: *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *Hayri Bey'in dükkânı* (136) = *dükkân* (139) → eksik tekrar

II. MCBB: *dükkân* (169)

III. MCBB: *dükkân* (182)

IV. MCBB: *dükkân* (183)

VI. MCBB: *dükkân* (217)

VII. MCBB: *dükkân* (229, 261, 266) → tam tekrar

VI. CBB:

dükkân (276) → sıfır tekrar

VII. CBB:

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı (289, 305) → tam tekrar

VIII. CBB:

I. MCBB: *bakkaliye* (323)

III. MCBB: *bakkal-Ø dükkânı* (350)

Bu birimler, bütün olarak bölümler arasında tam, sıfır ve eksik tekrara dayalı şöyle bir ortak nesne ilişkisi kurarlar:

bir bakkal-Ø dükkânı (98) = *bir ufak mahalle-Ø bakkaliyesi* (99) = *ufak bir bakkal-Ø dükkânı* (120) = *Hayri Bey'in dükkânı* (130, 136) = *bir bakkaliye* (133) = *Bereket-Ø Bakkaliyesi* (134) = *dükkân* (139, 169, 182, 183, 217, 229, 261, 266, 276) = *Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı* (289, 305) = *bakkaliye* (323) = *bakkal-Ø dükkânı* (350)

VIII. CBB / I. MCBB'de “*yıllar-Ø aktı-Ø böylece*” (306) cümlesinde görülen “*böylece*” birimi, önceki bölüme yani VII. CBB'ye gönderme yapmakta, Hayri Beylerin ve anlatıcının ailesinin durumunu anlatan şu cümlelerle bağ kurmaktadır:

karı koca-Ø o küçük kira-Ø evinde yalnızdılar artık (296)

Hayri Bey-Ø Hayri Bey'in yerinden kıpırdayamıyordu-Ø (297)

Hayri Bey-Ø, Hayri Bey-Ø, Hayri Bey'in yatağında Hayri Bey'in dededen kalma yazmalarını okuyarak oyalanıyordu-Ø (298)

biz-Ø de ana oğul kentün uzak bir semtindeydik (299)

biz-Ø yalnızdık (300)

biz-Ø bizim anılarımızı bile unutmuştuk (301)

biz-Ø bizim eski kişiliğimize yabancıydık (302)

bizim yaşamımız-Ø bir yalana benziyordu-Ø (303)

Üsküdar-Ø çok ötelerdeydi-Ø (304)

Hayri Bey'in bakkal-Ø dükkânı-Ø, kadayıflar-Ø, çikolatalar-Ø, düşte görülen uydurma şeylerdi-Ø (305)

296-395 arası cümlelerde, anlatıcının ailesi ve Hayri Beylerin hangi şartlar içinde yaşadıkları anlatılmıştır. Bunların ifade edildiği VII. CBB dikkate alındığında tek başına örtük kalan, neye gönderme yaptığı bilinmeyen VIII. CBB'deki “böylece” sözcüğünün, bütün bu cümlelerde anlatılanları kapsadığı görülmektedir. Dolayısıyla on cümledeki anlam, bir sözcükte toplanmış olmaktadır. Bu bakımdan “böylece” sözcüğüyle söz konusu cümleler arasında bir çeşit eksik tekrar ilişkisinin olduğu görülmektedir.

CBB'ler çözümlenirken yeri geldiğinde belirtildiği gibi ve ayrıca CBB'lerin sonuç ve giriş bölümleri arasındaki bağlantılar incelenirken de görüldüğü üzere, ortak zaman, mekân, kişi, nesne, sebep-sonuç, bütün-parça ilişkisi gibi anlamsal bağlar, bölümlerarası ilişkiler için de geçerlidir.

Aralarında anlamsal bağlar bulunan cümlelerin birlikte değerlendirilmesiyle CBB'ler oluşturulmuştur. Ancak CBB içinde bile kimi cümlelerin daha sıkı ilişkileri olduğu, bazılarının arasında daha zayıf bağlar bulunduğu görülmüştür. Cümleler bazen kendi aralarında bir grup oluşturarak diğer cümlelere bağlanmışlardır. Örneğin VIII. CBB'nin I. MCBB'sinde yer alan şu cümleler, kendi içinde daha sağlam ilişkiler kurmaktadır:

Üsküdar-Ø, başka bir Üsküdar'dı-Ø (310)

Üsküdar-Ø, yabancıydı-Ø (311)

Üsküdar-Ø, tanınmaz bir yerdi-Ø (312)

Üsküdar'ın geçen zaman içinde değiştiğini, tanınmaz bir yer hâline geldiğini anlatan bu cümleler; ortak zaman, ortak mekân, yakın anlamlılık, aynı kavram alanına giren ifadeler, tekrarlar gibi pek çok özellik aracılığıyla sıkı bir ilişki kurmuştur. Aynı bölümde yer alan “*ben-Ø yokuşu aştım*” biçimindeki 313. cümlelerin, bu cümlelerle olan bağlantısı daha zayıftır. Dört cümle, ancak ortak zaman ve ortak mekânda bütün-parça ilişkisiyle birbirine bağlanabilir. Dolayısıyla aynı bütünü oluştursalar bile bazı cümleler

arasında daha zayıf bağların olduğu, bütün cümlelerin birbirine aynı derecede uzak ya da yakın olmadıkları görülmektedir.

Gösterenleri aynı, gösterilenleri farklı olan birimlerin anlaşılmasında da cümlelerin ait oldukları bütünler içinde değerlendirilmesi gerektiği konusu, çok önemlidir. Örneğin V. CBB’de yer alan “*biz*” zamirlerinin yedi farklı grubu anlattığı, CBB içindeki cümlelerin birbiriyle bağlantısının değerlendirilmesi sonucunda anlaşılmıştır. Bu gruplar şöyledir:

1. Anlatıcı ve annesi: *biz* (135, 211)
2. Anlatıcıyla annesi ve babası: *biz* (226)
3. Anlatıcı ve Osman: *biz* (186, 199, 204, 229, 241, 251, 252, 258, 259, 260, 261, 267, 268, 269)
4. Anlatıcı, annesi ve Osman: *biz* (179, 180)
5. Hayri Bey, Zeliha Hanım, Nesrin ve Osman: *biz* (217, 224, 225, 233, 247)
6. Nesrin ve Osman: *biz* (194)
7. Anlatıcı, annesi ve babasıyla Hayri Bey, Zeliha Hanım, Nesrin ve Osman: *biz* (228)

Burada cümleler arasındaki ilişkiler dikkate alınmasaydı bölümde geçen “*biz*” zamirlerinin yedi farklı gruba gönderme yaptığı anlaşılamayacaktı. Bu nedenle sağlıklı bir çözümleme için cümlelerarası ilişkilerin dikkate alınması kaçınılmazdır.

Metin üreticiler, bilgileri bir çırpıda verip tüketmezler. Alıcıya bilgi sunma işini aşama aşama gerçekleştirmeyi tercih ederler. Bilgilerin metin ilerledikçe verilmesi, açıklık kazanması konusunda *Hayri Bey’li Üsküdar* öyküsünde mekânla ilgili güzel bir örnek vardır. Öykünün başlangıcından 86. cümleye kadar ana mekânın İstanbul olduğu, Hayri Beylerin Üsküdar / Salacak’ta oturdukları bilinmekte ancak anlatıcıyla ailesinin de Üsküdar’da oturup oturmadıkları bilinmemektedir. 86. cümleyle (*biz-Ø uzun süre Üsküdar’a gidemedik*) birlikte onların Üsküdar’da oturmadıkları, Hayri Beylerden farklı bir semtte yaşadıkları ortaya çıkar. Bu cümlede, anlatıcı ve ailesinin Hayri Beylerin ikramiyeye ne yaptıklarını öğrenmek için Üsküdar’a, onların yaşadığı yere gidemedikleri anlatılmaktadır. Üsküdar’a gitmek söz konusu edildiğine göre anlatıcıyla ailesi, Üsküdar’dan farklı bir semtte oturmaktadır. Belki de bu semt, Üsküdar’dan epey

uzaktır. Çünkü uzun süre oraya gidememişlerdir. Mekân konusundaki bu durum, yazarların bilgi verme konusundaki cimriliklerini ortaya koyar niteliktedir. Okuyucu, metin bağlamından hareketle yorumlar yapmakta, 86 cümle sonra sonuca ulaşmaktadır.

Çeşitli göstergelerin bir araya gelmesiyle oluşan yazınsal metinler, bu göstergelerin gönderme yaptığı birimlerin çözümlenmesiyle anlamlandırılır. Yine de bazen bilgilerin soyut kaldığı, metin içinde kullanılan göstergelere somut bir anlam yüklenemediği görülür. Bu durumda metin çözücü, *dil dışı gönderme* adı verilen ve okuyucunun yaşam tecrübesi, kültürel birikimi, edindiği ansiklopedik bilgiler, gelenek ve görenekler gibi konularla beslenen bilgileri devreye sokacaktır. Metin çözücü, okuduğu yazınsal yapıtta geçen ve metin içindeki göstergelerle somutlaştırıp anlamlandıramadığı bir konuyu, dış dünyada karşılıkları olan birimleri değerlendirmek suretiyle söz konusu bilgileri devreye sokarak somutlaştırabilir. Bu durum, dildeki tasarruf ilkesi, az sözle çok şey anlatma çabası ve estetik kaygılardan kaynaklanmaktadır.

Yazınsal metinlerde özellikle zaman, mekân ve kişilerle ilgili konularda, dil dışı göndermelerin devreye girdiği görülmektedir. Yazarlar, eserlerini oluştururken bazen zamanı ve mekânı net olarak belirtmez, metin kişilerinin tüm özelliklerini açıkça vermezler; gerekli ipuçlarını sunup alıcının, o güne kadar edindiği bilgileri kullanarak metni çözmesini sağlarlar. İşte metindeki bilgilerin yeterli olmadığı durumlarda dil dışı göndermeler aracılığıyla anılan konularda netlik sağlanabilmektedir.

Metin üreticinin sezdirerek bilgi vermek istemesiyle ilgili olan dil dışı göndermelerin *Hayri Bey’li Üsküdar* adlı öyküde önemli bir rol üstlendiği saptanmıştır. Bu konuda şu örnekler verilebilir:

Öyküde anlatıcı, olayların gelişme zamanını açıkça vermemektedir. Ancak metindeki bazı göstergeler, dış dünyaya gönderme yapmakta ve dil dışı göndermelerin devreye girmesiyle öykü zamanı ortaya çıkmaktadır. “*bana her bayramda bir gümüş lira-Ø verirdi-Ø benim babam-Ø* (74), *ben-Ø, bir gümüş lirayı üç gün harcardım* (75), *ben-Ø, bir gümüş lirayı tüketemedim* (76), *o manda-Ø gözü yirmi beşlikler-Ø erimezdi sen-Ø ne-Ø alsan* (77), *salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler Ø* (78)” cümlelerinin yer aldığı bu bölümde, dış dünyada gerçekliği olan ve

o dönemde tedavüldeki paralar söz konusu edilmiştir. Eğer gümüş lira ve yirmi beş kuruşların tedavülde olduğu dönem bilirse olay zamanı ortaya çıkacaktır. Türk madenî paralarının tarihine bakıldığında halk arasında mandagözü olarak bilinen nikel yirmi beş kuruşların 1925'te, bir liranın ise 1934'te piyasaya sürüldüğü görülür. 1947 yılına ait gümüş liralara olduğu düşünülürse olay zamanının 1940'lı yıllar olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra “kız-Ø çıkarken ben-Ø girdim (156), **ben-Ø** ‘amca bir çikolata Ø’-Ø dedim (157), **Hayri Bey-Ø bunu anlamadı-Ø ilkin** (158), **Hayri Bey-Ø bir Melba-Ø uzattı-Ø ilkin** (159)” cümlelerinde geçen “Melba” sözcüğü de dönem hakkında fikir edinilmesini sağlayan bir başka birimdir. “Melba” adlı çikolataların hangi dönemde piyasada olduğu öğrenilirse zamana ait net bilgi sağlanabilir. Bu durumda söz konusu dönem, 1930-40'lı yıllara denk gelmektedir. Örneklerde görüldüğü gibi soyut zamanı somuta çeviren, dil dışı göndermeler, yani ansiklopedik bilgilerdir.

Dil dışı göndermeler, metinlerdeki kişiler hakkında yorum yapılmasına da olanak sağlar. Öyküde “tepede boş bir arsada gençler-Ø futbol-Ø oynarlardı (30), **benim** her gelişimde ben-Ø de maçları seyredirdim (31), **ben-Ø** bazen kaleci dururdum (32), **ben-Ø, ben-Ø** takıma girmeyince giderdim ufak vapurları seyredirdim (33)” cümlelerinde geçen “futbol, maç, kaleci, takım” göstergeleri, anlatıcının cinsiyetine ışık tutmaktadır. Dil dışı göndermeler yardımıyla erkeklerin futbola olan ilgilerinin kadınlardan çok daha fazla olduğu düşünülürse burada cinsiyeti açıkça belirtilmeyen vericinin / anlatıcının da erkek olduğu anlaşılır. Yine ilk defa “bir Yorgi Efendi-Ø varmış-Ø o çevrede (101)” cümlesinde adı geçen “Yorgi Efendi”nin dil dışı göndermelerden yola çıkarak Türk olmadığı söylenebilir. Çünkü “Yorgi” adına Türklere rastlanmamaktadır. “**ben-Ø, Hayri Bey’i benim karşımda gördüm: ya da Hayri Bey-Ø, Hayri Bey’in küçük ipek seccadesinde namaz-Ø kıtıyordu-Ø (5)**” cümlesinde “namaz” sözcüğüyle Hayri Bey’in dinî inancına yönelik bilgi verilmektedir. Namazın İslamiyet’e ait bir ibadet biçimi olduğu bilindiğinden Hayri Bey’in Müslüman olduğu ortaya çıkar.

Mekânın netleşmesi konusunda da dil dışı göndermelerden yararlanılmıştır. Öykünün başlangıcından itibaren 18. cümle olan “**benim annem-Ø, “Üsküdar’da bin liraya evler-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø**”ye gelene kadar olayların hangi mekânda

gerçekleştiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. Mekân konusundaki belirsizlik sürerken 18. cümlede öykünün genel mekânına yönelik bir bilgi vardır. Bu bilgiyi veren, “Üsküdar” sözcüğüdür. Açıkça söylenmemiş olsa da dil dışı göndermeler yardımıyla (Üsküdar’ın İstanbul’da bir ilçe olduğu bilindiğinden) mekânın genel anlamda İstanbul olduğu söylenebilir.

29. cümlede (*az ilerde bir yokuştan Salacak-Ø İskelesi’ne inilirdi-Ø*) Hayri Beylerin evinin az ilerisinde bir yokuş olduğu ve buradan Salacak İskelesi’ne inildiği bilgisi verilmiştir. “Salacak İskelesi” ifadesinden yola çıkılarak da mekânın İstanbul olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü dil dışı göndermeler yardımıyla Salacak’ın, Üsküdar’ın bir semti ve Kız Kulesi’nin karşısındaki kıyı olduğu bilinmektedir. Böylece Hayri Bey’in oturduğu semtin Üsküdar olduğu açıklık kazanmaktadır. Böylece, öykünün çözümlenmesi aşamasında dil dışı göndermelerin oldukça önemli bir görev üstlendiği görülmüştür.

Öyküde yer alan “*dün, şimdi, bir gün, birkaç gün sonra, bu gece, o akşam, iki-üç hafta*” gibi zaman bildiren birimlerin, zamanı somutlaştırmada çok fazla etkin olmadıkları saptanmıştır. Cümle üstü birimler devreye girmediği sürece, bu birimlerin gönderme yaptığı zamanlar kestirilememektedir. Örneğin 197. (*Osman-Ø “siz-Ø bu gece yemeğe kalsanız Ø-Ø dedi-Ø*) ve 198. (*Osman-Ø “bu gece telkadayıfı-Ø var-Ø”-Ø dedi-Ø*) cümlelerde geçen “*bu gece*”, örtük bir dil birimidir, tek başına zamanı somutlaştırmaya yetmez. Bu cümlelerin ait olduğu V. CBB dikkate alındığında “*bu gece*”nin, anlatıcıyla annesinin Üsküdar’a gittikleri günün akşamına gönderme yaptığı anlaşılır. Ancak söz konusu günün net tarihi bilinmediğinden zaman yine örtük kalmaktadır.

Birinci bölümde CBB’lerin özellikleri belirtilirken CBB’lerin kurgusunun cümleyle paralellik gösterdiği belirtilmişti. Cümlenin başındaki sözlüksel öznenin sonda yer alan yüklemde içinde dilbilgisel özne olarak bir ekle temsil edilmesinden kaynaklanan “açıldığı gibi kapanma” özelliği; giriş gelişme, sonuç bölümleri, cümlenin “özne + tümleç + yüklem” dizgisiyle paralellik gösteren CBB için de geçerlidir. Çalışmada bu özelliği destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. I. CBB’nin III. MCBB’si, konuya güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu bölümün girişi olan 48 (*ben-Ø çok sevindim*

üç bin liraya) ve 49 (*benim annem-Ø*, “*Zeliha Hanım-Ø birazcık rahatlar-Ø*”-Ø dedi-Ø). cümlelerde zamanın, anlatıcının babasının Hayri Bey’in ikramiye aldığını söylediği zaman olduğu görülür. Bu cümlelerden sonra gelişme bölümünde anlatıcı, hayallere dalar ve bulunduğu ortamdan uzaklaşarak Zeliha Hanım’ı düşünmeye başlar. Okuyucuya Zeliha Hanım hakkında bilgi verir. Sonuç bölümünde yani 68. cümledeyse (*Zeliha Hanım-Ø uçar-Ø şimdi sevinçten*) yeniden olay anına döndüğü görülmektedir. Dolayısıyla III. MCBB, açıldığı gibi kapanmış olmaktadır. (diğer örnekler için bk. s. 56, 57, 102-103, 255, 261, 391.)

Okuyucunun dikkatini çekmek için yazarın kullandığı yöntemlerden biri, aynı konuyu metnin farklı yerlerinde gündeme getirmektir. Böylece okuyucunun dikkatini istediği noktada toplayarak onun olacaklar hakkında yorum yapmasına olanak tanımıştır. Örneğin, Hayri Bey’in iflas edeceği, okuyucu tarafından önceden tahmin edilebilmektedir. Çünkü yazar, iflasın gerçekleşeceğini pek çok yerde bunun nedenlerini gösteren birimleri kullanmak suretiyle okuyucuya hissettirmiştir. Aynı birimlerin tekrar edilmesi, yazarın okuyucuyu yönlendirmesi olarak değerlendirilebilir. Aşağıdaki birimler, bu konuya güzel bir örnek oluşturmaktadır:

<i>beş kuruşluk helva</i> Ø (174)	}	V. CBB / II. MCBB
<i>yüz paralık ayva</i> Ø (175)		
<i>kırk paralık zeytin</i> Ø (176)		
<i>beş kuruşluk helva</i> Ø (262)	}	V. CBB / VII. MCBB
<i>yüz paralık zeytin</i> Ø (263)		
<i>yedi buçukluk çikolata</i> Ø (264)		
<i>iki yüz elli dirhem pirinç</i> Ø (265)		
<i>yüz paralık sirke</i> Ø (271)	}	VI. CBB
<i>beş kuruşluk helva</i> Ø (272)		

Alışveriş azlığına gönderme yapan yukarıdaki birimlerle iflasın olasılık dâhilinde olduğu vurgulanmak istenmiştir. Hayri Bey’in iflas etmesinin nedenlerinden biri, dükkâna gelen müşterilerin hep az miktarlarda alışveriş yapıyor olmasıdır.

Dükkâna giren gelirin az olmasına Hayri Beylerin ürünleri ailece tüketmeleri, dükkânın nimetlerinden bol bol yararlanmaları da eklenince iflas kaçınılmaz olmuştur.

Öykünün I-VI ile VII-X. CBB'leri arasında bir sevinç-hüzün karşıtlığı göze çarpmakta; bu karşıtlık, yaşananların iki kesit hâlinde sunulduğunu göstermektedir. VII. CBB'ye kadar öyküye sevinç ve heyecan hâkimdir. Hayri Bey'in ikramiye alması, bakkal dükkânı açması, anlatıcıyla annesinin bakkal dükkânını görmeye gittiklerinde geçirdikleri güzel gün, heyecan içinde anlatılmıştır. Anlatıcının ailesiyle Hayri Beylerin mutluluk içinde geçen günlerinin anlatıldığı bu bölümlerde olaylar ağır ağır anlatılmakta, güzel anların üzerinde ayrıntılı olarak durulmaktadır. Örneğin anlatıcıyla annesinin Üsküdar'a gittikleri günün anlatıldığı V. CBB (134-269), öykünün en geniş bölümü olarak dikkat çekmektedir. Zaman olarak sadece bir günle sınırlı olan bölümde yedi CBB saptanmıştır. Burada anlatıcının güzel anların hiçbir ayrıntısını atlamadan yaşananları okuyucuya aktardığı ve olayların ritminde bir yükselişin olduğu görülür. Ancak VII. CBB'de bu durum değişir. Bu bölümden itibaren hayatın anlatıcının ailesiyle Hayri Beylere kötü yüzünü gösterdiği, her iki ailenin de çeşitli olumsuzluklar yaşadığı öğrenilir. VII. CBB'ye kadar heyecanın yükseldiği öyküde, bu bölümden itibaren düşüşe geçilir ve okuyucu, kendini bir hüznün duygusunun içinde bulur. V. CBB'de sözü edilen anlatıcıyla annesinin Üsküdar ziyaretinden sonra güzel günler geride kalır. Önce annesinin hastalıklarına tanık olan anlatıcı, daha sonra babasını kaybeder; ana oğul, evlerinden taşınmak zorunda kalırlar ve anlatıcı için çocukluk günleri birden sona erer. Çünkü anlatıcıyla annesi, yapayalnız kalmışlardır. Hayatın telaşı, onlara eskiye dair güzel olan ne varsa unutturur. Bu arada Hayri Beylerde de durum aynıdır. Bakkal dükkânı batmış, Hayri Beyler eski günlerine geri dönerek küçük bir emekli aylığına muhtaç kalmışlardır. Ayrıca Hayri Bey hastalanmış ve bilincini kaybederek yatağa mahkûm olmuştur. Her iki ailenin de yaşadığı bu olumsuzluklar, öykünün anlatımına da yansır. Bu değişikliklerin anlatıldığı VII. CBB'de (281-305) yedi sekiz yıllık bir zaman diliminden söz edilmektedir. V. CBB'de bir gün, 135 cümleyle anlatılırken, mutluluğun hüznüye dönüştüğü VII. CBB'de yedi sekiz yılın anlatımı 25 cümleye sığdırılmıştır. Anlatımdaki bu değişikliğin nedeni, anlatıcının ruh hâliyle ilgilidir. Acı dolu günleri, olumsuzlukları hatırlamak istemeyen anlatıcı, bunları âdeta hızlıca geçmek istemiş, okuyucuya bilgi vermek için zamanı hızlandırarak kısa

kısa özetler yapmıştır. Bütün bunlardan olayların içeriğinin anlatımı da etkilediği sonucuna varılmıştır.

Yazar, okuyucuyu düşündürmek istediği, yorumu okuyucuya bıraktığı bölümlerde çeşitli anlamsal özellikleri bulunan yüklemsiz kesik cümleler kullanmayı tercih etmiştir. Böylece eksiklik olarak adlandırılan ve herkesin farklı biçimde tamamlayabileceği boşluklar, okuyucunun hayal gücüne bırakılmıştır. Öyküde temel önermesi bu formatta olan cümleler şunlardır:

- ev, Üsküdar, kız, damat, kira* Ø (25)
- Zeliha Hanım* Ø (50)
- Zeliha Hanım-Ø, Zeliha Hanım'ın saçları dökük koşuşurken Zeliha Hanım* Ø (51)
- Zeliha Hanım-Ø sofrası hazırlarken Zeliha Hanım* Ø (52)
- Zeliha Hanım-Ø yemek-Ø pişirirken Zeliha Hanım* Ø (53)
- üç bin lira* Ø (69)
- salıncaklar, atlar, eşekler, niyetler, şekerler, çikolatalar, dergiler* Ø (78)
- benim babam-Ø öyle güvenliydi-Ø ki* Ø (111)
- kapının üstünde bir levha* Ø (142)
- bir tabak, bir tabak daha* Ø (214)
- Hayri Bey'in elinin altında bol yemek, bol tatlı* Ø (223)
- kadın-Ø, neler-Ø söylemiyordu-Ø ki* Ø (243)
- beş kuruşluk helva* Ø (262)
- yüz paralık zeytin* Ø (263)
- yedi buçukluk çikolata* Ø (264)
- iki yüz elli dirhem pirinç* Ø (265)
- yüz paralık sirke* Ø (271)
- beş kuruşluk helva* Ø (272)

<i>zaman-Ø da öyle çabuk geçiyordu-Ø ki Ø</i>	(282)
<i>önce benim annemin hastalıkları Ø</i>	(284)
<i>sonra benim babamın ölüm-Ø denen bir kapıdan çıkıp gidişi Ø</i>	(285)
<i>sonra bizim evimizin yıkılışı Ø</i>	(286)
<i>sonra çocukluğun birden kopuşu Ø</i>	(287)
<i>radyoda caz-Ø parçaları Ø</i>	(365)
<i>kaymaklı komposto Ø</i>	(377)

Bu cümlelerin çeşitli anlamsal özellikleri vardır. Örneğin 69. cümlede Hayri Bey'in almış olduğu emeklilik ikramiyesine gönderme yapan “üç bin lira” birimi, kesik cümle olarak verilmiştir. Bununla yazar, üç bin liranın o dönemde çok fazla olduğunu vurgulamak istemiş; okuyucunun bu parayı zihninde canlandırmasına olanak tanımıştır. “Üç bin lira çok fazlaydı.” cümlesiyle “Üç bin lira.” ifadesinin okuyucu üzerinde aynı etkiyi bırakmadığı açıktır.

Yine 377. cümlede Hayri Bey'in son isteği, “kaymaklı komposto” birimiyle verilmiştir. Bu, onun bakkallık günlerinde yaşadığı bolluğu unutamadığını gösteren anlamlı bir istektir. Anlatıcı, bu isteği önemseydiği için okuyucunun da bu noktaya odaklanmasını amaçlamıştır.

Okтай Akbal'ın öykücülüğünü inceleyen Gündüz, Akbal'ın öykülerinde bazen *lâymotif* kullandığı bilgisini vermektedir: “Akbal, bazı öykülerinde herhangi bir duyguyu pekiştirmek, ya da o duyguyu, ruh hâlini yoğun olarak vermek, ya da öyküye duygusal bir ton kazandırmak için yeri geldikçe *lâymotif* tekniğinden yararlanır. (...) Hayri Bey'li Üsküdar öyküsünde bir saplantı hâlinde sık sık tekrar edilen ve özlemi çekilen kaymaklı kadayıf ve kaymaklı komposto yemekleri küçük memur Hayri Bey için varlıklı olmanın göstergesidir.”³ Yukarıda sözü edilen “kaymaklı komposto” birimi, Hayri Bey'in ölüm döşegindeki son isteğidir. Varlıklı günleri hatırlatan, o günlerde Hayri Beylerin sofralarından eksik etmediği bu yiyecek, çeşitli birimlerle tekrar

³ Gündüz, Osman, *Düş ile Gerçek Arasında – Okтай Akbal'ın Öykücülüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 99.

edilmiştir: *kaymaklı bir komposto* (376) = *kaymaklı komposto* (377) = *komposto* (379, 380, 381, 382, 383, 393).

O günleri simgeleyen bir diğer yiyecek, “*kaymaklı kadayıf*”tır. Anlatıcıyla annesi, Üsküdar’a gittiklerinde akşam yemeğinde tel kadayıf yerler. Ancak Hayri Beyler, bu durumdan hoşnut değildir. “*Hayri Bey-Ø, “biz-Ø dün kaymaklı kadayıf-Ø yapmıştık”-Ø dedi-Ø* (224), *Hayri Bey-Ø, “biz-Ø, biz-Ø sizin geleceğinizi bilsek gene kaymaklı kadayıfı yapardık”-Ø dedi-Ø* (225)” cümlelerinden anlaşıldığı kadarıyla tel kadayıf, onların gözünde misafir ağırlamak için doğru bir tatlı değildir. Onların gibi zengin kişilerin kaymaklı kadayıf yapması gerekir. Bu nedenle pazar günü anlatıcı ve ailesini kaymaklı kadayıf yemeye davet ederler. Kaymaklı kadayıf, Gündüz’ün dediği gibi, onların zenginliğinin işaretidir. Pek çok yerde bu ifadeye ve bunu da içine alan genel anlamdaki “*kadayıf*” sözcüğüne rastlanmaktadır: *kaymaklı kadayıf* (224, 225, 228, 274, 393) = *kadayıf* (281), *kadayıf* (277, 305, 353). Hayri Bey’in ölüm haberini alan anlatıcı, Hayri Bey’den sonra kaymaklı kadayıflara, kompostolara düşman kesildiğini belirtmektedir: *Ben-Ø hele kaymaklı kadayıflara, tatlılara, kompostolara düşman kesildim* (393). Bu ifadeden de anlaşılıyor ki kaymaklı kadayıf ve komposto, Hayri Beylerin güzel günlerini, dolayısıyla mutluluğu simgelemektedir. Acı dolu olaylar yaşayan anlatıcı, eski günlere o kadar uzaktır ki o zamanları hatırlatan her şeyden nefret etmektedir.

Öykünün tüm cümleleri değerlendirildiğinde yazarın, olumlu cümlelerden yana bir duruş sergilediği görülmüştür. Yüklemi olmadığı için olumlu ya da olumsuz olarak nitelenemeyen kesik cümleler çıkarıldığında geriye kalan 373 cümlelerin sadece 27 cümlesi olumsuz kurgulanmıştır: *bitmezdi* (10), *ulaşmadı-Ø* (35), *çıkamaz oldu-Ø* (43), *beğenmezdi* (47), *bitmek-Ø bilmezdi* (73), *tüketemezdim* (76), *erimezdi* (77), *gidemedik* (86), *benim babamın aklı-Ø kesmiyordu-Ø* (107), *Hayri Beylerin o üç bin lirayla ev-Ø almaları değilmiş-Ø* (119), *kıyamadı-Ø* (126), *vermezdim* (130), *yoktu-Ø* (140, 353), *anlamadı-Ø* (158, 337), *bilmiyordu-Ø* (216), *söylemiyordu-Ø* (243), *memnun değil-Ø* (245), *gidemedik* (281), *olmuyordu-Ø* (283), *kıpırdayamıyordu-Ø* (297), *tanımadı-Ø* (321), *tanımıyormuş-Ø* (330, 331), *uyanmamış-Ø* (387), *gidemedim* (392). Ancak

bunlardan bazıları, biçimce olumsuz olmasına rağmen anlamsal açıdan olumluluk özelliği göstermektedir:

ben-Ø, ben-Ø Hayri Bey'in dükkânını görmek için neler-Ø vermezdim o anda (130)

kadın-Ø, neler-Ø söylemiyordu-Ø ki Ø (243)

geçen zaman-Ø içinde neler-Ø de olmuyordu-Ø (283)

Burada yazar, daha etkili bir anlatıma ulaşmak için olumsuz soru formatını tercih etmiştir. Gerçek soruların olmadığı bu yapılarda anlamsal açıdan olumsuzluk da görülmemektedir. 130. cümlede anlatılmak istenen, anlatıcının Hayri Bey'in dükkânını görmek için her şeyini verebileceğidir. 243. cümledeyse kadının çok konuştuğu söylenmekte, 283. cümlede de geçen zaman içinde birçok olayın yaşandığı anlatılmaktadır. Dolayısıyla yazarın, durumların fazlalığını göstermek adına bu formatı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Böylece öyküdeki olumsuz cümle sayısı 24'e düşer. Bu da yazarın olumlu cümlelerden yana olduğunu gösterir.

Öyküdeki olaylar, anlatıcının bakış açısıyla verilmektedir. Ancak anlatıcı, eserin ana kahramanı değildir. O, Hayri Bey'in başından geçenleri, onun öyküsünü okuyucuya aktarmakla yükümlü bir yan kahraman rolündedir. Ama olaylar, onun bakış açısıyla aktarılmaktadır. Bu nedenle anlatıcı, sözcükleri istediği gibi seçer, cümleleri kendine göre kurgular, anlatımı kendi düşünce ve duygularına göre şekillendirir. Dolayısıyla okuyucu, olaylara anlatıcının gözüyle bakmakta, onun gibi hissetmektedir.

Yazarın kimi zaman anlamı bozuk cümleler kurduğu görülmüştür. Örneğin "Mutluydu sakalı." (220) cümlesinde sakalın mutlu olması söz konusudur. Mutluluk, mutsuzluk; canlı varlıklara özgü duygulardır. Dolayısıyla nesnelere mutlu olması beklenemez. Ama yazar, burada mutluluk duygusunu söz konusu kişinin sakalı için kullanmıştır. Cümlenin bozukluğu buradan kaynaklanmaktadır. Cümle, "Mutluydu Hayri Bey." biçiminde olursa bu aksaklık ortadan kalkar.

Yazarın hatalarından biri de şu cümlede görülmektedir: *Biz-Ø Osman'la, biz-Ø Osman'la taşı denize atabilmek için uğraşırdık* (34). Cümlede derin yapıdaki "biz" zamirine yüklemdeki kişi eki yani dilbilgisel özne yardımıyla ulaşılır. Burada zamirin işaret ettiği kişiler, Osman'la anlatıcıdır. Fakat cümle içinde ayrıca "Osman'la" ifadesi

kullanılmıştır. Zamir yerine gerçek göstergeler bulunduğu cümledeki bozukluk açığa çıkmaktadır: “*Osman ve ben-Ø Osman’la, Osman ve ben-Ø Osman’la taşı denize atabilmek için uğraşırdık.*” Cümlede sanki başka bir kişiye işaret eder gibi ikinci kez “*Osman*” kullanılmıştır. Bu, gereksiz bir söylemdir. Cümle, şu biçimlerde söylenebilirdi:

biz (Osman ve ben)-Ø, biz (Osman ve ben)-Ø taşı denize atabilmek için uğraşırdık

ben-Ø Osman’la, ben-Ø Osman’la taşı denize atabilmek için uğraşırdım

Aynı bozukluk, şu cümlelerde de görülmektedir:

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø, bahçede benim annemle oturdular (89)

Zeliha Hanım ve benim annem-Ø benim annemle misafir-Ø odasındaydılar ben-Ø eve geldiğimde (370)

“*Benim babam-Ø birkaç gün sonra Hayri Bey’le gelip görüştü-Ø*” (97) cümlesi de anlatım bozukluğu içeren ifadelerden biridir. Anlatıcı, babasının birkaç gün sonra Hayri Bey’le gelip görüştüğünü söylemiştir. Burada “*gelip görüştü*” ifadesi, yanlış kullanılmıştır. Hayri Bey, Üsküdar’dadır. Bağlamdan hareketle bilinmektedir ki anlatıcının babası, Üsküdar dışındaki bir semtte oturmaktadır ve Hayri Bey’le görüşmek için oraya gitmiştir. Bu nedenle doğru ifade için “*gelip görüştü*” yerine “*gidip görüştü*” denmesi uygun olacaktır.

Akbal’ın bilgi verirken bir yerde tutarsız davrandığı görülmektedir. Hayri Bey’in dükkânını anlatırken 139. cümlede dükkâna dört basamakla inildiğini söyler: *Dükkâna dört basamakla iniliyordu-Ø*. 239 ve 240. cümlelerdeyse dükkânın girişindeki basamakların üç olduğu görülür: *İhtiyar bir kadın-Ø üç basamağı ağır ağır iniyordu-Ø* (239), *ihtiyar bir kadın-Ø, ihtiyar bir kadın-Ø üç basamağı her basamakta bir-iki dakika dinlenerek iniyordu-Ø* (240). Basamak sayısında bir tutarsızlık olduğu görülmektedir. Akbal’ın öykülerini anılarından hareketle yazdığı düşünülürse basamak sayısını net olarak hatırlayamadığı, bu yüzden ifadelerinde çelişkiye düştüğü söylenebilir. Ancak bu, kabul edilebilecek türden bir hata değildir. Çünkü söz konusu

olan, bir konuşma değil yazılı bir metindir. Defalarca okunan, düzeltilen bir metinde böyle bir yanlışlığın düzeltilmemiş olması, yazar için bir kusurdur.

Bu çalışmada cümlenin anlam sağlamadaki yetersizliği, yetkin iletişim için cümlelerin ilişki kurduğu diğer birimlerle birlikte ele alınması gerektiği, cümle üstü birimlerin iletişimde çok önemli olduğu tezleri kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bulgular, bu tezleri destekler niteliktedir. Ayrıca dil dışı göndermelerin metin çözümlemede, eksik kalan bilgilerin tamamlanması konusunda oldukça önemli bir görev üstlendiği sonucuna varılmıştır.

2. KAYNAKLAR

- Akbal, Oktay, “Kıyamete Bir Saat”, *İlkyaz Devrimi*, Can Yayınları, İstanbul, ts., ss. 13-20.
- , “Hayri Bey’li Üsküdar”, *Tarzan Öldü*, Can Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 16 – 24.
- Akerson, Fatma Erkman–Karakuş, Mahmut, “Yazın Yapıtlarında Göstergeler”, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınevi, Ankara, 1993, ss. 109-118.
- Akerson, Fatma Erkman–Ozil, Şeyda, *Türkçede Niteleme – Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, Simurg Yayınları, İstanbul, 1998.
- Aksan, Doğan, *Anlambilim – Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara, 1999, s. 139.
- , *Dil, Şu Büyülü Düzen*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- , *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Aksan, Mustafa–Aksan, Yeşim, “Metin Kavramı ve Tanımları”, *Dilbilim Araştırmaları*, Hitit Yayınları, Ankara, 1991, ss. 90-104.
- Bacanlı, Eyüp, “Türkiye Türkçesindeki –miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf”, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 44, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık, Ankara, Kış / 2008, ss. 1-24.
- Bayraktar, Nesrin, *Dil Bilimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2004.
- Benveniste, Emile, *Genel Dilbilim Sorunları*, (Çeviren: Erdim Öztokat), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- Çakır, Cemal, “Anlamin Bağlam Açısından İncelenmesi: Kökanlambilim ve Artanlambilim”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 3, Ankara, 2004, ss. 245-255.
- Çetişli, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş/2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Delice, H. İbrahim, “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 26, No: 2, Sivas, Aralık, 2002, ss. 185-212.
- Demir, Sema A., “Türkiye Türkçesi İstek Kategorisine Semantik – Pragmatik Bir Yaklaşım”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara, 10-15 Eylül 2007, http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/Sema%20AslanDemir%20%20oturkiye_turkcesi_istek_kategorisi_semantik_pragmatik_yaklasim.pdf (Erişim 15.06.2009).
- Dizdaroğlu, Hikmet, *TümceBilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.

- Erden, Aysu, “Anlatı Metinlerinde Bilgisel Yapıdan Sözdizimsel - Biçimbirimsel Yapıya, Konudan Özneye Geçiş Olgusu ve Adların Kavram Alanı Üzerine”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 1, Ankara, 1998, ss. 25-38.
- , *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul, 2002.
- Göksu, Özkan, “Dilde Yapı Kavramı ve ‘Geleneksel’ Yaklaşım”, *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 465, Ankara, 1980, ss. 46-56.
- Gülsevin, Gürer, “Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, ss. 215-224.
- Günay, Doğan, *Dil ve İletişim*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2004.
- , *Metin Bilgisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2007.
- Gündüz, Osman, *Düş ile Gerçek Arasında – Oktay Akbal’ın Öykücülüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Kıran, Zeynel, *Dilbilim Akımları*, Onur Yayınları, Ankara, 1996.
- , *Dilbilime Giriş*, [Yayına Hazırlayan: Ayşe (Eziler) Kıran], Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Kıran, Zeynel; Kıran Ayşe (Eziler), *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Kocaman, Ahmet, “Söylem Çalışmaları ve Türkçe Öğretimi”, *Doğan Aksan Armağanı*, DTCF Yayınları: 366, Ankara, 1998, ss. 101-105.
- Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Martinet, André, *İşlevsel Genel Dilbilim*, (Türkçesi: Berke Vardar), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1985.
- Onursal, İrem, “Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık”, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ayşe Kıran, Doç. Dr. Ece Korkut, Dr. Suna Ağıldere, Multilingual Yayınları, Dilbilim Dizisi, İstanbul, 2003, ss. 121-132.
- Özkan, Bülent, “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in ‘Onikiye Bir Var’ Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13/1, yay.y., Adana, 2004, ss. 167-182.

- _____, “Türkçede Dilbilgisel Terim Olarak ‘Olumlama’ ve ‘Olumsuzlama’”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S. 1, yay.y., Adana, 2006, ss. 269-282.
- Saussure, Ferdinand De, *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çeviren: Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul, 2001.
- Şahin, Hatice, “Birleşik Çekimli Fiillerin Zaman ve Anlam Açısından Gösterdiği Çeşitlilikler”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 381-392.
- Şenöz, Canan Ayata, *Metindilbilim ve Türkçe*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2005.
- Toklu, Osman, *Dilbilime Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s.19.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
- Uçan, Hilmi, “Dil, Yazar, Metin, Eleştiri Bağlamında Yapısalcılık”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, Eleştiri Özel Sayısı, S. 77-78-79, Hece Yayıncılık, Ankara, Mayıs-Haziran-Temmuz 2003, ss. 209-218.
- Uzun, Leyla Uzun, *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Simurg Yayınları, Ankara, 1995.
- Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanları ve Cümleden Büyük Birlikler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____, “Eksilti ya da Sıfır Tekrar”, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, C. 1, Yıl:1, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1999, ss. 93-105.
- _____, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- _____, *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, U.Ü. Basımevi, Bursa, 2002.
- _____, “Cümleden Büyük Birimler”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 155-165.
- _____, “Cümle Çözümlemelerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 166-174.
- _____, “En Büyük Dil Birimi Cümle midir?”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 150-154.
- _____, “Söz Diziminde Anlamsal ve Biçimsel Özelliklerin Aynı Çatı Altında Toplanma Zorunluluğu”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 142-149.
- _____, “‘Varmak’ İle Kurulu İki Eylemli Yüklemlerin Durumu”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, ss. 98-102.
- _____, “Eksik Tekrar”, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, C. 5, Yıl:4, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2003, ss. 179-186.

- _____, “Dilek Kiplerinde Zaman Kavramı”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 635, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 678-686.
- _____, “Soru Cevap Cümlelerinin Çözümü”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 425-433.
- _____, “Ama’nın İşlevleri”, *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 10, Yıl 7, U. Ü. Basımevi, Bursa, 2006, ss. 79-92.
- _____, “Türkiye Türkçesinde Önemlenen Bilgiyi Vurgulama Yolları”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 33, Yıl 9, Maestro Danışmanlık, İstanbul, 2007, ss. 123-141.
- _____, *Türkiye Türkçesi - Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2008.
- _____, “‘Bak-’ Eylemiyle Kurulu Eksilteli Cümle Türü Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, Spring 2009, ss. 2238-2246.
- Vardar, Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 1998.
- Yılmaz, Engin, “Sait Faik’in İlk baharı: Bir İlk bahar Hikayesi”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 13, Sakarya, 2007, ss. 125-136.
- Yücel, Tahsin, *Anlatı Yerlemleri (Kişi / Süre / Uzunluk)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- <http://www.darphane.gov.tr/tarihce/tarihce.htm> (Erişim 14.02.2008).
- http://www.thy.com/tr-TR/skylife/archive/tr/2001_1/konu10.htm#1(Erişim 09.02.2009).
- <http://hubabi.blogspot.com/2007/06/ocukluumun-istanbulu.html> (Erişim 28.04.2009).
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Oktay_Akbal (Erişim 25.06.2009).

ÖZ GEÇMİŞ				
Doğum Yeri ve Yılı	:	Bursa / 1984		
Öğr. Gördüğü Kurumlar	:	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	:	1998	2002	Bursa Nilüfer Anadolu Ticaret Meslek Lisesi
Lisans	:	2002	2006	Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	:	2006	-----	Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora	:	-----	-----	
Medeni Durum	:	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:		İngilizce – iyi		
Çalıştığı Kurum(lar)	:	Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı	
	1.	26/12/2006	-----	Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yurt Dışı Görevleri	:	-----		
Kullandığı Burslar	:	-----		
Aldığı Ödüller	:	-----		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar	:	-----		
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri	:	-----		
Yurt İçi ve Yurt Dışında Katıldığı Projeler	:	“Bursa’daki İş Yeri, Cadde, Mahalle, Sokak Adlarında Türkçenin Kullanımı”, <i>U. Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri</i> , Proje No: 2007 / 8. Yardımcı araştırmacı. (Devam ediyor.)		
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar	:	1. Karaşin, Hasene. (2008). “Yükseköğrenime Başlayan Öğrencilerin		

	<p>Türkçeyi Nasıl Kullandıkları Üzerine Bir Araştırma”, <i>Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu</i>, 27-28 Mart 2008, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, K.K.T.C.</p> <p>2. Aydın, Hasene. (2009). “Dil Dışı Göndermelerin Metin Çözümlemedeki Rolü”, <i>II. Uluslararası Türkçenin Eğitimi-Öğretimi Kurultayı</i>, 2-4 Temmuz 2009, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dilbilim Bölümü, Nevşehir / Ürgüp-Göreme.</p>
<p>Yayımlanan Çalışmalar :</p>	<p>1. Karaşın, Hasene. (2008). “Bağlaç Görevinde Kullanılan ‘Ya’nın Anlamsal İşlevleri”, <i>U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi</i>, Yıl: 9, S. 14, 2008 / 1, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, ss. 215–227.</p> <p>2. Üstünova M., Üstünova K., <u>Aydın H.</u>, Akkök M. (2009) Çetinoğlu Berberoğlu G., Akgün N. “İş Yeri Adlarında Eksilteli ve Ters Yapıların Kullanımı”, <i>Dil Araştırmaları</i>, S.4, Bahar 2009, Ankara: Sistem Ofset, ss. 57-66.</p> <p>3. Üstünova M., Üstünova K., <u>Aydın H.</u>, Akkök M., Çetinoğlu Berberoğlu G., Akgün N. “İş Yeri Adlarında Kısaltmaların Kullanımı”. (Turkish Studies dergisinde yayımlanmak üzere kabul edilmiştir.)</p>
<p>Diğer :</p>	<p>-----</p>
	<p>03/08/2009 - İmza Hasene AYDIN</p>